SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 209

Mika Hemmo

VAHINGONKORVAUKSEN SOVITTELU JA MODERNI KORVAUSOIKEUS

With an English Summary

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA

A-sarja N:o 209

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA

A-sarja N:o 209

MIKA HEMMO

VAHINGONKORVAUKSEN SOVITTELU JA MODERNI KORVAUSOIKEUS

WITH AN ENGLISH SUMMARY

HELSINKI 1996

VAHINGONKORVAUKSEN SOVITTELU JA MODERNI KORVAUSOIKEUS

KIRJOITTANUT

MIKA HEMMO

SIVIILIOIKEUDEN DOSENTTI

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

© 1996 Suomalainen Lakimiesyhdistys
ja Mika Hemmo

ISSN 0356-7206

ISBN 951-855-159-6
Verkkokirjan ISBN 978-951-855-676-6

Vammalan Kirjapaino Oy Vammala 1996

ALKUSANAT

Kahden monografian antama kokemus on, ettei kirjan kirjoittaminen ole aina ongelmatonta, mutta esipuheeseen verrattuna leikintekoa. Esipuheen välttämättömiin ainesosiin kuuluvat syvällisyys, huumori ja ajankohtaisuus. Selitys alkusanojen keksimisen vaikeudelle voikin olla, että kirjoittaja on pinnallinen, tosikko ja ajastaan jäljessä.

Paremman puutteessa kerron käsillä olevan kirjan tarinan: Väitöskirjani valmistuttua loppuvuonna 1994 päätin kirjoittaa artikkelin pankinjohtajien korvausvastuun sovittelusta. Mielessäni oli pari asiaa koskevaa ajatusta, joiden esittäminen vaati kuitenkin sovittelun yleisten kysymysten lyhyttä käsittelyä. Kirjoitus ei tuntunut asettuvan aivan normaalin artikkelin puitteisiin, vaan siitä näytti tulevan laajahko sellainen. Seuraavassa vaiheessa ilmeni, että aiheesta syntyykin pieni kirja. Lopulta käsikirjoitus alkoi muistuttaa täysikokoista monografiaa.

Kuvaamani syntyhistoria ei liene mitenkään harvinainen. Erikoista tuskin on sekään, että alkuperäiset pankinjohtajan vastuuta koskevat näkemykseni ovat kirjasta kadonneet, enkä niitä enää edes muista. Kehityskulku tuo esiin sen tutkimustyön kiehtovan piirteen, että työn kulkua on vaikea ennakoida kovinkaan pitkälle eteenpäin.

Useat tutkijakollegani ovat jälleen avustaneet kirjoitustyössä. Apulaisprofessori Antti Kivivuori ja professori Matti Rudanko ovat lukeneet käsikirjoituksen ja tarjonneet hyödyllisiä parannusehdotuksia. OTL Tatu Leppänen on lukenut osia teoksesta. Oik. yo. Mika Oksanen on toiminut tutkimusavustajanani työn alkuvaiheissa. Kiitän mainittuja ja muita keskustelukumppaneita. Vakuutusyhdistystä kiitän saamastani apurahasta.

Huomioon on otettu aineisto joka on ollut saatavilla helmikuun puolivälissä.

29.2.1996

Mika Hemmo

SISÄLLYS

LÄHTEET XII

LYHENTEET XXVIII

1. JOHDANTO 1

1.1. Tutkimuksen lähtökohtia 1

1.1.1. Vahingonkorvausoikeuden kehityspiirteet ja korvausvastuun rajoittaminen 1

A. Aluksi 1

B. Vahinkoriskien muutos ja korvausvelvollisen kantokyky 2

C. Oikeuspoliittisen kehityksen päälinjoja 5

1.1.2. Tutkimuksen tarkoitus ja rakenne 7

1.1.3. Tutkimuksen kohteesta 8

1.2. Johdatusta vahingonkorvauksen sovitteluun 10

1.2.1. Täyden korvauksen periaate ja korvausvelvollisen kantokyky 10

1.2.2. Sovitteluun oikeuttavista säännöksistä 13

1.2.3. Yleistä sovittelukriteereistä 17

1.2.4. Käytetystä aineistosta 19

1.3. Metodologisia kysymyksiä 21

1.3.1. Yksiarvoisia vahingonkorvausteorioita 22

1.3.1.1. Law and economics -suuntaus 22

A. Vahingonkorvausoikeus ja taloudellinen tehokkuus 22

B. Law and economics -teorian päämuodot 24

C. Law and economics -tiedon luotettavuudesta 25

D. Normatiivinen teoria ja oikeudellisen sääntelyn tavoitteet 27

E. Deskriptiivinen law and economics 30

1.3.1.2. Syyllisyysperusteiset sanktioteoriat 32

A. Tuottamusteorioiden painotuksista 32

B. Syyllisyysperusteisen vahingonkorvausteorian käyttökelpoisuudesta 34

1.3.1.3. Riskinoton sallittavuus jäsennysperusteena 34

A. Fletcherin riskiteoria 34

B. Riskiteorioiden merkityksestä 36

1.3.2. Pluralistiset vahingonkorvausteoriat 37

A. Pluralistisen teorian tarpeesta 37

B. Teorian rakenneosista 39

1.3.3. Instrumentaaleista piirteistä ... 41
A. Tavoitteet ratkaisutoiminnassa ... 41
B. Instrumentaalisen tulkinta-asenteen kritiikistä ... 44
1.3.4. Vahingonkorvausteorian merkityksestä ... 47
A. Päätöksenteko ja teoreettiset lähtökohdat ... 47
B. Käytännöllinen relevanssi ... 49

2. SOVITTELUHARKINNASSA VAIKUTTAVAT TEKIJÄT ... 51
2.1. Korvausvelvollisen varallisuus ja toimeentulo ... 51
2.1.1. Korvausvelvollisuuden taloudellisen rasittavuuden arvioinnista ... 51
A. Lähtökohtia ... 51
B. Kohtuullisen rasituksen määrittelystä ... 53
C. Sovittelusäännösten rakenteen merkitys ... 54
D. Kohtuuttomuusarvioinnin vertailukohtia ... 56
E. Korvausvelvollisen omaisuuden suojaamisesta ... 59
F. Taloudellinen rasitus sovitteluharkinnan peruskriteerinä ... 63
2.1.2. Harkinnan perustana olevista tiedoista ... 65
2.1.3. Sovittelu ilman taloudellisen liikarasituksen vaatimusta ... 66
2.2. Vahingonkärsijän korvaustarve ... 68
2.2.1. Vahingonkärsijällä suuri korvaustarve ... 68
A. Arvioperusteen merkityksestä ... 68
B. Osapuolten etujen yhteensopimattomuus ... 70
C. Muu kuin taloudellinen korvaustarve ... 72
2.2.2. Vahingonkärsijällä ei merkittävää korvaustarvetta ... 73
A. Tulkintavaihtoehtoja ... 73
B. Oikeuskäytäntöä ... 74
2.3. Korvausvelvollisen tuottamuksen laatu ... 76
2.3.1. Yleistä ... 76
2.3.2. Oikeuskäytäntöä ... 78
2.3.2.1. Lievä tuottamus sovittelua puoltavana seikkana ... 78
2.3.2.2. Kvalifioitu tuottamus sovittelumahdollisuuksien kaventajana ... 79
A. Yleistä ... 79
B. Henkilövahingot ... 80
C. Esine- ja varallisuusvahingot ... 81
2.3.2.3. KKO:n käytännön yleistä arviointia ... 84
2.3.3. Vahingonkorvausoikeudellisesta tuottamuksesta ... 86
A. Tuottamuksen arviointiperusteista ... 86
B. Objektiivinen mittapuu, vahinkoriski ja oikeuttamisperusteet ... 89
C. Normi- ja riskipainotteinen tuottamusarvio ... 91
D. Tuottamusarvioinnin objektiivisista piirteistä ... 96
E. Tuottamuksen rakenne ja merkitys sovittelukysymykselle ... 99
2.3.4. Tuottamuksen asteista ... 101
2.3.4.1. Yleistä ... 101
A. Kolmi- vai neliportainen asteikko – erityisesti työntekijän vastuuta silmällä pitäen ... 101

B. Tuottamusasteiden erottamisen tarpeesta ... 103
2.3.4.2. Lähtökohtia tuottamusasteiden väliseen rajanvetoon ... 104
A. Vertailevia huomioita ... 104
B. Objektiivinen tuottamus-käsite ja tuottamuksen asteet ... 105
2.3.4.3. Tietoinen ja tiedoton huolimattomuus ... 108
A. Erottelusta ... 108
B. Suhde tuottamuksen asteisiin ... 109
2.3.4.4. Tuottamuksellisen toiminnan ja tuottamuksellisen vahingon aiheuttamisen erosta ... 111
2.3.5. Tahallisesti aiheutettu vahinko ja korvausvastuun sovittelu ... 113
2.3.5.1. Tahallisuuden sisällöstä vahingonkorvausoikeudessa ... 113
2.3.5.2. Tahallisuuden aste ... 116
2.3.5.3. Korvausvelvollisen mahdollisuudet sopeutua yhteiskuntaan 118
2.4. Taloudellisen edun tavoittelu ... 122
A. VahL:n esityöt ... 122
B. Esityölausuman kritiikkiä ... 123
C. Argumentin hyväksyttävä käyttöala ... 124
2.5. Vakuutukset ja vakuutusmahdollisuudet ... 126
2.5.1. Yleistä ... 126
2.5.2. Korvausvelvollisella on vastuuvakuutus ... 127
A. Täysi korvaus ... 127
B. Vakuutusmäärän ylittävä vahinko ... 130
C. Vastuuvakuutus ja vahingonkärsijän oikeussuoja ... 131
D. Vastuuvakuutuksen vahingonkorvausoikeudellisten vaikutusten kritiikkiä ... 134
2.5.3. Korvausvelvollisella ei ole vastuuvakuutusta ... 137
A. Yksityishenkilö korvausvelvollisena ... 137
B. Korvausvelvollinen, jolta vakuutussuojaa voidaan edellyttää ... 138
C. Vahingonkärsijän velvollisuus järjestää vastuuvakuutussuoja ... 141
2.5.4. Vahingonkärsijällä on vahinkovakuutus ... 143
A. Vahinkovakuutus ja vahingonkorvaus ... 143
B. Vahingonkorvauksen sovittelun asema ... 146
2.5.5. Vahingonkärsijällä ei ole vahinkovakuutusta ... 148
A. Yleistä vakuuttamisvelvollisuudesta ... 148
B. Milloin vakuutuksen puuttuminen vaikuttaa sovitteluun? ... 150
C. Oikeuspoliittisia päämääriä ... 153
2.6. Vahinkoon johtaneen toiminnan laatu ja vahingon tapahtumaympäristö ... 156
2.7. Ennakoitavuusrajoituksen ja normin suojatarkoitusopin merkitys sovitteluharkinnassa ... 159
A. Yleistä ... 159
B. Instituuttien suhteesta ... 162
C. Vahingon ennakoitavuus ja korvausvelvollisen tuottamuksen laatu ... 165
2.8. Vahingonkärsijän myötävaikutus ja kohtuusperusteinen sovittelu ... 166
A. Myötävaikutus ... 166
B. Vapaaehtoinen riskinotto ... 169
2.9. Työntekijän tai hallintoelimeen kuuluvan henkilön asema ... 170

2.10. Sovittelusta ankaran vastuun yhteydessä ... 172
2.10.1 Sovittelumahdollisuuksista ... 172
A. Yleistä ... 172
B. Ankaraa vastuuta koskevia säännöksiä ... 175
C. Päätelmiä ... 176
2.10.2. Sovitteluperusteista ... 177
A. Korvausvelvollisen taloudellinen asema ... 177
B. Vahingonkärsijän korvaustarve ... 181
C. Tuottamuksen laatu ... 182
D. Vakuutustilanne ... 183
2.10.3. Vertailua tuottamusvastuun sovittelusta esitettyyn ... 185

3. SOVITTELUHARKINNASSA VAIKUTTAVIEN SEIKKOJEN KESKINÄISESTÄ PUNNINNASTA ... 187

3.1. Sovittelusäännösten informaatiosisällöstä ja muodosta ... 187
3.2. Harkinnan yleisiä suuntaviivoja ... 191
3.2.1. Taloudellisen rasituksen suhde muihin sovitteluperusteisiin ... 191
3.2.2. Poikkeuksellisen suuret vahingot – esimerkkinä luottotappiot ... 192
3.3. Kenen käsityksen mukaan arvovalinnat tehdään? ... 197
3.3.1. Sovittelukysymyksen arvosidonnaisuudesta ... 197
3.3.2. Kaksi tapaa suhtautua arvokysymyksiin ... 198
3.4. Sovittelun määrästä ... 202

4. VAHINGONKORVAUKSEN SOVITTELUN JA VELKAJÄRJESTELYN SUHTEESTA ... 205

4.1. Kysymyksenasettelusta ... 205
4.2. Velkajärjestelysäännösten soveltumisesta vahingonkorvausvelkoihin ... 206
4.2.1. Yleistä ... 206
A. Velkajärjestelyn edellytykset ... 206
B. Velkajärjestelyn yleiset esteet ... 207
C. Erityisesti kevytmielisestä velkaantumisesta ... 209
D. Sovittelun ja velkajärjestelyn rinnakkaisuus ... 212
4.2.2. Sovittelun ja velkajärjestelyn vertailua ... 213
A. Vaihtoehtoja instituuttien suhteen hahmottamiseksi ... 213
B. Yhteisiä piirteitä ... 214
C. Vahingonkärsijän intressit ... 217
4.3. Velkajärjestelyn tavoitteiden vaikutus sovitteluharkinnassa ... 218
4.3.1. Täytäntöönpanon ulkopuolelle jäävät velat velkajärjestelyssä ... 218
A. Lähtökohtia ... 218
B. Maksuvaran ja perusturvan sisällöstä ... 219
4.3.2. Vaikutus vahingonkorvauksen perimismahdollisuuksiin ... 221
4.3.3. Velkajärjestelyn tavoitteiden mahdollisia ongelmia ... 224
4.3.3.1. Vahingonkärsijän aseman heikkeneminen ... 224
A. Yleistä ... 224
B. Omistusasunnon säilyttämistavoite ... 225
C. Suhde ulosottonormistoon ... 227

D. Maksuvelvollisuuden kesto ... 231
4.3.3.2. Vahingonkorvausvastuun erityispiirteet ... 232
4.3.3.3. Prosessuaaliset ongelmat ... 235
4.3.4. Kannanotto instituuttien suhteeseen ... 237

5. VAHINGONKORVAUKSEN SOVITTELU JA VELVOITEOIKEUDEN KEHITYS ... 239
5.1. Täyden korvauksen periaatteen heikentymisestä ... 239
5.1.1. Lähtökohtia ... 239
5.1.2. 1900-luvun alkupuolen oikeuskehitys ... 241
5.1.3. Vuosisadan jälkipuoli ... 243
5.1.4. Prosessuaalisia muutoksia ... 246
5.2. Vahingonkorvausoikeuden moderneista piirteistä ... 248
5.2.1. Pääsääntöjen heikentymisestä ... 248
5.2.2. Vakuutukset ja vahingonkorvausoikeuden tehtävät ... 250
5.2.3. Riskien yhteiskunnallistuminen ... 252
5.3. Sosiaaliset piirteet vahingonkorvausoikeudessa ... 256
5.3.1. Hyvinvointivaltio-ideologia ja velvoiteoikeus ... 256
5.3.2. Heikompi osapuoli korvauksen saajana ... 258
5.3.2.1. Erityislakien tarjoama suoja ... 258
A. Lähtökohtia ... 258
B. Vastuuperusteet ... 260
C. Muita vahingonkärsijän suojaa ilmentäviä piirteitä ... 262
D. Erityislakien korvaussuojaa kaventavat säännökset ... 264
E. Mahdollisuus vedota VahL:iin korvausperusteena ... 266
5.3.2.2. Ankaran vastuun alan laajentuminen ... 268
A. Kehityslinjoja ... 268
B. Vahingonkärsijän oikeussuojaa painottavia argumentaatiotapoja 272
C. Oikeuskäytännön kehityspiirteitä ... 276
5.3.2.3. Yleinen tuottamussääntö ... 281
5.3.3. Heikko osapuoli korvausvelvollisena ... 284
A. Normiperustasta ... 284
B. Työntekijä korvausvelvollisena ... 285
C. Esimerkkejä sopimusvastuusta ... 288
D. Lopuksi ... 291
5.3.4. Päätelmiä sosiaalisten päämäärien ilmentymisestä vahingonkorvausoikeudessa ... 292
A. Lähtökohtia ... 292
B. Suhde muuhun velvoiteoikeuteen ... 294
C. Sopimuksen sovittelu vertailukohtana ... 297
D. Yhteiskunnan ja vahingonkärsijän näkökulma ... 300
5.4. Vastuun tarkoituksenmukainen kohdistaminen vahingonkorvausnormiston tavoitteena ... 305
5.4.1. Reparaatio ja preventio vahingonkorvausnormien tavoitteena ... 305
5.4.2. Vahinkoriskien kohdistaminen ... 307
5.4.3. Kohdistamistavoitteen kehittelyä ... 309

A. Riskinjaon vaihtoehdot 309
B. Mahdollisuudet suojautua vahinkoriskiltä 311
C. Vastuun kohdistaminen kantokykyisimmälle taholle tai hyödyn saajalle 313
5.4.4. Kohdistamisargumentit ja sovittelunormien soveltaminen 316

6. TUTKIMUSTULOSTEN SOVELLUTUKSIA – NÄKÖKULMIA MODERNIIN VAHINGONKORVAUSOIKEUTEEN 319

6.1. Täyden korvauksen periaatteesta kohtuullisiin korvauksiin 319
6.2. Velvoiteoikeudellisen anteeksiannon rajoista 322
6.3. Vahingonkorvausoikeuden jako kahteen päämuotoon 327
6.4. Korrektiivista vai distributiivista oikeutta? 329

SUMMARY 337

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO 343

ASIAHAKEMISTO 346

LÄHTEET

Aarnio, Aulis: Laki, teko ja tavoite. Tutkimus lain tavoitteellisuudesta lain tulkinnassa ja sen soveltamisessa. Forssa 1975.

– » – Teoreettisen tutkimuksen merkityksestä oikeustieteelle. LM 1976 s. 547–581.

– » – Onko kohtuus oikeusperiaatteena syrjäyttämässä sekä sopimusvapauden että sopimusten sitovuuden periaatteen? LM 1987 s. 400–414.

– » – The Rational as Reasonable. A Treatise on Legal Justification. Dordrecht 1987.

– » – Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. Juva 1989.

– » – Statutory Interpretation in Finland. Teoksessa Interpreting Statutes. A Comparative Study. (Eds. MacCormick, D. Neil – Summers, Robert S.). Aldershot 1991. s. 171–212.

Aarum, Kristin Normann: Styremedlemmers erstatningsansvar i aksjeselskaper. Oslo 1994.

Aatola, Leena – Viinisalo, Mirja: Kohtuullinen kulutus – määrittelyn ja mittaamisen mahdollisuuksia ja ongelmia. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 1/1995.

Agell, Anders: Samtycke och risktagande. Studier i skadeståndsrätt. Stockholm 1962.

Agersnap, Ole: Anm. af Erstatningsansvarsloven. Kommenteret af Anders Vinding Kruse og Jens Møller. UfR 1985 B 424–429.

Aho, Matti L.: Joustavat normit vahingonkorvausoikeudessa. Teoksessa Juhlajulkaisu Simo Zitting 1915 * 14/2 * 1985. Vammala 1985. s. 24–33.

Airaksinen, Timo: Moraalifilosofia. Juva 1988.

Alanen, Aatos: Syyntakeettoman henkilön vahingonkorvausvelvollisuudesta. DL 1932 s. 404–421.

Alexander, Larry A.: Causation and Corrective Justice: Does Tort Law Make Sense? Law and Philosophy 1987 s. 1–23.

Alexanderson, Nils: Strödda anteckningar om skadeståndsansvar (med utgångspunkt i svensk rättspraxis). JFT 1944 s. 93–112.

Alexy, Robert: Individual Rights and Collective Goods. Teoksessa Rights (Ed. Nino, Carlos). Cambridge 1992. s. 163–181.

Altman, Andrew: Critical Legal Studies. A Liberal Critique. Princeton 1990.

Andersson, Håkan: Skyddsändamål och adekvans. Om skadeståndsansvarets gränser. Göteborg 1993. (Andersson, H.)

Andersson, Vesa: Havaintoja vakuutuksenantajan regressivaatimusten sovittelusta oikeuskäytännössä. SVLY XXII. Vammala 1986. s. 62–70. (Andersson, V.)

Aristoteles: Nikomakhoksen etiikka. Suom. Knuuttila, Simo. Helsinki 1989.

Arnholm, Carl Jacob: Privatrett II. Aftaler. Oslo 1964.

Aro, Pirkko-Liisa: Lapsen vahingonkorvausvastuusta. LM 1975 s. 799–811.

Atiyah, P. S.: Pragmatism and Theory in English Law. London 1987.
Atiyah, P. S. – Summers, Robert S.: Form and Substance in Anglo-American Law. A Comparative Study of Legal Reasoning, Legal Theory, and Legal Institutions. Oxford 1987.
Aurejärvi, Erkki: Näkökohtia KKO:sta valituslupatuomioistuimena. Oikeus 1984 s. 3–13.
Autere, Tenho: Ilmailusta aiheutuvan vahingon vastuu ja vakuutus. LM 1966 s. 258–281.
Backman, Eero: Rikosoikeuden yleiset opit korkeimmassa oikeudessa vuosina 1980–1986. Toinen osa. LM 1989 s. 561–589.
Baur, Fritz: Einige Bemerkungen zum Stand des Schadensausgleichsrechts. Teoksessa Funktionswandel des Privatrechtsinstitutionen. Festskrift für Ludwig Raiser zum 70. Geburtstag. Tübingen 1974. s. 119–139.
Bayles, Michael D.: Hart's Legal Philosophy. An Examination. Dordrecht 1992.
Beck, Ulrich: Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt am Main 1986.
Beckman, Nils: Barns skadeståndsskyldighet. Stockholm 1950.
Bell, John: The Basis of Rights in a Welfare State. ARSP Beiheft 24. Stuttgart 1985. s. 175–181.
Bengtsson, Bertil: Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden II. Stockholm 1960. (Bengtsson, Om ansvarsförsäkring)
– » – Om ansvarsförsäkringens betydelse i skadeståndsmål. SVLY XVI. Turku 1961. s. 284–310.
– » – Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv. Stockholm 1962. (Bengtsson, Skadestånd vid sport)
– » – Svensk rättspraxis. Skadestånd utom kontraktsförhållanden. SvJT 1981 s. 519–537.
– » – Om jämkning av skadestånd. Lund 1982. (Bengtsson, Om jämkning)
– » – Om skälighetsregler i ersättningsrätten. Teoksessa Festskrift till Jan Hellner. Malmö 1984. s. 79–113. (Bengtsson, Om skälighetsregler)
– » – Strikt skadeståndsansvar i rättstillämpningen. LM 1984 s. 977–1001.
– » – Nya jämkningsmöjligheter? Teoksessa Festskrift till Anders Agell. Göteborg 1994. s. 51–73.
– » – Skadeståndsrätt. Några huvudlinjer. Göteborg 1994.
Berg, Karin: Ansvar för ren förmögenhetsskada. NFT 1994 s. 21–30.
Booth, Richard A.: Limited Liability and the Efficient Allocation of Resources. Nw. U. L. Rev. 1994 s. 140–165.
Brusiin: Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Vammala 1938.
Bruun, Niklas: Om lagstridig kampåtgärd och om skadeståndsansvar för den organisation som vidtagit den. JFT 1985 s. 522–532
Bull, Hans Jacob: Skadelidtes krav mot ansvarsassurandøren. Direct action i sjøforsikringsforhold. Oslo 1982.
Bärlund, Johan: Om den skadelidandes medverkan enligt järnvägsansvarighetslagen. JFT 1995 s. 100–110.
Bøe, Hans Kristian: Styreansvar og forsikring av dette. NFT 1990 s. 250–256.
von Caemmerer, Ernst: Das Verschuldenprinzip in rechtsvergleichender Sicht. RabelZ 1978 s. 5–27.
Calabresi, Guido: Some Thoughts on Risk Distribution and the Law of Torts. Yale LJ

1961 s. 499–553.
– » – The Costs of Accidents. A Legal and Economic Analysis. New Haven and London 1970. (Calabresi)
– » – Policy Goals of the »Swedish Alternative». Teoksessa Compensation for Personal Injury in Sweden and Other Countries. (Eds. Oldertz, Carl – Tidefelt, Eva). Stockholm 1988. s. 79–89. (Calabresi, Policy Goals)
Castrén, Martti: Vahingonkorvaus immateriaalioikeudessa silmälläpitäen patentti-, tavaramerkki-, mallioikeus-, tekijänoikeus- ja valokuvauslakia. Vammala 1979.
Chydenius, Wilhelm: Skadeståndsläran från politirättslig synpunkt. JFT 1903 s. 431–465.
Coleman, Jules L.: Efficiency, Utility, and Wealth Maximization. Hofstra L. Rev. 1980 s. 509–551.
– » – The Economic Analysis of Law. Teoksessa Ethics, Economics, and the Law. (Eds. Pennock, J. Ronald – Chapman, John W.). New York 1982. Nomos XXIV. s. 83–103. (Coleman, The Economic Analysis)
– » – Moral Theories of Torts. Their Scope and Limits. Part I. Law and Philosophy 1982 s. 371–390. Part II. Law and Philosophy 1983 s. 5–36.
– » – The Structure of Tort Law. Yale LJ 1988 s. 1233–1253.
Conaghan, Joanne – Mansell, Wade: The Wrongs of Tort. Padstow 1993.
Croley, Steven P. – Hanson, Jon D.: The Nonpecuniary Costs of Accidents. Pain-and-Suffering Damages in Tort Law. Harv. L. Rev. 1995 s. 1785–1917.
Cross, Rupert – Harris, J. W.: Precedent in English Law. Oxford 1991.
Deckert, Martina R.: Effizienz als Kriterium der Rechtsanwendung. Rechtstheorie 1995 s. 117–133.
Dotevall, Rolf: Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör. En aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning. Stockholm 1989.
Douzinas, Costas – Warrington, Ronnie – McVeigh, Shaun: Postmodern Jurisprudence. The Law of Text in the Texts of Law. London 1991.
Dreher, Meinrad: Die Versicherung als Rechtsprodukt. Die Privatversicherung und ihre rechtliche Gestaltung. Tübingen 1991.
Dufwa, Bill: Strict Liability in Tort Law. SvJT 1987 s. 269–283.
– » – Medverkan utan medvållande och ett par andra skadeståndsrättsliga spörsmål. JT 1990–91 s. 456–467.
– » – Flera skadeståndsskyldiga. Stockholm 1993. (Dufwa)
– » – Børn og forældres erstatningsansvar. NFT 1994 s. 340–350.
Dworkin, Ronald M.: Is Wealth a Value? J. Leg. Stud. 1970 s. 191–226.
– » – Taking Rights Seriously. London 1978. (Dworkin)
Ehrenzweig, Albert A.: Psychoanalytic Jurisprudence. On Ethics, Aesthetics, and »Law» – On Crime, Tort, and Procedure. Leiden 1971.
Ek, C. H.: Bidrag till läran om utomobligatorisk skadeståndsansvar vid rättsenlig farlig verksamhet enligt Finlands gällande civilrätt. Helsingfors 1943.
Ekelöf, Per Olof: Supplement till rättegång I–V. Sjunde upplagan. Lund 1990.
Ekström, F. W.: Privaträttens allmänna läror II. Helsingfors 1924.
Englard, Izhak: The System Builders: A Critical Appraisal of Modern American Tort Theory. J. Leg. Stud. 1980 s. 27–69.
– » – The Philosophy of Tort Law. Cambridge 1993. (Englard)
Epstein, Richard A.: A Theory of Strict Liability. J. Leg. Stud. 1973 s. 151–204.

Erenius, Gillis: Criminal Negligence and Individuality. Lund 1976.
Eriksson, Lars D.: Marxistisk teori och rättsvetenskap. Helsingfors 1980.
Eräsaari, Risto: Keskustelua kompensaatioajattelun rajoista. Teoksessa Juhlakirja Jaakko Pajula I. Ihminen ja yhteiskunta. Keuruu 1987. s. 89–97.
Esser, Josef: Grundlagen und Entwicklung der Gefährdungshaftung. Beiträge zur Reform des Haftpflichtrechts und zu seiner Wiedereinordnung in die Gedanken des allgemeinen Privatrechts. München 1941.
Ewald, François: A Concept of Social Law. Teoksessa Dilemmas of Law in the Welfare State. (Ed. Teubner, Günther). Berlin 1985. s. 40–75.
Fikentscher, Wolfgang – Himmelmann, Ulrich: Rudolph von Iherings Einfluss auf Dogmatik und Methode des Privatrechts. Teoksessa Der Kampf ums Recht. Forschungsband aus Anlass des 100. Totestages von Rudolf von Jhering. (Hrsg. Luf, Gerhard – Ogris, Werner). Berlin 1995. s. 95–115.
Fleming, John G.: The American Tort Process. Oxford 1988.
Fletcher, George P.: Fairness and Utility in Tort Theory. Harv. L. Rev. 1972 s. 537–573.
– » – The Search for Synthesis in Tort Theory. Law and Philosophy 1983 s. 63–88.
Fredenberg, Gösta: Skuldlöst skadeståndsansvar. JFT 1939 s. 455–483.
Frände, Dan: Allmän straffrätt. En introduktion. Helsingfors 1994.
Gomard, Bernhard: Board Members' Liability for Damages. ScStL 1984 s. 43–82.
Gomard, Bernhard – Wad, Ditlev: Erstatning og godtgørelse efter erstatningsansvarsloven og voldsofferloven. København 1986.
Grotenfelt, J.: Om ansvarighet för skada i följd av järnvägsdrift. JFT 1904 s. 32–41.
Grönfors, Kurt: Skadelidandes medverkan. Stockholm 1954.
– » – Avtalsgrundande rättsfakta. Göteborg 1993.
Hagstrøm, Viggo: Culpanormen. 2. opplag. Oslo 1985. (Hagstrøm)
– » – Ansvarsgjennombrudd etter norsk rett. TfR 1993 s. 250–282.
Hakulinen, Y. J.: Velvoiteoikeus. Yleiset opit. 2. painos. Helsinki 1965.
Halila, Heikki: Toimivaltajako yhdistyksissä. Vammala 1993. (Halila, H.)
Halila, Jouko: Todistustaakan jaosta silmällä pitäen erityisesti varallisuusoikeudellisia oikeussuhteita. Porvoo 1955. (Halila, J.)
– » – Vahingonkorvauksen suuruuden todistelusta. LM 1961 s. 291–303.
Halila, Jouko – Havansi, Erkki: Ulosotto-oikeuden oppikirja. Vammala 1986.
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi moottoriajoneuvoliikenteestä johtuvan vahingon vastuusta (HE 1924 vp. n:o 16).
Hallituksen esitys Eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 1973 vp. n:o 187).
Hallituksen esitys Eduskunnalle kuluttajansuojalainsäädännöksi (HE 1977 vp. n:o 8).
Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi (HE 1977 vp. n:o 27).
Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 1981 vp. n:o 247).
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista annetun lain muuttamisesta (HE 1983 vp. n:o 49).
Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin sekä oikeudesta valokuvaan annettujen lakien muuttamisesta (HE 1984 vp n:o 32).
Hallituksen esitys Eduskunnalle potilasvahinkolaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännök-

si (HE 1986 vp. n:o 54).
Hallituksen esitys Eduskunnalle kauppalaiksi (HE 1986 vp. n:o 93).
Hallituksen esitys Eduskunnalle tuotevastuulaiksi (HE 1989 vp. n:o 119).
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ympäristövahinkojen korvaamisesta ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (HE 1992 vp. n:o 165).
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä (HE 1992 vp. n:o 183).
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tuotevastuulain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 1992 vp. n:o 251).
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 1992 vp. n:o 360).
Hallituksen esitys Eduskunnalle vakuutussopimuslaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (HE 1993 vp. n:o 114).
Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kauppakaaren 10 luvun, kuluttajansuojalain 7 ja 11 luvun ja kuluttajavalituslautakunnasta annetun lain 1 §.n muuttamiseksi (HE 1994 vp. n:o 13).
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi asuntokauppalain 8 luvun 1 §:n muuttamisesta (HE 1995 vp. n:o 18).
Hallituksen esitysten laatimisohjeet. Oikeusministeriö. Helsinki 1992.
Hansmann, Henry – Kraakman, Reinier: Toward Unlimited Shareholder Liability for Corporate Torts. Yale LJ 1991 s. 1879–1934.
Harris, D. R.: Accident Compensation in New Zealand: A Comprehensive Insurance System. Mod. L. Rev. 1974 s. 361–376.
Hart, H. L. A.: Between Utility and Rights. Colum. L. Rev. 1979 s. 828–846.
– » – The Concept of Law. Second edition. Oxford 1994. (Hart)
Havansi, Erkki: Luotto-oikeus. Yleiset perusteet. 2. painos. Helsinki 1984. (Havansi, Luotto-oikeus)
– » – Suomen konkurssioikeus. 3. painos. Tampere 1992. (Havansi)
Haworth, Alan: Anti-libertarianism. Markets, Philosophy and Myth. London 1994.
Hedemann, Justus Wilhelm: Die Fortschritte des Zivilrechts im XIX Jahrhundert. Ein Überblick über die Entfaltung des Privatrechts in Deutschland, Österreich, Frankreich und der Schweiz. Berlin 1910.
Heinonen, Olavi: Korkeimman oikeuden rooli muuttuvassa ympäristössä. LM 1991 s. 229–240.
Helin, Markku: Lainoppi ja metafysiikka. Tutkimus skandinaavisen oikeusrealismin tieteenkuvasta ja sen vaikutuksesta Suomen siviilioikeuden tutkimukseen vuosina 1920–1960. Vammala 1988.
Hellesylt, Rolf: Erstatningsretten under lovregulering. En orientering i tilknytning til lov om skadeserstatning i visse forhold. Lov og rett 1970 s. 237–254.
Hellner, Jan: Några synpunkter på culpabegreppet inom skadeståndsrätten. SvJT 1953 s. 609–624.
– » – Legal Philosophy in the Analysis of Tort Problems. ScStL 1958 s. 149–176. (Hellner, Legal Philosophy)
– » – Bör vi söka övervinna ansvarsförsäkringen? Oslo 1961. (Hellner, Bör vi söka)
– » – Försäkringsrätt. Andra upplagan. Lund 1965.
– » – Skadeståndsrättens reformering. SvJT 1967 s. 673–724.

– » – Skadeståndsrättens utveckling och reformering. JFT 1967 s. 155–167.
– » – Haftungsersetzung durch Versicherungsschutz in Schweden. Teoksessa Haftungsersetzung durch Versicherungsschutz. (Hrsg. Fleming, John G. et. al.). Frankfurt am Main 1980. s. 24–29. (Hellner, Haftungsersetzung).
– » – Anm. av. Bertil Bengtsson: Om jämkning av skadestånd. SvJT 1984 s. 148–154.
– » – Skadeståndsrätt. Fjärde upplagan. Stockholm 1985. (Hellner (fjärde upplagan))
– » – The Swedish Alternative in an International Perspective. Teoksessa Compensation for Personal Injury in Sweden and Other Countries. (Ed. Oldertz, Carl – Tidefelt, Eva). Stockholm 1988. s. 17–19. (Hellner, The Swedish Alternative).
– » – Medverkan till skadan vid strikt ansvar. JT 1991–92 s. 252–274.
– » – Skadeståndsrätt. Femte upplagan. Stockholm 1995. (Hellner)
– » – Behöver vi en ny skadeståndslag? JT 1995–96 s. 282–299.
Hellners, Trygve – Mellqvist, Mikael: Skuldsaneringslagen. En kommentar. Smedjebacken 1995.
Hemmo, Mika: Vahingonkorvauksen määräytymisestä sopimussuhteissa. Siviilioikeudellinen tutkimus. Vammala 1994. (Hemmo)
– » – Oikeustapauskommentti KKO 1994:94. LM 1995 s. 1123–1131.
Henssler, Martin: Risiko als Vertragsgegenstand. Tübingen 1994.
Hepple, Bob: Social Values and European Law. Teoksessa Current Legal Problems. Part 2: Collected Papers. (Eds. Freeman, M. D. A. – Halson R.). Oxford 1995. s. 39–61.
Hippel, Eike von: Haftungsersetzung durch Versicherungsschutz – Rechtsvergleichendes Generalreferat. Teoksessa Haftungsersetzung durch Versicherungsschutz. (Hrsg. Fleming, John G. et. al.). Frankfurt am Main 1980. s. 40–75.
Hoel, G. Astrup: Risiko og ansvar. Utviklingslinjer i forsikrings- og erstatningsret. Oslo 1929.
Hollo, Erkki J. – Vihervuori, Pekka: Ympäristövahinkolaki. Jyväskylä 1995.
Holmes, Oliver Wendell: The Common Law. Boston 1881.
Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Toinen osa. Toinen painos. Hämeenlinna 1967.
Honoré, Tony: Responsibility and Luck. LQ Rev. 1988 s. 530–553.
Hoppu, Esko: Valtion oikeudesta luopua saatavistaan. Tutkimus lainlievennysvallan käyttämisestä maksuvapautuslain nojalla. Vammala 1968. (Hoppu)
– » – Vastuun rajoitusehdoista kaupassa. Teoksessa Liike-elämän sopimusoikeutta. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 6. Vammala 1972. s. 82–96. (Hoppu, Vastuun rajoitusehdoista)
– » – Vahingonkorvauslaki ja vakuutus. LM 1975 s. 99–108.
Hoppu, Esko – Routamo, Eero: Suomen vakuutusoikeus. Jyväskylä 1990.
Horn, Norbert: Zur ökonomischen Rationalität des Privatrechts – Die privatrechtstheoretische Verwertbarkeit der »Economic Analysis of Law». AcP 1976 s. 307–333.
Howells, Geraint: Comparative Product Liability. Cornwall 1993. (Howells)
– » – Consumer Safety in Europe: In Search of the Proper Standard. Teoksessa Legal Visions of the New Europe. Essays Celebrating the Centenary of The Faculty of Law, University of Liverpool. (Eds. Jackson, B. S. – McGoldrich, D.). Cornwall 1993 s. 293–310.
Huhtamäki, Ari: Luotonantajavastuu. Lender Liability Suomessa – velvoiteoikeudellinen

tutkimus luotonantajan vastuusta luotonottajaa kohtaan erityisesti USA:n oikeuteen verrattuna. Jyväskylä 1993. (Huhtamäki, Luotonantajavastuu)
– » – Pankkirikokset. Kotimaiseen oikeuskäytäntöön ja oikeusvertailuun perustuva tutkimus rikoksista pankkikriisin osatekijänä. Jyväskylä 1994. (Huhtamäki)
Huhtanen, Raija: Toimeentulotuen myöntäminen. Julkisoikeudellinen tutkimus hallinto- ja hallintolainkäyttöviranomaisten soveltamiskäytännöstä. Jyväskylä 1994.
Hult, Phillips: Anm. av Nils Beckman: Barns skadeståndsskyldighet. Stockholm 1950. SvJT 1951 s. 206–210.
Hutchinson, Allan C.: Beyond No-Fault. Calif. L. Rev. 1985 s. 757–771.
Huttunen, Allan: Yhdenmiehen osakeyhtiöstä. Porvoo 1963.
Häyhä, Juha: Sopimus, laki ja vakuutustoiminta. Jyväskylä 1996.
Ihering, Rudolph von: Das Schuldmoment im römischen Privatrecht. Giessen 1867.
Jaffey, A. J. E.: The Duty of Care. Newcastle upon Tyne 1992.
Jareborg, Nils: Straffrättens ansvarslära. Uppsala 1994.
Johansson, Svante: Sträng culpabedömning vid skada i samband med golfspel. JT 1993–94 s. 192–196.
Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Vammala 1991.
Jourdain, Patrice: Les principes de la responsabilité civile. 2e édition. Paris 1994.
Järvi-Laturi, Urpo: Pankkisalaisuus. Tutkimus pankkisalaisuudesta oikeudellisena instituutiona. Vammala 1981.
Jørgensen, Stig: Skærpet erstatningsansvar. UfR 1961 B s. 81–96.
– » – The Decline and Fall of the Law of Torts. Am. J. Comp. L. 1970 s. 39–53.
– » – Erstatningsret. 2. udgave. København 1972. (Jørgensen)
Kaivola, Juhani: Potilasvahinkolaista korvausjärjestelmänä. LM 1988 s. 527–540.
Kaivola, Juhani – Nybergh, Frey – Ståhlberg, Pauli: Kaksi täysistuntoratkaisua sopimuskumppanin työntekijän vahingonkorvausvastuusta. DL 1993 s. 383–421.
Kamenka, Eugene: The Rule of Law and the Welfare State. ARSP Beiheft 24. Stuttgart 1985. s. 182–189.
Karlgren, Hjalmar: Skadeståndsrättens reformering och allmänpreventionen. SvJT 1968 s. 695–706.
– » – Skadeståndsrätt. Femte upplagan. Stockholm 1972. (Karlgren)
Kemppinen, Jukka: Tätä kaikki asianomaiset noudattakoot. Korkein oikeus, ihmiset ja yhteiskunta 1918–1990. Helsinki 1992.
Kennedy, Duncan: Legal Formality. J. Leg. Stud. 1973 s. 351–398.
Kivivuori, Antti: Lapsen aiheuttamien vahinkojen korvaamiskysymyksistä. SVLY XVII. Vammala 1965. s. 284–293. (Kivivuori, Lapsen aiheuttamien)
– » – Suomen vahingonkorvauslainsäädännön kehitys I. Rikoslainsäädäntö 1809–1875. Joensuu 1969.
– » – Työnantajan ja työntekijän vastuu. Teoksessa Vahingonkorvausoikeus. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 15. Vammala 1975. s. 52–73. (Kivivuori, Työnantajan)
– » – Vahingonkorvauslain soveltamisala. DL 1975 s. 266–276.
– » – Lakien valmistelusta. Helsinki 1986.
Klami, Hannu Tapani: Finalistinen oikeusteoria. Tutkimus oikeudellisen päätöksenteon ja oikeusnormipropositioiden tavoitteellisesta justifioinnista ja kontrollista. Turku

1980. (Klami, Finalistinen)
– » – »Dolus eventualis?» Oikeusteoreettista analyysia. LM 1984 s. 127–157.
– » – Något om Ekelöfs teleologiska metod. SvJT 1990 s. 226–232.
Kleineman, Jan: Ren förmögenhetsskada – särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart. Stockholm 1987. (Kleineman)
– » – Jämkning av skadestånd vid uppsåtlig brottslig gärning. JT 1993–94 s. 789–801.
– » – Om skadestånd och ökad processbenägenhet. JT 1994–95 s. 856–869.
Kobbernagel, Jan: Ledelse og ansvar. En undersøgelse af bestyrelsens og direktionens ansvar over for aktieselskabet og dets kreditorer. København 1945.
Komiteanmietintö 1965:A4. Vahingonkorvauskomitean mietintö.
Komiteanmietintö 1978:19. Tuotevastuukomitean mietintö.
Komiteanmietintö 1979:61. Yrittäjänsuojatoimikunnan mietintö.
Komiteanmietintö 1992:32. Osakeyhtiölakitoimikunta 1990:n mietintö.
Koskelo, Pauliine – Lehtimäki, Liisa: Yksityishenkilön velkajärjestely. Helsinki 1993.
Koulu, Risto: Saneerausohjelman vahvistaminen. Velkojien autonomian toteutuminen yrityssaneerausmenettelyssä. Vammala 1995.
Koziol, Helmut: Generalnorm und Einzeltatbestände als Systeme der Verschuldenshaftung. Unterschiede und Angleichungsmöglichkeiten. ZEuP 1995 s. 359–367.
Kronman, Anthony: Contract Law and Distributive Justice. Yale LJ 1980 s. 472–511.
Kulla, Heikki: Tuomarivaltiosta ja sen torjumisesta. Teoksessa Juhlajulkaisu Allan Huttunen 1928 – 5/11 – 1988. Turku 1988. s. 83–93.
Kumpula, Anne: Vaarojen varjoista nousevat riskit. Oikeus 1994 s. 319–334.
Lager, Irma: Tuomionpurun edellytyksistä siviili- ja hallintoprosessissa. Helsinki 1972.
Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 3/1970. Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi.
Lakivaliokunnan mietintö n:o 5 hallituksen esityksen johdosta vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi (vuoden 1974 valtiopäivät).
Landes, William M. – Posner, Richard A.: The Economic Structure of Tort Law. Cambridge, Massachusetts 1987.
Lange, Hermann: Empfiehlt es sich, die Haftung für schuldhaft verursachte Schäden zu begrenzen? Kann für den Umfang der Schadensersatzpflicht auf die Schwere des Verschuldens und die Tragweite der verletzten Norm abgestellt werden? Gutachten für den 43. Deutschen Juristentag. Tübingen 1960. s. 3–60. (Lange, Gutachten)
– » – Schadensersatz. 2. Auflage. Tübingen 1990. (Lange)
Lappalainen, Juha: Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. Prosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1986.
Lappi-Seppälä, Tapio: Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Vammala 1987.
Lebedeff, Pirkka-Petri: Vaarantamisvastuusta ja sen sääntelytarpeesta. Oikeustiede – Jurisprudentia 1989. s. 203–269.
Leppänen, Tatu: Vastuun samastus osakeyhtiön konkurssissa. Oikeustiede – Jurisprudentia 1991. s. 271–332. (Leppänen)
– » – Vahinkoedellytys konkurssitakaisinsaannissa. Jyväskylä 1992. (Leppänen, Vahinkoedellytys)
Lindblom, Per Henrik: Grupprättegång – ett lagförslag under debatt. SvJT 1995 s. 269–287.

Linna, Tuula: Korkeimman oikeuden päätösotsikkojen tehtävistä. LM 1990 s. 967–981.
Luhmann, Niklas: Legal Argumentation: An Analysis of its Form. Mod. L. Rev. 1995 s. 285–298.
Lundstedt, V.: Kritik av nordiska skadeståndsläror. TfR 1923 s. 55–154.
– » – Grundlinjer i skadeståndsrätten. Förra delen: Culpa-regeln. Uppsala 1935. (Lundstedt)
Lyons, David: Utility and Rights. Teoksessa Ethics, Economics, and the Law. (Eds. Pennock, J. Ronald – Chapman, John W.). New York 1982. Nomos XXIV. 107–138.
Lødrup, Peter: Lærebok i erstatningsrett. 2. utgave. Oslo 1987.
MacCormick, Neil: On Legal Decisions and Their Consequences: From Dewey to Dworkin. New York U. L. Rev. 1983 s. 239–258.
Mahoney, Richard: Trouble in Paradise: New Zealand's Accident Compensation System. Teoksessa Law Reform and Medical Injury Litigation. (Ed. McLean, Sheila A. M.). Cambridge 1995. s. 31–88.
Makkonen, Kaarle: Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia. Rakenneanalyyttinen tutkimus. Vammala 1981.
Mali, Matti: Skador förorsakade av grov vårdslöshet. NFT 1960 s. 317–330.
Markesinis, B. S. – Deakin, S. F: Tort Law. Third edition. Oxford 1994.
Martínez, Gregorio Peces-Barba: The Majority Principle Seen from Philosophy of Law. Teoksessa Öffentliche oder private Moral? Vom Geltungsgrunde und der Legitimität des Rechts. Festschrift für Ernesto Garzón Valdés. Berlin 1992. s. 71–82.
Matikkala, Jussi: Tahallisuuden alimmasta asteesta. LM 1991 s. 962–980.
Michelman, Frank I.: Pollution as a Tort. A Non-Accidental Perspective on Calabresi's Costs. Yale LJ 1971 s. 647–686.
Miettinen, Martti: Korvattava vahinko ja korvauksen määrä. Teoksessa Vahingonkorvausoikeus. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 15. Vammala 1975. s. 134–149.
Minkkinen, Panu: Rikosoikeus, *ultima ratio*-periaate ja kriittinen oikeusoppi. Huomioita oikeudenalan marginaaleista. LM 1992 s. 722–730.
Moreh, J.: Rationality and Human Nature in Economics and Law. ARSP Beiheft 34. Stuttgart 1988. s. 47–56.
Muscheler, Karlheinz: Preussisches Deliktsrecht und Proportionalitätsprinzip am Beispiel des Schopenhauer-Marquet-Prozesses. JZ 1994 s. 1132–1142.
Mäenpää, Olli: Hallintosopimus. Hallintoviranomaisten sopimustoiminnan oikeudellisia ongelmia. Vammala 1989.
Mähönen, Jukka: Law & economics: taustaa ja mahdollisuuksia. Oikeus 1995 s. 125–139.
Nagel, Thomas: Libertarism Without Foundations. Yale LJ 1975 s. 136–149.
– » – Moral Luck. Teoksessa Free Will. (Ed. Watson, Greg). Oxford 1982. s. 174–186.
Niemi, Matti Ilmari: Havaintoja omistusasunnon suojasta yksityishenkilön velkajärjestelyssä. DL 1993 s. 719–754.
Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Luonnollisen henkilön velkavastuu insolvenssioikeudessa. Vammala 1995.
Norio, Jaana: Vakuutusyhtiöiden ehtoyhteistyö ja kuluttajavakuutusten vertailtavuus. Helsinki 1994.
Norri, Matti: Vallitseeko Suomen sopimusoikeudessa kohtuuttomien ehtojen sovittelu-

sääntö? Oikeustiede – Jurisprudentia 1977 s. 121–187.
Nozick, Robert: Anarchy, State and Utopia. New York 1974.
Nuutila, Ari-Matti: Yksilöllinen »voiminen» ja rikosoikeudellinen tuottamus. Teoksessa Turun Yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 30 vuotta. Turku 1991. s. 317–344. (Nuutila)
– » – Rikosoikeuden ABC-kirja. Turku 1995. (Nuutila, Rikosoikeuden)
Nybergh, Gunnar: Jämkning av skadestånd de lege lata. JFT 1950 s. 342–351.
Nygaard, Nils: Aktløysevurderinga i norsk rettspraksis. Bergen 1974. (Nygaard, Aktløysevurderinga)
– » – Skade og ansvar. 3. utgave. Bergen 1985. (Nygaard)
Nørgaard, Jørgen – Vagner, Hans Henrik: Lærebog i erstatningsret. Gylling 1990.
Olsson, Curt: Något om jämkning av skadestånd i aktiebolag och ideell förening. JFT 1962 s. 495–505.
Paaso, Ilpo: Oikeustapaus KKO 1985 II 51 – eräs vahingonkorvausoikeutemme virstanpylväs. LM 1987 s. 569–574.
– » – Vahingonkorvausvastuun normiperusta lääkärintoimessa. Tutkimus erityisesti julkisen vallankäytön vahingonkorvausvastuuta sääntelevien säännösten sovellettavuudesta lääkärintoimesta aiheutuviin vahinkoihin. Vammala 1992. (Paaso)
Palmgren, Gunnar: Skadeståndsskyldighet och försäkring. JFT 1950 s. 268–279.
Parisi, Francesco: Alterum non laedere: An Intellectual History of Civil Liability. Am. J. Jurisprudence 1994 s. 317–351.
Peczenik, Alexander: Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation. Göteborg 1995.
Perry, Michael J.: Some Notes on Absolutism, Consequentialism, and Incommensurability. Nw. U. L. Rev. 1985 s. 967–982.
Petrell, Katarina: Den skadade hemmafrun, en kvinnorättslig syn på skadeståndsrätten. JFT 1990 s. 28–60.
Pettet, Ben: Limited Liability – A Principle for the 21st Century? Teoksessa Current Legal Problems. Part 2: Collected Papers. (Eds. Freeman, M. D. A. – Halson, R.). Oxford 1995. s. 125–159.
Platou, Oscar: Forelæsninger over udvalgte emner af privatrettens almindelige del. Kristiania 1914.
Polinsky, A. Mitchell: Economic Analysis as a Potentially Defective Product: A Buyer's Guide to Posner's Economic Analysis of Law. Harv. L. Rev. 1974 s. 1655–1681.
Posner, Richard A.: A Theory of Negligence. J. Leg. Stud. 1973 s. 29–96.
– » – The Concept of Corrective Justice in Recent Theories of Tort Law. J. Leg. Stud. 1981 s. 187–206.
– » – The Economics of Justice. Cambridge, Massachusetts 1983. (Posner)
– » – Economic Analysis of Law. Fourth edition. Boston 1992. (Posner, Economis Analysis).
Prawitz, Dag: Några filosofiska synpunkter på rationell argumentation inom juridiken. Teoksessa Rationalitet och empiri i rättsvetenskapen. (Red. Peczenik, Alexander et. al.). Stockholm 1985. s. 24–29.
Prosser, William Lloyd – Keeton, W. Page: Prosser and Keeton on the Law of Torts. Fifth edition. St. Paul, Minnesota 1984.
Pöyhönen, Juha: Juridisista teorioista. Tutkimus lainopillisen teorian käsitteestä. Helsin-

ki 1981.
– » – Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimusten sovittelu. Vammala 1988. (Pöyhönen)
– » – Kan man jämka beräkningsgrunderna för lösen i ett aktiebolags bolagsordning? JFT 1991 s. 215–241.
– » – Sopimuksen kohtuuttomuus anglo-amerikkalaisissa sopimusjärjestelmissä. Oikeustiede – Jurisprudentia 1993 s. 209–291. (Pöyhönen, Sopimuksen kohtuuttomuus)
Raideliikennevastuutyöryhmän mietintö. Oikeusministeriö 1995.
Rakowski, Eric: Equal Justice. Oxford 1991.
Rasting, Carl: Henry Ussings betydning for utformningen af culpareglen i moderne nordisk ret. Teoksessa Festskrift til Henry Ussing. 5. Maj 1951. København 1951. s. 451–457.
Rawls, John: A Theory of Justice. Oxford 1972.
Regeringens proposition med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207) m.m. (Ruotsi). (Reg. prop. 1975:12.)
Restatement of the Law. Torts 2d. St. Paul, Minnesota 1965.
Reuter, Dieter: Die ethischen Grundlagen des Privatrechts – formale Freiheitsethik oder materiale Verantwortungsethik? AcP 1989 s. 199–222.
Rikoslain kokonaisuudistus II. Rikoslakiprojektin ehdotus. OLJ 1/1989.
Riska, Olof: Ansvarsförsäkring i stället för skadestånd. JFT 1968 s. 138–161.
Robinson, Glen O.: Probabilistic Causation and Compensation for Tortious Risk. J. Leg. Stud. 1985 s. 779–798.
Rodhe, Knut: Om begreppet vårdslöshet. Några reflexioner med syftning särskilt på kontraktsförhållanden. SvJT 1952 s. 696–700.
– » – Obligationsrätt. Lund 1956. (Rodhe)
Roos, Carl Martin: Analys och värdering av ersättningssystem. TfR 1987 s. 816–836.
– » – Lagstiftnings- och forskningsbehov på ersättningsrättens och kontraktsrättens område. SvJT 1988 s. 299–320.
– » – Ett strövtåg i den privata ansvarsförsäkringens gränsland. NFT 1989 s. 105–109.
– » – Ersättningsrätt och ersättningssystem. En lärobok och idébok om ersättning vid personskada och sakskada. Värnamo 1990. (Roos)
Routamo, Eero: Vakuutusyhtiöiden regressivaateista. SVLY XXI. Vammala 1976. s. 38–53.
Routamo, Eero – Hoppu, Esko: Suomen vahingonkorvausoikeus. 2. painos. Vammala 1988.
Routamo, Eero – Ståhlberg, Pauli: Suomen vahingonkorvausoikeus. 3. painos. Jyväskylä 1995.
Rudanko, Matti: Arvostelu teoksesta Hemmo, Mika, Vahingonkorvauksen määräytymisestä sopimussuhteissa. Siviilioikeudellinen tutkimus. Vammala 1994. LM 1995 s. 117–131.
– » – Pankkiasiakkaan ja pankin oikeussuoja. Siviilioikeuden mahdollisuudet pankkiasiakkaan suojelussa ja pankkikriisin hoidossa. Helsinki 1995. (Rudanko)
Saarnilehto, Ari: Oikeustapauskommentti. KKO 1991:41. LM 1991 s. 1303–1308.
Sadurski, Wojciech: Giving Desert Its Due. Social Justice and Legal Theory. Dordrecht 1985.
Samuelsson, Morten – Søgaard, Kjeld: Rådgiveransvaret. Erstatningsansvar og forsikring for professionelle rådgivere. Skjern 1993.

Savatier, René: Les métamorphoses économiques et sociales du droit civil d'aujourd'hui. Troisième édition. Paris 1964.
Saxén, Hans: Skadeståndsrätt. Åbo 1975. (Saxén)
– » – Avräkning av förmån då jämkat skadestånd utdöms. JFT 1985 s. 141–154.
– » – Skadestånd vid avtalsbrott – HD praxis i Finland. Stockholm 1995. (Saxén, Skadestånd vid avtalsbrott)
Scheffler, Samuel: Individual Responsibility in a Global Age. Social Philosophy & Policy 1995 s. 219–236.
Schroeder, Christopher H.: Rights Against Risks. Colum. L. Rev. 1986 s. 495–562.
Schwamb, Thomas: Die schadensersatzrechtliche Reduktionsklausel § 255a BGB Referentenentwurf 1967. Eine vergleichende Untersuchung mit dem Schweizer Recht. Frankfurt am Main 1984.
Selmer, Knut S.: Interactions between Insurance and Tort Theories in the Norwegian Law of Personal Injuries. Am. J. Comp. L. 1970 s. 145–168.
Serlachius, Julian: Lärobok i obligationsrättens allmänna del enligt finsk rätt. Helsingfors 1902.
Shapo, Marshall S.: In the Looking Glass: What Torts Scholarship Can Teach Us About the American Experience. Nw. U. L. Rev. 1995 s. 1567–1591.
Siltala, Raimo: Arvostelu teoksesta Wilhelmsson, Thomas, Critical Studies in Private Law. A Treatise on Need-Rational Principles in Modern Law. LM 1994 s. 1174–1178.
Sipilä, Arvo: Något om finsk skadeståndsrätt med hänsyn till ansvarighetsförsäkring. NFT 1934 s. 170–184.
Sisula-Tulokas, Lena: Sveda, värk och annat lidande. En skadeståndsrättslig studie. Saarijärvi 1995.
Smith, Carsten: Generalklausul om ansvarslempning. Teoksessa Rett og humanisme. Festskrift til Kristen Andersen. 6. August 1977. Oslo 1977. s. 336–355.
Solum, Lawrence B.: Equity and the Rule of Law. Teoksessa The Rule of Law. (Ed. Shapiro, Ian). New York 1994. Nomos XXXVI. s. 120–147.
SOU 1950:16. Ivar Strahl: Föreberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område.
SOU 1969:58. Rättssociologisk undersökning av skadeståndsrätten.
SOU 1971:83. Skadestånd III. En allmän regel om jämkning av skadestånd.
SOU 1977:36. Ersättning för brottsskador.
SOU 1988:88. Skadeförsäkringslag.
SOU 1990:74. Skuldsaneringslag. Delbetänkande av insolvensutredning. Malmö 1990.
SOU 1995:33. Ersättning för ideell skada vid personskada.
Stang, Fredrik: Erstatningsansvar. Oslo 1927.
Stapleton, Jane: Duty of Care and Economic Loss: A Wider Agenda. LQ Rev. 1991 s. 249–297.
– » – Tort, Insurande and Ideology. Mod. L. Rev. 1995 s. 820–845.
Stephen, Frank H.: The Economics of the Law. Ames, Iowa 1988.
Stoll, Hans: Die Reduktionsklausel im Schadensrecht aus rechtsvergleichender Sicht. RabelZ 1970 s. 481–503.
– » – Haftungsfolgen im bürgerlichen Recht. Eine Darstellung auf rechtsvergleichender Grundlage. Heidelberg 1993. (Stoll)
Strahl, Ivar: Till frågan om skadeståndsskyldighet för barn. Teoksessa Festskrift til

Henry Ussing. 5. Maj 1951. København 1951 s. 495–510. (Strahl, Till frågan)
– » – Skadestånd och försäkring. Förhandlingarna å det nittonde nordiska juristmötet i Stockholm den 23–25 August 1951. Bilaga 1. Stockholm 1952. (Strahl)
Strömbäck, Erland: Jämkning av skadestånd vid uppsåtligt brott. JT 1990–91 s. 452–455.
Ståhlberg, Pauli: Ydinvastuusta. Vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus erityisesti ydinvoimalaonnettomuudesta aiheutuvien vahinkojen kannalta. Vammala 1993. (Ståhlberg)
– » – Oikeustapauskommentti KKO 1994:122. LM 1995 s. 88–93.
Summers, Robert Samuel: Two Types of Reasons of Substance in Common Law Cases. ARSP Beiheft 11. Wiesbaden 1979. s. 217–229.
– » – Instrumentalism and American Legal Theory. Ithaca and London 1982. (Summers)
Takki, Tapio: Lainkäyttäjä lainsäätäjän työn jatkajana. Korkeimman oikeuden oikeutta luovasta roolista. Helsinki 1985.
Tala, Jyrki – Muttilainen, Vesa – Vasara, Pekka: Velkajärjestelyt tuomioistuimissa 1994. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 13. Helsinki 1994.
Taxell, Lars Erik: Styrelseledamöters rättsliga ansvar. NJM 1981. Bilaga 15. s. 221–244. (Taxell, Styrelseledamöters).
– » – Bolagsledningens ansvar. Åbo 1983.
Tepora, Jarno: Siviilioikeuden perusteet ja »sosiaalinen» esineoikeus. Helsingin hovioikeuspiirin VII tuomarikokouksen pöytäkirja. Helsinki 1995. s. 16–31.
Toiviainen, Heikki: Johtajan ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta osakeyhtiössä. LM 1994 s. 1021–1056.
– » – Johtajasopimuksesta II. DL 1995 s. 165–191.
Tolonen, Hannu: Yleisten oppien rakenteesta ja merkityksestä. Teoksessa Juhlajulkaisu Allan Huttunen 1928 – 5/11 – 1988. Turku 1988. s. 177–194. (H. Tolonen)
Tolonen, Juha: Oikeudenvastaisuudesta vahingonkorvausoikeudellisena käsitteenä. Teoksessa Rikosoikeudellisia kirjoitelmia III. Niilo Kullervo Salovaaralle 13.10.1972 omistettu. Vammala 1972. s. 121–137. (J. Tolonen)
Trigg, Roger: Understanding Social Science. A Philosophical Introduction to the Social Sciences. Oxford 1985.
Trolle, J.: Risiko & skyld i erstatningspraxis. København 1960. (Trolle)
– » – Forsikringsaftalelovens § 25, stk. 1, pkt. 2 – og Justitsministeriet. UfR 1968 B s. 145–151.
Träskman, P. O.: De kulpösa brotten. Teoksessa Tuottamukselliset rikokset. Helsinki 1976. s. 64–90.
– » – Kan gärningspersonens uppsåt bevisas med hållpunkter i sinnvärlden? Teoksessa Skuld och ansvar. Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson. Uppsala 1988. s. 56–75. (Träskman, Kan gärningspersonens)
Tunc, André: The Quest for Justice. Teoksessa Access to Justice and the Welfare State. (Ed. Cappelletti, Mauro et. al.). Firenze 1981. s. 315–359.
Tuori, Kaarlo: Oikeus, valta ja demokratia. Mänttä 1990. (Tuori)
– » – Välfärdsstaten, risksamhället och den sociala rätten. Retfærd 1992 s. 3–22.
Tähti, Aarre: Valtiopäiväjärjestyksen 11 §:n vallitsevan tulkinnan arviointia. LM 1991 s. 37–69.
Ussing, Henry: Skyld og skade. Bør erstatningspligt udenfor kontraktsforhold være betinget af culpa. København 1914.

– » – Erstatningsrettens udvikling i nutiden, særlig spørgsmaalet, om ansvaret bør indskrænkes. SvJT 1937 s. 115–134.
– » – Bør erstatning uden for kontraktsforhold kunne nedsættes? Forhandlingerne på det attende nordiske juristmøde i København den 26.–28. August 1948. Bilaga 6. København 1948. (Ussing)
– » – Retstridighet. Streflys over nordisk retslære. København 1949.
– » – Erstatningsret. 6. oplag. København 1962.
Utriainen, Terttu: Rikosten rangaistukset ja muut seuraamukset. Mänttä 1989.
Vagner, Hans Henrik: Nogle bemærkninger om lempelsereglerne i nordisk erstatningsret. Julkaisematon esitelmä. Det 5. nordiska AIDA-kollokviet i Finland 23.–24.4.1996.
Walin, Gösta: Några punkter i en allmän skadeståndslag. Förhandlingarna å det tjugoandra nordiska juristmötet i Reykjavik den 11–13 August 1960. Bilaga VII. København 1960.
Weinrib, Ernest: Toward a Moral Theory of Negligence Law. Law and Philosophy 1983 s. 37–62.
– » – The Insurance Justification and Private Law. J. Leg. Stud. 1985 s. 681–687.
– » – Aristotle's Forms of Justice. Ratio Juris 1989 s. 211–226.
– » – The Special Morality of Tort Law. McGill LJ 1989 s. 403–413.
– » – The Idea of Private Law. Cambridge, Massachusetts 1995. (Weinrib)
Wetterstein, Peter: Nöjesbåtsägarens skadeståndsansvar. Teoksessa Nöjesbåten. Juridiska frågor. (Red. Wetterstein, Peter). Åbo 1988. s. 49–105.
Weyers, Hans-Leo: Unfallschäden. Praxis und Ziele von Haftpflicht- und Vorsorgesystemen. Frankfurt am Main 1971. (Weyers, Unfallschäden)
– » – Tillräknelighet eller: Subjektives zum Culpa-Begriff. Teoksessa Festskrift till Anders Agell. Göteborg 1994. s. 702–729. (Weyers)
Wikström, Kauko: Oikeus ja talous. Tutkimus markkinamekanismin normatiivisen ohjaamisen tarpeesta ja mahdollisuuksista – esimerkkinä verotus. Helsinki 1994.
Wilhelmsen, Trine-Lise: Egenrisiko i skadeforsikring. En rettslig og økonomisk studie av bruk av egenrisiko i skadeforsikring for næringslivet. Bergen 1989. (Wilhelmsen)
– » – Avtalsloven § 36 og økonomisk effektivitet. TfR 1995 s. 1–246.
Wilhelmsson, Thomas: Om försäkringsgivarens regressrätt. DL 1977 s. 385–414.
– » – Skadeståndsrätt och samhälle. En komparativ studie av principalansvarets utveckling i finsk och engelsk rätt. TfR 1983 s. 1–48.
– » – Syyllisyys vahingonkorvausoikeudessa – »tuottamusperiaatteen nousu ja tuho». Oikeus 1986 s. 112–118.
– » – Social civilrätt. Om behovsorienterade element i kontraktsrättens allmänna läror. Vammala 1987.
– » – Työnantajan korvausvastuu koneen tai laitteen aiheuttamasta työtapaturmasta. Teoksessa Juhlajulkaisu Matti Ylöstalo 1917 • 4/2 • 1987. Vammala 1987. s. 455–465. (Wilhelmsson, Työnantajan korvausvastuu)
– » – Products Liability in Finland. Teoksessa Lectures on Products Liability. Report from a Jubilee Seminar. (Ed. Kalliomaa, Laura). Helsinki 1990. s. 49–62. (Wilhelmsson, Products Liability)
– » – Bristfällighetsansvaret återupplivat – synpunkter i anledning av ny finsk rättspra-

xis. Teoksessa Festskrift till Bertil Bengtsson. Göteborg 1993. s. 525–540. (Wilhelmsson, Bristfällighetsansvaret)
– » – Köprätten och produktansvaret. JFT 1994 s. 627–642.
– » – Social Contract Law and European Integration. Aldershot 1995. (Wilhelmsson, Social Contract Law)
Wilhelmsson, Thomas – Rudanko, Matti: Tuotevastuu. Suomalaista EY-oikeutta. Jyväskylä 1991.
Williams, Ieuan: Rationality and Human Nature in Economics and Law. ARSP Beiheft 34. Stuttgart 1988. s. 32–46.
Vinding Kruse, Anders: Bør erstatningsansvaret skærpes eller lempes? JFT 1964 s. 178–197.
– » – Erstatningsretten. 4. udgave. Viborg 1986. (Vinding Kruse)
Vinding Kruse, Anders – Møller, Jens: Erstatningsansvarsloven med kommentarer. 2. udgave. Gylling 1989.
Winroth: Om skadestånd. Andra upplagan. Uppsala 1907.
Virkkunen, Aino: Oikeuskäytäntö oikeussääntöjen kehittäjänä. Isännänvastuusta sopimussuhteen ulkopuolella ennen vahingonkorvauslakia. LM 1990 s. 79–117.
Virolainen, Jyrki: Materiaalisesta prosessinjohdosta. LM 1983 s. 148–173.
Viscusi, W. Kip: The Dimensions of the Product Liability Crisis. J. Leg. Stud. 1991 s. 147–177.
Wrede, R. A.: Anteckningar enligt professor R. A. Wredes föreläsningar öfver obligationsrättens allmänna del (utg. av Wasastjerna, Lars). Helsingfors 1892.
von Wright, G. H.: Explanation and Understanding. London 1971.
Välimäki, Pertti: Osituksen sovittelu avioeroon perustuvassa toimitusosituksessa. Jyväskylä 1995.
Väntsi, Risto: »Varoitanko kuluttajaa tuotteen vaaroista?» Tuotevastuu ja tuoteturvallisuuslainsäädäntö elinkeinonharjoittajan informaatiopäätösten perusteena. Vammala 1994.
Ylöstalo, Matti: Muuan vahingonkorvauskysymys rakennustoiminnan alalta. DL 1957 s. 198–205.
– » – Oikeustapauskommentti KKO t. 537/20.2.1962. DL 1962 (oikeustapausosasto) s. 61–64.
– » – Täyden korvauksen periaate ja uusi vahingonkorvauslaki. Teoksessa Juhlajulkaisu Urho Kaleva Kekkonen. Vammala 1975. s. 375–382. (Ylöstalo)
– » – Eräitä asianajajan vastuuta koskevia ajatuksia. Teoksessa Juhlajulkaisu – Festskrift Curt Olsson 1919 • 28/9 • 1989. Ekenäs 1989. s. 418–424.
Zätzsch, Jörg: Kausalitätsprobleme bei deliktischen Massenschäden. Die Probleme der alternativen Kausalität in den U.S.A., den Niederlanden und in Deutschland. ZVglRWiss 1994 s. 177–201.
Øvergaard, J.: Norsk erstatningsrett. Annen utgave. Oslo 1951.

TUTKIMUKSESSA KÄYTETYT VAKUUTUSEHDOT

Sammon ammattihenkilön vastuu- ja oikeusturvavakuutus. Ehto 398. 1.4.1979.
Sammon vastuuvakuutusturvaehto 201: toiminnanvastuu. 1.7.1995.

Teollisuusvakuutuksen yksityisvahinkovakuutus. Lajiehdot (E 1.10). 1.7.1995.
Teollisuusvakuutuksen yrityksen hallintoelinten vastuuvakuutus. Lajiehdot (C 1.3). 1.1.1994.
Teollisuusvakuutuksen yrityksen vastuuvakuutus. Lajiehdot (C 1.1). 1.7.1995.
Vastuusampo (ehto 307.3). 1.7.1995.

LYHENTEET

AcP	= Archiv für die civilistische Praxis
AL	= Avioliittolaki (13.6.1929/234)
ALR	= Allgemeines Landsrecht für die preussischen Staaten von 1794
Am J Comp L	= American Journal of Comparative Law
Am J Jurisprudence	= American Journal of Jurisprudence
ARSP	= Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie
Arvo-osuustiliL	= Laki arvo-osuustileistä (17.5.1991/827)
AsHVL	= Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta (31.3.1995/481)
AsKL	= Asuntokauppalaki (23.9.1994/843)
AvtL	= Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (Ruotsi)
AYL	= Laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä (29.4.1988/389)
BGB	= Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. August 1891 (Saksa)
Calif. L. Rev.	= California Law Review
Colum. L. Rev.	= Columbia Law Review
DL	= Defensor Legis
EAL	= Erstatningsansvarsloven (Tanska)
FAL	= Lov om forsikringsavtaler (16. juni. Nr. 69.1989) (Norja)
Harv. L. Rev.	= Harvard Law Review
HB	= Handelsbalk (Ruotsi)
HD	= Högsta domstolen (Ruotsi)
HE	= Hallituksen esitys
HenkRekL	= Henkilörekisterilaki (30.4.1987/471)
HHO	= Helsingin hovioikeus
HO	= Hovioikeus
Hofstra L. Rev.	= Hofstra Law Review
HR	= Højesteret (Tanska), Høyesterett (Norja)
IHO	= Itä-Suomen hovioikeus
IlmailuL	= Ilmailulaki (11.12.1964/595)
IlmakuljL	= Ilmakuljetuslaki (23.5.1986/387)
IlmakuljSopL	= Ilmakuljetussopimuslaki (14.1.1977/45)
Ilma-aluskuljetusL	= Ilma-aluskuljetuslaki (3.7.1937/289)
J. Leg. Stud.	= Journal of Legal Studies
JFT	= Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JT	= Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
JZ	= Juristenzeitung

KiintRekL = Kiinteistörekisterilaki (16.5.1985/392)
KK = Kauppakaari
KKO = Korkein oikeus
KL = Kauppalaki (27.3.1987/355)
KM = Komiteanmietintö
KO = Kihlakunnanoikeus
KorkoL = Korkolaki (20.8.1982/633)
KouHO = Kouvolan hovioikeus
KsKvälL = Laki kuluttajansuojasta kiinteistönvälityksessä (15.7.1988/686)
KSL = Kuluttajansuojalaki (20.1.1978/38)
LiikepankkiL = Liikepankkilaki (28.12.1990/1269)
LiikHVL = Laki liikehuoneiston vuokrauksesta (31.3.1995/482)
LiikVakL = Liikennevakuutuslaki (26.6.1959/279)
LM = Lakimies
LQ Rev. = Law Quarterly Review
LuottolaitosL = Laki luottolaitostoiminnasta (30.12.1993/1607)
MaksuvapautusL = Laki valtioneuvoston oikeudesta myöntää helpotuksia ja vapautuksia valtiolle tulevien maksujen ja korvausten suorittamisesta (21.12.1929/411)
MallioikeusL = Mallioikeuslaki (12.3.1971/221)
McGill LJ = McGill Law Journal
ML = Merilaki (15.7.1994/674)
MLE = Ehdotus uudeksi Merilain 10 luvuksi (hallituksen esitys 26/1995 vp)
Mod. L. Rev. = Modern Law Review
MoottoriajoneuvoVastL = MoottoriajoneuvovastuuL (28.4.1925/148)
MT = Markkinatuomioistuin
NaapuruussuhdeL = Laki eräistä naapuruussuhteista (13.2.1920/26)
New York U. L. Rev. = New York University Law Review
NFT = Nordisk försäkringstidskrift
NJA = Nytt juridiskt arkiv
NJM = Förhandlingarna vid det nordiska juristmötet
Nrt = Norsk retstidende
Nw. U. L. Rev. = Northwestern University Law Review
OikTL = Laki varallisuusoikeudellisista oikeustoimista (13.6.1929/228)
OK = Oikeudenkäymiskaari
OLJ = Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu
OR = Obligationsrecht (1911, Sveitsi)
OsamKL = Laki osamaksukaupasta (18.2.1966/91)
OT = Oikeustiede – Jurisprudentia
OYL = Osakeyhtiölaki (29.9.1978/734)
PatenttiL = Patenttilaki (15.12.1967/550)
PK = Perintökaari (5.2.1965/40)
PotilasvahinkoL = Potilasvahinkolaki (25.7.1986/585)
RabelZ = Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht

RautatVastL	= Laki rautatienkäytöstä johtuvan vahingon vastuusta (19.2.1898/8)
Reg. prop.	= Regeringens proposition (Ruotsi)
RikVahL	= Laki rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista (21.12.1973/935)
RL	= Rikoslaki (19.12.1889/39)
RO	= Raastuvanoikeus
ScStL	= Scandinavian Studies in Law
SkL	= Skadeståndslag (2.6.1972) (Ruotsi), Lov om skadeserstatning (13. juni. Nr. 26.1969) (Norja)
SopMenL	= Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa (22.12.1978/1061)
SOU	= Statens offentliga utredningar
SvJT	= Svensk juristtidning
SVLY	= Suomen vakuutuslakimiesten yhdistyksen julkaisuja
SyyttKorvL	= Laki syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta (31.5.1974/422)
SähkölaitosL	= Sähkölaitoslaki (11.5.1928/167)
SäästöpankkiL	= Säästöpankkilaki (28.12.1990/1270)
TakSL	= Laki takaisinsaannista konkurssipesään (26.4.1991/758)
TapVakL	= Tapaturmavakuutuslaki (20.8.1945/608)
TavaramerkkiL	= Tavaramerkkilaki (10.1.1964/7)
TekijänoikeusL	= Tekijänoikeuslaki (8.7.1961/404)
TfR	= Tidskrift for rettsvitenskap
TieliikenneL	= Tieliikennelaki (3.4.1981/267)
TSL	= Työsopimuslaki (30.4.1970/320)
TuotevastuuL	= Tuotevastuulaki (17.8.1990/694)
TyöturvallisuusL	= Työturvallisuuslaki (28.6.1958/299)
UfR	= Ugeskrift for retsvæsen
UL	= Ulosottolaki (3.12.1895/37)
VahL	= Vahingonkorvauslaki (31.5.1974/412)
VakSopL	= Vakuutussopimuslaki (28.6.1994/543)
VakSopL (1933)	= Vakuutussopimuslaki (12.5.1933/132)
VesioikeusL	= Vesioikeuslaki (23.7.1902/31)
VL	= Vesilaki (19.5.1961/264)
Yale LJ	= Yale Law Journal
YdinvastuuL	= Ydinvastuulaki (8.6.1972/484)
YhdL	= Yhdistyslaki (26.5.1989/503)
YksVelkA	= Asetus yksityishenkilön velkajärjestelystä (25.1.1993/58)
YksVelkL	= Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (25.1.1993/57)
YmpVahL	= Laki ympäristövahinkojen korvaamisesta (19.8.1994/737)
YrSanL	= Laki yrityksen saneerauksesta (25.1.1993/47)
ZEuP	= Zeitschrift für Europäisches Privatrecht
ZVglRWiss	= Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft
ÖljyvahinkoL	= Laki aluksista aiheutuvista öljyvahingoista johtuvasta vastuusta (30.5.1980/401)

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen lähtökohtia

1.1.1. Vahingonkorvausoikeuden kehityspiirteet ja korvausvastuun rajoittaminen

A. Aluksi. Vahingonkorvausvelvollisuus käsittää perinteisen pääsäännön mukaan koko vahingonkärsijälle aiheutuneen vahingon hyvittämisen.[1] Vahingonkorvauksen sovittelu merkitsee poikkeamista tästä lähtökohdasta ja yksilökohtaisesti kohtuuttoman raskaan korvausvastuun alentamista korvattavan vahingon määrää pienentämällä. Oikeusinstituuttina vahingonkorvauksen sovittelun asema on viimeisten vuosikymmenten aikana vahvistunut. Sovittelun lisääntynyt merkitys rajoittuu kuitenkin lähinnä yksityishenkilöiden vastuutilanteisiin. Elinkeinotoimintaan liittyvän vastuun sovittelu tulee vain poikkeuksellisesti kysymykseen. Lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö ovat päinvastoin kulkeneet, erityisesti vastuuperustetasolla, yritysten korvausvastuuta ankaroittavaan suuntaan.

VahL:n säännöksissä[2] ilmaisunsa saaneella sovittelumahdollisuuksien laajentumisella on yhteyksiä vahingonkorvauksen tavoitteiden ja taloudellisen merkityksen muutoksiin. Sen vuoksi tässä vahingonkorvauksen sovittelua koskevassa tutkimuksessa pyritään oikeusdogmaattisen tarkastelun ohella täsmentämään oikeusilmiön suhdetta muuhun oikeuskehitykseen. Vahingonkorvausoikeuden kehitystä 1900-luvulla voidaan alustavasti tarkastella pitäen silmällä kahta muutostekijää. Toinen niistä on ihmisten toimintatapojen ja siitä seurannut riskien muutos, toinen taas oikeudellisen ajattelun muutos toi-

---

[1] Ks. *Nørgaard – Vagner* s. 193, jotka toteavat vahingonkorvauksen määrittämisen peruslähtökohdiksi täyden korvauksen, rikastumiskiellon ja vahingonkärsijän velvollisuuden rajoittaa vahinkoaan.

[2] Ks. VahL 2:1.2, 2:2, 2:3, 3:6 ja 4:1.1.

saalta tapauskohtaista kohtuullisuutta ja toisaalta tehokasta korvaussuojaa korostavaksi.

B. Vahinkoriskien muutos ja korvausvelvollisen kantokyky. Taloudellisen toiminnan ja elämäntavan muutokset vaikuttavat vahinkoriskien sisältöön ja suuruuteen, jotka puolestaan heijastuvat vahingonkorvausoikeudellisen sääntelyn tarpeisiin.[3] Tietotekniikka, kemian teollisuus ja liikenne ovat esimerkkejä aloista, joilla kehitys on ollut nopeaa ja uusia riskejä tuottavaa.[4] Pahimmillaan samasta syystä aiheutuvat vahingot voivat kohdistua suureen ihmisjoukkoon, jolloin erilaisten vahingonkorvaus- ja vakuutusperusteisten korvausjärjestelmien kantokyky saattaa käydä kyseenalaiseksi.[5]

Vahinkoriskien muutokset ovat etenkin sosiologien piirissä saaneet aikaan keskustelun riskien yhteiskunnallisista vaikutuksista. Riskisosiologian näkyvin edustaja Ulrich Beck esitti 1980-luvun puolivälissä käsityksensä jälkiteollisesta »riskiyhteiskunnasta». Beckin tarkastelun kohteena olivat modernin teknologian luomat uudet ympäristö- ym. riskit sekä niiden vaikutus ihmisiin, yhteiskuntarakenteisiin ja vallankäyttöön. Modernien riskien huomionarvoisimpia piirteitä on niiden sisältämä katastrofien (esimerkiksi ydinvahinkojen) mahdollisuus. Lisäksi riskit ovat suureksi osaksi vaikeasti havaittavissa, jolloin niiden tunnistaminen ja hallinta edellyttää asiantuntemusta. Riskikehitys merkitseekin Beckin mielestä asiantuntijavallan ja luonnontieteiden vahvistumista.[6]

---

[3] Ks. *Scheffler,* Social Philosophy & Policy 1995 s. 227–228, joka tarkastelee teknistymisen ja lisääntyneiden kansainvälisten riippuvuussuhteiden eettisiä vaikutuksia. Hänen huomionsa kohteena ovat erityisesti velvollisuuksien ulottuvuuden ja syy-yhteyskäsitysten muutokset. Lähipiirin vaikutuksiin suuntautunut perinteinen vastuuarviointi ei sellaisenaan sovellu uusien, monesti globaalien ongelmien hallintaan.

[4] Ks. esimerkiksi tuotevalikoiman ja tuotannon muutosten vaikutuksesta tuotevastuuseen *Landes – Posner* s. 284–286. Kemikaali- ja hoitovirhevahinkojen yleistymisestä ks. *Markesinis – Deakin* s. 2–4. *Robinson,* J. Leg. Stud. 1985 s. 795 toteaa »riskihysteriasta» puhuessaan, että riskien lisääntyminen voidaan riitauttaa, koska kysymys on myös kehittyneiden epistemologisten menetelmien mahdollistamasta aikaisempaa paremmasta riskien tunnistamisesta.

[5] Massavahingoista ja niihin liittyvistä vahingonkorvausoikeudellisista ongelmista ks. *Englard* s. 219–223, joka näkee amerikkalaisen ja eurooppalaisen suhtautumistavan erona sen, että massavahinkojen korvaaminen ratkaistaan Yhdysvalloissa oikeudenkäyntiteitse, kun taas Euroopassa preferoidaan poliittista ratkaisua.

[6] Ks. *Beck* s. 25–112. Ks. myös *Hutchinson,* Calif. L. Rev. 1985 s. 770 riskinoton ja demokratian suhteesta, jonka ongelmana hän pitää sitä, että »individuals are unable to control their exposure to risk, especially at work.» Riskikehityksen oikeudellisista seurauksista ks. myös *Schroeder,* Colum. L. Rev. 1986 s. 496–499.

Beckin havainnoilla on eräitä vahingonkorvausoikeuteen vaikuttavia ulottuvuuksia. Esimerkiksi kemiallisten syy-yhteyksien vaikea havaittavuus – ja niiden tunnistamisen vaatima alan tieteellinen asiantuntemus – on saanut pohtimaan, tulisiko vahingonkärsijän näyttövaatimuksia lieventää esimerkiksi niin, että syy-yhteyden todennäköiseksi tekevän näytön sijasta vastuun syntymiseen riittäisi syy-yhteyden mahdolliseksi osoittava näyttö.[7] Toinen, yleiseltä merkitykseltään suurempi kysymys on, kuinka katastrofiluonteisten vahinkojen korvaaminen järjestetään.[8] Vahingothan saattavat olla niin mittavia, etteivät vahingonaiheuttajan varat riitä niiden korvaamiseen.[9] Myös vakuutuskapasiteetin riittävyys voi asettaa ongelmia, ja vakuutuksenantajilla on joka tapauksessa luonnollinen tarve rajoittaa vastuunsa johonkin ennalta määritettyyn vakuutuskattoon.[10]

---

[7] Ks. kysymyksen teoreettisista perusteista *Ståhlberg* s. 264–274. Ks. Norjan HR:n ratkaisua Nrt 1992 s. 64, joka tarjoaa esimerkin lääkevahinkoihin liittyvän syy-yhteyden arvioinnista (erityisesti s. 69–78). Ks. myös *Beckin* s. 82–84 näkemystä syy-yhteyskysymysten vaikutuksesta modernien riskien oikeudelliseen käsittelyyn.

[8] Ks. *Tuori,* Retfærd 1992 s. 13–14 perinteisen liberalistisen vastuuajattelun riittämättömyydestä ekologisten riskien yhteydessä.

[9] Ks. *Hansmann – Kraakman,* Yale LJ 1991 s. 1880, jotka huomauttavat, että tekninen kehitys (mukaan lukien amerikkalaisen prosessimenettelyn vaikutukset) on »for the first time raised the prospect of tort claims that exceed the net worth of even large corporations.» Vahingonaiheuttajan varojen riittämättömyyden mahdollisuutta lisää se, että riskialtis toiminta saatetaan keskittää konsernin yhteen tytäryhtiöön. Tarkoituksena on tällöin, että konserni selviäisi poikkeuksellisen suuresta vahingonkorvausvelvollisuudesta tytäryhtiön konkurssilla. Yhtiöjärjestelyjen kautta toteutettava pyrkimys vastuun rajoittamiseen ei ole täysin aukoton, vaan emoyhtiön asemaa voidaan arvioida vastuun samastusta koskevien oppien nojalla. Yhtiöoikeudellisen vastuun samastuksen edellytyksistä (tytäryhtiön toimintaan nähden vähäinen pääoma, emoyhtiön vaikutusvalta) ks. *Hagstrøm,* TfR 1993 s. 257–276, joka toteaa (s. 257) lisäksi tyypillisenä samastustilanteena sen, »at morselskapet lar et datterselskap med svakt økonomisk fundament forestå særlig risikofylte aktiviteter.» Ks. myös KM 1992:32 s. 374, jossa todetaan, että samastus suojaisi erityisesti kuluttajia ja sopimuksenulkoisessa suhteessa osakeyhtiöön olevia, jotka eivät voi etukäteen suojautua yhtiön maksukyvyttömyydeltä esimerkiksi vaatimalla vakuutta.

[10] Uudet riskit ovat aiheuttaneet myös vakuutusyhtiöille vaikeuksia. Englantilainen Lloyd's vakuutusyhtiö kärsi vuosina 1988–1991 yhteensä runsaan 8 miljardin punnan tappiot. Syynä tappioihin olivat lähinnä 1950- ja 1960-luvuilla myönnetyt vastuuvakuutukset ja niiden pitkät claims made -periaatteen mukaiset vastuuajat. Erityisesti Yhdysvalloissa tuomitut asbesti- ja ympäristövahinkoihin liittyvät poikkeuksellisen suuret korvaukset ovat rasittaneet Lloyd'sia. Ks. *Pettet* s. 138. Ks. myös *Viscusi,* J. Leg. Stud. 1991 s. 163–176. *Fleming* s. 6–18 tuo esille myös tuotevastuun ja hoitovirheiden perusteella suoritettujen korvausten räjähdysmäisen kasvun.

Yksityishenkilöiden korvausvastuuseen riskien muutokset ovat vaikuttaneet vähemmän. Arkielämän ja vapaa-ajan riskikuvassa ei liene juuri tapahtunut muutoksia. Sen sijaan työntekijäasemassa yksityishenkilötkin voivat olla modernien vahinkojen aiheuttajia. Toisentyyppinen erityisesti viime vuosina esille noussut yksityishenkilöiden korvausvastuu-uhka liittyy yhtiöiden hallinnossa tehtyihin virheisiin. Yksityishenkilöiden korvausvastuun erityisongelma on vastuuvelvollisten keskimäärin vähäinen kyky suurten vahinkojen korvaamiseen, minkä vuoksi sovittelukysymys aktualisoituu jokseenkin aina, kun yksityishenkilöön kohdistetaan mittavia korvausvaatimuksia.

Korvausvelvollisen vastuunkantokyvyn ylittävä korvausvastuu on yhteiskunnallisena ongelmana erilainen riippuen siitä, onko kyseessä osakeyhtiömuotoisessa elinkeinotoiminnassa aiheutettu vai yksityishenkilön vastuulle jäävä vahinko. Elinkeinotoiminnan vahinkojen osalta huomio on kohdistunut vahingonkärsijöiden korvausturvaan, jonka parantamiseksi on eräissä tapauksissa (esimerkiksi potilas-, öljy- ja ydinvahinkojen osalta) kehitetty pakollisia vakuutuksia ja rahastojärjestelmiä, joiden perusteella vahinko voidaan hyvittää korvausvelvollisen maksukyvyttömyydestä riippumatta. Yksityishenkilöiden maksukyvyn ylittävä vastuu on puolestaan ylivelkaantumisen kaltainen ongelma, joka uhkaa korvausvelvollisen toimeentuloa ja mahdollisuuksia normaaliin elämään.

Erottelusta seuraa, että tutkimuksen kohteena olevalla oikeusinstituutilla – vahingonkorvauksen sovittelulla – on varsin erilainen merkitys (osakeyhtiömuotoisen) yrityksen[11] ja yksityishenkilön vastuutilanteissa. Elinkeinotoimintaa harjoittavilta yrityksiltä edellytetään toimivaa riskienhallintaa, joka voidaan toteuttaa paitsi vahinkojen ehkäisemiseen tähtäävillä keinoilla myös riittävällä vastuuvakuutussuojalla. Jos tällaisia suojakeinoja ei ole käytetty tai niissä ei ole onnistuttu, on yhtiön mahdollisuus vedota sovittelunormeihin hyvin rajoitettu. Yhtiön konkurssi ja varojen käyttäminen vahingonkärsijöiden hyväksi on tällöin reaalinen vaihtoehto.[12] Sen sijaan yksityishenkilöiltä ei suojautumistoimenpiteitä voida edellyttää samassa laajuudessa. Yk-

[11] Yrityksistä puhuttaessa tarkoitetaan jäljempänä osakeyhtiöitä, ellei tekstistä toisin ilmene. Henkilöyhtiöiden konkurssista jäljelle jäävä vastuunalaisten yhtiömiesten henkilökohtainen velkavastuu saa aikaan sen, että henkilöyhtiön korvausvastuun sovittelussa voidaan joutua pohtimaan yhtiömiesten henkilökohtaisen rasituksen suuruutta. Ks. jäljempänä 2.10.2.A.

[12] Osakeyhtiön osakkaiden vastuu rajoittuu sijoitettuun pääomaan. Ks. *Pettet* s. 152–158, joka esittää mainittuun vastuun rajoittumiseen liittyvän ongelmia silloin, kun velkoja on sopimuksenulkoisessa suhteessa oleva vahingonkärsijä. Velkojalla ei tällöin ole mahdollisuutta vaatia etukäteen vakuutta tai olla suostumatta yhteistoimintaan korvaus-

sityishenkilöiden toimintaan liittyvät vahinkoriskit ovat lisäksi pienempiä – edellä käsitellyt »riskiyhteiskunnan» uudet riskit eivät yleensä saa alkuaan yksityishenkilöiden toiminnan vuoksi – joten heiltä ei voida vaatia samankaltaisia varajärjestelyjä. Kun yksityishenkilön vastuut eivät voi lakata osakeyhtiömuotoisen velallisen tavoin konkurssin kautta,[13] tarvitaan sovittelun kaltaisia oikeuskeinoja liiallisen rasituksen välttämiseksi ja tulevien toimintamahdollisuuksien turvaamiseksi.[14]

C. Oikeuspoliittisen kehityksen päälinjoja. Oikeudellinen sääntely on 1900-luvulla ja varsinkin viimeisten kahden vuosikymmenen aikana muuttunut niin, että pyrkimys ottaa osapuolten taloudellinen asema ja eräät muut yksilölliset piirteet huomioon heidän velvoiteasemiensa määrittelyssä on korostunut. Tätä sääntelyn »individualisoitumista» voidaan pitää yhtenä tärkeimmistä modernin velvoiteoikeuden kehityspiirteistä. Tarkoituksena on välttää sellaisten oikeudellisten seuraamusten määräämistä, jotka ovat yksilökohtaisesti kestämättömän raskaita tai muuten (esimerkiksi sopimuksentekotavan tai tuottamuksen lievyyden vuoksi) kohtuuttoman ankaria.[15]

---

velvollisen kanssa (*Posner,* J. Leg. Stud. 1973 s. 37 muistuttaa, ettei vastuusta disponoiminen ole käytännössä läheskään aina mahdollista sopimussuhteissakaan). Lisäksi henkilökohtaisen vastuun puuttuminen voi lisätä halukkuutta liialliseen riskinottoon. Pettet ei kuitenkaan puolla henkilökohtaiseen vastuuseen palaamista sen epäedullisten rahoituksen saatavuutta koskevien vaikutusten vuoksi, vaan esittää vahingonkärsijöiden suojan parantamista pakollisin vastuuvakuutuksin.

Yhdysvalloissa on viime vuosina käyty vilkasta keskustelua siitä, tulisiko osakeyhtiön osakkailla olla henkilökohtainen vastuu sopimuksenulkoisista vahingonkorvausveloista. Henkilökohtaisen vastuun – tai jonkin muun vahingonkärsijän korvaussuojaa parantavan järjestelyn – kannatus on oikeustieteellisessä keskustelussa ollut huomattavaa. Ks. *Hansmann – Kraakman,* Yale LJ 1991 s. 1880 av. 1 viittauksin kirjallisuuteen ja mks. 1927–1932 erilaisista korvaussuojan tehostamismahdollisuuksista.

[13] Tarkkaan ottaen saaminen ei konkurssissa lakkaa vanhentumisen, kuittauksen ym. saamisen lakkaamismuotojen tavoin, vaan velasta vastuussa oleva oikeushenkilö häviää. Velkojan kannalta vaikutus on kuitenkin sama silloin, kun kukaan muu osakeyhtiön lisäksi ei ole vastuussa yhtiön velasta eikä siitä ole annettu vakuutta. Ks. *Niemi-Kiesiläinen* s. 30.

[14] Yksityishenkilöllä on eräiltä osin konkurssia muistuttava mahdollisuus hakea velkajärjestelyä. Velkajärjestely on kuitenkin sekä kestoaikansa että hallinnollisen prosessinsa puolesta varsin hankala tapa lieventää korvausrasitusta. Tämän vuoksi sovittelu on tarpeen ensisijaisena aineellisoikeudellisena keinona kohtuuttoman suurten vastuiden käsittelyyn. Ks. jäljempänä 4.2.2.A. ja 4.3.1.A. sovittelun ja velkajärjestelyn keskinäisestä suhteesta ja sovittelun ensisijaisuuteen liittyvistä tarkoituksenmukaisuusnäkökohdista.

[15] Ks. *Ewaldin* käyttämiä lähteitä artikkelissa »A Concept of Social Law», joista havaitaan, että sosiaalisen turvallisuuden lisäämistä ja kohtuullista rasitusten ja etujen ja-

Vahingonkorvausoikeuteen sovellettuna tämä kohtuuttomien seuraamusten välttämistarve voi tulla esille esimerkiksi silloin, kun työntekijä tai pienyrittäjä aiheuttaa korvausvelvollisuuden perustavalla teollaan huomattavan suuren vahingon. Sovittelumahdollisuus merkitsee, että huomioon otetaan myös korvausvelvollisen, ei yksin vahingonkärsijän, suojantarve.[16] Arvio kohdistuu tällöin hyväksyttävän rasituksen mitoittamiseen.

Toisaalta velvoitteiden määrittelyssä ilmenevä tarvesidonnaisuus – ja siihen liittyvä heikomman suoja – yhdistettynä vahinkoriskien lisääntymiseen on saanut myös aikaan tarpeen ankaroittaa vahingonkorvausnormistoa. Tämä tulee esille etenkin silloin, kun korvauksen varmistaminen on sosiaalisista syistä koettu erityisen tärkeäksi.[17] Vahingonkärsijän oikeussuojaa on eri tilanteissa parannettu useilla lainsäädäntöteknisillä järjestelyillä, joita ovat esimerkiksi seuraavat: 1) siirtyminen tuottamusvastuusta ankaraan vastuuseen, 2) huolellisuusvaatimusten kiristäminen tuottamusvastuussa, 3) vahingonkärsijän syy-yhteyttä koskevan näyttövaatimuksen lieventäminen, ja 4) vahingonkärsijän VakSopL 67 §:n mukainen (tosin rajoitettu) oikeus vaatia korvausta suoraan korvausvelvollisen vastuuvakuutusyhtiöltä. Lisäksi prosessuaalisena oikeussuojan tehostamiskeinona on valmisteltu ryhmäkanteen käyttöönottamista.[18] Kehityksessä on siten piirteitä sekä korvausvastuun rajoittamisesta että korvaussuojan tehostamisesta.

Vahinkoriskien lisääntymisen – ja korvausvelvollisten rajallisen vastuukapasiteetin – yksi vaikutus on, että vahingonkorvausoikeudessa on alettu kiinnittää kasvavaa huomiota vastuun kohdistamiseen. Tämä ilmenee ensinnäkin ns. kanavointia koskevina sääntöinä, joilla vahingonkorvaus ohjataan lopulta jonkin muun kuin vahingon varsinaisen aiheuttajan kannettavaksi. Toinen kohdistamistavoitteiden ilmaisu on vakuutusten (sekä olemassa olevan vakuutussuojan että tavanomaisten vakuutusten puuttumisen) merkitys va-

---

koa koskevat kannanotot voidaan suurelta osin palauttaa jo vuosisadan alkupuolella (ja osin vielä aikaisemminkin) käytyyn keskusteluun.

[16] Ks. *Vinding Kruse – Møller* s. 321.

[17] Ks. *Smith* s. 337 siitä, miten vahingonkorvausoikeuden kehitystä leimaa yhtäältä vastuun ankaroituminen ja toisaalta kohtuusnäkökohtien vähventuminen.

[18] Ks. *Kleineman,* JT 1994–95 s. 861–868, joka kritisoi Ruotsin ryhmäkannelakiehdotusta sen aineellisoikeudellisten vaikutusten vuoksi. Kleineman näkee ryhmäkanteen kaventavan yksilöllisten vastuuedellytysten, kuten syy-yhteyden, merkitystä ja johtavan entistä aggressiivisempaan ja ekspansiivisempaan vahingonkorvausoikeuteen. Vrt. *Lindholm,* SvJT 1995 s. 280–282, joka kiistää ryhmäkanteen aineellisoikeudelliset vaikutukset ja katsoo ryhmäkanteen säästävän myös korvausvelvollisen kustannuksia yksittäisten prosessien jäädessä pois.

hingonkorvausvastuulle. Nämä vahingon kohdistamistavoitteet vaikuttavat sovitteluharkinnassa myöhemmin käsiteltävällä tavalla.[19]

Kohdistamistavoitteiden ohella vahingonkorvauksen sovitteluun vaikuttavat keskeisesti pyrkimykset yksilökohtaisen kohtuuttomuuden välttämiseen sekä heikkojen osapuolten suojaamiseen. Vahingonkorvauksen kohtuullistaminen tulee helpoimmin kysymykseen, kun korvausvelvollisena on sellainen taho, yksityishenkilö tai varauksin pienyrittäjä, jolle vastaavasti annetaan erityistä suojaa sopimusoikeuden alueella. Velvoiteoikeudellista heikomman suojaa, sosiaalista siviilioikeutta tai hyvinvointivaltion siviilioikeutta, jotka ovat käsitemäärittelyistä riippumatta vähintään toisiaan lähellä olevia ilmiöitä,[20] on käsitelty Suomen oikeuskirjallisuudessa viime vuosina laajalti. Painopiste on ollut sopimusoikeuden tutkimuksessa, ja vastaavat tavoitteet vahingonkorvausoikeuden alueella ovat jääneet vähäisemmälle huomiolle.[21] Tässä tutkimuksessa (5.3.1.–5.3.4.) pyritään analysoimaan myös mainitun kehityksen vahingonkorvausoikeudellisia ulottuvuuksia.

1.1.2. Tutkimuksen tarkoitus ja rakenne

Edellä lausuttu antaa viitteitä siitä, millaisia teoreettisia yhteyksiä vahingonkorvauksen sovittelulla on. Tämän tutkimuksena tarkoituksena onkin paitsi 1) *sovittelunormiston sisällön analysoiminen* oikeusdogmatiikan keinoin myös 2) *sovitteluinstituutin yhdistäminen vahingonkorvausoikeuden ja yleensä velvoiteoikeuden kehitykseen.*

Tutkimus jakaantuu tavoitteenasettelu huomioon ottaen kahteen osaan. Ensin (luvut 2.–3.) sovittelunormistoa käsitellään oikeusdogmaattisesti, jolloin etupäässä lain esitöiden, oikeuskäytännön ja reaalisen argumentaation tuella täsmennetään kielellisesti avoimille sovittelusäännöksille annettavaa sisältöä. Tutkimuksen jälkipuolelle (luvut 4.–6.) sijoittuvassa teoreettisessa osassa arvioidaan sovittelun suhdetta yksityishenkilön velkajärjestelyyn,[22]

[19] Ks. 2.5.1–2.5.5., 5.4.1.–5.4.4.

[20] Ks. sosiaalisen sopimusoikeuden ja hyvinvointivaltio-ideologian suhteesta *Wilhelmsson,* Social Contract Law s. 31–38.

[21] Ks. kuitenkin *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 84–114.

[22] Velkajärjestely-luvulla on systemaattisia yhteyksiä työn oikeusdogmaattiseen osaan: jaksossa pohditaan, voidaanko YksVelkL:n periaatteita käyttää apuna sovittelusäännösten tarkoittaman kohtuuttoman rasituksen määrittämisessä. Samalla velkajärjestelyyn tehtävät vertailut tuovat esille sovitteluilmiön yhteyksiä toiseen oikeusinstituuttiin ja sen tausta-arvoihin, joten luku ilmentää tutkimuksen loppuosassa tapahtuvaa siirtymää yleisempiin vahingonkorvausoikeuden kysymyksiin.

eräisiin vahingonkorvausoikeuden uudehkoihin kehityssuuntiin ja sosiaaliseen siviilioikeuteen.[23]

Teoreettisessa osassa pohditaan kysymystä, miten vahingonkorvausoikeuden kokonaiskuva on muuttunut sovittelusäännösten saatua selkeän aseman oikeudenalan normistossa. Tarkastelun kohteena ovat tällöin kysymykset Suomen nykyisen vahingonkorvausoikeuden ilmentämistä tavoitteista ja arvoista, vahingonkorvausoikeuden ja muiden korvausmuotojen suhteesta ja oikeudenalan distributiivisista piirteistä. Yksi tutkimuksen pääväitteistä koskee yksityishenkilöiden ja elinkeinonharjoittajien korvausvastuun selkeää erottuvuutta. Tämä väite palautuu osaksi sovittelun käyttöalaan, mutta sen kehittämiseksi teoreettisessa osassa joudutaan eräiltä osin tarkastelemaan muitakin kysymyksiä. Laajempi tematiikka, johon vastuumuotojen erottelu palautuu, on sosiaalisten piirteiden ilmentyminen vahingonkorvausoikeudessa. Tarkastelu tuo samalla esille sen normi- ja arvoympäristön, jossa sovittelun ilmentämä – eräissä tilanteissa laajahkokin – luopuminen täyden korvauksen periaatteesta on käynyt mahdolliseksi.

Oikeusdogmaattisen ja teoreettisen osan välillä on kaksisuuntainen vuorovaikutus. Teoreettisessa osassa esitettävät käsitykset sovittelunormiston tavoitteista ja arvoista perustuvat oikeusdogmaattiseen analyysiin. Toisaalta sovitteluinstituutin teoreettinen analyysi ja vertaaminen muihin oikeusilmiöihin tuottaa tietoa, jota voidaan käyttää apuna sovittelusäännösten tulkinnassa. Lisäksi vahingonkorvausoikeuden (tai oikeammin korvausoikeuden[24]) kehityksen tarkastelu valottaa sovitteluinstituuttia, kun esille tulevat ne korvausjärjestelmän rakenteet, jotka ovat mahdollistaneet vahingonkorvauksen kohtuusperusteisen lieventämisen.

1.1.3. Tutkimuksen kohteesta

Tutkimus kohdistuu *sopimuksenulkoiseen* vahingonkorvausvastuuseen. Myös työ- ja orgaanisuhteisiin liittyvä vastuu on huomion kohteena. Viimeksi mainitut tilanteet, joissa vahingonkärsijän ja vahingonaiheuttajan välillä on sopimussuhde, tulevat arvioiduiksi VahL:n sovittelusäännösten nojalla. Kohdistaminen perustuu siihen, että tutkimuksessa painotetaan VahL:n sovittelu-

[23] Teoreettiseen osaan voidaan lukea myös tämän johdantoluvun jaksot 1.3.1.–1.3.4., joissa käydään keskustelua vahingonkorvausoikeuden teoreettisista jäsennysperusteista.

[24] Ks. korvausoikeuden (ersättningsrätt) käsitteestä *Roos* s. 21–22, joka sisällyttää käsitteen piiriin varsinaisen vahingonkorvausoikeuden ohella vakuutusoikeuden ja sosiaalioikeuden korvausjärjestelmät.

säännöksiä tutkimuskohteena ja pyritään samalla tarkastelemaan kattavasti yksityishenkilön korvausvastuun muotoja. Työ- ja johtajasopimuksissa ei kovin usein sovita korvausvelvollisuuden sisällöstä (VahL 7:1:n säännös rajoittaa mahdollisuutta disponoida työntekijän vastuuta lisäävästi), joten sopimussuhteen erityispiirteet eivät tätä kautta tule esille.[25] Sopimuselementin merkitys vastuutilanteissa riippuu osittain siitä, onko vahinko yhteydessä työntekijän keskeisiin tehtäviin vai onko kysymys sivuvelvoitteen rikkomisen kaltaisesta liitännäistapahtumasta.[26]

Sopimusperusteisen korvausvastuun sovittelua ei siten varsinaisesti käsitellä (mainittuja poikkeuksia lukuun ottamatta), vaikka siihen tehdäänkin eräitä vertailuja.[27] Rajaus johtuu vastuumuotojen eroista: Sopimusperusteisissa vastuutilanteissa korvausvelvollisuus syntyy tavallisesti velallisen jätettyä täyttämättä toiseen osapuoleen kohdistuvan varallisuusarvoisen velvoitteensa. Kun velallinen on sitoutunut suoritukseensa vastiketta vastaan ja kun sopimus perustaa velkojalle suojattuja odotuksia, sovitteluharkinnassa on aiheellista ottaa huomioon nämä sopimussuhteen erityispiirteet. Korvausvastuun sovittelu on ongelmallista etenkin, jos velallinen on tehnyt virheellisen suorituksen, ja vahingonkorvauksella pyritään palauttamaan suoritusten välinen tasapaino.[28] Vastaava näkökohta ei tule esille sopimuksenulkoisen vastuun sovittelussa, jossa kysymys ei ole korvausvelvollisen sitoumuksen tehosteista, vaan (tahallisuustilanteita lukuun ottamatta) ilman hänen nimenomaista tarkoitustaan aiheutuneita vahinkoja koskevasta riskinjaosta.[29]

Vastuuperusteista tutkimuksessa keskitytään tuottamusvastuuseen. Ankaran vastuun sovittelua käsitellään lyhyesti jaksossa 2.10., jossa vastuumuotoa koskevaa sääntelyä verrataan tuottamusvastuuseen.[30] Tuottamusvastuuta

---

[25] Ks. *Toiviainen,* DL 1995 s. 189, joka johtajasopimusten osalta huomauttaa vastuuvakuutussuojaa koskevien sopimusehtojen hyödyllisyydestä.

[26] Ks. *Saxén* s. 45–46.

[27] Ks. jakso 5.3.3.C.

[28] Ks. *Hemmo* s. 149–153 sopimusvastuun sovittelusta erityisesti irtaimen kaupan kannalta.

Tekstissä mainittu peruste ei sellaisenaan tule esille välillisten vahinkojen yhteydessä. Niiden kohdalla sopimusperusteisen vastuun sovittelu lieneekin helpommin perusteltavissa. Tähän vaikuttaa myös se, että välillisten vahinkojen aiheutuminen on yleensä sidoksissa (suoritusvelvollisuuden sisällöstä suoranaisesti riippumattomiin) velkojan toimintasuunnitelmiin ym. erityisiin intresseihin.

[29] Tahallisesti aiheutettuihin vahinkoihin liittyvistä erityisistä näkökohdista ks. *Rakowski* s. 245–253.

[30] Vahingonkorvauksen sovittelulla on selvästi suurempi merkitys tuottamusvastuussa kuin ankarassa vastuussa. VahL:n sovittelusäännökset koskevat vain tuottamusvastuuta

painottavan tehtävänmäärittelyn piiriin kuuluu kaikkiaan varsin erilaisia vahinkotilanteita, joista esimerkkeinä voidaan mainita alaikäisten aiheuttamat vahingot, tahallisista rikoksista johtuvat vahingot, vapaa-ajan toiminnassa aiheutetut vahingot, työntekijän työtehtäviin liittyvät vahingot, oikeushenkilön hallinnossa aiheutetut vahingot, vilpillisestä kilpailusta seuranneet vahingot ja eräät (pakollisen vakuutuksen ulkopuolelle jäävät) liikennevahingot.

Muutamissa kohdin tutkimusta otetaan erityisen tarkastelun kohteeksi työntekijän ja yrityksen orgaaniin kuuluvan henkilön vastuun sovittelu. Etenkin pankinjohtajan korvausvastuuta käytetään esimerkkinä. Näin tiettyjä vahinkotilanteita saadaan eritellyksi laajemmin kuin pelkkä yleisluonteinen sovittelua koskeva kysymyksenasettelu mahdollistaisi. Lisäksi tieteen ulkopuolisena perusteena voidaan todeta, että varsinkin yritysjohdon vastuukysymykset ovat nykyisin ajankohtaisempia kuin koskaan ennen. Yritysjohtoon kohdistuneita vahingonkorvauskanteita on vireillä poikkeuksellisen suuri määrä, ja niiden yhteydessä tulee tavallisesti esille myös kysymys korvausvastuun sovittelusta.

1.2. Johdatusta vahingonkorvauksen sovitteluun

1.2.1. Täyden korvauksen periaate ja korvausvelvollisen kantokyky

Vahingonkorvausoikeuden periaatteellisena lähtökohtana on pidetty vahingonkärsijälle aiheutuneen vahingon täysimääräistä korvaamista.[31] Täyden korvauksen periaatteen todellinen asema on kuitenkin olennaisesti tätä systemaattista pääsääntöä heikompi. Vahingonkorvauksen määrittämisessä

(ks. 2.10.1.B ankaraa vastuuta koskevassa lainsäädännössä olevista viittauksista VahL:n sovittelusäännöksiin), vaikka niiden taustalla olevat tavoitteet saattavatkin saada analogisen soveltamisen kautta merkitystä myös ankaran vastuun tilanteissa. Useimpiin ankaran vastuun muotoihin kuuluu kuitenkin tietoinen pyrkimys vahvistaa vahingonkärsijän oikeussuojaa ja rasittaa elinkeinonharjoittaja-asemassa olevaa vahingonaiheuttajaa vahinkokustannuksilla. Ks. ankaran vastuun oikeuspoliittisista päämääristä *Ståhlberg* s. 146–149.

[31] Ks. esimerkiksi *Kivimäki – Ylöstalo* s. 492–493. *Routamo – Ståhlberg* s. 253. *Ussing* s. 169. Täyden korvauksen toteutumismahdollisuuksia heikentävät kuitenkin näyttö- ja arvostusongelmat. Lisäksi muun muassa vahinkojen ennakoitavuutta, normin suojatarkoituksen piiriin kuulumista, korvattavia vahinkolajeja, sovittelua ja vakuuttamisvelvollisuutta koskevat normit kaventavat korvausvastuuta. Näin täyden korvauksen periaate ajatuksellisena lähtökohtana on käytännössä varsin usein fiktiivinen sekä teknisten

otetaan huomioon myös korvausvelvollisen oikeussuojan tarve, joka tulee harkinnan osaksi korvausvastuun laajuutta rajoittavien normien mukana. Näitä ovat esimerkiksi vahinkojen ennakoitavuutta (tai adekvaattisuutta), vahingonkärsijän myötävaikutusta ja korvausvastuun sovittelua koskevat periaatteet.

Sovitteluproblematiikan havainnollistamiseksi voidaan ajatella tilannetta, jossa muiden rajoitusperiaatteiden merkitys jää vähäiseksi. Esimerkiksi sopii pankinjohtajan tekemä päätös arvopaperikauppaa harjoittavan osakeyhtiön toiminnan rahoittamisesta 5.000.000 markan luotolla ilman vakuuksia. Vakuudetonta luottopäätöstä on pidettävä tuottamuksellisena silloin, kun pankilla ei ole esimerkiksi suurempien vahinkojen välttämiseksi tarvetta myöntää lisäluottoa.[32] Näin vastuuperuste on olemassa.

Vahingonkorvauksen laajuutta rajoittavista periaatteista ennakoitavuusrajoitus mahdollistaa korvauksen tuomitsemisen: Pankkialalla toimivan tulee tietää, että vakuudeton velka voi jäädä maksamatta. Vakuuden tarkoituksena on turvata luotonantajan perimismahdollisuudet niin olosuhteiden odottamattomien muutosten kuin velallisen tarkoituksellisten maksulaiminlyöntienkin varalta. Kun vakuudella pyritään varautumaan myös epätodennäköiseen taloudelliseen kehitykseen, on velallisen maksukyvyttömyyden yllättävyys normaalisti heikko argumentti vahingon ennakoimattomuuden puolesta.

> Viime vuosien talouskehityksen osalta voidaan esittää, että yleiseen ja jyrkkään vakuusarvojen alenemiseen on saattanut liittyä ennalta arvaamattomia piirteitä, kun arvio tehdään 1980-luvun nousukauden näkökulmasta. Tällöin jotkin vakuusarvojen alenemisesta seuranneet luottotappiot voisivat olla ennakoimattomuutensa vuoksi vastuun ulkopuolelle jääviä vahinkoja. Vakuusarvojen muuttumiselle täytynee kuitenkin asettaa varsin suuret vaatimukset, koska huolellinen vakuusarvo-

---

että aineellisoikeudellisten rajoitusten vuoksi. Ks. *Roos*, TfR 1987 s. 826–828, joka muistuttaa, ettei täysi korvaus ole useinkaan mahdollinen siinä merkityksessä, että korvauksensaaja suostuisi vapaaehtoisesti kärsimään vahingon ko. korvausta vastaan. Näin on etenkin lukuisten henkilövahinkojen kohdalla.

[32] Pankkeja ja yhtiöitä koskevassa lainsäädännössä on vain harvoja määräyksiä vakuuspakosta. Ks. *Havansi*, Luotto-oikeus s. 364–370 (jonka ilmestymisen jälkeen kyseiset säännökset ovat edelleen vähentyneet; uusista säännöksistä lähinnä LuottolaitosL 8 ja 9 lukujen riskien hallintaa ja vakavaraisuutta koskevat normit voivat eräissä tapauksissa edellyttää turvaavia vakuuksia). Silti vakuuden vaatiminen kuuluu ammattimaisen luotonannon huolellisuusvaatimuksiin. Luottolaitosten sisäiset ohjeet tarkentavat yleensä vakuusvaatimuksen sisältöä. Ks. *Rudanko* s. 137 hyvän pankkitavan vaikutuksesta vakuusvaatimukseen.

jen arviointi edellyttää myös epäedullisen talouskehityksen huomioon ottamista.[33]

Vahingonkärsijän myötävaikutus (tai suostumus vahvempana muotona) voi joskus vaikuttaa siihen, seuraako luottotappioista korvausvelvollisuus luottopäätöksen tehneelle. Myötävaikutukseksi katsottava toiminta on voinut ilmetä esimerkiksi pankissa omaksuttuna luotonantopolitiikkana tai pankin antamina luotonanto-ohjeina.[34] Jos pankissa on yleisesti omaksuttu tietty linja riittävänä pidettävien vakuuksien suhteen, ei yksittäisistä luottopäätöksistä vastaavilta pankinjohtajilta voitane vaatia tästä poikkeavaa menettelyä.[35] Myötävaikutus voi kaventaa korvattavan vahingon laajuutta, jos se on osaltaan vaikuttanut vahingon aiheutumiseen, mutta sen ei katsota olleen niin merkittävää, että vahingonaiheuttajan tuottamus poistuisi kokonaan.[36]

Sovittelun käsitettä käytetään Suomen oikeudessa tarkoitettaessa sekä vahingonkärsijän myötävaikutuksesta että korvausvastuun kohtuuttomasta rasittavuudesta johtuvaa korvausvastuun kaventamista. Tässä tutkimuksessa sovittelua tarkastellaan vain jälkimmäisessä *kohtuusperusteisessa* ja täyden korvauksen periaatteesta poikkeavassa[37] merkityksessä.

---

[33] Siltapankki Oy:n STS:n entistä johtoa vastaan ajamaa korvauskannetta koskevassa hovioikeusratkaisussa (HHO S95/388, 23.11.1995, T:6454) lausuttiin asiasta: »Tämä taloudellinen tilanne, jonka kehittymiseen valittajat eivät sinänsä ole voineet vaikuttaa, ei ollut luottoja myönnettäessä ennalta-arvaamaton eikä sillä siten ole olennaista merkitystä valittajien menettelyn huolellisuuden arvioinnin ja korvausvastuun sovittelun kannalta.»

[34] Mainittu käytäntö voi vaikuttaa korvausvastuuseen sekä tuottamusarvioinnin (pankin käytäntö ja ohjeet tulevat osaksi vaadittavan huolellisen toiminnan mittapuuta) että myötävaikutussäännöstön kautta. Myötävaikutuksen ja tuottamusarvioinnin suhteesta yleisesti ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 183–192.

[35] Kun yrityksen sisäistä ohjeistoa tai käytäntöä käytetään arvioitaessa toiminnan huolellisuutta (arvioperusteista ks. *Dotevall* s. 92–93), joudutaan ratkaisemaan, mikä osa johtajistosta muovaa tai hyväksyy tämän käytännön ja ketkä (hierarkisesti alemmat) voivat siihen puolustuksenaan vedota. Kaikkein ylin johto on joka tapauksessa vastuussa siitä, millaisia luotonantoa koskevia ohjeita on annettu tai millaista luottokäytäntöä on voitu ilman pankin asiaan puuttumista harjoittaa. Siihen kuuluvat henkilöt eivät voi vedota sisäisiin määräyksiin tai vallinneisiin käytäntöihin, koska niiden mahdollinen puutteellisuus on heidän tuottamuksestaan johtuvaa.

[36] Pankin myötävaikutukseksi luettava menettely voi poistaa yksittäisestä luottopäätöksestä vastaavan henkilön tuottamuksen, jos luottopäätös on esimerkiksi tehty pankin antamia ohjeita seuraten eikä luoton myöntäjällä ole asemansa ja siihen liittyvän työnantajan direktiovallan puolesta ollut reaalista mahdollisuutta menetellä toisin. Tällöin voidaan tulla myös loukatun suostumuksen alueelle. Ks. *Nygaard,* Aktløysevurderinga s. 189–190, 201–204, joka painottaa suostumuksen sisältämää disponointielementtiä.

[37] Vahingonkärsijän myötävaikutuksesta johtuva korvausvastuun kaventaminen ei ole

Vastuun kohtuuttomuus voi johtua esimerkin mukaisella tavalla siitä, että korvattavan vahingon absoluuttinen määrä on huomattava korvausvelvollisen varallisuusoloihin nähden. Kohtuuttomuusarviointi ei kuitenkaan perustu pelkästään näiden kahden muuttujan vertailuun, vaan muillakin seikoilla – esimerkiksi vahingonaiheuttajan tuottamuksen asteella ja vakuutustilanteella – on arvioinnissa merkitystä. Ruotsalainen Gösta Walin on esittänyt kuusi kohtaa sisältävän esimerkkilistan olosuhteista, joissa korvausvastuun kohtuuttomuus on käsillä.[38] Hänen mainitsemiaan tilanteita ovat: 1) lievällä huolimattomuudella aiheutettu poikkeuksellisen suuri vahinko, jota vakuutus ei korvaa, 2) varakkaalle henkilölle arkielämän olosuhteissa aiheutettu huomattava vahinko, jota vakuutus ei kata, 3) kantokyvyltään pienen työnantajan vastuulle kuuluva työntekijän aiheuttama vahinko, jota vakuutus ei kata, 4) sellaiseen intressiin kohdistuva vahinko, joka on normaalisti vakuutettu, mutta jonka vakuuttaminen on laiminlyöty, 5) lievällä tuottamuksella aiheutettu vahinko, jonka määrä ylittää vastuuvakuutuksen vakuutuskaton, sekä 6) usean henkilön yhteisvastuutilanne, jossa jonkun vastuulle jää muita lievempi tuottamus.

Walinin luettelo osoittaa, että sovitteluharkinnassa on usein kysymys erilaisten vastuunjakoon vaikuttavien näkökohtien yhdistämisestä. Arviointi ei koske yksin korvausvelvollisen kantokyvyn määrittämistä, vaan sitä, kuinka suuri rasitus hänelle voidaan perustellusti jättää ottaen hänen taloudellisen asemansa ohella huomioon muut vahingonkorvausoikeudelliseen vastuunjakoon vaikuttavat näkökohdat.

1.2.2. Sovitteluun oikeuttavista säännöksistä

Sopimuksenulkoisen, tuottamusperusteisen korvausvastuun sovittelua koskeva perussäännös on VahL 2:1.2, jonka mukaan: »Vahingonkorvausta voidaan sovitella, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet.» Täysi korvaus on säännöksen mukaan tuomittava, jos vahinko

---

ristiriidassa täyden korvauksen periaatteen kanssa, sillä myötävaikutuksen huomioon ottamisen jälkeen voidaan kaikki vahingonaiheuttajan toiminnasta johtuva vahinko korvata. Tarkoituksena on vahinkoon johtaneiden syiden selvittäminen niin, että korvausvelvollisen toiminnasta aiheutuneen vahingon (ja sen mukaisen täyden korvauksen) määrä voidaan selvittää. Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 36–37 syy-yhteysnäkökohdista myötävaikutussäännöstössä.

[38] Ks. *Walin* s. 29–30.

on aiheutettu tahallisesti, ellei »erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta.»

VahL:ssa on lisäksi erityisiä alaikäisten ja sieluntoiminnaltaan häiriintyneiden henkilöiden vastuuta koskevia sovittelusäännöksiä. VahL 2:2:n mukaan alle 18-vuotias on velvollinen korvaamaan aiheuttamastaan vahingosta määrän, »joka hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi.» VahL 2:3:ssa säädetään mielisairaan, vajaamielisen tai sieluntoiminnaltaan häiriintyneen vastuusta. Tällainen henkilö on velvollinen korvaamaan aiheuttamastaan vahingosta määrän, »joka hänen tilaansa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi.» Kummankin säännöksen kohdalla on lähtökohdaksi asetettu kohtuulliseksi harkittu korvaus, eikä säännöksissä ole VahL 2:1.2:n kaltaista korvausvastuun kohtuuttomaan raskauteen viittaavaa sovitteluedellytystä.[39]

Työntekijän ja virkamiehen (ja eräiden heihin laissa rinnastettujen henkilöiden) korvausvastuuta koskevassa VahL 4:1.1:ssä on myös pääsäännöksi asetettu kohtuullinen korvaus. Korvausvelvollisen tuottamuksen laadulla on näissä vastuutilanteissa olennainen merkitys. Jos vahinko on aiheutettu lievällä tuottamuksella, korvausvelvollisuutta ei VahL 4:1.1:n mukaan synny lainkaan. Jos taas vahinko on aiheutettu tahallisesti, on VahL 4:1.2:n perusteella tuomittava täysi korvaus, »jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta.» Ääripäiden välille sijoittuvien tuottamusasteiden kohdalla tuomitaan VahL 4:1.1:n mukaan korvattavaksi määrä, »joka harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon vahingon suuruus, teon laatu, vahingon aiheuttajan asema, vahingon kärsineen tarve sekä muut olosuhteet.»

VahL 3:6:ssa säädetään lisäksi työnantajan ja julkisyhteisön korvausvastuun sovittelusta. Sovittelukynnys on lakitekstistä ilmenevällä tavalla tarkoitettu VahL 2:1.2:n (puhumattakaan kohtuullisesta korvauksesta lähtevistä säännöksistä) mukaista korkeammaksi. Lainsäännöksessä on kaksi keskenään vaihtoehtoista sovitteluperustetta: korvausvelvollisuuden on oltava »ilmei-

[39] VahL 2:2:n sanamuodosta saa käsityksen, jonka mukaan kysymys ei itse asiassa ole sovittelusäännöksestä siinä merkityksessä, että ensin harkittaisiin lähtökohtaisen täyden korvauksen kohtuullisuutta. Lainkohdassa on sen sijaan asetettu pääsäännöksi määrältään kohtuullinen korvaus. Ks. *Saarnilehto,* LM 1991 s. 1305, joka huomauttaa, että alaikäisen korvausvastuun määrittäminen on tarkkaan ottaen eri asia kuin vastuun sovittelu. Ks. myös *Bengtsson,* Nya jämkningsmöjligheter? s. 52–53. Ks. myöhemmin jakso 2.1.3. mahdollisuudesta tuomita täysi korvaus VahL 2:2 ja 2:3:n vastuutilanteissa.

sen kohtuuton» tai sovitteluun on oltava vahingon suuruus ja muut olosuhteet huomioon ottaen »erityistä syytä».

VahL:n säännöksistä voidaan eräänlaisena sovittelunormina pitää vielä VahL 6:3.1:n säännöstä useiden korvausvelvollisten keskinäisestä vastuunjaosta. Tässä punninnassa voidaan ottaa huomioon samankaltaisia seikkoja kuin edellä mainittujen sovittelusäännösten soveltamisessa. Lainkohdan mukaan: »Korvausvelvollisten kesken korvausmäärä on jaettava sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi ottaen huomioon kunkin korvausvelvollisen viaksi jäävä syyllisyyden määrä, vahinkotapahtumasta ehkä saatu etu ja muut seikat.»[40]

VahL 6:1:n säännös puolestaan koskee korvausvastuun sovittelua silloin, kun vahingonkärsijä on myötävaikuttanut vahinkoon tai muu vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumaton seikka on myös ollut vahingon syynä. Myötävaikutusperusteisen sovittelun tarkoitus on erilainen kuin kohtuusperusteisen sovittelun, ja tutkimuskohteen rajaamiseksi jäljempänä käsitellään vain kohtuusperusteista sovittelua.[41]

»Muu vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumaton seikka» -sovitteluperuste on vahingonkärsijän toiminnasta riippumaton ja siinä suhteessa lähempänä kohtuusperusteista sovittelua.[42] Korvauksen alentamisen perusteena ei kuitenkaan ole korvausvastuun kohtuuttomuus korvausvelvollisen taloudelliset olot ym. erityispiirteet huomioon ottaen, vaan vahinkoon johtaneessa kausaalikulussa vaikuttaneet korvausvelvollisen toiminnan ulkopuoliset syyt.[43] Tämän vuoksi säännös voidaankin nähdä osana korvausvastuun edellytyksenä olevaa syy-

[40] Ks. *Dufwa* s. 1526–1527 seikoista, jotka tuottamusvertailun ohella vaikuttavat korvausvelvollisten keskinäiseen vastuunjakoon (Ruotsin SkL:ssa ei ole VahL 6:3.1:n kaltaista nimenomaista säännöstä useiden korvausvelvollisten välisestä vastuunjaosta).

[41] Valinta on siten erilainen kuin vahingonkorvauksen sovittelusta Ruotsissa monografian kirjoittaneella *Bengtssonilla,* jonka teoksesta myötävaikutusopit vievät kaksi kolmasosaa.

Ks. myötävaikutuksen ja kohtuusperusteisen sovittelun suhteesta jäljempänä 2.8.A.

[42] Myötävaikutuksen ja vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumattoman seikan oikeusvaikutuksilla ei kuitenkaan välttämättä ole eroa, ellei myötävaikutuksen katsota puoltavan suurempaa korvauksen alentamista sen ollessa vahingonkärsijän vastuulle luettava tekijä. Ks. KKO 1995:129, jossa kaivinkoneen käyttö ojan perkaustyöhön oli vahingoittanut maahan kaivettua tietoliikennekaapelia. Vahinkoon oli vaikuttanut kaapelista varoittavan nauhan katoaminen ja kaapelin sijaintipaikan muuttuminen. Koska näiden katsottiin johtuneen luonnon olosuhteista, ei niitä pidetty vahingonkärsijän (kaapelin omistajan) myötävaikutuksena. KKO katsoi kuitenkin, että kyseessä oli vastaajan huolimattomaan menettelyyn kuulumaton seikka, ja sovitteli korvausvelvollisuuden 133.913,50 markasta 70.000 markkaan. Myötävaikutusperuste ei olisi mitenkään automaattisesti johtanut toiseen tulokseen.

[43] Ks. esimerkiksi KKO 1981 II 2, jossa rautatiehallitus velvoitettiin korvaamaan tulvan sivulliselle aiheuttama vahinko, kun rautatiehallitus oli laiminlyönyt laajentaa erään

yhteysvaatimusta. Mainittuja sovittelutilanteita ei tutkimuksessa käsitellä keskitetysti todetun kysymyksenasettelussa olevan eron vuoksi, mutta myöhemmin tehdään eräitä huomioita vahinkoon johtaneiden tekijöiden vaikutuksesta kohtuusperusteiseen sovitteluharkintaan.[44]

VahL:n ulkopuolisissa korvaussäännöksissä viitataan sovittelun osalta varsin usein VahL:n säännöksiin. Tämä sääntelytapa on omaksuttu muun muassa yhtiö- ja yhdistyslainsäädännössä (esimerkiksi OYL 15:4, LiikepankkiL 63 §, YhdL 39.2 §). Näin VahL 2:1.2:n sovittelusäännös tulee sovellettavaksi esimerkiksi osakeyhtiön toimitusjohtajan ja yhtiön hallintoelimiin kuuluvien henkilöiden vastuuseen.[45]

TekijänoikeusL:ssa käytetään väljempää viittausta VahL:iin. Lain 57.4 §:ssä säädetään, että pykälässä aiemmin korvausvastuusta säädetyn ohella noudatetaan VahL:a. Sovittelua ei tässä yhteydessä mainita nimenomaisesti, mutta se tulee osaksi normistoa yleisen viittauksen perusteella.[46] Muussa immateriaalioikeudellisessa lainsäädännössä on myös korvaussäännöksiä, joissa tuomioistuimelle jää laaja harkintavalta tuomittavan korvauksen laajuuden suhteen (esimerkiksi PatenttiL 58.1–2 §, MallioikeusL 36.1–36.2 §, TavaramerkkiL 38.2–38.3 §).[47] Korvausvelvollisen tuottamusaste on tällöin lainsäännöksistä ilmenevällä tavalla tärkeä mittapuu, mutta kysymys ei ole varsinaisesta korvauksen sovittelusta, vaan sen suuruuden määrittämisestä.[48]

PK 18:7.1:ssä säädetään kuolinpesän osakkaan korvausvelvollisuudesta silloin, kun hän on pesää hoitaessaan tai hallitessaan aiheuttanut tuottamuk-

---

rummun aukot virtausoloissa tapahtuneiden muutosten edellyttämällä tavalla. Vahingonkorvausta soviteltiin, koska tulvan nouseminen oli myös johtunut poikkeuksellisen runsaasta sateesta.

[44] Ks. jakso 2.7.

[45] VakuutusyhtiöL 17:2.2:ssa on poikettu täydellisestä sitoutumisesta VahL:n sovittelusäännöksiin. Lainkohdan mukaan VahL:n sovittelusäännöksiä sovelletaan perustajan, toimitusjohtajan ja tilintarkastajan vastuuseen vain, jos korvausvelvollisen syyksi jää lievä huolimattomuus. Ks. *Toiviainen,* LM 1994 s. 1034–1035, joka suhtautuu kriittisesti säännökseen yhtiöoikeudellisen vastuun yleisen linjan perusteella.

[46] Ks. HE 32/1984 s. 8, jossa täyden korvauksen korostamisesta huolimatta todetaan viittauksen ulottuvan myös VahL:n sovittelusäännöksiin.

[47] Verraten laaja harkintavalta on välttämätön seuraus siitä, että korvauksen perusteena voi olla esimerkiksi keksinnön tai mallin hyväksikäyttäminen, ja hyväksikäyttämisen tarkkaa arvoa on monesti vaikea määrittää.

[48] *Castrén* s. 36 katsoo, ettei VahL 2:1.2:n sovittelunormin käyttö ole immateriaalioikeudellisissa tilanteissa soveliasta, koska säännös sallii sovittelun lievää suuremman tuottamuksen yhteydessä ja poikkeaa immateriaalioikeudellisten lakien, joista hän mainitsee PatenttiL:n, MallioikeusL:n ja TavaramerkkiL:n, vastaavista säännöksistä.

sellaan vahinkoa jollekin, jonka oikeus on ollut pesänselvityksestä riippuvainen. Säännöksessä on lievää huolimattomuutta koskeva korvauksen alentamismahdollisuus: »Jos huolimattomuus on lievä, voidaan korvausta alentaa tai hänet kokonaan vapauttaa korvausvelvollisuudesta, milloin se vahingon suuruuteen ja muihin seikkoihin nähden harkitaan kohtuulliseksi.»

Sopimusperusteista korvausvastuuta koskevista sovittelusäännöksistä huomionarvoisimpana voidaan pitää KL 70.2 §:ää, jossa korvausvelvollisen mahdollisuuksille ennakoida ja estää vahingon syntyminen annetaan merkitystä. Säännöksen mukaan: »Vahingonkorvausta voidaan sovitella, jos se on kohtuuton ottaen huomioon vahingonkorvausvelvollisen sopijapuolen mahdollisuudet ennakoida ja estää vahingon syntyminen sekä muut olosuhteet.» Muina sopimusperusteisen vastuun sovittelua koskevina säännöksinä voidaan mainita esimerkiksi AsHVL 6.3 §, LiikHVL 5.3 § ja KSL 5:28.2, 8:30.2, 9:30.2 (joissa kohtuullisella korvauksella on tärkeä sija).

1.2.3. Yleistä sovittelukriteereistä

VahL:n säätäminen merkitsi yleisen sovittelumahdollisuuden selkiytymistä. Ennen VahL:n voimaantuloa oikeuskirjallisuudessa oli jo käyty keskustelua yleisen sovittelunormin olemassaolosta.[49] Vaikka VahL:n voidaankin katsoa merkinneen sovittelumahdollisuuksien laajentumista, on syytä huomata, että lain esitöissä sovittelun käyttöala on esitetty verrattain suppeana. Hallituksen esityksessä todetaan: »Esillä olevaa sovittelusäännöstä olisikin lähinnä käytettävä silloin kun halutaan estää sellaisen lopputuloksen syntyminen, joka olisi vahingonkorvausvelvollisen kannalta selvästi loukkaava ja kohtuuton.»[50]

Lakia valmisteltaessa sovittelun päämääränä painotettiin, ettei yksityisen ihmisen huolimattomuuteen perustuva korvausvelvollisuus saisi raunioittaa hänen ja hänen perheensä toimeentuloa. Korvausvelvollisen toimeentulo ja varallisuus todettiinkin keskeiseksi arvioperusteeksi korvausvastuun kohtuullisuutta harkittaessa. Lisäksi muina sovitteluharkinnassa vaikuttavina seikkoina mainittiin vahingonkärsijän tarve saada korvausta ja korvausvelvollisen syyllisyyden aste.[51]

---

[49] Ks. jäljempänä jaksossa 5.1.3. käsiteltävää 1950- ja 1960-lukujen keskustelua. VahL:n valmistelutöissä korostettiin täysimääräisen korvauksen asemaa tuon ajan yleisenä sääntönä ja pidettiin sovitteluun oikeuttavia lainsäännöksiä poikkeusluonteisina. Ks. KM 1965:A4 s. 18. HE 187/1973 s. 7.

[50] Ks. HE 187/1973 s. 13 tarkoittaen VahL 2:1.2:ta.

[51] Ks. HE 187/1973 s. 13.

Sovittelua vastaan vaikuttavana seikkana – lain 2:1.2:ssa ja 4:1.1:ssä mainitun tahallisuuden ohella[52] – on VahL:a valmisteltaessa esitetty se, että »huolimattomuuteen on johtanut taloudellisen edun tavoittelemiseen tähdännyt toisen vaarantaminen.»[53] Jälkimmäinen lausuma näyttäisi viittaavan lähinnä henkilövahinkoihin (ehkä esinevahinkoihinkin), sillä varallisuusvahinkojen yhteydessä ei voida yhtä luontevasti puhua toisen vaarantamisesta, joka yleiskielisenä ilmauksena viittaa vahingon fyysiseen aiheutumismekanismiin.[54] Ilmaistu periaate voi tosin saada sijaa myös varallisuusvahinkojen kohdalla, jos sen ytimeksi katsotaan toisen intressien vaarantaminen oman (oikeudenvastaisen) taloudellisen edun tavoittelun yhteydessä. Lainvalmistelutöissä todetaan edelleen taloudellinen etu -argumentin johtavan siihen, ettei taloudellista toimintaa harjoittavien yhteisöjen vastuun sovittelu yleensä voisi tulla kysymykseen. Tämä esitöiden kohta on joutunut arvostelun kohteeksi.[55]

Vakuutustilanne on sovitteluharkinnassa varsin tärkeä seikka: Korvausvelvollisen vastuuvakuutus poistaa yleensä sovittelutarpeen, kun korvausvastuu ei muodostu vahingonaiheuttajalle merkittäväksi rasitukseksi. Vahingonkärsijällä oleva vahinkovakuutus saattaa puolestaan helpottaa sovittelua, kun korvauksen alentaminen ei ole vahingonkärsijän korvaustarpeen kannalta ongelmallista. Olemassa olevien vakuutusten lisäksi voi merkitystä olla sillä, onko toinen osapuolista jättänyt ottamatta sellaisen tavanomaisen vakuutuksen, jonka puuttumisen vuoksi hänen vahinkoriskiään on perusteltua lisätä.[56]

Lakiteksti ja lainvalmistelutyöt auttavat esitetyllä tavalla selvittämään sovitteluharkinnassa esille tulevia seikkoja. Oikeuskäytäntö ja -tutkimus ovat sittemmin täsmentäneet niitä. Olennaisia tekijöitä ovat ainakin:

– vahingonaiheuttajan varallisuus ja toimeentulomahdollisuudet
– vahingonkärsijän korvaustarve
– vahingonaiheuttajan syyllisyyden aste

---

[52] Tahallisesti aiheutettuja vahinkoja koskeva erityisten syiden vaatimus tuli lakiin vasta lakivaliokunnan kiinnitettyä huomiota asiaan. Ks. lakivaliokunnan mietintö n:o 5 v. 1974 vp. s. 2.

[53] Ks. HE 187/1973 s. 13.

[54] Ks. *Kleineman* s. 42, joka käsitellessään »integritetskränkningar» – »icke-integritetskränkningar» -käsiteparia huomauttaa tarpeesta pitää vahingon fyysisyys erillään vahingon aiheutumismekanismin fyysisyydestä.

[55] Ks. *Saxén,* Skadeståndsrätt s. 163 perustelukohdan mahdollisesta ristiriidasta VahL 3:6:n säännöksen kanssa, jonka perusteella työnantajan ja julkisyhteisön isännänvastuuta voidaan sovitella. Ks. myöhemmin 2.4.B. *Routamon* esittämästä kritiikistä.

[56] Ks. HE 187/1973 s. 20, jossa vakuutusten merkitystä käsiteltiin VahL 3:6:n sovittelusäännöksen perusteluissa.

– taloudellisen edun tavoittelun vaikutus
– vakuutukset ja vakuutusmahdollisuudet.

Sovitteluharkinnan varsinainen ongelma on siinä, miten näitä näkökohtia arvotetaan suhteessa toisiinsa. Kuten jäljempänä ilmenee, ei ole harvinaista, että niin sovittelun puolesta kuin sitä vastaankin vaikuttavat seikat saavat suurehkon painoarvon. Tutkimuksen oikeusdogmaattinen osa kohdistuukin paitsi *punnintatekijöiden sisällön analysoimiseen* myös niiden *yhteisvaikutuksen selvittämiseen.*

1.2.4. Käytetystä aineistosta

Vahingonkorvauksen sovittelumahdollisuuden olemassaolosta ja sitä koskevien säännösten tarpeesta on Pohjoismaissa käyty vilkasta keskustelua etenkin 1940-luvulta alkaen. Vahingonkorvausoikeuden peruskysymyksiä käsittelevää aineistoa kertyi tässä yhteydessä runsaasti aina VahL:n ja sitä vastaavien pohjoismaisten lakien voimaantuloon saakka. Sovittelukysymysten kannalta merkittävän pohdinnan kohteena on ollut myös vakuutusten (erityisesti vastuuvakuutuksen) vahingonkorvausoikeudellinen relevanssi. Tätä aihepiiriä koskeva keskustelu alkoi laajalti jo maailmansotien välisenä aikana.[57]

Kun vahingonkorvauslainsäädännön uudistamista koskenut vuosikymmeniä kestänyt debatti sisälsi perusteellista vahingonkorvausoikeuden klassisten ongelmien pohdintaa, on keskustelun hyödyntäminen edelleen paikallaan. Tutkimuksen lähteinä onkin käytetty kohtalaisen runsaasti 1940- ja 1950-lukujen aineistoa. Kyseinen materiaali on ollut pohjana myös VahL:n säätämiselle, ja kun VahL:n voimaantulon jälkeen ei ole ollut tarvetta käydä yhtä laajaa periaatteellista keskustelua vahingonkorvausoikeuden keskeiskysymyksistä,[58] on virallislähteitä etsittäessä palattava vuosikymmenten takaiseen argumentaatioon.

---

[57] Keskustelun näkyvimpänä käynnistäjänä toimi norjalainen Astrup Hoel. Ks. *Hoel* s. 190–199, jossa vahinkoriskejä ehdotetaan jaettavaksi osapuolten kesken sen mukaan, kumpi osapuoli on soveliaampi vastuunkantaja (»nærmere til at bære de indtrufne skader»). Riskinjakolähtökohdista Hoel päätyy vastuuvakuutuksen asemaa korostavaan tulokseen (s. 192): »Erstatningsretten undergaar dermed den gjennemgripende forandring at *erstatningsansvaret* ikke i første række betyr *eventuel erstatningspligt*, men *aktuel forsikringspligt*: Spørsmaalet blir ikke længere om det vil være rimelig i skadetilfælde at gjøre en viss person erstatningspligtig, men om det i et visst risikoforhold er rimelig at gjøre vedkommende person forsikringspligtig.»

[58] Lainsäädäntötyön virittämää vahingonkorvausoikeudellista keskustelua ei VahL:n

Toinen keskustelun tihentymä, jota tutkimuksessa hyödynnetään, on ajallisesti paljon uudempi. Viimeisen parin vuosikymmenen aikana pohjoismaisen velvoiteoikeuden ylivoimaisesti näkyvin keskusteluteema on ollut heikomman suoja. Väljästi ymmärrettynä ilmiön sisään voidaan lukea kuluttajansuojalainsäädäntö, eri alojen kohtuullistamissäännökset, velkajärjestelylainsäädäntö, sosiaalinen siviilioikeus ja pohdinnat hyvinvointivaltion velvoiteoikeudellisista ulottuvuuksista. Yksi näiden uusien kehityssuuntausten perusajatuksista on velvoiteoikeudellisten oikeusvaikutusten lisääntyvä tarveharkintaisuus ja sidonnaisuus oikeusriidan osapuolena olevan konkreetin henkilön yksilöllisiin olosuhteisiin. Vahingonkorvauksen sovittelun yhteydessä nämä päämäärät tulevat esille erityisen selvästi, joten sovittelunormien analysoinnissa on tarpeen hyödyntää heikomman suojasta käytyä keskustelua.[59]

Kolmas materiaalikokonaisuus, jota tutkimuksessa hyödynnetään, on anglo-amerikkalainen vahingonkorvausteoria. Erityisesti Yhdysvalloissa, mutta jossain määrin myös Englannissa, on laajalti pohdittu vahingonkorvausoikeuden taloudellisia ja filosofisia perusteita. Suomen ja anglo-amerikkalaisten maiden oikeusjärjestelmien erot eivät estä tällaisen keskustelun hyödyntämistä, kun sitä ei käytetä yksittäisten tulkintakannanottojen suoraan vahventamiseen, vaan vahingonkorvausoikeuden syvärakenteen selvittämiseen. Aineiston käyttötapa tulee esille seuraavassa jaksossa arvioitaessa vahingonkorvausoikeutta koskevia yleisiä teorioita.

---

voimaantulon jälkeen ole käyty kuin TuotevastuuL:n, PotilasvahinkoL:n tai YmpVahL:n kaltaisista erityiskysymyksistä. Oikeustieteellisessä tutkimuksessa vahingonkorvausoikeuden peruskysymykset ovat luonnollisesti pysyneet näkyvästi esillä.

[59] Heikomman suojaa koskevasta oikeuskirjallisuudesta syntyy usein vaikutelma, että kirjoittajat nimenomaisesti sitoutuvat tällaisen suojan laajentamiseen ja pitävät sitä yhteiskunnallisesti arvokkaana päämääränä. Tältä osin pyrin suhtautumaan heikomman suoja -ilmiöön neutraalisti. Vältän ottamasta kantaa pohjimmiltaan yhteiskuntapoliittiseen kysymykseen, tulisiko velvoiteoikeuden tarveharkintaisuutta edelleen laajentaa vai päinvastoin ryhtyä purkamaan. Tällaiset valinnat kuuluvat luontevasti lainsäädäntöelinten kompetenssiin. Näen oikeusdogmaattisen tutkimuksen roolin niin, että tutkimuksessa operoidaan lainsäätäjän – ja jossain määrin myös tuomioistuinlaitoksen – asettamilla tavoitteilla ja arvovalinnoilla. Jos auktoritatiivinen tavoitteenasettelu on kohtalaisen selkeä, on oikeustieteessä syytä pyrkiä seuraamaan sitä kirjoittajan omat arvostukset sivuuttaen. Oikeuslähdemateriaali on luonnollisesti usein siinä määrin avointa, että oikeustieteilijä joutuu hyödyntämään päättelyssään myös sellaisia arvolähtökohtia, joita hän ei kykene palauttamaan auktoriteettiarvoa omaavaan aineistoon. Arvoneutraalin asenteen ei siten voida odottaa käytännössä toimivan mitenkään kaikenkattavasti, mutta pidän sitä rajoituksistaan huolimatta tarpeellisena ideaalina. Ks. myös *Rudanko* s. 7.

1.3. Metodologisia kysymyksiä

Tutkimuksen metodologisesti huomionarvoinen piirre on pyrkimys vahingonkorvausoikeuden arvojen ja tavoitteiden täsmentämiseen ja näin muodostettavan vahingonkorvausteorian hyödyntäminen oikeusdogmaattisten tarkastelujen yhteydessä. Sovittelusäännöksiin liittyy tavallista suurempi tausta-arvojen selvittämisen tarve sääntelyn avoimuuden ja sen tärkeimpien kriteerien (kuten vastuun taloudellisen rasittavuuden ja tuottamuksen laadun) arvosidonnaisuuden vuoksi.[60]

Teoreettinen keskustelu vahingonkorvausoikeuden perusteista voidaan jakaa kahtia sen mukaan, pyritäänkö koko vahingonkorvausoikeuden kenttää selittämään yksittäisen arvon tai tavoitteen perusteella vai lähdetäänkö siitä, että verraten tasavahvoja arvo- ja tavoitepäämääriä on useita tai että johtava jäsennysperuste vaihtelee eri korvaustilanteissa. Ensin mainittua selitystapaa kutsutaan seuraavassa yksiarvoiseksi vahingonkorvausteoriaksi ja jälkimmäisiä pluralistiseksi vahingonkorvausteoriaksi.[61]

Jotta vahingonkorvausoikeutta voitaisiin kuvata yksittäisen, kiinteän arvoja tavoitejärjestelmän avulla, olisi sen kyettävä selittämään voimassa olevaa oikeutta sekä vastuuperusteiden että korvattavien vahinkojen osalta.[62] Teorian olisi katettava myös erityyppiset vastuutilanteet (esimerkiksi yksityishenkilön tuottamusvastuu, tuotevastuu, työnantajan isännänvastuu). Seuraavassa tarkastellaan sekä yksiarvoisia että pluralistisia teorioita ja arvioidaan yleisesti taustateorian merkitystä oikeudellisessa päättelyssä.

---

[60] Ks. *Dworkin* s. 28 siitä, miten »kohtuullinen», »huolimaton» tms. termin ympärille rakentuvissa oikeussäännöissä tämä avaintermi »makes the application of the rule which contains it depend to some extent upon principles or policies lying beyond the rule, and in this way makes that rule itself more like a principle.» Dworkin korostaa kyllä myös termien merkitystä eräiden niiden kanssa yhteensopimattomien punnintojen poissulkemisessa. Ks. *Tepora* s. 21 kohtuus-kriteerin relatiivisuudesta ja arvoperustaisuudesta. Myös esimerkiksi oikeuden ja moraalin välisen eron korostamisesta tunnettu Hart (ks. *Bayles* s. 122–123, joka pitää Hartia nykyajan tärkeimpänä oikeuden ja moraalin erotteluun nojaavana positivistina) näkee mainitun arvoihin tukeutumisen tarpeelliseksi eräissä tulkintatilanteissa. Ks. *Hart* s. 204: »statutes may be a mere legal shell and demand by their express terms to be filled out with the aid of moral principles». Juuri tästä on kysymys sovittelusäännösten yhteydessä.

[61] Ks. erottelusta *Englard* s. 30.

[62] Ks. *Fletcher*, Law and Philosophy 1983 s. 64, jonka mukaan vahingonkorvausoikeuden kolme peruselementtiä ovat: vahingon käsite, vahingonaiheuttajan vahinkoon yhdistävä kriteeri ja oikeusperuste vahingon siirtämiselle aiheuttajan vastattavaksi.

Yksiarvoisten ja pluralististen teorioiden eroa ei pidä ymmärtää niin jyrkästi, että yksiarvoiset teoriat hyväksyisivät vain yhden ainoan arvo- tai tavoitelähtökohdan vahingonkorvausoikeuden selitysperusteeksi. Sen sijaan niissä jollekin teoreettiselle lähtökohdalle annetaan selvä johtavan periaatteen asema, eikä tämä taustaperiaate vaihdu siirryttäessä korvaustilanteesta toiseen. Pluralistisissa teorioissa ei uskota tällaiseen yksittäiseen selitystekijään tai ainakaan sen kykyyn kattaa kaikki erilaiset korvaustilanteet.

1.3.1. Yksiarvoisia vahingonkorvausteorioita

Yksiarvoisia vahingonkorvausteorioita voidaan erottaa ainakin kolmea tyyppiä: law and economics -koulukunnan piiriin luettavia taloudellisia selityksiä, vahingonkorvausvastuun vääryysperusteisuutta painottavia moraaliteorioita ja sallitun riskinoton rajoja määrittäviä oppeja. Teoriat palauttavat koko vahingonkorvausoikeuden taloudellisia päämääriä, syyllisyyttä tai riskinottoa koskeviksi kysymyksiksi.

Teoreettinen keskustelu vahingonkorvausoikeuden perusteista on ollut vilkkainta anglo-amerikkalaisessa oikeustieteessä, joten keskustelun lähtökohtia haetaan seuraavassa sikäläisistä kirjoituksista. Pohjoismaisessa lainopissa vastaavia kysymyksiä on käsitelty selvästi niukemmin, mikä selittää lähdepohjan valintaa.

1.3.1.1. Law and economics -suuntaus

A. Vahingonkorvausoikeus ja taloudellinen tehokkuus. Law and economics -tutkimussuunnan näkyvä asema etenkin Yhdysvalloissa[63] on johtanut myös talouspainotteisen vahingonkorvausteorian kehittymiseen.[64] Taloudellisen tehokkuuden päämäärään vahvimmin sitoutuneet teoreetikot pitävät vahin-

[63] Ks. *Jaffey* s. 32–33 syistä, joiden vuoksi lähestymistapa ei ole juuri saanut sijaa Englannin oikeuskäytännössä. Ks. *Moreh* s. 48–49 taloustieteellisten lähtökohtien yleisestä menestyksestä yhteiskuntatieteissä.

[64] Myös koko vahingonkorvausseuraamuksen olemassaololle on law and economics -perusteinen selitys. Sopimuksenulkoista vahingonkorvausvastuuta tarvitaan kattamaan sellaiset vahinkotapaukset, joita koskevasta vastuusta ei osapuolten kesken voida etukäteen sopia (mahdollisten vahingonkärsijöiden lukumäärästä ja vaikeasta tavoitettavuudesta johtuvien) korkeiden transaktiokustannusten vuoksi. Vahingonkorvausoikeuden tulee tällöin antaa ne normit, joista osapuolet olisivat sopineet, elleivät transaktiokustannukset olisi olleet esteenä. Ks. *Coleman*, Yale LJ 1988 s. 1238: »the rules of tort liability are to be interpreted by judges employing the generalized »ex ante contract» device as promot-

kojen aiheutumista optimaalisen tehokkuuden häiriintymisenä.[65] Korvausvastuu tulee tällöin kohdistaa siihen, joka olisi edullisimmin kyennyt välttämään vahingon ja joka siis on taloudellisessa mielessä aiheuttanut tehokkuushäiriön.[66] Samalla vahingonkorvausnormien on kannustettava yleisesti toimimaan tavalla, joka merkitsee edullisinta vahinkojen välttämisen muotoa.[67]

Vaikka moraaliperusteisen prevention painottaminen on menettänyt merkitystään vahingonkorvausoikeudessa, tehokkuustavoite tuo prevention uudestaan oikeudenalan ydintavoitteeksi. Preventiopäämäärä ilmenee tällöin uudessa muodossa. Pyrkimyksenä ei ole ehdoton vahinkojen kokonaismäärän minimointi, vaan sellaisen optimitason löytäminen, jolla vahingoista seuraavat yhteiskunnalliset kokonaiskustannukset ovat pienimmillään suhteessa vahinkoja aiheuttavasta toimintamuodosta saatavaan hyötyyn.[68] Näiden vahinkokustannusten suhteelliseen minimointiin on pyrittävä sekä vahingonkorvausoikeuden että muiden sääntelykeinojen avulla.

---

ing efficiency.» Ks. argumentin merkityksestä »privity of contract» -opin kannalta *Stapleton*, LQ Rev. 1991 s. 271–272.

Puuttumatta näkemyksen ongelmiin laajemmin voidaan huomauttaa, että se sivuuttaa vahingonkorvausoikeuden sellaiset ulottuvuudet, joissa oikeuspoliittisena päämääränä on tarjota tietylle ryhmälle vahvempaa oikeussuojaa kuin mistä se käytännössä kykenisi (transaktiokustannuksista riippumattomien, omasta asemastaan johtuvien rajoitusten vuoksi) sopimaan.

[65] Ks. *Posner*, J. Leg. Stud. 1981 s. 201: »law is a means of bringing about an efficient (in the sense of wealth-maximizing) allocation of resources by correcting externalities and other distortions in the market's allocation of resources.»

[66] Ks. *Coleman*, Yale LJ 1988 s. 1242–1244, joka huomauttaa, että parhaiten kustannuksia välttämään kykenevä (the cheapest cost avoider) ei aina ole joko vahingonaiheuttaja tai -kärsijä, vaan heihin nähden ulkopuolinen taho saattaa kyetä tehokkaimmin vähentämään vahinkokustannuksia. Colemanin esimerkin mukaan liikenneonnettomuuksista aiheutuvien menetysten välttäminen ei riipu yksin onnettomuuden osapuolten toiminnasta, vaan esimerkiksi autojen valmistajilla saattaa olla käyttökelpoisia keinoja vahinkojen lukumäärän ja vakavuusasteen vähentämiseksi.

[67] Ks. *Horn*, AcP 1974 s. 324. *Posner*, The Economics of Justice s. 75. *Stephen* s. 132, 151. Ks. *Calabresi* s. 26: »I take it as axiomatic that the principal function of accident law is to reduce the sum of the costs of accidents and the costs of avoiding accidents.»

[68] Päämääränä on siten varallisuuden maksimointi. Ks. *Dworkin*, J. Leg. Stud. 1980 s. 191–194, joka erottaa law and economics -opeista varallisuuden maksimointia ja pareto-optimaalisuutta tavoittelevat teoriamuodot. Ks. myös *Posner*, Economic Analysis s. 13–14 pareto-optimaalisuuden rajoituksista oikeudellisen sääntelyn tavoitteena. Posner pitää kriteerin tärkeimpänä heikkoutena sitä, ettei pareto-optimaalisia tilanteita esiinny reaalimaailmassa juuri koskaan.

Tehokkuustavoitteiden optimaalinen toteuttaminen ei aina tapahdu yksin vahingonkorvausoikeuden keinoin. Esimerkiksi tuote- ja työturvallisuussäännökset sekä liikennesäännöt vaikuttavat vahinkotiheyteen. Kattava taloudellinen analyysi edellyttääkin siten myös varsinaiseen vahingonkorvausoikeuteen kuulumattomien sääntelymuotojen huomioon ottamista.

Calabresi täsmentää, että kustannusten minimoinnissa on kolme ulottuvuutta: 1) vahinkojen lukumäärän ja laajuuden vähentäminen, 2) vahinkojen aiheuttamien yhteiskunnallisten kustannusten (esimerkiksi sairaanhoitokulujen) vähentäminen, ja 3) vahinkojen korvaamiseen liittyvien hallintokustannusten vähentäminen.[69]

B. Law and economics -teorian päämuodot. Law and economics -suuntauksessa voidaan erottaa kaksi lähestymistapaa.[70] Jyrkemmän, normatiiviseksi nimitetyn kannan mukaan normit on muodostettava sellaisiksi, että maksimaalinen taloudellinen tehokkuus toteutuu.[71] Sääntelemättömässä tapauksessa tai avoimen normin jättämän harkintavallan kohdalla tavoite merkitsee, että ratkaisijan on valittava se vaihtoehto, joka parhaiten edistää kokonaistehokkuutta.[72] Vaihtoehtojen taloudellisia vaikutuksia koskevasta tiedosta johdetaan siten normi, jonka mukaan on toimittava.[73]

Lievemmän version, jota voidaan kutsua deskriptiiviseksi law and eco-

---

[69] Ks. *Calabresi* s. 26–28.

[70] Ks. *Mähönen,* Oikeus 1995 s. 127.

[71] *Coleman,* Yale LJ 1988 s. 1233 erottaa normatiivisen suuntauksen kaksi muotoa. Vahvempi versio pitää sisällään ehdottoman imperatiivin: normien on oltava tehokkuuspäämäärän mukaisia. Lievempi muoto sisältää puolestaan konditionaalin: jos vahingonkorvausoikeuden tavoitteeksi valitaan taloudellisen tehokkuuden edistäminen, oikeussääntöjen on oltava law and economics -teorian vaatimukset täyttäviä. Colemanin erottelun lievempään muotoon ei jatkossa kiinnitetä huomiota, koska teoriamuodolla ei ole itsenäistä merkitystä. Sitouduttaessa sen mukaiseen »jos»-edellytykseen siirrytään vahvan normatiivisuuden alueelle. Ellei tätä sitoutumista tehdä, jää taloudellinen tieto norminmuodostusta vähemmän sitovaksi apuvälineeksi law and economics -oppien deskriptiivisen suuntauksen mukaisesti.

[72] Ks. *Stephen* s. 129. Ks. myös *Posner,* The Economics of Justice s. 60–76, joka tarkastelee varallisuuden maksinointipäämäärän eettisiä perusteita.

[73] Tämä ei kuitenkaan merkitse Humen lain (tosiasioista ei voi johtaa normeja) kumoutumista, koska päättelyn edellytyksenä on normatiivinen perusnäkemys, jonka mukaan normit on muodostettava taloudellista tehokkuutta palveleviksi. Pitäminen on siten jo sisällä päättelyn lähtökohdissa. Ks. *Airaksinen* s. 38–56 vastaavasti moraalifilosofisista Humen lain murtamisyrityksistä ja niiden sisäänrakennetuista normatiivisista elementeistä.

nomics -suuntaukseksi, mukaan sääntelyn taloudellisista vaikutuksista ei voida suoraan päätellä, millaisten normien tulee olla voimassa. Normien taloudellisia vaikutuksia koskeva tieto on sen sijaan hyödyllistä arvioitaessa voimassa olevaa lainsäädäntöä ja erilaisia lainsäädäntövaihtoehtoja sekä kehitettäessä oikeutta tuomioistuinkäytännössä. Ratkaisutilanteessa law and economics -tieto toimii lähestymistavan mukaan reaalisena argumenttina. Taloudelliset näkökohdat voivat näin saada normatiivista merkitystä, joka on kuitenkin heikompaa kuin law and economics -teorioiden vahvan muodon mukaan.

C. Law and economics -tiedon luotettavuudesta. Kummankin law and economics -teoriamuodon ongelmana on riittävän luotettavan ja eksaktin taloudellisen tiedon saaminen.[74] Normatiivinen law and economics -oppi täytyy hylätä – puuttumatta vielä teorian arvolähtökohtiin – jo sen vuoksi, että täsmällisen tiedon saaminen normien taloudellisista vaikutuksista on useimmiten mahdotonta.

Esimerkkinä voidaan ajatella, että tuotevastuukysymykset aiottaisiin ratkaista säätämällä vähittäismyyjille, maahantuojille ja valmistajille pakollinen vastuuvakuutus. Kun tällaisen hankkeen vaikutuksia arvioitaisiin koko yhteiskunnan kannalta, jouduttaisiin vastaamaan muun muassa seuraaviin kysymyksiin: miten vakuutusjärjestelmä vaikuttaa elinkeinonharjoittajien tuotevalvontaan, vaikuttaako se vahingonkärsijöiden aktiivisuuteen korvausten vaatimisessa, ja ovatko tuomioistuimet taipuvaisia tuomitsemaan entistä suurempia korvauksia aineettomista vahingoista.

Sääntelyn taloudelliset vaikutukset kytkeytyvät ihmisten toimintaan ja siihen, kuinka normit muuttavat käyttäytymistä.[75] Tarkat law and economics -analyysit edellyttäisivät siten tuekseen täsmällistä massapsykologista tietoa normien vaikutuksista.

---

[74] Lähtökohtana on tällöin oletus, jonka mukaan law and economics -perusteinen oikeustiede saavuttaisi optimitilanteessa eksakteja tuloksia, joiden varmuutta oikeustieteelle muuten tyypillinen kannanottojen arvosidonnaisuus ei heikentäisi (tehokkuuden tultua valituksi sääntelyn perustavoitteeksi). Ks. *Shapo,* Nw. U. L. Rev. 1995 s. 1583: »Tort applications of the insights of economic analysis represent a poignant effort to ground social science in the certainty of a seemingly mathematical analysis.»

[75] Ks. law and economics -teorioiden ihmisten käyttäytymistä koskevien lähtökohtien kritiikistä *Landes – Posner* s. 9–14. Kuten *MacCormick,* New York U. L. Rev. 1983 s. 254 toteaa, sääntely ei ole varsinainen käyttäytymisen syy, vaan ihmisten tekemiin valintoihin vaikuttava peruste. Koska motivaatiotekijöitä on lukuisia muitakin, heikkenee käyttäytymisen ennustettavuus. Ks. myös *Scheffler,* Social Philosophy & Policy 1995 s. 232.

Tällaisen tiedon mahdollisuus voidaan ainakin sen eksaktien muotojen osalta riitauttaa kahdella perusteella, joista toinen on ontologinen ja toinen epistemologinen.

Jotta lainsäädännön vaikutus ihmisten käyttäytymiseen kyettäisiin edes teoriassa laskemaan tarkasti, olisi ihmisten toimittava deterministisesti. Ihmisten – vähintäänkin ihmisjoukkojen – käyttäytymisen tulisi määräytyä joidenkin ennalta olemassa olevien lainalaisuuksien mukaan. Riitauttamalla determinismi voidaan kiistää myös täsmällisen law and economics -tiedon mahdollisuus.

Jos käyttäytymistä pidetään tiettyjen lainalaisuuksien mukaisena ja näiden selvittämistä periaatteessa mahdollisena, voidaan kritiikki kohdistaa tiedon hankkimisen käytännöllisiin rajoituksiin. Lainalaisuuksien olisi oltava tavattoman monimutkaisia, jotta ne voisivat käsittää kaikki tulevat yksittäiset tapahtumat. Niiden selvittämiseen kelpaavia metodeja ei ole olemassa. Ihmisen tietoisuus on toistaiseksi osoittautunut liian vaikeasti hallittavaksi.

Ei ole uskottavaa, että kovinkaan täsmällisen law and economics -tiedon hankkiminen on käytännössä mahdollista, kun sääntelyn kohteena on vahingonkorvausoikeuden kaltainen monista muuttujista riippuva ilmiö.[76] Normin-muodostuksen peruslähtökohta jäisi tällöin epäluotettavaksi, eikä tehokkuuspäämäärien toteutumisesta voitaisi olla varmoja, vaikka niitä pyrittäisiinkin edistämään. Law and economics -suuntaukseen voidaankin kohdistaa samaa kritiikkiä kuin eräisiin amerikkalaisiin realisteihin liiallisesta luottamuksesta siihen, että yhteiskunnassa vaikuttavat lainalaisuudet voidaan täsmällisesti selvittää ja rakentaa niiden pohjalle luonnontieteellisen tieteenihanteen mukainen oikeustiede.[77]

Kritiikki on edellä kohdistunut ainoastaan täysin eksaktin tiedon mahdollisuuteen. Sen kieltämisestä ei tietenkään seuraa, etteikö varsin luotettava (esimerkiksi 90-prosenttisesti pitävä) informaatio voisi olla

[76] Ks. esimerkiksi vahinkojen määrän arvioimiseen liittyvistä ongelmista Judge Learned Handin (hänen riskinoton taloudellista rationaalisuutta painottavasta tuottamusmääritelmästään ks. myöhemmin 2.3.3.C.) lausumaa tapauksessa Moisan v. Loftus (1949): »The injuries are always a variable within limits, which do not admit of even approximate ascertainment; and, although probability might theoretically be estimated, if any statistics were available, they never are; and, besides, probability varies with the severity of the injuries.» Viittaus on peräisin *Epsteinilta,* J. Leg. Stud. 1973 s. 157. Ks. myös *Englard,* J. Leg. Stud. 1980 s. 39–40, joka kritisoi Calabresin teoriaa siitä, ettei se tarjoa ratkaisuja konkreetteihin ongelmiin, vaan ainoastaan osoittaa relevantteja kysymyksenasetteluja.

[77] Ks. realistisen liiallisesta uskosta yhteiskuntatieteiden mahdollisuuksiin *Summers,* Instrumentalism s. 89–95.

mahdollista. Tällainen tieto saattaisi olla hyvinkin riittävää tehokkuusperusteiseen yhteiskuntasuunnitteluun. Ongelma on kuitenkin siinä, ettei käytettävissä ole luotettavia välineitä law and economics -informaation paikkansapitävyyden asteen tarkkaan määrittämiseen. Jos joudutaan liikkumaan laajalla arvioinnin skaalalla (informaation osuvuus on esimerkiksi 60–90 %), heikkenee siihen luottamisen rationaalisuus olennaisesti.

Law and economics -teoriat kohdistuvat suureksi osaksi rationaaliseksi oletettujen hypoteettisten toimijoiden käyttäytymisen arviointiin. Tällainen »homo economicus» pyrkii jatkuvasti maksimoimaan oman taloudellisen hyötynsä. Fiktiivisellä henkilöllä operoiminen ei kuitenkaan poista edellä käsiteltyjä tosiasiallisten käyttäytymistapojen selvittämiseen liittyviä ongelmia. Teorian rationaalinen henkilö puhtaasti taloudellisine motiiveineen ei nimittäin vastaa todellisia ihmisiä.

Ihmisten käyttäytymiseen vaikuttaa ensinnäkin joukko motiiveja, jotka voivat saada heidät toimimaan oman taloudellisen etunsa vastaisesti. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa myötätunto, sympatia, lojaalisuus, uhrautuvaisuus ja halu pysyä lupauksessaan.[78] Toiseksi ihmisten toiminta ei aina täytä pitkälle vietyjä rationaalisuuskriteerejä sen vuoksi, että yksittäisten tekojen seurauksia ja niiden edullisuutta ei useinkaan harkita rationaalisuusolettamien vaatimalla tavalla. Ihmiset toimivat monesti mielijohteesta, mainontainformaation luomien keinotekoisten impulssien varassa tai erilaisten häiriötekijöiden, kuten tajuntaa muuttavien aineiden, vaikutuksen alaisena. Nämä käyttäytymistä muovaavat seikat jäävät rationaalisuusoletukseen perustuvien taloudellisten laskelmien tavoittamattomiin.

D. Normatiivinen teoria ja oikeudellisen sääntelyn tavoitteet. Oikeudellisen sääntelyn kannalta vielä vakavampi normatiivisen law and economics -käsityksen heikkous on se, että lähtökohta sivuuttaa taloudellisen tehokkuuden korostuksessaan kaikki muut päämäärät.[79] Law and economics -teorioiden

[78] Ks. *Horn,* AcP 1974 s. 332–333. *Williams* s. 34–35. Altruismin mahdollisesta hyödyllisyydestä ks. *Bell* s. 177.

[79] Ks. *Dworkin,* J. Leg. Stud. 1980 s. 199–201, jonka kritiikin lähtökohtana on varallisuuden ja yhteiskunnallisen hyvän (utility) erottaminen. Varallisuuden lisääntyminen ei aina merkitse yhteiskunnallisen hyvän lisääntymistä, koska ihmiset pitävät arvokkaina muitakin asioita kuin varallisuutta ja koska yhteiskunnallisen hyvän lisääntyminen riippuu myös lisääntyvän varallisuuden jakaantumisesta. Ks. myös *Hepple* s. 45, joka varallisuuden ja hyvinvoinnin erottelun lisäksi toteaa: »At best, social wealth is a second-best goal which can be used to bring about improvements in welfare, for example by alleviating poverty.» Ks. *Coleman,* Hofstra L. Rev. 1980 s. 528–530 ristiriidasta, joka syntyy

tehokkuustavoitteiden osalta onkin huomattava, että ne perusmuodoissaan jättävät huomiotta kysymykset tehokkuudella saatavan lisähyödyn ja mahdollisen lisärasituksen jakaantumisesta.[80]

Tehokkuudelle asetetaan yleensä ns. Kaldor-Hicks -kriteerin mukainen vaatimus.[81] Sen mukaan tietty muutos on tehokas vain, jos muutoksesta hyötyvät toimijat voisivat kompensoida häviäjien menetykset ja jäädä edelleen voitolle.[82] Näin määritelty tehokkuus johtaa kuitenkin law and economics -teorioiden merkitystä kaventavaan vastaväitteeseen: Kaldor-Hicks -kriteeri perustuu hypoteettiseen kompensaatioon.[83] Sen mukainen tehokkuus ei edellytä, että hyvitys tosiasiassa maksetaan. Määritelmä sallii siten tehokkuuden lisäämisen joidenkin häviäjien kustannuksella.[84]

Kaldor-Hicks -tehokkuuden vaille huomiota jättämä vahinkokustannusten kohdistuminen on kuitenkin vahingonkorvausoikeudellisessa sääntelyssä tärkeässä asemassa. Amerikkalaisperäisten law and economics -oppien normatiivista muotoa ei voidakaan yhdistää pohjoismaiseen vahingonkorvausoikeuteen, jonka viimeaikaisessa kehityksessä (esimerkiksi tuote-, potilas- ja ympäristövahinkojen sääntelyssä) on nimenomaisesti pyritty rasitusten oikeudenmukaiseksi katsottuun jakamiseen vahingonkärsijöiden asemaa parantamalla. Myös ajatus korvaussuojan (tai yleensä oikeuksien) vähimmäistasosta jää marginaalihyötyyn huomionsa kiinnittävien talousoppien (Kaldor-Hicks -tehokkuus) tavoittamattomiin.

Lainsäädännössä ja oikeudenkäytössä on kaikkiaan kysymys huomattavasti monimutkaisemmasta ja moniarvoisemmasta ilmiöstä kuin taloudellisen hyödyn maksimoinnista.[85] Vahingonkorvausoikeudessa normistoon vai-

---

pidettäessä tehokkuutta normiston päämääränä muiden, pohjimmiltaan ensisijaisten tavoitteiden edistämistarkoituksessa.

[80] Ks. *Rudanko* s. 150 siitä, miten taloustieteellinen tehokkuuskäsitteistö on suunnattu resurssien allokointia, eikä niiden käytöstä seuraavan tulon jakamista, koskeviin kysymyksiin.

[81] Ks. *Coleman,* Hofstra L. Rev. 1980 s. 519–520 syistä, joiden vuoksi Kaldor-Hicks -vaatimuksen mukainen muutos ei kuitenkaan aina saa aikaan nettohyötyä.

[82] Ks. *Landes – Posner* s. 16.

[83] Ks. *Stephen* s. 57–58. *Posner,* Economic Analysis s. 14 huomauttaa Kaldor-Hicks -tehokkuuden olevan potentiaalinen pareto-optimaalinen tilanne: hypoteettinen kompensaatio saisi toteutuessaan aikaan sen, että kukaan ei kärsisi tappiota varallisuudenjaon muuttumisen vuoksi. Vrt. *Colemanin,* The Economic Analysis s. 84 täsmennykseen.

[84] Ks. *Coleman,* The Economic Analysis s. 84. *Deckert,* Rechtstheorie 1995 s. 126–128 huomauttaa law and economics -oppeihin liittyvästä tehokkuuden ja varallisuudenjaon erillääpitämisestä.

[85] Ks. *Horn,* AcP 1974 s. 327: »die marktförmige Verteilung ist notwendig blind ge-

kuttavat muun muassa riittävää korvaussuojaa ja vahinkoriskien kohdentamista koskevat tavoitteet. Lainsäädäntö perustaa yksilöille oikeuksia, joiden suojaaminen ei välttämättä edellytä positiivisia taloudellisia kokonaisvaikutuksia.[86] Lisäksi merkityksensä on moraaliperusteilla:[87] moitittavasti toimineen rasittamista pidetään yleensä hyväksyttävämpänä kuin virheettömästi menetelleen.[88] Näiden seikkojen vuoksi saattaa olla oikeudellisesti perusteltua valita normijärjestelmä, joka ei ole optimaalisen tehokas.[89] Jos taloudellinen tehokkuus sanelisi vahingonkorvausnormien sisällön, kumoutuisivat sekä olemassa oleva skandinaavinen vahingonkorvauslainsäädäntö että vahingonkorvausteoria suureksi osaksi.[90]

Taloudellista tehokkuutta korostavan ja monipuolisempaan arvo- ja tavoitejärjestelmään sitoutuvan vahingonkorvausteorian eroa voidaan tarkastella myös aikaperspektiivin kannalta. Normatiivinen law and economics -teoria painottaa ratkaisun tulevia vaikutuksia.[91] Lisäksi teoriassa lähdetään yleistettävyysoletuksesta, jonka mukaan ratkaisulla (sen ilmentämällä normilla) oletetaan olevan vaikutuksia myös muihin toimijoihin kuin konkree-

---

genüber ausserökonomischen Bewertungsfragen und damit auch sozialpolitisch unannehmbaren Folgen einer marktförmigen Risikodistribution».

[86] Ks. *Wikström* s. 30–34 law and economics -oppien – etenkin Coasen teorian – tavasta sivuuttaa oikeudet.

[87] *Williams* s. 43–46 kritisoi law and economics -oppeja ihmisen moraalisten piirteiden ja yhteisössä elämisen moraalisten vaikutusten sivuuttamisesta. Ks. myös *Bell* s. 178–180, joka painottaa yhteiskunnassa elämisen hyödyllisyyttä yksilölle ja siitä puhtaalle egoismille seuraavia rajoituksia.

[88] Ks. *Calabresi* s. 294–295, joka vahinkokustannusten minimointipäämäärän voimakkaasta korostamisesta huolimatta myöntää, ettei korvausjärjestelmä toimi, ellei siinä oteta huomioon tekojen moraalista arviointia. Ks. myös *Englard*, J. Leg. Stud. 1980 s. 50–51.

[89] Ks. *Coleman*, Yale LJ 1988 s. 1241: »certain substantive requirements for liability and recovery are best understood as enforcing an ideal of justice between the parties». Ks. *Moreh* s. 51–52, joka pohtii, kuinka suuria moraalisia uhrauksia taloudellisen edun lisäämiseksi on missäkin tilanteessa syytä tehdä. Hän vastustaa äärimmäistä kantaa, jonka mukaan moraalista lisäarvoa olisi aina preferoitava.

[90] Law and economics -oppien käyttöala on Yhdysvalloissa suurempi jo senkin vuoksi, että lainsäädännön rajoitetun merkityksen vuoksi teoriat eivät monilla oikeudenaloilla joudu ristiriitaan säädetyn lain kanssa. Pohjoismaissa teoreettistakin mahdollisuutta omaksua normatiivinen law and economics -oppi heikentää voimassa oleva lainsäädäntö. Ks. *Mähönen*, Oikeus 1995 s. 138. Toisaalta vahingonkorvausasian ratkaisijalla on monissa keskeisissä kysymyksissä (tuottamusarviointi, sovittelu, ankaran vastuun alan laajentaminen ym.) harkintavaltaa, jota lainsäädäntö ei eksaktisti sido. Näissä tulkintatilanteissa olisi periaatteessa mahdollista sitoutua tehokkuustavoitteisiin.

[91] Ks. *Posner*, Economic Analysis s. 7–8 rationaalisten toimijoiden odotuksille antamasta arvosta.

tin oikeustapauksen osapuoliin.[92] Normeilla pyritään vahinkokustannusten suhteelliseen minimointiin tulevaisuudessa.

Jos taas sääntelyllä pyritään osapuolten väliseksi oikeudenloukkaukseksi ymmärretyn vahinkotapahtuman vaikutusten korjaamiseen, joudutaan oikeudellinen arvio kohdistamaan vahingon syntymistä edeltäneisiin tapahtumiin.[93] Tällöin arvioperusteena korostuu erityisesti vahingonaiheuttajan toiminta, jonka osalta kysytään vastuuperustetta silmällä pitäen, a) onko toiminta ollut jonkin voimassa olleen normin mukaan arvioituna tuottamuksellista, tai b) onko toiminta kuulunut ankaran vastuun piiriin tiettyjen rajanvetokriteerien mukaisesti.[94]

E. Deskriptiivinen law and economics. Law and economics -lähestymistapa on hyödyllinen sen rajoitetummassa, deskriptiivisessä merkityksessä. Vahingonkorvausoikeus on esimerkki oikeudenalasta, jolla lainsäädännölle on mahdollista asettaa selkeä taloudellinen päämäärä: vahingoista aiheutuvien taloudellisten menetysten yhteismäärän minimointi. Tämä tavoite ei ole ristiriidassa oikeudenmukaisuuskäsitysten kanssa, jos se asetetaan jonkin muun lainsäädännöllisen päämäärän yhteyteen: esimerkiksi niin, että pyritään kehittämään kokonaisvaikutuksiltaan mahdollisimman edullinen korvausjärjestelmä, joka antaa vahingonkärsijöille tehokasta suojaa (attribuutin jossakin tarkemmin määritellyssä merkityksessä).

Korvausjärjestelmän rakentamisessa on yleensä useita vaihtoehtoja, jotka koskevat muun muassa vastuun tuottamusperusteisuutta tai ankaruutta, pakollisen vakuutuksen mahdollisuutta, rahastojärjestelmää, valtion roolia ym. Tässä päätöksenteossa tieto vaihtoehtojen taloudellisista vaikutuksista on tärkeää sellaisten ratkaisujen välttämiseksi, joissa tehottomuus on suurempaa kuin sääntelyyn liittyvistä ei-taloudellisista päämääristä välttämättä johtuu.

---

[92] Ks. *Posner,* Economic Analysis s. 24.

[93] Ks. *Coleman,* Yale LJ 1988 s. 1248–1249. Coleman pitää vahingonkorvausoikeuden korrektiivista luonnetta painottavaa näkemystä yhteensopimattomana normatiivisen law and economics -teorian kanssa. Hänen mukaansa (s. 1248): »Corrective justice requires that wrongful gains and losses be annulled. – – – It is backward-looking because it seeks to recompense individuals in order to annul their undeserved losses, not to influence their future behavior.»

[94] Aikaperspektiivien vastakkainasettelu lievenee, jos vastuuperustekysymyksen ratkaisussa annetaan oikeudellista merkitystä vaihtoehtojen tuleville vaikutuksille. Tällöin näkökulma suuntautuu menneiden tapahtumien arvioinnin kautta myös osaksi tulevaisuuteen.

Suomen lainvalmistelussa sääntelyn taloudellisiin vaikutuksiin on yleensä kiinnitetty verraten niukasti huomiota.[95] Hallituksen esityksiin sisällytetään normaalisti ehdotetun lain taloudellisia vaikutuksia koskeva jakso, mutta siinä tavallisesti painotetaan julkistaloudellisia vaikutuksia.[96] Toisinaan taloudellisten seurausten arviointi on hyvinkin mitäänsanomatonta.[97] Vahingonkorvausoikeuden alalla TuotevastuuL:n esityöt tarjoavat esimerkin tavallista laajemmasta kotitalouksiin ja elinkeinotoimintaan kohdistuvien vaikutusten erittelystä. Käsittely on kuitenkin melko suurpiirteistä, eikä mitään täsmällisiä lukuja ole pyritty esittämään.[98]

Rajoitetun normatiivisen vaikutuksen, jota deskriptiivinen teoria itse asiassa merkitsee, antaminen taloudellisille analyyseille on perusteltua paitsi lainvalmistelussa myös käytettäessä oikeudellisen ratkaisun tekemiseen liittyvää harkintavaltaa. Vaihtoehtojen taloudelliset vaikutukset ovat mahdollinen reaalinen argumentti, jolla lopputuloksen rationaalisuutta voidaan perustella.[99]

> Taloudelliset reaaliargumentit eivät ole kovinkaan yleisiä suomalaisissa vahingonkorvausratkaisuissa. Tapauksessa KKO 1989:129 (ks. jäljem-

---

[95] Ks. yleisesti lainvalmisteluun liittyvän (sosiologisen) yhteiskuntatiedon tarpeesta *Kivivuori,* Lakien valmistelusta s. 44–49, jossa painotetaan, että (s. 45): »lainvalmistelun on perustettava ratkaisunsa ja valintansa tietoon yhteiskunnan tosiasiallisista olosuhteista sekä ilmiöiden ja tapahtumien vaikutussuhteista.»

Selvä esimerkki puutteellisen taloudellisen tiedon vaikutuksista on AsKL 2:19:n säännös perustajaurakoitsijalta vaadittavasta vakuudesta. Säännöksen voimaantuloa jouduttiin lykkäämään erityislailla (17.7.1995/979), kun AsKL:n hyväksymisen jälkeen ilmeni, että lain tarkoittama vakuutus olisi tullut maksamaan vähintään kuusi prosenttia rakennuskustannuksista. Ks. HE 18/1995 s. 2 virhearvion syistä ja siitä, miksi säännöksessä toisena vaihtoehtona mainitut takaukset eivät käytännössä tule vakuuksina kysymykseen.

[96] Ks. hallitusten esitysten laatimisohjeet s. 8, jossa todetaan: »Jos esityksellä on huomattavia taloudellisia vaikutuksia, sen perusteluihin tulee lisäksi sisällyttää arvio esityksen kokonaistaloudellisista vaikutuksista, kuten vaikutuksista tuotantoon, julkiseen ja yksityiseen kulutukseen, investointeihin, tuontiin ja vientiin, tulonjakoon ja kustannusrasitteeseen eri väestöryhmien kesken sekä alueelliseen kehitykseen.»

[97] Ks. esimerkiksi YmpVahL:a koskeva HE 165/1992 s. 17, jossa periaatteellisesti merkittävän ankaran vastuun vaikutuksia yksityiselle sektorille ei käsitellä oikeastaan lainkaan.

[98] Ks. HE 119/1989 s. 36–37, jossa lausutaan potentiaalimuodossa muun muassa: »Lailla päinvastoin oletetaan olevan vahinkoja ennalta ehkäisevää vaikutusta. – – – Tuotevastuulaki johtanee siihen, että tuotevastuuvakuutusten lukumäärä lisääntyy. – – – Ehdotuksesta mahdollisesti seuraava vakuutusmaksujen nousu tullee olemaan erilaista eri aloilla.»

[99] Ks. *Wilhelmsen,* TfR 1995 s. 27–28.

pänä 2.3.3.C.) tuottamuksen olemassaoloa on perusteltu vertaamalla suojautumiskeinojen kustannuksia ja niistä saatavaa hyötyä. Lisäksi KKO:n käytännössä on joukko ratkaisuja, joissa vakuutusmahdollisuudet ovat vaikuttaneet korvausasian ratkaisuun.[100] Vakuutusperustelut eivät sellaisenaan merkitse taloudellisella tehokkuudella argumentoimista, mutta ovat sitä lähellä: Yhdelle vastuuvelvolliselle keskitetty vakuuttamisvelvollisuus saattaa olla yhteiskunnan kokonaisedun kannalta tehokkain keino korvauskysymyksen ratkaisemiseksi. Vakuuttamisperusteeseen voi kuitenkin liittyä myös tehokkuusnäkökohdista riippumattomia vahinkojen kohdistamista ja pulverisointia koskevia tavoitteita.

Edellä käsitelty taloudellisten analyysien epätarkkuus rasittaa luonnollisesti myös niiden käyttöä yhteiskuntasuunnittelun ja social engineering -orientoituneen lainkäytön apuna. Haitta lienee kuitenkin pienempi, kun taloudelliset oletukset eivät ole norminmuodostusta hallitsevia kriteerejä. Arvioiden erehdysmahdollisuudet eivät ole yhtä suuri ongelma, jos ne otetaan huomioon muiden harkintatekijöiden joukossa kuin jos normit johdettaisiin suoraan niistä.[101]

Kun taloudelliselle tehokkuudelle annetaan normatiivista merkitystä yhtenä reaalisena argumenttina, ei enää ole kysymys yksiarvoisesta vahingonkorvausnäkemyksestä, sillä muut harkinnassa vaikuttavat argumentit tuovat oikeudelliseen arviointiin uusia arvoja ja tavoitepäämääriä.

1.3.1.2. Syyllisyysperusteiset sanktioteoriat

A. Tuottamusteorioiden painotuksista. Toinen yksittäiseen arvoperusteeseen nojaava vahingonkorvausteoria korostaa vahingonkorvauksen asemaa moitittavan toiminnan sanktionluontoisena seurauksena. Teoria keskittyy luonnollisesti tuottamusvastuun selittämiseen, ja ankaran vastuun tilanteet ovat ilmeisen ongelmallisia pyrittäessä kuvaamaan koko vahingonkorvausoikeuden arvopohjaa syyllisyysperusteisesti.[102]

---

[100] Ks. esimerkiksi KKO 1982 II 139, 1984 II 28, 1984 II 182, 1985 II 23 ja 1994:5.

[101] Jos law and economics -informaation virhemahdollisuus on x (prosenttia), on lainkäytön perusoletusten erehtymismahdollisuus tämänsuuruinen toimittaessa normatiivisen law and economics -teorian mukaan. Jos taas taloudellisten tehokkuuspäämäärien merkitys suhteessa muihin arvoihin ja tavoitteisiin on esimerkiksi 3/10, kaventuu perusoletusten virhemahdollisuus 0,3x:ään.

[102] Syyllisyysperusteisen teorian ongelma on myös se, että tuottamusta arvioidaan objektiivisen vaatimustason mukaan, eikä vahingonkärsijän kaikkia erityispiirteitä oteta tässä harkinnassa lukuun. Ks. myöhemmin 2.3.3.D. Syyllisyysperusteisuudesta puhuminen on

Syyllisyysperusteinen näkemys vahingonkorvausoikeudesta on kukoistanut etenkin 1800-luvun jälkipuolella.[103] Iheringin vaikutusvaltainen maksiimi »ohne Schuld kein Übel» on havainnollinen esimerkki ajattelusta.[104] Nykyisin tällainen moraalipainotteisuus on käynyt harvinaiseksi – olkoonkin, että pluralistisissa vahingonkorvausteorioissa on yleensä sijaa myös syyllisyysargumenteille. Amerikkalainen Ernest Weinrib on kuitenkin toistuvasti puoltanut moraalista moitittavuutta vahingonkorvausvastuun johtavana justifikaatioperusteena.[105] Tuottamus ilmentää hänen teoriassaan vääryyttä, jonka sisältönä on »failure to give equal consideration to the plaintiff.»[106]

Syyllisyysperusteinen vahingonkorvausajattelu korostaa vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän suhteen ensisijaisuutta.[107] Korvausvastuun syntyminen edellyttää heidän välillään vaikuttavan huolellisuusvelvollisuuden laiminlyöntiä ja sen tuottamuksellisuutta. Osapuolista riippumattomat utilitaristiset päämäärät jäävät harkinnassa sivuun. Vastuunjaon kokonaisvaikutusten sijasta argumentaatio on tekokeskeistä. Samalla sanktioajattelussa voidaan nähdä vahingonkärsijän oikeuksien korostamista: Vastuu syntyy, jos vahinko on aiheutettu tietyn moitittavuuskriteerin täyttävällä teolla. Vahingonkärsijällä on oikeus siihen, ettei hänen intressejään vaaranneta tuottamuksellisella toiminnalla. Oikeuden loukkauksesta seuraa oikeus vahingonkorvauksen muodossa tapahtuvaan hyvitykseen.

Law and economics -teoriaan ja muihin utiliteettiperusteisiin selityksiin nähden moitittavuuden korostaminen tuo esille eettisiä arvoja.[108] Oikeusseu-

---

kuitenkin tapausten kokonaismäärään nähden enimmäkseen oikein, koska ei liene epäilystä siitä, etteivätkö useimmat vahingonaiheuttajat kykenisi omien edellytystensä pohjalta toimimaan heihin sovellettavan huolellisuusvaatimuksen mukaisesti.

[103] Ks. *Wrede* s. 34–38. *Serlachius* s. 92–95. *Hedemann* s. 84–86, 99–102. *Reuter,* AcP 1989 s. 220: »Dass Freiheit mit der Verantwortung für die Folgen ihres Gebrauchs verbunden sein muss, ist auch schon im 19. Jahrhundert ein selbstverständliches privatrechtliches Postulat gewesen.» Ks. *Weyers* s. 711 vahingonkorvauksesta tahdonvapauden väärinkäytön sanktiona.

[104] Ks. *Ihering* s. 41: »Nicht das aüssere Thun verpflichtet, sondern die Handlung d. h. die Causalität der That im menschlichen Willen, und auch nicht die Handlung schlechthin, sondern nur, wenn sie sich dem Willen zum Vorwurf anrechnen lässt.»

[105] Ks. *Weinrib,* Law and Philosophy 1983 s. 43–62, jossa hän nimenomaisesti hylkää utilitaristiset ja talouspainotteiset tuottamuksen kuvaukset ja kehittää omaa kantilaisperusteista tuottamusteoriaansa, jonka ytimenä ovat kategorinen imperatiivi ja omien etujen preferoinnin kielto.

[106] Ks. *Weinrib,* Law and Philosophy 1983 s. 54.

[107] Ks. *Weinrib* s. 32–35, 42–44.

[108] Ks. *Weinrib* s. 48: »Noninstrumental theories view private law as a collection of moral norms that respect the primacy of individual.» Law and economics -oppejakin on

raamusten avulla halutaan pitää yllä aineettomia ihanteita, kuten vaatimusta, jonka mukaan toisia kohtaan on toimittava huolellisesti aiheuttamatta kohtuuttomia vahinkoriskejä. Vahingonkorvausta ei tällöin nähdä pelkästään taloudellisen menetyksen kohdistamisvälineenä, vaan sillä on myös moraalia ylläpitävä merkitys.

B. Syyllisyysperusteisen vahingonkorvausteorian käyttökelpoisuudesta. VahL:n tuottamusperusteisuuden vuoksi on ilmeistä, ettei syyllisyysperusteinen vahingonkorvausoikeuden jäsennystapa ole Suomen oikeuden kannalta merkityksetön. Sille ei kuitenkaan voida enää antaa koko vahingonkorvausoikeudessa yksiselitteistä johtavan periaatteen asemaa. Ankaran vastuun laajentuminen estää tämän.[109] Lisäksi tuottamuksen sisällössä voidaan havaita kehityspiirteitä, jotka vähentävät sen »moitittavuusluonnetta» (etenkin ilmaisun moraalifilosofisessa mielessä) ja tuovat tuottamusarviointiin kysymyksen riskinoton kohtuullisuudesta ja järkevyydestä.[110]

Tuottamusargumentilla voi kuitenkin olla vastuumuotojen rajat ylittävää argumentatiivista merkitystä. Jäljempänä (2.10.2.C.) sille annetaan painoarvoa myös ankaran vastuun sovittelun yhteydessä. Lisäksi vakuutusperusteisten korvausten osalta eräät oikeuskysymykset – kuten vakuutuksenantajan regressioikeus (VakSopL 75.1 §) ja oikeus evätä korvaus vakuutetun aiheutettua vakuutustapahtuman (VakSopL 29–30 §) – edellyttävät tuottamuksen arviointia. Tuottamuksen laajaa käyttökelpoisuutta vastuunjakoargumenttina voidaan perustella sen yhteydellä yleisiin oikeudenmukaisuuskäsityksiin.[111] Vaikka tuottamusasteella voi näin olla oikeusvaikutuksia myös varsinaisen tuottamusvastuun ulkopuolella, on kuitenkin ilmeistä, että tuottamuksen rooli korvausoikeuden keskeisenä selitysperusteena on tällöin olennaisesti vähäisempi kuin VahL:n soveltamisalueella.

1.3.1.3. Riskinoton sallittavuus jäsennysperusteena

A. Fletcherin riskiteoria. Yksi huomionarvoinen pyrkimys vahingonkorvausoikeuden kokonaisselitykseksi lähtee siitä, että vahingonkorvausnormit määrittävät sallitun riskinoton rajoja. Seuraavassa riskiteoriaa kuvataan en-

---

tosin pyritty puolustamaan moraaliperustein. Ks. *Rakowskin* s. 214–226 kriittistä katsausta.

[109] Ks. myöhemmin 5.3.2.2.

[110] Ks. myöhemmin 2.3.3.D. ja 2.3.4.2.B.

[111] Ks. *Vinding Kruse*, JFT 1964 s. 197, joka on perustellut tuottamussäännön kansainvälistä merkitystä sillä, että se tyydyttää »dybtliggende etiske følelser og behov i

nen kaikkea amerikkalaisen George P. Fletcherin esittämässä muodossa. Riskinottoa koskevilla opeilla on useita muunnelmia. Fletcherin teoria on valittu esimerkiksi niistä, koska sillä yritetään kuvata sekä tuottamusvastuun että ankaran vastuun teoreettisia perusteita. Lisäksi teoria on saanut omassa oikeuspiirissään osakseen melkoista huomiota.[112]

Fletcherin keskeisen ajatuksen mukaan vahingonkorvausvelvollisuus on perusteltu silloin, kun vahingonaiheuttaja on kohdistanut vahingonkärsijään suuremman vahinkoriskin kuin mitä vahingonkärsijän toiminnasta vahingonaiheuttajalle seurannut riski on ollut. Riskien vastavuoroisuus (reciprocity of risks) on teorian avain. Vastavuoroisia suuremmista riskeistä aiheutuvat vahingot on korvattava.[113] Fletcher näkee kuvaamansa vahingonkorvausoikeuden ration soveltuvan yhtä hyvin tuottamusvastuuseen kuin ankaraan vastuuseenkin.[114]

Fletcherin teoria perustaa kansalaisille turvallisuusodotuksia. Kaikilla on oikeus siihen, ettei heihin kohdisteta – ilman korvaussuojan olemassaoloa – suurempia riskejä kuin he itse toiminnallaan luovat. Fletcher toteaa rawlsilaisittain oikeuden ulottuvan siihen maksimaaliseen turvallisuuteen, joka on sovitettavissa yhteen muiden turvallisuuden kanssa.[115] Kysymykset oikeudesta

---

den menneskelige natur.» Ks. myös *Jørgensen*, UfR 1961 B s. 95: »fast forankret i den menneskelige psyke».

[112] Fletcherin teorian erityispiirre on sen epäutilitaristisuus. Hän nimenomaisesti vastustaa sallitun riskinoton määrittämistä toiminnan yhteiskunnallisia hyötyjä ja haittoja vertaamalla. Hän lähtee sen sijasta liikkeelle yksilöiden turvallisuusoikeuksista ja niiden suojaamisesta.

Riskiteorioiden valtavirta on eri linjoilla. Tavallista on, että hyväksyttävän riskin (eli riskin, joka ei johda korvausvastuuseen tai ainakaan tuottamuksesta riippumattomaan vastuuseen) suuruus pyritään suhteuttamaan toiminnan hyödyllisyyteen (yleensä taloudellisen tuoton merkityksessä). Ks. mainitun asenteen lähtökohdista *Schroeder*, Colum. L. Rev. 1986 s. 504–505. Koska tässä jaksossa on tarkoituksena ainoastaan kuvata erilaisia tapoja systematisoida vahingonkorvausoikeuden järjestelmä yksittäisten selitysperusteiden pohjalle, ei erilaisten riskiteorioiden yksityiskohtaiseen tarkasteluun ole tarvetta. Utilitaristiset riskiteoriat ovat lisäksi lähellä law and economics -oppeja (niihin usein sitoutuenkin).

[113] Tarkkaan ottaen *Fletcher*, Harv. L. Rev. 1972 s. 553–554 pyrkii pitämään erillään vahingonkärsijän oikeuden korvauksen saamiseen ja vahingonaiheuttajan velvollisuuden korvauksen suorittamiseen. Erottelu jää kuitenkin hämäräksi, kun Fletcher ei tarkenna korvausvelvollisuudesta riippumattoman korvausoikeuden sisältöä. Ks. mainitun korvausoikeuden kritiikistä *Englard*, J. Leg. Stud. 1980 s. 66: »That statement implies a most peculiar notion of a right *in abstracto* which patiently awaits its correlatice partner in duty, outside the specifically excused defendant: e.g., a social insurance scheme.»

[114] Ks. *Fletcher*, Harv. L. Rev. 1972 s. 542.

[115] Ks. *Fletcher*, Harv. L. Rev. 1972 s. 550.

riskinottoon ja riskinoton merkityksestä taloudelliselle toiminnalle jäävät Fletcherin teoriassa huomiotta.[116]

Fletcher korostaa jäsennystapansa merkitystä toteamalla, että tuottamusvastuun ja ankaran vastuun erottaminen ei hänen mielestään ole kovinkaan keskeinen vedenjakaja. Jaottelun tärkeyttä on liioiteltu. Perustavanlaatuinen ero vahingonkorvausteoriassa on sen sijaan kahden vahingonkorvausparadigman vastakkaisuus: Toinen näistä on Fletcherin turvallisuusoikeuksia painottava riskiteoria ja toinen kustannus-hyöty -arvioon perustuva utilitaristinen riskiteoria, jota hän kutsuu nimellä »paradigm of reasonableness».[117]

B. Riskiteorioiden merkityksestä. Riskiteoriat tuovat huomionarvoisia elementtejä vahingonkorvausoikeuteen. Kuten jäljempänä (2.3.3.C.) ilmenee, niillä on eräissä tilanteissa merkitystä tuottamusarvioinnin kannalta. Tuottamusopit nostavat kuitenkin samalla esille tilanteita, joita riskiteoriat eivät kykene selittämään. Tuottamusarvioinnin mittapuu voidaan nimittäin saada jostakin vaadittavan toiminnan sisällön täsmällisesti määrittävästä normista. Tällöin huomio kohdistuu yksin normista poikkeamiseen ja sen syihin (mahdollisiin oikeuttamisperusteisiin), eikä teoreettisesti abstraktimpaan riskiarviointiin tarvitse palata.[118] Jos esimerkiksi koneessa on työturvallisuuslainsäädännön mukaan oltava tietty turvalaite, työnantaja ei voi puolustautua tuottamusmoitetta vastaan vertaamalla turvalaitteista aiheutuvia kustannuksia niistä saataviin hyötyihin law and economics -väritteisten riskioppien hengessä.

Toinen tilanne, jossa riskiteoria kohtaa hankaluuksia on myötävaikuttavan tuottamuksen arviointi. Vahingonkärsijän myötävaikutus alentaa korvausta vain, jos vahingonkärsijän huolimaton menettely on todella vaikuttanut vahingon aiheutumiseen tai sen laajuuteen. Pelkkä vahingonkärsijän liiallinen riskinotto ei alenna korvausta, vaikka riskiteorian mukaan näin tulisi tapahtua.[119]

---

[116] Ks. *Schroeder,* Colum. L. Rev. 1986 s. 510–512 tarpeesta ottaa lukuun myös riskinottajan oikeudet ja etsiä tasapainoa riskien ja toimintavapauden suhteen. Perusongelmana on (mks. 561): »how much freedom of action we are willing to give up in order to secure improved protection from harm».

[117] Ks. *Fletcher,* Harv. L. Rev. 1972 s. 542–543, 569.

[118] Ks. myös *Weinrib,* McGill LJ 1989 s. 405–406, joka kritisoi Fletcherin teoriaa siitä, ettei se onnistu selittämään oikeuttamisperusteiden (excuses) vahingonkorvausoikeudellista asemaa.

[119] Ks. *Fletcher,* Law and Philosophy 1983 s. 85, jossa hän tuo itse esille tämän myötävaikuttavaa tuottamusta (contributory negligence) koskevan huomion.

Riskiteorioihin liittyy lisäksi joukko käytännöllisiä ongelmia. Kustannus-hyöty -analyysiin perustuvien teorioiden vaikeutena on, edellä law and economics -opeista todettuun tapaan, lukuarvojen täsmentäminen ja laskelmien tarkkuus. Fletcherin teoria saa lisäksi kysymään, millaiset riskit ovat vastavuoroisuusajatuksen mielessä yhtä suuria. Arvioinnissa täytyisi ilmeisesti tyytyä melko suurpiirteisiin näkemyksiin. Hankalana käytännöllisenä esimerkkinä voidaan kysyä, kuuluvatko vaikkapa jalankulkija ja polkupyöräilijä samaan kategoriaan, kun kumpikaan ei liiku moottoriajoneuvolla vai riittääkö pyöräilijän suurempi nopeus nostamaan hänet korkeamman riskin piiriin.[120]

1.3.2. Pluralistiset vahingonkorvausteoriat

A. Pluralistisen teorian tarpeesta. Pluralistisilla vahingonkorvausteorioilla tarkoitetaan näkemyksiä, joiden mukaan vahingonkorvausoikeuden kentästä ei voida tiivistää yhtä johtavaa arvo- tai tavoiteperiaatetta oikeudenalan kokonaisselityksen perusteeksi, vaan joko: a) useat verraten tasavahvat periaatteet ovat jatkuvasti relevantteja, tai b) johtavia periaatteita voidaan tunnistaa, mutta ne vaihtelevat korvaustilanteesta riippuen.

Tässä tutkimuksessa lähdetään pluralististen teorioiden tavoin käsityksestä, jonka mukaan vahingonkorvausoikeuden alaan kuuluvat tilanteet ovat siinä määrin moninaisia, että yksinkertaiset ja muuttumattomat kokonaisselitykset eivät kykene kattamaan kaikkia korvausmuotoja.

> Kantaa voidaan alustavasti perustella ottamalla kolme esimerkkiä: 1) A törmää vapaa-aikanaan polkupyörällä jalankulkija B:hen, jolloin B kaatuu ja loukkaantuu. 2) Muuten sama seikasto kuin ensimmäisessä esimerkissä, mutta A on liikkeellä työasiassa työnantajansa lähettämänä. 3) C:n ostama virvoitusjuomapullo räjähtää sitä avattaessa ja aiheuttaa hänelle henkilövahingon.
>
> Teoreettisten lähtökohtien sekä arvo- ja tavoiteperiaatteiden vaihtelu eri vahingonkorvaustilanteissa tulee esille, kun tarkastellaan, mihin näkökohtiin esimerkkien oikeudellisessa arvioinnissa kiinnitetään huomiota.

---

[120] *Fletcher,* Harv. L. Rev. 1972 s. 572 huomauttaa itsekin riskien luokitteluongelmasta. Hän vastaa siihen melko suurpiirteisesti toteamalla eräisiin esimerkkeihin viitaten, että arvio tulee kiinnittää toimintamuotoja yhdistäviin piirteisiin.

Riskivertailun jättämä harkinnanvara ei kuitenkaan ole sellaisenaan syy teorian hylkäämiseen. Arvostuksenvaraisuus ei ole sen suurempaa kuin monissa muissakaan vahingonkorvausoikeuden keskeisissä kysymyksissä (kuten tuottamusarvioinnissa, vahingon ennakoitavuuden arvioinnissa tms.).

Ensimmäinen tapaus ratkeaa tuottamusarvioinnin perusteella. A:lta vaadittava huolellisuus voidaan perustaa tieliikennelainsäädäntöön. Vastuun syntykysymys tuskin antaa aihetta kovin pitkälle meneviin utiliteettiarvioihin. Huolellisuusvaatimusta voidaan tosin periaatteessa kiristää, jos pyöräilijöiden vastuun lisäämistä pidetään (esimerkiksi vastuuvakuutusmahdollisuuden vuoksi) tavoiteltavana.

Jos A on aiheuttanut saman vahingon työsuhteessa, tuottamus on edelleen vastuun syntymisen edellytyksenä. Muutoin vastuunjako ja sen tausta-arvot eroavat ensimmäisestä tapauksesta. Vastuu kanavoituu VahL 3 luvun mukaisesti työnantajalle. Työntekijän suora vastuu (työnantajan maksukyvyttömyystapauksessa) vahingonkärsijää kohtaan ja työnantajan regressioikeuden laajuus määräytyvät VahL 4:1.1:n »kohtuullinen korvaus» -säännöksen mukaan. Korvauksen lopullinen maksaja ei ratkea syyllisyysperusteisesti tuottamuskriteerin mukaan, vaan VahL:n vahinkojen kohdistamistavoitteiden perusteella (olkoonkin, että tuottamuksen lievyyteen ja tahallisuuteen liittyy VahL 4:1.1–2:stä ilmeneviä erityisiä oikeusvaikutuksia). Lainsäädännölliseen ratkaisuun ovat vaikuttaneet vakuuttamismahdollisuudet, työnantajan vastuun kantokyky ja pulverisointimahdollisuudet.

Tuotevastuuesimerkissä tuottamus ei ole vastuun syntyedellytys. Vastuu on TuotevastuuL:n mukaan ankaraa ja riippuu siitä, onko tuote poikennut aiheellisista turvallisuusodotuksista. Sääntelyyn vaikuttavat tavoitetasolla vahingonkärsijöiden tehokkaan oikeussuojan varmistaminen, korvausvelvollisen vakuutus- ja pulverisointimahdollisuudet sekä näkemys siitä, että elinkeinotoiminnan harjoittajan on vastattava toimintaansa liittyvistä vahinkoriskeistä.

Esimerkit riittävät ilman pidempää kehittelyä[121] havainnollistamaan sen, miten ongelmallista on pyrkiä selittämään vahingonkorvausoikeutta yksittäisellä arvo- tai tavoiteperiaatteella. Työntekijän ja muun yksityishenkilön korvausvelvollisuuden samoin kuin tuottamusvastuun ja ankaran vastuun erottelu on teoreettisen selitysperusteen kannalta relevantti.[122]

Arvo- ja tavoiteperiaatteiden keskinäisiä suhteita voidaan täsmentää luokittelemalla vahingonkorvausoikeutta pienempiin yksiköihin ja tekemällä täsmennykset näiden luokkien sisällä. Perustavanlaatuinen jako, johon tutkimuksen lopulla palataan,[123] on yksityishenkilön korvausvastuun ja elinkeinotoi-

[121] Kaikkia esimerkeissä mainittuja argumentteja tarkastellaan tutkimuksen myöhemmissä osissa tarkemmin.

[122] Samanlaisia normiston tavoitteisiin vaikuttavia erotteluperusteita on useita muitakin. Omina alueinaan voidaan mainita esimerkiksi liikennevahingot, työtapaturmat, ympäristövahingot ja lasten aiheuttamat vahingot, joihin kaikkiin liittyy normatiivisesti relevantteja erityispiirteitä, jotka ovat omiaan erottamaan niitä muista korvaustilanteista.

[123] Ks. 6.3.

mintaan liittyvän korvausvastuun erottaminen. Tämä kahtiajako tuo esille selviä eroja muun muassa vastuuperusteiden ankaruudessa, sovittelumahdollisuuden laajuudessa ja vakuutussuojan merkityksessä. Jaottelun täsmentäminen (esimerkiksi elinkeinotoiminnan muotoja ja vahinkolajeja erottelemalla) tarjoaisi mahdollisuuden vielä pitävämpiin periaatteiden etusijajärjestyksen kuvauksiin.

B. Teorian rakenneosista. Tutkimuksessa omaksutun pluralistisen teorian sisältöä ei tarkenneta a priori, vaan täsmennyksiä tehdään tutkimuksen lopussa oikeusdogmaattisen analyysin jälkeen.[124] Alustavasti voidaan todeta, että tutkimuksessa annetaan (säädetyn lain ja muun vahvasti tai heikosti velvoittavan oikeuslähdemateriaalin[125] sallimissa puitteissa) merkitystä seuraaville vastuunjakoargumenteille:

1) *Tuottamus.* Tuottamuksella on VahL:n pääsääntöisenä vastuuperusteena, vahingonkärsijän myötävaikutusoppien osana ja yhtenä keskeisimmistä sovitteluperusteista edelleen tärkeä asema vahingonkorvausvastuun määräytymisessä, vaikka elinkeinotoimintaan liittyvän vastuun objektivoituminen onkin vahvistunut kehityssuunta.[126]

2) *Tarpeellisen korvaussuojan luominen.* Etenkin vahingonkorvausoikeudellisessa erityislainsäädännössä on lähdetty siitä, että eräitä vahinkoja (esimerkiksi tuote-, potilas- ja ympäristövahinkoja) koskevassa sääntelyssä vahingonkärsijän korvausoikeuden turvaaminen on nostettava etusijalle. Tavoitteenasettelu on tällöin enemmän vahingonkärsijälähtöistä kuin perinteisistä tuottamusopeista seuraa.[127]

3) *Elinkeinotoiminnan rasittaminen sen aiheuttamilla vahingoilla.* Yleinen oikeuspoliittinen suositus vahingonkorvausoikeudessa on nykyisin, että jokaisen toimintamuodon tulisi vastata aiheuttamistaan (kausaalisessa mielessä, ilman tuottamusedellytystä) vahingoista. Argumentilla on kilpailua koskevia ulottuvuuksia: Yritys, joka ei vastaa aiheuttamistaan vahingoista, siirtää ne yhteiskunnan ja muiden toimijoiden maksettavaksi. Näin sen kustannusrakenne kevenee ja tehoton toiminta, jolla ei ole pitkäaikaisia taloudellisia edellytyksiä, voi jatkua toisten kustannuksella. Elinkeinotoiminta

[124] Oikeusdogmaattisen analyysin ja vahingonkorvausteorian vuorovaikutuksesta ks. 1.3.4.

[125] Ks. luokittelusta *Aarnio,* The Rational as Reasonable s. 89–92. *Peczenik* s. 213–220.

[126] Ks. tarkemmin 2.3.1.–2.3.5.

[127] Ks. tarkemmin 5.3.2.2.B.

vääristyy, kun muiden toimintamuotojen harjoittajat rahoittavat sellaisen elinkeinonharjoittajan vahinkokustannuksia, joka ei pysty niistä itse vastaamaan.[128]

4) *Vahinkojen kohdistaminen kantokykyisille tahoille.* Modernin vahingonkorvausoikeuden keskeisiä kehityspiirteitä ovat kanavointijärjestelmät, joilla korvausvastuu kanavoidaan varsinainen vahingonaiheuttaja ohittaen toiselle taholle, jonka vastuuta pidetään maksukyvyn ja sosiaalisten näkökohtien vuoksi perusteltuna. VahL:ssa tavoitteenasettelu ilmenee työntekijän aiheuttamien vahinkojen sääntelyssä. Sopimusperusteista korvausvastuuta koskeva 1990-luvun oikeuskäytäntö osoittaa samaa suuntausta vieläpä siinä vahvassa muodossa, että työntekijän henkilökohtainen vastuu on jätetty hyvin kapeaksi.[129]

5) *Vahinkojen pulverisointi.* Vahinkojen jakaminen suuren rahoittajajoukon kesken on usein tavoiteltavaa, koska näin vähennetään yhteen korvausvelvolliseen kohdistuvan, raunioittavan korvausvastuun uhkaa. Käyttökelpoinen tapa riskin jakamiseksi elinkeinotoiminnassa on vastuun keskittäminen yritykselle, joka voi lisätä vastuukustannuksensa perimiinsä hintoihin. Vahingonkärsijöiden näkökulmasta lisähinnalla vähennetään sattumanvaraisuutta. He saavat (pulverisointitavoitteella perustellun vastuuperusteen ankaroittamisen kautta) tehokkaampaa korvaussuojaa, ja todennäköisyys jäädä ilman korvausta vahingon aiheuduttua pienenee.[130]

6) *Vakuutussuojan ja vakuuttamismahdollisuuksien huomioon ottaminen.* Vakuutusten ja vakuutusmahdollisuuksien vahingonkorvausoikeudellisissa vaikutuksissa on kysymys pulverisoinnin sukulaisilmiöstä. Vahinkoriskien ohjaaminen vakuutuksenantajille riskien kokonaismäärään nähden pieniä kustannuksia vastaan vähentää suurten vahinkojen kohdistumista yksityisiin toimijoihin. Tämä auttaa sekä turvaamaan taloudellisen toiminnan jatkuvuutta että ehkäisemään sosiaalisesti ongelmallisia menetyksiä. Erityisesti vastuuvakuutukset ovat usein yhteiskunnan kokonaisedun kannalta hyödyllisiä, koska ne suojaavat sekä korvausvelvollista vastuuriskiltä että vahingonkärsijää korvausvelvollisen maksukyvyttömyydeltä.[131]

Argumenttien normiperustaa ei ole edellä käyty tarkasti läpi. Niiden voimassaolon perusteita tarkastellaan tutkimuksessa myöhemmin, kun näkökohtia käytetään argumentaatiossa. Alustavasti voidaan todeta, että sellaisten

[128] Ks. tarkemmin 2.10.2.A.
[129] Ks. tarkemmin 5.4.3.C.
[130] Ks. tarkemmin 5.2.3. ja 5.4.2.
[131] Ks. tarkemmin 2.5.2.–2.5.3. ja 5.2.2.

periaatteiden, jotka ovat tulleet esille tietyssä erityistilanteessa, yleistettävyyttä muihin vahingonkorvausoikeuden ongelmiin voidaan tutkia mahdollisena reaalisena argumenttina. Jos siis vahinkotilanteen A yhteydessä on (lainsäädännössä, esitöissä tai oikeuskäytännössä) omaksuttu tavoitteenasettelu B, voidaan ratkaistaessa vahinkotilannetta C harkita, onko tavoitteenasettelu B:llä merkitystä reaalisena argumenttina.[132] Vahingonkorvausmuotojen todettu erilaisuus voi kuitenkin estää periaatetta saamasta merkitystä (painoarvoa) uudella alueella: Esimerkiksi elinkeinotoiminnan rasittaminen sen aiheuttamilla vahingoilla tai pulverisointitavoite ovat merkityksettömiä kahden yksityishenkilön välisessä korvausasiassa.

Periaatteita ei ole edellä esitetty missään etusijajärjestyksessä. Tällainen kiinteä koko vahingonkorvausoikeuden kattava järjestyshän ei todetulla tavalla olisi edes mahdollinen.[133] Jaottelu on lisäksi subjektiivinen siltä osin, että eräät itsenäisinä kuvatut päämäärät, kuten pulverisointi ja vakuutussuojan huomioon ottaminen, voitaisiin myös systematisoida saman ilmiön piiriin.

1.3.3. Instrumentaaleista piirteistä

A. Tavoitteet ratkaisutoiminnassa. Oikeudenkäytön tavoitteellisuus on yksi 1900-luvun jälkipuoliskon oikeusteoreettisessa keskustelussa korostunut teema. Oikeusnormeilla pyritään toteuttamaan yhteiskunnallisia päämääriä.[134] Sen vuoksi on luonnollista, että myös tulkinta- ja aukkotilanteissa tavoitteille annetaan merkitystä.[135] Pohjoismaissa lainkäytön tavoitteellisuutta ovat eri-

---

[132] Ks. *Pöyhösen,* Sopimuksen kohtuuttomuus s. 207 esittämää mikrokosmos-ajatusta.

[133] Ks. *Pöyhönen* s. 26.

[134] Ks. *Luhmann,* Mod. L. Rev. 1995 s. 293 empiiristen ja oikeudellisten seurausten erottelusta. Huomio kohdistuu jäljempänä sääntelyn tosiasiallisiin (ei pelkästään oikeussuhteiden sisältöä koskeviin) seurauksiin, joiden toteuttamisessa oikeudellisten suhteiden muutokset ovat vain välineen asemassa. Ks. myös *MacCormick,* New York U. L. Rev. 1983 s. 247–248, joka esittää Anthony Kennyn tekemän »results» – »consequences» -erottelun pohjalta tarkennuksia oikeudellisen ratkaisun seurauksia koskevaan keskusteluun. Hän tuo tässä yhteydessä esille novus actus interveniens -opin ja painottaa eroa, joka on asiantilan S aiheuttamisella ja sellaisen asiantilan aiheuttamisella, jonka synnyttyä toisella henkilöllä on mahdollisuus saada aikaan asiantila S.

[135] Ks. *Ekelöf* s. 58, 65 siitä, miten lainkäytön tulee täyttää yhteiskunnallinen tehtävänsä (samhällsfunktion), joka Ekelöfin mielestä edellyttää ratkaisujen yhteiskunnallisten vaikutusten huomioon ottamista. Ks. *Aarnio,* Laki, teko ja tavoite s. 95: »Puhe arvostusratkaisuista voidaan siis ainakin tietyin varauksin »kääntää» tavoitteellisuuden kie-

tyisesti painottaneet teleologisesta metodistaan kirjoittanut Ekelöf[136] ja finalistista oikeusteoriaansa kehittänyt Klami.[137] Amerikkalainen instrumentalismi on myös mielenkiintoinen vertailukohta – olkoonkin, että siihen liittyi selkeitä ylilyöntejä ja pohjoismaiseen oikeuslähdeoppiin soveltumatonta lainsäädännön väheksyntää.[138]

Kysymys lainkäytön tavoitteellisuudesta otetaan seuraavassa esille vahingonkorvausoikeudellista sääntelyä koskevaa tärkeää erityiskysymystä silmällä pitäen. Tämä argumentaation kannalta relevanttien arvo- ja tavoiteperusteiden valintaan ja niiden lukumäärään kytkeytyvä ongelma on, pidetäänkö vahingonkorvausoikeudellista sääntelyä instrumentaalisena siinä mielessä, että kahden osapuolen välisen korvausasian ratkaisemisessa voidaan argumentoida heistä (heidän toiminnastaan, varallisuusasemastaan ym. erityispiirteistä) riippumattomilla yhteiskunnan kokonaisetua koskevilla perusteilla. Vaihtoehtona on korvauskysymyksen ratkaiseminen pelkästään osapuolten keskinäistä suhdetta – heidän toimintansa tuottamuksellisuutta, heidän asemaansa, korvaustarvettaan tms. – koskevien oikeusperusteiden tuella.[139] Lähestymistapojen

---

lelle.» Ks. *Tuori* s. 86 tavoiterationaalisuuden korostumisesta. Oikeudellinen argumentaatio edellyttää tällöin lisääntyvää päätösvaihtoehtojen tosiasiallisten seurausten ennakointia ja arvottamista. Samalla se Tuorin mukaan menettää omaleimaisuuttaan taloudelliseen ja poliittiseen argumentaatioon nähden.

[136] Ks. *Ekelöf* s. 54–70. Ks. *Peczenik* s. 364–365 subjektiivis- ja objektiivisteleologisen tulkinnan erottelusta ja mts. 369–375 teorian objektiivisen haaran edustajaksi luettuun Ekelöfiin kohdistetusta kritiikistä, jonka kohteina ovat muun muassa Ekelöfin tekemä selvien ja erityistä harkintaan vaativien tapausten erottelu sekä lain esitöille annettu vähäinen oikeuslähdearvo. Ks. myös *Klami,* SvJT 1984 s. 226–232, joka katsoo Ekelöfin teorian joutuneen usein kohtuuttoman kritiikin kohteeksi.

[137] Ks. *Klami,* Finalistinen, passim.

[138] *Summers,* Instrumentalism s. 19 pitää instrumentalismia neljäntenä länsimaisen oikeusteorian päämuotona analyyttisen positivismin, luonnonoikeusteorian ja historiallisen koulukunnan ohella. Instrumentalismin poliittisesta taustasta, metafyysisistä käsityksistä ja suhteesta pragmatismiin ks. mts. 28–33. Teorian tavoitteille antamasta merkityksestä ks. mts. 60–80.

[139] Ks. *Fletcher,* Harv. L. Rev. 1972 s. 540, joka korostaa ajattelutapojen eron merkitystä: »The conflict is whether judges should look solely at the claims and interests of the parties before the court, or resolve seemingly private disputes in a way that serves the interests of the community as a whole. From this cleavage spring divergent ways of looking at concepts like fault, rights of recovery, and excuses from liability.» Ks. myös *Englard,* J. Leg. Stud. 1980 s. 54. *Jaffey* s. 32. Ks. *Deckert,* Rechtstheorie 1995 s. 118–119 siitä, miten erottelu palautuu moraalifilosofiseen seuraamusetiikan ja absolutismin vastakkainasetteluun. Ks. myös *Perry,* Nw. U. L. Rev. 1985 s. 967–982 tästä moraalifilosofian perusjaosta ja sen oikeudellisista ulottuvuuksista.

eroa kuvaa hyvin Summersin esittämä jako tavoiteperusteisiin (goal reasons) ja oikeudenmukaisuusperusteisiin (rightness reasons).[140]

Edellä käsitellyt normatiivinen law and economics -suuntaus ja syyllisyysperusteinen vahingonkorvausteoria tarjoavat esimerkin ääripäistä instrumentaalisuuskysymyksessä.[141] Taloudellisen tehokkuuden maksimointitavoite merkitsee, että riita-asian häviävä osapuoli joutuu alistumaan niihin menetyksiin, joita tehokkaimman normin noudattaminen hänelle aiheuttaa. Epäutilitaristinen oikeuksiin vetoaminen ei lähtökohdan mukaan toimittaessa tehoa. Syyllisyysperusteinen ajattelu taas hävittää arvioinnin piiristä lopputuloksen yhteiskunnalliset vaikutukset.[142] Vahingonaiheuttajan velvoittaminen korvaukseen tai korvausvaatimuksen hylkääminen on oikein riippuen siitä, onko vahinko tuottamuksella aiheutettu vai ei.

Instrumentaaliseen vahingonkorvausoikeuteen voidaan yhdistää muitakin päämääriä taloudellisen optimaalisuuden lisäksi. Esimerkiksi sopii vakuutussuojan korostaminen. Tavoitteeksi voidaan valita vahinkojen korvaaminen mahdollisimman usein vakuutusperusteisesti. Vahinkoriskit jakaantuvat tällöin tasaisesti ja vahingonkärsijöiden korvaussuoja tulee varmistetuksi. Päämäärään voidaan pyrkiä esimerkiksi asettamalla vahingonaiheuttajalle ankara vastuu, jonka hän voi vastuuvakuutuksella ohjata vakuutuksenantajan kannettavaksi. Vastaavat instrumentaaliset näkökohdat voivat tulla esille korvausnormiston muissakin kohdissa: osapuolten vakuutusmahdollisuudet voivat myöhemmin (2.5.1.–2.5.5.) ilmenevällä tavalla vaikuttaa esimerkiksi sovitteluharkinnassa, jolloin niiden oikeudellinen merkitys on niin ikään vakuutussuojan ylläpitämistä tukeva.

---

[140] Ks. *Summers,* ARSP 11 s. 218–220, jossa hän tarjoaa lisäksi esimerkkejä kumpaankin ryhmään kuuluvista argumenteista. Ks. myös *Dworkin* s. 22 »policy» – »principles» -erottelusta.

[141] Seuraavassa puhutaan instrumentaalisesta sääntelystä, eikä esimerkiksi teleologiasta tai finalismista. Termivalinta perustuu siihen, että »instrumentaali» tuo ilmaisuna selkeästi esille näkemyksen sääntelystä välineenä tavoitteiden saavuttamiseksi. Teleologian, finalismin ja instrumentalismin perusoletukset ovat siinä määrin lähellä toisiaan, että muukin termivalinta olisi mahdollinen.

[142] Tuottamusvaatimuksen taustalle voidaan tosin konstruoida yhteiskunnallista kokonaisetua edistäviä tavoitteita. Jos seurausuhka lisää ihmisten huolellisuutta, vähenevät vahinkojen kokonaismäärä ja siitä seuraava tehottomuus samoin kuin muut vahingoista seuraavat (myös aineettomat) haitat. Ollakseen ei-instrumentaalista tuottamusarvioinnin tulee myös hylätä Learned Hands -formulan (ks. 2.3.3.C.) kaltainen yleiseen kustannus-hyöty -vertailuun perustuva tuottamusarvio.

B. Instrumentaalisen tulkinta-asenteen kritiikistä. Instrumentaalisten teorioiden kritiikki perustuu yleensä siihen, että yksittäisen oikeusriidan osapuoli joutuu tekemään uhrauksia yleisen edun vuoksi.[143] Hänelle kielteistä ratkaisua ei perustella hänen toimintaansa tai erityispiirteitään koskevilla seikoilla vaan näkökohdilla, joiden yhteys tosiseikastoon on abstraktimpi ja jotka ovat esimerkiksi teon moitittavuudesta tai vahingonkärsijän korvaustarpeesta riippumattomia. Yksittäinen henkilö joutuu tällöin eräänlaiseen välineen asemaan,[144] eikä häntä kohdella Kantin moraaliopin kuuluisan vaatimuksen mukaan »päämääränä itsessään». Samansuuntaista kritiikkiä on esittänyt libertaristina tunnettu Robert Nozick moittiessaan yhteiskunnallisen utiliteetin painottamista siitä, että ajattelutapa sivuuttaa yksilöiden erillisyyden moraalisen merkityksen.[145]

Instrumentaalinen oikeuskäsitys on samalla usein utilitaristinen:[146] yksittäistapauksen ratkaisemisessa arvioidaan, millaisia vaikutuksia ratkaisun yleistämisellä olisi, ja tavoitellaan yhteiskunnallisen hyvän (jonka sisältö on yhteiskuntafilosofinen iäisyyskysymys) lisäämistä. Utilitarismin hyvän maksimointitavoite on perusmuodossaan avoin kritiikille, jonka mukaan päämäärä jättää huomiotta hyödyn ja rasitusten jakaantumisen yksilöiden kesken.[147] Instrumentalismin ei kuitenkaan tarvitse aukottomasti sitoutua utilitarismiin: Eräät päämäärät voivat olla tavoiteltavia, vaikka ne eivät olisikaan utilita-

---

[143] Ks. *Fletcher,* Harv. L. Rev. 1972 s. 538–539. Ks. *Weinrib,* McGill LJ 1989 s. 404: »Tort law is to be considered not as a vehicle of economic regulation, but as a repository of non-instrumental judgments about action.»

[144] Ks. *Deckert,* Rechtstheorie, 1995 s. 121: »das Argument der Manipulation oder Instrumentalisierung der Mitmenschen». Ks. myös *Polinsky,* Harv. L. Rev. 1974 s. 1665 vahingonkärsijän asemasta Posnerin vahingonkorvausopeissa.

[145] Ks. *Nozick* s. 32–33. Ks. *Hartin,* Colum. L. Rev. 1979 s. 831–836 vastausta. *Weinrib,* Law and Philosophy 1983 s. 40 tuo utilitarismin standardikritiikkinä esille sen, ettei yksilöiden arvoa oteta vakavasti, vaan heidät nähdään kollektiivisen hyvän lähteinä. *Scheffler,* Social Philosophy & Policy 1995 s. 226 mainitsee utilitaristisen etiikan yksilöön kohdistuvien käyttäytymisvaatimusten ongelmana sen, että jokainen on jatkuvasti velvollinen tavoittelemaan yhteisön nettohyödyn maksimoimista ja kaikkien intressit ovat yhtä arvokkaita kuin toimijan omat edut.

[146] Utilitaristisen vahingonkorvausteorian vahvasta asemasta Yhdysvalloissa ks. *Posner,* J. Leg. Stud. 1981 s. 187–188. *Robinson,* J. Leg. Stud. 1985 s. 783 huomauttaa utilitarististen ja moraaliperusteisten vahingonkorvausnäkemysten vastakkainasettelun merkityksestä. Ks. law and economics -teorian utilitaristisiin perusteluihin liittyvistä ongelmista *Coleman,* The Economic Analysis s. 85–89.

[147] Ks. *Rawls* s. 26. *Haworth* s. 69–70. Ks. *Lyons* s. 107–108 mahdollisuuksista ulottaa utilitarismia (ja sen oikeus-käsitettä) koskevat argumentit law and economics -oppeihin, joista Lyons käyttää nimitystä »these modifications and descendants of utilitarism».

ristisen kokonaisedun mukaisia. Tällöin on yleensä kysymys sellaisista yksilökohtaisesti erityisen painavista intresseistä, joita halutaan suojata kokonaisvaikutuksista välittämättä.[148] Instrumentaalinen oikeuskäsitys voi näin välttää utilitarismin kritiikin, kun siihen liitetään distribuutiovaikutuksen huomioon ottavia elementtejä.

Suhtautumisessa vahingonkorvausoikeuden instrumentaalisiin piirteisiin on pohjimmiltaan kysymys ontologisista käsityksistä. Oikeuksia voidaan pitää yksilöillä olevina absoluuttisina, moraaliperusteisina entiteetteinä, joita ei voida sivuuttaa tarkoituksenmukaisuusperustein.[149] Tällainen oikeus-käsite on kuitenkin perustellumpi sellaisilla oikeudenaloilla, joilla ei ole kysymys kahden yksityisen asianosaisen välisestä taloudellisten etujen ja rasitusten jakamisesta.[150] Esimerkiksi ihmisoikeuskysymyksissä on mahdollista omaksua näkemys, jonka mukaan osa perusoikeuksista on ehdottomia niin, ettei niiden loukkaamista voida perustella yhteiskunnalle koituvalla hyödyllä.[151] Oikeuksien ehdottomuus johtuu tällöin siitä, että keskeiset oikeudet (esimerkiksi hengen ja terveyden suoja tai fair trial) muodostavat yksilön vapauspiirin, jonka loukkaamista ei sallita millään perusteella. Yksilön ei tarvitse tinkiä näistä oikeuksistaan minkään kollektiivisen edun hyväksi.[152] Toisaalta on huomattava, että yksilöiden oikeudet kohdistuvat joko suoraan tai vä-

[148] Kuten *Aarnio*, Laintulkinnan teoria s. 130 huomauttaa, voidaan sosiaalinen siviilioikeus nähdä finalismin ilmentymänä. Sen piirissä utiliteettiperustelut eivät ole kovinkaan tavallisia, vaan erityisen oikeussuojan justifikaatio pohjautuu pikemminkin heikompien huomioonottamiseen. Ks. *Eriksson* s. 109–110 tarverationaalisen ja tavoiterationaalisen argumentaation erosta. Käsitteistö tekee eron sen suhteen, pyritäänkö oikeudellisella ratkaisulla toteuttamaan tietyn asianosaisen yksilöllisiä tarpeita vastaava asiaintila vai edistämään yleisiä yhteiskunnallisia päämääriä.

[149] Ks. *Lyons* s. 121–135, joka kritisoi yrityksiä selittää utilitarismin tai normatiivisen law and economics -teorian perustamia oikeuksia moraaliperusteilla.

[150] Varallisuudenjakokysymyksissä absoluuttisten oikeuksien korostamisella on yhteyksiä libertaristisiin näkemyksiin. Ks. *Haworth* s. 80. Ks. *Ewald* s. 48 solidaarisuuden ja ehdottomien oikeuksien yhteensovittamisen ongelmista.

[151] Ks. *Nagel*, Yale LJ 1975 s. 144–145 oikeuksien sisällön vaikutuksesta mahdollisuuksiin kaventaa niitä yhteiskunnallisiin seurausvaikutuksiin vetoamalla. Ks. *Hart*, Colum. L. Rev. 1979 s. 828 oikeus- ja moraaliajattelun siirtymästä utilitarismista kohti perusoikeuspainotteisia näkemyksiä. Ks. myös *Luhmann*, Mod. L. Rev. 1995 s. 295.

[152] Ks. *Hart*, Colum. L. Rev. 1979 s. 845. *Alexy*, Individual Rights s. 178–179 yksilön oikeuksien prima facie -etusijasta. *Dworkin* s. 82–100 oikeuksien ja tavoitteiden suhteesta. Ks. *Lyons* s. 111 siitä, miten (moraalinen) oikeus tarjoaa argumentatiivisen kynnyksen oikeudenloukkausta vastaan ja samalla vapauttaa oikeudenhaltijan osoittamasta oikeutensa suojaamisen utiliteettivaikutuksia. Ks. myös *Rawls* s. 30–32 hänen »justice as fairness» -näkemyksensä suhteesta utiliteettinäkökohtiin. Ks. *Perry*, Nw. U. L. Rev.

lillisesti toisiin.[153] Tällöin syntyvän oikeuksien kollision ratkaisussa tavoitteiden selvittäminen ja punninta on yksi keino oikeuksien keskinäisten voimasuhteiden vahvistamiseksi.[154]

Kun kysymys on vahingonkorvausasian kaltaisesta varallisuudenjaosta kahden henkilön välillä, osapuolten oikeuksien ja instrumentaalisten tavoitteiden erottaminen on hankalampaa kuin keskeisten perusoikeuksien yhteydessä.[155] Oikeudet ja tavoitteet voivat kietoutua yhteen niin, että oikeus saa justifikaationsa jostakin korkeamman tason päämäärästä.[156] Esimerkiksi tuotevastuuasiassa voidaan argumentoida kuluttajan oikeudella korvaussuojaan, mutta tämä oikeus ei ole – ainakaan yksityiskohtiensa osalta – riippumaton sellaisista yleisistä tavoitteenasetteluista kuin tuoteturvallisuuden lisäämisestä tai vakuutussuojan kehittämisestä. Vahingonkärsijälle saatetaan antaa eräitä oikeuksia (esimerkiksi ankaraan vastuuseen perustuva korvausoikeus) juuri sen vuoksi, että kyseinen vastuunjako toteuttaa vahinkojen pulverisointitavoitetta tms. yleistä vastuunjakopäämäärää.[157]

Oikeuksien ja instrumentaalisten tavoitteiden ristiriita saadaan aikaan selvässä muodossaan vain silloin, kun (velvoiteoikeudelliset) oikeudet liitetään osapuolen olemukseen tai toimintaan. Syyllisyysperusteinen vahingonkorvausteoria voidaan muotoilla instrumentaalisten näkemysten kanssa yhteensopimattomaksi, jos korvausvastuun syntyminen ja laajuus halutaan tehdä yksinomaan tuottamuksesta riippuvaksi ja tuottamusarvio perustetaan johonkin ennalta muodostettuun normiin.[158] Käytännössä teorian vahva muoto ei kuitenkaan ole kovinkaan uskottava. Tuottamusnormi jättää nimittäin yleensä

1985 s. 974–981, joka hylkää Finnisin arvojen ei-verrannollisuutta (incommensurability) koskevan kritiikin ja siitä tehdyn päätelmän, jonka mukaan yksilön kärsimää haittaa ei voida punnita muille koituvaa hyötyä vasten.

[153] Ks. *Schroeder,* Colum. L. Rev. 1986 s. 520–521.

[154] Ks. *Nagel,* Yale LJ 1975 s. 142: »The only way to make progress in understanding the nature of individual rights is to investigate their sources and their relations to each other and to the values on whose pursuit they set limits.»

[155] Ks. *Schroeder,* Colum. L. Rev. 1986 s. 510–513, joka kritisoi yrityksiä argumentoida sallittua riskinottoa määritettäessä potentiaalisten vahingonkärsijöiden seurausvaikutuksista riippumattomilla loukkaamattomilla oikeuksilla (»rights as trumps»).

[156] Ks. *MacCormickin,* New York U. L. Rev. 1983 s. 257–258 pyrkimystä rakentaa siltaa oikeuksien ja tavoitteiden välille.

[157] Ks. *Coleman,* Hofstra L. Rev. 1980 s. 550.

[158] Tuottamusarviointiin voi liittyä instrumentaalisia tavoitteita esimerkiksi silloin, kun joltakin ryhmältä (esimerkiksi yleisötilaisuuden järjestäjiltä) vaadittava huolellisuustaso asetetaan huomattavan korkealle, jotta vahingonkärsijän korvaussuojaa saadaan tehostettua ja toiminnan harjoittaja kantamaan toimintaan liittyvien riskien realisoitumisesta aiheutuvat vahingot.

sijaa harkinnalle, jolloin tavoitteellista argumentaatiota on vaikea kokonaan välttää: hyväksyttävän riskinoton rajathan riippuvat paljolti toiminnan odotettavissa olevista vaikutuksista.[159]

Kaikkiaan vahingonkorvausoikeuden kehityksessä voidaan havaita selvä siirtymä kohti instrumentaalista sääntelyä, jossa vahingonkorvauksella toteutetaan vastuunjakoon liittyviä – osapuolten toiminnan moitteettomuudesta tai tuottamuksellisesta oikeudenvastaisuudesta riippumattomia – päämääriä.[160] Vahingonkorvausoikeuden muutosta käsitellään tutkimuksen 5. luvussa, jossa nousee erityisesti esille vahinkoriskien kohdistamisen vahvistunut merkitys. Kohdistamisella tarkoitetaan tällöin vahinkokustannusten ohjaamista esimerkiksi vahinkoa aiheuttavasta toiminnasta koituvan edun saajalle tai sille, joka voi paremmin suojautua riskiä vastaan vakuutuksella. Näin toteutettavan vastuunjaon taustalla on muun muassa pyrkimys vaatia yritystoiminnalta kykyä aiheuttamiensa riskien kantamiseen ja jakaa vahinkoja laajan joukon (esimerkiksi tuotteen käyttäjien tms. asiakaskunnan) rahoitettavaksi. Instrumentaalista argumentaatiota voidaankin lähtökohtaisesti pitää hyväksyttävänä vahingonkorvausoikeuden alaan kuuluvissa harkintatilanteissa.[161]

1.3.4. Vahingonkorvausteorian merkityksestä

A. Päätöksenteko ja teoreettiset lähtökohdat. Edellä on sitouduttu pluralistiseen, instrumentaaliset päämäärät huomioon ottavaan vahingonkorvausteoriaan. Vielä on vastattava kysymykseen, onko tällaisella teorialla merkitystä laintulkinnan ja norminmuodostuksen kannalta. Kielteinen vastaus merkitsisi, että teorian kehittely on vain itsearvoista oikeusdogmatiikan taustaoletusten pohdintaa ilman praktisia ulottuvuuksia. Normien ja teorian vaikutussuhde olisi tällöin yhdensuuntainen niin, että normeista pääteltäisiin normikokonaisuuden peruslähtökohtia, mutta päättelyn tuloksia ei voitaisi hyö-

[159] Ks. *Englard,* J. Leg. Stud. 1980 s. 62–63, jonka kritiikin kohteena ovat pelkästään vahingonaiheuttajan ja -kärsijän suhteeseen huomion kohdistavat teoriat. Niiden heikkoutena on korvausnormiston distribuutiovaikutusten ja vakuutussuojan käytännön merkityksen sivuuttaminen.

[160] Ks. *Tepora* s. 16–17 yleisemmin vastaavasta kehityskulusta siviilioikeudessa. Hän viittaa tavoitteiden monipuolistumiseen ja niiden sisällöllisiin muutoksiin: »Materiaalinen oikeudenmukaisuus voi edellyttää esimerkiksi sosiaalisten, kansantaloudellisten ja/tai luonnon kestävää kehitystä painottavien argumenttien käyttöä oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa.»

[161] Ks. myös esimerkiksi *Rudangon* s. 112, 115, 129, 133, 231 tavoiteargumentteja.

dyntää yksittäisen oikeudellisen ratkaisun yhteydessä.

Teorian pragmaattisen merkityksen kannalta on ensinnäkin tarpeellista määrittää suhde voimassa olevaan oikeuteen siltä osin, pyrkiikö teoria kuvaamaan ideaalista vahingonkorvausjärjestelmää vai onko sen kohteena positiivinen oikeus.[162] Täsmennyksenä voidaan todeta, että vahingonkorvausteoriaa ja sen ilmentämää käsitystä oikeudellisesta argumentaatiosta pyritään tässä tutkimuksessa hyödyntämään voimassa olevan oikeuden tarkastelussa. Teorian sisältö pyritään samalla palauttamaan voimassa olevaan oikeuteen. Teorialla voi luonnollisesti olla myös de lege ferenda merkitystä, jos säädettävän lain halutaan vastaavan oikeudenalalla aiemmin omaksuttuja ratkaisuja ja olevan koherentti voimassa oleviin normeihin tai ainakin joihinkin oikeudenalan perusratkaisuihin nähden.

Oikeustieteellistä tutkimusta ja opetusta moititaan joskus liiasta teoriapitoisuudesta. Kriitikon mielestä asioilla on käytännön toimintaan riittävä, yksinkertainen olemus, jota voidaan pragmaattiset tarpeet tyydyttäen kuvata vähemmän teoreettisesti kuin oikeustieteessä on tapana. Esitetyt epäilykset perustuvat epätäsmälliseen käsitykseen ateoreettisen päätöksenteon mahdollisuudesta. Kritiikkiin ei tässä tutkimuksessa yhdytäkään.[163]

Oikeustieteelliset teoriat eivät kuitenkaan ole päätöksenteossa välttämättömiä siinä mielessä, että esimerkiksi sopimuksen syntymiskysymystä ratkaisevan tuomarin tulisi aina palata keskusteluun tahto-, ilmaisu- ja luottamusteorioista. Saattaa olla, että tapaus ratkeaa suoraan lainsäännöksen mukaan ja että säännöksen kielellinen merkitys on ratkaisijan mielestä yksiselitteinen. Tällöinkin ratkaisija toimii eräiden sellaisten lähtökohtaisten oletusten perusteella, joita voidaan kutsua hänen soveltamakseen teoriaksi. Yksi näistä oletuksista on, että eduskunnan säätämä laki kelpaa normiperustaksi ratkaisutoiminnassa. Toinen on muun muassa käsitys siitä, että kielellisillä ilmaisuilla on jokin normaalimerkitys, jonka mukaan toimiessaan tuomari ratkaisee asian lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla.[164]

---

[162] Ks. *Fletcher,* Law and Philosophy 1983 s. 63, joka näkee tämän erottelun epäselvyydessä monien vahingonkorvausteorioiden heikkouden.

[163] Ks. mainitun näkemyksen heikkouksista *Aarnio,* LM 1976 s. 548–561.

[164] Ks. *Baylesin* s. 89 Hartiin pohjautuvaa esitystä normin ydinsisältöä vastaavista tapauksista (core cases), joiden yhteydessä kielellinen ilmaisu ei jätä järkevää tulkinnanvaraa.

Perusoletuksia on lukuisia muitakin. Tuomarilla on esimerkiksi tietty käsitys omasta roolistaan ja siitä, millaiseen ratkaisuun hänen tulee pyrkiä. Korkeamman abstraktioasteen oletuksia ovat muun muassa ihmisten mahdollisuus viestiä kielen avulla ymmärrettävästi ja yhteiskunnallisen järjestyksen ylläpitämisen hyväksyttävyys.

Jos teoria ymmärretään toiminnan perusoletuksia koskevaksi, on kaikki toiminta teoriapitoista. Havaintojen kohteita ei voida tavoittaa niiden »an sich» -muodossa, vaan niistä – olipa kyseessä sitten fyysinen kohde tai oikeuden kaltainen institutionaalinen tosiasia (Searlen ilmaisua käyttäen) – saatava käsitys riippuu havaitsijalla olevista taustaoletuksista. Lainkäytössä tehtävään tosiasioiden havainnointiin liittyy välittömästi arvottaminen, jota vahingonkorvausoikeudessa ilmentävät esimerkiksi kysymykset, oliko vahinkoon johtanut teko tuottamuksellinen tai oliko se osa sellaista toimintaa, johon toiminnan vaarallisuuden tms. kriteerin vuoksi on aihetta yhdistää ankara vastuu. Se, mitä oikeudenalan teoriassa pidetään tärkeänä, vaikuttaa ratkaisijan mielessään muodostamiin kysymyksiin ja siihen, minkä argumenttien perusteella ratkaisua ryhdytään hahmottelemaan.[165] Esimerkiksi tuottamusta tai vakuutusmahdollisuutta painottavat vahingonkorvausteoriat ovat omiaan ohjaamaan harkintaa eri suuntiin johtamalla erilaisiin kysymyksenasetteluihin ja toisistaan poikkeavien reaalisten argumenttien etsintään.

B. Käytännöllinen relevanssi. Oikeudellisen taustateorian merkitys voidaan osoittaa myös pragmaattisemmin argumentein. Teoria tarjoaa ratkaisijalle sekä tietyn argumentaatiokonseptin, ts. kuvan oikeudenalalla sallitusta perustelutavasta, että kuvauksen niistä arvoista ja tavoitteista, joiden edistämiseen oikeudenalan sääntelyllä yleensä pyritään.[166] Esitetyistä muodollisesta (argumentaatiomalli) ja sisällöllisistä (arvo- ja tavoitepriorisoinnit) rakenteista koostuva teoria vaikuttaa niin konkreetin oikeusongelman jäsentämisessä kuin oikeuslähteiden käytössäkin ja auttaa ylläpitämään oikeuskäytännön yhdenmukaisuutta.[167]

Syynä vahingonkorvausteorian tarpeellisuuteen on, että yksittäiset säännökset (valmistelutöineen) tarjoavat usein niukasti ratkaisutoiminnassa tarpeellista informaatiota tavoitteistaan ja tausta-arvoistaan.[168] Informaatioau-

[165] Ks. *Pöyhönen,* Juridisista teorioista s. 49.

[166] Ks. *Shapo,* Nw. U. L. Rev. 1995 s. 1570, joka esittää asian puhumalla vahingonkorvausratkaisujen kulttuurisidonnaisuudesta: »tort cases mirror broad competitions among cultural norms and force judges to make choices – if often implicit choices – among those norms.»

[167] Ks. *MacCormick,* New York U. L. Rev. 1983 s. 256–257, joka puhuu eräänlaisina oikeudenalojen arvokokoelmina »established bodies of law»:sta. Tällä ilmiöillä on merkitystä argumentaatioperustana: »It is against those very values that we test and eliminate rival rulings in hard cases.»

[168] Ks. *Kennedy,* J. Leg. Stud. 1973 s. 356, joka huomauttaa tavoitekollisioiden ratkaisussa tarvittavasta yleisemmästä arviomittapuusta.

kon paikkaamiseksi tavoite- ja arvotietoa voidaan pyrkiä keräämään säännöstä lähellä olevista normeista.[169] Vahingonkorvausteoriaan kuuluvat tavoitteet ja arvot voidaan osaksi päätellä vahingonkorvaussäännöksistä, niiden valmistelutöistä ja oikeuskäytännöstä auktoritatiivisesti merkittävinä oikeuslähteinä.[170] Lisäksi tavoitteita on mahdollista esittää etenemällä julkilausuttujen päämäärien taakse, niiden arvolähtökohtiin ja käyttämällä näitä perusarvoja apuna konkreetteja tavoitteita muotoiltaessa.

Vahingonkorvausoikeuden yleisille arvoille ja tavoitteille rakennettu taustateoria saa merkityksensä, kun ratkaisijan tulkittavana on kielellisen muotonsa puolesta harkinnanvaraa jättävä säännös tai kun tapaus on kokonaan sääntelemättä ja oikeustila epäselvä. Teorian mukaisten arvostusten huomioon ottaminen lisää ratkaisujen koherenssia ja painottaa oikeusjärjestyksen systemaattisuutta.[171] Ratkaisujen yhdenmukaisuus korostuu, kun päättelyssä hyödynnetään auktoritatiivisen materiaalin perusteella muodostettua taustateoriaa. Samalla jokainen näin muodostettu oikeuslähdearvoa omaava ratkaisu tulee vahingonkorvausteorian mahdolliseksi ainekseksi.[172] Myös lainsäädännön uudet tavoitteenasettelut muokkaavat jatkuvasti oikeudenalan taustateoriaa. Oikeuspoliittisilla linjanvedoilla voi teorian kautta olla vaikutusta sellaisiinkin kysymyksiin, joita lailla ei nimenomaisesti ole säännelty. Vahingonkorvausteoria onkin sisällöltään dynaaminen yleisten oppien osa, jolla pyritään ylläpitämään tasapainoa klassisten oppien ja uuden oikeuskehityksen kesken.[173]

---

[169] Ks. *Klami,* Finalistinen s. 68–71 ongelmista, joita liittyy oletukseen lainsäädännön taustalla olevasta yhtenäisestä ja ristiriidattomasta arvo- ja tavoitejärjestelmästä.

[170] Tällä auktoritatiiviseen tavoitteenasetteluun tukeutumisella pyritään välttämään *Dworkinin* s. 84–85 kritiikki, joka kohdistuu yhteiskunnallisilla tavoitteilla argumentointiin tuomioistuimissa. Dworkinin mukaanhan esimerkiksi velvoitesuhteita koskevat ratkaisut tulee perustaa oikeusperiaatteisiin (principles) eikä yhteiskunnallisiin päämääriin (policies) hänen tekemänsä jaottelun merkityksessä.

[171] Ks. *Tuori* s. 84 tällaisen taustateorian (oikeudenalakohtaisen mallin) suhteesta hänen esittämäänsä oikeuden tasotteluun. Lakimuodon tasoa abstraktimpi, oikeusideologian tasolle paikantuva teoria vaikuttaa lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä selittävästi sekä samalla ratkaisee näihin liittyviä ristiriitoja.

[172] Ks. *Pöyhönen,* Juridisista teorioista s. 67. Ks. *Prawitz* s. 28–29 näin muodostuvasta kehämäisestä prosessista.

[173] Ks. *Luhmann,* Mod. L. Rev. 1995 s. 292 argumentaation palautumisesta perustana olevaan systeemiin ja tämän systeemin muokkautumisesta.

2. Sovitteluharkinnassa vaikuttavat tekijät

2.1. Korvausvelvollisen varallisuus ja toimeentulo

2.1.1. Korvausvelvollisuuden taloudellisen rasittavuuden arvioinnista

A. Lähtökohtia. Sovitteluharkinnan peruskysymys on, merkitseekö täysimääräinen vastuu kohtuuttoman suurta taloudellista rasitusta korvausvelvolliselle.[1] Arvioinnissa korvausvelvollisen aiheuttamien vahinkojen raha-arvoa (siltä osin kuin mikään muu normi ei estä niiden korvaamista) verrataan korvausvelvollisen maksukykyyn.

Korvausvastuun määränä on harkinnassa yleensä syytä pitää kaikkia niitä korvauksia, joita vastaaja joutuu saman tapahtuman perusteella suorittamaan. Tällöin on otettava huomioon kantajan ohella muut vaatimuksia todennäköisesti esittävät vahingonkärsijät sekä odotettavissa olevat regressivaatimukset.[2] Käytännössä voi olla vaikeaa arvioida, kuinka suuria myöhemmin korvattavaksi vaadittavat vahingot ovat. Kaikkien todennäköisten vastuiden tarkastelu yhdellä kertaa on tästä hankaluudesta huolimatta perusteltua, jotta sovittelusta vahingonkärsijöille koituva rasitus jakaantuu tasapuolisesti. Muutoin nopeimmin korvausasiansa vireillepanevat hyötyvät ja heille tuomitut korvaukset rasittavat vastaajan taloutta myöhemmissä prosesseissa.

Erityisesti suureen asiakaskuntaan kohdistuvat tuotevahingot tms. massavahingot ovat ongelmallisia kokonaisvastuun ja korvausvelvollisen maksukyvyn vertailun kannalta.[3] Sovitteluun on tosin syytä suhtautua varsin kriittisesti elinkeinotoiminnan riskienhallinnan epäonnistuttua. Lopullinen vastuuselvitys voikin mainitussa tilanteessa tapahtua konkurssin kautta,

---

[1] Ks. Tanskan EAL 24 §:n kannalta *Vinding Kruse – Møller* s. 323: »hvor betaling af fuld erstatning vil pålægge skadevolderen en byrde, der ud fra sociale og humanitære hensyn virker uacceptabel.»

[2] Ks. *Saxén,* JFT 1985 s. 153.

[3] Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 294–295.

jolloin velkojien suhteet määräytyvät konkurssioikeudellisten normien perusteella.

Korvausvelvollisen kantokykyä arvioitaessa otetaan huomioon hänen vakinaiset tulonsa, olemassa olevat ja tulevat ansiomahdollisuudet, hänen omaisuutensa sekä välttämättömät menot ja elatusvastuut.[4] Olennainen kysymys on, kuinka suurelta osin vastaajan tulot ja omaisuus voidaan käyttää korvauksen suorittamiseen ennen kuin kohtuuttomuuskynnys ylittyy.

Arvioinnissa voidaan joutua tekemään korvausvelvollisen ansiokehitystä koskevia oletuksia.[5] Jos tällainen arvio osoittautuu myöhemmin virheelliseksi, voi korvausvastuu muodostua väärin mitoitetuksi. Prosessinormisto ei tarjoa yksinkertaista keinoa lainvoimaiseen tuomioon perustuvan korvausvelvollisuuden muuttamiseksi. Lähinnä kysymykseen tuleva keino on uuden kanteen nostaminen, ja jälkiseikkaan (oletetusta poikkeava ansiokehitys) vetoaminen.[6]

Täytäntöönpanonormit hankaloittavat tarkoituksenmukaisen ratkaisun löytämistä silloin, kun korvausvelvollisen välitön maksukyky on vähäinen, mutta hän kykenisi ajan myötä maksamaan suuremman korvauksen.[7] Korvausvastuu voidaan periaatteessa määrittää silmällä pitäen kohtuulliseksi harkittua maksuaikaa, mutta ongelmana on tällöin, että velkoja voi vaatia koko suoritusta välittömästi.[8] Erityisesti jos korvaus pyritään määrittämään niin,

---

[4] Ks. *Nygaard* s. 354.

[5] Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 256–256 ansiokehitysarvion vaikutuksesta nuorten henkilöiden korvausvastuuseen. Bengtsson pitää tulevien ansioiden varaan laskemisen heikkoutena sitä, että korvausvelvollisuuden rasittamalla nuorella on heikot lähtökohdat siirtyä työelämään. Ks. HE 187/1973 s. 14, jossa varallisuusolojen todennäköiseen kehitykseen kuitenkin viitataan juuri alaikäisten vastuuta silmällä pitäen.

[6] Ks. *Lager* s. 147 siitä, miten jälkiseikka (factum superveniens) ei oikeuta tuomionpurkuun. Sen sijaan jälkiseikka voi käydä uuden kanteen perusteeksi. Kantajana on tällöin korvausasian alkuperäinen vastaaja.

[7] Vertailukohtana voidaan mainita velkajärjestely, jossa maksuohjelman alkuajankohdan lykkääminen on YksVelkL 30.2 §:n mukaisesti mahdollista, jos velallisella on maksuvaraa tavallisten velkojen suorittamiseksi vasta myöhemmästä ajankohdasta alkaen. Ks. KKO 1995:136 (ään. 4–1), jossa alkuajankohdan lykkäämistä vuodella perusteltiin velkojien oikeussuojaan ja velallisten tasapuoliseen kohteluun liittyvillä syillä.

[8] Ks. *Halila – Havansi* s. 127 velkojalähtöisestä näkemyksestä, jonka mukaan ulosmittaus on pyrittävä ensisijaisesti kohdistamaan sellaiseen varallisuuteen, josta on varmimmin ja nopeimmin saatavissa käypä hinta. Toisaalta ulosottokäytännössä on laadittu velallisille maksuaikatauluja, joiden noudattaminen on estänyt omaisuuden realisoinnin. Ks. mts. 180. Kun maksusuunnitelmat ovat vailla lakiin perustuvaa tukea, on niiden velallista suojaava vaikutus kyseenalainen tilanteessa, jossa velkoja vaatii omaisuuden välitöntä ulosmittausta.

että velallisen tietty omaisuus säästyy realisaatiolta, voi tämä tarkoitus vaarantua koko korvausvelan välittömän perimiskelpoisuuden vuoksi. Elatuksen menettämisestä suoritettava vahingonkorvaus voidaan VahL 5:4:n mukaan määrätä maksettavaksi toistuvina suorituksina, mutta yleistä mahdollisuutta korvauksen tällaiseen osittamiseen ei liene olemassa. Maksuaikataulun sisällyttämistä korvaustuomioon voitaisiin tosin puoltaa sillä, että sovittelusäännösten salliessa korvauksen kokonaismäärän alentamisen tulisi myös maksuerien lykkäämisen olla mahdollista vahingonkärsijän oikeussuojaa vähemmän kaventavana toimena (argumentum a maiore ad minus).[9]

B. Kohtuullisen rasituksen määrittelystä. VahL:n esityöt tarjoavat valitettavan niukasti selvitystä siitä, millaista rasitusta on pidettävä kohtuuttomana. Hallituksen esityksessä on joukko kohtuuttoman korvausvelvollisuuden sisältöä kuvaavia ilmaisuja: »täysin tuhoaa hänen taloutensa», »selvästi loukkaava ja kohtuuton», »raunioittaisi kokonaan hänen ja hänen perheensä toimeentulon».[10] Näiden lausumien perusteella voidaan päätellä, että kohtuuttomuuden taloudellisten edellytysten on tarkoitettu olevan verrattain vaikeasti täyttyviä. Esitöistä saatava informaatio onkin syytä pitää mielessä varoittamassa liian innokkaasta sovittelusta.[11] Laajempaa sovittelumahdollisuutta voidaan tosin puoltaa argumentoimalla, että vuoden 1973 jälkeinen oikeuskehitys on merkinnyt kohtuusnäkökohtien vahventumista ja että VahL:n esitöiden sovittelumahdollisuuksia rajoittavia lausumia on siksi pidettävä vanhentuneina.[12]

---

[9] Ks. tanskalaista Vestre Landsretin ratkaisua UfR 1988.793V, jossa vakuutusyhtiö vaati takautumisoikeutensa perusteella 15-vuotiaalta (tekohetken ikä) vastaajalta 51.700 kruunun korvausta. Vastuuta ei soviteltu EAL 24 §:n perusteella, mutta korvaus määrättiin erääntyväksi vasta korvausvelvollisen täyttäessä 22 vuotta.

[10] Ks. HE 187/1973 s. 13. Ks. myös Tanskan EAL 24 § ja *Gomard – Wad* s. 145, jossa lain ilmaisuille »urimeligt tyngende» ja »ganske særlige omstændigheder» annetaan sovittelumahdollisuuksia kaventava merkitys. Kirjoittajat näkevät sovittelun korvausnormiston »varaventtiilinä», jonka avulla voidaan välttää ilmeinen kohtuuttomuus. Ks. *Lødrup* s. 275 Norjan SkL:n sovittelusäännöksistä ja esityölausumista, joilla säännösten soveltamismahdollisuuksia on pyritty rajoittamaan.

[11] Ks. *Bengtsson,* Om skälighetsregler s. 88, 112–113 lainvalmistelutöiden merkityksestä sovittelunormien kaltaisten säännösten yhteydessä. Bengtsson toteaa kantanaan, että lakitekstistä tulisi esitöistä huolimatta suoraan ilmetä, onko täysi korvaus omaksuttu laissa presumtiiviseksi lähtökohdaksi ja kuinka vahva tämä presumtio on. Tätä selvyysvaatimusta VahL:n teksti ei presumtion voimakkuuden suhteen täytä kovinkaan hyvin.

[12] Kuten jäljempänä (4.3.3.1.A.) esitetään, on oikeuskäytännössä merkkejä siitä, ettei sovittelun taloudellisiin edellytyksiin ole suhtauduttu niin ankarasti kuin hallituksen esityksen perusteella voisi odottaa.

Esityölausumat ovat joka tapauksessa siinä määrin yleisluontoisia, ettei niistä ole juuri hyötyä ratkaistaessa konkreetissa tilanteessa esille tulevia kysymyksiä. Näitä ovat esimerkiksi: 1) kuinka pitkän ajan palkkatulot voidaan (ulosmittauskelpoisilta osin) käyttää korvauksen suorittamiseen ennen kuin rasitus käy kohtuuttomaksi, 2) kuinka suuri osa korvausvelvollisen omaisuudesta ja mitkä omaisuuserät voidaan realisoida korvauksen suorittamiseksi ennen sovittelutarpeen täyttymistä, tai 3) millaisiin rasituksiin (esimerkiksi irtisanomisiin, lisävelan ottamiseen, konkurssiin) korvausvelvollinen yritys voidaan velvoittaa ilman että vastuuta on pidettävä kohtuuttomana.

C. Sovittelusäännösten rakenteen merkitys. Sovittelun edellytyksiä arvioitaessa on muistettava sovittelusäännösten (VahL 2:1.2 ym.) rakenne. Sovitteluharkinnassa on otettava huomioon joukko sovittelua puoltavia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja. Nämä toimivat harkinnassa oikeusperiaatteiden tavoin niin, että ne saavat tietyn painoarvon. Ratkaisun lopputulos riippuu näiden painoarvojen keskinäisestä punninnasta.[13] Yksittäisen sovittelutekijän (esimerkiksi korvausvelvollisen taloudellisen tilanteen) perusteella ei siten voida vielä tehdä varmoja päätelmiä siitä, tuleeko korvausvastuuta sovitella tai kuinka laajana sovittelu on tehtävä.[14]

Sovittelunormin rakenne merkitsee, että korvausvelvollisen taloudellinen asema voi saada jonkin sovittelua puoltavan painoarvon silloinkin, kun kysymys ei vielä ole mistään »raunioittavasta» korvausuhasta. Jos täyden korvauksen suorittaminen vie yksityishenkilöltä esimerkiksi hänen kolmen kuukauden ansiotulonsa, ei käsillä ole useinkaan vielä »talouden tuhoavaa» vaikutusta, mutta kuitenkin siinä määrin suuri maksuvelvollisuus, että se vaikuttaa jollakin painoarvolla sovittelun puolesta. Taloudellisen rasituksen sovittelua puoltavaa painoarvoa voitaisiin tällöin luonnehtia esimerkiksi »kohtalaiseksi». Se ei ilmeisesti yksinään saisi aikaan sovittelua, ja korvaus voitaisiinkin tuomita täysimääräisenä, ellei muita sovittelua puoltavia seikkoja olisi olemassa.

> Sovitteluharkinnan rakennetta voidaan havainnollistaa kuvaamalla punnintatekijöiden saamia painoarvoja numeroilla: Korvausvelvollisen taloudelliselle asemalle voidaan antaa painoarvo esimerkiksi asteikolla 0–100. Muita sovitteluharkinnassa vaikuttavia tekijöitä voidaan arvioida asteikolla 0–50 (sovittelua vastaan vaikuttavien tekijöiden osalta

[13] Ks. *Pöyhönen* s. 311–315 kohtuuttomuuden kokonaisarvioinnista sopimussuhteissa.

[14] Ks. *Lødrup* s. 275.

asteikolla 0 – –50).[15] Sovittelu edellyttää punnintatekijöiden tiettyä yhteispainoarvoa,[16] esimerkiksi lukemaa 70.[17]

Riittävän suuri taloudellinen rasitus (70–100) johtaa yksinään sovitteluun. Jos rasituksen saama lukuarvo on kuitenkin vain esimerkiksi 50, ei korvausta sovitella. Sovittelu tulee jälleen kysymykseen, jos sovittelua puoltavat lisäksi esimerkiksi korvausvelvollisen lievä huolimattomuus (painoarvolla 10) ja vahingonkärsijältä puuttuva tavanomainen vahinkovakuutus (painoarvolla 15). Sovittelu estyy taloudellisen rasituksen suuruudesta (esimerkiksi lukuarvo 80) huolimatta, jos käsillä on riittävän painava sovittelua vastaan vaikuttava seikka, kuten korvausvelvollisen törkeä huolimattomuus (lukuarvo esimerkiksi –30).[18]

Edellä lausutun mukaisesti korvausvelvollisen varallisuusoloille voidaan varsin usein antaa jokin sovittelua puoltava painoarvo. Tämä painoarvo voi olla niin pieni, ettei se johda korvauksen sovitteluun ilman muita sovittelua tukevia seikkoja (esimerkiksi korvausvelvollisen lievää tuottamusta tai vahingonkärsijältä puuttuvaa tavanomaista vahinkovakuutusta).[19] Silloin kun sovittelu seuraa sitä puoltavien perusteiden kumulaatiosta, voidaan tilannet-

---

[15] Asteikkojen erilaisuudella pyritään kuvaamaan korvausvelvollisen taloudellisen tilanteen keskeistä asemaa sovitteluperusteiden joukossa (ks. korvausvelvollisen maksukyvystä sovittelun pääkriteerinä esimerkiksi *Saxén* s. 163). Kun esimerkki on vain suuntaa-antava, ei asteikkojen laajuudella ole asiallista merkitystä.

[16] Tässä esimerkissä yhteispainoarvo määritetään yhteen- ja vähennyslaskulla. Kehittyneempi laskentakaava voisi perustua esimerkiksi painoarvojen keskiarvoon tms. painotettuun suhdelukuun. Koska esimerkillä pyritään kuitenkin vain havainnollistamaan sovittelusäännösten rakennetta, siinä on tarkoituksenmukaista käyttää mahdollisimman yksinkertaista laskutapaa.

[17] Yksinkertaisuuden vuoksi kysymys sovitellun korvauksen määrästä jätetään sivuun ja numeraalisesti kuvataan vain valintaa sovitellun ja täyden korvauksen välillä.

[18] Sovitteluharkinnan kuvaamisella lukuarvojen avulla pyritään tekstissä ainoastaan selvittämään sovittelunormin rakennetta. Pyrkimys matemaattisen kaavan käyttämiseen sovittelusäännösten soveltamisessa johtaisi lukuisiin ongelmiin. Vaikeita kysymyksiä liittyy esimerkiksi sovitteluperusteiden keskinäisiin voimasuhteisiin: ovatko kaikki yhtä tärkeitä ja samalla asteikolla määräytyviä? Esimerkissä korvausvelvollisen taloudellinen asema on arvioitu muita tärkemmäksi. Tosiasiallinen erottelu täytyisi ilmeisesti viedä pitemmälle. Kaikkia tutkimuksen jaksoissa 2.2.–2.9. käsiteltäviä punnintatekijöitä tuskin voidaan pitää samanarvoisina, vaan esimerkiksi korvausvelvollisen tuottamuksen laatu lienee vaikuttavampi punnintatekijä kuin jokin sekundäärinen, mutta mahdollinen argumentti. Toinen ongelma on muuttujien tosiasiallista sisältöä vastaavien lukuarvojen määrittäminen: millaista on 80 yksikön taloudellinen rasittavuus tai 20 yksikön voimalla sovittelua vastaan vaikuttava törkeä huolimattomuus konkreetissa tapauksessa?

[19] Ks. myöhemmin jaksot 2.1.1.F. ja 3.2.1., joissa korvausvastuun taloudellisen rasituksen suhdetta muihin sovitteluperusteisiin analysoidaan.

ta kuvata sanomalla, että korvausvastuu ei rahamääränsä puolesta ole vielä VahL 2:1.2:n tarkoittamassa mielessä »kohtuuttoman raskas».[20] Kohtuuttomuus on kuitenkin käsillä, kun vastuumäärän ohella otetaan huomioon, että vahinko on lievällä tuottamuksella aiheutettu tai että se olisi voitu kohdistaa vakuutuksenantajan kannettavaksi, jos vahingonkärsijä olisi huolehtinut vakuutusturvastaan normaalilla tavalla.

D. Kohtuuttomuusarvioinnin vertailukohtia. Kohtuuttoman taloudellisen rasituksen sisältöä voidaan tarkentaa kysymällä, käytetäänkö arvioinnissa vertailukohtana a) velallisen aikaisempaa elintasoa, b) velalliseen nähden vastaavassa asemassa olevan, samanikäisen ym. relevanteissa suhteissa samankaltaisen »keskivertohenkilön» elintasoa, vai c) mainituista vertailukohdista riippumatonta toimeentulon vähimmäistasoa.

Ilmeistä on, että ainakin c-kriteerin mukainen taloudellinen liikarasitus merkitsee sovittelutarpeen olemassaoloa. Sosiaalioikeudessa ja täytäntöönpanoa koskevassa prosessuaallisessa sääntelyssä (ulosotto- ja velkajärjestelynormisto) on määritetty tiettyjä toimeentulominimejä, joiden alittamisen estämiseksi käytetään sosiaaliturvan alaan kuuluvia tukimuotoja tai rajoitetaan täytäntöönpanomahdollisuuksia. Kun sovittelulla pyritään välttämään kohtuutonta taloudellista rasitusta aineellisoikeudellisten velvoitteiden laajuutta rajoittamalla, on perusteltua kytkeä vastuun lieventäminen vähintäänkin sellaisiin edellytyksiin, jotka muilla oikeudenaloilla johtavat viimesijaisiin toimenpiteisiin.[21]

Voidaan kuitenkin kysyä, tuleeko sovittelulla antaa korvausvelvolliselle pelkän minimitoimeentulon turvaamista laajempaa suojaa. Jos vahingonkorvauksen rasittavuutta arvioidaan korvausvelvollisen subjektiivisesta näkökulmasta, lienee ilmeistä, että korvausvastuu mielletään kohtuuttomaksi, jos se uhkaa velallisen vakiintuneita elinoloja (a-määritelmä). Esimerkiksi korvausvelvollisuus, joka pakottaisi velallisen myymään omistusasuntonsa ja muuttamaan pienempään vuokra-asuntoon, merkitsee subjektiivisesti arvioituna huomattavaa rasitusta, vaikka toimeentulon vähimmäistason alittaminen ei olisikaan lähellä.

---

[20] Jotta sovittelu tulee kysymykseen, korvausvelvollisuus ei kuitenkaan saa olla niin vähäinen, ettei siitä suoriutuminen aiheuta velalliselle vaikeuksia. Sovittelulle on aina asetettava tietty rasittavuuden vaatimus. Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 292: »I varje fall går bedömningen vidare endast om man kommer fram till att den ansvarige har stora svårigheter att klara av skadeståndet.»

[21] Ks. sovittelun taloudellisten edellytysten ja yksityishenkilön velkajärjestelyn suhteesta 4.2.1.–4.2.2.

VahL:n esitöissä kohtuutonta korvausvastuuta kuvataan todetulla tavalla muun muassa ilmaisuin »täysin tuhoaa hänen taloutensa» ja »vahingonkorvausvelvollisen kannalta selvästi loukkaava ja kohtuuton».[22] Kielenkäyttö voidaan ymmärtää niin, että lain mukaisessa arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös velallisen aikaisempi varallisuusasema eikä pelkkää toimeentulon vähimmäisrajaa. Talouden »tuhoutumisesta» voitaneen subjektiivisessa mielessä puhua silloin, kun velallinen menettäisi täyden korvausvastuun vuoksi keskeisen omaisuutensa (esimerkiksi omistusasuntonsa). Tulkintaa vahventaa jälkimmäisestä lainauksesta ilmenevä sitoutuminen korvausvelvollisen näkökulmaan.

Toimeentulominimiin ja velallisen aikaisempaan elintasoon perustuvien arviointitapojen vastakkainasettelu voi lieventyä, jos vähimmäistoimeentulon määrittelyssä irtaannutaan sidonnaisuudesta välttämättömien perustarpeiden[23] turvaamiseen ja siirrytään astetta korkeamman elintason sallivaan kohtuullisen kulutuksen mittapuuhun.[24] Esimerkiksi velkajärjestelylainsäädäntö ilmentää pyrkimystä sellaisen toimeentulon turvaamiseen, joka jonkin verran ylittää kaikkein niukimman mahdollisen.[25]

Vertailukohdaksi voidaan esittää myös »keskivertohenkilön» elintasoa, jolloin sen alittamiseen johtava korvausvelvollisuus olisi yleensä kohtuuton (b-määritelmä).[26] Tämä mittapuu on kuitenkin hyödytön silloin, jos velallisen taloudelliset olot ovat jo ennen korvausvastuuta olleet keskimääräistä heikommat. Arviointi joudutaan tällöin joka tapauksessa perustamaan siihen, kuinka paljon velallisen varallisuusasema uhkaa heikentyä tai millainen hänen uusi taloudellinen tilanteensa on suhteessa toimeentulominimiin.

---

[22] Ks. HE 187/1973 s. 13.

[23] Ks. perustarpeiden määrittelystä *Sadurski* s. 158–167, joka tuo esille perustarpeiden kulttuurisidonnaisuuden silloin, kun liikutaan eloonjäämisen edellyttämän ravinnon ylittävällä tasolla. Elämäntavat ja vertailukohdat vaikuttavat siihen, mitä pidetään välttämättömänä. Osa tällaisista tarpeista voi lisäksi olla keinotekoisesti tuotettuja. Suomessa toimeentulotukea jaettaessa katsotaan perustarpeiksi esimerkiksi television lupamaksu, sanomalehden tilausmaksu ja eräät lasten harrastustoiminnan menot. Ks. *Huhtanen* s. 189.

[24] Ks. *Aatola – Viinimäki* s. 11–21 kohtuullisen kulutuksen määrittelystä ja erilaisista siihen liittyvistä mittaamistavoista. Eräänlaisena perusmääritelmänä voidaan esittää kirjoittajien viittaama (s. 12) tanskalaisen Borgeraasin kuvaus: »Kohtuullinen kulutus tarkoittaa kulutustasoa, joka on välttämätön ylläpitämään fyysistä ja psyykkistä terveyttä ja joka antaa mahdollisuuden osallistua yhteiskunnassa tavanomaiseen toimintaan sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla.»

[25] Ks. HE 183/1992 s. 44, jossa perusteluna esitetään se, että kysymys on pitkäaikaisesta toimeentulon tasosta. Ks. myös *Niemi-Kiesiläinen* s. 244–245.

[26] Ks. *Hellner* s. 432.

Keskimääräisellä elintasolla saattaa sen sijaan olla merkitystä vertailukohtana, kun kysymys on hyvätuloisesta tai varakkaasta vastaajasta. Keskimääräistä elintasoa painottavan harkinnan nojalla henkilön ansiot ja omaisuus voidaan tällöin käyttää suurelta osin korvauksen suorittamiseen ennen kuin vastuu käy kohtuuttoman raskaaksi. Jos taas arvioinnissa lähdetään korvausvelvollisen vakiintuneiden olojen suojaamisesta, kohtuuttomuus on helpommin käsillä. Valinta näiden arviointitapojen välillä riippuu osaksi siitä, millainen merkitys vahingonkärsijän korvaussuojalle annetaan. Mitä suurempi reparatiivinen merkitys vahingonkorvaukseen halutaan yhdistää, sitä heikommin perusteltua on korvausvelvollisen aiempien elinolojen käyttäminen kohtuuttomuuden arvioinnissa. VahL:n esitöiden pidättyvä suhtautuminen sovitteluun on yksi argumentti korvausvelvollisen aikaisemman, korkean elintason säilyttämispyrkimystä vastaan.

Esitettyjen kolmen arviointitavan keskinäistä suhdetta voidaan havainnollistaa tarkastelemalla taloudellisen rasituksen saamaa merkitystä kohtuuttomuusharkinnassa: Jos täysi korvaus uhkaa velallisen vähimmäistoimeentuloa (c-määritelmä), saa vastuun taloudellinen rasittavuus huomattavan sovittelua puoltavan painoarvon. Sovittelu (ehkä määrältään huomattavakin) ei tällöin edellytä tuekseen lisäargumentteja. Vastaavasti sovittelua estäviltä punnintatekijöiltä vaaditaan melkoista painoarvoa, jotta korvaus voidaan tuomita täysimääräisenä. Täysi korvaus on tosin tällöinkin mahdollinen. Päädyttäessä siihen velallisen toimeentulon turvaaminen jää ulosottolainsäädännön täytäntöönpanorajoitusten varaan.[27]

Ellei täysi korvaus vaaranna velallisen minimitoimeentuloa, mutta merkitsee hänen elintasonsa olennaista alentumista (a-määritelmä), puoltaa vastuun rasittavuus sovittelua mutta alemmalla painoarvolla kuin c-tapauksessa. Painoarvon alemmuus saattaa vaikuttaa esimerkiksi niin, että sovittelu vaatii tuekseen muita sitä puoltavia argumentteja, sovittelu toteutetaan määrältään varovammin tai sovittelua vastaan vaikuttavat punnintatekijät estävät sovittelun herkemmin.

Jos sovittelua harkitaan velallisen elintason alenemisen perusteella, mutta velallinen jää täydestä korvauksesta huolimatta vielä keskitasoa varakkaammaksi (b-tapaus), saa taloudellinen rasitus edellistäkin vähäisemmän (mutta kuitenkin positiivisen) painoarvon. Sovittelu edellyttää tällöin entistä enemmän muita sitä puoltavia perusteita, esimerkiksi vahingonkärsijältä puuttuvaa tavanomaista vahinkovakuutusta, korvausvelvollisen lievää tuottamusta tms.

---

[27] Ks. 4.3.3.1.C.

E. Korvausvelvollisen omaisuuden suojaamisesta. VahL:a valmisteltaessa ei otettu kantaa siihen, edellyttääkö sovittelu, että vahingonaiheuttajan varallisuus ei riitä täyden korvauksen suorittamiseen vai voidaanko sovittelulla pyrkiä joidenkin omaisuuserien (esimerkiksi omistusasunnon) säilyttämiseen velallisella.[28] Velkajärjestelysäännöksissä vastaavat omaisuuden säilyttämistavoitteet ovat sen sijaan saaneet osakseen runsaasti huomiota.

> Velkajärjestelylainsäädännön taustalla olevien arvojen voidaan esittää heijastavan sellaisia yleisiä tavoitteenasetteluja (kuten juuri omistusasunnon suojaaminen), joiden tulee saada merkitystä myös materiaalisessa vahingonkorvausoikeudessa. Näin voisi olla erityisesti silloin, kun vahingonkärsijän taloudellinen asema ei sovittelun vuoksi järky kohtuuttomasti.
>
> Toisaalta voidaan kysyä, tulisiko vahingonkärsijän aseman olla ainakin joissakin tilanteissa parempi kuin velaksiantoon perustuvaa saamista perivän. Erottelu perustuisi siihen, että varsinaiseen velaksiantoon liittyy etukäteen arvioiden tietty riski tulevasta kehityksestä (mukaan lukien velallisen maksukyky), ja velkajärjestelyn mukainen velkapääoman ja korkojen alentaminen merkitsee vain tämän riskin jakamista sopimuspuolten välillä. Vahingon aiheuttaminen voi puolestaan kohdistua täysin ulkopuoliseen henkilöön, jolloin ei ole välttämättä oikeudenmukaista, että tämä – vastuuperusteiden ollessa olemassa – ottaa kantaakseen osan vahingosta.[29]

Korvausvelvollisen näkökulmasta on ilmeistä, että useiden omaisuuserien (esimerkiksi omistusasunnon, auton, kesämökin) menettäminen koetaan suureksi rasitukseksi. Toisaalta on huomattava, että vahingonkorvauksen tavoitteena on korvausvelvollisen aiheuttaman vahingon hyvittäminen vahingonkärsijälle. Jos vahingonkorvausvastuuta pyrittäisiin yleisesti sovittelemaan niin, ettei korvausvelvollinen menetä esimerkiksi omistusasuntoaan, merkitsisi se huomattavaa kavennusta mahdollisuuksiin saada yksityishenkilöiltä vahingonkorvausta (vastuuvakuutuksen ulkopuolelle jäävistä vahingoista).[30]

---

[28] Oikeuskirjallisuudessa *Saxén* s. 163 on maininnut vahingonaiheuttajan asunnon menettämisuhan mahdollisena sovitteluun vaikuttavana seikkana. Ks. Ruotsin SkL:n esitöistä Reg. prop. 1975:12 s. 176–177, jossa todetaan yleensä kohtuuttomaksi korvausvelvollisuus, joka pakottaa korvausvelvollisen myymään »ett ordinärt egnahem eller en gård som han sedan länge har bebott och brukat.» Vapaa-ajan asunnon myymistarve ei sen sijaan Ruotsin hallituksen esityksen mukaan merkitse vastuun kohtuuttomuutta. Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 261 kyseisestä omaisuudensuojasta aineettomien intressien suojamuotona.

[29] Ks. myöhemmin 5.3.4.C.

[30] Ks. myöhemmin 4.3.3.1.B.

Vahingonkorvausoikeutta on toisinaan arvosteltu huomion liiallisesta kiinnittämisestä vahingonaiheuttajan toimintaan ja hänen olosuhteisiinsa.[31] Kun muistetaan vahingonkärsijän oikeussuojan tarve, joudutaan suhtautumaan varovaisemmin omaisuuden säilyttämistavoitteisiin sovittelun päämäärien joukossa. Kaikkiaan kysymyksen selvittämisessä on tarpeen analysoida vahingonkorvauksen sovittelun suhdetta yksityishenkilön velkajärjestelyyn, jossa pyrkimys säilyttää tiettyjä ns. perusturvaan kuuluvia omaisuuseriä velkaantuneen henkilön omistuksessa on tullut laajalti säännellyksi. Näiden oikeusilmiöiden keskinäisten suhteiden tarkastelu on tutkimuksen 4. luvussa, jossa päädytään katsomaan, että velkajärjestelylainsäädännön päämääriä voidaan, muun muassa omaisuuden säilyttämisen osalta, käyttää apuna sovitteluharkinnan varallisuusedellytyksen täsmentämisessä.

KKO:n käytännöstä ei löydy ratkaisuja, joissa omaisuuden suojaamista olisi sovittelun yhteydessä nimenomaisesti punnittu. Vahingonkorvauksia, joiden suorittaminen saattaisi (korvausvelvollisten elinoloja varsinaisesti tuntematta)[32] johtaa omistusasunnon realisointiin, on vain harvoin tuomittu yksityishenkilöiden maksettavaksi.[33]

> Poikkeuksena voidaan mainita selvät rikostapaukset – varsinkin, jos niihin on liittynyt mittavaa taloudellisen edun tavoittelua. Esimerkiksi kavallustapauksessa KKO 1985 II 101 korvausta tuomittiin runsaat 683.000 markkaa. Asiakirjoista ilmenevän selvityksen mukaan vastaajalla oli yhdessä puolisonsa kanssa omistusasunto (arvo n. 250.000), mökkitontti (arvo n. 100.000) ja auto. Myös puoliso tuomittiin korvausvelvolliseksi, koska hän oli ottanut varoja vastaan ja käyttänyt ne. Hänen maksettavakseen tuomittu korvaus oli runsaat 450.000 markkaa, joten korvausvastuu on hyvin todennäköisesti johtanut omistusasunnon realisointiin.

Oikeustapauksissa, joissa on arvioitu erityisen suuria yksityishenkilöiden vastuulle jääneitä vahinkoja, korvausta on usein soviteltu. Korvausvelvollisten

---

[31] Ks. *Ståhlberg* s. 142–143, joka puhuu »korvauksettomuudesta» pääsääntönä ja yhdistää sen vahingonaiheuttajan näkökulman korostamiseen.

[32] On luonnollisesti mahdollista, että omistusasunnon arvoon ja korvausvelvollisen tuloihin nähden verraten pienikin vastuu saattaa joskus pakottaa asunnon realisointiin, jos velallisen aiemmat velat ovat jo olleet hänen velanhoitokykynsä ylärajoilla.

[33] Omistusasunnon suojaamistavoitteen mukainen sovitteluetu ei sellaisenaan hyödytä niitä korvausvelvollisia, jotka eivät tällaista kohdetta omista. Omistusasunnon säilyttämistavoitetta mukaillen voidaankin esittää, että korvausvastuusta vastaajan asumismahdollisuuksille aiheutuva rasitus tulisi tällöinkin ottaa huomioon. Ei liene johdonmukaista suojata vain sellaisten korvausvelvollisten asumista, jolla on aiemmin ollut varoja omistusasunnon hankkimiseen ja jättää huonompaan asemaan ne, joilla ei ole koskaan ollut hankintaan riittäviä taloudellisia mahdollisuuksia.

varallisuutta ei kuitenkaan ole yleensä yksityiskohtaisesti selvitetty ratkaisujen perusteluissa, joten on vaikea päätellä, miten vahingonkorvauksesta johtuvaa rasitusta on mitattu korvausvelvollisen taloudellisiin oloihin ja erityisesti varallisuuteen nähden.[34]

> Tapauksessa KKO 1984 II 47 (ään. 3–1–1) oli kysymys osakeyhtiön toimitusjohtajan ja hallituksen jäsenen laiminlyötyjä ennakonpidätyksiä koskevasta vastuusta. Vastaajat olivat tahallisesti toimineet ennakkoperintälain 63 §:n vastaisesti ja aiheuttaneet valtiolle 2.057.394,84 markan vahingon. KKO totesi, että vastaajat olivat pyrkineet tervehdyttämään yhtiötä sen toiminnan jatkamiseksi ja työpaikkojen säilyttämiseksi. He olivat lisäksi neuvotelleet veroveloista viranomaisten kanssa edustamatta itselleen tai toisille etua. KKO:n enemmistö katsoi, että näiden seikkojen vuoksi korvauksen sovittelemiseen oli erityisiä syitä.
>
> Vastaajien varallisuusaseman osalta KKO:n perusteluissa todettiin seuraavaa: »Koko määrän maksaminen korkoineen olisi A:lle ja B:lle yhteisestikin ilmeisesti mahdotonta. He jäisivät vahingonkorvausvelan rasittamiksi hyvin pitkäksi aikaa ja luultavasti loppuiäkseen ja ulosmittauskelpoisten varallisuuskohteiden hankkiminen tulisi heille niin ollen mahdottomaksi.» Toimitusjohtajan sovitellun vastuun määräksi vahvistettiin 500.000 markkaa ja hallituksen jäsenen 300.000 markkaa.[35]

---

[34] Ks. *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 94, 101, johon on kerätty eräiden sovittelutapausten vastaajien tulotietoja.

[35] Ks. myös KKO 1985 II 157, jossa osakeyhtiö oli niin ikään jättänyt suorittamatta ennakonpidätyksiä. A, joka oli yhtiön toimitusjohtaja ja hallituksen jäsen, oli käynyt verottajan kanssa neuvotteluja rästien maksamisesta. Hän oli kuitenkin tietoisena siitä, että yhtiöllä ei ollut ennakonpidätysten katteeksi realisoitavaa omaisuutta, antanut tilittämättä jäämisen jatkua. Valtiolle aiheutunut vahinko oli 500.279 markkaa. KKO katsoi, ettei VahL 2:1.2:n tarkoittamia erityisiä syitä korvauksen sovitteluun ollut.

Tapauksen perusteluista on vaikea päätellä, millä tavoin tosiseikastoa on pidetty sovitteluedellytysten kannalta erilaisena kuin vuoden 1984 ratkaisussa. Vahingonkorvauksen määrä on samaa luokkaa kuin suurempi vuoden 1984 tapauksessa tuomituista korvauksista, joten saattaa olla, että vastuun suuruusluokan ei ole katsottu merkitsevän sellaista kohtuutonta rasitusta, mitä täysimääräisestä korvauksesta olisi vuoden 1984 tapauksessa seurannut. Toisaalta rasituksen kohtuuttomuutta ei yleensä voida arvioida vastuun absoluuttisen määrän perusteella, vaan lähinnä korvausvelvollisen erityisten olojen mukaan. Näistä ei vuoden 1985 tapauksen perusteluissa ole mitään selvitystä. Asiakirjoista ilmenee, että vastaaja ilmoitti kuukausituloikseen 2.001,50 markkaa. Hänellä ei ollut varallisuutta. Vuoden 1984 tapauksen asiakirjojen mukaan toimitusjohtajan tulot olivat 6.300 markkaa kuukaudessa ja hallituksen jäsenen tulot 5.000 markkaa kuukaudessa. Vastaajien varallisuusoloja koskevaa selvitystä ei asiakirjoista löydy lukuun ottamatta toimitusjohtajan yleisluontoista viittausta »varattomuuteensa». Esitetyt tulo- ja varallisuustiedot eivät auta selvittämään tapausten suhdetta aukottomasti, vaan ne pikemminkin tuovat

Tapauksessa KKO 1985 II 82 taloudellisen yhdistyksen hallituksen jäseniltä ja toimitusjohtajalta vaadittiin korvausta tappioista, joita oli aiheutunut yhdistyksen harjoitettua toimintaa, joka ei kuulunut sen sääntöjen edellyttämään toimintaan. Aiheutunut vahinko oli 1.055.181,34 markkaa. Korvausvelvollisina oli yhteensä kymmenen henkilöä. Heidän vastuunsa soviteltiin VahL 2:1.2:n ilmentämän periaatteen nojalla puoleen eli 527.590,67 markkaan (kahden vastaajan osalta 316.554,40 markkaan). Korvausvastuu tuomittiin yhteisvastuullisena, joten sen todellinen rasittavuus jäi riippumaan kanssavelallisten maksukyvystä.

Suurehko vahinko oli esillä myös tapauksessa 1985 II 154, jossa osakeyhtiön toimitusjohtaja oli aiheuttanut kirjanpidon epäselvyyksien kautta yhtiölle ylimääräisiä veroseuraamuksia 149.472,49 markan edestä. Vastuu soviteltiin 50.000 markkaan viitaten muun muassa siihen, että yhtiön hallituksen jäsenet yhtä lukuun ottamatta tiesivät toimitusjohtajan menettelystä.

Eräitä suuria vahinkoja on aiheutunut tilanteissa, joissa VahL:n mukaisena pääsääntönä on kohtuullinen korvaus. Tapauksessa KKO 1981 II 106 junien yhteentörmäyksen huolimattomuudellaan aiheuttaneelta asemamieheltä vaadittiin noin 1.800.000 markan korvauksia. Vastuu soviteltiin valtionrautateiden kärsimän vahingon osalta 20.000 markkaan ja tapaturmaviraston osalta 50 markkaan. Ratkaisussa 1982 II 168 oli kysymys veturinkuljettajan tuottamuksellaan pääosin rautatiekalustolle aiheuttamasta yhteensä 189.718,73 markan vahingosta. Vastuu soviteltiin 7.000 markkaan. Tapauksessa 1984 II 93 kaksi 7-vuotiasta lasta oli aiheuttanut 250.268,36 markan palovahingon. Heidät velvoitettiin korvaamaan siitä yhteisvastuullisesti 20.000 markkaa.[36]

Kaikkiaan suurimpia sovittelematta jätettyjä yksityishenkilöiden maksettavaksi tuomittuja korvauksia tapauksissa, joissa sovittelukysymys on ollut KKO:ssa esillä, ovat petoksella aiheutetusta vahingosta eri vastaajille tuomitut noin 683.000 ja 459.000 markkaa (KKO 1985 II 101) ja ammuskelun ja murhayritysten seurauksena aiheutuneista vahingoista tuomitut noin 212.000 markkaa (KKO 1980 II 13).[37]

---

esille sen lopputuloksen kanssa ristiriidassa olevan seikan, että vuoden 1985 ratkaisussa vastaajan varallisuusasema oli huonompi.

Vuoden 1984 ratkaisun perusteluissa oleva viittaus yhtiön tervehdyttämispyrkimykseen ja siihen liittyneeseen yritykseen säilyttää työpaikkoja on mahdollinen teon moitittavuusarviointia koskeva selitysperuste. Ks. *Rudanko* s. 231 samansuuntaisesta argumentaatiosta luotonantoon liittyvissä korvaustilanteissa.

[36] Perusteluissa selvitettiin toisen lapsen varallisuusoloja toteamalla, että hän omisti 1/8 osan isänsä kuolinpesästä, joka käsitti hänen perheensä viljelemän maatilan. Perustelulausuma oli ilmeisesti tarkoitettu vain viittaamaan huomionarvoisen varallisuuden puuttumiseen.

[37] Vielä suurempia korvauksia on tuomittu eräissä tapauksissa, joissa sovittelukysymykseen ei ole otettu lainkaan kantaa. Ks. esimerkiksi KKO 1995:137, jossa vastaaja tuo-

Oikeuskäytännössä on valitettavan usein tyydytty pelkästään toteamaan, että varallisuusolot ovat korvauksen sovittelemista puoltava seikka. Varallisuusolojen tarkempi erittely ja täyden korvauksen vaikutuksen arviointi ovat yleensä jääneet vähälle huomiolle.[38] Korvausvelvollisen omaisuuden suojaamiskysymystä ei ole yhdenkään ratkaisun perusteluissa tarkasteltu avoimesti.[39] Tämän vuoksi on vaikea selvittää, miten KKO on tarkoittanut määrittää taloudellisen rasituksen, joka korvausvelvolliselle voidaan jättää ennen kuin sovittelu tulee kysymykseen (tai miten vastuun rasittavuutta on punnittu suhteessa muihin harkintatekijöihin). Eräitä tahallisesti aiheutettuja vahinkoja lukuun ottamatta suuristakin vahingoista tuomitut korvaukset ovat olleet määrältään melko maltillisia, minkä perusteella voi varovaisesti olettaa, että omistusasunnon ym. perusvarallisuuden suojaamiseen on saatettu kiinnittää huomiota.[40]

F. Taloudellinen rasitus sovitteluharkinnan peruskriteerinä. VahL 2:1.2:n sovittelusäännös voidaan ymmärtää niin, että korvausvelvollisen täyden korvauksen määrään nähden heikot taloudelliset olot toimivat sovittelumahdollisuuden avaavana tekijänä (»voidaan sovitella, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon ...»). Sovittelu ei ole mahdollista, ellei tämä edellytys täyty.[41] Täyden korvauksen suorittaminen merkitsee tällöin ainoastaan hyväksyttävänä pidettävää rasitusta korvausvelvolliselle. Siten esimerkiksi lievällä huolimattomuudella aiheutettu määrältään vähäinen vahinko johtaa täyteen korvausvelvollisuuteen. Taloudellinen rasitus on ajattelutavan mukaan sovittelun välttämätön, mutta ei aina riittävä, edellytys.

Esitetty tulkintatapa on perusteltu ainakin siinä lievennetyssä muodossa, että täydestä korvauksesta korvausvelvolliselle aiheutuvan taloudellisen ra-

---

mittiin korvaamaan laiminlyötyjä ennakonpidätyksiä ja työnantajan sosiaaliturvamaksuja yhteensä 1.343.109 markkaa.

[38] Ks. *Saarnilehto,* LM 1991 s. 1305, jossa alaikäisen korvausvastuuta koskevan oikeustapauksen pohjalta kritisoidaan korvausvelvollisen varallisuuden ja iän epäselvää käyttämistä sovitteluperusteina.

[39] *Bengtsson,* Om jämkning s. 255 painottaa kysymyksen tärkeyttä sen vuoksi, että omaisuutta vailla olevat saavat suojaa ulosottolainsäädännön beneficium-säännöksistä. Tämän vuoksi sovittelulla on hänen mielestään erityinen merkitys »för dem som har någon egendom att mista.» Bengtssonin lausuma ei kuitenkaan tuo esille sitä, että sovittelulla voidaan myös kontrolloida palkkatuloista perittävän korvauksen maksuaikaa.

[40] Ks. *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 93, joka viittaa erityisesti tapaukseen KKO 1981 II 124.

[41] Ks. vastaavasti *Bengtsson,* Om jämkning s. 254–255 Ruotsin SkL 6:2:n kannalta.

situksen liiallisuus on sovitteluharkinnan tärkein edellytys. Taloudellisen liikarasituksen asettaminen sovittelun ehdottomaksi edellytykseksi ei kuitenkaan ole sen enempää looginen kuin oikeuslähteistäkään seuraava välttämättömyys. Näin sovittelu voisi tulla kysymykseen joissakin tapauksissa myös silloin, kun vahingon määrä ei ole suhteettoman suuri korvausvelvollisen kantokykyyn nähden, mutta muut sovittelua puoltavat tekijät (esimerkiksi tuottamusaste ja vakuutustilanne) saavat huomattavan painoarvon.[42]

KKO:n käytännössä sovittelua on lähes poikkeuksetta perusteltu korvausvelvollisen taloudellisilla olosuhteilla, mutta ainakin yksi poikkeus voidaan löytää. Tapauksessa KKO 1981 II 10 kolme henkilöä oli poistanut yksityistien osakkaan toimeksiannosta liikennettä haittaavaa ojanvarsivesakkoa tiehen kuuluvalta alueelta. Samalla he olivat tahallaan kaataneet J:n omistamalla tilalla olevan asuinrakennuksen kohdalta useita koivuja ja pensaita. J työskenteli tilallaan kuvataiteilijana ja vahingoitetulla puustolla oli näytetty olleen hänelle erityistä merkitystä hänen taiteellisessa työssään.

KKO katsoi, että J:llä oli oikeus saada vahingonkorvausta maisemallisen arvon menetyksestä, minkä vahingon KKO arvioi 10.000 markaksi. KKO totesi vastaajien toiminnan täyttäneen RL 33:1.3:n mukaisen haaskauksen tunnusmerkistön, mutta jätti tekijät tuomitsematta rangaistukseen, koska rikos oli vähäpätöinen ja teko oli johtunut anteeksiannettavasta ajattelemattomuudesta, eikä yleinen etu vaatinut rangaistukseen tuomitsemista. Vahingonkorvauksen osalta KKO:n perusteluissa todettiin: »Vaikka vahinko oli aiheutettu tahallisella rikoksella, oli edellä teon rikosoikeudellisen arvioinnin yhteydessä mainituista syistä myös pidettävä kohtuullisena korvauksen alentamista vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti.» Korvaus alennettiin 4.000 markkaan. Korvausvelvollisten taloudellisiin oloihin ei perusteluissa viitattu millään tavalla.

Mainittua tapausta voitaneen pitää erityisen tosiseikaston sanelemana poikkeuksena pääsääntöisiin sovittelun edellytyksiin. Näin täyden korvauksen kohtuutonta rasittavuutta voidaan yleensä pitää sovittelun välttämättömänä edellytyksenä.

---

[42] VahL 6:1:n mukaisessa myötävaikutusperusteisessa sovittelussa ei täyden korvauksen rasittavuutta edellytetä lainkaan. Tekstissä esitetyn kysymyksen osalta onkin muistettava pitää kohtuus- ja myötävaikutusperusteinen sovittelu erillään, koska taloudellisen rasittavuuden vaatimus tulee mielekkäästi esille vain kohtuusperusteisen sovittelun yhteydessä.

2.1.2. Harkinnan perusteena olevista tiedoista

Kun korvausvelvollisen taloudelliset olosuhteet ovat sovitteluharkinnan keskeinen mittapuu, tuomioistuimella tulisi aina olla käytössään riittävät tiedot vastaajan tuloista ja muista varallisuusoloista. Ongelmana on kuitenkin, että korvausvelvollisen on periaatteessa edullista antaa (vahingon kattavan vastuuvakuutuksen puuttuessa) mahdollisimman heikko kuva taloudellisesta tilanteestaan sovitteluedun saamiseksi.

Korvausvelvollisen taloudellisen aseman selvittämistä vaikeuttaa käytännössä se, että esimerkiksi tiedot hänen pankkitileillään olevista varoista (samoin kuin olemassa olevista pankkitileistä) ovat vahingonkärsijän ja tuomioistuimen ulottumattomissa ilman tilinhaltijan myötävaikutusta.[43] Kun korvausvelvollinen voi saada vastuunsa kavennetuksi antamalla epäedullisen kuvan taloudellisesta tilanteestaan, merkitsevät tiedonsaantimahdollisuuksien rajoitukset väärinkäytösten riskiä. Varoistaan tietoja antavaa korvausasian vastaajaa sitoo ainoastaan OK 14:1:n mukainen asianosaisen totuusvelvollisuus, joka on sanktioton ja jonka loukkaamisen selvittämiseen ei ole käytössä pakkokeinoja. Sama väärinkäytösten mahdollisuus tulee esille kaikissa niissä tilanteissa, joissa osapuolen heikko taloudellinen asema vaikuttaa hänen edukseen, eikä riita-asian toisella osapuolella tai tuomioistuimella ole mahdollisuutta kontrolloida esitettyjen tietojen paikkansapitävyyttä.[44]

Sovittelusäännökset ilmentävät vahingonkorvausnormistossa pyrkimystä korvausvelvollisen yksilöllisen aseman huomioon ottamiseen. Tähän tavoitteeseen liittyvän väärinkäytösmahdollisuuden poistaminen edellyttäisi keinoja, joilla asianosaisen taloudellisista oloistaan antamat tiedot voitaisiin tarkistaa. Periaatteessa mahdollisia ratkaisuja olisivat pankkisalaisuuden kaventaminen, uusien omaisuusrekisterien luominen tai tietoja antavaan asianosaiseen kohdistuva sanktiouhka.[45] De lege ferenda ratkaisevaa on, pidetäänkö varallisuuden salaamisesta seuraavaa väärinkäytösmahdollisuutta (joka tun-

[43] Ks. siitä, miten pankkisalaisuus rajoittaa ulosottoviranomaisten mahdollisuuksia saada tietoja pankkitileillä olevista varoista *Halila – Havansi* s. 137.

[44] Ks. *Siltala,* LM 1994 s. 1178, joka viittaa sosiaaliseen siviilioikeuteen potentiaalisesti liittyviin keinotteluriskeihin.

[45] Jo olemassa olevat lähinnä petosrikoksia ja velallisen rikoksia koskevat säännökset soveltuvat joihinkin valheellisesti annettuihin tietoihin (esimerkiksi RL 39:2:n mukainen velallisen petos koskee ulosotto- ja velkajärjestelymenettelyssä annettuja vääriä tietoja), mutta eivät kuitenkaan tavallisessa siviiliprosessissa esitettyihin lausumiin. Ks. velallisen totuusvelvollisuuden sanktioista velkajärjestelyn yhteydessä *Niemi-Kiesiläinen* s. 117–118.

netusti tulee esille myös ulosottovaiheessa) niin merkittävänä, että sen välttämiseksi ollaan valmiita ryhtymään mainittuihin toimiin niihin liittyvine haittapuolineen.[46]

Informaation riittävyyttä ja luotettavuutta koskevat kysymykset ovat jääneet vähälle huomiolle samalla, kun materiaaliset tavoitteet ja yksilöllisten olosuhteiden huomioon ottaminen ovat oikeudellisessa sääntelyssä voimistuneet. Jatkossa voikin olla syytä pohtia, onko aiheellista kehittää keinoja, joilla varmistetaan tarpeellisten tietojen saaminen ja kavennetaan keinottelumahdollisuuksia.

2.1.3. Sovittelu ilman taloudellisen liikarasituksen vaatimusta

VahL 2:1.2:n tarkoittamaa täyden korvauksen kohtuutonta rasittavuutta ei ole mainittu korvauksen alentamisen edellytyksenä alaikäisen, mieleltään häiriintyneen ja työntekijän vastuuta koskevissa VahL:n säännöksissä. VahL 2:2, 2:3 ja 4:1.1:n mukaan korvaus käsittää kohtuulliseksi harkitun määrän (poikkeuksena VahL 4:1.2:n säännös tahallisuustilanteista). Säännökset merkitsivät aikanaan huomattavaa muutosta vallineeseen oikeustilaan.[47]

Korvausvelvollisen varallisuusasemaa ei kuitenkaan liene syytä pitää mainittujen säännösten tarkoittamissa tilanteissa olennaisesti vähemmän tärkeänä kuin VahL 2:1.2:ta sovellettaessa. Säännöksiä voidaan tulkita niin, että lievennetyn vastuun tilanteissa on tarkoituksena tuomita kauttaaltaan tavallista alempia korvauksia. Sovitteluharkinta toteutetaan tällöin paljolti samaan tapaan kuin VahL 2:1.2:n mukaan, mutta korvauksia alennetaan helpommin ja enemmän.

Vähäisen vahingon kohdalla on mahdollista, että täyden korvauksen suorittaminen ei merkitse mainittavaa rasitusta erityissäännöksen piiriin kuuluvalle vahingonaiheuttajalle.[48] Tällöin ei liene estettä täyden korvauksen tuo-

---

[46] Pankkisalaisuutta on perusteltu pankkijärjestelmän luotettavuuden ja pääomakierron turvaamisella. Ks. *Järvi-Laturi* s. 7–9. Ei kuitenkaan liene todennäköistä, että viranomaisten tiedonsaantioikeuksien vähäiset laajennukset uhkaisivat näiden tavoitteiden toteutumista. Uusien omaisuusrekisterien luominen tai yhdistäminen aiheuttaisi yhteiskunnan maksettavaksi jääviä kustannuksia. Totuusvelvollisuuden sanktiointia jouduttaisiin uutena kriminalisointina harkitsemaan ensinnäkin rikosoikeudellisen ultima ratio -periaatteen näkökulmasta. Ks. mainitusta periaatteesta, jonka mukaan kriminalisoinnin tulee olla sääntelyn viimeinen keino *Minkkinen,* LM 1992 s. 726–728.

[47] Ks. 5.1.2.–5.1.3.

[48] Ks. esimerkiksi IHO (31.12.1979, T:PÄ-1646/79), jossa ymmärrystä vailla oleva henkilö velvoitettiin korvaamaan eri asianomistajille rikosvahinkoja yhteensä 4.001,49

mitsemiselle, vaan sitä voitaneen pitää säännöksen tarkoittamassa mielessä kohtuulliseksi harkittuna.[49] On tietysti huomattava, että varsinkin alaikäisten taloudellinen kantokyky on tavallisesti hyvin vähäinen. Täysi korvaus voidaan lisäksi taloudellisen rasituksen puuttuessa tuomita silloin, kun vahingonaiheuttajalla on vahingon kattava vastuuvakuutus.[50] Myös kvalifioitu tuottamus voi olla täyttä korvausta puoltava tekijä, vaikka argumenttiin liittyykin VahL 2:2 ja 2:3:n soveltamistilanteissa ongelmia.[51]

Kaikkiaan mahdollisuutta täyden korvauksen tuomitsemiseen on VahL:n säännösten muotoilu huomioon ottaen syytä käyttää varovasti.[52] Sen olemassaolo osoittaa kuitenkin, ettei VahL:n pääsääntöistä 2:1.2:n mukaista sovittelua ja erityissäännösten kohtuulliseksi harkittua korvausta tarvitse pitää toisistaan kategorisesti erillisinä korvausmuotoina, vaan niiden välillä on pikemminkin vain aste-ero.

---

markkaa. Sovitteluun ei katsottu olevan aihetta, vaan täyttä korvausta pidettiin syytetyn tila, tekojen laatu, aiheutettujen vahinkojen määrä ja muut olosuhteet huomioon ottaen kohtuullisena.

[49] Ks. HE 187/1973 s. 14, jossa alaikäisen vastuun todetaan voivan toisinaan kattaa vahingon kokonaan.

[50] Ks. *Roos* s. 112. Ks. myös *Aron*, LM 1975 s. 809 hieman varovaisempaa ilmaisumuotoa. *Hult*, SvJT 1951 s. 208–209 suhtautui aikanaan kriittisemmin vastuuvakuutuksen vahingonkorvausoikeudellisiin vaikutuksiin. Hän katsoi, että korvausvelvollisuutta tuli vastuuvakuutuksen ollessa voimassa sovitella lapsen iän ja teon laadun mukaan normaalilla tavalla, mutta tätä pitemmälle menevä, vastuun taloudelliseen rasittavuuteen perustuva sovittelu kävi tarpeettomaksi.

[51] Jos korvausvelvollinen on hyvin nuori tai mieleltään vakavasti häiriintynyt, ei vahingon aiheuttamisen tahallisuus voine johtaa täyteen korvaukseen yhtä helposti kuin VahL 2:1.2:ää sovellettaessa, sillä itse tahallisuuden sisältö on tällöin ongelmallinen. Ks. *Aro*, LM 1975 s. 810 lapsen vastuun osalta. *Saxén* s. 100. Ks. kuitenkin esimerkiksi KKO 1983 II 26 (tapausta käsitellään jaksossa 2.3.2.2.B.). Lapsen teon tahalliseksi luokittelemiseen liittyvistä ongelmista ks. *Strahl*, Till frågan s. 504. *Bengtsson*, Om jämkning s. 307 huomauttaa iän yhteydestä syyksiluettavuuteen. Ks. kvalifioidusta tuottamuksesta kuitenkin KKO 1995:125 (ään. 3–2), jossa 6–7-vuotiaan kehitystasolla olleen 29-vuotiaan kehitysvammaisen katsottiin aiheuttaneen tulipalon vuoden 1933 VakSopL 25.1 §:n tarkoittamalla törkeällä huolimattomuudella. Ks. psykopaattien asemasta HE 187/1973 s. 15, jossa heihin todetaan sovellettavan täyden korvauksen periaatetta.

[52] Ks. esimerkiksi KKO 1991:41 (ään. 3–2), jossa alaikäinen (ja vaadittavaa ajokorttia vailla ollut) B oli ajanut henkilöautoa, jonka A oli edellisenä päivänä ottanut luvattomasti käyttöön. B syyllistyi liikenteen vaarantamiseen aiheuttaen auton tieltä suistumisen ja siitä seuranneen auton vahingoittumisen. Auton omistajalle aiheutuneen vahingon määräksi arvioitiin 11.000 markkaa. KKO sovitteli B:n vastuun puoleen täydestä korvauksesta. Tulosta voidaan pitää verraten pitkälle menneenä sovitteluna, jos yhdytään Vaasan HO:n kantaan, jossa B:n katsottiin pitäneen ymmärtää puuttuvasta ajokokemuk-

Korvaustilanteiden eroa voidaan täsmentää sanomalla, että soveltuva säännös vaikuttaa sovittelutekijöiden keskinäiseen punnintaan. Niissä vastuutilanteissa, joissa päämääränä on lakitekstin mukaan »kohtuullinen korvaus», korvausvastuun kaventamista puoltavat näkökohdat saavat suhteellisesti voimakkaammaan painoarvon kuin VahL 2:1.2:n sovittelusäännöksen alueella. Tuomioistuimen harkintavallan on myös esitetty olevan tällöin laajempi kuin muissa sovittelutilanteissa.[53]

2.2. Vahingonkärsijän korvaustarve

2.2.1. Vahingonkärsijällä suuri korvaustarve

A. Arvioperusteen merkityksestä. Vahingonkärsijän varallisuusolot mainitaan VahL 2:1.2:ssa yhtenä sovitteluharkintaan vaikuttavana tekijänä. Korvausvelvollisuuden kohtuullisuus riippuu näin myös siitä, mitä vahingon tai sen osan jääminen vahingonkärsijän kannettavaksi vaikuttaisi tämän taloudelliseen asemaan. Mahdollisten vahingonkärsijöiden kirjava skaala ulottuu vähävaraisista yksityishenkilöistä suuryrityksiin, joten arvioperusteen merkitys konkretisoituu vasta yksittäisen tosiseikaston yhteydessä.

Vahingonkärsijän korvaustarve tulee punnittavaksi sovittelun vasta-argumenttina vain silloin, kun vahingonkärsijällä ei ole mahdollisuutta saada korvausta oman vakuutuksensa tai sosiaalivakuutuksen alaan luettavan korvausjärjestelmän perusteella tai näin saatava korvaus ei kata koko va-

---

sesta johtuva vahingon vaara. HO arvioi B:n tuottamuksen yhtä suureksi kuin moottoriajoneuvon törkeästä luvattomasta käyttöönottamisesta tuomitun A:n ja tuomitsi täyden korvauksen. KKO:n vähemmistö yhtyi HO:n kantaan. Tapauksessa on huomionarvoista, että vahinko kohdistui auton omistaneeseen yksityishenkilöön eikä vakuutuksenantajaan. Auto oli muutamaa kuukautta ennen vahinkoa ostettu 11.500 markan hinnalla, joten vaunuvahinkovakuutuksen puuttuminen ei, auton arvo huomioon ottaen, ollut välttämättä epätavallista (eikä vahingonkärsijän myötävaikutukseksi tai erityiseksi sovitteluperusteeksi luettavaa).

[53] Ks. *Wilhelmsson,* Oikeus 1986 s. 113, joka toteaa lapseen sovellettavan tuottamusvaatimuksen ongelmalliseksi ja katsoo, että VahL:ssa »lasten korvausvelvollisuus on jätetty täysin tuomioistuinten yksittäistapauksellisen harkinnan varaan.» Vaikka VahL 2:2:n säännös onkin jättänyt tuomioistuinlaitokselle varsin laajan vapauden ratkaisulinjan muodostamisessa, on kuitenkin selvää, että oikeuskäytännössä aiemmin omaksutut painotukset ja argumentaatiotavat kaventavat yksittäistä asiaa käsittelevän tuomarin harkintavaltaa. Näin harkinta ei enää (toisin kuin ehkä heti VahL:n voimaantulon jälkeen) ole täysin tapauskohtaista.

hinkoa.[54] Jos vahingonkärsijä jättää perusteettomasti tällaisen korvauksensaantimahdollisuuden käyttämättä, ei hänen korvaustarvettaan tarvitse ottaa huomioon sovittelua vastaan vaikuttavana seikkana.[55]

Jos muutoin korvaamatta jäävä vahinko on vahingonkärsijän taloudellisiin oloihin nähden huomattava, vahingonkärsijän korvaustarve vaikuttaa sovitteluą vastaan. Punnintatekijän painoarvo määräytyy liukuvalla asteikolla sen mukaan, kuinka olennaisesti korvauksen saamatta jääminen vahingoittaisi vahingonkärsijän intressejä (esimerkiksi toimeentuloa, asumista tai yrityksen toimintamahdollisuuksia). Vahingonkärsijän korvaustarvetta arvioitaessa voidaan hyödyntää samankaltaisia punnintoja kuin korvausvastuun kohtuutonta rasittavuutta harkittaessa. Etualalle nousevat kysymykset siitä, mitä vaikutuksia vahingolla on vahingonkärsijän elin- ja toimintamahdollisuuksiin ja kuinka hän kykenee ennallistamaan aiemman tilanteen.

Muutamia perusteita voidaan esittää sen puolesta, että vahingonkärsijän korvaustarpeelle annettaisiin suhteellisesti suurempi painoarvo kuin korvausvelvolliseen kohdistuvalle taloudelliselle rasitukselle. Korvausvelvollinen joutuu ajatustavan mukaan sietämään suuremman talouteensa kohdistuvan rasituksen, ennen kuin hänen kantokykynsä vaikuttaa sovittelua puoltavana seikkana, kuin mitä vahingonkärsijään kohdistuvalta rasitukselta vaaditaan, jotta se voidaan ottaa huomioon vastakkaiseen suuntaan vaikuttavana näkökohtana.[56] Kannan seuraavassa kehiteltävänä keskeisenä perusteluna

---

[54] Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 265–271. Hän toteaa (s. 266) henkilövahinkoja koskevien korvausjärjestelmien kattavuudesta seuraavan, »att man just vid personskada paradoxalt nog behöver ta mindre hänsyn till den skadelidandes intressen än vid andra slag av skador.» Siltä osin kuin henkilövahinkoja ei täysimääräisesti korvata vakuutuksista (sosiaalivakuutusjärjestelmät mukaan lukien), on vahingonkärsijän korvaustarpeella luonnollisesti merkitystä sovittelua vastaan vaikuttavana näkökohtana. Erityisesti aineettomien vahinkojen vakuutusperusteinen korvattavuus on rajoitettua. Ks. *Sisula-Tulokas* s. 139. Bengtssonin huomautuksessa ei olekaan kysymys mistään henkilövahinkojen korvaamista kaventavasta oikeuspoliittisesta näkemyksestä, vaan siitä, että muiden korvausjärjestelmien laajuus vähentää sovittelukysymysten käytännön merkitystä (tai siirtää ne takautumisoikeutta koskeviksi, jolloin vahingonkärsijän korvaustarve ei enää tule esille).

[55] Ks. vakuutuskorvauksen ensisijaisuudesta ja sen perusteluista myöhemmin 2.5.4.B. ja 2.5.5.C.

[56] Jos sovittelutekijöiden saamaa painoarvoa havainnollistetaan asteikolla 0–100, voidaan osapuolten tarpeiden saamaa erilaista merkitystä kuvata numeraalisesti. Jos täysimääräinen korvausvastuu uhkaisi esimerkiksi pakottaa korvausvelvollisen realisoimaan loma-asuntonsa, saatettaisiin tätä rasitusta kuvata esimerkiksi lukuarvolla 30. Suhteellisen alhainen lukuarvo viittaa siihen, ettei kyseisen omaisuuslajin säilyttäminen ole sovittelunormiston keskeisimpiä tavoitteita. Jos taas kysymys olisi vahingonkärsijän loma-asunnon tuhoutumisesta ja siihen liittyvästä korvaustarpeesta, voitaisiin ilmeisesti puol-

on näkemys, jonka mukaan vastuuperusteen olemassaolo merkitsee vahingonkärsijän korvauksensaantioikeuden korottamista prima facie -asemaan korvausvelvollisen suojantarpeeseen nähden.[57]

B. Osapuolten etujen yhteensopimattomuus. Sovittelukysymys on erityisen ongelmallinen, jos täysi korvaus on korvausvelvollisen kantokykyyn nähden suuri, mutta vahingonkärsijällä on samalla huomattava korvaustarve.

Tarkastelun pohjaksi otetaan seuraava esimerkki: A ja B ovat naapureita. Kumpikin heistä omistaa 300.000 markan arvoisen omakotitalon, mutta ei muuta merkittävää varallisuutta. Molemmat ovat vähätuloisia, eikä B ole kireän taloudellisen tilanteensa vuoksi vakuuttanut taloaan. Uutena vuotena A ampuu ilotulitusraketteja pihallaan. Hän käsittelee raketteja virheellisesti niin, että yksi raketeista lentää B:n talon kattorakenteisiin. B:n talo syttyy tuleen ja palaa kokonaan käyttökelvottomaksi. B:lle aiheutuu näin 300.000 markan vahinko, jonka määräinen vahingonkorvaus voitaisiin suorittaa, jos A:n talo myytäisiin.

A:n varallisuusasema huomioon ottaen täyden korvauksen kohtuuttomuus on käsillä. Toisaalta B:n korvaustarve on subjektiivisesti arvioituna yhtä suuri. Lisäksi esimerkiksi 150.000 markan määrään soviteltu korvaus olisi molempien osapuolten kannalta huono ratkaisu, koska kummallakaan ei silloin olisi mahdollisuutta entiseen asumistasoonsa. Eri suuntiin vaikuttavat punnintatekijät saavat tapauksessa korkeat painoarvot. Harkinnassa joudutaan pohtimaan, kumpi kriteereistä saa suuremman merkityksen.[58] Ongelmaa lähestytään seuraavassa sovitteluharkintaan liittyvien tausta-arvojen avulla.

Edellä on jo lähtökohdaksi valittu näkemys, jonka mukaan vahingonkärsijän taloudellisen aseman ennallistaminen on vahvemmin vaikuttava oikeudellinen tavoite kuin korvausvelvollisen suojaaminen hänen elinolojaan rasittavalta vastuulta. Käsitystä voidaan pyrkiä perustelemaan eri näkökulmista.

Normitasolla VahL:n korvausjärjestelmän lähtökohtana on, että vastuuperuste saa aikaan korvausvastuun. Korvauksen alentaminen sovitteluteitse

---

taa korkeampaa arvoa, esimerkiksi luokkaa 60–70. Erottelu merkitsee samalla, että vahingonkorvauksen sovitteluun vaikuttavien tarpeiden sisältö on erilainen korvausvelvollisen ja vahingonkärsijän välillä. Sovittelua vastaan voivat vaikuttaa sellaisetkin vahingonkärsijän suojantarpeet, jotka eivät korvausvelvollisen kohdalla vaikuta (ainakaan läheskään yhtä tehokkaasti) sovittelun puolesta.

[57] Prima facie -etusijoista oikeusperiaatteiden painoarvojen määrittämisessä ks. *Pöyhönen* s. 26–27.

[58] Oletuksena on, etteivät tuottamuksen laatu, vakuutustilanne tms. kriteerit vaikuta sovitteluharkinnassa kumpaankaan suuntaan.

on (VahL 2:2, 2:3 ja 4:1.1:n tilanteita lukuun ottamatta) systemaattinen poikkeus erityisine edellytyksineen. Systemaattisena argumenttina voidaankin esittää, että korvausasia tulee ratkaista vahingonkärsijän korvausoikeutta puoltavien pääsääntöjen mukaan, jos sovitteluperusteiden ja vastasyiden yhteensovittaminen ei onnistu ilman toisen tavoitteen merkittävää heikentymistä. Korvausvelvollisen suojaaminen liikarasitukselta väistyy ensin, ellei eri suuntaisten punnintatekijöiden mukaisia arvostuksia voida toteuttaa täysimääräisesti.[59]

Tilanteeseen sopiva arvoperuste on oikein toimineen suojaaminen: Kun A on menetellyt huolimattomasti, mutta B:hen ei kohdistu vastaavaa moitetta, on näkökannan mukaan oikein, että B:n korvaustarpeelle annetaan suurempi merkitys. Vaikka A:n huolimattomuus ei ehkä olekaan niin korkeaasteista, että hänen tuottamuksensa aste sellaisenaan merkittävästi kaventaisi sovittelumahdollisuuksia, tulee huolimattomuus (ja vastuuperusteen olemassaolo) kuitenkin ratkaisua ohjaavaksi tekijäksi, kun korvausvelvollisen taloudelliset olot ja vahingonkärsijän korvaustarve osoittavat eri suuntiin. Kysymys on samalla systemaattisen argumentin sisällöllisestä puolesta: tuottamussääntö ilmentää arvovalintaa, jonka mukaan loukatun osapuolen suojantarve arvostetaan lähtökohtaisesti korkeammalle kuin kohtuuttoman vastuun välttäminen.[60]

Tuottamusargumenttia vastaan voidaan tosin huomauttaa, että korvausvelvollisen syyllisyys saattaa joissakin tapauksissa olla varsin vähäistä. Tuottamus voi esimerkiksi ilmetä niin, että huolellisuusarvioinnin objektiivinen vaatimustaso jää niukasti täyttymättä. Tuottamussäännön mukaisen »syyllisyyden» ja vahingonkärsijän menettelyn moitteettomuuden ero ei aina olekaan kovin huomattava.[61] Vastuunjakoperustetta ei siksi välttämättä voidakaan kaikissa tapauksissa perustella moraaliargumenteilla. Samaa lopputu-

---

[59] Ks. esimerkiksi *Saxén* s. 163–164 ja *Hellner* s. 432, jotka ilmaisevat selkeästi sovittelukielteisen kannan silmällä pitäen tilanteita, joissa vahingonkärsijä on korvauksen tarpeessa. *Jørgensen,* Erstatningsret s. 286 puhuu täyden korvauksen turvallisuutta luovasta vaikutuksesta.

[60] Ks. Ruotsin oikeuskehityksestä mietinnössä SOU 1995:33 ehdotettua myötävaikutusperusteista sovittelua koskevaa uutta SkL 6:1:n säännöstä, joka painottaa vahingonkärsijän tarvetta aikaisempaa enemmän.

[61] Ks. *Muscheler,* JZ 1994 s. 1141, jonka lausuma osoittaa oikeudenmukaisen tuloksen tavoittamisen vaikeutta intressien ollessa yhteensovittamattomia: »Sei das Unrecht besonders gering, das Unglück besonders gross, so entspreche es nicht einer gerechten Lastenverteilung, allein auf das Unrecht zu sehen und den Schadensstifter auch mit Unglück allein zu belasten. Aber selbst wenn die aufgestellte Prämisse zuträfe, so bliebe doch festzuhalten, dass es das Handeln des Schädigers ist, das das Unglück auslöst.»

losta voidaan kuitenkin tukea riskinjakonäkökohdilla, joiden mukaan vahingonaiheuttaja saa ensi sijassa vastata objektiivisen huolellisuusvaatimuksen rikkomisesta ja sen osapuolille raskaista seurauksista, vaikka häneen ei subjektiiviset olosuhteet huomioon ottaen kohdistuisikaan varsinaista moraalista moitetta.[62]

Sovittelua vastaan voidaan esittää myös taloudellisia utiliteettiargumentteja. Esimerkin mukaisessa tilanteessa joudutaan tekemään valinta sen suhteen, kumpi osapuolista jää ilman aiemman tasoista asuntoa. Yhteiskunnan kokonaisedun kannalta on toivottavaa, että hyödykkeet keskittyvät pikemminkin sellaisille henkilöille, jotka huolehtivat niistä asianmukaisesti ja onnistuvat välttämään vahinkoja.[63] Vaikka yksittäinen tuottamuksellinen vahingon aiheuttaminen ei lopullisesti todistakaan korvausvelvollisen vakinaisista elintavoista, voidaan korvausvelvollisen rasittamista perustella sillä, että vahinkoja ennenkin tuottamuksellaan aiheuttaneet saavat niitä tulevaisuudessakin aikaan todennäköisemmin kuin vahingonkärsijät. Tällöin reparaatio on yleisesti arvioiden (pitkällä aikavälillä ja suureen tapausjoukkoon sovellettuna) todennäköisesti tehokkaampaa kuin korvausvelvollisen varallisuuden suojaaminen.

C. Muu kuin taloudellinen korvaustarve. Vahingonkärsijän korvaustarvetta ei tarvitse kaikissa tilanteissa samastaa pelkästään vahingonkärsijän taloudellisiin oloihin. Tapauksessa KKO 1993:55 (ään. 3-1-1) C vaati A:lta ja B:ltä korvausta kivusta ja särystä, pysyvästä viasta ja haitasta sekä kosmeettisesta haitasta. C oli 8-vuotiaana saanut vaikeita palovammoja, kun tuolloin 12-vuotiaat A ja B olivat leikkineet palavalla aineella ja sytyttäneet tuottamuksellisesti C:n vaatteet tuleen. RO arvioi korvauksen täydeksi määräksi kivun ja säryn osalta 45.000 markkaa sekä pysyvän vian ja haittojen osalta 300.000 markkaa.[64] KKO mainitsi huomioon otettuina sovitteluperusteina A:n ja B:n

[62] Ks. *Nagel* s. 183–186 siitä, miten moraalinen moite voi olla mahdollinen eräistä tapahtuneeseen vaikuttaneista tekijän kontrollimahdollisuuksien ulkopuolella olevista tekijöistä huolimatta. Tekstissä esitetty vahingonkärsijän oikeussuojan painottaminen on saanut sijansa myös *Oliver Wendell Holmesilla* (s. 108): »If, for instance, a man is born hasty and awkward, is always having accidents and hurting himself or his neighbors, no doubt his congenital defects will be allowed for in the courts of Heaven, but his slips are no less troublesome to his neighbors than if they sprang from guilty neglect.»

[63] Argumentti on muunnelma taloudellisen tehokkuuden tavoitteesta määriteltynä varallisuuden jakautumiseksi niin, että esineet ym. kohteet ovat niillä, jotka arvostavat niitä eniten. Ks. mainitusta tavoitteesta *Dworkin,* J. Leg. Stud. 1980 s. 191.

[64] KKO ei ottanut päätöksessään selvää kantaa siihen, mitä se piti korvauksen täytenä määränä, vaan keskittyi sovittelun tulokseen.

iän, kehitystason, teon laadun, heidän ja C:n varattomuuden sekä muut olosuhteet ja tuomitsi korvausta pysyvän vian ja haittojen osalta 60.000 markkaa.

Kivun ja säryn osalta KKO:n perusteluissa todettiin: »Kuitenkin sen takia, että palovammoista on C:lle aiheutunut paljon kipua ja särkyä, niistä tuomittavaa korvausta ei ole syytä sovitella yhtä paljon kuin muita korvauksia.» Kivusta ja särystä tuomittiin korvauksena 15.000 markkaa.[65] Ratkaisu osoittaa, että vahingon laji voi joissakin tapauksissa korostaa vahingonkärsijän korvaustarvetta sovittelumahdollisuuksia rajoittaen.[66]

2.2.2. Vahingonkärsijällä ei merkittävää korvaustarvetta

A. Tulkintavaihtoehtoja. Toinen vahingonkärsijän korvaustarvetta koskeva kysymys on vahingonkärsijän vahvan taloudellisen aseman vaikutus sovittelumahdollisuuksiin. Sen voidaan ajatella olevan joko sovittelua puoltava seikka[67] tai neutraali tekijä, joka ei vaikuta kokonaisharkinnassa mihinkään suuntaan. Ongelma tulee esille, kun korvausvelvollisen varallisuusolot puoltavat sovittelua, mutta eivät yksinään riitä siihen. Jos vahingonkärsijän taloudellinen kantokyky toimii sovittelua puoltavana tekijänä, voi sovittelu tulla kysymykseen vahingonkärsijän taloudellista asemaa koskevien lisäargumenttien tuella, vaikka muut punnintatekijät eivät sitä riittävästi puoltaisikaan.[68]

Pankille aiheutuneet luottotappiot ovat esimerkki vahinkotilanteesta, jossa vahingonkärsijän vahvan kantokyvyn vaikutus tulee esille. Vahingonkärsijänä on suuryritys, jonka vastuunkantokyky on periaatteessa paljon suurempi kuin kenenkään yksityishenkilön.[69] Suuretkin yksittäiset vahingot ovat pankin liikevaihtoon ja omaisuuteen nähden suhteellisesti vähäisempiä kuin esi-

[65] Sovitellun ja täyden korvauksen suhde oli siis RO:n lähtökohdaksi ottamiin arvoihin verrattuna 1/3, kun se muiden vahinkojen kohdalla oli 1/5.

[66] Aineettomien vahinkojen sovitteluun liittyvistä erityispiirteistä ks. *Sisula-Tulokas* s. 139–140, joka tuo esille sen, että kohtuusarviointi saatetaan sisällyttää jo täyden korvauksen määrään. Lisäksi rikosperusteisissa vastuutilanteissa on käsillä sovittelua vastaan vaikuttavia seikkoja. Esitetyistä syistä sovittelun merkitys aineettomien vahinkojen yhteydessä ei ole erityisen suuri.

[67] Ks. esimerkiksi *Wilhelmssonin,* Social civilrätt s. 109 esitystä.

[68] Vastaavasti jos sovitteluun oikeuttavat perusteet olisivat jo muutenkin käsillä, merkitsisi vahingonkärsijän hyvä kantokyky, että sovittelu voitaisiin toteuttaa suurempana kuin ilman ko. lisäedellytystä.

[69] Pankkien osalta voidaan nykytilanteessa kysyä, vaikuttavatko viime vuosien raskaasti tappiolliset tulokset ja tarve turvautua valtion tukeen siihen, miten niiden taloudellista kantokykyä arvioidaan. Jos suuryritysten korvaustarvetta arvioitaisiin kunkin vuo-

merkiksi yksityishenkilöiden toimeentulomahdollisuuksiin tai asumiseen vaikuttavat vahingot. Näin voitaisiin esittää, että pankin – tai yleensä suuryrityksen – ollessa vahingonkärsijänä sen taloudellinen asema ja erityisen korvaustarpeen puuttuminen puoltaisivat korvausvastuun sovittelua.

Asia ei välttämättä ole näin yksinkertainen. VahL 2:1.2:n sanamuoto ja lainvalmistelumateriaali sallivat myös tulkinnan, jonka mukaan vahingonkärsijän korvaustarve vaikuttaa sovitteluharkinnassa vain sovittelumahdollisuuksia kaventavasti.[70] Jos vahinko aiheuttaa merkittävää haittaa vahingonkärsijän toimeentulolle tai vakiintuneiden elinolojen jatkuvuudelle, kohoaa sovittelukynnys entisestäänkin. Tämän ajatustavan mukaan vahingonkärsijän vahva taloudellinen asema ei ole suoranainen argumentti korvausvastuun alentamisen puolesta.[71]

B. Oikeuskäytäntöä. Vahingonkärsijän vahvan taloudellisen aseman oikeuskäytännössä saamaa merkitystä voidaan tarkastella etenkin vakuutusyhtiöiden regressivaatimuksia silmällä pitäen. Niitä koskevia sovitteluratkaisuja on melko runsaasti.

> Vakuutusyhtiön takautumisvaatimuksen ja vahingonkärsijän korvausvaatimuksen rinnastaminen ei ole kaikilta osin ongelmatonta. Regressikanteiden yhteydessä sovittelukynnys voi olla tavallista alempana sen vuoksi, että vahinkojen lopullista kanavoimista vakuutuksenantajan kannettavaksi pidetään tavoiteltavana. Näin ollen regressikorvausten alentamisesta ei voitane automaattisesti päätellä, että prejudikatuuri on relevanttia myös varsinaisten vahingonkorvausvaatimusten kohdalla, vaikka vahingonkärsijä rinnastuisi varallisuusoloiltaan vakuutuksenantajaan.

Tapauksessa KKO 1978 II 149 törkeään rattijuopumukseen, varomattomuuteen liikenteessä ym. liikennerikoksiin syyllistynyt vastaaja oli aiheut-

---

den tappion tai voiton perusteella, saattaisi seurauksena olla varsin heittelehtivä sovittelulinja sellaisten yritysten kohdalla, joilla tulosvaihtelut ovat tavanomaisia. Lieneekin niin, että liikevaihdon ja varallisuuden määrä ovat osuvampia yrityksen kantokyvyn mittareita kuin esimerkiksi edellisen tilikauden tulos. Muutoinhan tappiollisen tuloksen tehnyt suuryritys näyttäisi enemmän oikeussuojan tarpeessa olevalta kuin sen yksittäinen työntekijä.

[70] Ks. HE 187/1973 s. 13: »Toisaalta on luonnollisesti myös vahingonkärsineen etu otettava huomioon. Jos hänen tarpeensa saada korvausta on niin suuri, että korvauksen sovitteleminen olisi hänen kannaltaan kohtuutonta, ei sovittelua olisi toimitettava.» Vahingonkärsijän mittavan kantokyvyn sovittelua helpottavasta vaikutuksesta ei esitöissä puhuta mitään. Ks. Ruotsin SkL 6:2:n osalta *Roos* s. 164–165.

[71] Ks. *Hellner* s. 432: »Att den skadelidande har osedvanligt god ekonomi kan visserligen inte medföra att jämkning sker där den eljest skulle ha varit utesluten.»

tanut luvattomasti käyttöön ottamalleen linja-autolle 13.208,75 markan vahingon, jonka vakuutusyhtiö oli korvannut. KKO sovitteli vastaajan vakuutusyhtiöön kohdistuvan korvausvelvollisuuden VahL 2:2:n perusteella 3.000 markkaan mainiten sovitteluperusteina »erityisesti A:n iän ja hänen varallisuusolonsa».[72] Samantapainen tulos on ratkaisussa KKO 1979 II 14, jossa vakuutusyhtiö vaati 6.409,01 markan korvausta liikennevahingon törkeällä varomattomuudella aiheuttaneelta vastaajalta. KKO (ään. 4-1) sovitteli korvausvelvollisuuden puoleen vahingon määrästä perustellen ratkaisuaan vastaajan tulojen pienuudella ja elatusvelvollisuudella. Vakuutusyhtiön varallisuusoloihin ei ratkaisuissa viitattu.

Vakuutusyhtiön varallisuusolojen merkitys regressivaatimuksen sovittelussa on otettu nimenomaisesti esille KKO:n ratkaisussa 1989:70: Nosturiurakoitsija oli menetellyt huolimattomasti nostaessaan ajoneuvoyhdistelmää ojasta. Tuottamuksellinen toiminta aiheutti ajoneuvoyhdistelmän kaatumisen ja vahingoittumisen. Vakuutusyhtiö vaati urakoitsijalta 20.000 markan korvausta maksamastaan vakuutuskorvauksesta. HO oli sovitellut korvausvelvollisuuden 10.000 markkaan. KKO viittasi perusteluissaan ensinnäkin siihen, että VahL 2:1.2:n mukaan sovittelussa on otettava huomioon vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän varallisuusolot ja muut olosuhteet. Edelleen KKO totesi, että vakuutusyhtiön periessä korvausta vakuutussopimuksen perusteella maksamistaan suorituksista »ei vakuutusyhtiön varallisuusoloja tule ottaa sovitteluperusteena huomioon.» Kun asiassa ei ollut esitetty vastaajan varallisuusoloista selvitystä, jonka perusteella täysimääräistä vahingonkorvausta olisi voitu pitää kohtuuttoman ankarana, jätettiin korvaus sovittelematta.

KKO:n perustelulausumasta voi saada käsityksen, jonka mukaan vakuutusyhtiön varallisuusolot eivät lainkaan vaikuta sovitteluharkinnassa. Ratkaisun otsikossa asia todetaan kuitenkin lievemmässä muodossa: »vakuutuksen

[72] Ks. myös KKO 1982 II 140, jossa oli samalla tavoin kysymys alaikäisen luvattomasti käyttöön ottamalleen autolle tuottamuksellisesti aiheuttamasta vahingosta. Vakuutusyhtiön suorittaman korvauksen määrä oli 15.490 markkaa. Vastuu soviteltiin vastaajan varallisuusoloihin ja alaikäisyyteen viitaten puoleen eli 7.745 markkaan. Ratkaisujen vertaaminen ei tuo selvyyttä siihen, miksi sovittelu vuoden 1978 tapauksessa vähensi korvausvastuuta olennaisesti enemmän kuin vuoden 1982 tapauksessa, vaikka ensin mainitussa oli lisäksi kysymys törkeästä rattijuopumuksesta. Tämä osoittaa, ettei kaikkia sovitteluratkaisujen kannalta relevantteja seikkoja voida useinkaan selvittää perusteluista. Samalla voi herätä kysymyksiä sovittelulinjan yhdenmukaisuudesta. Ks. *V. Andersson* s. 67. Ks. myös vertailukohtana *Huhtamäen* s. 187–192 huomautuksia pankinjohtajien vastuuta koskevasta sovittelukäytännöstä eri oikeusasteissa.

olemassaolo ja yhtiön varallisuusasema eivät yksinään olleet riittävä peruste korvauksen sovittelemiselle.»[73] Otsikkolausuma osoittaa halua pitää kiinni täyden korvauksen periaatteesta. Jos vahingonkärsijän hyvä varallisuusasema olisi riittävä peruste korvauksen sovittelulle ottamatta huomioon korvausvelvollisen taloudellisia oloja ym. seikkoja, seuraisi siitä, ettei suurilla ja kantokykyisillä yrityksillä olisi oikeutta täyteen korvaukseen niille aiheutetuista vahingoista. Tulos olisi ilmeisen ongelmallinen etenkin korvausvastuun preventiivisten vaikutusten kannalta.

KKO:n ratkaisu merkitsee, ettei vahingonkärsijän hyvä taloudellinen asema johda automaattisesti täydestä korvauksesta poikkeamiseen. Sovittelukynnyksen korottamiseen ei kuitenkaan tällöin ole vahingonkärsijän taloudellisista oloista johtuvaa tarvetta. Kun vahingonaiheuttajan kantokyky suurten vahinkojen yhteydessä tavallisesti puoltaa voimakkaasti sovittelua, ei vahingonkärsijän aseman huomioon ottaminen vaikuta näissä tapauksissa vastakkaiseen suuntaan. Toisaalta voidaan sanoa, että vahingonkärsijän asema ei välttämättä paina vaakaa olennaisesti enempää sovittelun puolelle kuin korvausvelvollisen taloudellisista oloista seuraa. KKO:n ratkaisusta 1989:70 saadaankin tukea näkemykselle, jonka mukaan korvausvelvollisen taloudellinen asema on huomattavasti vahingonkärsijän taloutta tärkeämpi tekijä sovitteluharkinnassa silloin, kun vahingonkärsijällä ei ole erityistä korvaustarvetta.

2.3. Korvausvelvollisen tuottamuksen laatu

2.3.1. Yleistä

Korvausvelvollisen tuottamuksen asteeseen on VahL:ssa liitetty joukko oikeusvaikutuksia. VahL 2:1.2 ja 4:1.2:n mukaan korvauksen sovittelu on mahdollista vain erityisistä syistä, jos vahinko on aiheutettu tahallisesti. VahL 4:1.1:n mukaan työntekijä ei ole lainkaan korvausvelvollinen, jos vahinko on aiheutettu vain lievällä tuottamuksella. Yksi varallisuusvahinkojen korvaamisperusteista on VahL 5:1:n mukaan vahingon aiheuttaminen rangaistavaksi säädetyllä teolla.[74] Esimerkit osoittavat, että tuottamuksella on monissa tapauksissa kaksinkertainen merkitys korvausvaatimuksia ratkaistaes-

[73] Sama lausuma esiintyy myös perustelujen myöhemmässä kohdassa.

[74] Kriminalisoinnit käsittävät sekä tahallisia että huolimattomia tekoja. Rangaistavuus ja siitä seuraava varallisuusvahinkojen korvaaminen ei näin riipu suoraan tuottamuksen asteesta, mutta välillisesti tämänsuuntainen yhteys on olemassa. VahL 5:1:n säännös mer-

sa: Vahingonaiheuttajan[75] tuottamus toimii korvausvelvollisuuden perusteena ja vaikuttaa lisäksi siihen, kuinka suuri korvaus tuomitaan.

VahL 2:1.2:n säännöstekstissä ei suoraan mainita korvausvelvollisen tuottamuksen astetta sovitteluharkintaan vaikuttavana seikkana. Lain esitöissä tuottamuksen merkitys tuodaan kuitenkin esille.[76] VahL 2:2, 2:3 ja 4:1.1:n säännöksissä sovittelutekijänä mainitaan teon laatu, jonka voidaan tulkita tarkoittavan pääosin teon ilmentämää tuottamuksen astetta.[77]

Vahingonkorvauksen sovittelua koskevassa KKO:n käytännössä korvausvelvollisen tuottamuksen aste on ollut seikka, joka on lähes aina tuotu perusteluissa esiin. Tuottamusargumenttien yleisyys osoittaa tuottamusasteen olevan huomattavan keskeinen harkintatekijä. Samalla tuottamuksen laatu on tärkeä seikka harkittaessa sovittelua koskevien ratkaisujen prejudikaattiarvoa. Jos vertailukohtana oleva oikeustapaus ja ratkaistava käytännön korvaustilanne poikkeavat toisistaan velallisen tuottamusasteen osalta, heikkenee oikeustapauksen (suuntaa-antavakin) prejudikaattiarvo yleensä merkittävästi.[78]

---

kitsee korvausvastuun sitomista tahallisiin kriminalisoituihin tekoihin ja niihin huolimattomuustilanteisiin, joihin liittyy kriminalisointiin johtaneita erityisiä sääntelytarpeita. Ks. tuottamuskriminalisointien syistä *Träskman,* De kulpösa brotten s. 69–71.

[75] VahL:a valmisteltaessa esitettiin, että työntekijän tuottamuksen erityinen lievyys on muiden seikkojen ohella tekijä, joka voi puoltaa isännänvastuussa olevan työnantajan tai julkisyhteisön korvausvastuun sovittelua VahL 3:6:n nojalla. Ks. HE 187/1973 s. 20. Huomionarvoista ei siten esityölausuman mukaan ole yksin korvausvelvollisen tuottamuksen laatu, vaan myös vahingon tosiasiallisen aiheuttajan menettely silloin, kun vastuu kanavoituu toiselle.

[76] Ks. HE 187/1973 s. 13: »Myös vahingon aiheuttajan syyllisyyden aste olisi otettava huomioon sovittelusäännöstä sovellettaessa.»

[77] Lisäksi teon laatuun, jota ilmaisua on käytetty myös eräissä oikeustapauksissa (esimerkiksi KKO 1977 II 107), voidaan lukea sen tapahtumaympäristö. Tässä mielessä esimerkiksi taloudelliseen toimintaan (josta ei kuitenkaan juuri voi olla kysymys tekstissä mainituissa vastuutilanteissa) tai vapaa-aikaan kuuluvat teot voivat saada osakseen erilaisen vahingonkorvausoikeudellisen kohtelun. Ks. jäljempänä jakso 2.6.

[78] Ks. yleisesti (sopimuksen) sovittelua koskevien prejudikaattien mahdollisuudesta *Pöyhönen* s. 74–77. Pöyhönen näkee OikTL 36 §:n soveltamiskäytännön saavan prejudisoivaa merkitystä oikeusperiaatteiden painoarvoja koskevina punnintaesimerkkeinä. Vrt. *Aurejärvi,* Oikeus 1984 s. 9–10, jossa sovitteluratkaisujen todetaan olevan »aina in casu -tyyppisiä» ja katsotaan, ettei niillä voi juuri olla yleisempää merkitystä. Kuten Pöyhönen tuo esille, tämä näkemysero voidaan palauttaa suurelta osalta sääntö- ja periaatehakuisten oikeuskäsitysten eroon. Kun oma käsitykseni on tutkimuksen kokonaisuudesta ilmenevällä tavalla periaatepainotteinen (ainakin yleislauseketyyppisten säännösten yhteydessä), näen sovitteluprejudikaatit mahdollisiksi auktoritatiivisesti hyväksyttyjä perustelutapoja ja periaatteiden painotuksia osoittavina normilähteinä.

Seuraavassa tarkastellaan tuottamuksen laadun sovittelukäytännössä saamaa merkitystä. Sen jälkeen edetään tuottamusargumentin teoreettiseen analyysiin, jossa täsmennetään aluksi vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuskäsitteen sisältöä ja sen jälkeen selvitetään tuottamusasteiden erottelua ja niiden rajanvetoihin vaikuttavia näkökohtia.

2.3.2. Oikeuskäytäntöä

2.3.2.1. Lievä tuottamus sovittelua puoltavana seikkana

Oikeuskäytännöstä selvitetään ensin, miten vahingonaiheuttajaan kohdistuvan moitteen lievyys on otettu huomioon. KKO on muutamissa ratkaisuissaan maininnut vahingonaiheuttajan tuottamuksen laadun sovittelua puoltavana tekijänä.

Tapauksessa KKO 1981 II 23 A oli illanviettoon kuuluneen tikanheiton yhteydessä ehdottanut B:lle judo-otteiden harjoittelemista. Tämän jälkeen A oli tarttunut B:tä vyötäisiltä ja heittämällä kaatanut B:n selälleen maahan. Heiton seurauksena B sai selkäydinvamman, josta hänelle jäi pysyvä 70 prosentin haitta-asteinen invaliditeetti. B:lle aiheutui vahinkoa työansion menetyksestä 34.000 markkaa. Lisäksi hänelle aiheutunut kipu ja särky arvostettiin 15.000 markaksi sekä pysyvä vika ja haitta 44.250 markaksi. KKO katsoi, ettei A ollut aiheuttanut vahinkoa tahallaan vaan varomattomuudellaan. Hänet tuomittiin vaikean ruumiinvamman tuottamisesta rangaistukseen. KKO:n ratkaisuotsikossa todettiin: »Vahingonkorvausta soviteltiin ottamalla huomioon A:n varallisuusolot ja hänen syyllisyytensä vähäisyys.» Korvaus alennettiin 2/3 osaan täysistä vahinkomääristä.

Ratkaisussa KKO 1977 II 107 (äänestyksessä 5 erilaista mielipidettä, joiden erot ovat kuitenkin vähäisiä) oli kysymys työnantajan työntekijäänsä kohdistamasta korvausvaatimuksesta. Työntekijä oli varomattomuudellaan vaurioittanut työnantajansa omistamaa henkilöautoa. Työnantajalle oli aiheutunut vahinkoa auton korjauskuluista 15.844 markkaa, auton käyttöhyödyn menetyksestä 912 markkaa ja hinauskuluista 90 markkaa. Ratkaisuotsikon mukaan työntekijän korvausvelvollisuutta soviteltiin TSL 51.3 §:n mukaan »huomioon ottaen hänen syykseen luetun laiminlyönnin laatu ja hänen asemansa tilausliikennettä harjoittaneen autoilijan työntekijänä tilapäisesti ajovuoroja suorittaneena autonkuljettajana». Korvausta tuomittiin maksettavaksi 8.000 markkaa.

Ratkaisussa KKO 1985 II 51 oli kysymys sopimukseen perustuvan korvausvelvollisuuden sovittelusta. Toimeksiantosopimuksen perusteella teolli-

suushallin suunnitellut rakennusinsinööri oli tehnyt suunnittelutyön virheellisesti niin, että tilaaja oli kärsinyt vahinkoa muun muassa suunnittelutyön osittaisesta uudelleen teettämisestä sekä urakkaan liittyneistä lisä- ja muutostöistä. KKO totesi virheestä aiheutuneen tilaajalle 220.000 markan vahingon. Ratkaisussa tuli prejudikaattiluontoisesti ilmaistuksi, että sopimusperusteista vastuuta voidaan sovitella »vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momentista ilmenevää periaatetta soveltaen.»[79] Sovitteluperusteiden osalta KKO vahvisti RO:n perustelut, joissa sovittelua perusteltiin korvausvelvollisen suunnittelutehtävästä saaman palkkion (6.924 markkaa) suhteella vahingon määrään, osapuolten taloudellisilla olosuhteilla ja sillä, että vastaaja ei ollut tahallisesti aiheuttanut vahinkoa. Korvausvelvollisuuden määräksi vahvistettiin 120.000 markkaa.

Korvausvelvollisen tuottamuksen laatua on mainituissa tapauksissa käytetty sovittelua puoltavana perusteena. Korvausvelvollisen toiminnan erittelyä ja arvostelua ei kuitenkaan ole niissä viety kovin pitkälle. Tuottamusasteita ei ole esimerkiksi täsmennetty lievä/tavallinen/törkeä huolimattomuus/tahallisuus -asteikolla, vaan kuvaus on ollut ylimalkaisempaa (»vähäisenä pidettävä syyllisyytensä», »laiminlyönnin laatu», »ettei ollut ... tahallisesti aiheuttanut»). Ratkaisujen ohjausvaikutus olisi ilmeisesti suurempi, jos niissä olisi täsmällisemmin selvitetty KKO:n käsitys tuottamuksen asteesta tai edes kuvattu tarkemmin vahinkoon johtanut tapahtumakulku.[80]

2.3.2.2. Kvalifioitu tuottamus sovittelumahdollisuuksien kaventajana

A. Yleistä. KKO:n käytännössä tuottamuksen laatu on useammin otettu huomioon sovittelumahdollisuutta kaventavana kuin sitä puoltavana seikkana. Etenkin tahallisesti aiheutettuja vahinkoja koskeva oikeuskäytäntö on varsin runsasta. Kvalifioidun tuottamukselliset teot ovat usein myös rikostunnusmerkistön täyttäviä (etenkin RL 21 ja 35 luvut), mutta kriminalisoinnilla ei liene itsenäistä vaikutusta mahdollisuuteen sovitella korvausvastuuta.

> Rikosperusteella on vahingonkorvausoikeudellista merkitystä lähinnä vain vanhentumisajan (VahL 7:2), varallisuusvahinkojen korvaamisen

[79] Tapauksen periaatteellisesta merkityksestä ks. *Paaso,* LM 1987 s. 570–573.

[80] Perustelujen niukkuudella voi olla yhteys oikeuskirjallisuudessa aikanaan esiintyneeseen ajattelutapaan, joka näki sovittelun varsinaiseen oikeusharkintaan liittymättömänä armahduksenkaltaisena vapautena poiketa normaaliratkaisusta. Esimerkiksi *Saxénin* s. 163 »säkerhetsventil»-näkemys VahL 2:1.2:n sovittelusäännöksestä viittaa tähän. Ks. *Välimäki* s. 416, joka osituksen sovittelua tarkastellessaan painottaa: »Sovittelu *ei ole armon antamista vaan lainsoveltamista.*»

(VahL 5:1) ja eräiden julkisyhteisön vastuutilanteiden (VahL 3:5) kannalta. Lisäksi rikoksella on oikeuspaikkaa ja oikeudenkäyntien yhdistämistä koskevia prosessuaalisia vaikutuksia.[81]

B. Henkilövahingot. Tahallisella rikoksella aiheutetuista henkilövahingoista tuomittuja korvauksia ei ole yleensä soviteltu.[82] Väkivaltarikoksissa syyksiluettavuuden aste on usein korkea. Seuraamuksen tavoittelu lisää samalla tekoon kohdistuvaa moitearvostelua.[83]

Esimerkin tapauksesta, jossa tekijään kohdistuu voimakas moitearvostelu, tarjoaa ratkaisu KKO 1980 II 13: Tekohetkellä 16-vuotias A oli tunkeutunut illalla tavarataloon ja ladannut asekaapista ottamistaan aseista 10 haulikkoa ampumavalmiiksi. Hän oli suunnannut löytämänsä käsivalaisimen portaikkoon, josta hän odotti poliisien tulevan. Näiden joukossa hän arveli olevan B:n, jota kohtaan hänellä oli vanhaa kaunaa. Poliisien saapuessa A oli suunnannut haulikon miesjoukkoon ja ampunut noin 10 metrin päästä kaksi laukausta, jotka haavoittivat kolmea henkilöä. A tuomittiin rangaistukseen nuorena henkilönä täyttä ymmärrystä vailla tehdyistä kolmesta murhan yrityksestä. KKO totesi, »ettei A:n rikosten laatuun nähden ollut olemassa perusteita korvausten sovitteluun» ja velvoitti A:n suorittamaan korvauksena aiheuttamistaan henkilövahingoista yhteensä 26.374,80 markkaa ja esinevahingoista 11.313,95 markkaa.

Lopputulokseltaan samantapainen mutta laajemmin perusteltu ratkaisu on KKO 1981 II 39: B oli pahoinpidellyt kihlakumppaniaan A:ta kahteen eri otteeseen aiheuttaen tälle ruumiinvammoja. KKO tuomitsi B:n rangaistukseen törkeästä pahoinpitelystä ja velvoitti hänet suorittamaan A:lle vahingon-

---

[81] Ks. yleensä rikosperusteen merkityksestä vahingonkorvausoikeudessa *Lappalainen* s. 80–82. *Routamo – Ståhlberg* s. 61–64. Ks. myös KKO 1994:5, jossa työnantajan sopimuskumppaniin kohdistuvan työntekijän vastuun yhteydessä tuotiin esille, ettei teon rangaistavuus ole tuottamuksen ohella itsenäinen korvausperuste. Argumentilla perusteltiin kantaa, jonka mukaan ratkaisujen KKO 1992:165, 1992:166 ym. (ks. jäljempänä 5.3.3.B.) mukainen työntekijän henkilökohtaisen vastuun poissulkeutuminen pätee myös (vähintäänkin joissakin) rikostapauksissa.

[82] Ks. Ruotsin HD:n ratkaisua NJA 1990 s. 196, jonka perusteluissa todettiin, ettei pahoinpitelyllä aiheutetusta henkilövahingosta tuomittavaa korvausta pidä yleensä alentaa, vaikka vahingonkärsijä voikin saada korvausta rikosvahinkolain (brottsskadelag 1978:413) perusteella. Ruotsissa (kuten myös Suomessa) voidaan vahingonaiheuttajan korvausvelvollisuutta sovitella ja maksaa rikosvahinkolain perusteella valtion varoista tätä suurempi täysi korvaus (ks. SOU 1977:36 s. 141). HD viittasi tapauksessa kantansa tueksi siihen, että sovittelu olisi väkivaltarikosten yhteydessä arvelluttavaa ja joskus suorastaan loukkaavaa.

[83] Ks. *Lappi-Seppälä* s. 306–307.

korvausta yhteensä 47.028,40 markkaa. Sovittelun edellytyksistä todettiin, ettei täyden korvauksen suorittaminen muodostunut B:lle ylivoimaiseksi ja että korvauksen alentaminen olisi ollut A:n kannalta kohtuutonta. B:n syyllisyyden laadusta perusteluissa lausuttiin: »B:n tekoihin ei liittynyt seikkoja, joiden perusteella niitä voitaisiin pitää osaksikaan oikeutettuina tai jotka muutenkaan vähentäisivät tekojen moitittavuutta.»[84] Korvaus tuomittiin täysimääräisenä.[85]

Sovittelukriteerejä on tahallisten rikosvahinkojen osalta täsmennetty ratkaisussa KKO 1983 II 26: A oli ampunut tahallisesti ilmakiväärillä B:tä kohti. Laukaus oli osunut B:n silmään ja aiheuttanut silmän näkökyvyn menetyksen. A oli ollut tapahtumahetkellä 15-vuotias, joten hänen vastuunsa määräytyi VahL 2:2:n mukaan. KKO totesi, että korvausvelvollisen ikä ei yksinään johtanut korvauksen alentamiseen, vaan lisäksi oli otettava huomioon muun muassa teon laatu ja tekijän kehitystaso. Erityistä painoa pantiin korvausvelvollisen kyvylle ymmärtää vahinkoriskin olemassaolo. Ratkaisuotsikon mukaan: »Ottaen huomioon teon tahallisuus ja laatu sekä se, että A teon tehdessään oli kyennyt ymmärtämään siitä aiheutuvan vahingonvaaran, vahingonkorvausta ei soviteltu VahL 2 luvun 2 §:n perusteella.» Korvausta tuomittiin yhteensä 39.092,90 markkaa.

C. Esine- ja varallisuusvahingot. Tahallisesta tai törkeän huolimattomasta teosta seuraavaa korvausvelvollisuutta voitaneen sovitella helpommin, kun kysymys on esine- tai varallisuusvahingoista. Loukattu oikeushyvähän on tällöin vähemmän keskeinen. Oikeuskäytännön yleislinjana voidaan havaita, että sovittelu on edellyttänyt kohtalaisen poikkeuksellisia syitä. Jäljelle jäänyt korvausmäärä ei myöskään ole yleensä ollut vähäinen korvausvelvollisen maksukykyyn nähden.

Tapauksessa KKO 1980 II 67 A oli sytyttänyt ladon tahallaan palamaan ja aiheuttanut näin 21.388 markan vahingot. KKO totesi perusteluissaan A:n

[84] KKO ei näin ole perusteluissaan noudattanut edellä (2.1.1.F.) esitettyä näkemystä täyden korvauksen taloudellisesta rasittavuudesta sovittelun välttämättömänä edellytyksenä, sillä ko. kannan mukainen perustelutapa ei olisi vaatinut A:n asemaan ja B:n tekojen moitittavuuteen viittaamista.

[85] Kouvolan HO oli antanut asiassa erikoisen ratkaisun, jossa korvaus alennettiin 2/3 osaan todeten, että täyttä korvausta oli pidettävä kohtuuttomana ottaen huomioon B:n syyllisyysaste ja toimeentulo sekä osapuolten varallisuusolot. Edelleen sovitteluperusteena viitattiin siihen, että A oli jatkanut yhdessä asumista B:n kanssa ensimmäisen pahoinpitelyn jälkeen. HO:n ajatuskulkua on varsin vaikea ymmärtää sekä syyllisyysastetta että A:n vaaraan antautumista koskevan lausuman osalta.

asuvan äitinsä ja veljensä kanssa syrjäisellä seudulla alkeellisissa oloissa. A oli jo nuorena ollut hoidettavana hermostollisten häiriöiden vuoksi ja kärsinyt alkoholiongelmista, joihin hän oli pyrkinyt hakemaan apua. Täyttä korvausta pidettiin kohtuuttomana ottaen huomioon A:n mielenterveyden tila sekä hänen ja vahingonkärsijän varallisuusolot. Korvaus alennettiin 2/3 osaan eli 14.260 markkaan.[86]

Ratkaisussa KKO 1984 II 47 (ään. 3–1–1) osakeyhtiön toimitusjohtajalta ja hallituksen jäseneltä vaadittiin korvausta tilittämättömien veronpidätysten aiheuttamasta vahingosta. Vastaajat olivat pyrkineet tervehdyttämään yhtiötä sen toiminnan jatkamiseksi ja työpaikkojen säilyttämiseksi. Näin menetellessään he olivat tahallisesti toimineet ennakkoperintälain 63 §:n vastaisesti.[87] Valtiolle aiheutui vahinkoa 2.057.396,84 markkaa, joka oli KKO:n mukaan korvattava täysimääräisesti, ellei erityisiä syitä sovitteluun olisi. KKO viittasi sovitteluperusteina tervehdyttämisyrityksen päämääriin sekä siihen, että vastaajat eivät olleet toiminnallaan edustaneet itselleen tai toisille etua. Kun täysimääräinen korvausvelvollisuus olisi merkinnyt vastaajille »kohtuutonta ilmeisesti elinikäistä rasitusta», soviteltiin vastuu toimitusjohtajan osalta 500.000 markkaan ja hallituksen jäsenen osalta 300.000 markkaan.

KKO:n ratkaisu 1985 II 157 muistuttaa tosiseikastoltaan edellistä. Osakeyhtiö oli jättänyt ennen konkurssiaan suorittamatta ennakonpidätyksiä. Yhtiön toimitusjohtaja ja hallituksen jäsen A oli neuvotellut veroviranomaisten kanssa huomattavan suuriksi nousseiden ennakonpidätysten maksamisesta. Valtiolle aiheutunut vahinko oli 500.279 markkaa. Helsingin HO oli viitannut A:n pyrkimykseen jatkaa yhtiön toimintaa ja säilyttää työpaikkoja sekä täydestä korvausvastuusta A:lle aiheutuvaan kohtuuttomaan rasitukseen. Näiden seikkojen perusteella HO sovitteli korvausvelvollisuuden paljolti vuo-

[86] A:n elinoloista annetut tiedot huomioon ottaen korvaus, jonka nykyarvo on noin 30.000 markkaa, on ollut varsin suuri. Onkin kyseenalaista, onko A:lla ollut reaalisia mahdollisuuksia korvausvelasta suoriutumiseen. Korvauksesta A:lle aiheutuvan taloudellisen rasituksen kaventamistavoite on siten saanut vain rajoitetun merkityksen.

[87] Vähemmistöön jäänyt oikeusneuvos Portin katsoi, ettei vahinko ollut tahallisesti aiheutettu. Hänen kantansa viittaa pyrkimykseen ymmärtää taloudellisissa vaikeuksissa olevan yrityksen johdon toimintaa. Portin perusteli näkemystään: »veronpidätykset erääntyvät myöhemmin kuin palkat. Jos työnantaja maksaisi työntekijöilleen vain osan heille kuuluvista nettopalkoista yrityksen toiminta päättyisi pian. Jos työnantaja sanoisi irti työntekijöitä säästääkseen rahaa vastaisia veronpidätyksiä varten, toiminta niin ikään todennäköisesti tyrehtyisi ja mikäli saneeraus onnistuisi työnantaja saattaisi joutua korvausvelvolliseksi perusteettomien irtisanomisten johdosta. Näillä perusteilla en pidä A:n ja B:n tekoja tahallisina.»

den 1984 KKO:n ratkaisun tavoin 200.000 markkaan.[88] KKO tuomitsi kuitenkin korvauksen täysimääräisenä. Ratkaisuotsikon mukaan: »Kun A kuitenkin tietoisena siitä, että yhtiöllä ei ollut ennakonpidätysten katteeksi realisoitavaa omaisuutta, oli antanut tilittämättä jättämisen jatkua, A:n valtiolle suoritettavan vahingonkorvauksen sovitteluun ei ollut VahL 2 luvun 1 §:n 2 mom:ssa tarkoitettuja erityisiä syitä.»

Tapauksen ero vuoden 1984 ratkaisuun nähden ei täysin selviä sen enempää perusteluista kuin asiakirjoistakaan.[89] Vuoden 1984 ratkaisussa mainittu työpaikkojen säilyttämistavoite on mahdollinen erotteluperuste, mutta HO näki argumentin vaikuttavan myös vuoden 1985 tapauksessa, joten tosiseikastojen eroavuudesta ei tältä osin voida olla varmoja. Vaikka ratkaisujen suhdetta ei voidakaan julkilausuttujen perustelujen nojalla täsmällisesti selvittää, ilmenee vuoden 1985 tapauksesta kuitenkin, että tahallisesti aiheutetun vahingon sovittelun edellyttämät erityiset syyt eivät ole täyttyneet kovinkaan helposti ennakonpidätysten laiminlyönnin yhteydessä.

KKO:n korvausvelvollisten kannalta verrattain ankaraa linjaa tahallisuustapauksissa osoittaa myös ratkaisu 1985 II 101. Osakeyhtiön palkanlaskija oli tekaistuilla palkkalaskelmilla ym. keinoilla erehdyttänyt yhtiön kassanhoitajan antamaan hänelle varoja yhteensä 653.592,02 markkaa. Menettelyn salatakseen palkanlaskija oli väärentänyt kirjanpitomateriaalia. Palkanlaskija tuomittiin erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdystä petoksesta vankeusrangaistukseen. RO tuomitsi hänet korvaamaan yhtiölle kateisiin jääneistä varoista ja tapahtuneen selvittelyyn liittyneistä kuluista yhteensä 683.008,82 markkaa. HO katsoi käsillä olevan korvausvastuun sovitteluun oikeuttavat VahL 2:1.2:n tarkoittamat erityiset syyt, koska koko korvausmäärän maksaminen korkoineen olisi muuten muodostunut vastaajalle liian vaikeaksi ottaen huomioon hänen työttömyytensä, elatusvelvollisuutensa ja varallisuusolonsa. HO alensi korvauksen 458.891,20 markkaan.[90] KKO tuomitsi kuitenkin korvauksen täysimääräisenä todeten, etteivät HO:n mainitsemat seikat olleet yksinään sellaisia erityisiä syitä, joiden johdosta korvausta olisi soviteltava.

---

[88] Hovioikeuden ratkaisu annettiin tammikuussa 1985, ja vuoden 1984 KKO:n ratkaisu oli maaliskuulta, joten KKO:n ratkaisu on ilmeisesti vaikuttanut HO:n päätökseen.

[89] Ks. tapausten käsittelyä jaksoissa 2.1.1.E. ja 2.3.5.2.

[90] HO:n tuomitsema korvausmäärä, joka oli runsaat 67 % vahingosta, oli sama kuin palkanlaskijan aviopuolisolle tuomittu korvausvelvollisuus. Puolison vastuu perustui siihen, että hän oli ottanut varoja vastaan ja käyttänyt ne, vaikka hänen olisi pitänyt tietää saanto laittomaksi.

Liikennevahinkoihin perustuvat vakuutusyhtiöiden takautumisvaatimukset muodostavat käytännössä tärkeän tapausryhmän, jossa korvausvelvollisen toimintaan kohdistuu huomattava moitearvostelu. Takautumisoikeuden syntyminen edellyttää LiikVakL 20 §:n mukaan vähintään törkeää tuottamusta, törkeää rattijuopumusta tai muuta säännöksessä määriteltyä rikosta. Oikeuskäytäntöä on tältä osin käsitelty edellä jaksossa 2.2.2.B. Sen yleislinjaa voidaan luonnehtia verraten sovitteluherkäksi.[91] Ilmeisen vahva sovittelua puoltanut seikka on ollut korvausvelvollisten alaikäisyys. Se ja vastaajien varallisuusolot ovat tapauksissa KKO 1978 II 149 ja 1982 II 140 johtaneet määrältään merkittävään vastuun sovitteluun (vahinko 13.208,75 markkaa – korvaus 3.000 markkaa, vahinko 15.490 markkaa – korvaus 7.745 markkaa), vaikka täysimääräinen korvausvelvollisuuskaan ei olisi välttämättä merkinnyt elämänikäistä rasitusta.

Kvalifioidulla tuottamuksella aiheutetut liikennevahingot näyttävätkin olevan sovittelun osalta eri asemassa kuin muut vahingot.[92] Ratkaisulinjaan lienee vaikuttanut se, että kysymys ei ole ollut vahingonkärsijälle tulevan korvauksen alentamisesta, vaan vakuutusyhtiön regressivaatimuksen sovittelusta. Tulkintalinja ilmentää pyrkimystä vakuutusten korvausoikeudellisen roolin laajentamiseen.

2.3.2.3. KKO:n käytännön yleistä arviointia

Oikeustapauksissa, joissa korvausvelvollisen syyllisyyden astetta on punnittu muita sovitteluharkinnassa vaikuttavia tekijöitä vasten, ovat paljolti olleet esillä väkivaltarikoksilla aiheutetut henkilövahingot sekä nuorten henkilöiden tekemät auton luvaton käyttöönotto ja varomattomuus liikenteessä. Näistä tapausryhmistä voidaan hahmottaa joukko sovittelun suuntaviivoja.

Väkivaltarikosten yhteydessä sovittelukynnys on ollut korkealla, eivätkä vastaajan alaikäisyys ja vähävaraisuus ole yleensä johtaneet korvauksen supistamiseen. Alentunut syyntakeisuus (ja vastuun kuuluminen VahL 2:3:n piiriin) saattaisi olla tehokkaampi korvausvastuun sovittelua puoltava seikka. Edellä (2.3.2.2.C.) käsitellystä tapauksesta KKO 1980 II 67, jossa vas-

[91] Ks. *V. Anderssonin* s. 68 kritiikkiä, joka kohdistuu siihen, että vahingon tuottamistapahtumaa on moottoriajoneuvon luvattomien käyttöönottojen yhteydessä arvioitu erillään itse käyttöönotosta, jolloin on voitu helpommin sovitella korvausta. Ks. KKO 1986 II 21 (ään. 3–1–1), jossa vähemmistöön jäänyt oikeusneuvos Ailio katsoi käyttöönottoon kuuluvan tahallisuuden ulottuvan myös auton myöhempään vaurioitumiseen.

[92] Ks. *V. Andersson* s. 67–68.

taajan mielenterveyden tila vaikutti sovitteluun, ei kuitenkaan voida tehdä suoraan henkilövahinkoihin ulottuvia päätelmiä, koska kysymys oli esinevahingosta ja muutenkin tapaussidonnaisesta tosiseikastosta.

Muiden vastuutilanteiden, esimerkiksi pankinjohtajien korvausvastuun kannalta, voidaan kysyä, mikä merkitys tällaisella luotonantotoiminnasta etäällä olevia tosiseikastoja koskevalla praksiksella on. Väkivaltarikoksilla aiheutetut vahingot eroavat luotonantoon liittyvistä vastuutilanteista – vaikka jälkimmäisissä olisi kysymys rikoksistakin – siinä, että väkivaltarikokset edustavat muun muassa rikoslainsäädännöstä ilmenevällä tavalla suurinta yhteiskunnallista paheksuttavuutta.[93] Loukattu oikeushyvä on samalla ollut vahvemman suojan kohteena kuin luotonantotilanteissa esillä olevat varallisuusintressit ja rehellisyysvaatimukset. Ajoneuvojen luvatonta käyttöönottoa koskevat tapaukset taas eroavat pankinjohtajien vastuutapauksista (paitsi sijoittumalla kokonaan erilaisiin toimintaympäristöihin) siinä, että käyttöönottotapauksissa ovat usein tulleet esille nuorelle henkilölle tuomittavan korvausvastuun vaikutukset ja toivottavuus. Sovittelu on lisäksi tällöin yleensä perustunut eri säännökseen (VahL 2:2:een eikä 2:1.2:een).

Toisaalta on ilmeistä, että sovittelukäytännöstä voidaan havainnoida sitä, millaisia argumentteja KKO on harkinnassaan ottanut huomioon ja kuinka niitä on painotettu. Näiden harkintatekijöiden pohjalta voidaan täsmentää VahL:n sovittelusäännösten sisältöä ja kehittää sovittelua koskevia vahingonkorvausoikeuden yleisiä oppeja. Näin luotonantotoiminnasta tms. vastuutilanteesta poikkeaviin tosiseikastoihin perustuvat sovitteluratkaisut eivät ole automaattisesti merkityksettömiä, vaan ne vaikuttavat yleisten oppien kautta. Soveltamistilanteessa tulee harkittavaksi, kuinka esimerkiksi henkilövahinkoja koskevat ratkaisulinjat soveltuvat luottotappioiden aiheuttamiin varallisuusvahinkoihin tai mitä muita distinktiotekijöitä on otettava huomioon, kun sovelletaan oikeuskäytännön tuella kehittyneitä oppeja.

Kaikkiaan tuottamuksen laadulla näyttää olevan varsin keskeinen asema KKO:n käytännössä. Sitä voidaan pitää osapuolten varallisuusolojen ja vakuutustilanteen ohella yhtenä tärkeimmistä punnintatekijöistä. Sovittelu edellyttää tapauksen KKO 1989:70 ilmentämällä tavalla selvitystä korvausvelvollisen varallisuusasemasta ja siitä, että hän ei kykene suoriutumaan täysimääräisestä vastuusta sen käymättä kohtuuttomaksi rasitukseksi. Jos tämän varallisuusedellytyksen osalta on esitetty sovittelua tukevia perusteita eikä vahingonkärsijän taloudellinen asema vaikuta sovittelua vastaan, ratkeaa lop-

[93] Ks. väkivaltarikosten vääryyssisällön arvottamisesta *Lappi-Seppälä* s. 345–350.

putuloksen suunta usein korvausvelvollisen menettelyn moitittavuutta koskevan arvioinnin pohjalta.[94]

2.3.3. Vahingonkorvausoikeudellisesta tuottamuksesta

A. Tuottamuksen arviointiperusteista. Vahingonkorvausoikeudellisesta tuottamus-käsitteestä on oikeustieteessä esitetty eri tavoin painotettuja kuvauksia. Kun tuottamuksen laatua käytetään sovitteluun vaikuttavana punnintatekijänä, on samalla syytä esittää tutkimuksen taustalla oleva käsitys tuottamuksen sisällöstä.

Tuottamusoppien lähtökohtana on vahingonkorvausuhan sanktioima velvollisuus toimia tiettyjä huolellisuusvaatimuksia noudattaen tai – milloin huolellisuusvaatimuksia ei ole ennalta konstruoitu millään täsmennetyllä normilla – perusteetonta riskinottamista välttäen.[95] Tuottamus on käsillä silloin, kun nämä velvollisuudet on laiminlyöty ilman hyväksyttävää syytä.[96] Kysymys on eräänlaisesta tahdon passiivisuudesta tai virheellisestä suuntautumisesta.[97]

---

[94] Ks. kuitenkin *Muscheler,* JZ 1994 s. 1141, joka kritisoi tuottamuksen vaikutusta korvauksen suuruuteen siitä, että se merkitsee rikosoikeudellisten piirteiden kulkeutumista vahingonkorvausoikeuteen.

[95] Suomen vahingonkorvauslainsäädännössä velvollisuutta välttää vahinkoja ei ole vahvistettu yleisluontoisella normilla, vaan se ilmenee vastuuperusteista ja niihin liitetyistä negatiivisista seuraamuksista. Esimerkkinä yleisestä huolellisuuteen ja vahinkojen välttämiseen velvoittavasta säännöksestä voidaan mainita Québecin siviililain (Civil Code of Québec) 1457 §: »Every person has a duty to abide by the rules of conduct which lie upon him, according to the circumstances, usage or law, so as not to cause injury to another.» Ks. *Rawls* s. 114–115 vahingoittamiskiellosta osana hänen luonnollisten velvoitteidensa kategoriaa. Ks. *Markesinis – Deakin* s. 68–69 siitä, miten brittiläinen vahingonkorvausoikeus argumentoi mannermaista (ja skandinaavista) enemmän huolellisuusvelvoitteen (duty of care) käsitteellä ja sen henkilöllisellä ulottuvuudella. Duty of care -vaatimukselle on kaikkiaan annettu muun muassa korvattavien varallisuusvahinkojen määrittämisessä samantyyppisiä tehtäviä kuin oikeudenvastaisuusarvioinnille skandinaavisissa järjestelmissä.

[96] Oikeuttamisperusteista vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen yhteydessä ks. *Routamo – Ståhlberg* s. 45–50. *Hellner* s. 113–120. *Jørgensen,* Erstatningsret s. 47–51. Ks. teon oikeuttavien ja anteeksiantavien perusteiden (justifying/excusing conditions) erottelusta *Fletcher,* Harv. L. Rev. 1972 s. 557–560.

[97] Ks. *Ek* s. 125–126. Ks. *Wilhelmsson,* Oikeus 1986 s. 114–115, joka rinnastaa historiallisesti sopimusvapauden ja vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen kehittymisen velvoiteoikeuden perusperiaatteiksi. Hän näkee molemmille yhteisenä piirteenä niiden tahtoperusteisuuden ja katsoo niiden ilmentävän kapitalistisen yhteiskuntamallin perustana olevaa yksityisautonomiaa. Se, että vahingonkorvausoikeuden tuottamus-käsite

Tuottamuksellinen vahingon aiheuttaminen voi johtua esimerkiksi fyysisten tai henkisten kykyjen vajavaisuudesta, henkilön luonteenpiirteistä (taipumuksesta riskinottoon tai välinpitämättömyyteen), koulutuksen ja kokemuksen puutteista tai toiminnassa käytettävien välineiden virheellisyydestä.[98] Tuottamuksen syyllä ei yleensä ole merkitystä korvausvastuun syntyedellytysten kannalta, mutta se saattaa jäljempänä käsiteltävällä tavalla vaikuttaa vastuun sovitteluun.[99]

VahL 2:1.1:ssä, samoin kuin useimmissa muissakin tuottamusvastuuta koskevissa säännöksissä (esimerkiksi OYL 15:1:ssä), jätetään itse huolellisuusvaatimusten konkreetti sisältö avoimeksi.[100] Vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen sisältöä koskeva keskustelu onkin perinteisesti keskittynyt paljolti siihen, millaisen mittapuun mukaan vahingonaiheuttajan toimintaa arvioidaan. Klassinen ratkaisuehdotus on roomalaisoikeudellinen bonus pater familias -standardi ja näkemys, jonka mukaan tuottamusarviointi toteutetaan vertaamalla vahingonaiheuttajan toimintaa siihen, kuinka huolellinen henkilö (oikeastaan huolellinen perheenisä) vastaavassa tilanteessa menettelisi.[101]

Bonus pater -mittapuuhun voidaan kohdistaa useita kriittisiä huomautuksia: Ensinnäkään vertailukohdan perusteella ei yleensä kyetä määrittämään erityisen tarkkoja toimintavaatimuksia.[102] Lisäksi se johtaisi lievään vaatimustasoon silloin, kun vahingonaiheuttaja on toiminut asiantuntijaroolissa, koska arvioperusteena olisi vain yleisesti huolellinen henkilö ilman erityisiä kvalifikaatioita.[103] Fiktiivistä henkilöä modernimman ja asiantuntijatilanteet

---

on myöhemmin käsiteltävällä tavalla (2.3.3.B.) saanut voimakkaita objektiivisia piirteitä, heikentää kuitenkin jossain määrin tuottamuksen tahtosidonnaisuutta.

[98] Ks. *Honoré,* LQ Rev. 1988 s. 532.

[99] *Holmesin* (s. 108) tunnettu lausuma »The law takes no account of the infinite varieties of temperament, intellect, and education which make the internal character of a given act so different in different men» ei siten enää rajoituksitta päde, vaikka tuottamusarvioinnin osalta se on edelleen suuntaa-antava.

[100] Ks. tuottamuksen rakenteesta tältä osin *Øvergaard* s. 58: »Det er imidlertid riktig at den alminnelige formulering av skyldregelen hvoretter den som har voldt en annen økonomisk skade ved en forsettlig eller uaktsom rettsstridig handling, plikter å erstatte skaden, bare gir uttrykk for en ufullstendig rettsnorm, fordi den henviser til andre normer, når det gjelder å avgjøre om handlingen er rettsstridig.» Ks. myös *Gomard,* ScStL 1984 s. 51.

[101] Ks. *Erenius* s. 156 tarpeesta sitoa arvioperuste yhteiskunnassa vallitseviin käsityksiin, jotta se – paitsi tarjoaa tuomarille ratkaisuperusteen – ohjaa kansalaisia.

[102] Ks. *Gomard,* ScStL 1984 s. 51, 64.

[103] *Jørgensen,* UfR 1961 B s. 85–86 toteaa bonus pater familiaksen yhdeksi ongel-

huomioon ottavan vertailukohdan tarjoaakin se todellisten henkilöiden luokka (esimerkiksi sairaanhoitajat, asianajajat tai polkupyöräilijät), johon arvioinnin kohde on tekohetkellä kuulunut.[104]

Yksi oikeuskirjallisuudessa esitetty mittapuu on käyttäytymistapa, jota vastaavassa asemassa olevat henkilöt tavallisesti noudattavat.[105] Tällainen vertailukohta saattaa olla huolellista henkilöä tai huolellista ammatinharjoittajaa lievempi, koska siihen ei liity idealisoitua käsitystä siitä, kuinka on toimittava.[106] Arviointitavan heikkoutena onkin, että joskus voi olla tarvetta luonnehtia toiminta tuottamukselliseksi, vaikka vastaavassa tilanteessa olisi yleisesti menetelty samoin.[107] Esimerkiksi sopii vakuudeton luotonanto yritysvelalliselle. Ei ole lainkaan selvää, että vahingonkorvausoikeuden tavoitteiden (preventio, riskinoton kontrolloiminen) kannalta olisi hyväksyttävää vapauttaa vakuudettoman luoton myöntänyt pankinjohtaja vastuusta pankkia kohtaan sen vuoksi, että alalla ehkä samaan aikaan myönnettiin kohtalaisen yleisesti vakuudettomia luottoja.[108] Jäljempänä käsiteltävä riskiperusteinen tuottamusarvio puoltaa osaltaan tuottamuksen olemassaoloa näissä tilanteissa. Ammattikunnan tms. ryhmän käytäntöä onkin tarpeellista täydentää sen yleistä hyväksyttävyyttä koskevalla vaatimuksella ennen kuin käytännön voidaan katsoa vastaavan huolellista toimintatapaa.[109]

---

maksi sen, että myös normaalit ja huolelliset ihmiset tekevät virheitä. Ks. myös *von Caemmerer,* RabelZ 1978 s. 19–20. Konstruktiota on koetettu tämän vuoksi kehittää sellaiseksi, että vertailukohtana olisi fiktiivinen henkilö, joka ei tee tavanomaisia hajamielisyydestä tms. syistä johtuvia erehdyksiä. Fiktiivinen vertailukohta merkitsee objektiivista huolellisuusarviointia, joka pitää (ihmisten subjektiiviset heikkoudet huomioon ottaen) sisällään vahingonkorvausseuraamusten yksilökohtaisen kohtuuttomuuden mahdollisuuden. Korvausvastuun sovittelu on jäljempänä käsiteltävällä tavalla yksi keino tämän kohtuuttomuusvaaran vähentämiseksi.

[104] Ks. *Honoré,* LQ Rev. 1988 s. 532–533 huolellinen mies- ja luokkamittapuiden erottamisesta.

[105] Ks. *Lundstedt* s. 111–113, joka katsoi näin vältettävän kehäpäätelmäongelman.

[106] Ks. *Rodhe,* SvJT 1952 s. 698.

[107] Ks. *Posner,* J. Leg. Stud. 1973 s. 39 siitä, miten sitoutuminen »customary practice» -arvioperusteeseen voi estää tavoittamasta optimaalista turvallisuutta.

[108] Ks. SOU 1950:16 s. 125–126 siitä, miten tuottamusarvioinnissa voidaan ottaa huomioon oikeusseuraamuksen toivottavuus: »Det torde vara en allmän företeelse, att tolkningen av rättsfaktum sker under hänsynstagande till rättsföljden. När det gäller ett så diffust begrepp som culpabegreppet, måste det finnas åtskilligt utrymme för en tolkning som tager hänsyn till begreppets funktion.»

[109] Arvioperustetta ei siten voidaan poikkeuksettomasti sitoa empiriaan, vaan siihen kuuluu väistämättä myös pitämiselementti.

B. Objektiivinen mittapuu, vahinkoriski ja oikeuttamisperusteet. Vahingonkorvausoikeudessa katsotaan, että korvausvelvollisuuden syntymiseen tuottamuksen perusteella riittää kahden edellytyksen täyttyminen: a) korvausvelvollisen toiminta poikkeaa siitä, mikä on tekohetken tietämyksen mukaan huolellista, ja b) tähän poikkeamiseen on etukäteen arvioiden liittynyt ainakin jokin vahingonvaara.[110]

Vahingonaiheuttaja ei voi todetulla tavalla yleensä vedota vastuunsa poistamiseksi siihen, että hän ei ole yksilöllisistä syistä kyennyt menettelemään vaaditulla (a-kriteerin mukaisella) tavalla.[111] Lähinnä fyysisten puutteiden on esitetty voivan puoltaa objektiivista vaatimustasoa lievempää arviointia.[112] Myöskään tuottamuksen edellyttämää vahinkoriskin olemassaoloa (b-kriteeri) ei ole kehitetty vastuuta tehokkaasti rajoittavaksi tuottamus-käsitteen osaksi, mikä olisi periaatteessa mahdollista joko vaatimalla korvausvelvolliselta yksilöllistä tietämystä vahinkoriskistä tai asettamalla vahinkoriskin suuruudelle erityisiä vaatimuksia.

> Oikeuskäytännössä on verrattain harvoin hylätty korvausvaatimuksia sen perusteella, ettei toiminta ole vahinkoriskin vähäisyyden vuoksi ollut tuottamuksellista.[113] Saattaa olla, että vahinkoriskin vähäisyys

[110] Ks. vahingonvaaraa koskevasta edellytyksestä *Hemmo* s. 165 viitteineen.

[111] Ks. *von Caemmerer,* RabelZ 1978 s. 16, joka katsoo objektiivisen tuottamus-käsitteen johtavan todellisuudessa tuottamuksesta riippumattomaan vastuuseen. von Caemmerer näkee tällaisen objektiivisen standardin mukaisen vastuun perusteltuna lääkärien, asianajajien ja vastaavien ammattiryhmien sopimusperusteisen vastuun yhteydessä. Hän perustelee tätä sopimusvastuun garantialuonteella. Suomen oikeuden kannalta parempi argumentti, joka osoittaa objektiivisen tuottamusarvioinnin suurempaa hyväksyttävyyttä sopimusvastuussa, on se, että sopimusvelvoitteeseen sitoutuminen on pitänyt sisällään tietoisen ja vapaaehtoisen velvoittautumisen, mikä on lisäksi tapahtunut osana kaupallista toimintaa. Sopimuksenulkoisen korvausvastuun piirissä ovat jatkuvasti kaikki ihmiset ilman, että sen alaisuuteen kuulumisessa voitaisiin nähdä mitään tarkoitettua (omia kykyjä koskevaa) riskinottoa. Ks. *Hellner,* Legal Philosophy s. 173–174. Silti objektiivinen tuottamusarviointi on ulotettu myös sopimuksenulkoiseen vastuuseen.

[112] Ks. *Rasting* s. 455. *Hellner,* SvJT 1953 s. 617. *Landes* ja *Posner* s. 127 esittävät keskimääräisestä standardista poikkeamisen voivan tulla kysymykseen silloin, kun poikkeamistarpeen selvittämisestä aiheutuvat informaatiokustannukset ovat vähäisiä erillisen mittapuun tarpeellliseksi tekevän seikan ilmeisyyden (esimerkiksi vastaajan sokeuden) vuoksi. Ks. *Wilhelmsen,* TfR 1995 s. 74–77 oikeustoimikelvottomuudesta tehokkuutta tavoittelevassa sopimusoikeudessa. Oikeustoimikyvyn puute näyttäytyy Wilhelmsenille kyvyttömyytenä talousteorian edellyttämien preferenssien muodostamiseen, jolloin sitomattomuusvaikutus on law and economics -opein puolustettavissa.

[113] Ks. kuitenkin lääkevahinkotapausta KKO 1990:42 ja kiinni paiskautuneen oven väliin jäämisestä aiheutunutta henkilövahinkoa koskevaa ratkaisua KKO 1992:123. Ks.

tuottamuksen poistavana seikkana tulee kysymykseen lähinnä vaikeasti arvioitavien ja vähäisten kemiallisten, teknisten tms. riskien yhteydessä.[114]

Ankaran vastuun alueella riskin vähäisyys ei välttämättä poista vastuuta: Rokotuksen aiheuttamaa sairautta koskevan tapauksen KKO 1995:53 (ään. 3–2 perusteluista) otsikossa todettiin: »Valtio rokotuksen toimeenpanijana velvoitettiin korvaamaan rokotuksen aiheuttama yllättävä vahinko, jota enempää rokotuksen toimeenpanijat kuin rokotettavat itse eivät olleet pystyneet ennakoimaan.» Rokotuksen aiheuttaman sairauden riskin oli etukäteen arvioitu olevan lähempänä suhdetta 1:10 miljoonaan kuin 1:miljoonaan.[115]

Mahdollisena vapautumisperusteena voi kuitenkin tulla esille oikeuttamisperusteen olemassaolo. Esimerkiksi teon tekeminen hätävarjelutarkoituksessa, pakkotilatekona tai virkavelvollisuuden puitteissa poistaa teon oikeudenvastaisuuden (tuottamuksen objektiivisen puolen jäädessä täyttymättä).[116]

Oikeudenvastaisuusedellytyksellä on yleensäkin keskeinen asema korvausvastuun perustavan ja sallitun vahingonaiheuttamisen erottamisessa.[117] Tunnettu esimerkki vahinkoa aiheuttavasta sallitusta toiminnasta on liikkeen perustaminen ennestään toiminnassa olevan viereen ja hintakilpailun aloit-

---

myös englantilaista oikeustapausta Overseas Tankship (UK) Ltd. v. The Miller Steamship Co. Pty (Wagon Mound No 2) (1967), jossa Lord Reid arvioi riskin suuruutta tuottamuksen perustavana tekijänä asettaen riskin huomiotta jättämiselle lisäedellytyksiä sen vähäisyyden ohella: »But it does not follow that, no matter what the circumstances may be, it is justifiable to neglect a risk of such a small magnitude. A reasonable man would only neglect such a risk if he had some valid reason for doing so, eg that it would involve considerable expenses to eliminate the risk. He would weigh the risk against the difficulty of eliminating it.» Tapauksesta ks. *Stephen* s. 135–136.

[114] Ankara vastuu on oikeuskäytännössä laajentunut ko. alueille, ks. seuraavassa kappaleessa käsiteltävää rokotustapausta ja ns. puutteellisuusvastuuta koskevia tapauksia KKO 1990:55 ja 1991:156, joten tuottamuksen merkitys vastuuedellytyksenä on rajoitettu.

[115] Ks. *Väntsi* s. 154–157 siitä, kuinka todennäköinen vahinkoriski on relevantti tuotevastuussa. Hän viittaa amerikkalaiseen oikeustapaukseen Davis v. Wyeth Laboratories, 399 F. 2d 121 (9 Cir. 1968), jossa kemiantehtaan ei katsottu olleen velvollinen informoimaan kuluttajia siitä, että tilastollisesti yksi miljoonasta rokotetusta saa polion.

[116] Ks. *Saxén* s. 41, joka samalla kritisoi tuottamuksen objektiivisten ja subjektiivisten elementtien erottelua.

[117] Ks. *J. Tolonen* s. 128, joka kuvaa vahingonkorvausoikeuden perinteisen kannan seuraavasti: »vain teko, joka on objektiivisesti oikeudenvastainen, ja joka subjektiivisesti on luettavissa tavalla tai toisella tekijänsä syyksi, aiheuttaa vahingonkorvausvelvollisuuden.» Ks. *Fiketscher – Himmelmann* s. 98–99 von Iheringin asemasta (objektiivisen) oikeudenvastaisuuden ja (subjektiivisen) syyllisyyden erottelun selventäjänä.

taminen. Kilpailijan myyntitulon menetys on tällöin dolus directus -asteisesti aiheutettua. Uusi yrittäjä ei tavoittele vahinkoa, mutta tietää sen primäärin tavoitteensa (oma taloudellinen voitto) välttämättömäksi seuraukseksi. Korvausvelvollisuutta ei kuitenkaan synny (ellei SopMenL:a tms. normia loukata), mitä selitettäessä joudutaan vetoamaan toiminnan sallittavuuteen (ei-oikeudenvastaisuuteen).

Oikeustieteessä on toisinaan kritisoitu oikeudenvastaisuusoppia sen väitetyn kehämäisyyden vuoksi.[118] Kriteerillä on kuitenkin itsenäinen sisältö, joka palautuu lainsäädännön ja muun normatiivisesti relevantin materiaalin ilmaisemiin arvostuksiin.[119] Esimerkiksi liikekilpailuesimerkissä perusteet oikeudenvastaisuuden puuttumiselle löytyvät kilpailulainsäädännöstä ja yleisen toimintavapauden asemasta lainsäädännön suojaamana intressinä.[120] Oikeudenvastaisuusarviointi voi myös toimia sallitun riskinoton täsmentäjänä.[121]

Kaikkiaan tuottamussääntö tarjoaa vahingonaiheuttajalle niukasti mahdollisuuksia vastuusta vapautumiseen, jos tämä on poikennut vallitsevista huolellisuusvaatimuksista. Subjektiivisiin heikkouksiin tai vahinkoriskin vähäisyyteen vetoaminen estää vastuun vain poikkeuksellisesti. Vastuun yksilökohtainen kohtuuttomuus voi tällöin tulla esille, jos vahingonaiheuttajalla ei ole ollut normaalia mahdollisuutta sopeuttaa toimintansa vaadittuun.

C. Normi- ja riskipainotteinen tuottamusarvio. Huolellisuusvaatimusten asettamista on oikeuskirjallisuudessa kutsuttu tuottamusarvioinnin normipainotteiseksi muodoksi.[122] Toiseksi vaihtoehdoksi on esitetty riskiperusteista tuottamusarviointia, joka tulisi käytettäväksi vähintäänkin silloin, kun lainsää-

[118] Ks. *Lundstedt,* TfR 1923 s. 60 oikeudenvastaisuus-edellytyksen »tyhjyydestä».

[119] Ks. *Ussing,* Retsstridighet s. 99.

[120] Ks. *J. Tolonen* s. 134–137, joka painottaa toimintavapauden rajojen määrittämisen moraalisidonnaisuutta, ja katsoo tämän aiheuttaneen vaikeuksia oikeudenvastaisuusproblematiikan käsittelylle perinteisen systematiikan osana.

[121] Ks. *Rudangon* s. 229–230 tämänsuuntaista huomautusta. Ks. *Ussing* s. 80 oikeudenvastaisuusopista toimintavapauden määrittämiseen liittyvän intressipunninnan välineenä.

[122] Havainnollinen esimerkki tällaisen normin painottamisesta on KKO:n ratkaisu 1989:114 (perustelut): »Lentoasema on rakennettu yleisön käytettäväksi ja yleisön joukossa on ihmisiä, jotka sairauden, vamman, mielenlaatunsa tai muun syyn johdosta liikkuvat eri tavoin. Lentoaseman ylläpitäjänä ilmailuhallitus vastaa siitä, että tilat on suunniteltu ja rakennettu yleisölle turvallisiksi ja että ne hoidetaan siten, ettei turvallisuus vaarannu.»

dännön, eri alojen hyväksyttyjen toimintatapojen[123] ym. materiaalin perusteella ei kyetä muodostamaan riittävän täsmällistä huolellisuusnormia.[124]

Riskiarvioinnissa lähdetään vahingon aiheutumisen todennäköisyydestä, vahingon oletetusta laajuudesta, korvausvelvollisen mahdollisuuksista välttää vahinko[125] ja suojautumistoimenpiteiden kustannuksista.[126] Näiden harkintatekijöiden kautta tuottamusarvioinnilla määritetään sallitun riskinoton rajoja.[127]

> Esimerkkinä riskiperusteisesta tuottamusarvioinnista voidaan mainita KKO:n ratkaisu 1989:129 (ään. 3–2), jossa korvausta vaadittiin ravihevosen vahingoittumisesta. Raviradan valaistuksen sammuttua kesken kilpailun hevoset olivat törmänneet toisiinsa ja vahingoittuneet. Radalla ei ollut varavalaistusjärjestelmää. KKO pysytti KO:n päätöksen, jossa todettiin: »Kun tapahtunutta joskin harvinaista valojen sammumista ei voitu pitää täysin ennalta-arvaamattomana tapahtumana eikä sanotun turvatoimen (varavalaistusjärjestelmän, huom. tässä) kustannusten voitu katsoa olevan kohtuuttomia ravikilpailujen järjestäjille kertyvään

---

[123] Tapaan perustuvan tuottamusarvioinnin taloudellisista perusteista ks. *Landes – Posner* s. 131: »The adoption of a safety practice by most members of the industry shows that its cost is less than its expected benefit in accident avoidance.»

[124] Ks. normi- ja riskiperusteisen tuottamusarvioinnin erottelusta *Roos* s. 105–107.

[125] Ks. *Vinding Kruse,* JFT 1964 s. 185, jonka mukaan vahinkojen välttämismahdollisuuden sisällyttäminen tuottamusarviointiin vie tuottamuksen lähelle riskinjako-oppeja.

[126] Ks. *Dufwa* s. 841–842. *Roos* s. 107 viittauksin amerikkalaisen tuomarin Learned Handin kuuluisaan lausumaan. Hand esitti tuottamusedellytyksen tapauksessa United States v. Carroll Towing Co. (1947) matemaattisen kaavan muodossa käyttäen muuttujina vahingon todennäköisyyttä, vahingon suuruutta ja vahingon välttämiseksi vaadittavien toimenpiteiden kustannuksia: »if the probability be called P; the injury, L; and the burden, B; liability depends upon whether B is less than L multiplied by P.» Restatement of Tortsin 291 §:ssä sama riskin liiallisuus tuottamuksen perustana formuloidaan seuraavasti: »Where an act is one which a reasonable man would recognize as involving a risk of harm to another, the risk is unreasonable and the act is negligent if the risk is of such magnitude as to outweigh what the law regards as the utility of the act or of the particular manner in which it is done.» Ks. myös *Aarum* s. 192–193. *Epstein,* J. Leg. Stud. 1973 s. 154. Ks. lähestymistavan utilitaristisista perusteista *Weinribin,* Law and Philosphy 1983 s. 43–45 kriittistä esitystä. Ks. *Landes – Posner* s. 85–88 Learned Handin muotoileman kaavan taloudellisista perusteista ja sen rajoituksista.

[127] *Coleman,* Law and Philosophy 1982 s. 383–390 esittää näkemyksen, jossa vahingonkorvauksen oikeutusta perustellaan riskinoton vastavuoroisuudella (reciprocity of risks). Riskinotto loukkaa teorian mukaan vastavuoroisuuden vaatimusta, jos jonkun toiseen kohdistama riski poikkeaa (suuruudeltaan tai laadultaan) siitä, millaisten riskien kohteeksi muut asettavat hänet. Coleman suhtautuu kuitenkin kriittisesti pyrkimykseen käyttää riskiteoriaa korvausvastuun pohjimmaisena moraaliperusteena.

tuottoon nähden, yhdistys oli laiminlyönnillään aiheuttanut ... vahingon.»

Henkilövahinkoriskin arviointia koskevaksi esimerkiksi sopii Ruotsin HD:n ratkaisu NJA 1979 s. 129: Kunnalta vaadittiin vahingonkorvausta henkilövahingosta, joka oli aiheutunut, kun kunnallisella uimarannalla laiturilta sukeltanut henkilö löi päänsä pohjaan.[128] Samalla paikalla oli tapahtunut ennenkin samantapaisia onnettomuuksia.

HD lähti ratkaisussaan siitä, että kunnan piti tietää rannalla käyvän ihmisiä, joiden kyvyt sukeltamiseen liittyvien riskien arviointiin vaihtelivat. Vahinkoriskin on siten pitänyt olla kunnalle ilmeinen. Lisäksi olisi ollut vaivatonta ja edullista asettaa rannalle varoituskyltti. Esitetyistä syistä kunta tuomittiin tuottamuksensa perusteella korvausvelvolliseksi. Vastuu soviteltiin puoleen vahingonkärsijän huomattavaksi luonnehditun myötävaikutuksen perusteella.[129]

Tapauksia voidaan pyrkiä tulkitsemaan myös huolellisuusstandardin kautta sanomalla, että raviradanpitäjältä vaadittavaan huolellisuuteen kuuluu varavalaistusjärjestelmän ylläpitäminen. Uimarannanpitäjältä taas edellytetään tarpeellisten varoituskylttien asettamista. Kun tällaisten velvollisuuksien perusteluja kysytään, palataan kuitenkin lakiperusteisen normin puuttuessa riskiarvioinnin kaltaisiin punnintoihin: varoituksen asettamista voidaan vaatia, koska vahinkoriski on kohtalaisen suuri ja suojautumistoimenpide edullinen.[130] Näin havaitaan, että normi- ja riskiperusteiset arviointitavat ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Niiden suhde määräytyykin usein niin, että normiperusteisen huolellisuusstandardin taustalla on riskiarvio.

Normi- ja riskiperusteisen tuottamusarvioinnin suhdetta voidaan kuvata seuraavalla tavalla, joka tuo esille tutkimuksen perustana olevan näkemyk-

---

[128] Ks. myös tosiseikastoltaan samankaltaista ratkaisua KKO 1979 II 99, jonka perustelut eivät kuitenkaan ole tuottamusvaatimuksen kannalta yhtä mielenkiintoiset. Ks. myös amerikkalaista tapausta Hendricks v. Peabody Coal Co. (1969), jota *Landes* ja *Posner* s. 96–97 arvioivat taloudelliselta kannalta. Ks. riskiarvioinnista vastaavantyyppisten vahinkojen kohdalla silmällä pitäen uima-altaiden valmistajien tuotevastuuta *Shapo,* Nw. U. L. Rev. 1995 s. 1580–1581.

[129] *Bengtsson,* SvJT 1981 s. 521 on tulkinnut tapausta riski – kustannus -vertailun pohjalta: »Man synes alltså på vanligt sätt vägt riskens storlek mot besväret och kostnaden att vidta åtgärder mot den.»

[130] Samalla tavoin voidaan arvioida KKO:n ratkaisua 1982 II 163: Sairaalahoidossa ollut potilas vaati sairaalan omistajalta vahingonkorvausta, kun hän oli sairauskohtauksen saatuaan jäänyt makaamaan suihkusta valuvan kuuman veden alle. KKO totesi vastaajan tuottamuksensa perusteella korvausvelvolliseksi ja mainitsi seuraavat laiminlyödyt varotoimenpiteet: »Kuntainliitto sairaalan omistajana ei ollut ryhtymällä vahingon välttämiseksi tarpeellisiin teknisiin toimiin huolehtinut siitä, että suihkusta tuleva vesi olisi ollut lämpötilaltaan sopivaa. Se ei ollut myöskään huolehtinut siitä, ettei suihkua olisi voitu käyttää ilman valvontaa.»

sen tuottamusarvioinnin rakenteesta: Tuottamusarvioinnille on ensisijaisesti pyrittävä löytämään normiperuste soveltamalla normaaleja oikeuslähdeopin keinoja.[131] Arvioinnissa lähdetään siitä, mitä velvollisuuksia laki (esitöistä ilmenevine tarkoituksineen), oikeuskäytäntö ja muut normatiivista vaikutusta omaavat ohjeistot (esimerkiksi hyvää pankkitapaa tms. koskevat määräykset) tarjoavat.[132] Näiden lähteiden perusteella kyetään joissakin tapauksissa muodostamaan varsin täsmällisiä kuvauksia siitä, millaista menettelyä tietyssä asemassa olevalta henkilöltä vaaditaan.[133]

> Esimerkkeinä verrattain konkreetteja huolellisuusvaatimuksia perustavista normeista voidaan mainita seuraavat säännökset: TieliikenneL 23.1 §:n 3. virke: »Ajoneuvo on voitava pysäyttää edessä olevan ajoradan näkyvällä osalla ja kaikissa ennalta arvattavissa tilanteissa.» TyöturvallisuusL 29.1 §: »Koneiden, paineastioiden, nosto- ja kuljetusvälineiden sekä muiden niihin verrattavien teknillisten laitteiden tulee olla niillä työskenteleviä ja muita työpaikalla olevia henkilöitä uhkaavien tapaturmien ehkäisemiseksi tarkoituksenmukaisesti rakennetut, sijoitetut ja asennetut sekä varustetut tarpeellisin suojalaittein ja merkinnöin.»
>
> Esimerkkinä oikeuskäytännöstä voidaan mainita ratkaisun KKO 1983 II 105 perusteluissa oleva lausuma: »Kaupunki oli ollut velvollinen huolehtimaan siitä, että jalankulkijat olivat voineet sanotulla, jalankulkuunkin tarkoitetulla kadulla turvallisesti kulkea.» Velvoitetta konkretisoitiin edelleen mainitsemalla liukkauden poistamiseksi tarpeelliset toimenpiteet.

Varsin tavallista on kuitenkin, ettei vahinkoon johtanutta tekoa koske mikään VahL 2:1.1:n säännöstä täsmällisempi toimintanormi.[134] Jos normiperusteinen tuottamusarvio ei oikeuslähteiden tarjoaman informaation niukkuuden vuoksi johda riittävän selkeään käyttäytymisstandardiin, on toimin-

---

[131] Ks. *Jørgensen,* UfR 1961 B s. 86.

[132] Ks. SOU 1950:16 s. 127, jossa (av. 1) huomautetaan, etteivät kaikki normit ja määräykset tee niistä poikkeavaa toimintaa tuottamukselliseksi: »Omvänt är det möjligt, att en föreskrift är att fatta som en ren ordningsföreskrift, avsedd att ange vad som skall iakttagas för att undvika skador i allmänhet men icke att utsäga att ett däremot stridande handlingssätt i det särskilda fallet skall anses culpöst.»

[133] Kuten *Altman* s. 96 huomauttaa, tuottamusarvioinnin peruskriteerit (»due care», »reasonable care» samoin kuin niiden skandinaaviset vastineet) ovat erillisinä käsitteinä tarkasteltuina perin avoimia. Kun niitä tarkennetaan tekstissä mainittujen normilähteiden avulla, huolellisuusvaatimuksen sisältö kiinteytyy ja ratkaisijan harkintavalta kaventuu.

[134] Ks. *Saxén* s. 16. On myös mahdollista, että toimintavelvollisuuksista on annettu normi, joka ei kuitenkaan avoimuutensa vuoksi sano juuri mitään itse huolellisuusvaatimusten sisällöstä. Ks. esimerkiksi LiikepankkiL 10.1 §: »Hallintoneuvoston tehtävänä on valvoa, että pankkia hoidetaan asiantuntevasti ja huolellisesti lain ja yhtiöjärjestyksen mukaan.»

taa arvioitava riskiperusteisesti.[135] Tällöin kysytään, mitä vahinkoriskejä tekoon on liittynyt ja kuinka perusteltua niiden ottaminen on ollut.[136] Riskiarviointi tapahtuu reaalisen argumentaation tasolla, eikä voine johtaa yhtä yleisluontoisiin huolellisuusvaatimuksiin kuin velvoittavampien oikeuslähteiden perusteella muodostettu toimintavaatimus.

Riskiperusteinen tuottamusarviointi sisältää law and economics -koulukunnan esiin tuomia painotuksia.[137] Ajatuksena on, että huolellisuutta voidaan vaatia tiettyyn optimitasoon saakka, jonka jälkeen turvallisuutta lisäävät tarkastukset, suojavälineet tms. keinot saavat aikaan enemmän kustannuksia ja vaivaa kuin vähentävät vahinkokustannuksia.[138] Riskiperusteinen tuottamusarviointi merkitseekin, että vahinkoriskin aiheuttaja voi välttää korvausvastuun joissakin tapauksissa sen vuoksi, että vahingon välttäminen olisi ollut – periaatteessa mahdollisena – liian kallista.

> Yhteiskunnassa ei yleensäkään pyritä minimoimaan kaikkia mahdollisia riskejä: Esimerkiksi moottoriajoneuvojen muuttaminen rakenteeltaan sellaisiksi, ettei niillä voida ajaa yli 20 kilometrin tuntinopeudella, vähentäisi epäilemättä liikenneonnettomuuksien aiheuttamia henkilöja esinevahinkoja huomattavasti. Se, että tällaista filosofisessa mielessä mahdollista valintaa ei tehdä, osoittaa liikenteen sujuvuuden, kustannusten vähentämisen ym. päämäärien saavan vahinkojen maksimaalista välttämistä suuremman merkityksen.[139]

Riskiperusteista tuottamusarviointia ei voitane aina soveltaa vahingonaiheuttajan eduksi pelkästään vahinkofrekvenssiä ja odotettavien vahinkojen rahamäärää sekä toisesta toimintatavasta johtuvia kustannuksia vertaamalla. Henkilövahinkojen välttämistä pidettäneen eräissä tilanteissa laajemmin ta-

---

[135] Ks. *Hellner,* SvJT 1953 s. 623–624. *Dufwa* s. 840–841: »Den skönsmässiga bedömning som förekommer där nämnda rättskällor saknas eller som inträder som ett komplement till dessa styrs i modern skadeståndsrätt av intresseavvägningar, sociala synpunkter och ekonomiska resonemang».

[136] *Coleman,* Law and Philosophy 1982 s. 384 tuo riskiperusteisista vahingonkorvausteorioista puhuttaessa esiin kysymyksen, onko vahingonaiheuttajalla ollut perusteltuja syitä muutoin suurina pidettävien riskien ottamiseen: »liability cannot be imposed on those who offer a legitimate excuse for their departures from acceptable levels of risk-creation.»

[137] Ks. *Englard,* J. Leg. Stud. 1980 s. 52: »The concept of fault conveys what one could call an idea of economic blameworthiness.»

[138] Ks. optimaalisen huolellisuusvaatimuksen taloustieteellisestä määrittämisestä *Landes – Posner* s. 58–62.

[139] Ks. *Posner,* Economic Analysis s. 197. Ks. *Schroeder,* Colum. L. Rev. 1986 s. 519 siitä, miten velvoittaminen äärimmäiseen riskien välttämiseen loukkaisi ihmisten toimintavapautta.

voiteltavana. Syynä tähän ovat henkilövahinkoihin liittyvät aineettomat menetykset, joiden vuoksi pelkkä taloudellinen kustannusten ja hyödyn vertaaminen ei tuo esille kaikkia yhteiskunnassa tärkeinä pidettäviä ja oikeudelliseen arviointiin vaikuttavia intressejä.[140]

D. Tuottamusarvioinnin objektiivisista piirteistä. Vahingonkorvausoikeuden tuottamusarvostelussa verrataan objektiivisesti muodostettua käyttäytymisvaatimusta tai riskiarviota tapahtuneeseen. Harkinnassa ei siten kiinnitetä huomiota vahingonaiheuttajan henkilöön ja hänen intentioihinsa samalla tavalla kuin rikosoikeudellisessa syyllisyysarvioinnissa.[141] Joitakin yksilöllisiä vastuun lievennöksiä on kuitenkin esitetty tehtäväksi: Esimerkiksi oikeushenkilön hallituksen jäsenen tuottamusarvioinnissa on usein puollettu vaatimustason sitomista henkilön kykyihin niin, että keskimääräistä lievemmätkin vaatimukset ovat mahdollisia.[142] Tilintarkastajien vastuuta koskevassa ratkaisussa KKO 1981 II 48 maallikkotilintarkastajien katsottiin syyllistyneen vain lievään huolimattomuuteen, kun taas KHT-tilintarkastajan kohdalla lievennysperusteita ei katsottu olevan käsillä.[143] Oikeustilaa on kuitenkin sub-

[140] Ks. *Hutchinson,* Calif. L. Rev. 1985 s. 762, joka kritisoi sitä, että »(h)uman life and suffering represent just one more variable in the production-consumption equation.» Ks. *Schroeder,* Colum. L. Rev. 1986 s. 505–506 kansalaisten epäluottamuksesta kustannus-hyöty -analyysiä kohtaan. Hän viittaa yhtenä esimerkkinä oikeustapaukseen Grimshaw v. Ford Motor Co. (1980), jossa juryn jäsenten kerrotaan pitäneen törkeänä vastaajan tekemää ja toiminnassaan huomioon ottamaa laskelmaa siitä, tulisiko Ford Pinto -henkilöauton polttoainesäiliö siirtää turvallisempaan paikkaan. Vastaajan analyysissä sille aiheutuva korvausvastuu oli arvioitu 49,5 miljoonaksi dollariksi muutoskustannusten 137 miljoonaa dollaria vastaan.

[141] Ks. *Ek* s. 128. *Stang* s. 131. *Chydenius,* JFT 1903 s. 431–433 tuottamussäännön kehityksestä. Hän katsoo Suomessa omaksutun *culpa levis in abstracto* -teorian, jonka mukaan »damnifikanten blifver ansvarig ehuru han in concreto icke kunnat förutse skadan såsom möjlig.» Ks. myös *Hellner,* SvJT 1953 s. 613. Ks. *Alanen,* DL 1932 s. 406–408 objektiivisen tuottamus-käsitteen merkityksestä syyntakeettoman henkilön korvausvastuun oikeuttamisessa. Ks. *Sipilä,* NFT 1934 s. 174, joka viittaa objektiivisesti asetettavien vaatimusten spesialisoitumiseen silloin, kun huolellisuusvaatimukset määräytyvät toiminnassa vaadittavan ammattitaidon ja asiantuntemuksen mukaan. Ks. *Rasting* s. 454 tuottamusarvioinnin individuaalisuuden ja prevention yhteydestä.

[142] Ks. *Taxell,* Styrelseledamöters s. 229. *Bøe,* NFT 1990 s. 254. Ks. myös *Aarum* s. 68, joka painottaa yleisesti sitä, että osakeyhtiön hallituksen jäsenten vastuuarviointi on yksilöllistä (mikä periaatteessa sallii yksilökohtaisuuden tuottamusarvioinnissa). *Kobbernagelille* s. 240–241 yritysjohtoon kuuluvien henkilöiden erilaiset valmiudet olivat keskeinen sovittelunormin tarpeellisuutta puoltava seikka.

[143] Perusteluissa todettiin: »B:n ja C:n laiminlyönnit olivat vähäisemmät kuin A:n, koskei heiltä sen vuoksi, että yhtiössä ammattitilintarkastaja suoritti jatkuvaa tilintarkas-

jektiivisten arvioperusteiden osalta vaikea kuvata täsmällisesti lakiperusteisen sääntelyn puuttumisen ja oikeuskäytännön niukkuuden vuoksi.[144]

> Objektiivisen mittapuun filosofisista perusteista on esitetty erilaisia näkemyksiä:[145] Weinrib hylkää kantilaisen lähestymistapansa hengessä taloudelliset ja utilitaristiset selitykset päätyen siihen, että subjektiivinen tuottamusvaatimus jättäisi vahingonkärsijän oikeudet riippumaan vahingonaiheuttajan erityispiirteistä. Tämä olisi ristiriidassa kantilaisen oikeuskäsityksen kanssa: »On a Kantian view, a right is something which a person has »in his own right», by virtue of his being an end in himself. Since a person has an independent claim to it, it cannot be dependent on someone else'e subjectivity.»[146] Weinrib puoltaakin objektiivista arviointia sillä perusteella, että se ei subjektiivisen mittapuun tavoin ole ristiriidassa kategorisen imperatiivin ilmentämän omien etujen preferoinnin moraalisen kiellon kanssa.[147]
>
> Honoré puolestaan esittää varsin omaperäisen justifikaation objektiiviselle arvioinnille: Hänen mielestään ihmisten kuuluu tietyissä rajoissa kantaa huonon onnen seuraukset, koska vastaavasti hyvästä onnesta koituvat edut jäävät heille.[148] Tätä lähtökohtaa tukee Honorélla oletus, jonka mukaan kyvyiltään normaalit ihmiset voittavat (hyötyvät) pitkällä aikavälillä enemmän onnekkaiden tapahtumien ja valinnanvapauden perusteella kuin häviävät (subjektiivisessa mielessä) tuottamuksettomien vahinkojen tapaisen epäonnen vuoksi. Edelleen Honoré esittää, että seurausvastuun perustava objektiivinen arviointi on välttämätön ihmisten identiteetille: »If actions and outcomes were not ascribed to us on the basis of our bodily movements and their mental accompaniments, we could have no continuing history of character.»[149]

---

tusta, ollut kohtuudella voitu edellyttää yhtä yksityiskohtaista yhtiön hallinnon ja tilien tarkastusta kuin A:lta.» Aiheutunut vahinko oli 150.000 markkaa. Vastuu jaettiin niin, että A:n tuli yksinään suorittaa 100.000 markkaa ja kaikkien kolmen (B:n ja C:n vastuuta koskevan sovittelun jälkeen) yhteisvastuullisesti 50.000 markkaa.

[144] Ks. *Weyers* s. 710, joka puhuu tuottamuksen Janus-kasvoisuudesta sen sisältämiin objektiivisiin ja subjektiivisiin elementteihin viitaten.

[145] Ks. objektiivisen kriteerin historiallisesta taustasta *Parisi,* Am. J. Jurisprudence 1994 s. 322–325, 336–337.

[146] Ks. *Weinrib,* Law and Philosophy 1983 s. 50–52 (lainaus s. 52).

[147] Ks. myös *Weinrib,* McGill LJ 1989 s. 406–409, jossa hän näkee objektiivisen mittapuun moraalisen sisällön osapuolten tasa-arvoisuutta ylläpitävänä, sillä objektiivinen standardi (s. 409): »precludes the doer's personal qualities from being decisive to the relationship and thus dominating it.»

[148] Ks. myös *Holmesin* s. 108–109 näkemystä lahjojen ja onnen kuulumisesta yksilön vastuulle.

[149] Ks. *Honoré,* LQ Rev. 1988 s. 538–545 (lainaus s. 543). Ks. myös *Nagel* s. 185 samankaltaisesta ajattelusta.

Objektiivisen mittapuun taloudellisena perusteena on esitetty, että yksilöllisten mittapuiden muodostaminen jokaisen vahingonkorvausasian yhteydessä olisi liian hankalaa ja kallista.[150] Pragmaattisena perusteluna voidaan lisäksi viitata subjektiiviseen arviointiin liittyviin näyttöongelmiin.[151] Myös yhteiskuntaelämän varmuuteen ja luottamuksensuojaan on vedottu.[152]

Korvausvelvollisen yksilöllinen suhtautuminen vahingon aiheutumiseen ei ole vahingonkorvausoikeudessa noussut yhtä tärkeäksi kysymykseksi kuin rikosoikeudessa, jonka yleisissä opeissa – varsinkin tahallisuusopissa – tekijän tahdon suuntautuminen ja tekijän tiedot tunnusmerkistön mukaisen seurauksen mahdollisuudesta ovat kaikkein tärkeimpiä kysymyksiä.[153] Rikosoikeudessa tekijälähtöisellä subjektiivisella arvioinnilla on merkitystä myös tuottamuksellisten rikosten (huolimattomuutta tarkoittavassa merkityksessä) yhteydessä.[154] Lähtökohtana käytetään tosin tällöinkin objektiivista »keskimääräismittapuuta» ja toimintaa koskevia turvallisuusmääräyksiä tms. normeja, joiden perusteella ratkaistaan, onko tekijä laiminlyönyt huolellisuusvaatimusten täyttämisen. Tämän jälkeen rangaistavuus riippuu kuitenkin vielä syyllisyyskysymyksestä, jota arvioidaan subjektiivisen vaatimustason mukaisesti.[155]

Rikosoikeudellinen tuottamusarviointi perustuu siten viime kädessä tekijän yksilöllisistä piirteistä (esimerkiksi älykkyystasosta, koulutuksesta ja fyysisistä ominaisuuksista) lähtevään arvioon, olisiko juuri nimenomainen tekijä voinut toimia huolellisuusvaatimuksen edellyttämällä tavalla.[156] Ellei

---

[150] Ks. *Horn*, AcP 1974 s. 326. *Landes – Posner* s. 123–131.

[151] Ks. *Erenius* s. 172–173. *Honoré*, LQ Rev. 1988 s. 534–535.

[152] Ks. *Weyersin* s. 717–725 kriittistä esitystä.

[153] Ks. esimerkiksi *Lappi-Seppälä* s. 300–301, joka tuo esille perinteisten syyksiluettavuusoppien yhteyden Frankin positiiviseen tahtoteoriaan. Ks. *Backman*, LM 1989 s. 563–573, josta ilmenee, että positiivisen tahtoteorian ohella mieltämisteorian mukaiset perustelutavat ovat saaneet oikeuskäytännössä näkyvän aseman. Tahallisuusarvioinnin perustumisesta tekijän tosiasialliseen tilannearvioon ks. *Nuutila*, Rikosoikeuden s. 110–111.

[154] Ks. *Jareborg* s. 214: »Bedömningen av personlig culpa skall emellertid göras så individuell som möjligt.»

[155] Ks. *Nuutila* s. 331–333 relevanteista vertailukohdista ja s. 336–337 huolellisuusarvioinnin objektiivisten ja subjektiivisten perusteiden vuorovaikutuksesta. Ks. myös *Honkasalo* s. 78–80, 120–121, jonka mukaan (s. 79): »Subjektiivisesti, tekijän yksilölliset kyvyt huomioonottaen, arvioidaan, mitä hän olisi voinut havaita. Objektiivisesti taas, mitä hänen olisi pitänyt havaita.» Objektiivinen pitämisvaatimus vaikuttaa Honkasalolla vain subjektiivisesti määritellyn tekijälle mahdollisen voimisen alueella.

[156] Ks. *Jareborgin* s. 214–215 esitystä tuottamusarvioinnissa huomioon otettavista eri-

tekijällä ole sellaisia yksilökohtaisia heikkouksia, jotka vähentävät hänen kykyään yleisen huolellisuusvaatimuksen noudattamiseen, ei tuottamusarvioinnissa kuitenkaan tarvita kuin objektiivisen arvioperusteen soveltamista. Tämän vuoksi subjektiivisen arviointitavan käytännön merkitys jää usein vähäiseksi.[157]

Vahingonkorvausoikeudellinen tuottamus ei ole aina yhteydessä teon moraaliseen moitittavuuteen.[158] Kun tuottamusarviointi perustuu objektiiviseen käyttäytymisvaatimukseen, saatetaan myös sellaisten henkilöiden toiminta luonnehtia tuottamukselliseksi, joilla ei ole riittäviä kykyjä huolellisuusvaatimuksen täyttämiseen. Yksilön todellisten mahdollisuuksien perusteella tehtävä moraaliarvostelma voi siten johtaa eri tulokseen kuin oikeudellinen tuottamusarviointi.[159]

E. Tuottamuksen rakenne ja merkitys sovittelukysymykselle. Tuottamus-käsitteen sisältöä on edellä käsitelty laajahkosti yleisessä muodossaan. Tarkastelu on ollut sovitteluproblematiikan kannalta tarpeellista kahdesta syystä. Yleislausekkeen soveltamisessa käytettävät käsitteelliset välineet on ensinnäkin syytä kehittää riittävän tarkoiksi, jotta ratkaisija havaitsee niiden avulla kaikki relevantit kysymyksenasettelut.

---

tyisistä heikkouksista. Ks. *Erenius* s. 100–106 taustalla olevasta vaatimuksesta, jonka mukaan tekijällä on oltava todellinen mahdollisuus sopeuttaa käyttäytymisensä vaadittuun.

[157] Ks. *Frände* s. 196–201. *Nuutila* s. 317–318 tuo esille sen, että yksilöllisen tuottamusmoitteen puuttuminen vaikuttaa harvoin rikosvastuusta vapauttavasti terveydenhuollon, työturvallisuuden ja liikennekäyttäytymisen kaltaisilla erityisaloilla. Ks. esimerkiksi KKO 1994:101, jossa luontaishoidon asiantuntijana esiintynyt A oli kehottanut sokeritautia sairastaneen lapsen vanhempia korvaamaan hoidossa käytetyn insuliinin ns. kuhnehoidoilla. Lapsen kuoltua A tuomittiin kuolemantuottamuksesta. Ratkaisuotsikon mukaan: »A, joka tosin ilmeisesti itse oli uskonut hoitomuotonsa tehokkuuteen, ei ollut voinut nojautua puolueettomaan tietoon tai perusteeseen, joka olisi horjuttanut käsitystä, että sokeritaudissa insuliinihoito oli välttämätön ja ettei se ollut korvattavissa kylpyhoidoilla.» Ks. tapauksessa käsillä olleesta ryhtymistuottamuksesta jäljempänä av. 184.

[158] Ks. *Conaghan – Mansell* s. 10–11. Ks. *Stephen* s. 134, jonka mukaan objektiiviseen mittapuuhun perustuvalla tuottamus-käsitteellä ei ole moraalista konnotaatiota. Teon motiivien korostumisesta etiikassa vahingonkorvausoikeuden kannalta ks. *Epstein,* J. Leg. Stud. 1973 s. 200. Ks. *Lødrup* s. 98, joka toteaa tuottamuksen moraalisen sisällön heikentyneen 1900-luvun oikeuskehityksen myötä. *Posner,* J. Leg. Stud. 1973 s. 31 huomauttaa vaikeudesta yhdistää moraaliperusteista tuottamusarviointia vahingonkorvausoikeuden kompensaatiotavoitteeseen.

[159] Ks. *Coleman,* Law and Philosophy 1982 s. 375.

Tuottamus-käsitteen tarkentaminen voidaan yhteenvedonomaisesti päättää tuottamuksen rakenteen yleiseen kuvaukseen.[160] Tuottamusarviointiin kuuluvat kysymykset:

1) kohdistuuko tekijään lainsäädännöstä tms. normatiivisesti relevantista aineistosta löytyvä täsmennetty toimintavaatimus?
2) ellei ensimmäinen kysymys tarjoa riittävää arvioperustetta, onko tekijä ottanut liiallisen riskin verrattaessa vahinkofrekvenssiä ja odotettavissa olevan vahingon suuruutta siihen, mitä mahdolliset suojatoimenpiteet olisivat maksaneet tai mikä teon arvo yleensä on ollut?
3) voiko tekijä vedota moitearvostelua lieventäviin itseään tai olosuhteitaan koskeviin seikkoihin?
4) voiko tekijä vedota nimenomaiseen oikeuttamisperusteeseen?
5) täyttyykö yleinen oikeudenvastaisuusedellytys?
6) onko tekoon liittynyt etukäteen arvioiden vahinkoriski?

Toinen syy, joka on tehnyt tuottamus-käsitteen yleisen tarkastelun aiheelliseksi, on ollut siihen liittyvien kohtuuttomuusmahdollisuuksien selvittäminen. Erityistä huomiota on edellä kohdistettu huolellisuusvaatimusten arviomittapuuhun siltä osin, onko toiminnan arvottaminen objektiivista vai otetaanko siinä joiltakin osin toimijan yksilöllisiä oloja huomioon. Kun vahingonkorvausoikeudellinen tuottamus on todettu objektiivista arviointia painottavaksi, havaitaan yhdeksi mahdolliseksi kohtuusongelmaksi tapaukset, joissa vahingonaiheuttajalla ei ole objektiivisen arvioperusteen edellyttämiä tosiasiallisia kykyjä.[161] Jäljempänä tarkastellaankin tuottamusasteiden erottelua ottamalla erityisesti esille kysymys, voidaanko tuottamusasteiden määrittelyssä käyttää enemmän yksilösidonnaisia tekijöitä kuin vastuuperustetta arvioitaessa, jolloin kohtuuttomuusriskiä voitaisiin vähentää tuottamuksen lievyyteen nojaavalla sovittelulla.

[160] Vrt. esimerkiksi *Nuutila*, Rikosoikeuden s. 49–53 rikoksen rakenteen yleiseen kuvaukseen, johon nähden esitetty vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen rakenne on selvästi yksinkertaisempi johtuen muun muassa vahingonkorvausoikeudellisen syyksilukemisen vähäisemmistä edellytyksistä.

[161] Ks. *Lange*, Gutachten s. 21 siitä, miten yksilöllisten puutteiden vaikutusta teon tuottamuksellisuuteen käytettiin sovittelusäännöstä puoltavana perusteena Akademie für deutsches Rechtin uudistusehdotuksessa jo 1940–luvulla.

2.3.4. Tuottamuksen asteista

2.3.4.1. Yleistä

A. Kolmi- vai neliportainen asteikko – erityisesti työntekijän vastuuta silmällä pitäen. Vahingonkorvausoikeudessa tuottamuksen asteet on yleensä jaoteltu neljään luokkaan: lievä huolimattomuus, tavallinen huolimattomuus, törkeä huolimattomuus ja tahallisuus.[162]

Kivivuori on esittänyt VahL 4:1:n (alkuperäisessä muodossaan) perusteella kannan, jonka mukaan työntekijän korvausvastuun määrittelyssä tunnettaisiin vain kolme tuottamusastetta: »Olennaista on huomata, ettei 4 luvun 1 §:ssä ole muodostettu nelijaottelua tahallisuus, törkeä tuottamus, tavallinen tuottamus, lievä tuottamus, vaan siinä on vain kolme porrasta: tahallisuus, törkeä tuottamus, lievä tuottamus.»[163]

Kivivuoren kanta merkitsisi, että työntekijän huolimattomuus jouduttaisiin aina luokittelemaan joko lieväksi tai törkeäksi. Kun työntekijä ei VahL 4:1.1:n mukaan ole korvausvastuussa lievällä huolimattomuudella (säännöksen kielellä »lievällä tuottamuksella») aiheutetusta vahingosta, johtaisi Kivivuoren tulkinta ilmeisesti työntekijän korvausvastuun suurempaan kaventumiseen kuin neliasteisesta tuottamusluokittelusta seuraa. Jos ne huolimattomuusmuodot, jotka neliportaisella asteikolla sijoittuvat tavallisen huolimattomuuden piiriin (ja perustavat korvausvastuun), jouduttaisiin tulkitsemaan joko lieväksi tai törkeäksi huolimattomuudeksi, katsottaisiin ilmeisesti suuri osa tavallisesta huolimattomuudesta lieväksi. Näin kävisi ainakin, jos törkeän huolimattomuuden osalta noudatettaisiin perinteistä linjaa, jossa sille on asetettu varsin vaikeasti täyttyvät kriteerit.[164] Vaikka kolmijakoisen asteikon käyttäminen saattaisi merkitä myös jonkinasteista törkeän huolimattomuuden alan laajentumista, olisi tavallisen huolimattomuuden piiriin kuuluvien tilanteiden laajamittainen törkeäksi huolimattomuudeksi luokittelemi-

[162] Ks. *Saxén* s. 38. *Routamo – Ståhlberg* s. 55.

[163] Ks. *Kivivuori* s. 66. Vuosisadan alkupuolen kirjallisuudessa *Winroth* s. 99–100 tyytyi erottamaan tahallisuuden ohella kaksi huolimattomuuden astetta, törkeän huolimattomuuden (culpa lata) ja tarkemmin määrittelemättömän huolimattomuuden (culpa levis in abstracto). Törkeän huolimaton teko rinnastui hänellä tahallisuuteen ja saattoi saada aikaan erilaisia oikeusvaikutuksia kuin lievempi huolimattomuus.

[164] Ks. törkeän huolimattomuuden sisällöstä esimerkiksi *Mali,* NFT 1960 s. 319. *Saxén* s. 38–39. *Hemmo* s. 302–303. *Lødrup* s. 99. Ks. SOU 1989:88 s. 145, jossa pohdittiin vakuutussopimuslakia silmällä pitäen, tulisiko takautumisoikeus sitoa törkeän huolimattomuuden vai merkittävän vahinkoriskin sisältävän tietoisen huolimattomuuden vaatimukseen. Mietinnössä jälkimmäinen formulaatio katsottiin laajasisältöisemmäksi.

nen ongelmallista jo senkin vuoksi, että ilmaisu viestittäisi voimakasta vahingon aiheuttaneeseen työntekijään kohdistuvaa moitetta.[165]

VahL:n tekstistä on vaikea saada tukea sen enempää kolmi- kuin neljaollekaan. Laissa ei varsinaisesti nimetä muita tuottamusasteita kuin tahallisuus (VahL 2:1.2 ja 4:1.2) ja lievä tuottamus (VahL 4:1.1). Muun muassa 2:1.1:n yleisestä tuottamussäännöksestä käy kuitenkin ilmi, että myös joitakin väliin sijoittuvia vastuumuotoja on olemassa.[166]

Kolmijakoinen asteikko vähentäisi sovittelun merkitystä työntekijöiden vastuun yhteydessä, koska lievän tuottamuksen tapauksissa korvausvelvollisuutta ei syntyisi lainkaan.[167] Huolimattomuuden törkeäksi luokitteleminen puolestaan tarjoaisi argumentin sovittelua vastaan, mikä voisi johtaa siihen, että VahL 4:1.1:n mukaiset korvaukset eivät olisi aivan vähäisiä. Sovittelun kaventuva merkitys ei tietenkään ole argumentti kolmijakoisen asteikon hylkäämisen puolesta, sillä sovittelun näkyvän aseman säilyttäminen ei ole itsetarkoitus. Päinvastoin voidaan esittää, että ratkaisijalle runsaasti harkintavaltaa jättävän sovittelun korvaaminen muilla normeilla lisäisi oikeudenkäytön ennustettavuutta ja olisi sen vuoksi toivottavaa. Tämä perustelu ei kuitenkaan tue neliportaisen asteikon hylkäämistä, vaan tuo kolmijakoisuuden ongelmana esille törkeän ja lievän huolimattomuuden välisen rajanvedon jyrkkyyden. Ennustettavuus voisi rajatapauksissa heikentyä, jos kaikki tilanteet jouduttaisiin luokittelemaan – osapuolia vahvasti rasittaviin oikeusvaikutuk-

---

[165] Ks. *Aarumin* s. 111 samankaltaista huomautusta. Lisäksi teon kvalifiointi törkeän huolimattomaksi avaa vakuutuksenantajan takautumisoikeuden, jonka laaja käyttäminen ei ole toivottavaa vakuutusten korvausoikeudellista merkitystä painotettaessa. Myöskään vastuuvakuutusta (jolla ei tosin ole työntekijän vastuun kannalta juurikaan käytännöllistä merkitystä) ei tällöin yleensä voida käyttää korvauksen suorittamiseen, ellei vahingonkärsijänä ole luonnollinen henkilö, jota kohtaan vakuutuksenantaja ei voi rajoittaa vastuutaan vakuutetun törkeän huolimattomuuden perusteella (VakSopL 30.4 §). Tällöinkin vakuutuksenantajan vastuu on toissijaista niin, että edellytyksenä on vakuutetun todettu maksukyvyttömyys. Ks. HE 114/1993 s. 45.

[166] Tämän selvän asian (on käytännössä mahdotonta ajatella järjestelmää, jossa ainoa tuottamusasteiden raja kulkisi lievän tuottamuksen ja tahallisuuden välillä) voi todentaa viittaamalla VahL 2:1.1:een ja 4:1.1:een, joissa käytetään sanamuotoja »tahallisesti tai tuottamuksesta» ja »virheellään tai laiminlyönnillään». Käytetyt ilmaisut ovat tahallisuuden ulkopuolelle jääviä ilmiötä kuvatessaan laajempia kuin lievä tuottamus, johon on muualla laissa (4:1.1) liitetty erityisiä oikeusvaikutuksia.

[167] Tuottamusasteiden jaottelun muotoa tärkeämpi kysymys on luonnollisesti se, kuinka laajan alan ajateltavissa olevista tuottamuksen ilmenemismuodosta VahL 4:1.1:n lievä tuottamus -kriteeri kattaa. Lievän tuottamuksen sisältöä ei VahL:n valmistelun yhteydessä mitenkään eritelty. Ks. HE 187/1973 s. 21–22 ja lakivaliokunnan mietintö 5/1974 s. 3, 9, joissa säännöstä käsitellään, mutta lievän tuottamuksen sisältöön ei oteta kantaa.

siin johtaen – kahden huolimattomuusasteen avulla.

Vahingonkorvausoikeudessa on yleensä totuttu ajattelemaan, että käsitteellisenä välineenä on olemassa jokin huolimattomaksi katsotun toiminnan perusmuoto, josta seuraa vahingonkorvausvelvollisuus.[168] Huolimattomuuden lievyyteen tai törkeyteen voi liittyä erityisiä oikeusvaikutuksia, jotka ovat systemaattisia poikkeuksia ja jotka tekevät tuottamusmuotojen erottamisen tarpeelliseksi.[169] VahL:sta ei ole saatavissa riittävää selvitystä osoittamaan, että lakia säädettäessä olisi tarkoitettu luopua tavallisesta huolimattomuudesta huolimattomuuden perusmuotona edes työntekijöiden vastuun kohdalla – muista tilanteista puhumattakaan. Tämän tulkinnan omaksumisesta seuraa, että lievän huolimattomuuden määrittelyssä on otettava huomioon muitakin vaihtoehtoja kuin törkeä huolimattomuus, eikä lievän huolimattomuuden piiriä ole perusteltua määritellä niin laajaksi kuin kolmiportaisesta järjestelmästä voisi edellä todetulla tavalla seurata.

B. Tuottamusasteiden erottamisen tarpeesta. Tuottamusasteiden erottaminen ei ole ollut vahingonkorvausoikeuden klassisten lähtökohtien mukaan välttämätöntä. Täyden korvausvelvollisuuden on tuottamussäännön mukaan katsottu seuraavan mistä tahansa tahallisuuden tai huolimattomuuden piiriin luettavasta vahingon aiheuttamisesta.[170] Vasta myöhempi – ja viimeisinä vuosikymmeninä voimistunut – oikeuskehitys[171] on johtanut siihen, että etenkin yksityishenkilön (ja muun taloudelliselta kantokyvyltään heikon vastuusubjektin) korvausvelvollisuuden laajuus voi riippua muun muassa häneen kohdistuvan moitearvostelun tarkemmasta luokittelusta.[172]

---

[168] Ks. *Saxén* s. 38. *Routamo – Ståhlberg* s. 55. Vrt. *Kivimäki – Ylöstalo* s. 435 av. 2 ja 457–458, jossa (ennen VahL:a) operoidaan erilaisella luokituksella. Kirjoittajat erottavat vain lievän ja törkeän huolimattomuuden, mutta jakavat lievän huolimattomuuden kahteen muotoon, abstraktiseen ja konkreettiseen.

[169] VahL:n ulkopuolelta voidaan mainita tuottamusasteiden erotteluun oikeusvaikutuksia kytkevinä säännöksinä seuraavat: PK 18:7.1, YdinvastuuL 21 §, PotilasvahinkoL 3.2 §, VakSopL 75.1 §, OYL 15:3, LiikepankkiL 62 §, SäästöpankkiL 129 §, VakuutusyhtiöL 17:2.2, PatenttiL 58.1 §, MallioikeusL 36.1 §, TavaramerkkiL 38.2 § ja ArvoosuustiliL 31 §.

[170] Ks. esimerkiksi *Stang* s. 134: »Hovedreglen i erstatningslæren er imidlertid, at naar uagtsomheten først er saa stor, at den er retslig relevant, likestilles den med forsæt; der spørres altsaa ikke om grader i skylden.»

[171] Ks. kehityksestä tarkemmin jaksot 5.1.3. ja 5.2.1.

[172] Tämä merkitsee, että vahingonkorvausoikeudessa tulee jälleen esille sellaisia vahingonaiheuttajan syyllisyyden astetta painottavia arvostuksia, jotka vaikuttivat 1700–1800 -lukujen taitteessa eurooppalaisiin kodifikaatioihin. Ks. *Kivivuori,* Suomen vahingonkorvauslainsäädännön kehitys s. 195–196. *Huhtamäki,* Luotonantajavastuu s. 287–289.

Tuottamusasteiden erottelu ilmenee nykyisin useissa vahingonkorvausoikeudellisen järjestelmän kohdissa. Se tulee esille ainakin vastuuperusteen,[173] sopimusperusteisten vastuunrajoitusehtojen,[174] vahinkojen ennakoitavuutta koskevan korvausvastuun edellytyksen[175] ja sovittelun yhteydessä. Lisäksi vakuutuksenantajalla on VakSopL 75.1 §:n mukaan takautumisoikeus tuottamusvastuussa olevaa vahingonaiheuttajaa kohtaan vain, jos vakuutustapahtuma on aiheutettu tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella.

Esitetty osoittaa tarpeelliseksi selvittää, millaisten kriteerien perusteella tuottamusasteiden rajat määräytyvät ja mitkä seikat ovat omiaan vaikuttamaan tuottamusasteeseen. Sovittelun yhteydessä tuottamusasteiden täsmällisellä rajanvedolla ei kuitenkaan ole aina merkitystä. Tuottamusaste toimii sovitteluharkinnassa vaikuttavana tekijänä ilman, että sen tarkka luokittelu on välttämätöntä, ellei kysymys ole lainsäännöksen tahallisuuteen tai lievään huolimattomuuteen liittämistä erityisistä oikeusvaikutuksista. Esimerkiksi lievän ja tavallisen huolimattomuuden raja-alueelle sijoittuvaa tekoa ei ole pakko luokitella toisen käsitteen piiriin, sillä teon laadun vaikutus sovittelumahdollisuuksille vaihtelee liukuvalla asteikolla.

2.3.4.2. Lähtökohtia tuottamusasteiden väliseen rajanvetoon

A. Vertailevia huomioita. Vahingonkorvausoikeudessa tahallisuuden ja huolimattomuuden eri asteiden erotteluun on kohdistettu varsin niukasti huomiota. Tähän lienee vaikuttanut edellä todettu perinteinen lähtökohta, jonka mukaan vahingonaiheuttajan toiminnan tarkemmalla luokittelulla ei ole oikeudellista merkitystä, kunhan tuottamus on jossakin muodossa käsillä. Vahingonkorvausoikeudellisen analyysin suppeus tulee erityisen selvästi esille, kun vahingonkorvausoikeudessa tahallisuuden ja huolimattomuuden asteisiin kohdistettua tutkimusta verrataan rikosoikeuteen.[176]

Sovitteluun kuuluva materiaalisten tavoitteiden korostuminen ja laajah-

---

[173] Esimerkiksi VahL 4:1.1:n lievää tuottamusta koskeva rajoitus.

[174] Traditionaalisen kannan mukaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella vahingon aiheuttanut ei voi vedota vastuunrajoitusehtoihin. Ks. esimerkiksi *Hoppu*, Vastuun rajoitusehdoista s. 90–91.

[175] Ks. käsitystäni velallisen kvalifioidun tuottamuksen huomioon ottamisesta suhteessa vahinkojen ennakoitavuusrajoitukseen sopimusvastuussa *Hemmo* s. 253–264.

[176] Ks. *Klami*, LM 1984 s. 134–135 siitä, miten historiallisista lähtökohdista on tässä suhteessa irtaannuttu. Doluksen ja culpan erottamisella oli hänen mukaansa roomalaisessa yksityisoikeudessa tärkeä merkitys vastuun syntymisen kannalta. Rikosoikeuteen erottelu omaksuttiin sen sijaan vasta »tekijärikosoikeuden» kehityksen myötä.

kon oikeustosiseikaston pitäminen oikeudellisesti relevanttina johtavat siihen, että vahingonkorvausoikeudessa on tarvetta pyrkiä erittelemään tuottamusasteiden suhteita aiempaa perusteellisemmin. Tässä analyysissa voidaan tehdä vertailuja rikosoikeuden yleisiin oppeihin ja selvittää, millaista apua rikosoikeudellisesta käsitteenmuodostuksesta voidaan saada vahingonkorvausoikeudellisten tuottamusasteiden käsittelyssä.[177]

Vahingonkorvausoikeudellista huolimattomuuden jaottelua perusmuotoon sekä lievään ja törkeään versioon voidaan erityisesti verrata rikosoikeuden syyksiluettavuuskäsitteistössä tehtyyn tietoisen ja tiedottoman tuottamuksen erotteluun. Tuottamusmuodot eroavat tietoisuusperusteisen jaottelun mukaan toisistaan sen suhteen, onko huolimattomasti menettelevä henkilö ollut selvillä toimintaansa liittyvästä seurausriskistä.[178] Kun vahingonkorvausoikeuden tuottamus-käsite on todetulla tavalla pyritty kehittämään objektiiviseksi, ei korvausvelvollisuuden syntyminen tuottamusperusteella edellytä, että vahingonaiheuttaja tosiasiassa tiedostaa menettelynsä poikkevan huolellisuusnormin mukaisesta. Voidaan kuitenkin kysyä, onko hänen tietoisuudellaan vaikutusta siihen, minkä tuottamusasteen piiriin hänen menettelynsä luokitellaan.

B. Objektiivinen tuottamus-käsite ja tuottamuksen asteet. Vahingonkorvausoikeudessa voidaan periaatteessa pitäytyä tiukasti tuottamuksen objektiivisiin piirteisiin niin, etteivät vahingonaiheuttajan tahto tai tietoisuus ole relevantteja. Tuottamusarvio perustetaan tällöin puhtaasti siihen, ovatko huolelliselle toiminnalle asetettavat vaatimukset tulleet täytetyiksi. Jos samaa lähtökohtaa noudatetaan myös tuottamusasteen määrittelyssä, ei korvausvelvollisen tietoisuutta oteta huomioon myöskään sitä koskevassa harkinnassa.

---

[177] Vahingonkorvausoikeus ja rikosoikeus voidaan rinnastaa *Jørgensenin,* Am. J. Comp. L. 1970 s. 39 tavoin välineinä, joilla yhteiskunnassa puututaan sisäisen järjestyksen loukkaamiseen (ks. *Hellner,* JT 1995–96 s. 284–286 konkreeteista ongelmista, joita Ruotsin vahingonkorvausoikeudelle on aiheutunut sidoksesta rikosoikeuteen). Vahingonkorvausvastuu ja rangaistusseuraamukset on (ankaraa vastuuta lukuun ottamatta) yhdistetty rakenteellisesti varsin samantyyppisiin toiminnan moitittavuutta ja seuraamustietoisuutta koskeviin edellytyksiin. Oikeudenalojen perusero on luonnollisesti se, että rikosoikeudellinen rangaistus merkitsee syvällisempää puuttumista yksilön vapauspiiriin kuin velvoiteoikeudellinen vastuu, minkä vuoksi rikosvastuu on sidottu erilaisten syyksiluettavuusoppien, legaliteettiperiaatteen ym. normien kautta vaikeammin täyttyviin edellytyksiin. Seuraamusmuotojen suhteen perinteinen kuvauskaan ei tosin ole ongelmaton, mikä ilmenee verrattaessa esimerkiksi viiden päiväsakon ja miljoonan markan vahingonkorvauksen vaikutusta vastaajan oikeusasemaan.

[178] Ks. *Honkasalo* s. 124. *Frände* s. 194.

Tällöin huolimattomuuden lievyys tai törkeys joudutaan ilmeisesti arvioimaan lähinnä sen perusteella, kuinka olennaisesti korvausvelvollisen toiminta on poikennut häneltä edellytetystä tai missä määrin teolla otettu riski on ollut liiallinen. Poikkeamisen olennaisuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon paitsi huolellisuusvaatimuksen ja tosiasiallisen menettelyn suhde myös vahingon todennäköisyys ja sen oletettu laajuus.[179] Kysymys on eräänlaisesta määrällisestä kriteeristä. Sellainenkin menettely, jonka virheellisyyttä vahingonaiheuttaja ei ole itse ymmärtänyt, voi olla törkeän huolimatonta, jos se poikkeaa hyvin selvästi edellytetystä.[180]

On kuitenkin huomattava, etteivät korvausvelvollisuuden syntymistä koskeva tuottamusarviointi ja korvausvastuun sovitteluun vaikuttava tuottamusasteen määrittäminen edellytä mitenkään ehdottomasti samanlaisia arviointikriteerejä. Ilman loogista ristiriitaa voidaan yhdistää premissit: 1) vastuun syntyminen ilman yksilöllisen moitteen vaatimusta on vahingonkorvausoikeuden päämäärien ja arvostusten mukaista, ja 2) korvausvelvolliseen hänen erityispiirteensä huomioon ottaen kohdistuva moite vaikuttaa, kun tuottamuksen laatua arvioidaan kohtuusperusteisen sovitteluharkinnan yhteydessä.[181]

---

[179] Ks. esimerkiksi Ruotsin HD:n ratkaisuja NJA 1981 s. 302 ja 1985 s. 75. Ensimmäisessä tapauksessa tuottamuksen todettiin olleen huomattavaa, kun korvausvelvollinen oli jättänyt lukitsemattomaan autoon arvokasta ja varkaita houkuttelevaa (toisen) omaisuutta. Jälkimmäisessä ratkaisussa todettiin, että preventiivisistä syistä oli aihetta asettaa korkeat huolellisuusvaatimukset aseiden käsittelylle sotilaskoulutuksessa. Kun asevelvollinen oli käyttänyt asetta ilman käskyä ja selvästi turvallisuusohjeiden vastaisesti, katsottiin menettelystä seurannut vahinko törkeällä huolimattomuudella aiheutetuksi.

[180] Myös tahallisuuden kriteerit saattaisivat täyttyä, jos vahingonkorvausoikeudelliselle tahallisuudelle ei aseteta subjektiivisen tietoisuuden vaatimuksia, vaan huolellisuusvaatimuksesta poikkeamisen ilmeisyys yhdistettynä korkeaan vahinkotodennäköisyyteen riittää täyttämään tahallisuuden edellytykset.

[181] Jälkimmäinen arvioperuste johtaisi siihen, että subjektiivisilta kyvyiltään tavallista heikompaan yksilöön voisi vain harvoin kohdistua kvalifioitu tuottamusmoite. Vakuutuksenantajan takautumisoikeutta koskeva tapaus KKO 1995:125 (ään. 3–2) onkin tässä suhteessa yllättävä: 29-vuotias vastaaja, jonka älyllinen toimintataso synnynnäisen kromosomihäiriön (downin syndrooman) vuoksi vastasi 6–7-vuotiaan tasoa, oli heittänyt palavan savukkeen roskalaatikkoon. Teosta oli seurannut kioskirakennuksen tuhonnut tulipalo. KKO:n enemmistö katsoi vastaajan aiheuttaneen tulipalon vuoden 1933 VakSopL 25.1 §:n mukaisella törkeällä huolimattomuudella ja velvoitti hänet VahL 2:3:n perusteella korvaamaan 25.000 markkaa 500.448,62 markan vahingosta. Tulokseen vaikutti KKO:n perustelujen mukaan se, että vahingonaiheuttaja oli vajaata vuotta aikaisemmin sytyttänyt asuntolassaan roskalaatikon tuleen. Lisäksi hän oli uhkaillut roskalaatikkojen polttamisella. Mainituista perusteluista huolimatta voidaan kysyä, onko 6–7-vuotiaan tasolla olevan henkilön kyky teon seurausten ja niiden todellisen merkityksen ymmärtämi-

Tehtyä erottelua voidaan perustella sillä, että korvausvastuun syntymistä ja sovittelua koskevilla normeilla on selvästi erilaiset painotukset. VahL 4:1.1:n lievää tuottamusta koskevaa poikkeusta lukuun ottamatta tuottamusvastuun perusajatuksena on, että vahingonaiheuttajan tuottamukselliseksi katsottavasta menettelystä – ilman tarvetta täsmällisempään luokitteluun – seuraa korvausvelvollisuus. Vastuuperustetta koskeva normi on näin vahingonkärsijän suojaa painottava. Sen soveltamisessa ei vielä harkita korvausvastuun kohtuullisuutta vahingonaiheuttajan yksilöllisten olosuhteiden kannalta. Vasta sovittelusäännökset tuovat hänen subjektiivisen näkökulmansa harkintaan.

Kun sovittelun päämääränä on osapuolten varallisuusolot, vahingonaiheuttajan »syyllisyyden aste»[182] ym. seikat huomioon ottaen kohtuullisen korvauksen määrittäminen, olisi korvausvelvollisen yksilöllisen tietoisuuden ja toimintamahdollisuudet sivuuttava arviointi liian formaalia.[183] Joissakin tapauksissa voi olla aihetta kohdella eri tavoin sellaista korvausvelvollista, joka olisi tosiasiassa kyennyt noudattamaan tuottamusnormin edellyttämää huolellisuutta kuin sellaista, jolla ei kykyjään heikentävien subjektiivisten syiden vuoksi ole ollut tähän mahdollisuuksia.[184] Sovittelulla pyritään osapuolten intressien yhteensovittamiseen tavalla, joka ei useinkaan tarjoa kummal-

---

seen riittävä, jotta tekoa voidaan pitää törkeän huolimattomana. Ks. *Saxén* s. 100. 6–7-vuotias on lisäksi lähellä sitä alaikärajaa, jonka kohdalla vahingonkorvausvastuun on katsottu voivan koskaan tulla kysymykseen. Ks. esimerkiksi *Nygaard* s. 376–377. Ks. NJA 1988 s. 186, jossa tapahtumahetkellä kolmen vuoden ja kahden kuukauden ikäiseen lapseen kohdistettu korvausvaatimus hylättiin, koska tämän ymmärryskyvyn ei katsottu vielä kehittyneen tuottamuksen edellyttämälle tasolle.

[182] Ks. HE 187/1973 s. 13, jossa ilmaisua käytetään VahL 2:1.2:n perusteluissa.

[183] Ks. *Rudanko* s. 221 av. 123. Ks. esimerkiksi hovioikeustapaus IHO 31.8.1979, P-345/79, jossa on tuottamusastetta arvioitaessa poikettu vahingonkorvausoikeudellisesta opista, jonka mukaan vahingonaiheuttaja ei voi vedota yksilöllisiin heikkouksiinsa tuottamusmoitteen välttämiseksi. Ratkaisuselosteen mukaan: »Linja-auton kuljettaja oli oikean jalan ja selkärangan kulumamuutoksista ja viosta johtuneen oikean jalan puutumisen vuoksi ryhtynyt kädellään nostamaan jalkaansa kaasupolkimelta ja laiminlyönyt tällöin noudattaa olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta vahingon välttämiseksi seurauksin, että linja-auto oli tien kaiteeseen törmättyään syöksynyt järveen ja vaurioitunut.» HO katsoi, että kuljettajan viaksi jäi vain lievä tuottamus. Näin työnantajan korvausvaatimus hylättiin. Tapauksessa kuljettajan yksilöllisten heikkouksien huomioon ottaminen on ollut perusteltua etenkin, kun voidaan olettaa, että hänen terveydentilansa ja työkykynsä on ollut tutkittavana, mutta hänen on katsottu voivan jatkaa ammatissaan.

[184] Jälkimmäisessä tilanteessa tuottamusmoite kohdistuu siihen, että henkilö on ryhtynyt toimintaan, johon hänellä ei ole ollut riittäviä valmiuksia. Rikosoikeudessa ilmiö

lekaan parasta mahdollista lopputulosta. Tässä harkinnassa otetaan huomioon laaja asianosaisten kannalta relevanttien muuttujien joukko. Näistä syistä myös tuottamuksen tietoisuutta tai tiedottomuutta voidaan pitää seikkana, joka vaikuttaa lopputulokseen. Samaan viittaa lain esitöiden sovitteluperusteena mainitsema »syyllisyyden aste». Se on ilmaisuna selvästi jotakin korvausvelvollisen persoonaan ja tietoisuuteen vahvemmin kytkeytyvää kuin sen määrällinen mittaaminen, kuinka paljon vahinkoon johtanut toiminta on poikennut huolellisena pidettävästä tai kuinka suuria vahinkoriskit ovat olleet.

2.3.4.3. Tietoinen ja tiedoton huolimattomuus

A. Erottelusta. Vahingonkorvausoikeudessa vastuuperusteena oleva tuottamusedellytys perustuu objektiiviseen arviointiin, eikä huolimattomuuden tietoisuudella tai tiedottomuudella ole tässä yhteydessä merkitystä. Erottelun tarkoittamat näkökohdat voivat kuitenkin vaikuttaa sovitteluharkinnassa, kun arvioidaan, millainen moite korvausvelvolliseen lopulta kohdistuu.[185] Näin sovitteluun liittyvä tuottamusarviointi on vastuuperustekysymystä subjektiivisempaa, jolloin tietoisen ja tiedottoman huolimattomuuden erottelukin voi olla vastuunjaon kannalta relevantti.

Tietoinen huolimattomuus on käsillä, kun huolellisuusvaatimuksista poikennut henkilö on toimintahetkellä tiennyt sekä häntä koskevista huolellisuusvaatimuksista että siitä, ettei hänen toimintansa ole ollut niiden mukaista. Tiedoton huolimattomuus on puolestaan kyseessä, kun huolellisuusvaatimuksista poikkeava henkilö ei joko ole tiennyt 1) miten hänen tulisi toimia menetelläkseen oikein tai 2) että hänen toimintansa poikkeaa häneen kohdistuvista vaatimuksista.[186] Hänen olisi kuitenkin soveltuvan arviomittapuun mukaan tullut olla selvillä toimintansa tuottamuksellisuudesta.[187]

---

tunnetaan nimellä ryhtymistuottamus (Übernahmeverschulden). Ks. *Nuutila,* Rikosoikeuden s. 124. *Erenius* s. 168. On kuitenkin mahdollista, että vahingonaiheuttajan individuaalinen puute estää häntä ymmärtämästä valmiuksiensa vajavaisuutta. Objektiivinen tuottamusarvion mittapuu voi tällöin johtaa vastuuseen korvausvelvollisen todellisista toimintamahdollisuuksista riippumatta. Ks. *Englard* s. 25 viite 1: »individuals may be held guilty of legal fault for failing to live up to a standard which as a matter of fact they cannot meet.»

[185] Ks. *Stoll,* RabelZ 1970 s. 495–496. *Walin* s. 17 mainitsee erottelun adekvaattisuuskysymyksen yhteydessä.

[186] Ks. *Lødrup* s. 99.

[187] Ks. *Nuutila* s. 318, jossa todetaan, että rikosoikeudellinen vastuu tiedottomasta tuottamuksesta perustuu »siihen, että tekijä ei ole mieltänyt oikeudenloukkauksen mahdollisuutta, mutta hän olisi voinut ja hänen olisi pitänyt havaita se. Tausta-ajatuksena näyt-

Sen toteaminen, onko vahingonaiheuttaja tietänyt toimintansa poikkeavan huolellisuusvaatimuksista, on epäilemättä monesti vaikeaa.[188] Erityisesti rikosoikeuden tahallisuusopeissa tekijän tahdon ja tarkoitusten selvittämistä on pidetty yhtenä vaikeimmista ongelmista.[189] Rikosoikeuden vastauksena on teoreettisten konstruktioiden (muun muassa ns. hypoteettinen koe ja mieltämisteoria) ohella sen korostaminen, mitä tekijän piti tietää tekonsa todennäköisistä seurauksista.[190] Koska tuottamuksen tietoisuuteen tai tiedottomuuteen ei kuitenkaan liity sellaisia välittömiä oikeusvaikutuksia, että rajanveto tietoisuusmuotojen välillä olisi aina tehtävä, voidaan tietoisuuskysymyksen merkitys rajoittaa niihin tapauksiin, joissa siitä katsotaan saatavan riittävä selvitys. Muulloin tuottamusaste joudutaan määrittämään muiden seikkojen perusteella, jolloin arviointikriteereinä tulevat esille huolellisuusvaatimuksesta poikkeamisen suuruus, vahingonaiheuttajan asema sekä siihen liittyen objektiivisen huolellisuusmittapuun ankaruus ym. seikat.

B. Suhde tuottamuksen asteisiin. Tuottamuksen tietoisuus tai tiedottomuus on perustelluinta ottaa huomioon toiminnan kokonaisarvostelussa. Erottelun perusteella ei voida tehdä suoranaisia johtopäätöksiä sen suhteen, pidetäänkö tiettyä menettelyä lievänä, tavallisena vai törkeänä huolimattomuutena.[191] Erottelu voidaan kuitenkin yhdistää huolellisuusvaatimuksista poikkeamisen suuruuteen, jolloin saadaan suuntaviivoja huolimattomuuden asteiden määrittämiseen.[192] Tyypilliseksi lieväksi huolimattomuudeksi voidaan nimetä tilanne, jossa vahingonaiheuttaja poikkeaa vain vähän häneen kohdistuvista

---

tää olevan, että tekijä olisi voinut itse vaikuttaa omaan mieltämiseensä ja tahtomiseensa.» Ks. myös *Ek* s. 126. *Jareborg* s. 212 perustelee tiedottaman tuottamuksen tietoista lievempää moitittavuutta sillä, että tekijä »visar inte likgiltighet inför existensen av en risk, utan likgiltighet inför *huruvida* det finns en risk.»

[188] Ks. *Kennedy,* J. Leg. Stud. 1973 s. 363 toisen ihmisen arvostusten, päämäärien ym. subjektiivisten kokemusten tavoittamattomuudesta: »there is no way for one person to participate directly in another person's experience of them.»

[189] Ks. *Träskman,* Kan gärningspersonens s. 64–65, jossa tekijän tahdon näyttäminen katsotaan teoriassakin ongelmalliseksi.

[190] Ks. *Träskman,* Kan gärningspersonens s. 69–72, jossa todetaan, että tahallisuusarvioinnin osaksi tulee tällöin ulkoisesti helpommin arvioitavia tekijöitä. Samalla tahallisuuden sisältö objektivoituu, kun yleinen lainalaisuuksia koskeva tieto korostuu yksilöllisen tietämyksen sijasta.

[191] Ks. *Frände* s. 195–196 vastaavasti rikosoikeudellisen törkeän tuottamuksen määrittämisen kannalta. Frände huomauttaa muun muassa, ettei tietoista tuottamusta ja törkeää tuottamusta tule identifioida.

[192] Ks. *Backman,* LM 1989 s. 583 tavallisen ja törkeän tuottamuksen erottamisesta rikosoikeudessa: »Tuottamuksen pitäminen törkeänä perustuu nähdäkseni kokonaisar-

huolellisuusvaatimuksista ja tekee tämän tiedottomasti. Törkeän huolimattomuuden suuntaan taas viittaa se, että huolellisuusvaatimuksista poikkeaminen on »määrällisesti» huomattavaa ja tapahtuu tietoisesti.[193]

> Vaikeammin luokiteltavia ovat kombinaatiot: olennainen poikkeaminen huolellisuusvaatimuksista ilman subjektiivista tietoisuutta ja vähäinen poikkeaminen siitä tietoisena. Näiden muotojen osalta on mahdollisena arviointituloksena muistettava törkeän ja lievän huolimattomuuden väliin jäävä »tavallisen» huolimattomuuden alue.

Oikeuskirjallisuudessa toiminnan erityistä moitittavuutta ja seurauksia koskevaa piittaamattomuutta on pidetty kvalifiointia puoltavina näkökohtina.[194] Tällaiset moitittavuutta painottavat kriteerit viitannevat tuottamuksen tietoisuuteen. Tuottamusasteen määrittämiseen vaikuttaa kuitenkin myös jouk-

---

viointiin, jossa vaikuttaa toisaalta huolellisuusnormista poikkeamisen vakavuus ja vaarallisuus ja toisaalta käyttäytymisessä ilmennyt yleinen velvollisuuksista piittaamaton asenne.»

[193] Ks. *Hagstrøm* s. 65: »For at handlingen skal være grovt uaktsom, må det foreligge et markert avvik – *både* objektivt og subjektivt – fra den forsvarlige.» *Wilhelmsson,* DL 1977 s. 405 epäilee, ettei törkeän huolimattomuuden tyhjentävään määritelmään voida tuottamustilanteiden moninaisuuden vuoksi päästä. Ajatuksen mukaisesti tekstissä pyritäänkin ilman tarkkarajaista määritelmää tarjoamaan tunnistamiskriteerejä sen hahmottamiseksi, millaiset seikat tavallisesti puoltavat huolimattomuuden toteamista kvalifioiduksi.

Vakuutuksenottajan korvausoikeutta koskevassa tapauksessa KKO 1963 II 46 (ään. 3–2) törkeän huolimattomuuden kriteerit on asetettu yllättävän alhaisiksi, eikä tietoisuuttakaan ole ilmeisesti edellytetty. Otsikon mukaan: »Henkilön, joka yrittäessään nousta liikkuvaan junaan oli joutunut junan pyörien ruhjottavaksi, katsottiin omalla törkeällä huolimattomuudellaan aiheuttaneen vahingoittumisensa.» Vakuutuksenottaja menetti tämän vuoksi vuoden 1933 VakSopL 18.2 §:n perusteella korvausoikeutensa. Tapausta tuskin ratkaistaisiin enää samalla tavalla, koska nykyinen VakSopL 28.3 § on vakuutetun kannalta lievempi niin, että törkeästä huolimattomuudesta ei suoraan seuraa korvauksen menettämistä vaan pelkkä mahdollisuus sen alentamiseen. Ks. törkeän huolimattomuuden sisällöstä kyseisen säännöksen yhteydessä HE 114/1993 s. 43. Oikeustapauksesta ei myöskään voida tehdä varmoja vahingonkorvausoikeudellisia tuottamusasteita koskevia päätelmiä: vahingonkorvaus- ja vakuutusoikeuden tuottamus-käsitteet eivät välttämättä vastaa toisiaan, koska niihin liittyvät oikeusvaikutukset ja sääntelytarpeet ovat erilaisia.

[194] Ks. *Saxén* s. 39: »vid grov culpa är beteendet alltid etiskt klandervärt.» *Lødrup* s. 99. Ks. myös *Mali,* NFT 1960 s. 320 vakuutusoikeuden kannalta. Ks. ratkaisun KKO 1995:71 perusteluja: »Vahingonkorvausoikeudessa on huolimattomuutta pidetty törkeänä usein silloin, kun toiminta on ollut lähellä tahallista menettelyä ja siten häikäilemätöntä ja välinpitämätöntä.» Ks. vakuutuksenottajan tuottamuksen laatua koskevaa tapausta KKO 1995:101 (ään. 3–2), jossa on äänestetty unohtamisen oikeudellisesta arvottamisesta.

ko muita korvausvelvollisen tietoisuudesta riippumattomia ulkoisia tekijöitä kuin huolellisuusvaatimuksista poikkeamisen olennaisuus: Vahinkoriskin suuruuden ja käsillä olevien arvojen suuruuden on esitetty viittavan törkeään huolimattomuuteen.[195] Merkitystä on lisäksi sillä, kuinka tiukkoja huolellisuusvaatimuksia vahingonaiheuttajaan kohdistetaan.[196] Jos häneltä esimerkiksi tietyn alan asiantuntijana edellytetään erityistä huolellisuutta, voitaneen lievän huolimattomuuden aluetta pitää hänen kohdallaan varsin kapeana ja törkeän huolimattomuuden kriteerejä puolestaan tavallista helpommin täyttyvinä. Asiantuntijoiden kohdalla ei tosin tietoisuus-elementtikään ole yleensä vähäinen, sillä heidän voidaan keskimäärin olettaa olevan hyvin selvillä vaaditun ja oman toimintansa sisällöstä.

Vahingonaiheuttajan tuottamuksen tietoisuudella tai tiedottomuudella on kaikkiaan tärkeä merkitys huolimattomuuden asteen määrittämisessä, vaikka pelkän tietoisuuskysymyksen perusteella ei lopullista luokitusta voidakaan vielä tehdä. Samalla yksilökohtainen moitittavuus pääsee vaikuttamaan korvausvastuuseen, jolloin objektiivisesta vastuuperusteesta johtuvaa kohtuuttomuusriskiä voidaan kaventaa lievästä moitteesta tukea saavan sovittelun avulla.

2.3.4.4. Tuottamuksellisen toiminnan ja tuottamuksellisen vahingon aiheuttamisen erosta

Arvioitaessa korvausvelvolliseen kohdistuvan moitteen astetta on pidettävä erillään hänen vahinkoon johtanut toimintansa ja hänen tietoisuutensa vahingon aiheutumisen todennäköisyydestä.[197] Toiminta ja vahingon aiheuttaminen eivät aina tapahdu saman tuottamusasteen puitteissa. Esimerkkinä voidaan ajatella, että pankinjohtaja on tahallisesti poikennut vallinneista luotonantoa koskevista ohjeista, mutta ei ole vakuuksien tai luotonsaajan taloudellisesta tilasta saamiensa tietojen takia katsonut luottotappion riskiä mer-

---

[195] Ks. *Mali,* NFT 1960 s. 320. Vahinkoriskin suuruudella argumentoinnista ks. Tanskan HR:n ratkaisu UfR 1992.287H: »Den betydlige brandrisiko, som arbejdsmetoden indebærer, må imidlertid skærpe kravene til den forsigtighed og omhu, som bør udvises under arbejdets udførelse.»

[196] Ks. *Parisi,* Am. J. Jurisprudence 1994 s. 327–328 historialliselta kannalta.

[197] Ks. *Lappalainen* s. 460, joka kehottaa pitämään erossa käsitteet »tahallinen rikos» ja »tahallisesti aiheutettu vahinko»: »Rikoksentekijän tahallisuus, vaikka se tahdonmuodostuksen »voimakkuutta» ajatellen riittäisikin konstituoimaan vahingonkorvausoikeudessa tarkoitetun tahallisuuden, ei näet ehkä suuntaudu siten, että se ulottuisi rikoksella aiheutettuun vahinkoon.»

kitykselliseksi. Tällöin itse vahingon aiheuttaminen ei ole ollut tahallista, ellei vahingonaiheuttajalta ole voitu vaatia vähintään (rikosoikeudelliseen tahallisuus-käsitteeseen sitouduttaessa) dolus eventualis -asteista vahinkoriskin ymmärtämistä.[198]

Vahingonkorvausoikeudellisen arvioinnin kannalta ratkaisevaa on se tietoisuus, joka on liittynyt vahingon aiheuttamiseen. Vahinkoon johtaneen teon tarkoituksellisuudella ei ole merkitystä, jos teko on tehty erilaisen tuottamusasteen puitteissa kuin vahingon aiheuttaminen. Tämä kanta, jota voidaan perustella jo VahL 2:1.1:n sanamuodollakin (»tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon»), koskee sekä tuottamusta vastuuperusteena että sovitteluharkintaan vaikuttavana tekijänä.

Tapauksessa KKO 1983 II 26 mainittiin sovittelua vastaan vaikuttavana seikkana, että vahingonkärsijää ilmakiväärillä ampunut vastaaja oli kyennyt ymmärtämään teosta aiheutuvan vahingonvaaran. Tahallisuus kohdistui siis sekä ampumiseen että vahinkoseuraamuksen aikaansaamiseen. Sovittelu tulisi helpommin kysymykseen, jos tahallisuusedellytys ei jälkimmäiseltä osaltaan täyttyisi, vaan kysymys olisi esimerkiksi tarkoituksellisesta laukauksesta pimeään metsään.[199] Samansuuntaisesti vaikuttaa se, että huomiota kiinnitetään korvausvelvollisen mahdollisuuksiin ennakoida vahingon aiheutuminen. Jos vahingon syntymiseen liittyy piirteitä, jotka ovat olleet omiaan vähentämään korvausvelvollisen kykyä arvioida vahinkojen aiheutumistodennäköisyyttä tai niiden laajuutta, merkitsee se tuottamukseen kuuluvan vahinkoriski-elementin heikentymistä.[200]

---

[198] Ks. jäljempänä 2.3.5. vahingonkorvausoikeudellisen ja rikosoikeudellisen tahallisuuden suhteesta. Ks. vahingonkorvausoikeudelliseen tahallisuuden kuvauksista, joissa tahallisuuden alimman asteen osalta sitoudutaan dolus eventualista vastaavaan muotoiluun *Rodhe* s. 324. *Karlgren* s. 56. Tahallisuusarvioinnissa nousee etusijalle kysymys siitä, kuinka suuren vahinkoriskin mieltämistä tahallisuus edellyttää. Esimerkiksi luotonmyöntämispäätöksissä voidaan jokseenkin aina ajatella olevan käsillä tietty vähimmäisriski, joka seuraa vakuusarvojen romahtamisen periaatteellisesta mahdollisuudesta.

[199] Ratkaisevaa esimerkin tilanteessa olisi, millaista vahinkotodennäköisyyttä tahallisuus edellyttää. Laukauksen aiheuttaman henkilövahingon todennäköisyys lienee ko. olosuhteissa tavattoman pieni. Toisaalta voidaan kysyä, tulisiko arvioinnissa ottaa tahallisuuden alarajaa määritettäessä lukuun se, että teko ei ole ollut millään lailla tarpeellinen ja perusteltu.

[200] Vahinkotodennäköisyyden alhaisuus merkitsee vahingonkorvausoikeudessa eräänlaista kulminaatiopistettä, jossa useat normit vaikuttavat korvausvastuuta estävästi tai kaventavasti: Tuottamus saattaa riskin vähäisyyden vuoksi puuttua, vahinko voi jäädä korvaamatta ennakoitavuusvaatimuksen jäädessä täyttymättä ja sovittelu on usein puollettavissa seuraamuksen odottamattomuuden vuoksi.

Kun tuottamusaste otetaan huomioon sovitteluharkinnassa, on tarpeen tiedostaa vahinkoon johtaneeseen tekoon ja vahingon aikaansaamistarkoitukseen liittyvä ero.[201] Tutkimusaiheen kannalta merkityksellistä on etenkin erottaa tahallinen huolellisuusvaatimuksista poikkeava menettely ilman tahallista vahingonaiheuttamistarkoitusta sellaisesta, johon liittyy jälkimmäinenkin elementti. Jos esimerkiksi luotonannon yhteydessä tapahtunut huolellisuusvaatimusten noudattamatta jättäminen on ollut tahallista, seurannee siitä, että vahingon aiheutumiseenkin kohdistuu aina jonkinasteinen moite. Tämän ei kuitenkaan tarvitse merkitä tahallisuutta, vaan kysymys voi olla esimerkiksi törkeästä tai ehkä vain tavallisestakin huolimattomuudesta.

2.3.5. Tahallisesti aiheutettu vahinko ja korvausvastuun sovittelu

2.3.5.1. Tahallisuuden sisällöstä vahingonkorvausoikeudessa

Jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, on VahL 2:1.2 ja 4:1.2:n mukaan tuomittava täysi korvaus, jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta. VahL:n valmistelutöissä ei ole täsmennetty, millaiset seikat kelpaavat erityisiksi sovittelua puoltaviksi syiksi.[202] Jäljempänä käsitellään mahdollisina sovitteluperusteina tahallisuuden astetta ja rikoksentekijän sopeuttamista yhteiskuntaan.[203] Aluksi kuitenkin tarkastellaan vahingonkorvausoikeudellisen tahallisuuden sisältöä.

Laajimmin tahallisuutta on käsitelty rikosoikeudessa, jossa sen sisältöä kuvataan yleensä kolmijaolla[204] 1) dolus determinatus (tarkoitustahallisuus; tekijä on nimenomaisesti tavoitellut tunnusmerkistön mukaista seurausta), 2) dolus directus (varmuustahallisuus; tekijä tietää tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tekonsa varmaksi seuraukseksi, vaikka ei siihen suoraan pyrikään) ja 3) dolus eventualis (tahallisuuden alin aste; tekijä ei pyri tunnusmerkistön mukaiseen seuraukseen eikä pidä sitä varmana, mutta on mieltä-

[201] Ks. *Lange,* Gutachten s. 24.

[202] *V. Andersson* s. 69 esittää sovittelun rajoittamistarkoituksessa, että lainsäännösten vaatima erityinen syy tulisi aina selvittää perusteluissa, kun tahalliseen tekoon perustuvaa vastuuta sovitellaan.

[203] Ks. vertailukohtana *Hoppu* s. 115–119 perusteista, joilla vuoden 1929 MaksuvapautusL:n nojalla myönnettiin helpotusta tahallisesti aiheutettua vahinkoa koskevasta korvausvelvollisuudesta.

[204] Ks. esimerkiksi *Frände* s. 125–130.

nyt seurauksen mahdolliseksi ja suhtautunut siihen joko hyväksyen tai välinpitämättömästi).[205]

> Tahallisuuden edellyttämään seuraustodennäköisyyteen liittyy Landesin ja Posnerin esittämä kysymys.[206] Oletetaan, että toiminnan harjoittaja tietää tilastollisen todennäköisyyden perusteella toimintansa aiheuttavan pitkällä aikavälillä joitakin vahinkoja.[207] Hän pyrkii mahdollisuuksien mukaan vähentämään riskejä, mutta tietää, ettei niitä saada olemattomiksi. Kirjoittajat mainitsevat esimerkkinä, että rautatieliikenteen harjoittaja on selvillä siitä, että hänen toimintansa yhteydessä tapahtuu erittäin todennäköisesti ainakin jokin määrä tasoristeysonnettomuuksia. Toiminta tapahtuu siten varmuutta lähellä olevasta vahinkotodennäköisyydestä tietoisena. Kun jokin vahinko lopulta aiheutuu, onko se katsottava tahallisesti aiheutetuksi?
>
> Tahallisuudesta sovittelusäännösten tai esimerkiksi vastuuvakuutuksen ehtojen tarkoittamassa mielessä ei kuitenkaan voida puhua pelkästään tilastollisen vahinkotietämyksen perusteella. Vahingon aiheuttaminen ei tällöin ole korkea-asteisesti moitittavaa, koska kysymys on sallittuun ja tarpeelliseen toimintaan väistämättä liittyvän riskin satunnaisesta realisoitumisesta, eikä vahingon todennäköisyys ole kohtuuttoman suuri toiminnan laajuuteen nähden. Konkreetti vahinko ei myöskään ole yksittäistapauksessa ennakoitava, vaikka se tilastollisena ilmiönä riittävän pitkänä havaintoaikana sitä olisikin.[208] Induktiivis-probabilistinen syy-yhteys[209] ei siten riitä konstruoimaan tahallisuutta, jos vahingon todennäköisyys on hyvin pieni.[210]

Rikosoikeuden ja vahingonkorvausoikeuden tahallisuus-määritelmien ei tarvitse ehdottomasti olla yhteneviä. Tahallisuuden ja huolimattomuusmuo-

---

[205] Dolus eventualis kuvataan esitetyllä tavalla virallisjulkaisussa OLJ 1/1989 s. 220. Ks. seurauksen todennäköisyyttä painottavan mieltämisteorian ilmentymistä KKO:n käytännössä *Matikkala,* LM 1991 s. 966–968.

[206] Ks. *Landes – Posner* s. 149–150.

[207] Ks. *Schroeder,* Colum. L. Rev. 1986 s. 500 tästä ns. probabilistisesta syy-yhteydestä: »Once the probability of harm associated with a risky action can be gauged, an axiom of statistical theory holds that a sufficient number of repetitions of that action practically guarantees that the harm actually will occur.»

[208] Ks. *Michelman,* Yale LJ 1971 s. 666: »It is of the essence of an »accident» that, while the frequency of its occurrence in general form may perhaps be statistically ascertained, its particular incidence is unpredictable.»

[209] Ks. induktiivis-probabilistisen ja deduktiivis-nomologisen syy-yhteyden erottelusta *von Wright* s. 11–15.

[210] Tilastolliseen syy-yhteyteen liittyy myös muita oikeuskysymyksiä: Yhdysvalloissa on pohdittu esimerkiksi ongelmaa, tulisiko ihmisen tiedossa olevan tilastollisen vahinkoriskin sellaisenaan oikeuttaa korvaukseen siihen liittyvästä henkisestä rasituksesta. Ks. *Robinson,* J. Leg. Stud. 1985 s. 782–794.

tojen rajanveto riippuu siitä, millaisia oikeuspoliittisia tavoitteita erotteluun liittyy. Rikosoikeudessa tahallisuus on useimpien rikoslajien kohdalla rangaistavuuden edellytys. Tahallisuuden sisältö määrittää siten suureksi osaksi koko rikosoikeudellisen kontrollijärjestelmän käyttöalaa. Vahingonkorvausoikeudessa tahallisuuden itsenäinen merkitys on taas olennaisesti vähäisempi. VahL 2:1.2 ja 4:1.2:n sovittelusäännöksissä siihen on liitetty sovittelukynnystä korottava »erityisten syiden» vaatimus. Tämä vaikutus ei kuitenkaan ole samalla tavalla oikeusseuraamusten kannalta jyrkkä kuin rikosoikeudessa, koska myös teon luokittelu törkeän huolimattomaksi on sovittelua vastaan puhuva seikka.[211] Esitetyistä syistä tahallisuus-käsitteen ei välttämättä tarvitse olla vahingonkorvausoikeudessa yhtä vaikeasti täyttyvä kuin rikosoikeudessa, jossa käsitteelle annettava sisältö määrittää yksilön vapauden ja julkisen vallan sanktiomahdollisuuksien suhdetta.[212]

Jos vahingonkorvausoikeudellista tahallisuutta pidettäisiin vahingonkorvausoikeudellisen huolimattomuuden tavoin objektiivisesti arvioitavana, olisi ratkaisevaa, millaista vahinkoriskejä koskevaa tietoa vastaavassa asemassa olevalta toimijalta voitaisiin vaatia. Vahingonaiheuttajan sellaiset yksilölliset kyvyt tai puutteet, jotka eivät tule mukaan arviointiin vertailuryhmän (»vastaavassa asemassa olevien») kautta, jäisivät merkityksettömiksi. Tahallisuus olisi käsillä silloin, kun vastaava teko yleisesti ottaen ilmentäisi vähintään dolus eventualis -asteista tietämystä vahinkotodennäköisyydestä.[213] Huolimattomuuden ja tahallisuuden ero muodostuisi tällöin kapeaksi, sillä huolimattomuuskin edellyttää todetulla tavalla (2.3.3.B.) tietoisuutta vahingon mahdollisuudesta. Tahallisuuden kohdalla tältä tiedolta voitaisiin kuitenkin vaatia suurempaa konkreettisuutta ja korkeampaa seuraustodennäköisyyttä.[214]

Objektiivista tahallisuusarviointia sovellettaessa huolimattomuuden ja tahallisuuden välinen ero jäisi pienemmäksi kuin VahL:ssa voidaan olettaa

---

[211] Sovittelusäännöksissä tarkoitetut »erityiset syyt» eivät välttämättä olennaisesti eroa niistä sovittelua puoltavista painavista seikoista, joita sovittelu edellyttää, kun vahinko on aiheutettu törkeällä huolimattomuudella.

[212] Ks. *Klami,* LM 1984 s. 130–132, joka viittaa kriminaalipoliittisten tavoitteiden merkitykseen yleisten oppien tahallisuus- ym. käsitteiden soveltamisessa.

[213] Ks. *Saxén* s. 40 dolus eventualiksen ja huolimattomuuden välisen rajanvedon ongelmista vahingonkorvausoikeudessa.

[214] Ks. *Nuutila,* Rikosoikeuden s. 123 siitä, miten tietoisen tuottamuksen ja tahallisuuden rajanveto perustuu rikosoikeudessa siihen, onko tekijä mieltänyt tunnusmerkistön täyttymisen »mahdolliseksi» vai (todennäköisyystahallisuutta hyödynnettäessä) »varsin todennäköiseksi».

tarkoitetun. Tahallisesti aiheutettujen vahinkojen asettamista sovittelun kannalta erityisasemaan perusteltiin VahL:a säädettäessä yleisellä oikeuskäsityksellä.[215] Argumentti viitannee teon yksilökohtaiseen moitittavuuteen, jonka arvottamiseen ns. yleisen oikeuskäsityksen voidaan olettaa suuntautuvan. Objektiivinen vahinkotodennäköisyyden aste on ajattelutavan mukaan vähemmän relevantti erotteluperuste. Näin vahingonkorvausoikeudellista tahallisuutta on perusteltua arvioida yksilöllisen, subjektiivisen mittapuun perusteella. Kanta on saanut sijaa myös vahingonkorvausoikeudellisessa kirjallisuudessa.[216]

2.3.5.2. Tahallisuuden aste

Rikosoikeudessa laajasti käytettyä tahallisuuden asteiden erottelua hyödyntämällä voidaan esittää, että tahallisuuden dolus eventualis -luonne saattaisi joskus tulla kysymykseen sovittelua puoltavana seikkana (tai ainakin osana »erityisiä syitä»). Kun korvausvelvollisen tahallisuus ei ole suuntautunut suo-

---

[215] Ks. lakivaliokunnan mietintö 5/1974 s. 2.

[216] Ks. *Rodhe* s. 324: »Det faller i ögönen att dessa definitioner (Rodhen aiemmin esittämät tahallisuusmääritelmät) skilja sig från den bestämning av begreppet vårdslöshet, som ovan givits, därutinnan att det avgörande rättsfaktum är den handlandes viljeinställning i handlingsögönblicket (ev. i ett hypotetiskt handlingsläge), medan begreppet vårdslöshet bestäms utan referens till den handlandes vilja.» Ks. *Roos* s. 105, jonka mukaan siviilioikeudellisessa tahallisuusarvioinnissa voidaan käyttää samoja perusteita kuin rikosoikeudessa. *Nygaard* s. 203–204. Ks. myös *Routamo – Hoppu* s. 40–42, jossa todetaan: »Tahallisuuden käsitteen selvittämiseen voidaan sen vuoksi käyttää pääasiassa rikosoikeuden tutkimustuloksia.» Routamon ja Hopun teoksessa viitataan jatkossa rikosoikeuden subjektiivista tietoisuutta koskeviin edellytyksiin, vaikka ei nimenomaisesti todetakaan, että sama arviointitapa pätee myös vahingonkorvausoikeudessa. Ks. myös *Hoppu* s. 184–185.

Rikosoikeudellisen tahallisuuden siviilioikeudellisesta merkityksestä ks. myös ratkaisu KKO 1994:120: Perillinen oli surmannut molemmat vanhempansa. Hänet oli kuitenkin toisessa prosessissa jätetty ymmärrystä vailla olevana rangaistukseen tuomitsematta. KKO:ssa oli esillä kysymys siitä, menettikö surmaaja perintöoikeutensa PK 15:1:n (»Älköön kukaan saako perintöä tai testamenttia sen jälkeen, jonka kuoleman hän on tahallisesti aiheuttanut rikollisella teolla.») perusteella. KKO totesi perusteluissaan, »että rikosjutussa tehdyllä päätöksellä ei ole sitovasti ratkaistu kysymystä B:n tekojen merkityksestä perintöoikeuden menettämisen kannalta.» Perustelutapa jättää näin sijaa mahdollisuudelle, jonka mukaan perintöoikeuden menettämiseen voitaisiin soveltaa erilaista tahallisuus-määritelmää kuin surmaamisrikokseen. KKO tuli kuitenkin asiassa siihen tulokseen, ettei surmaaminen ollut ollut myöskään PK 15:1:n tarkoittamassa mielessä tahallinen rikollinen teko.

raan vahinkoseuraamuksen aikaansaamiseen, on hänen toimintaansa kohdistuva yhteiskunnallinen moite vähäisempää kuin muissa tahallisuuden muodoissa.[217] Dolus determinatus tai dolus directus -tahallisuuden yhteydessä erityisten syiden löytäminen olisi puolestaan vaikeampaa.

Oikeustapaus KKO 1984 II 47 (ään. 3-1-1) tarjoaa esimerkin ratkaisusta, jossa tahallisuusasteiden erottelu tukee sovittelua. Toimitusjohtajalta ja konttoripäälliköltä vaadittiin korvausta ennakonpidätysten suorittamatta jättämisen aiheuttamista vahingoista. KKO kiinnitti huomiota siihen, että vastaajat olivat pyrkineet selvittämään maksurästit veroviranomaisten kanssa ja luomaan edellytyksiä yrityksen toiminnan jatkamiselle. KKO ei perusteluissaan tehnyt suoraan päätelmiä tahallisuuden laadun perusteella. Tapauksessa on kuitenkin huomionarvoista, ettei verottajalle aiheutunut vahinko ole etukäteen arvioiden ollut korvausvelvollisten toiminnan päämäärä tai tavoitteen väistämätön seuraus. Tahallisuusmoite voidaan sen sijaan kohdistaa vain siihen, että korvausvelvollisten oli pitänyt ymmärtää, että heidän toimistaan aiheutuu suurella todennäköisyydellä vahinkoa.[218] Riippuen siitä, kuinka realistisella perustalla yrityksen tervehdyttämispyrkimykset ovat, voisi vastaavanlaisella tilanteessa olla mahdollista, ettei vahingon aiheuttaminen täytä dolus eventualiksenkaan kriteerejä.[219]

> Ennakonpidätyksen suorittamatta jättäminen saa aikaan verovelan syntymisen. Maksun laiminlyönti on luonnollisesti tahallinen teko (ellei

[217] Ks. *Lødrup* s. 99, joka muistuttaa tahallisuuden piiriin kuuluvan myös sellaisia tilanteita, joissa tekijä ei ole pyrkinyt vahinkoseuraamuksen aikaansaamiseen.

[218] Kuten aiemmin (2.1.1.E.) on todettu, ratkaisun tosiseikasto on lähellä tapauksen KKO 1985 II 157 seikastoa, jossa vastuuta ei kuitenkaan soviteltu. Vuoden 1985 ratkaisussa korostettiin sitä, että korvausvelvollinen oli antanut tilittämättä jättämisen jatkua, vaikka hän tiesi, ettei yhtiöllä ollut ennakonpidätysten katteeksi realisoitavaa omaisuutta. Vahingon aiheutumistodennäköisyys on tällöin voinut olla suurempi kuin vuoden 1984 tapauksessa, ja tahallisuus sen mukaisesti korkeampiasteista. Tätä ei luonnollisesti pidä ymmärtää ainoaksi distinktioperusteeksi tapausten välillä, vaan vuoden 1984 tapauksessa oli lisäksi kysymys suuremmasta vahinkomäärästä. Tapausten asiakirjoista ei löydy selvitystä asianosaisten varallisuusoloista kuin hyvin niukasti. Lopputulosten ero ei näin voine johtua erilaisista varallisuusoloista. Vuoden 1985 tapauksessa lääninverovirasto vastusti sovittelua viittaamalla yhtiön aikaisempaan suhtautumiseen verojen maksamiseen sekä pääosakkaan yhtiöstä saamaan hyötyyn. Julkilausuttua kannanottoa näihin väitteisiin ei kuitenkaan tapauksesta löydy.

[219] Ks. oikeusneuvos Portinin (edellä 2.3.2.2.C. käsiteltyä) eriävää mielipidettä, jossa kriisitilassa olevan yrityksen johdon katsotaan olevan eräänlaisessa pakkotilanteessa. Tällöin kaikki toimintavaihtoehdot voivat pitää sisällään eri tahoihin kohdistuvia velvoitteiden laiminlyöntejä ja oikeudellisten sanktioiden uhan.

maksukyvyttömyyttä pidetä tahallisuuden poistavana tekijänä),[220] mutta siitä ei vielä seuraa, että verovelan lopullinen maksamatta jääminen olisi tahallista. Jäljelle jää yrityksen maksukyvyn kohentumismahdollisuus. Vahingon aiheuttamisen tahallisuus riippuu siitä, kuinka yrityksen johdolla olleita tervehdyttämissuunnitelmia arvioidaan. Varsin monessa tapauksessa suunnitelmia voitaneen pitää siinä määrin epävarmoina, että vahingon aiheutumisen todennäköisyys on pitänyt maksuja laiminlyötäessä ymmärtää suureksi.

Tapausta KKO 1985 II 101, jossa palkanlaskija oli erehdyttänyt työnantajansa luovuttamaan itselleen varoja 650.000 markkaa, voidaan arvioida edellisen tapauksen vertailukohtana. Vahingon aiheuttaminen on ollut dolus directus -asteista. Taloudellisen hyödyn tavoitteluun on välttämättömänä ja selvänä vaikutuksena liittynyt työnantajalle aiheutuva vahinko. Korvausvelvollisen toiminnan laatu oman edun tavoittelu huomioon ottaen johti tapauksessa siihen, ettei KKO sovitellut korvausvastuuta, vaikka korvausvelvollisen työttömyys, elatusvelvollisuus ja varallisuusolot olisivat sitä muuten puoltaneetkin. KKO ei tapauksen perusteluissa suoraan eritellyt tahallisuuden laatua, mutta se soveltuu osaltaan lopputuloksen selittämiseen.

2.3.5.3. Korvausvelvollisen mahdollisuudet sopeutua yhteiskuntaan

Tahallisella rikoksella aiheutettujen vahinkojen yhteydessä joudutaan arvioimaan vahingonkorvausvastuun vaikutusta rikosoikeudellisten päämäärien toteutumiseen. Rikosoikeudessa seuraamusjärjestelmän tavoitteisiin kuuluu pyrkimys auttaa rikoksentekijää muuttamaan elintapojaan ja helpottaa hänen

---

[220] Maksukyvyttömyys poistaa RL 29:4.1:n mukaan maksulaiminlyönnin rangaistavuuden verorikkomuksena. Ks. maksukyvyttömyyden tulkinnasta KKO 1995:137, jossa yhtiö oli käyttänyt maksujen suorittamiseen tarvittavat varat liiketoimintansa jatkamisen rahoittamiseen. Kyseessä ei ollut tämän vuoksi RL:n tarkoittama maksukyvyttömyys vaan pyrkimys hankkia taloudellista hyötyä. Yhtiön toimitusjohtaja tuomittiin sakkorangaistukseen ja korvaamaan suorittamatta jääneet ennakonpidätykset ja sosiaaliturvamaksut, yhteensä 1.343.109 markkaa (sovittelukysymyksestä ei ratkaisussa lausuttu mitään).

Maksukyvyttömyystilanteessa on lisäksi mahdollista, että tahallisuus kohdistuu konkurssin viivyttämiseen. Tällöin verovelat lisääntyvät yhtiön toiminnan jatkuessa, vaikka toiminnalle ei enää ole pitkän tähtäimen edellytyksiä. OYL:ssa ei ole yleistä normia konkurssiinhakemisvelvollisuudesta (lukuun ottamatta velvollisuutta hakeutua selvitystilaan ja sitä seuraavaa konkurssia, ks. OYL 13:2, 13:11a), eikä konkurssin viivyttämiseen ole muutenkaan liitetty kovin tehokkaita sanktioita. Ks. *Havansi* s. 48–50. Sen sijaan konkurssin viivyttäminen maksukyvyttömyydestä ja sen pysyvyydestä tietoisena voi saada vahingonkorvausasioissa merkitystä vahinkojen aiheuttamisen tahalliseksi kvalifioimisen kautta.

sopeutumistaan yhteiskuntaan.[221] Rikoksentekijän kannettavaksi jäävä raskas vahingonkorvausvastuu on monesti ongelmallinen näiden tavoitteiden kannalta. Työnteko (mahdollisen vankeusrangaistuksen jälkeen) ei useinkaan ole rikoksentekijää houkutteleva vaihtoehto, jos hänen palkkatuloistaan käytetään jatkuvasti ulosmittauskelpoinen osuus vahingonkorvaussaatavien suorittamiseen. Voidaankin pohtia, onko täyden korvauksen epäsosiaalisen käyttäytymisen lopettamista ja yhteiskuntaan sopeutumista estävä vaikutus seikka, joka saattaa erityisenä syynä puoltaa korvausvastuun sovittelua.

VahL:n esitöissä sopeuttamistavoitteeseen ei ole kiinnitetty huomiota. Myöskään KKO:n käytännöstä ei juuri löydy sopeuttamisnäkökohtia julkilausuttuina sovitteluperusteina.

> Lähinnä niitä lienee ratkaisu KKO 1980 II 67, jossa A oli aiheuttanut murhapoltolla 21.388 markan vahingon. A:n vastuu soviteltiin 14.260 markkaan. Perusteluissa kiinnitettiin huomiota A:n asumisolosuhteisiin, hermostollisiin häiriöihin, päihdeongelmiin ja taloudelliseen tilanteeseen. A tuomittiin rangaistukseen täyttä ymmärrystä vailla olevana tehdystä teosta, minkä seurauksena vahingonkorvauksen sovittelukin määräytyi VahL 2:3:n mieleltään häiriintyneiden vastuuta koskevan normin mukaan. Kysymys ei siten ollut VahL 2:1.2:n mukaisista tahallisuuden edellyttämistä »erityisistä syistä».

Ruotsin HD:n käytäntö tarjoaa mielenkiintoisia vertailukohtia juuri sopeuttamistavoitteen osalta. Tavoite on mainittu useiden erityisesti nuorten rikoksentekijöiden vastuuta koskevien tapausten yhteydessä.[222] Sille on myös annettu varsin suuri painoarvo.[223]

> Esimerkiksi tapauksessa NJA 1986 s. 193 (ään. 4-1) tekohetkellä 20-vuotias A oli syyllistynyt murhapolttoon ja varkauden yritykseen. Murhapoltosta oli aiheutunut 565.000 kruunun vahinko. HD sovitteli korvausvelvollisuuden 100.000 kruunuun. Ratkaisua perusteltiin laajasti, ja esille tulivat muun muassa seuraavat seikat: A oli muuttanut varhaisessa iässä vanhempiensa kanssa Jugoslaviasta Ruotsiin. Hänen vanhemmillaan oli ollut sopeutumis- ja kielivaikeuksia. He olivat myös olleet työttöminä sen jälkeen, kun perhe oli muuttanut Tukholmaan. A oli saanut töitä tilapäisenä siivoojana ja ansainnut noin 6.000 kruu-

[221] Ks. sopeuttamistavoitteesta *Utriainen* s. 37–38. *Nuutila,* Rikosoikeuden s. 15–17.

[222] *Kleineman,* JT 1993–94 s. 791 toteaakin, että tahallisesti aiheutettujen rikosvahinkojen sovittelusta on Ruotsin oikeuskäytännössä tullut sovittelun pääkysymys vastoin lainsäätäjän alkuperäistä tarkoitusta. Myös *Bengtsson,* Nya jämkningsmöjligheter? s. 56 katsoo sovittelun muodostuneen lähinnä kriminaalipoliittiseksi instrumentiksi.

[223] Sopeuttamistavoitteen sovitteluvaikutus tuotiin myös esille SkL:n esitöissä. Ks. SOU 1971:83 s. 41.

nua kuukaudessa. A ei tuntenut identifioituvansa ruotsalaiseen yhteiskuntaan.

Kuvatun taustaselvityksen jälkeen HD totesi, että täysi korvaus vaarantaisi ratkaisevalla tavalla A:n mahdollisuudet sopeutua työelämään ja yhteiskuntaan (»om han åläggs att betala ett så högt belopp som yrkats hans anpassning till arbetslivet och i samhället i övrigt kommer att på ett avgörande sätt äventyras»). Huomioon otettiin vielä sovittelua puoltavina seikkona teon impulsiivinen luonne, A:n ikä sekä se, että tekoon oli osallistunut myös A:n tuttava eikä A:ta voitu pitää aloitteentekijänä. HD totesi edelleen, ettei vahingonkärsijän korvaustarve vaikuttanut sovittelua vastaan. Kokonaisarvio johti edellä mainittuun lopputulokseen (vähemmistöön jäänyt jäsen olisi sovitellut vastuun 25.000 kruunuun).

Sopeutumismahdollisuudet ovat puoltaneet sovittelua muissakin tapauksissa. Ratkaisussa NJA 1993 s. 727 oli niin ikään kysymys nuorten henkilöiden murhapoltolla aiheuttamista vahingoista. Korvattavaksi vaadittujen vahinkojen yhteismäärä oli noin 28 miljoonaa kruunua. Korvausvelvollisina oli kolme henkilöä, jotka olivat olleet tekohetkellä 16-vuotiaita. Vastuu soviteltiin A:n osalta 470.000 kruunuun ja B:n ja C:n kummankin osalta 150.000 kruunuun. Perusteluissa punnittiin tahallisen rikoksen ja sopeuttamismahdollisuuksien keskinäistä merkitystä. A:n osalta todettiin, että rikoksen laadusta johtuen sovittelua ei voitu viedä niin pitkälle kuin hänen yhteiskuntaan sopeuttamisensa olisi muuten edellyttänyt.

Kaikissa tapauksissa sopeuttamisargumentti ei ole johtanut korvauksen sovitteluun. Ratkaisussa NJA 1992 s. 660 A:lta ja B:ltä vaadittiin yhteisesti 1.304.516 kruunun korvausta ja A:lta yksinään lisäksi 229.957 kruunun korvausta vahingoista, joita oli aiheutunut, kun vastaajat olivat säännöllisesti viiden vuoden aikana varastaneet saniteettikalusteita rakennustyömailta. HD totesi, että A:n ja B:n olisi työllisyystilanne huomioon ottaen vaikea saada töitä vankeusrangaistuksen jälkeen. Korvaus oli siten heille kohtuuttoman raskas ja muodosti voimakkaan esteen heidän sopeutumiselleen yhteiskuntaan. HD otti kuitenkin vastaargumenttina huomioon sen, että A ja B olivat usean vuoden ajan tehneet vahinkoa aiheuttaneita varkausrikoksia systemaattisesti ja lähes ammattimaisesti. He olivat lisäksi saaneet toiminnastaan huomattavaa voittoa, joka vastasi korvattavaksi vaadittuja vahinkoja. HD tuomitsi mainitut seikat huomioon ottaen täyden korvauksen.[224]

Suomen oikeuskäytännöstä ei löydy tukea näkemykselle, että sopeuttamistavoite vaikuttaisi yhtä voimakkaasti kuin Ruotsissa.[225] Toisaalta oikeuskäytännön perustella ei voida tehdä pitkälle meneviä päätelmiä myöskään

[224] Oikeuskäytännöstä ks. myös *Kleinemán*, JT 1993–94 s. 791– 797. Tanskan osalta ks. *Vagner* s. 6–7.

[225] Vastaavaa argumentaatiota on Ruotsissa käytetty myös pohdittaessa sitä, milloin

toiseen suuntaan. Esimerkiksi ne täyden korvauksen linjan mukaiset KKO:n ratkaisut, jotka ovat koskeneet rikoksella aiheutettuja henkilövahinkoja (ks. edellä 2.3.2.2.B.) ovat johtaneet olennaisesti pienempiin korvausmääriin kuin tapaukset, joissa Ruotsin HD on korostanut sopeuttamistavoitetta.

Kysymys on pohjimmiltaan valinnasta sen suhteen, kuinka laajalti kriminaalipoliittisia tavoitteita otetaan vahingonkorvausasioissa huomioon.[226] Jos rikosoikeuden sopeuttamispäämäärät uhkaavat menettää merkityksensä vahingonkorvausoikeudellisen täyden korvauksen periaatteen vuoksi, joudutaan valitsemaan kummalle annetaan suurempi painoarvo.

Kun huomattavan suuret vahingonkorvaukset jäisivät yleensä todennäköisesti maksamatta, ei täydellä korvauksella voisi useinkaan olla tosiasiallista reparatiivista merkitystä. Näin sopeuttamistavoitteen korostaminen ei yleensä vähennä sitä korvausta, jonka vahingonkärsijä onnistuu perimään.[227] Lisäksi vahingonkärsijällä on mahdollisuus – tosin olennaisin vahinkolajikohtaisin rajoituksin – saada RikVahL:n perusteella korvausta valtion varoista,[228] eikä tätä korvausoikeutta pienennä se, että varsinaisen korvausvelvollisen vastuuta mahdollisesti sovitellaan.[229]

Sopeuttamisnäkemysten vastapainona voidaan ajatella konservatiivisempaa linjaa,[230] jonka edustajat – seuraamusuhan ja kansalaismoraalin ylläpitämisen merkitystä korostaessaan – suhtautuisivat haluttomammin rikosva-

---

velkajärjestely voidaan myöntää, kun korvausvelan perusteena on rikollinen teko. Ks. *Hellners – Mellqvist* s. 75–76.

[226] Ks. *Strömbäck,* JT 1990–91 s. 456, joka kritisoi Ruotsin HD:tä prevention liiasta korostamisesta ja kriminaalipoliittisten tavoitteiden unohtamisesta.

[227] Ks. *Strömbäck,* JT 1990–91 s. 455.

[228] Henkilövahingot korvataan RikVahL:n perusteella laajalti. Lain 5.1,2 §:ssä on kuitenkin rajoituksia tulojen ja elatuksen vähenemisen osalta. Lisäksi 7 §:n mukaan samasta vahinkotapahtumasta suoritettava kertakorvaus on enintään 250.000 markkaa. Esinevahingon korvaaminen on huomattavasti rajoitetumpaa. Lähtökohtaisesti korvataan vain RikVahL 8 §:ssä määriteltyjen laitoksiin sijoitettujen henkilöiden aiheuttamat vahingot. Vahingonkärsijän toimeentulomahdollisuuksien pysyvästi heikennettyä voidaan 8a.1 §:n nojalla korvata myös muita esinevahinkoja ja 8a.2 §:n mukaisesti lisäksi puhtaita varallisuusvahinkoja. Korvausmaksimi yhden vahinkotapahtuman osalta on esine- ja varallisuusvahingoissa RikVahL 10 §:n mukaan 125.000 markkaa.

[229] Ks. HE 93/1973 s. 4. *Kleineman,* JT 1993–94 s. 797–798 esittää harkittavaksi, tulisiko rikosvahinkojen korvaamista valtion varoista laajentaa ottaen huomioon Ruotsin HD:n sovitteluherkkyys. Tällä tavalla voitaisiin hänen mielestään päästä vahinkokustannusten, jotka itse asiassa ovat kriminaalipolitiikan kustannuksia, tasaisempaan jakamiseen.

[230] Ks. *Karlgren,* SvJT 1968 s. 699, joka kritisoi prevention korostamisen yhdistämistä konservatiiviseen asenteeseen.

hingoista johtuvan vastuun sovitteluun.[231] Vasta-argumentit ovat tehokkaimmillaan silloin, kun korvausvelvollisuus vastaa tekijän rikoksesta saamaa hyötyä tai kun rikos on huomattavan törkeä.[232] Valinnan tekeminen esitettyjen tavoitteiden ja moraaliperusteiden välillä ei luontevasti sovellu oikeustutkimukselle, vaan jää riippumaan oikeuspoliittisista linjanvedoista.

2.4. Taloudellisen edun tavoittelu

A. VahL:n esityöt. Jos vahingon aiheutuminen on seurannut taloudellisen edun tavoittelusta, saattaa toiminnan päämäärä VahL:n esitöiden mukaan vaikuttaa sovittelumahdollisuuksiin. Sovittelumahdollisuuksien kaventuminen ilmaistiin hallituksen esityksessä VahL 2:1.2:n säännöstä perusteltaessa varsin jyrkässä muodossa: »Kohtuullistamista ei kuitenkaan olisi suoritettava, jos huolimattomuuteen on johtanut taloudellisen edun tavoitteleminen tähdännyt toisen vaarantaminen.»[233]

Argumentti voidaan eräiltä osin nähdä tuottamuksen laadun erityislajina: Tahallisuus tai törkeä huolimattomuus kaventavat mahdollisuuksia korvausvastuun sovittelemiseen. Vielä vahvemmin korvausvelvollisen menettely vaikuttaa samaan suuntaan, jos tahallisuus tai törkeä huolimattomuus yhdistyy taloudellisen edun tavoitteluun. Kvalifioidun tuottamuksen yhteiskunnallinen hylättävyys on erityisen suuri, jos siihen ryhdytään oman edun tavoittelemiseksi.

Esitöissä omaksutun kannan mukaan sovittelu estyisi kuitenkin silloinkin, kun vahinko on aiheutettu lievällä huolimattomuudella, jolloin mikään erityinen moite ei tule esille. Taloudellisen edun tavoittelu on näin VahL:a valmisteltaessa esitetty laajavaikutuksisena sovittelun vastasyynä.

---

[231] Ks. *Bengtsson,* Skadeståndsrätt s. 37, joka puoltaa pidättyvää suhtautumista sovitteluun, kun kysymys on ryöstön, törkeän pahoinpitelyn tai raiskauksen kaltaisesta vakavasta rikoksesta. *Kleineman,* JT 1993–94 s. 800 pohtii asiaa kysymällä, millaisen signaalin rikosperusteisten korvausten sovittelu lähettää vähemmän lainkuuliaiselle yleisölle.

Toisaalta preventiivisiä tavoitteita voidaan pyrkiä toteuttamaan rikosoikeudellisten sanktioiden kautta, vaikka niidenkin ennaltaehkäisevä vaikutus on tunnetusti huomattavan kiistanalainen. Ks. *Roos* s. 207.

[232] Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 277.

[233] Ks. HE 187/1973 s. 13.

B. Esityölausuman kritiikkiä. Routamo on kritisoinut taloudellisen edun tavoittelu -perusteelle VahL:n esitöissä annettua merkitystä. Hän toteaa, ettei VahL 2:1.2:n sovittelusäännös tule VahL:n soveltamisalan vuoksi yleensä sovelletuksi vaarantamisvastuuseen tai sopimusperusteiseen korvausvastuuseen. Näin VahL 2:1.2:n mukaisen sovittelun piiriin kuuluvat lähinnä vain tapaukset, joissa oikeushenkilön orgaani aiheuttaa ulkopuoliselle vahinkoa muussa kuin vaarantamis- tai sopimusvastuun alaan luettavassa tilanteessa.[234] Nämä tapaukset ovat harvinaisia, ja Routamo näkeekin VahL 2:1.2:n sovittelusäännöksellä olevan vain vähän käyttöä taloudelliseen toimintaan liittyvän vastuun yhteydessä.[235]

Taloudellisen edun tavoittelu -argumentin kritiikki on perusteltua siltä osin, että pitkälle vietynä peruste merkitsisi yksityisten elinkeinonharjoittajien ja pienyritysten aseman heikentämistä.[236] Jos vastuunkantokyvyltään heikko elinkeinonharjoittaja on aiheuttanut vahinkoa, on vahinko seurannut elinkeinotoiminnasta, johon taloudellisen edun tavoittelu kuuluu luonnollisena piirteenä. Esityölausuman ahdas tulkinta kaventaisi sovittelumahdollisuudet sangen vähäisiksi, vaikka vahingonkärsijänä saattaa olla olennaisesti suurempi yritys, jonka toiminta ei korvauksen sovittelusta vaarantuisi. Ero yksityishenkilön ja taloudellisen toiminnan harjoittajan välillä muodostuisi jyrkemmäksi kuin osapuolten kantokyvyn ja vastaavien aineellisten syiden nojalla on perusteltua. Taloudellisen toiminnan harjoittajahan voi varallisuutensa puolesta rinnastua tavalliseen työntekijään. Taloudellisen edun tavoittelua koskevan esityölausuman ankara tulkinta johtaisi tällöin siihen pienimuotoisen elinkeinotoiminnan kannalta kielteiseen tulokseen, että yrittäjän korvausvastuu olisi huomattavan raskas työntekijän vastuuseen verrattuna.[237]

---

[234] Työnantajan vastatessa työntekijän aiheuttamasta vahingosta tulee sovellettavaksi isännänvastuuta koskeva VahL 3:6:n sovittelusäännös. VahL 3:6:n perusteluissa ei ole vastaavaa taloudellisen edun tavoittelua koskevaa mainintaa. Ks. HE 187/1973 s. 11–12, 19–20.

[235] Ks. *Routamo – Hoppu* s. 289.

[236] Ks. jäljempänä 2.10.2.A. oikeushenkilömuotoisen yrityksen vastuun sovitteluun liittyvistä näkökohdista, joista erityisen olennainen on kysymys henkilökohtaisesti vastattaviksi jäävistä veloista.

[237] Yrittäjän korvausvastuun laajemmuutta työntekijän tai muiden yksityishenkilöiden vastuuseen nähden voidaan kylläkin eräissä tilanteissa perustella vakuutusmahdollisuuksilla. Ajatuksena on tällöin, että pienimuotoinenkin elinkeinotoiminta edellyttää laajempaa vakuutussuojan järjestämistä kuin yksityishenkilön toimintarooli. Samoin on mahdollista esittää, että yrittäjäriski sellaisenaan puoltaisi laajempaa korvausvastuuta kuin työntekijäasema, minkä vastapainona yrittäjillä olisi myös mahdollisuus suurempiin voittoihin.

C. Argumentin hyväksyttävä käyttöala. Taloudellisen edun tavoittelu on huomionarvoinen sovittelua vastaan vaikuttava näkökohta, kun tuottamuksellinen toiminta pitää sisällään taloudellisen edun tavoittelun sellaisilla erityisillä keinoilla, joihin ei olisi voinut ryhtyä ilman vastuuperusteen syntymistä.

KKO:n käytännöstä löytyy viitteitä siitä, että korvausvelvollisen tuottamuksellinen oman taloudellisen edun tavoittelu on sovittelumahdollisuuksia merkittävästi kaventava seikka. Aiemmin käsitellyssä tapauksessa KKO 1985 II 101 petoksesta tuomittu palkanlaskija velvoitettiin korvaamaan aiheuttamansa yli 600.000 markan vahinko täysimääräisenä. KKO:n suppeissa perusteluissa todettiin: »Terttu S:n syyksi on luettu tahallinen omaisuusrikos, jolla hän on saanut hyötyä noin 650.000 markkaa.»

Toisaalta myös se, että vahinkoa ei ole aiheutettu oman taloudellisen edun saavuttamistarkoituksessa, on tullut oikeuskäytännössä otetuksi huomioon. Osakeyhtiön johdon laiminlyömiä veronpidätyksiä koskevan ratkaisun KKO 1984 II 47 perusteluissa tuotiin esille, että »(m)ikään jutussa ei viittaa siihen, että A tai B olisi tuona aikana yrittänyt asiattomasti suosia itseään tai toisia.» Samansuuntaista argumentaatiota on käytetty myös tapauksessa KKO 1985 II 154, jossa osakeyhtiön toimitusjohtaja oli jättänyt tulouttamatta kirjanpitoon yhtiön käteismyynnin ja hävittänyt käteiskuitit. Tästä oli yhtiölle aiheutunut jälkiveroina ja veronkorotuksina yhteensä 149.472,49 markan vahinko. KKO sovitteli toimitusjohtajan kuolinpesän korvausvelvollisuuden 50.000 markkaan. Ratkaisua perusteltiin sillä, että yhtiön hallituksen jäsenet yhtä lukuun ottamatta olivat tienneet menettelystä. Heillä oli myös osakeenemmistö. Kanne oli nostettu ainoastaan toimitusjohtajaa vastaan, eikä tämä ollut »käyttänyt varoja omiin tarkoituksiinsa.»[238]

Arvioitaessa esimerkiksi tuottamuksellisiksi katsotuista luottopäätöksistä seuraavan korvausvastuun sovittelua voidaan oman taloudellisen edun tavoittelua pitää korvausvelvollisen tuottamusasteen ohella tärkeänä seikkana. Tällöin on erotettava »puhtaat» virheellisinä pidettävät luottopäätökset niistä, jotka ovat tapahtuneet luoton myöntämisestä päättäneen henkilön omassa intressissä. Rajanvetoa sen suhteen, mitkä luottopäätökset ovat jollakin tavalla tulleet luotonmyöntäjän itsensä eduksi, ei voida tehdä eksaktisti min-

[238] Taloudellisen edun tavoittelun puuttumista ei tarvitse pitää varsinaisena sovittelua puoltavana seikkana, vaan voidaan ajatella, että se on oikeustapauksissa mainittu osoituksena sovittelua vastaan puhuvan tekijän merkityksettömyydestä. Tosiseikastothan ovat sellaisia, että niissä esillä olleisiin toimenpiteisiin olisi voitu ryhtyä myös oman edun tavoittelemiseksi.

kään formaalin kriteerin (kuten yhtiön omistussuhteiden) perusteella. Selviä tapauksia, joissa on yleensä lisäksi rikottu luottolaitoksen sisäisiä menettelyohjeita, ovat oman tai lähisukulaisen yritystoiminnan rahoittaminen. Sen sijaan vähäinen pienosakkuus luottoa saaneessa yrityksessä ei automaattisesti merkinne oman taloudellisen edun tavoittelua, ellei rahoituspäätöksen tekijällä ole merkityksellisiä osakkeiden arvonnousua tai osinkoja koskevia odotuksia. Selvissä väärinkäytöstilanteissa oman edun tavoittelu pyritään todennäköisesti piilottamaan näennäisillä omistusjärjestelyillä. Siksi voi olla myös tarpeen käyttää vastuun samastuksen kaltaista harkintaa ja arvioida muodollinen oikeushenkilörakenne ohittaen, kenelle yrityksen rahoittamisesta seuraava hyöty on tosiasiassa koitunut.[239]

Oman edun tavoittelu voi päätösharkinnassa vaikuttaa kahdella tavalla sovittelukysymyksen ratkaisuun. Sitä voidaan pitää edellä kuvatulla tavalla itsenäisenä punnintatekijänä, joka otetaan muiden asiaan vaikuttavien seikkojen ohella huomioon harkittaessa lopputulosta. Toisaalta samat näkökohdat voivat myös tulla esille tuottamusarvioinnissa, jolloin ne voivat lisätä vastuuperusteena olevan teon moitittavuutta ja vaikuttaa sitä kautta sovittelumahdollisuuksia kaventavasti. Esimerkiksi tietoisuus siitä, että heikoilla vakuuksilla annettu luotto on mennyt luottopäätöksen tekijän intressipiiriin kuuluvalle yritykselle, johtanee tavallista helpommin luokittelemaan vahingon tahallisesti tai ainakin törkeän huolimattomasti aiheutetuksi.[240]

Perusteen arviointi itsenäisenä punnintatekijänä lienee mainituista vaihtoehdoista suositeltavampi, koska tällöin argumentaatiovälineistö auttaa tekemään lisäerottelun silloin, kun käsillä on korkea-asteiseksi katsottava tuottamus, johon ei kuitenkaan liity oman edun tavoittelua. Näin voidaan erottaa esimerkiksi pelkkä dolus directus -asteinen vahingon aiheuttaminen ja dolus directus, johon liittyy oman taloudellisen edun tavoittelu toisen oikeutta loukaten.

---

[239] Ks. *Leppänen* s. 284 siitä, miten samastuksessa arvioidaan oikeussuhteiden todellista merkitystä niiden muodollis-juridisen ulkokuoren sijasta.

[240] Moitittavuus ei tällöin kohdistu yksin vakuuksien riittämättömyyteen tai liian optimistiseen käsitykseen luotonsaajan maksukyvystä tms. seikkaan, jotka ovat »normaaleja» luotonantoon liittyviä tuottamuksellisia piirteitä. Voimakas moite kohdistuu lisäksi siihen, että luotonannosta vastannut henkilö on ryhtynyt käsittelemään asiaa, johon hän ei ole intressiensä vuoksi voinut suhtautua tarvittavalla objektiivisuudella. Vaikka vahinko ei olekaan esteellisenä toimimisen suoranainen seuraus, voitaneen menettely ottaa huomioon tuottamusasteen määrittämiseen tähtäävässä kokonaisarviossa.

2.5. Vakuutukset ja vakuutusmahdollisuudet

2.5.1. Yleistä

Vakuutussopimus ja vahingonkorvausvelvollisuus ovat periaatteessa toisistaan riippumattomia keinoja vahingonvastuun kohdistamiseksi. Vakuutuksenantajan velvollisuus korvata tietty vahinko perustuu sopimukseen, jolla hän on ottanut sopimuksessa määritellyt riskit kantaakseen. Vahingonkorvausvelvollisuus taas perustuu vahingon aiheuttamiseen vastuunormien määrittelemällä tavalla (tuottamusvastuu) tai erityisen vastuun perustavan toiminnan yhteydessä (ankara vastuu).[241] Lähtökohtien erilaisuudesta huolimatta vakuutuksilla ja vahingonkorvauksella on merkittäviä yhteyksiä. Vahingonkorvausoikeudessa tämä vuorovaikutus ilmenee niin, että olemassa olevat vakuutukset tai tavanomaisten vakuutusten puuttuminen saattavat vaikuttaa korvausvastuuseen.[242]

Vahingonkorvausvastuun kannalta olennaisia vakuutuksia ovat vahingonaiheuttajalla oleva vastuuvakuutus ja vahingonkärsijän loukattua etuutta suojaava henkilö- tai vahinkovakuutus. Vakuutuksen voimassaolo voi johtaa siihen, että vahinko jää lopulta vakuutuksenantajan kannettavaksi. Tällaisen vastuunjaon ottaminen vahingonkorvausnormiston tavoitteeksi saa vahingonkorvausasiassa aikaan vakuutussuojaa nauttivan osapuolen muodollisen (vakuutuksenantajan vastattavaksi ohjautuvan) vastuun laajentumisen. Vakuutuksen puuttuminen voi taas vaikuttaa eräänlaisen myötävaikutuskonstruktion (vastuuvakuutuksen yhteydessä »kaksinkertaisen tuottamuksen») kautta niin, että osapuolen, joka on jättänyt ottamatta tavanomaisen vakuutuksen, vahinkoriskiä lisätään.[243]

Vakuutustilanne voidaan ottaa huomioon usean vahingonkorvausoikeudellisen kysymyksen yhteydessä:[244] Vahingonkorvauksen sovittelunormit ovat

---

[241] Ks. *Hoppu – Routamo* s. 4.

[242] Vahingonkorvausoikeuden normit puolestaan vaikuttavat vakuutuksiin ja vakuutusoikeuteen muun muassa vakuutuksenantajan takautumisoikeuden ja vastuuvakuutusten yhteydessä.

[243] *Vinding Kruse,* JFT 1964 s. 185–186 näkee vakuutuskysymyksen eräänlaisena riskinjako-oppien muotona. Peruskysymyksenä on tällöin: »Hvem har været den nærmeste til at forsikre sig mod den indtrufne skade – skadevolderen ved en ansvarsforsikring, eller skadelidne ved en direkte skadeforsikring.»

[244] Silloin kun tällainen vaikutussuhde on olemassa, nousee vakuutustilanteen selvittäminen keskeiseen asemaan. Vakuutustilanteen esille ottamiseen voidaan tarvittaessa käyttää materiaalisen prosessinjohdon keinoja, elleivät asianosaiset itse kiinnitä siihen huomiota.

tähän erityisen otollisia.[245] Lisäksi vahingonkärsijän puutteellista vakuutussuojaa saatetaan pitää myötävaikutuksena.[246] Vastuuvakuutusten olemassaolo voidaan ehkä ottaa huomioon jaettaessa korvausvastuuta useiden korvausvelvollisten kesken.[247] Toisinaan on myös viitattu mahdollisuuteen, että vastuuvakuutus vaikuttaisi tuottamusarviointiin perustamalla vakuutetulle tavallista ankarammat huolellisuusvaatimukset.[248] Sopimusperusteisen korvausvastuun puolella vastuunrajoitusehtojen sitovuus (ennen kaikkea niiden kohtuullisuus) voi olla sidoksissa vakuutuksiin ja vakuutusmahdollisuuksiin.[249] Vahingonkorvausvelvollisuus voi sopimusvastuun alueella jäädä joskus kokonaan syntymättäkin sen vuoksi, että toisella tavalla järjestetty vakuutussuoja olisi estänyt vahingon jäämisen osapuolten kannettavaksi.[250]

Vakuutustilanteen vaikutusta korvausvastuun sovitteluun on aihetta lähestyä erottamalla korvausvelvollisen vastuuvakuutus ja vahingonkärsijän henkilö- tai vahinkovakuutus. Lisäksi ongelma on jaoteltava sen mukaan, puhutaanko voimassa olevan vai puuttuvan vakuutuksen vaikutuksista.

2.5.2. Korvausvelvollisella on vastuuvakuutus

A. Täysi korvaus. Jos korvausvelvollisella on suojanaan vastuuvakuutus, joka kattaa kokonaan täyden korvauksen periaatteen mukaisen vastuun, ei korvausvelvollisen taloudellisesta asemasta johtuvaa sovittelutarvetta ole.[251] Korvausvastuuhan ei merkitse vahingonaiheuttajalle lainkaan taloudellista rasi-

---

[245] Ks. *Nygaard* s. 351, joka huomauttaa vakuutusten keskeisestä roolista vahingonkorvauksen sovittelun yhteydessä.

[246] Ks. NJA 1991 s. 567, jossa vahinkovakuutuksen puuttumista on arvioitu nimenomaan myötävaikutusperusteisen sovittelun näkökulmasta.

[247] Ks. *Dufwa* s. 1590–1596.

[248] Ks. *Riska*, JFT 1968 s. 145. *Wilhelmsson*, DL 1977 s. 407 kritisoi ratkaisutapaa tuottamusarvioinnin osittaisesta fiktiivisyydestä. *Bengtsson*, Om ansvarsförsäkringens betydelse s. 296–299, 308–309. Syyllisyysperusteisten ja vahinkojen kohdentamista painottavien teoreettisten näkemysten ero tulee tällä kohdin hyvin esille. Ks. *Stapleton*, Mod. L. Rev. 1995 s. 825: »The traditional view is that so long as tort (and indeed civil liability in general) is viewed and structured as a system of individual responsibility, we cannot convincingly draw a moral distinction between defendants merely on the basis of their capacity to share or offload that responsibility onto others in an insurance pool.»

[249] Ks. *Hemmo* s. 295.

[250] Ks. *Hemmo* s. 234 viittauksin oikeuskäytäntöön.

[251] Ks. *Hoppu*, LM 1975 s. 104. *Hellner* s. 431 Ruotsin SkL 6:2:n sovittelusäännöksen kannalta. *Bull* s. 9. *Gomard – Wad* s. 145. *Nørgaard – Vagner* s. 298. *Roos* s. 121. *Dufwa* s. 1471 ulottaa saman säännön itsevakuuttajiin. Ks. *Schwamb* s. 577 vastuuva-

tusta, mahdollista omavastuuta lukuun ottamatta.[252] Kun sovittelun tärkein – ja yleensä välttämätön – edellytys jää näin täyttymättä, voidaan täysi korvaus tuomita, vaikka vahinko olisi esimerkiksi aiheutettu vain lievällä huolimattomuudella ja vaikka vahingonkärsijän talous ei korvauksen saamatta jäämisestä vaarantuisi.[253]

> Vahingonkärsijän myötävaikutukseen perustuva VahL 6:2:n mukainen sovittelu on sen sijaan mahdollista vastuuvakuutuksesta huolimatta. Koska korvauksen alentamisperusteena on vahingonkärsijän osittainen syyllisyys vahinkoon, ei vastuuvakuutuksen olemassaolo poista tarvetta myötävaikutusperusteiseen sovitteluun.[254]
>
> Mikäli vakuutussuojan ensisijaisuutta halutaan tietyssä korvausmuodossa korostaa, on mahdollista rajoittaa vahingonkärsijän myötävaikutuksen relevanssia esimerkiksi niin, että vain tahallinen tai törkeän huolimaton myötävaikutus alentaa korvausta. Kysymykseen myötävaikutuksen merkityksen rajoittamisesta erityistilanteissa palataan jaksossa 2.8.A.

Täyden korvauksen periaatetta vastuuvakuutuksen turvaamissa tilanteissa ilmentää ratkaisu KKO 1984 II 28, jossa oli kysymys nestekaasuräjähdyksen aiheuttamista vahingoista. Hotellin keittiössä asennustyötä tehnyt ammattitaidoton henkilö oli tuottamuksellisesti jättänyt kaasujohdon toisen pään avoimeksi, mikä sai aikaan räjähdyksen nestekaasusäiliötä täytettäessä. Hotelli- ja ravintolatoimintaa harjoittanut A oli työnantajana korvausvastuussa vahingoista. Aiheutuneiden vahinkojen suuruus oli noin 50.000 markkaa. HO sovitteli korvausvastuuta katsoen sen A:n (ja toissijaisena vastuussa olevan työntekijän) varallisuusoloihin nähden kohtuuttoman raskaaksi. KKO tuomitsi täyden korvauksen käyttäen seuraavaa otsikkolausumaa: »Kun

---

kuutuksesta poikkeuksellisen suurten vahinkojen korvaamisen mahdollistajana. Vrt. *Ussing*, NJM 1948 s. 45–46, jonka mukaan vastuuvakuutuksen ei pitäisi vaikuttaa vahingonkorvausasian ratkaisemiseen.

[252] Vakuutuksenottajat joutuvat sen sijaan kollektiivina kantamaan lisärasituksen, joka vakuutusmaksuihin kohdistuu, kun kohtuusperusteinen sovittelumahdollisuus jää pois ja korvaukset tuomitaan täysimääräisinä.

[253] Ks. tuottamusasteen vaikutuksettomuudesta *Bengtsson*, Om skälighetsregler s. 90. Oikeusvertailevassa mielessä huomionarvoinen on Hollannin Burgerlijk Wetboekin vahingonkorvauksen sovittelua koskeva 109 artikla, jonka 2 momentin mukaan korvauksen alentaminen ei tule kysymykseen, jos korvausvelvollisella on vastuun kattava vakuutus tai hänellä on ollut velvollisuus sellaisen ottamiseen.

[254] Ks. vastuuvakuutuksen vaikutuksesta myötävaikutusperusteiseen sovitteluun *Bengtsson*, Om jämkning s. 101–102. Ks. KKO 1985 II 23, joka ilmentää ainakin jossain määrin kielteistä asennetta siihen, että vastuuvakuutus vaikuttaisi vahinkoon myötävaikuttaneen vahingonkärsijän eduksi.

A:n liiketoimintaansa varten ottama vastuuvakuutus kattoi ne vahingot, joiden jutun asiakirjoista saatavien tietojen perusteella voitiin arvioida saattavan joutua A:n ja B:n korvattaviksi, vahingonkorvausten sovittelu ei ollut perustettavissa siihen, että korvausvelvollisuus muodostuisi kohtuuttoman raskaaksi.»[255]

> KKO:n perusteluja voidaan lukea niin, että jokin toinen sovitteluperuste (esimerkiksi tuottamuksen lievyys) olisi voinut johtaa sovitteluun. Suhtautuminen tähän mahdollisuuteen riippuu siitä, kuinka voimakkaasti vastuu halutaan kanavoida vakuutuksenantajalle ja kuinka suhtaudutaan periaatteelliseen täyden korvauksen lähtökohtaan. Aiemmin tutkimuksessa on omaksuttu VahL:n esitöihin tukeutuva näkemys, jonka mukaan kohtuusperusteinen sovittelu ei juurikaan ole mahdollista, elleivät vahingonkärsijän taloudelliset olot sitä puolla.[256] KKO:n ratkaisu ei tämän näkemyksen pohjalta tulkittuna jätä yleensä jäljelle muistakaan syistä johtuvaa sovittelumahdollisuutta, kun vastuuvakuutus kattaa vahingot.

Myös alaikäisen, mieleltään häiriintyneen ja työntekijän korvausvastuussa on perusteltua noudattaa täyden korvauksen periaatetta silloin, kun vastuuvakuutus kattaa korvausvastuun.[257] Täysi korvaus on tällöin VahL 2:2, 2:3 ja 4:1.1:n tarkoittamassa mielessä kohtuullinen. Mitään tarvetta normaalia alhaisempien korvausten tuomitsemiseen ei ole, koska todellisena vastuusubjektina on vakuutuksenantaja.[258]

---

[255] Ks. myös KKO 1991:176, jossa katon korjaustyötä tehnyt työntekijä oli tuottamuksellaan aiheuttanut tulipalon. Suoritukseen sitoutunut kommandiittiyhtiö joutui korvaamaan vahingonkärsijän vahinko- ja keskeytysvakuutuksen omavastuun, joka oli 1.000.000 markkaa. KKO kiinnitti huomiota siihen, että kommandiittiyhtiöllä oli vastuuvakuutus, johon osapuolet olivat nimenomaisesti kiinnittäneet huomiota kattotyöstä neuvoteltaessa. Näin korvausvastuuta ei soviteltu.

[256] Ks. 2.1.1.F.

[257] Ks. HE 187/1973 s. 14. *Hoppu*, LM 1975 s. 103–104.

[258] Ks. *Hellner*, JT 1995–96 s. 287 av. 26, joka esittää erilaisen kannan Ruotsin SkL 4:1:n työntekijän vastuuta koskevan säännöksen osalta. Hellnerin mielestä kyseessä ei ole sovittelusäännös, vaan »en regel som preciserar culpabedömningen vid arbetstagarens handlande». Tämän vuoksi vastuuvakuutuksen myöntänyt vakuutusyhtiö voi vedota korvausvastuun lievennyksiin. Suomen oikeuden suhteen on kuitenkin huomattava, että SkL 4:1 on muotoilultaan erilainen kuin VahL 4:1.1. SkL:n säännöksen mukaan työntekijälle syntyy korvausvelvollisuus työssä aiheutetusta vahingosta vain »i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter». Ks. *Hellner* s. 273–275 säännöksen tulkinnasta. Hänen esityksensä ilmentää torjuvampaa asennetta työntekijän korvausvastuuseen kuin VahL 4:1.1:n mukainen lievää törkeämmän tuottamuksen vaatimus.

Vastuuvakuutuksen täyttä korvausta puoltavasta vaikutuksesta seuraa, että sovittelukysymysten yhteydessä on aihetta selvittää korvausvastuun tosiasiallinen kohdistuminen sen sijasta, että huomioon otettaisiin vain muodollisesti korvausvelvollisen asemassa oleva.

> Vakuutuksenantaja voi esiintyä vahingonkorvausasiassa sivuväliintulijana, jos se saattaa joutua vastuuvakuutuksen perusteella maksuvelvolliseksi.[259] Vaikka vakuutuksenantaja ei mitenkään osallistuisi vahingonkorvausprosessiin, on kuitenkin syytä huolellisesti arvioida vastuun lopullinen jakautuminen. Muutoin on mahdollista, että vahingon oletetaan kuuluvan vastuuvakuutuksen piiriin kaikkia rajoitusehtoja selvittämättä ja korvaus tuomitaan täysimääräisenä. Jos vakuutuksenantaja sittemmin kieltäytyy maksamasta korvausta, osoittautuu vahingonkorvaustuomio vääriin faktatietoihin perustuvaksi ja sovitteluvaatimuksen hylkäämisen osalta virheelliseksi.

B. Vakuutusmäärän ylittävä vahinko. Vastuuvakuutuksen ollessa voimassa (ja soveltuessa vahinkotilanteeseen) voi sovittelukysymys tulla esille taloudellisin perustein vain silloin, kun aiheutunut vahinko on suurempi kuin vastuuvakuutuksen mukainen korvausmaksimi. Ilmeistä on tällöin, että korvaus tuomitaan täytenä vastuuvakuutuksen vakuutusmäärään saakka. Ylimenevään vahingon osaan on syytä suhtautua arvioimalla normaalien sovitteluperiaatteiden mukaisesti, onko korvausvelvollisen itsensä maksettavaksi jäävä korvaus hänelle kohtuuton taloudellinen rasitus.[260] Vastuuvakuutuksen kattamalla osalla korvausvelvollisuudesta ei siten ole merkitystä sovitteluharkinnassa. Vakuutuksesta maksettava korvauksen osa tosin parantaa vahingonkärsijän taloudellista asemaa, joka todetulla tavalla vaikuttaa yhtenä muuttujana sovitteluharkinnassa.

> Esimerkkinä voidaan ajatella, että A on aiheuttanut tuottamuksellaan 550.000 markan vahingon. Hänellä on kyseisen vastuutilanteen käsittävä vastuuvakuutus, jossa vakuutuksenantajan vastuun enimmäismääränä on 500.000 markkaa. A:ta tosiasiassa uhkaava enimmäisvastuu on 50.000 markkaa, joten se on korvausmäärä, jota on käytettävä perusteena arvioitaessa täyden korvauksen A:lle aiheuttamaa rasitusta.

Vakuutusmäärän ylittävän vahingon osan suhteen voidaan esittää eräitä huomionarvoisia argumentteja. Ensinnäkin on mahdollista, että vastuukaton ylittävän vahinkomäärän sovittelu olisi tavallista perustellumpaa, koska korvausvelvollinen on huolehtinut vakuutusturvastaan ja siten asianmukaisesti

[259] Ks. esimerkiksi KKO 1994:94.

[260] Ks. *Vinding Kruse – Møller* s. 324.

pyrkinyt suojautumaan realisoitunutta riskiä vastaan.[261] Jos vakuutusmäärän ylittävän vahingon aiheutuminen on ollut korvausvelvolliselle odottamatonta, voitaisiin tätä käyttää yhtenä sovittelua puoltavana seikkana. Mainitut argumentit menettävät kuitenkin tehoaan, kun lähtökohdaksi otetaan edellä (2.1.1.F.) painotettu taloudellisen liikarasituksen vaatimus ja näkemys sovittelusta poikkeusluontoisena keinona kohtuuttomuuden välttämiseksi.

Tapauskohtaisesti on myös mahdollista, että vastuuvakuutuksen enimmäismäärä on ollut liian alhainen ja että (etenkin elinkeinotoimintaa harjoittavan) korvausvelvollisen olisi pitänyt tietää toimintaansa liittyvän vakuutusmäärää suurempia vahinkoriskejä. Vakuutustilanteen merkitystä voidaan tällöin arvioida (jaksossa 2.5.3. esitettävällä tavalla) vakuutuksen puuttumista koskevien periaatteiden mukaan.

C. Vastuuvakuutus ja vahingonkärsijän oikeussuoja. Vastuuvakuutuksella on sivulliseen ulottuvia välillisiä oikeusvaikutuksia, kun se (vakuutuksenantajan ja vakuutetun välisenä sopimuksena) vaikuttaa vahingonkärsijän eduksi sovittelumahdollisuuksia kaventavasti. Vakuutuksesta sivulliselle koituvaa etua voidaan pitää osoituksena sosiaalisten näkökohtien lisääntyneestä merkityksestä ja pyrkimyksestä tasata korvausturvan parantamisesta johtuvia kustannuksia korvausasian osapuolia laajemman kollektiivin kesken. Vakuutuksen voimassaolo saattaa näin laajentaa vakuutetun korvausvelvollisuutta, mikä puolestaan voi lisätä – vaikkakin ilmeisesti vain vähäisessä määrin – vakuutuskustannuksia. Vakuutuksenottaja maksaa näin sivullisen vahingonkorvausturvan laajentamisesta.[262]

Kun vastuuvakuutus poistaa sekä sovittelutarpeen että korvausvelvollisen maksukyvyttömyyden mahdollisuuden, se on vahingonkärsijän kannalta huomattavan edullinen. Vastuuvakuutuksella onkin näin, vaikka se on muodollisesti voimassa vakuutetun hyväksi, myös tosiasiallista vahingonkärsijää suojaavaa vaikutusta. Tällä suojalla on kuitenkin rajoituksia, joita voidaan pyrkiä käyttämään argumenttina vastuuvakuutuksen vahingonkorvausoikeudellisia (esimerkiksi sovittelua koskevia) vaikutuksia vastaan. Perusteluna toimii tällöin oletus siitä, että vastuuvakuutuksen merkitystä rajoittavat normit ilmentävät oikeuspoliittista valintaa, jonka mukaan vastuuvakuutuksen korvausoikeudellista roolia ei tule laajentaa.

---

[261] Ks. *Bøe,* NFT 1990 s. 255. *Bengtsson,* Nya jämkningsmöjligheter? s. 70.

[262] Ks. *Hult,* SvJT 1951 s. 207–208, joka suhtautui kriittisesti siihen, miten vastuuvakuutuksesta seuraava vahingonkorvaussuojan laajentuminen vaikuttaa vakuutuskustannuksiin.

Vahingonkärsijän korvauksensaanti vastuuvakuutuksen perusteella voi ensinnäkin estyä sen vuoksi, että vakuutuksenottaja on laiminlyönyt jonkin vakuutussopimukseen kuuluvista velvollisuuksistaan (esimerkiksi tiedonantovelvollisuuden tai suojeluohjeiden noudattamisen).[263] Vahingon tahallista ja törkeän huolimatonta aiheuttamista koskevat rajoitukset voivat myös estää saamasta korvausta vakuutuksesta.[264] Korvausta ei saada vastuuvakuutuksesta myöskään silloin, kun vahingonkorvausvastuun edellytykset eivät täyty (tapaturmaisen vahingon aiheuttamisen yhteydessä).[265] Vastuuvakuutuksesta vahingonkärsijälle seuraava hyöty on siten selvästi rajoitetumpaa kuin hänen hyväkseen voimassa olevasta henkilö- tai esinevakuutuksesta saatava korvaussuoja.[266]

Vakuutussuojan priorisoinnilla on muitakin lainsäädännöstä ilmeneviä rajoituksia. Vastuuvakuutuksen osalta tätä osoittaa suhtautuminen vahingonkärsijän ns. suoraan (vakuutuksenantajaan kohdistuvaan) kanneoikeuteen. VakSopL 67.1 §:ssä määritellään tilanteet, joissa tällainen kanneoikeus myönnetään. Lainkohdassa mainitaan seuraavat edellytykset: 1) vakuutuksen ottaminen on perustunut lakiin tai viranomaisen määräykseen, 2) vakuutettu on asetettu konkurssiin tai on muutoin maksukyvytön, ja 3) vastuuvakuutuksesta on ilmoitettu vakuutetun elinkeinotoimintaa koskevassa markkinoinnissa. Muissa tapauksissa vastuuvakuutuksen käyttäminen korvauksen suorittamiseen edellyttää vakuutuksenottajan aktiivisuutta.[267]

---

[263] Ks. VakSopL 23 ja 31.4 §, joista jälkimmäisen mukaan korvauksen alentaminen edellyttää vastuuvakuutuksessa vakuutetun törkeää huolimattomuutta tai eräitä siihen rinnastettavia olosuhteita.

[264] Ks. VakSopL 30 §. VakSopL 30.4 §:n mukaan vastuuvakuutuksen myöntänyt vakuutuksenantaja on kuitenkin velvollinen suorittamaan törkeästä huolimattomuudesta riippumatta vahinkoa kärsineelle luonnolliselle henkilölle sen osan korvauksesta, jota tämä ei ole saanut perittyä vakuutetulta.

[265] Ks. *Ehrenzweig* s. 250.

[266] Ks. *Hellner,* Bör vi söka s. 15–19 tekijöistä, jotka heikentävät vahingonkärsijän mahdollisuuksia saada korvausta vahingonaiheuttajalla olevan vastuuvakuutuksen perusteella. Vahingonkärsijän kannalta olisi eräissä tapauksissa edullisempaa, jos korvausvelvollinen olisi ottanut kolmannen eduksi voimassa olevan vahinkovakuutuksen. Näin on esimerkiksi silloin, jos vahinko on tapaturmainen (aiheuttaja ei ole menetellyt tuottamuksellisesti). Samoin voi käydä, jos vahingonkärsijä on myötävaikuttanut vahinkoon, sillä vahingonkorvauslainsäädäntö sallii korvauksen alentamisen riippumatta vahingonkärsijän tuottamuksen laadusta. Jos samaa myötävaikutusta arvioitaisiin vakuutusoikeudellisten (esimerkiksi suojeluohjeiden laiminlyöntiä vahinkovakuutuksessa koskevien) sääntöjen mukaan, korvauksen alentaminen vaatisi tahallisuutta tai huolimattomuutta, jota ei voida pitää vähäisenä (VakSopL 31.3 §). Ks. myös *Hellner,* mks. 22.

[267] Ks. HE 114/1993 s. 18, 65. Ks. *von Hippel* s. 47–48 siitä, miten suora kanneoi-

Suoran kanneoikeuden tapauksissakin korvauksen saaminen edellyttää tietoa vakuutuksesta ja sen myöntäneestä yhtiöstä. Informaation puuttuessa voi käydä niin, että korvausvelvollinen ei ilmoita vastuuvakuutuksen voimassaolosta tai valheellisesti kiistää sen, mikä voi johtaa sovittelun kautta tapahtuvaan korvaussuojan kaventumiseen.[268] Jos vastuuvakuutuskysymys tulee esille vahingonkorvausprosessissa, on vastaajalla asiaa kysyttäessä ainoastaan OK 14:1:n mukainen sanktioton velvollisuus antaa totuudenmukainen vastaus.

Vakuutuksenottajan sopimusrikkomuksen seurauksia ja suoran kanneoikeuden rajoituksia ei kuitenkaan voida pitää osoituksena lainsäätäjän tekemästä vastuuvakuutuksen merkitystä kaventavasta arvovalinnasta. Vakuutuksenantajan vastuun kaventaminen vakuutuksenottajan sopimusrikkomusten perusteella on välttämätöntä vakuutuksen myöntämispäätökseen vaikuttaneiden riskioletusten luotettavuuden turvaamiseksi. Vahingon tahallinen aiheuttaminen on erityisen selvä esimerkki vakuutuksenantajan vastuupiiriin kuulumattomasta tapahtumasta.[269] Vakuutuskollektiiville korvausmenosta johtuvan kustannusrasituksen vuoksi ei ole sen enempää taloudellisesti rationaalista kuin oikeudenmukaistakaan, että vakuutuksenantajan vastuu olisi vakuutuksenottajan kvalifioidun tuottamuksellisista teoista riippumatonta. Sama koskee tilanteita, joissa korvauksen alentaminen seuraa siitä, että vakuutuksenottaja on laiminlyönyt tiedonantovelvollisuutensa, suojeluohjeiden noudattamisen tms. riskiarvioinnin kannalta relevantin velvoitteensa.

Pidättyvä suhtautuminen yleiseen suoraan kanneoikeuteen ei sekään johdu vastuuvakuutuksen korvausoikeudellisen merkityksen nimenomaisesta vastustamisesta. Sen sijaan yleisen suoran kanneoikeuden toteuttamiseen katsottiin VakSopL:a valmisteltaessa liittyvän käytännöllisiä ongelmia, jotka olivat tärkeänä syynä omaksuttuun sääntelyyn.[270]

---

keus lähentää vastuuvakuutusta kolmannen hyväksi otettuun vahinkovakuutukseen. Ks. suoran kanneoikeuden vaikutuksista vahingonkärsijän, vahingonaiheuttajan ja vakuutuksenantajan asemaan *Bull* s. 18–22.

[268] Vakuutuksenantajallakaan ei liene oikeutta antaa ulkopuolisille tietoja asiakassuhteistaan. Salassapitovelvollisuuden normiperustasta ks. VakYhtiöL 18:6. HenkRekL 18 §. SopMenL 4 §. Vrt. Norjan FAL 7–6.1, jossa vakuutuksenantaja ja vakuutettu velvoitetaan pyydettäessä antamaan vahingonkärsijälle tieto vastuuvakuutuksen olemassaolosta.

[269] Ks. vakuutustapahtuman epävarmuudesta vahinkovakuutustoiminnan perusedellytyksenä *Hellner,* Försäkringsrätt s. 8–9. *Dreher* s. 36, 73.

[270] Ks. HE 114/1993 s. 18, jossa suoran kanneoikeuden käytännöllisinä ongelmina mainitaan vastuuvakuutuksen voimassaoloa koskevan tiedon saaminen sekä vakuutetun passiivisuuden hankaloittava vaikutus korvauskäsittelyssä.

Oletus, jonka mukaan vahingonkärsijän vastuuvakuutuksesta saaman suojan rajoitukset ilmentäisivät oikeuspoliittista valintaa, jolla vakuutusten vahingonkorvausoikeudellista roolia on haluttu kaventaa, näyttää jääneen vaille tukea. Vakuutuksenantajan vastuun rajoitukset selittyvät lähinnä vakuutusteknisillä ja käytännöllisillä syillä. Lisäksi vastuuvakuutukseen liittyy säännöstasoltakin ilmeneviä pyrkimyksiä vahingonkärsijän suojaamiseksi: VakSopL 68.1 §:n mukaan vahingonkärsijällä on itsenäinen oikeus ajaa kannetta vakuutuksenantajaa vastaan tämän tekemän korvauspäätöksen perusteella. Vuoden 1933 VakSopL:ssa vahingonkärsijän oikeussuoja otettiin huomioon muun muassa niin, että vakuutuksenantajan ja vakuutuksensaajan vahinkotapahtuman jälkeen tekemä vakuutuksenantajan korvausvelvollisuutta rajoittava välipuhe oli lain 96 §:n mukaan tehoton, jos vakuutuksensaaja oli toiminut estääkseen vahingonkärsijää saamasta korvausta ja vakuutuksenantajan piti tietää tästä tarkoituksesta.[271] Vuoden 1994 VakSopL:ssa sama lopputulos seuraa vahingonkärsijän suorasta kanneoikeudesta ja 3.1 §:n pakottavuussäännöksestä silloin, kun suora kanneoikeus on olemassa. Muita tapauksia silmällä pitäen uudessa laissa ei ole nimenomaista vahinkotapahtuman jälkeistä välipuhetta kieltävää säännöstä.[272]

D. Vastuuvakuutuksen vahingonkorvausoikeudellisten vaikutusten kritiikkiä. Kun sovittelutarvetta ei korvausvelvollisen vastuuvakuutuksen vuoksi ole, korvausasian lopputulos riippuu korvausvelvollisen tekoon liittymättömistä seikoista. Instrumentaaleina päämäärinä ovat tällöin vahinkojen laaja ohjaaminen vakuutuksesta korvattavaksi ja kannustaminen vakuutussuojasta huolehtimiseen.

Vastuuvakuutukset ovat yleisesti vaikuttaneet vahingonkorvausoikeuden viimeaikaiseen kehitykseen länsimaissa.[273] Sovittelun poissulkeva vaikutus on vahingonkorvausjärjestelmän kokonaisuuden kannalta melko vähäinen. Suurempi merkitys vastuuvakuutukselle on annettu silloin, kun korvausvastuun ankaroittamista on perusteltu vakuuttamismahdollisuuksilla. Jälkimmäi-

[271] Ks. *Hellner,* SvJT 1967 s. 685, joka näki Ruotsin vastaavan säännöksen osoituksena siitä, että vastuuvakuutus antaa suojaa myös vahingonkärsijälle.

[272] Koska vahingonkärsijällä on VakSopL 67.1,2 §:n mukaan suora kanneoikeus korvausvelvollisen maksukyvyttömyystapauksissa ei disponointiongelmalla ole juurikaan käytännöllistä relevanssia, kun vahingonkärsijä kykenee joka tapauksessa kohdistamaan täysimääräisen vaatimuksen johonkin maksukykyiseen tahoon.

[273] *Baurin* s. 122 sanoin: »der Richter einen Schadensfall mit anderen Augen betrachtet, wenn er weiss, das »hinter dem Schädiger eine Haftpflichtversicherung steht»». Ks. oikeuskehityksestä myöhemmin 5.2.2.–5.2.3.

nen ilmiö on, etenkin oikeuskäytännön kautta toteutettuna, herättänyt kritiikkiä, jota on aihetta tarkastella myös sovittelun kannalta, vaikka arvostelun kohteena onkin ensisijaisesti ollut vastuuvakuutuksen (tai vakuutusmahdollisuuden) tuominen osaksi korvauksen syntyedellytyksiä.

Kantilaisvaikutteinen amerikkalainen vahingonkorvausteoreetikko Ernest Weinrib on näkyvästi kritisoinut vastuuvakuutusten vaikutusta vahingonkorvausoikeuteen.[274] Weinribin lähestymistavan perustana on vahingonkorvauksen tuottamusperusteisuuden korostaminen ja instrumentaalien tavoitteiden vastustaminen.

Weinrib lähtee siitä, että korvausvastuun olemassaolon kuuluu ajallisesti edeltää vastuuvakuutukseen turvautumista.[275] Hänen kritisoimansa oikeuskehitys merkitsee tämän lähtökohdan hylkäämistä ja sitä, että vakuutus onkin vastuun perustava tekijä. Perinteinen korvausvelvollisuuden ja vakuutussuojan itsenäisyyttä painottava lähtökohta on hänen mukaansa välttämätön, jos korvausvastuu perustetaan vahinkoon johtaneen teon arviointiin, eikä tarkoituksena ole pelkkä toiminnan verottaminen.[276]

Esitetty argumentti on vahingonkorvauksen sovittelun yhteydessä selvästi heikompi kuin korvausvastuun syntyedellytyksistä puhuttaessa.[277] Täysi korvaus voi kyllä seurata vastuuvakuutuksen olemassaolosta siinä mielessä, että vastuuta olisi muuten sen kohtuuttomuuden vuoksi soviteltu. Kun sovittelu on kuitenkin VahL:n esitöiden ilmentämällä tavalla varakeino kohtuuttomuuden välttämiseen, on luonnollista, että vakuutusssuojaa käytetään systemaat-

---

[274] *Weinribin,* J. Leg. Stud. 1985 s. 681 kritiikin yhtenä lähtökohtana on tuotevastuutapauksessa Escola v. Coca-Cola Bottling Co. (1944) oleva Justice Traynorin lausuma: »the cost of an injury and the loss of time or health may be an overwhelming misfortune to the person injured, and a needless one, for the risk of injury can be insured by the manufactured and distributed among the public as a cost of doing business.» Kuten jäljempänä (5.2.C.) ilmenee, Traynorin argumentaatio on samansuuntaista pohjoismaisessa vahingonkorvausoikeudessa esitettyjen näkemysten kanssa.

[275] Ks. myös *Smith* s. 344–345, jonka mukaan Norjan tuomioistuinkäytännössä on perinteisesti lähdetty siitä, että »forsikrerens betalningsplikt *forutsetter* et erstatningsansvar, og ikke selv kan *begrunne* et erstatningsansvar.»

[276] Ks. *Weinrib,* J. Leg. Stud. 1985 s. 683.

[277] Kuten jäljempänä (5.3.2.2.C.) lausutusta ilmenee, on vastuuvakuutusta käytetty pohjoismaisessa oikeudessa laajalti myös vastuuperusteisiin vaikuttavana tekijänä. Weinribin kritiikki on tällöinkin sidoksissa omiin lähtökohtiinsa. Jos vahingonkorvausoikeus nähdään välineenä, jolla vahinkokustannukset kohdistetaan niin, että muun muassa vahinkojen pulverisointia, kattavaa korvausturvaa ja »hyödynsaaja maksaa» -periaatetta edistetään, eivät Weinribin argumentit enää pure tavoitteenasettelun perustavanlaatuisen eron vuoksi.

tisena pääsääntönä olevan täyden korvauksen turvaamiseen. Vakuutussuojasta seuraa vain se, että vältetään tarve turvautua sellaiseen korvausjärjestelmän »varaventtiiliin», jonka vaikutukset olisivat vahingonkärsijän kannalta haitallisia.

Lisäksi Weinrib arvostelee vastuuvakuutusperusteista korvausvastuun laajentamista sellaisesta instrumentaalisuudesta, joka on ristiriidassa vahingonkorvausoikeuden yksityisoikeudellisen luonteen kanssa. Yksityisoikeudellisuudella hän tarkoittaa sitä, että normien soveltaminen ei edellytä palaamista instrumentaalisiin tavoitteisiin, eikä osapuolten oikeussuhde määräydy heistä riippumattomien ulkoisten päämäärien mukaan.[278] Taustalla on Weinribin omaksuma kantilainen kielto, jonka mukaan ihmistä ei saa kohdella välineenä, vaan häntä tulee aina pitää päämääränä itsessään. Instrumentalismi alistaa hänen mielestään yksilön oikeudet yleisten yhteiskunnallisten päämäärien toteuttamiselle.

Yhteiskunnallisten tavoitteiden vaikutus yksilön oikeuksiin on eräissä tilanteissa sillä tavoin aidosti ongelmallinen, että erilaiset filosofiset valinnat tällaisen sääntelyn hyväksyttävyyden suhteen ovat ymmärrettäviä. Instrumentalismin justifiointia on käsitelty edellä (jaksossa 1.3.3.), eikä esitettyä ole tässä tarpeen toistaa. Weinribin käsitys on kuitenkin myönnettävä johdonmukaiseksi ja sellaiseksi, että sen omaksuminen on perusteltua, jos oikeusvaikutukset halutaan mahdollisimman laajasti kytkeä pelkkään osapuolten vahinkoon johtaneiden tekojen arvosteluun.

Weinribin yksityisoikeuden käsitteeseen perustuva argumentaatio on sen sijaan (ainakin pohjoismaisesta näkökulmasta) hylättävissä perusteilla, jotka eivät ole samalla tavoin sidoksissa subjektiivisiin lähtökohtiin kuin instrumentaalinen asenne. Hän määrittelee yksityisoikeuden niin, että instrumentaaliset tavoitteet eivät sovi sen piiriin.[279] Tämän jälkeen vahingonkorvausoikeuden luokittelusta yksityisoikeuden alaan seuraa instrumentalismin mahdottomuus.

Suomen oikeusjärjestyksen kannalta Weinribin näkemys voidaan kumota kahdella erillisellä perusteella: Ensinnäkään yksityisoikeuden ei-instrumentaalinen määrittely ei ole mitenkään välttämätöntä. Siitä, että oikeudenala käsittelee yksityisten tahojen suhteita, ei seuraa, ettei sääntelyssä voitaisi ottaa

---

[278] Ks. *Weinrib*, J. Leg. Stud. 1985 s. 684–685. *Weinrib* s. 48–55.

[279] Ks. *Weinrib*, J. Leg. Stud. 1985 s. 685: »Tort law is private in that the immediate interactions it governs are intelligible without recourse to legislative instrumentalism. Private law in this conception is not instrumental, because it does not orient the parties' relationship toward an extrinsic purpose.»

huomioon nimenomaisista osapuolista riippumattomia tavoitteita (tai oikeammin tavoitteita, jotka koskettavat heitä tiettyyn ryhmään – joka voi olla tietyssä asemassa olevien sattumanvaraisesti valikoituneiden vahingonkärsijöiden joukko – kuulumisen kautta).[280] Pohjoismaisessa oikeudessa yksityisoikeuden tavoitteenasettelu onkin usein ymmärretty toisin.[281] Toinen Weinribin näkemyksen (tai sen skandinaavisen soveltamisyrityksen) ongelma on sen sisältämä oletus yksityis- ja julkisoikeuden selkeästä erotettavuudesta ja vahingonkorvausoikeuden lukeutumisesta puhtaasti yksityisoikeuteen.[282]

2.5.3. Korvausvelvollisella ei ole vastuuvakuutusta

A. Yksityishenkilö korvausvelvollisena. Vastuuvakuutus sisältyy osana useisiin kotivakuutuksiin. Kun kotivakuutusten levinneisyys on varsin laajaa, voidaan olettaa, että huomattavalla osalla ihmisistä, joiden varallisuus ei ole aivan vähäinen, on myös vastuuvakuutus. Kotivakuutuksen ottaminen saattaa kuitenkin merkitä joillekin käytettävissä oleviin tuloihin nähden huomattavaa kustannusta. Jos henkilöllä ei ole arvokasta omaisuutta, hän ei ehkä katso lainkaan tarvitsevansa vakuutusta. Normaalielämään liittyvät korvausvastuuriskit eivät ole kovin suuria (sen enempää vahinkofrekvenssin kuin vahinkojen laajuudenkaan osalta), joten vastuuvakuutussuojan tarve ei useinkaan ole erityisen tunnistettava. Kun korvausvelvollisena on yksityishenkilö, lieneekin vastuuvakuutuksen puuttumista tavallisesti syytä pitää seikkana, jolla ei ole erityistä vaikutusta korvauksen sovittelumahdollisuuksiin.[283] Poikkeuksena voitaneen lähinnä ajatella henkilöitä, joilta heidän ammattinsa ja sen ilmentämän asiantuntemuksen vuoksi olisi aihetta edellyttää vakuutussuojan hankkimista myös yksityiselämässä. Argumentin merkitys on kuitenkin epävarma.[284]

---

[280] Ks. *Kamenka* s. 186 yksityisoikeuden suhteesta muihin kuin osapuolten individuaaleihin intresseihin.

[281] Ks. tavoitteellisten reaaliargumenttien esiinnoususta Suomen oikeustieteessä *Helin* s. 359–361, 369–373, 380–382.

[282] Ks. *Mäenpää* s. 5–12, jossa yksityis- ja julkisoikeuden suhdetta käsitellään sopimusoikeuden näkökulmasta. Mäenpää (s. 10) näkee oikeudenalojen aikaisemmin selvärajaisten suhteiden hämärtyneen samalla, kun julkisen edun merkitys, sosiaaliset näkökohdat ja julkisen sääntelyn vaikutus ovat korostuneet sopimusoikeudessa. Vakuutussuojan edistämispyrkimys, vahinkojen pulverisointi tms. kohdistaminen ja sovittelun sisältämä pyrkimys yksilökohtaisen liikarasituksen välttämiseen ovat vahingonkorvausoikeudellisia esimerkkejä julkisen edun merkityksen ja sosiaalisten näkökohtien korostumisesta.

[283] Ks. *Dufwa* s. 1471. *Hellner* s. 431.

[284] Ks. esimerkiksi *Bengtsson,* Om jämkning s. 262, joka esittää varsin poikkeukset-

Vastuuvakuutusten kattavuutta on käytännössä rajoitettu useilla sopimusehdoilla.[285] Nämä saattavat joissakin tapauksissa johtaa vakuutetun kannalta odottamattomiin tuloksiin. Tällöin vakuutussuojan puuttumista ei yleensä voitane ottaa huomioon sovittelua vastaan vaikuttavana seikkana, sillä korvausvelvollinen on pyrkinyt varmistamaan itselleen vakuutusturvan, mutta ei ole osannut arvioida kaikkia sopimusehtojen vaikutuksia. On myös mahdollista, että samansisältöinen rajoitusehto on kaikissa saatavilla olevissa vakuutuksissa. Kun korvausvelvollinen on pyrkinyt asianmukaiseen vakuutussuojan järjestämiseen, sovittelun epääminen vakuutussuojan aukon vuoksi tulee kysymykseen vielä suppeammin kuin vastuuvakuutuksen puuttuessa kokonaan.

Kun yksityishenkilön vastuuvakuutuksen puuttumista ei esitetyistä syistä ole yleensä aihetta pitää sovitteluun vaikuttavana tekijänä, on sovittelukysymys tällöin ratkaistava muiden harkintatekijöiden perusteella ilman, että vastuuvakuutuksen puuttuminen saa painoarvoa.

B. Korvausvelvollinen, jolta vakuutussuojaa voidaan edellyttää. Vakuutussuojan aukollisuus on täyttä korvausta puoltava näkökohta, jos vastuuvakuutus puuttuu sellaiselta korvausvelvolliselta, jolta kyseistä suojautumistoimenpidettä voidaan edellyttää. Vakuutussuojan vaatimus kohdistuu lähinnä yrityksiin ja elinkeinonharjoittajiin, mutta täysin selvää ei ole, kuinka laajalti vakuuttamisedellytys voidaan asettaa. Työnantajan ja julkisyhteisön korvausvastuun sovittelua koskevan VahL 3:6:n perusteluissa todettiin yksittäistapauksellisesta harkinnasta riippuvan, mikä merkitys vastuuvakuutuksen puuttumiselle kulloinkin annetaan. Vahinkojen aiheutumisfrekvenssi ja yrityksen koko mainittiin seikkoina, jotka vaikuttavat arviointiin.[286] Yleinen vakuutta-

---

tomassa muodossa näkemyksensä, jonka mukaan yksityishenkilöiltä ei voida vaatia vastuuvakuutuksia.

[285] Ks. rajoitusehdoista Ruotsin vakuutuskäytännön kannalta *Roos*, NFT 1989 s. 105–108. Esimerkkinä vastuuvakuutuksiin liittyvistä oikeussuojan aukoista voidaan mainita, että esinevahinkojen kohdalla vakuutussuoja on tavallisesti rajatumpi kuin henkilövahinkojen kohdalla. Muun muassa lainatun, vuokratun tms. tavalla korvausvelvollisen hallussa olevan omaisuuden vahingoittuminen jää yleensä vakuutussuojan ulkopuolelle. Ks. Vastuusampo (ehto 307.3) kohta 5.7. Teollisuusvakuutuksen yksityisvahinkovakuutuksen lajiehdot (E 1.10) kohta 1.2.1., jossa vieraan omaisuuden korvaamista rajoittaa markkamääräinen yläraja. Toisena esimerkkinä voidaan mainita, että joitakin yksityishenkilöiden toisilleen suorittamia palveluksia on vakuutuskäytännössä tulkittu työsuhteessa tehdyiksi, jolloin vakuutussuoja on sulkeutunut pois. Ks. *Roos* s. 243, 260.

[286] Ks. HE 187/1973 s. 20: »Jos vahinko on aiheutettu alalla, jolla vahinkoja kokemuksen mukaan helposti syntyy, voidaan vakuutuksen ottamisen laiminlyöneeseen työn-

miskäytäntö on myös huomionarvoinen näkökohta.[287]

Kysymys vastuuvakuutuksen ottamisvelvollisuudesta on ollut esillä KKO:n ratkaisussa 1985 II 23 (ään. 4-1), jossa ei tosin täsmennetä vakuuttamisvelvollisuuden edellytyksiä, vaan lähinnä vastuuvakuutuksen ja vahingonkärsijän myötävaikutuksen suhdetta. A oli säilyttänyt asunto-osakeyhtiöltä vuokraamassaan ullakkotilassa sijainneessa ateljeehuoneessa erittäin arvokasta omaisuuttaan. Omaisuus oli tuhoutunut tulipalossa, joka oli saanut alkunsa yhtiön työntekijöiden tuottamuksesta. Tuhoutuneen omaisuuden arvoksi arvioitiin 370.000 markkaa. KKO totesi, ettei jutussa ollut selvitetty, oliko asunto-osakeyhtiöllä vastuuvakuutus. Tällä kysymyksellä ei KKO:n mukaan kuitenkaan lopulta ollut merkitystä, sillä otsikkolausuman mukaan: »Koska yhtiöllä ei ollut ollut syytä olettaa, että sanotussa paloturvallisuudeltaan puutteellisessa paikassa säilytettiin erittäin arvokasta omaisuutta, ei sillä seikalla, oliko yhtiöllä ollut vastuuvakuutusta tai oliko yhtiö ollut velvollinen sellaisen ottamaan, ollut A:n osalta sovittelun kannalta merkitystä.» Korvausta tuomittiin 250.000 markkaa.

KKO:n ratkaisua tulkittaessa on pidettävä erillään vahingonkärsijän myötävaikutukseen ja korvausvastuun kohtuuttomuuteen perustuva sovittelu. Tapauksessa mainittiin olennaisena sovitteluperusteena vahingonkärsijältä puuttuneen vahinkovakuutuksen ohella VahL 6:1:n mukainen myötävaikutus, joka oli toteutunut palovaarallisen säilytyspaikan valinnalla. KKO ei sen sijaan ottanut esille asunto-osakeyhtiön taloudelliseen asemaan liittyviä sovitteluargumentteja, joten vastuuvakuutuksen korvausvelvollista suojaava merkitys ei tullut esille.[288] Ratkaisu osoittaa torjuvaa suhtautumista sellaiseen vastuuvakuutussuojan priorisointiin, joka syrjäyttäisi vahingonkärsijän oman myötävaikutuksen.

Vaikka tarkasteltavana olevat vastuuvakuutukset ovatkin vapaaehtoisia vakuutuksia, saattaa vakuutussuojan puuttumiseen liittyä korvausvelvollisen

---

antajaan suhtautua ankarammin kuin muilla aloilla. – – – Niinpä suuryritykseltä voidaan helpommin vaatia laaja-alaisen vastuuvakuutusturvan hankkimista kuin pienyritykseltä tai yksityishenkilöltä.» Ks. *Bengtsson,* Skadeståndsrätt s. 37, jonka mukaan muita kuin aivan pieniä yrityksiä (»något större företag») koskee täyteen korvaukseen johtava velvollisuus huolehtia vakuutusten voimassaolosta. Ks. *Dufwan* s. 1473 argumentteja, joilla hän puoltaa tiettyjä rajoituksia yritysten vakuuttamisvelvollisuuteen.

[287] Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 262.

[288] Voitaneen olettaa, että KKO ei pitänyt myötävaikutusperusteen jälkeistä 250.000 markan korvausvelvollisuutta niin suurena, että asunto-osakeyhtiön taloudellinen kantokyky olisi vaarantunut. Muutoin kysymys vastuuvakuutuksen olemassaolosta tai velvollisuudesta sellaisen ottamiseen olisi tullut esille osana sovitteluharkinnan seikastoa.

kannalta kielteisiä oikeusvaikutuksia. Jos korvausvelvolliselta olisi voitu edellyttää vastuuvakuutuksen ottamista, vaikuttaa vakuutuksen puuttuminen sovittelua vastaan. Vastuuvakuutuksen voimassaolo merkitsisi vahinkojen kohdistumista vakuutusyhtiön kannettavaksi ja täysimääräistä suojaa vahingonkärsijälle. Näiden tavoitteiden ylläpitäminen edellyttää, että sovitteluun suhtaudutaan tavallista tiukemmin velallisen laiminlyötyä häneltä edellytettävän vastuuvakuutuksen ottamisen. Muutoin vahingonkärsijä häviäisi sen vuoksi, että aiheutunut vahinko on korvausvelvollisen taloudellisiin oloihin nähden suuri, vaikka liikarasitus olisi voitu välttää vastuuvakuutuksella. Kun vastuuvakuutuksen ottamatta jäämiseen voi näin liittyä epäedullisia vahingonkorvausoikeudellisia vaikutuksia, voidaan sen sanoa eräissä tapauksissa muodostuvan »puolipakolliseksi» vakuutukseksi.[289] Jaottelu pakollisiin ja vapaaehtoisiin vakuutuksiin ei enää täysin kuvaa vakuutusten asemaa, kun huomioon otetaan ne vaikutukset, joita vakuutuksen puuttumisella voi olla sivullisen kanssa käytävässä vahingonkorvausprosessissa.

Ongelmallisesti arvioitavia tilanteita saattaa syntyä, jos korvausvelvollisella on vastuuvakuutus, mutta se ei erityisen rajoitusehdon vuoksi korvaa aiheutunutta vahinkoa.[290] Vakuutetulla ei tunnetusti useinkaan ole täsmällistä käsitystä kaikkien rajoitusehtojen sisällöstä, ja jotkut niistä saattavat sisältyä kaikkiin yleisesti saatavilla oleviin vakuutuksiin.[291] Vahingonkorvausasiassa on tällöin arvioitava sitä, onko korvausvelvollinen pyrkinyt järjestämään vakuutussuojansa riittävän huolellisesti ottaen huomioon häneltä edellytettävä asiantuntemus, saatavilla olevat vakuutukset, toiminnan laatu ja vahinkoriskit.[292] Jos vastaus on myönteinen, ei vastuuvakuutussuojan puuttumista ole syytä käyttää argumenttina sovittelua vastaan.[293]

---

[289] *Bengtsson,* Nya jämkningsmöjligheter? s. 64 varoittaa huomionarvoisella tavalla ulottamasta vakuutusvaatimuksia liian pitkälle. Seurauksena voisi muuten olla, että vakuutuksen tuottamukselliseen laiminlyöntiin liittyisi ankarampia sanktioita kuin varsinaiseen tuottamukselliseen vahingonaiheuttamiseen, kun sovittelu sulkeutuisi ensin mainitussa tilanteessa kokonaan pois. Ks. myös *Schwamb* s. 572–573.

[290] Tätä lähellä on mahdollisuus, että vakuutuksenantaja on vaihtunut ja vakuutusten kattamien periodien väliin on jäänyt aukko, johon kummankaan vakuutuksenantajan vastuu ei ulotu. Näin voi käydä etenkin siinä (kylläkin harvinaisessa) tilanteessa, että entinen vakuutus on perustunut claims made -periaatteelle, ja uusi vakuutuksenantaja vastaa aiheuttamisperiaatteen mukaan. Ks. *Berg,* NFT 1994 s. 24.

[291] Vakuutusten vertailtavuuteen liittyvistä ongelmista ks. *Norio* s. 5–8.

[292] Ks. *Dufwa* s. 1472, joka tarkastelee kysymystä, millaista vastuuvakuutusta (esimerkiksi yleistä yrityksen vastuuvakuutusta vai erityistä tuotevastuuvakuutusta) korvausvelvolliselta voidaan edellyttää.

[293] Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 263–264.

C. Vahingonkärsijän velvollisuus järjestää vastuuvakuutussuoja. Edellä on käsitelty korvausvelvollisen velvollisuutta huolehtia vastuuvakuutussuojasta. Kun korvausvelvollisena on työntekijä tai oikeushenkilön orgaaniin kuuluva henkilö, vakuuttamisvelvollisuutta voidaan pohtia myös kysyen, tulisiko työnantajan tai yhtiön ottaa vastuuvakuutus potentiaalisen korvausvelvollisen suojaksi.[294] Kysymys on huomionarvoinen etenkin niiden tilanteiden kannalta, joissa työnantaja tai yhtiö on itse vahingonkärsijänä. Ulkopuolisiin vahingonkärsijöihin nähden sillä, kuka yritysorganisaatiossa vahingon lopulta aiheuttaa, ei yleensä ole merkitystä vakuuttamisvelvollisuuden kannalta.[295] Seuraavassa keskitytäänkin tapauksiin, joissa korvausta vaativana vahingonkärsijänä on työnantaja (TSL 51.3 §:n mukainen vastuutilanne työnantajan korvattua VahL 3:1:n perusteella ulkopuoliselle aiheutuneen vahin-

[294] Vastuuvakuutuksen merkitys ei tällöin rajoitu niihin tilanteisiin, joissa vakuutuksenottaja on vahingonkärsijänä. Ks. esimerkiksi Teollisuusvakuutuksen yrityksen hallintoelinten vastuuvakuutuksen lajiehdot (C 1.3) kohta 1.1, jonka mukaan vakuutus »korvaa yritykselle, tämän osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle aiheutetut, vakuutuskauden aikana Teollisuusvakuutukselle kirjallisesti ilmoitetut varallisuusvahingot, joista vakuutettu Suomessa voimassa olevan osakeyhtiölain mukaan on korvausvastuussa». Vastuuvakuutuksen kattavuutta sivullisten kärsimiin vahinkoihin nähden rajoittaa kuitenkin se, että vakuutussuojan edellytyksenä on yleensä vastuun perustuminen OYL:iin, pankkilainsäädäntöön tai eräisiin muihin yhtiöoikeudellisiin normeihin.

[295] Vastuuvakuutuksella ei olisi juuri merkitystä työntekijöiden sivullisiin kohdistuvan vastuun yhteydessä. Oikeustapausten KKO 1992:165, 1992:166, 1993:38 ja 1994:5 viitoittaman linjan mukaan työntekijä ei ole lainkaan korvausvastuussa työnantajansa sopimuskumppania kohtaan, jos hänen virheensä on tapahtunut työnantajan sopimusvelvoitteiden täyttämisessä. VahL 3:1.1:n sisältämästä kanavointiperiaatteesta seuraa, että työntekijä voi olla korvausvastuussa sopimuksenulkoisessa suhteessa olevaa sivullista kohtaan vain silloin, kun korvausta ei saada perityksi työnantajalta. Yhtiön toimitusjohtajan ja orgaanien jäsenten kohdalla sivullisiin kohdistuva vastuu on merkittävämpää, koska työntekijän vastuuta rajoittavat normit eivät koske heidän vastuutaan. OYL 15:1:n mukaan vastuun lisäedellytyksenä on kuitenkin, että vahinko on aiheutettu OYL:a tai yhtiöjärjestystä rikkomalla. Ks. *Toiviainen,* LM 1994 s. 1044–1049, joka kiistää lainkohdan korvausvastuuta rajoittavan vaikutuksen. Hänen perustelunaan on se, että yhtiön johdon tehtävistä on suureksi osaksi säädetty yleislausekkeilla (esimerkiksi OYL 8:14.1 ja 9:16), minkä vuoksi »voidaan perustellusti epäillä, onko olemassa sellaista yhtiön hallintoon kuuluvaa tointa, jota ei olisi mahdollista »palauttaa» OYL:n tai yhtiöjärjestyksen vastaisuudeksi.» Toiviaisen kanta voidaan kuitenkin riitauttaa sillä perusteella, että OYL 15:1:n säännöksen rakenne antaa kuvan, jonka mukaan säännöksen loppuosan OYL:n ja yhtiöjärjestyksen rikkomista koskeva määre rajoittaisi korvausvastuuta. Ks. HE 27/1977 s. 110. *Taxell* s. 54–58. Ks. myös KKO 1994:61, jossa korvausvaatimus on hylätty, kun sivulliselle aiheutunut vahinko ei KKO:n mukaan ollut aiheutettu OYL:a tai yhtiöjärjestystä rikkomalla.

gon tai oltua itse välittömästi vahingon kohteena) tai yhtiö, jonka orgaaneihin vahingonaiheuttajat kuuluvat (normiperustana esimerkiksi OYL 15:1, LiikepankkiL 60 § tai VakuutusyhtiöL 17:1).

Vastuuvakuutuksen ottamista työntekijän tai orgaaniin kuuluvan suojaksi voidaan perustella samoilla seikoilla kuin jo aiemmin on vastuuvakuutuksesta esitetty. Työ- tai orgaanisuhteesta seuraava erityiskysymys on kuitenkin, että vakuuttamisvelvollisuuden asettaminen työnantajalle tulisi esille silloin, kun tämä itse on mahdollinen vahingonkärsijä. Poikkeamista siitä, että mahdollisen korvausvelvollisen tulee itse huolehtia vastuuvakuutuksesta voidaan pyrkiä perustelemaan työsuhteeseen liittyvillä erityispiirteillä.

Työnantaja (tai yhtiö) on yleensä selvillä itseensä kohdistuvista työntekijöiden tehtäviin liittyvistä vahinkoriskeistä. Jos nämä ovat huomattavia, vakuutussuoja on sekä työntekijän että työnantajan intressissä. Vastuuvakuutuksen ottamistarve tulee esille lähinnä sellaisten vahinkoriskien yhteydessä, joita työnantajan voimassa olevat tai helposti saatavat vahinkovakuutukset eivät turvaa. Työnantajan velvollisuutta vastuuvakuutuksen ottamiseen voi puoltaa ensinnäkin se, että vakuutusten hankkiminen on työntekijöille hankalampaa. Normaalit kotivakuutukset sisältävät tosin vastuuvakuutusosan, mutta niissä työsuhteisiin liittyvät vahingot suljetaan säännönmukaisesti vakuutuksen ulkopuolelle.[296] Itsenäisen vastuuvakuutuksen saaminen riippuu käytännössä ammattiryhmästä.[297] Toisaalta vastuuvakuutuksen ottaminen ei ole aina työnantajallekaan mahdollista. Etenkin johtajavakuutusten saaminen edellyttää käytännössä yhtiöltä vakaata taloudellista tilannetta.[298]

Vastuuvakuutuksen ottamista työntekijöiden suojaksi voidaan arvioida työsuhteeseen kuuluvana etuutena. Esimerkiksi johtajavakuutusten vakuutusmaksut ovat usein siinä määrin suuria, että ne merkitsisivät varsin mittavaa

---

[296] Ks. esimerkiksi Sammon vastuusampo (ehto 307.3) kohta 5.6, jonka mukaan vakuutuksesta ei korvata vahinkoa, »jonka vakuutettu aiheuttaa toiminnallaan tulon hankkimiseksi tai yleensä ansaitsemistarkoituksessa».

[297] Esimerkiksi Sammolla on erityinen ammattihenkilön vastuu- ja oikeusturvavakuutus, joka vakuutusehtojen (ehto 398) 11.1. kohdan mukaan »antaa turvan sen korvausvelvollisuuden varalta, jonka alaiseksi vakuutettu voi voimassa olevan oikeuden mukaan joutua vakuutuskirjassa mainittuun ammattiin, toimeen tai virkaan kuuluvassa toiminnassa toiselle aiheutetusta henkilö- tai esinevahingosta.»

[298] Ks. *Toiviainen,* LM 1994 s. 1051. Johtajavakuutusten yleisyydestä Pohjoismaissa ks. *Aarum* s. 94–95. Vastuuvakuutukseen liittyy korvausvelvollisen ja vahingonkärsijän yhteisen väärinkäytöksen vaara. Johtajien vastuuvakuutusta voidaan pyrkiä käyttämään hyväksi esimerkiksi niin, että korvausta yritetään saada sellaisistakin vahingoista, jotka eivät ole johtajan tuottamuksellisesti aiheuttamia ja joita koskevat vaatimukset eivät menestyisi, jos vastaajalla olisi intressi kanteen kiistämiseen.

lisäkustannusta palkan rinnalla. Vakuuttamisvelvollisuuden asettaminen saattaisikin joskus uhata muuttaa työsopimuksen osapuolten välistä velvoitesuhdetta. Erityisesti hyväpalkkaisten johtajien kohdalla vastuuvakuutuksen ottaminen voidaankin nähdä valintana sen suhteen, maksetaanko kaikki edut palkkana (ja muina luontaisetuina) tai vähennetäänkö niitä vastuuvakuutuksen rahoittamiseen kuluvalla määrällä. Vastuuvakuutuksen puuttumiselle ei olekaan syytä antaa niin laajaa merkitystä, että se muuttaisi työsopimuksen tai orgaanisuhteen sopimustasapainoa.

2.5.4. Vahingonkärsijällä on vahinkovakuutus

A. Vahinkovakuutus ja vahingonkorvaus. Vahingonkorvauksen sijasta vahinko voi tulla katetuksi niin, että vahingonkärsijä saa ottamansa vakuutuksen perusteella korvauksen vakuutuksenantajalta.[299] Tällöin vahingonkorvausoikeudessa tunnetusta rikastumiskiellosta seuraa, että vahingonkärsijä menettää mahdollisuutensa vaatia vahingonkorvausta vahingonaiheuttajalta siltä osin kuin korvaus on saatu vakuutuksesta. Rikastumiskielto koskee kuitenkin vain vahinkovakuutuksia, joten henki- ja muiden summavakuutusten yhteydessä vahingonkärsijä voi saada korvausta sekä vakuutuksenantajalta että vahingonkorvausvelvolliselta.[300] Summavakuutuksen perusteella saatu korvaus voi kuitenkin vaikuttaa sovittelumahdollisuuksiin vahingonkärsijän taloudellisen aseman kohentumisen kautta.[301]

Kun vahingonkärsijä on saanut korvauksen vahinkovakuutuksesta, ratkeaa korvausvelvollisen lopullinen vastuu vakuutuksenantajan takautumisoikeutta koskevien normien mukaan. Takautumisoikeuden käyttöä on VakSopL:ssa merkittävästi rajoitettu.[302] Vakuutuksenantaja saa VakSopL

---

[299] Vakuutussuojasta nauttivalla vahingonkärsijällä ei ole mitään velvollisuutta käyttää vakuutustietä hyvityksen saamiseen. Hän voi sen sijasta vapaasti nostaa korvauskanteen, jolloin vahingonkorvauksen suorittaminen vapauttaa vakuutuksenantajan vastuusta. Ks. *Hoppu – Routamo* s. 179. Käytännössä vakuutuksenantajan puoleen kääntyminen on luonnollisesti kuitenkin helpompaa ja varmempaa. Ks. *Wilhelmsson,* DL 1977 s. 399–400.

[300] Ks. erottelun perusteista *Strahl* s. 13. *Saxén,* JFT 1985 s. 143 toteaa selityksenä erottelulle, että vakuutuksenottajan maksamat vakuutusmaksut voidaan usein summavakuutuksissa rinnastaa säästämiseen. Ks. KKO 1981 II 153, jossa viidestä vakuutusyhtiöstä yksityistapaturmavakuutuksen ottanut A sai pitää kaikilta saamansa korvaukset, vaikka hän oli salannut muut vakuutukset korvauksia hakiessaan. KKO painotti perusteluissaan, ettei A:n menettely aiheuttanut yhtiöille vahinkoa.

[301] Ks. *Ussing,* NJM 1948 s. 43. *Smith* s. 343.

[302] Takautumisoikeuteen perustuvaa vastuuta on oikeuspoliittisesti helpompi kaven-

75.1 §:n mukaan takautumisoikeuden vain sitä kohtaan, joka on aiheuttanut vahingon tahallaan tai törkeällä huolimattomuudellaan tai on tuottamuksesta riippumattomassa vastuussa.[303] Henkilövakuutuksissa takautumisoikeus ei lain 75.2 §:n mukaan kohdistu kuin sairauden tai tapaturman aiheuttamiin kustannuksiin ja varallisuuden menetyksiin.

> Vuosisadan alkupuolella valmistelluissa vakuutussopimuslaeissa oli omaksuttu erilaisia suhtautumistapoja regressioikeuteen. Suomen ja Ruotsin lakien 25 §:n mukaan takautumisoikeus edellytti tahallisuutta tai törkeää huolimattomuutta. Tanskan ja Norjan lait rajoittivat regressioikeutta vähemmän, sillä niiden vastaavien säännösten mukaan tuomioistuimella oli valta ainoastaan alentaa korvausta, jos tuottamus oli törkeää lievempää. Edellytyksenä oli lisäksi, ettei vahinko ollut aiheutunut elinkeinotoiminnasta.
>
> Tanskan säännös poikkesi muista vielä siinä, että sen mukainen korvauksen alentamismahdollisuus koski myös vahingonkärsijälle maksettavaa vahingonkorvausta, jos tällä oli mahdollisuus saada vakuutuskorvaus hyväkseen, mutta vakuutuskorvausta ei ollut haettu.[304]

Koska regressivaatimus ei tavallisimpien tuottamusasteiden kohdalla tule lainkaan kysymykseen, merkitsee korvauksen hakeminen vakuutuksenantajalta, että vahingonaiheuttaja välttää yleensä korvausvelvollisuuden kokonaan. Vahingonkärsijän vakuutusturva johtaakin vahingonaiheuttajan kannalta olennaisesti sovittelua parempaan tulokseen.

> VakSopL 3 §:n säännös määrää lain pakottavaksi siltä osin, ettei sen määräyksistä voida poiketa vakuutetun eikä kuluttajan tai kuluttajaan rinnastettavan elinkeinonharjoittajan asemassa olevan vakuutuksenottajan vahingoksi. Säännöksen mukainen pakottavuusvaikutus ei kuitenkaan suojaa vahingon aiheuttanutta sivullista sopimusteitse tapahtuvalta regressioikeuden laajentamiselta. Samaan lopputulokseen päädytään kuitenkin sen kautta, että vahingonaiheuttaja ja vakuutuksenantaja eivät normaalisti ole missään erityissuhteessa toisiinsa nähden. Näin heidän välillään ei yleensä ole voitu sopia regressioikeuden laajentamisesta.

---

taa kuin vahingonkärsijään kohdistuvaa korvausvastuuta, koska vakuutuksenantajalla ei taloudellisen kantokykynsä puolesta ole yhtä voimakasta reparaation tarvetta. Ks. *Strahl* s. 7. Vakuutuksenantaja voi lisäksi ottaa kavennetun regressioikeutensa huomioon vakuutusmaksuja määrittäessään.

[303] Ks. siitä, onko VahL:n mukaista isännänvastuuta pidettävä takautumissäännöksen tarkoittamana ankarana vastuuna *Wilhelmsson*, DL 1977 s. 408–410. *Häyhä* s. 350.

[304] Ks. säännösten eroista *Ussing*, NJM 1948 s. 35. Ks. Tanskan säännöksen periaatteellisesta merkityksestä *Trolle*, UfR 1968 B s. 145: »en af dette århundredes mest betydningsfulde nydannelser inden for civilretten.»

Vertailukohtina voidaan mainita oikeustapaukset KKO 1941 I 4 (ään. 4-1), 1954 II 51 (ään. 4-1), 1959 II 70 (ään. 3-2) ja 1985 II 59, joissa vuoden 1933 VakSopL 25 § katsottiin dispositiiviseksi ja vakuutuksenantajalle annettiin säännöksen mukaista laajempi takautumisoikeus, kun vakuutuksensaaja oli siirtänyt oikeutensa vakuutuksenantajalle. Tulkinta vakuutuksenottajan ja -antajan mahdollisuudesta disponoida ko. siirtokonstruktiolla[305] sivullisasemassa olevan vahingonaiheuttajan asemaa heikentäen on kuitenkin ristiriidassa yleisten sopimuksen oikeusvaikutusten henkilöllistä ulottuvuutta koskevien oppien kanssa.[306] Uuden VakSopL:n voimaantulo tarjoaa tilaisuuden ratkaisulinjan muuttamiseen, vaikka lain esitöissä ei nimenomaisesti todetakaan, että säännöksestä poikkeaminen edellyttäisi vakuutuksenantajan ja vahingonaiheuttajan (ei vakuutuksenottajan) välistä sopimista.[307]

Takautumisoikeuteen perustuvaa korvausvaatimusta voidaan luonnollisesti myös sovitella. Sovitteluperusteet määräytyvät (vahingonkärsijän korvaustarvetta lukuun ottamatta) vahingonkärsijän ja korvausvelvollisen välisen oikeussuhteen (VahL:n, erityislain tai sopimusvastuun alaan kuuluva tai lailla sääntelemätön vastuutilanne) perusteella.[308] Oikeuskirjallisuudessa on

---

[305] Siirtokonstruktioon on saattanut vaikuttaa lain esitöissä käyty olemuspohdinta sen suhteen, onko takautumisoikeus vakuutuksenantajan itsenäinen oikeus vai vakuutuksenottajan oikeuden siirtymistä. Komiteanmietinnössä 1925:15 s. 75–77 päädyttiin käsitykseen, jonka mukaan kysymys on oikeuden siirtymisestä (s. 76): »Viime aikoina on kuitenkin se käsitys päässyt vallalle että, jos vakuutuksenantajalla on jokin oikeus kolmatta kohtaan, tämä oikeus on johdettava siltä henkilöltä, jolle vakuutussumma maksetaan.» Ks. siirtokonstruktiosta myös esimerkiksi *Hellner,* Försäkringsrätt s. 279–280. Ks. ratkaisun KKO 1985 II 59 perustelut, joissa puolestaan puhutaan VakSopL:n mukaista laajemman takautumisoikeuden »pidättämisestä».

[306] Ks. sopimuksista kolmannen vahingoksi *Arnholm* s. 108–110. Ks. jäljempänä 5.1.2. tulkinnan ristiriidasta vuoden 1933 VakSopL:n esitöiden kanssa.

[307] Ks. *Häyhä* s. 350–351, joka pitää takautumissäännöstä selkeästi pakottavana (kuljetusvakuutuksia lukuun ottamatta). Edellä esitetty kanta on tarkkaan ottaen erilainen: disponointimahdollisuus voi periaatteessa olla olemassa, mutta se ei käytännössä realisoidu vakuutuksenantajan ja vahingonaiheuttajan välisen yhteistoiminnan puuttuessa. *Wilhelmsson,* DL 1977 s. 389 huomauttaa tarpeesta pitää erillään kaksi regressioikeuteen liittyvää kysymystä, joista ensimmäinen on takautumisoikeutta koskevan laista poikkeavan vakuutusehdon pätevyys ja toinen vahingonkärsijän mahdollisuus siirtää korvausoikeutensa vahinkotapahtuman jälkeen vakuutuksenantajalle. Omaksuttu näkemys johtaa siihen, että toisen kysymyksen mukainen oikeuksien siirtyminen on mahdollista VakSopL 75 §:n osoittamin tuottamusaste-edellytyksin. Ensimmäisellä kysymyksellä ei sen sijaan juuri ole relevanssia, koska korvausvelvollinen ei vakuutussopimussuhteen ulkopuolisena ole ollut sopimassa takautumisoikeuden laajuudesta.

[308] Ks. *Hoppu – Routamo* s. 186. Kuten *Strahl* s. 15 toteaa, sovittelumahdollisuus on tavallista laajempi, koska kysymys on korvausvelvollisen ja vakuutuskollektiivin väli-

usein päädytty vahingonkärsijän ja -aiheuttajan suhdetta painotettaessa siihen, ettei korvausvelvollinen voi sovitteluperusteena vedota vakuutuksenantajan vahingonkärsijää parempaan varallisuusasemaan.[309] Kanta merkitsee kuitenkin todellisen vastuunjakoasetelman sivuuttamista, jos vakuutuksenantajan taloudellisen aseman sijasta painotetaan välittömän vahingonkärsijän (vakuutetun) taloudellisia oloja. Oikeuskirjallisuudessa yleinen näkemys vahingonkärsijän ja korvausvelvollisen suhteesta sovitteluperusteiden määrittäjänä voidaankin rajoittaa vain säännösperustetta ja vastuumuotoa (esimerkiksi ankaraan vastuuseen liittyviä erityisvaikutuksia) koskevaksi.[310]

Niissä kvalifioidun tuottamuksen tilanteissa, joissa vakuutuksenantajalle syntyy VakSopL:n mukaan takautumisoikeus, korvausvelvollisen menettelyyn kohdistuva moite vaikuttaa sovittelua vastaan. Näin vakuutusteitse tapahtuva korvausasian järjestäminen johtaa siihen, että tuottamusnäkökohta korostuu lopullisessa vastuunjaossa.

B. Vahingonkorvauksen sovittelun asema. Kun vahingonkärsijällä on voimassa oleva vahinkovakuutus, sovittelukysymys tulee vahingonkärsijän ja

---

sen vastuusuhteen määrittämisestä. Vakuutuskollektiivin hyvitystarve on luonnollisesti jokseenkin aina vähäisempi kuin vahingonkärsijän. Toisaalta on huomattava, että vakuutustoimintaan kuuluu pyrkimys rajoittaa kollektiivin vastuuta sellaisista riskeistä, jotka poikkeavat olennaisesti tavallisten vakuutuksenottajien tarvitsemasta suojasta (kollektiivin intresseistä vakuutustoiminnan lähtökohtana ks. *Dreher* s. 124–126). Tätä ilmentävät muun muassa eräät vakuutuksissa olevat rajoitusehdot esimerkiksi erityisen vaarallisten toimintamuotojen (kuten itsepuolustuslajien) suhteen ja tiettyjä harvinaisia riskejä vastaan tarjottavat erityiset vakuutukset. Ks. *Roos,* TfR 1987 s. 825. Riskien homogeenisyysedellytyksestä vakuutustoiminnassa ks. *Stapleton,* Mod. L. Rev. 1995 s. 821. Regressioikeuden rajoitukset johtavat kuitenkin siihen, että vakuutuskollektiivi joutuu osaksi vastaamaan sen ulkopuolisten tahojen aiheuttamista vahingoista.

[309] Ks. *Hoppu – Routamo* s. 186. *Häyhä* s. 349. Näkemystä voi pyrkiä tukemaan edellä (2.2.2.B.) käsitellyllä ratkaisulla KKO 1989:70, jonka perusteluissa todettiin, ettei »vakuutusyhtiön varallisuusoloja tule ottaa sovitteluperusteena huomioon.» Tapauksen otsikko ja perustelujen jatko vähentävät kuitenkin lausuman kärkevyyttä. Niiden mukaan »(v)akuutuksen olemassaolo ja yhtiön varallisuusasema eivät yksinään olleet riittävä peruste korvauksen sovittelemiselle.» Jälkimmäiset lausumat voidaan pikemminkin ymmärtää (kuten jaksossa 2.2.2.B. esitetään) viittauksena siihen, ettei sovittelu tullut kysymykseen, kun korvausvelvollisen taloudellisesta asemasta ei ollut esitetty mitään selvitystä. Lausumasta saa myös tukea käsitykselle, jonka mukaan vakuutuksenantajan varallisuusasema otetaan sovittelussa huomioon (»eivät *yksinään* olleet»). Sen sijaan otsikkoa ei voi ymmärtää niin, että se nimenomaisesti painottaisi alkuperäisen vahingonkärsijän varallisuusoloja sovitteluharkintaan vaikuttavana seikkana.

[310] Tätä tukee muun muassa *Wilhelmssonin,* DL 1977 s. 387 painottama takautumisoikeuden rajoitusten sosiaalinen tarkoitus.

-aiheuttajan välissä suhteessa esille vain silloin, kun korvausta ei jostakin syystä haeta vakuutuksesta.[311] Tällöin sovittelu on tavallista helpompaa, koska vahingonkärsijän intressiä korvauksen saamiseen ei tarvitse ottaa huomioon.[312] Hänellähän olisi ollut (ja on vahingonkorvausprosessin aikanakin VakSopL 73.1 §:n mukaisen vanhentumisajan puitteissa) mahdollisuus saada taloudellinen hyvitys vakuutuksen perusteella, mutta hän on jättänyt sen vapaaehtoisesti käyttämättä. Vakuutuksen puuttuminen on jäljempänä (jakso 2.5.5.) käsiteltävällä tavalla eräissä tilanteissa itsenäinen korvauksen sovittelua puoltava näkökohta. Vakuutuksen puuttumista koskevia periaatteita on luontevaa noudattaa silloinkin, kun vahingonkärsijällä on vakuutus, mutta hän ei käytä sitä korvauksen saamiseen. Mitään syytä ei ole asettaa vakuutettu vahingonkärsijä, joka kieltäytyy vetoamasta vakuutukseensa, vakuuttamatonta parempaan asemaan.

Sovittelumahdollisuuksien laajentuminen on omiaan ohjaamaan vahingonkärsijöitä käyttämään vakuutustietä korvauksen saamiseen. Vahingonkorvauskanteen ajaminen tuleekin kysymykseen lähinnä vain silloin, kun vaatimus halutaan jostakin henkilökohtaisesta syystä kohdistaa nimenomaan vahingonaiheuttajaan. Korvausjärjestelmän tavoitteet ja erityisesti vakuutussuojan priorisointi huomioon ottaen tällaiset vahingonkärsijän subjektiiviset päämäärät eivät kelpaa sovittelua vastaan vaikuttaviksi näkökohdiksi.[313]

Vakuutukseen saattaa sisältyä omavastuuehto tai vakuutusmaksuihin vaikuttava bonusjärjestelmä, joka vähentää vahingonkärsijän halua käyttää vakuutusta korvauksen saamiseen. Nämä syyt eivät kuitenkaan yleensä ole riittäviä perusteita sovittelukynnyksen pitämiselle »normaalitasolla». Osapuolten kokonaisedun kannalta paras ratkaisu on, että vahingonkärsijä hakee korvausta vakuutuksenantajalta ja vaatii vahingonaiheuttajalta lisäksi omavastuuosuuden tai bonusmenetyksen korvaamista.[314] Näin omavastuu tai bonusmenetys eivät ole sovitteluasiassa riittäviä perusteita vakuutuksen sivuuttamiselle.

---

[311] Ks. *Hoppu,* LM 1975 s. 104–105.

[312] Ks. *Gomard – Wad* s. 145. *Vinding Kruse – Møller* s. 324.

[313] Ks. vakuutussuojan priorisoinnista jäljempänä 5.2.2.

[314] Ks. KKO 1982 II 8, jonka otsikon mukaan: »Ajoneuvon omistajalle kuljettajan tuottamasta liikennevahingosta aiheutunut liikenne- ja vaunuvahinkovakuutuksen ns. bonuksen menettäminen katsottiin vahingonkorvauslain nojalla korvattavaksi vahingoksi.» Bonusmenetysten korvaamiseen on ainakin yhdessä hovioikeustapauksessa suhtauduttu siinä määrin sallivasti, että bonusmenetys on tuomittu korvattavaksi myös sen vielä toteutumattomalta osalta. Ks. KouHO 4.12.1990, S88/13.

Vahinkovakuutuksesta saatuun korvaukseen voidaan ainakin jossakin tapauksissa rinnastaa tilanteet, joissa vahingonkärsijä ei ole vakuuttanut etuuksiaan, vaan toimii tietoisesti itsevakuuttajana.[315] Lähinnä itsevakuuttavina vahingonkärsijöinä tulevat kysymykseen valtio ja mahdollisesti suurimmat yritykset joidenkin riskien osalta.[316] Koska vahingonkärsijän toimintastrategia perustuu tällöin ajatukselle, että yrityksen kantokyky ja toiminnan laajuudesta seuraava pulverisointivaikutus tekevät itsevakuuttamisen kannattavaksi, ei itsevakuuttaja-vahingonkärsijöille ole tarvetta turvata (sovittelumahdollisuuksia kaventamalla) laajempaa korvausta kuin vakuutetuille vahingonkärsijöille.

2.5.5. Vahingonkärsijällä ei ole vahinkovakuutusta

A. Yleistä vakuuttamisvelvollisuudesta. Lähtökohtaisesti kenelläkään ei ole velvollisuutta vakuuttaa etuuksiaan, jotka eivät kuulu pakollisten vakuutusten alaan.[317] Tämän periaatteen mukaan vahinkovakuutuksen puuttuminen ei vaikuta etuuden haltijan oikeuteen saada tarvittaessa vahingonkorvausta. Pääsääntö ei kuitenkaan päde kaikissa tapauksissa, vaan vahinkovakuutuksen puuttumiselle voidaan toisinaan antaa vahingonkärsijän omaa vastuuta lisäävä merkitys. Tämä vastuun kohdistaminen voidaan toteuttaa sovittelun kautta, mutta joissakin tapauksissa on myös mahdollista, ettei korvausvelvollisuutta synny lainkaan vakuutuksen puuttumisen vuoksi.[318]

Korvausvastuu voi jäädä syntymättä vahinkovakuutuksen puuttumisen vuoksi lähinnä silloin, kun vahingonkärsijällä on ollut sopimukseen perustuva velvollisuus vakuuttaa loukattu intressi. Tällainen kanta on omaksuttu KKO:n ratkaisuissa 1982 II 139 ja 1994:5. Ensin mainitussa tapauksessa vakuuttamisvelvollisuuden kohteena oli kuljetettava tavara ja jälkimmäisessä korjaustyön kohteena oleva rakennus.[319]

---

[315] Ks. *Strahl* s. 18.

[316] Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 255.

[317] Pakollisten vakuutusten tunnusmerkkejä ovat erityinen vakuutuksen ottamiseen velvoittava normi ja vakuutuksen laiminlyönnistä seuraavat sanktiot, kuten lisämaksu vakuutusyhtiölle tai rangaistus. Kielteisen oikeusvaikutuksen edellytyksenä ei ole vahingon aiheutuminen toisin kuin niissä tilanteissa, joissa vakuutuksen ottamatta jäämisestä seuraa korvaussuojaa kaventava sovittelumahdollisuuksien laajentuminen.

[318] Kuten *Hellner,* Bör vi söka s. 11 toteaa, osapuolten keskinäisten suhteiden punninnassa on tällöin päädytty siihen, että vahingonkärsijän vakuutussuojan laiminlyöminen on painavampi vastuunjakoon vaikuttava tekijä kuin vahingonaiheuttajan tuottamus.

[319] Ks. tapauksista ja niiden vaikutuksesta sopimusoikeudelliseen vastuunjakoon laajemmin *Hemmo* s. 234.

Ratkaisut voidaan teoreettisesti ymmärtää usealla tavalla: On mahdollista ajatella, että korvausvastuu soviteltiin myötävaikutusperusteella nollaan, koska myötävaikutus oli niin huomattavaa, että oikein toiminen olisi estänyt kokonaan vahingon jäämisen osapuolten kannettavaksi. Toinen tulkintavariaatio on katsoa, että vastuuperuste ei täyttynyt, koska sopimusvelallinen ei voinut tietää tuottamusvaatimuksen osana olevan vahinkoriskin olemassaolosta. Lisäksi voidaan sanoa, että vakuutuksen puuttuminen oli välttämätön syy vahingon jäämiselle osapuolten kannettavaksi ja että vahingon aiheutuminen johtui tässä mielessä vahingonkärsijän laiminlyönnistä.[320]

Myötävaikutukseen perustuva selitystapa on luontevin,[321] sillä tuottamus saattaa vahinkovakuutuksen tarjoamasta suojasta huolimatta olla olemassa (paitsi rikosoikeudellisessa mielessä kuten tapauksessa KKO 1994:5) vähintäänkin takautumisoikeuden kannalta relevanttina.

Sopimuksenulkoinen vahingonkorvausvastuu koskee ennen kaikkea tilanteita, joissa vahingonaiheuttajan ja -kärsijän välillä ei ole sopimusta, jolloin vakuuttamisvelvollisuudestakaan ei ole voitu sopia.

»Sopimuksenulkoisessa vahingonkorvaussuhteessa olevien välillä ei ole sopimusta» ei ole niin yksinkertainen truismi kuin voisi luulla. Sopimussuhteeseen liittyvien velvoitteiden laiminlyönnin vuoksi vahinkoa kärsinyt osapuoli voi nimittäin eräissä tilanteissa luopua vetoamasta sopimukseen ja sopimusvastuun sääntöihin ja ajaa kannetta VahL:n (tai jonkin sopimuksenulkoista vastuuta koskevan erityisnormiston) perusteella.[322] Silloin kun sopimussuhteen sivuuttaminen ja sopimuksenulkoisen normiston piiriin siirtyminen on mahdollista, tullaan alueelle, jolla sopimuksenulkoisen ja sopimusperusteisen vastuun erottelu menettää selkeytensä.[323]

Vahingonkorvausvastuun kannalta relevantin vakuuttamisvelvollisuuden perusteita joudutaan sopimuksenulkoisessa suhteessa etsimään samankaltaisista argumenteista, joita edellä esitettiin vastuuvakuutuksen puuttumista tarkasteltaessa.[324] Arvioperusteita tarkennetaan seuraavassa.

---

[320] Ks. *Calabresi,* The Costs of Accidents s. 6–7 siitä, miten vahingon syy (kausaliteetin lähtöpiste) riippuu tarkastelunäkökulmasta.

[321] Myös KKO:n ratkaisuissa (etenkin 1994:5) perustelutapa lähtee vahingonkärsijän laiminlyönnin korostamisesta.

[322] Ks. KKO 1995:71, jossa kanteen ajaminen yleisen tuottamusvastuun perusteella ei kuitenkaan estänyt vastaajaa vetoamasta TiekuljetussopimusL:n vastuusta vapauttaviin ja sitä rajoittaviin säännöksiin.

[323] Ks. *Burrows* s. 4, joka toteaa, että varallisuusvahinkojen korvaamisen laajentuminen sopimuksenulkoisessa (tort) vastuussa on lisännyt tilanteita, joissa molemmat vastuumuodot ovat periaatteessa mahdollisia.

[324] Ks. *Trolle,* UfR 1968 B s. 147 Tanskassa 1950-luvun lopulla esitetystä vahinkovakuutuksen ottamisvelvollisuutta täsmentävästä säännöksestä.

B. Milloin vakuutuksen puuttuminen vaikuttaa sovitteluun? Harkittaessa millaisissa tapauksissa vahinkovakuutuksen puuttuminen voi saada sovittelua puoltavan painoarvon ovat huomionarvoisia seikkoja ainakin vahinkoriskin suuruus, vakuutusten yleisyys ja vakuutuskustannusten määrä intressinhaltijan varallisuusoloihin nähden.[325] Tyypillinen tilanne, jossa vahinkovakuutuksen puuttuminen vaikuttaa sovittelua puoltavasti, on arvokkaan ja vahingoittumiselle ainakin kohtalaisen alttiin omaisuuden jättäminen yleisestä käytännöstä poiketen vakuuttamatta, kun vakuutusmaksut eivät olisi merkinneet erityistä rasitusta omistajalle.[326]

Oikeuskäytännöstä voidaan esimerkkinä mainita tapaus KKO 1985 II 23 (ään. 4-1), jossa yksityishenkilö oli säilyttänyt asunto-osakeyhtiöltä vuokraamissaan ullakkotiloissa arvokasta omaisuuttaan, jonka tuhoutumisesta aiheutui 370.000 markan vahinko. Asunto-osakeyhtiön korvausvastuun sovittelua perusteltiin sillä, että omistaja oli jättänyt omaisuutensa vakuuttamatta.[327] KKO viittasi sovitteluperusteena VahL 3:6:een, joten sovittelua

---

[325] Perusedellytyksenä on luonnollisesti vakuutuksen saatavuus. Ks. NJA 1991 s. 567, jossa metsästäjä oli tuottamuksellisesti ampunut toisen metsästäjän koiran. HD otti kantaa kysymykseen, tuliko korvausta sovitella sen vuoksi, että koiraa ei ollut vakuutettu. Asiassa ilmeni, että vakuutusyhtiöt eivät myöntäneet vakuutuksia kymmenen vuotta täyttäneille koirille. Koska ammutuksi tullut koira oli mainittua ikää vanhempi, korvausta ei soviteltu vakuutuksen puuttumisen vuoksi.

[326] Ks. *Hellesylt,* Lov og rett 1970 s. 250, joka näkee tällöin mahdolliseksi myös kantokyvyltään vahvojen korvausvelvollisten vastuun alentamisen. Ks. *Vinding Kruse – Møller* s. 326, jossa painotetaan sovitteluharkinnassa vaikuttavana näkökohtana erityisen arvokkaiden etuuksien haltijoiden omaa vastuuta niiden suojaamisesta. Ks. SOU 1950:16 s. 153: »Det hör emellertid över huvud till ett aktsamt handlingssätt, att mera värdefull egendom hålles försäkrad.» Mietinnössä esitettiin, että vakuutuksen laiminlyöneellä arvokkaan intressin haltijalla ei tulisi olla laajempaa korvauksensaantioikeutta kuin korvauksen suorittaneella vakuutuksenantajalla olisi regressioikeutensa perusteella. Ks. *Hellner,* JT 1995–96 s. 289 vahingonkärsijän suojautumisvelvollisuuden korostamisesta Ruotsin lainvalmistelutöissä. Arvokkaan omaisuuden suojaamistarpeet ovat tulleet esille myös tuotevastuulainsäädännön valmistelun yhteydessä. Ks. KM 1978:19 s. 65.

[327] Äänestys koski juuri vahinkovakuutuksen puuttumisen merkitystä. Vähemmistöön jäänyt oikeusneuvos af Hällström katsoi, että vahingonkärsijällä oli ollut oikeus luottaa siihen, että asunto-osakeyhtiö oli huolehtinut kiinteistön riittävästä vakuutusturvasta. Jättämällä omaisuutensa vakuuttamatta omistaja ei ollut hänen mielestään siinä määrin laiminlyönyt velvollisuuttaan ryhtyä riittäviin toimenpiteisiin omaisuutensa suojaamiseksi, että laiminlyönti olisi tullut ottaa huomioon yhtiön vastuuta vähentävänä tekijänä. Tämä eriävä mielipide tuo esiin sen, että toisella osapuolella oleva ensisijaiseksi katsottava vakuuttamisvelvollisuus voi poistaa toisen osapuolen vakuuttamisvelvollisuuden heidän keskinäisestä suhteestaan, vaikka sen puolesta ehkä muuten voitaisiin esittää perusteluja. Ks.

pidettiin kohtuusperusteisena eikä myötävaikutuksella argumentoitu suoraan.[328]

Vakuuttamisvelvollisuuteen korvausvastuuta alentavana perusteena on syytä suhtautua varovasti ainakin silloin, jos vahinkoriskiä on perustelluista syistä pidetty poikkeuksellisen vähäisenä tai vakuuttaminen olisi ollut intressinhaltijan varallisuusoloihin nähden huomattavan kallista.[329] Jälkimmäinen argumentti voi vaikuttaa esimerkiksi sellaisen pienituloisen vahingonkärsijän eduksi, joka ei ole työttömyytensä, alhaisen eläkkeensä tms. subjektiivisen syyn vuoksi voinut kohtuudella järjestää vakuutusturvaa.[330]

> Vakuuttamisvelvollisuuden poistavan vähävaraisuuden edellytyksiä ei liene syytä määrittää niin vaativiksi kuin esimerkiksi viivästyskoron sovitteluun (ym. oikeusvaikutuksiin) oikeuttavien sosiaalisten suoritusesteiden.[331] Kun vakuutuksen merkitystä punnitaan kysymällä, onko osapuolten yhteisen edun kannalta taloudellisesti järkevää suojata vahinkoriski vakuutuksella, tulee vakuuttamisvelvollisuus esille juuri silloin, kun vakuutuksen ottaminen on intressihaltijan varallisuusoloihin nähden perusteltua. Vakuuttamisvelvollisuus-argumenttia onkin varottava kehittämästä sellaiseksi, että se toimisi vähävaraisten vahingonkärsijöiden korvausturvaa kaventavasti.

Osittain sopimusvastuun alaan kuuluvassa KKO:n ratkaisussa 1984 II 182 oli esillä auton koeajoa varten autoliikkeestä käyttöönsä saaneen asiakkaan vastuu, kun auto oli vahingoittunut, eikä asiakas ollut esittänyt ekskulpaatiotodistelua.[332] Korjauskuluista aiheutunut korvattavaksi vaadittu vahinko oli 7.577,35 markkaa. KKO (ään. 3–2) sovitteli korvauksen puoleen ja peruste-

---

Stapleton, Mod. L. Rev. 1995 s. 829–832 ensisijaisen vakuuttamisvelvollisen määrittämiseen liittyvistä ongelmista.

[328] Kuten edellä jaksossa 2.5.1. on esitetty, voi vakuutussuojan puuttuminen joissakin tilanteissa merkitä myös vahingonkärsijän myötävaikutusta. Kohtuus- ja myötävaikutusperusteisella sovittelulla onkin näissä tapauksissa esille tuleva yhteinen alue, jolla oikeusinstituuttien tosiseikastot leikkaavat toisensa.

[329] Vakuuttamisvelvollisuutta vastaan voidaan esittää myös se näkökohta, että kyseessä on kustannuksia aiheuttava suojautuminen toisten henkilöiden tuottamuksellisesti aiheuttamia vahinkoja vastaan. Ks. *Palmgren,* JFT 1950 s. 277.

[330] Ks. jäljempänä 5.3.2.1.–5.3.2.3. heikossa asemassa olevan vahingonkärsijän suojaamisesta vahingonkorvausoikeudessa.

[331] Ks. sosiaalisten suoritusesteiden sisällöstä esimerkiksi KorkoL 11 §. VakSopL 39.3 §. KSL 5:30.3. *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 192–201.

[332] Tapaukseen liittyi erityiskysymyksenä se, että auton lainaksi saanut A oli antanut sen veljensä B:n kuljetettavaksi koeajon yhteydessä. KKO perusti A:n vastuun osapuolten väliseen sopimukseen ja B:n vastuun VahL 2:1.1:een. A:n vastuun sovittelussa ei otettu esille sopimusperusteisen korvausvelvollisuuden kohtuusperusteiseen sovitteluun liitty-

li ratkaisuaan otsikkolausuman mukaan sillä, että »yhtiö ei ollut ottanut autolle vaunuvahinkovakuutusta eikä ilmoittanut A:lle vakuutuksen puuttumisesta». Vakuutuksen puuttumisen vaikutus voidaan yhdistää edellä esitettyihin näkökohtiin: Liikennevahingot ovat yleisesti tunnettu riski, joiden sattuminen ei ole erityisen harvinaista. Vapaaehtoisen autovakuutuksen ottaminen on käytännössä huomattavan yleistä, ellei ole kysymys aivan vähäarvoisesta ajoneuvosta. Vakuutussuoja ei myöskään muodostu kohtuuttoman kalliiksi auton arvoon nähden. Kun vielä huomataan, että esitetyssä tilanteessa vakuutussuoja vaikuttaa asiakkaan eduksi, ja asiakas joutuu autokauppaan kuuluvan käytännön mukaan ajamaan koeajoa itselleen vieraalla autolla,[333] voidaan vakuuttamisvelvollisuutta pitää perusteltuna.

Myös KKO:n vähemmistön kanta, joka puolsi täysimääräistä korvausta, ansaitsee tarkastelua. Vähemmistö katsoi, ettei jutussa ollut esitetty selvitystä siitä, että täysimääräinen korvaus muodostuisi kohtuuttomaksi. A ei myöskään voinut liiketavan tai muullakaan perusteella edellyttää, että mahdollinen vahinko korvattaisiin yhtiön vakuutuksesta. Kun vakuutuksia ei ollut selvitetty koeajosta sovittaessa, ei A tälläkään perusteella voinut vedota korvausvastuun kohtuuttomuuteen.

Vähemmistö näyttää lähteneen siitä, että vakuutustilanteen huomioon ottaminen edellyttäisi joko selvää liiketapaa tai asian nimenomaista käsittelemistä osapuolten välillä ennen vahinkotapahtumaa. Jos korvausvastuun sovittelun kannalta relevantin vakuuttamisvelvollisuuden kriteerit asetetaan näin vaativiksi, menettää VahL:n valmistelun yhteydessä puollettu vakuutusturvan priorisointi tehoaan. On luonnollisesti varottava laajentamasta vakuut-

---

vää problematiikkaa. Vasta seuraavana vuonna tapauksessa KKO 1985 II 51 vahvistettiin prejudikaattiluontoisesti mahdollisuus sovitella sopimusrikkomuksesta johtuvaa korvausvastuuta. Syynä siihen, ettei vuoden 1984 tapausta kirjoitettu VahL:n sovittelusäännöksiin viittaavaksi analogiaprejudikaatiksi, lienee ratkaisusta ilmenevä vahingonkärsijän myötävaikutuksen korostaminen. Ratkaisussa oli siten ehkä KKO:n mielestä enemmän kysymyksessä myötävaikutusperusteinen sovittelu kuin prejudikaattiarvoltaan merkittävämpi kohtuusperusteinen sovittelu.

[333] Autokauppaa tehtäessä KSL 5 luvun irtaimen kauppaa koskevat säännökset olivat voimassa alkuperäisessä muodossaan. KSL 5:13.1:n mukaan ostajan piti, voidakseen käyttää hänelle kuuluvia oikeuskeinoja, reklamoida myyjälle virheestä »kohtuullisessa ajassa sen jälkeen, kun hän havaitsi virheen tai hänen olisi pitänyt se havaita.» Säännöksestä ilmenee, että ostajalla on ollut tietynasteinen tarkastusvelvollisuus, jonka laiminlyönti olisi heikentänyt hänen asemaansa. Koeajon suorittamatta jättäminen olisikin voinut johtaa siihen, että ostajalta olisi jäänyt havaitsematta auton sellaisia puutteita, joihin hän ei olisi enää myöhemmin voinut tavaran virhettä koskevien normien mukaan vedota.

tamisvelvollisuutta niin pitkälle, että vahingonkärsijöiden asema heikkenee suhteettomasti. Jos kuitenkin sitoudutaan sen kaltaisiin edellytyksiin, joita edellä esitettiin riskialttiutta ja vakuutuskustannuksia koskien, vakuuttamisvelvollisuutta voidaan pitää kohtuullisena esimerkkitilanteessa. Koeajon yhteydessä tätä korostaa vielä vahingonkärsijän asema elinkeinonharjoittajana ja korvausvelvollisen kuluttajana.[334]

Vastaava seikasto on ollut esillä myös ratkaisussa KKO 1989:21 (ään. 4-1), jossa auton myyjä harjoitti varsinaisesti autokorjaamoliikettä. KKO äänesti siitä, ulottuiko vakuuttamisvelvollisuus myös tähän tilanteeseen. Enemmistö totesi korjattujen autojen myynnin kuuluvan liikkeen toimialaan: »A:n olisi vallitsevan liiketavan mukaan tullut ottaa koeajettavalle autolle vaunuvahinkovakuutus tai ilmoittaa asiakkaalle, ettei autolla ollut sellaista vakuutusta.»[335] Korvausta soviteltiin, mutta vähemmän kuin vuoden 1984 tapauksessa. KKO alensi HO:n tuomitseman 20.000 markan korvauksen 3/4 osaan eli 15.000 markkaan. Sovittelumäärien suhde mahdollistaa oletuksen, jonka mukaan autokorjaamon pääasiallisesta toimialasta johtuva vakuuttamisvelvollisuuden suurempi tulkinnanvaraisuus vaikutti KKO:ssa korvauksen alentamista hillitsevästi.

C. Oikeuspoliittisia päämääriä. VahL:n säätäminen merkitsi isännänvastuun alan laajentumista ja siten vahingonkorvaussuojan tehostumista. Sääntely olisi siksi voinut vähentää vahinkovakuutusten ottamista, jos mahdolliset vahingonaiheuttajat olisi etukäteen arvioitu maksukykyisiksi yrityksiksi.[336] Lainvalmistelun yhteydessä painotettiin, ettei tällaista kehityssuuntaa pidetty suotavana, vaan isännänvastuun laajentumisesta huolimatta vahinkovakuutuspe-

[334] Vähemmistö lausui perusteluissaan, ettei vakuutuksia ollut koeajosta sovittaessa selvitetty, joten A:n korvausvastuuta ei voitu pitää kohtuuttomana tälläkään perusteella. Osapuolten roolit huomioon ottaen voidaan kuitenkin kysyä, eikö autoliikkeen olisi asiantuntevana osapuolena pitänyt ottaa asia esille, ja huomauttaa asiakkaalle vaunuvahinkovakuutuksen puuttumisesta. Kun vapaaehtoiset autovakuutukset ovat käytännössä yleisiä, voidaan elinkeinonharjoittajan varoittamisvelvollisuutta poikkeavan asiantilan suhteen puoltaa. Toisaalta ei ole lainkaan varmaa, voitaisiinko varoittamista ja sen jälkeistä asiakkaan riskiin suostumista pitää tehokkaana argumenttina sovittelua vastaan. Vakuutussuoja olisi kuitenkin edelleen käytännöllisin järjestely suojautua vahingonvaaralta ja koeajoihin liittyvät vahinkomahdollisuudet elinkeinonharjoittajan tuntema riski.

[335] Ks. *Häyhä* s. 354–355 ratkaisun liiketapa-argumentista normaaliodotusten suojan ilmentäjänä.

[336] Käytännössä etuuden haltijalle olisi tosin monesti mahdotonta selvittää kaikki ne tahot, jotka voisivat periaatteessa aiheuttaa hänelle vahinkoa, ja arvioida jokaisen maksukykyä.

rusteista intressien suojaamista pidettiin toivottavana. Tavoitteen mukaisesti esitöissä todettiin, että vakuuttamisvelvollisuuden laiminlyönti saattaa joskus johtaa korvausvastuun sovitteluun myös VahL 3:6:n mukaisissa työnantajan ja julkisyhteisön vastuutilanteissa.[337]

Puuttuvaa vahinkovakuutusta sovittelua puoltavana seikkana voidaan perustella sekä vastuunjakoon liittyvillä kohtuussyillä että vahinkojen yleisillä pulverisointipäämäärillä: Vastuunjakokysymyksen ratkaiseminen vahingonaiheuttajan ja -kärsijän keskinäisessä suhteessa voi olla vaikeaa, koska monet ratkaisuvaihtoehdot sekä rasittaisivat korvausvelvollisen taloutta huomattavasti että tarjoaisivat puutteellista korvaussuojaa vahingonkärsijälle johtaen osapuolten subjektiivisista näkökulmista kohtuuttomiin tuloksiin. Vahinkovakuutuksen ottaminen poistaa tämän kaksiasianosaissuhteen ja muuttaa korvauskysymyksen selvitettäväksi toisaalta vakuutetun ja vakuutuksenantajan sekä toisaalta korvauksen suorittaneen vakuutuksenantajan ja vahingonaiheuttajan välillä.[338] Tällaista vastuunjakovaihtoehtojen laajentamista on VahL:a valmisteltaessa pidetty toivottovana, mihin on vaikuttanut vakuutuksen kautta tapahtuva vastuun jakautuminen laajan kollektiivin kesken. Vakuuttamatta jättäminen saa aikaan tarpeettoman pisteittäisesti kohdistuvan tappionvaaran, joka tekee korvausvelvollisuuden alentamisen monesti kohtuulliseksi.[339]

---

[337] Ks. HE 187/1973 s. 20, jossa todetaan lisäksi, että korvauksen täydellinen evääminen (sovittelu nollaan) voi myös joskus tulla kysymykseen – tosin erittäin harvoin: »Korvauksen eväämisen syynä voi lähinnä olla vahingon kärsineelle kohtuudella asetettavan vakuuttamisvelvollisuuden törkeä laiminlyöminen.» Korvauksen alentaminen sovitteluteitse on sen sijaan mahdollista vähäisemmilläkin edellytyksillä ilman, että laiminlyönniltä edellytetään törkeyttä.

Hallituksen esityksessä puhutaan nimenomaan vakuuttamisvelvollisuudesta. Velvollisuus ei luonnollisestikaan ole siinä mielessä täydellinen, että kukaan voisi vaatia vakuutuksen ottamista. Siihen kytkeytyy kuitenkin seuraamusuhkana vahingonkorvauksen sovittelumahdollisuuksien laajentuminen, joten varsinaisesta sanktiottomasta velvollisuudesta ei ole kysymys. Hohfeldiläisessä mielessä velvollisuuden korrelaattina on vahingonaiheuttajan oikeus saada korvausvastuutaan lievennettyä siltä osin kuin korvaus olisi saatu vakuutuksesta. Ks. SOU 1989:88 s. 148, jossa pohdittiin, vastaako vakuutuksen laiminlyönnistä puhuminen yleistä käsitystä ja traditionaalisia myötävaikutusoppeja.

[338] Ks. SOU 1950:16 s. 112–118, 122, jossa vahinkovakuutuksen vahingonkorvausoikeudellisten vaikutusten todettiin johtavan siihen (tavoiteltuun tulokseen), että vakuutus suojaa vakuutuksenottajan lisäksi myös potentiaalista vahingonkorvausvelvollista.

[339] *Palmgren,* JFT 1950 s. 277 puhuu tässä merkityksessä puolipakollisista vakuutuksista. Palmgrenin omaperäinen ehdotus vahinkovakuutusten vahingonkorvausoikeudelliseksi vaikutukseksi oli, että puolipakollisen vakuutuksen puuttuessa vahingonkärsijällä

Kohtuusargumenttia lähellä on kannustin- (ja sanktio)argumentti. Koska vakuutusturvan ylläpitämistä ja ensisijaisuutta vahingonkorvaukseen nähden pidetään VahL:n esitöistä ilmenevällä tavalla tärkeänä, on vahingonkorvausnormiston mukauduttava tähän tavoitteeseen. Kun vahingonkorvauksen määrää voidaan vahinkovakuutuksen puuttumisen vuoksi alentaa, seuraa tästä kullekin potentiaaliselle vahingonkärsijälle taloudellinen kannustin vakuutusturvan järjestämiseen.[340]

On tunnetusti kyseenalaista, kuinka tehokkaasti ihmisten käyttäytymistä voidaan ohjata vahingonkorvausnormeilla ja esimerkiksi juuri sovitteluperusteiden sisällön avulla. Tieto vakuutusten vahingonkorvausoikeudellisista vaikutuksista rajoittunee varsin suppeisiin ammattiryhmiin. Vahingonkorvaussuojan heikentämisen käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta voi kuitenkin lisätä se, että vakuuttamisvelvollisuus kohdistuu lähinnä yrityksiin ja sellaisiin henkilöihin, joilla on erityisen vahingoittumisaltista varallisuutta. Tällöin vakuuttamisvelvollisuuden kohteilta voidaan odottaa keskimääräistä parempaa vahingonkorvausoikeudellista tietämystä.

Vahinkovakuutussuojan vaatiminen merkitsisi äärimmilleen vietynä vahingonkorvausseuraamuksen hävittämistä tai rajoittamista vakuuttamiskelvottomien intressien suojamuodoksi. Näin pitkälle meneviin muutoksiin ei ole aihetta (eikä normitukea), sillä vahingonkorvausvastuun laajuus pitää sisällään myös oikeuspoliittisen valinnan sen suhteen, kenen (potentiaalisen vahingonaiheuttajan vai -kärsijän) tulee huolehtia vahingoilta suojautumisesta. Vahinkovakuutusta korostavat valinnat tulevassa oikeuskäytännössä kaventaisivat nyt korvausvastuussa olevien tahojen kustannusrasitusta. Etenkin yksityishenkilöihin kohdistuvat vakuutusvaatimukset ja niistä seuraava elinkeinoelämän korvausvastuun lieventäminen olisivat vallitsevan vastuunjaon kannalta ongelmallisia.[341]

---

olisi oikeus saada vahingonkorvauksena vain se, mitä vakuutuksenantaja olisi voinut periä regressioikeutensa perusteella.

[340] Merkittävä syy vahinkovakuutuksen ottamiselle on luonnollisesti lisäksi se, että vakuutus tarjoaa suojaa myös sellaisia vahinkoja vastaan, joita koskevaa vahingonkorvausvelvollisuutta ei ole kenelläkään. Sivullisen aiheuttamiin vahinkoihin ja korvausvastuun sovitteluun varautuminen on vain vähäinen osa syistä, jotka tekevät vakuutuksen ottamisen taloudellisesti rationaaliseksi.

[341] Ks. *Stapleton,* Mod. L. Rev. 1995 s. 833–839.

2.6. Vahinkoon johtaneen toiminnan laatu ja vahingon tapahtumaympäristö

VahL:n kaltaisen yleislain piiriin kuuluu keskenään varsin erilaisia toimintamuotoja. VahL 2:1.1:n yleinen tuottamussäännös koskee yhtä hyvin esimerkiksi suuryrityksen teolliseen toimintaan kuin yksityishenkilöiden vapaa-ajanharrastuksiinkin liittyviä vahinkoja. Vahingonkorvausvastuun ei ole tarkoituksenmukaista olla käytettävissä samoilla perusteilla ja yhtä laajana kaikissa niissä tilanteissa, joihin VahL soveltuu.[342]

VahL:n tärkeimmät säännökset ovat luonteeltaan joustavia normeja. Niiden soveltamisessa voidaankin näin minkään formaalin normiaineksen estämättä omaksua erilaisia painotuksia esimerkiksi vahinkoon johtaneen toiminnan laatu huomioon ottaen. Tuottamusarvioinnissa vaadittava huolellisuusstandardi tai hyväksyttävä riskinotto voidaan määrittää niin, että toimintaympäristö tulee otetuksi huomioon.[343] Sovittelusäännökset puolestaan sallivat tulkinnan, jonka mukaan vahingonkorvausvastuun kohtuuton rasittavuus on helpommin käsillä silloin, kun vahinko on aiheutettu yksityiselämässä (VahL 2:1.2:n ja 3:6:n sovittelusäännöksissä on lisäksi selkeä lakitekstistäkin ilmenevä aste-ero sovittelun edellytysten suhteen).[344]

> Sovittelunormit antavat tilaisuuden korvausvastuun hyvinkin huomattavaan kaventamiseen sellaisissa yhteyksissä, joissa vastuun lieventämistä pidetään perusteluna. Esimerkin tarjoaa Ruotsin HD:n ratkaisu NJA 1986 s. 402: Kymmenen henkilön muodostama joukko oli osallistunut säännöllisesti veikkaukseen yhteisellä kupongilla. A, jonka tehtävänä oli pelikupongin palauttaminen, oli eräänä viikkona jättänyt tämän tekemättä. Kuponki olisi oikeuttanut 24.852 kruunun voittoon.

---

[342] Ks. *Hellner* s. 259–262, jonka vahingonkorvausoikeuden yleisesityksessä käsitellään omana lukunaan yksityiselämän vahinkotilanteita (skador i privatlivet).

[343] Ks. *Bengtsson,* Skadestånd vid sport s. 19–23 seikoista, jotka voivat lieventää tuottamusvastuuta vapaa-ajan tilanteissa. Hän katsoo, että huolellisetkin henkilöt saattavat kiinnittää riskien välttämiseen vähemmän huomiota vapaa-aikana kuin työssä ollessaan. Joihinkin vapaa-ajan toimintoihin voi myös liittyä tarve sallia suurempi toimintavapaus, mistä Bengtsson mainitsee esimerkkinä vahinkoriskejä sisältävät urheilulajit. Edelleen hän katsoo, että yksilölliset piirteet (kuten kokemus tai fyysiset kyvyt) voivat saada enemmän sijaa vapaa-ajan toimintojen huolellisuutta arvioitaessa. Ks. urheiluun liittyvästä tuottamusarvioinnista myös *Johansson,* JT 1993–94 s. 192–195 ja hänen kommentoimaansa golf-pelistä sivulliselle aiheutunutta esinevahinkoa koskevaa oikeustapausta NJA 1993 s. 149 (ään. 4–1), jossa tuottamusarviointi on ollut varsin ankaraa. Ks. *Backman,* LM 1989 s. 580–581 rikosoikeudellisen syyllisyysmoitteen vastaavista lievennöksistä.

[344] Ks. kohtuusperusteisesta korvauksen alentamistarpeesta yksityiselämän vahinkotapauksissa *Ussing,* NJM 1948 s. 44. *Smith* s. 339–340.

HD katsoi, että osapuolten välille oli muodostunut avoin yhtiö ja että A oli huolimattomuudellaan aiheuttanut muille yhtiömiehille vahinkoa. Korvausvelvollisuus soviteltiin kuitenkin nollaan seuraavin perusteluin: »Med hänsyn till arten av Tomas S:s uppdrag och till de förutsättningar som gällde för uppdragets fullgörande bör emellertid, med tillämpning av vad som enligt lagen om handelsbolag och enkla bolag gäller om jämkning av skadestånd, Tomas S:s oaktsamhet inte föranleda skyldighet för honom att ... utge ersättning».[345]

KKO on eräissä vapaa-ajantilanteisiin liittyvissä vahinkotapauksissa sovitellut korvausvastuuta. Toimintaympäristöä ei ole ratkaisuissa mainittu nimenomaisena sovitteluperusteena. Se on kuitenkin voinut vaikuttaa myös muiden sovittelutekijöiden kautta. Esimerkiksi ratkaisussa 1981 II 23 vaikean ruumiinvamman tuottamuksellisesta aiheuttamisesta tuomittu korvaus soviteltiin 2/3 osaan, kun korvausvelvollinen oli illanvieton yhteydessä kokeillut judoheittoa seurassaan olleeseen henkilöön. KKO mainitsi sovitteluperusteena korvausvelvollisen varallisuusolojen lisäksi hänen vähäisenä pidettävän syyllisyytensä. Tuottamusarvioinnin tulos voidaan tältä osin yhdistää vahingon epäviralliseen tapahtumaympäristöön. Tuottamus olisi voitu arvioida mittavammaksi ja sovittelu evätä ainakin, jos kysymys olisi ollut esimerkiksi maksua vastaan annetusta itsepuolustuskoulutuksesta.[346]

Liikennevahinkoja koskevien vakuutuksenantajien regressivaatimusten kohdalla KKO on sovitellut korvauksia verraten herkästi.[347] Näin on tapahtunut huolimatta siitä, että regressioikeuden syntyminen edellyttää LiikVakL 20.1 §:n mukaisesti törkeää tuottamusta tai muuta laissa tarkemmin määriteltyä moitittavaa käyttäytymistä. Sovittelukäytäntöön on epäilemättä vaikuttanut se, että vastaajat ovat usein olleet (vähintään ajoneuvon luvattomaan käyttöönottoon ja liikenteen vaarantamiseen syyllistyneitä) nuoria henkilöitä. Lopputuloksia voidaan kuitenkin selittää myös vahinkojen sijoittumisella arkielämän olosuhteisiin.

Kun toiminnan laatua ja tapahtumaympäristöä pidetään yhtenä sovitteluharkinnassa vaikuttavana tekijänä, on tarpeellista täsmentää argumentin sisältöä. Tarkentaminen voidaan tehdä selvittämällä, missä tilanteissa olosuh-

[345] Korvauksen eväämistä olisi tapauksessa voitu perustella myös vahingon epätodennäköisyydellä. Vaikka peliin osallistumisen tarkoituksena onkin ollut rahavoiton tavoitteleminen, on sellaisen (etenkin suuriarvoisen) todennäköisyys yksittäistä pelikertaa kohti verrattain pieni. Ks. kuitenkin *Lange,* Gutachten s. 14 siitä, miten normin suojatarkoituksen painottaminen voi vastaavassa tilanteessa puoltaa korvausta.

[346] Esimerkissä myös suorituksen vastikkeellisuudella olisi oma vaikutuksensa sovittelumahdollisuuksiin.

[347] Ks. esimerkiksi KKO 1978 II 149 ja 1982 II 140.

teet eivät puolla sovittelua. Elinkeinotoiminta ja työtehtävät jäävät sovitteluperusteen ulkopuolelle. Työntekijän vastuu on VahL 4:1.1:n mukaisesti lievennettyä, ja arkielämän tilanteisiin liittyvä sovitteluperuste voidaankin nähdä sen täydennyksenä. VahL:n normistoa ei tule ymmärtää niin, että yksityishenkilön korvausvastuu olisi lievennettyä vain silloin, kun hän toimii työntekijänä. Vapaa-aikana aiheutettuihin vahinkoihin liittyvä laajennettu sovittelumahdollisuus täydentää kokonaiskuvan ristiriidattomaksi osoittaen, että yksityishenkilöiden vahingonkorvausvastuuseen liittyy kauttaaltaan lievennyksiä.[348]

Kaikkien vapaa-ajan toimintojen yhteydessä ei kuitenkaan ole perusteltua alentaa sovittelukynnystä. Esimerkiksi metsästykseen ja ampuma-aseiden harrastekäyttöön liittyy tyypillisiä vahinkoriskejä, joiden välttämiseksi aseiden käyttäjiltä voidaan vaatia erityistä huolellisuutta.[349] Tarve lieventää vapaa-aikana aiheutettuihin vahinkoihin liittyvää vastuuta tuleekin esille erityisesti silloin, kun vahinko aiheutuu tavanomaisesta toiminnasta, johon ei liity poikkeuksellisia vahinkoriskejä (esimerkiksi liikunnan harrastaminen, työsuhteen ulkopuolella ystävänpalveluksina tehtävät työsuoritukset tms.).[350]

> Esimerkkinä vapaa-ajan palvelukseen liittyvän korvausvastuun sovittelusta voidaan mainita hovioikeustapaus IHO 29.2.1980, P-2242/79: A oli kuljettanut B:n henkilöautoa ja aiheuttanut tuottamuksellaan auton ojaan suistumisen. B:n vaadittua korvausta autolle aiheutuneista vahingoista A:n vastuu soviteltiin puoleen. Sovitteluperusteina viitattiin osapuolten varallisuusoloihin ja siihen, »että B oli pyytänyt A:ta autonsa kuljettajaksi seuraavaan aamuun saakka kestänyttä huvittelumatkaa varten ollessaan alkoholin vaikutuksen alaisena ja voidakseen jatkaa alkoholin nauttimista.»

---

[348] Ks. *Hellesylt,* Lov og rett 1970 s. 254 tarpeesta järjestää työntekoon ja vapaa-aikaan liittyvä korvausvastuu johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Hellesylt huomauttaa, että henkilö voi aiheuttaa täsmälleen samanlaisella teolla vahinkoa sekä työsuhteessa että vapaa-aikana. Hän pitää sovittelumahdollisuuksien eroa tämän vuoksi epätyydyttävänä.

[349] Ks. *Bengtsson,* Skadestånd vid sport s. 211–212, 255 viittauksin vanhahkoon oikeuskäytäntöön.

[350] Ks. *Hellner* s. 260–261 tuottamusvaatimuksen lieventymisestä vapaa-ajan tilanteissa. Hellner toteaa, että tuottamusarvioinnin yleinen lieventäminen on kuitenkin ongelmallista, koska se voi estää vastuun silloinkin, kun korvausvelvollisella on vastuuvakuutus. Ystävänpalveluksiin ym. avustamistilanteisiin liittyvän vastuun kannalta kiinnostava vertailukohta on Québecin siviililain (Civil Code of Québec) 1471 §, jossa vastuu toiminnan motiiveihin viitaten suljetaan kokonaan pois, ellei huolimattomuus ole törkeää: »Where a person comes to the assistance of another person or, for an unselfish motive, disposes, free of charge, of property for the benefit of another person, he is exempt from all liability for injury that may result from it, unless the injury is due to his intentional or gross fault.»

2.7. Ennakoitavuusrajoituksen ja normin suojatarkoitusopin merkitys sovitteluharkinnassa

A. Yleistä. Korvattavien vahinkojen laajuutta rajoitetaan Suomen oikeudessa – vahingonkärsijän subjektiivisten intressien mukaan määräytyvästä täydestä korvauksesta poiketen[351] – useilla perusteilla. Vahinkojen korvauskelpoisuus riippuu muun muassa niiden ennakoitavuudesta tai normin suojatarkoituksen mukaisuudesta, vahinkolajista (sekä henkilö-, esine- ja varallisuusvahinko -luokittelun että aineeton – aineellinen vahinko -jaottelun mukaan) ja korvausvastuun kohtuullisuudesta.

Ennakoitavuusrajoitus rajoittaa korvausvastuuta sen mukaan, kuinka etukäteen arvioiden odotettavasta vahingosta on kysymys.[352] Normin suojatarkoitusoppia hyödynnettäessä ratkaisevaa on, millainen aiheutunut vahinko on suhteessa loukatun normin suojaamiin etuuksiin.[353] Näitä rajoitusperiaat-

---

[351] Ks. täyden korvauksen subjektiivisuudesta *Hemmo* s. 59–61.

[352] Ks. *Alexander,* Law and Philosophy 1987 s. 16, joka täsmentää, että yksilöllisen vahingon ennakoitavuuden sijasta arvio on perustettava vahingon yleisiin piirteisiin: »Unique injuries are unforeseeable, because an event »foreseen» is always foreseen only in terms of its general characteristics, not its particularity.»

[353] Ks. *H. Andersson* s. 250: »Det är summan av alla de värderingar och ändamål som uppbär skadeståndsrätten som är referens, och de olika ändamål som uppbär helheten belyses i skyddsändamålsläran genom de olika perspektiven och differentieringarna. – – – Istället för frågan »vilken norm är aktuell?» sätter denna metod fingret på frågan »vilket spörsmål eller problem inom skadeståndsrätten aktualiseras?».» Tämä Anderssonin suojatarkoituksen määrittely on hänen muutoin korkeatasoisen tutkimuksensa ongelma. Suojatarkoitus muuttuu varsin epätäsmälliseksi, jos se joudutaan määrittelemään koko vahingonkorvausnormiston arvopohjasta lähtien. Tarkempiin tuloksiin voitaisiin päästä pitämällä silmällä kunkin vahingonkorvausnormin antamiseen liittyneitä erityisiä tarkoituksia. Lisääntyvä spesifisyys olisi ilmeisesti parhaiten tavoitettavissa erityislainsäädännön kohdalla, ja esimerkiksi VahL:n vastuusääntöjen soveltamisessa saatettaisiin joutua lähtemään Anderssonin esittämällä tavalla varsin yleisistä tavoitteenasetteluista. Suojatarkoituksen korkea abstraktiotaso ei ole täysin johdonmukainen siihen nähden, että Andersson katsoo muuten esittävänsä varsin täsmällisiä ratkaisuperusteita tarjoavan teorian. Ks. myös *Lange* s. 128–129, joka näkee suojatarkoitusopin käyttöalueen laajuuden riippuvan siitä, tarkoitetaanko yksittäisen normin vai koko vahingonkorvausoikeuden suojatarkoitusta. Hän varoittaa myös liian laajan määrittelyperustan ongelmista: »Es liegt auf der Hand, dass dieser weitgezogene Bereich die Gefahr von Scheinbegründunden und die Gefahr einer im Grunde irrationalen Bestimmung des Schutzzweckes vom billigen Ergebnis her in sich birgt.»

Hollannin Burgerlijk Wetboekin 163 artikla on kansainvälisesti vertaillen harvinainen suojatarkoitusoppia nimenomaisesti ilmentävä lainsäännös: »Geen verplichting tot

teita on ennen nimenomaisten sovittelusäännösten yleistymistä voitu jossain määrin käyttää samaan tarkoitukseen, tapauskohtaisesti kohtuuttoman raskaan korvausvastuun välttämiseen.[354] Ennakoitavuusrajoitus ja suojatarkoitusoppi eroavat kuitenkin olennaisesti sovittelunormeista: Niiden avulla vahvistetaan korvausvelvollisen vastuun ulottuvuus syy-yhteysketjussa. Arvio perustuu tällöin vastuuperusteen ja loukatun intressin suhteeseen, ei sen sijaan korvausvelvollisen yksilölliseen kykyyn vastata vahingosta.[355]

> Tärkeä kysymys, jota ei tässä tutkimuksessa voida laajasti käsitellä, on ennakoitavuusrajoituksen ja normin suojatarkoitusopin suhde sopimuksenulkoisessa vastuussa. Sopimusperusteista korvausvastuuta koskevassa tutkimuksessani olen painottanut ennakoitavuusrajoitusta johtavana rajoitusperiaatteena, mitä ovat puoltaneet muun muassa KKO:n käytäntö ja KL:n valmisteluaineisto.[356]
>
> Sopimuksenulkoisessa vastuussa näiden rajoitustapojen suhde muodostunee välttämättä jossain määrin limittäiseksi.[357] KKO on antanut sekä vahinkojen ennakoitavuuteen että normin suojatarkoitukseen perustuvia ratkaisuja.[358] Lisäksi molempien rajoitustapojen säilyttämiseen on reaalisia tarpeita: Normin suojatarkoitusoppi soveltuu parhaiten sellaisiin tilanteisiin, joissa pohditaan tietyn vahinkolajin tai erityisen intressin korvauskelpoisuutta. Esimerkiksi 1980-luvun puolimaissa keskustelua herättänyttä kysymystä, onko ammattiyhdistys vastuussa hyvän tavan vastaisella ostoboikotilla liikkeenharjoittajalle aiheutetusta

---

schadevergoeding bestaat, wanneer de geschonden norm niet strekt tot bescherming tegen de schade zoals de benadeelde die heeft geleden.»

[354] Ks. *Smith* s. 352, joka toteaa adekvaattisuusvaatimuksen toimineen aikanaan eräänlaisena »primitiivisenä sovittelusääntönä».

[355] Mainittujen rajoitusperiaatteiden taustalla on tosin osaksi eräänlainen kohtuusperuste siinä merkityksessä, että rajoittamatonta vastuuta pidetään yleisesti kohtuuttomana, ja korvausvelvollisuus rajoitetaan ko. instituuttien avulla siihen, mikä tavallisesti on korvausvelvollisten kantokyvyn puitteissa. Mittapuu on kuitenkin tällöin kollektiivinen (korvausvelvollisia yleensä koskeva), eikä yksilöllisen korvausvelvollisen erityispiirteisiin perustuva. Rajoitusperiaatteiden motiivina on mainitun kohtuusnäkökohdan lisäksi ajatus siitä, että korvausvelvollinen voi vaikuttaa itselleen tunnistettavien riskien realisoitumiseen ja vastaa siksi niistä.

[356] Ks. *Hemmo* s. 144–245, erityisesti s. 160–164, jossa käydään läpi ennakoitavuusrajoituksen ja suojatarkoitusopin suhdetta.

[357] Ks. *Lange* s. 106–108 siitä, miten rajoitustavat usein johtavat samaan tulokseen.

[358] Ks. ennakoitavuusperusteisesta vastuun rajoittamisesta esimerkiksi KKO 1981 II 73, 1990:163 ja 1995:198. Ks. myös KKO 1990:42 ja 1992:123, joissa vahingon ennakoimattomuus on estänyt tuottamusmoitteen. Ks. suojatarkoitusoppia muistuttavasta korvattavien vahinkojen rajoittamisesta KKO 1989:14 (jossa suojatarkoituspunnintoja ei kuitenkaan ole kirjoitettu kovinkaan selvästi näkyviin) ja 1992:131. Ks. tapauksista 1981 II 73 ja 1992:131 ja niiden vertailusta *Hemmo* s. 134.

vahingosta, voidaan lähestyä suojatarkoituspunnintojen kautta.[359] Samoin esimerkiksi ns. kolmannelle aiheutuneita vahinkoja voidaan pyrkiä arvioimaan suojatarkoitusopin perusteella.[360]

Jos suojatarkoitusoppia käytetään etupäässä sen arvioimiseen, onko korvattavaksi vaaditun vahinkolajin tai intressin suojaamiseen vahingonkorvausteitse perusteita, voidaan ennakoitavuusrajoitus ottaa huomioon sitä päätösharkinnassa seuraavana rajoitusperiaatteena. Suojatarkoituksen piiriin kuuluvan vahingon osalta voidaan näin vielä kysyä, onko konkreetin vahingon aiheutuminen ollut riittävässä määrin ennalta arvattavaa. Ennakoitavuusrajoituksen mukainen arviointi on sidoksissa tapauksen erityispiirteisiin ja korvausvelvollisen tietämykseen vahingon aiheuttaneen teon tekohetkellä, kun taas suojatarkoitus-

---

[359] Klamin, Routamon ja Bruunin käymä keskustelu lähti liikkeelle KKO:n ratkaisusta 1983 II 187. Tapauksessa liikkeenharjoittaja oli irtisanonut yhden työntekijänsä, minkä jälkeen ammatillinen paikallisjärjestö ja ammattiosasto panivat sanomalehdessä ilmoittamalla ja tiedotteita jakamalla toimeen liikkeenharjoittajaan kohdistetun ostoboikotin, jolla oli tarkoitus painostaa liikkeenharjoittajaa maksamaan työntekijän vaatima korvaus. KKO (ään. 1–2–1–1!) katsoi, että paikallisjärjestö oli puuttumalla tällä tavoin riitaan, jonka varalta työntekijällä oli käytössään laissa säädetyt oikeuskeinot, menetellyt hyvän tavan vastaisesti. Koska työnantaja oli puolestaan työntekijän irtisanoessaan menetellyt moitittavasti, KKO katsoi, ettei ollut olemassa VahL 5:1:n edellyttämiä erittäin painavia syitä liikkeenharjoittajalle aiheutuneen varallisuusvahingon korvaamiseksi.

Tosiseikastoa voidaan lähestyä myös arvioimalla, onko hyvän tavan mukaista järjestötoimintaa edellyttävä normi sellainen, että sillä on tarkoitus ehkäistä myynnin vähentymisestä aiheutuvaa vahinkoa. Korvausvastuu edellyttäisi siten paitsi oikeudenvastaisuutta tuottamuksen osana (ks. *Bruun,* JFT 1985 523–530) sitä, että oikeudenvastaisuuden perustava kielto on suuntautunut ko. vahinkotyypin välttämiseen. KKO:n kannaksi tullessa mielipiteessä onkin mukana tällaisia aineksia: »Puuttumalla tällä tavoin joukkotoimin työnantajan ja työntekijän väliseen riitaan, jonka varalta työntekijällä oli ollut käytettävänään laissa säädetyt oikeuskeinot, ja siten vaikeuttamalla A:n elinkeinotoimintaa paikallisjärjestö oli menetellyt hyvän tavan vastaisesti.» Hyvän tavan vastaisuus oli siten yhteydessä elinkeinotoiminnan vaikeutumiseen, mikä merkinnee, että hyvän tavan vastaisella toimella aiheutettu elinkeinotoiminnan vaikeutuminen on korvattava vahinko (ellei myötävaikutuksen kaltaisia vastasyitä ole). Suojatarkoitusopin kaltaiset punninnat eivät päässeet tapauksessa täysin selvinä esille, koska esikysymyksenä oli ratkaistava VahL 5:1:n mukaisten erittäin painavien syiden olemassaolo.

[360] Ks. esimerkiksi KKO 1994:94, jossa helikopteri oli katkaissut voimalinjan. Sähkön katkeaminen aiheutti keskeytysvahinkoa yrityksille, joiden sähkönsaanti oli linjan varassa. KKO:n perusteluissa yritysten korvausvaatimuksia arvioitiin »kolmannelle aiheutunut vahinko» -instituutin pohjalta. Ks. *Hemmo,* LM 1995 s. 1128–1129, jossa viitataan siihen, että suojatarkoitusoppi saattaisi olla ongelman tarkasteluun teoreettisesti »kevyempi» ja vähemmän formaali oikeustieteellinen väline kuin tredjemansskada-instituutti, jolla on ollut taipumusta johtaa KKO:n perusteluissa kritisoituun tapaan sitoa korvausoikeus vahingonkärsijän johtoihin kohdistuvan oikeuden lajiin.

opilla määritetään yleisesti normin ja sen suojaamien vahinkolajien suhdetta.

Sovittelukysymys tulee esille vasta, kun tiettyjen vahinkojen katsotaan kuuluvan suojatarkoitusopin ja ennakoitavuusrajoituksen mukaan korvattaviin vahinkoihin. Seuraavassa arvioidaan, vaikuttavatko mainitut rajoitusperiaatteet jollakin tavoin myös sovitteluharkintaan.

B. Instituuttien suhteesta. Rajoitusperiaatteiden ja sovittelun välinen suhde voidaan toteuttaa niin, että rajoitusperiaatteiden soveltamistulos toimii sovittelussa huomioon otettavana seikkana.[361] Erityisesti se, että vahingon ennakoitavuus ei ole ollut täysin selvää, vaikkakin korvausvastuun syntymiseksi riittävää, puoltaa osaltaan sovittelua.[362] Sama argumentti voidaan esittää myös niitä tilanteita silmällä pitäen, joissa vahingon normin suojatarkoituksen piiriin kuuluminen on harkinnanvaraista, vaikka suojatarkoituksen rajanveto ei lienekään yhtä asteittaista ja joustavaa kuin vahingon ennakoitavuuden määrittäminen.[363]

Sopimusperusteisen vahingonkorvauksen sovittelua koskevissa säännöksissä on viitteitä siitä, että vahinkojen ennakoitavuus vaikuttaa sekä yleisenä rajoitusperiaatteena että sovitteluharkinnan osana. KL 70.2 §:n mukaan: »Vahingonkorvausta voidaan sovitella, jos se on kohtuuton ottaen huomioon vahingonkorvausvelvollisen sopijapuolen mahdollisuudet ennakoida ja estää vahingon syntyminen sekä muut olosuhteet.»[364] Sovitteluharkinnassa tulee säännöksen perusteella esille samankaltaisia arvostuksia kuin ennakoitavuusrajoituksen mukaisessa korvattavien vahinkojen rajoittamisessa.

Instituuttien välillä on kuitenkin myös huomattavia eroja. Sovittelussa otetaan huomioon laajempi ja erilainen seikasto kuin ennakoitavuusrajoituksen soveltamisessa.

---

[361] Ks. *Hollo – Vihervuori* s. 128, jotka huomauttavat ympäristövahinkoja silmällä pitäen syy-yhteysoppien ja sovittelun välisen eron suhteellisuudesta.

[362] Ks. *Bengtsson,* Om skälighetsregler s. 91–92.

[363] Lausuttua voidaan perustella rajoitusperiaatteiden sisältämien kysymysten (mitkä ja kuinka suuret vahinkoriskit velallisen piti tuntea, mitkä vahingot kuuluvat normin suojatarkoitukseen) erolla. Ensimmäinen kysymys saa luontevasti vastauksensa liukuvan »asteikon» perusteella, kun taas suojatarkoituksen arviointi johtaa helpommin joko-tai -tulokseen.

[364] Ennakoitavuus sovitteluun vaikuttavana seikkana on samalla tavalla mainittu myös eräissä muissa viime vuosina säädetyissä sopimusoikeudellisissa laeissa. Ks. KSL 5:30.2 (johon myös lain 8:33 ja 9:33:ssä viitataan). AsKL 4:38.1. AsHVL 6.3 §. LiikHVL 5.3 §.

Esimerkiksi sovitteluharkinnan rekvisiitastosta sopimusoikeudessa voidaan ottaa AsKL 4:38.1:n lakiteksti: »Sopimusrikkomuksen perusteella suoritettavaa vahingonkorvausta voidaan sovitella, jos se on kohtuuton ottaen huomioon sopimusrikkomuksen syy, vastapuolen mahdollinen myötävaikutus vahinkoon, sopijapuolten varallisuusolot, asunnon kauppahinta, vahingon aiheuttaneen osapuolen mahdollisuudet ennakoida ja ehkäistä vahingon syntyminen sekä muut seikat.»

Erona ennakoitavuusrajoitukseen on ennen kaikkea se, että vahinkojen ennakoitavuutta arvioitaessa esimerkiksi osapuolten varallisuusolot ja sovittu kauppahinta eivät tule kovin keskeisesti esille. Toisaalta mitään seikastojen ehdotonta erilaisuutta ei tältäkään osin ole olemassa. Velallisen varallisuusolot voivat saada ennakoitavuusharkinnassa välillistä merkitystä sen kautta, että velallisen tietämisvaatimuksia arvioidaan hänen viiteryhmänsä kautta.[365] Asunnon kauppahinta tms. seikka voi tulla ennakoitavuusrajoituksen soveltamisessa esille niin, että vahinkoriskejä koskevia tietämisvaatimuksia arvioidaan velalliselle sopimuksesta tuleva vastike huomioon ottaen.[366]

Vahingonkorvauksen sovittelu merkitsee, että täyden korvauksen periaatteesta poiketaan sellaisen kohtuusperusteisen harkinnan tuloksena, jossa korvausvelvollisen taloudellinen kantokyky on keskeisessä asemassa. Ennakoitavuusrajoitus sen sijaan määrittää korvausvastuun yleiset rajat osoittaen, mitkä vahinkoriskit kuuluvat vahingonkärsijän omalle vastuulle. Ennakoitavuusrajoituksenkin taustalla on todetulla tavalla vastuunjaon kohtuullisuutta koskevia näkemyksiä. Nämä eivät kuitenkaan ole korvausvelvollisen individuaalisiin oloihin perustuvia, vaan rajoitusperiaate korostaa vastuuta, joka velallisen oli sopimusta päätettäessä mahdollista ymmärtää tulevan kannettavakseen.[367]

Sopimusoikeudellisesta lainsäädännöstä ilmenevällä vahinkojen ennakoitavuuden sijoittumisella myös sovitteluperusteiden yhteyteen ei ole vastaavaa auktoritatiivista tukea sopimuksenulkoisen vastuun puolella. Ennakoitavuusrajoitus ja vastaavat korvausvastuun rajoitusperiaatteet[368] kuuluvat siihen vahingonkorvausoikeuden yleisten oppien ryhmään, johon VahL:n säätämisen yhteydessä ei juurikaan paneuduttu. Aihepiirin todettiin jäävän

[365] Ks. *Hemmo* s. 187–188, jossa olen kuitenkin pääsääntöisesti puoltanut sitä, että varallisuusaseman ym. yksilöllisten piirteiden korvausta alentava vaikutus toteutetaan sovittelun kautta.

[366] Ks. *Hemmo* s. 212.

[367] Ks. *Henssler* s. 50–52 ennakoitavuusedellytyksen suhteesta sopimusoikeudelliseen riskinjakoon.

[368] Ks. erilaisista rajoitusnormien kuvauksista sopimusperusteista korvausvastuuta painottaen *Hemmo* s. 126–128.

»(o)ikeuskäytännön vuorovaikutuksessa oikeustieteen kanssa kehitettäviksi».[369] Lainsäätäjän lausuma selittää osaltaan sitä, ettei ennakoitavuusrajoituksen suhde sovitteluharkintaan tullut VahL:a valmisteltaessa esille.

Ennakoitavuusrajoituksen tai normin suojatarkoituksen mukaisille arvostuksille on perusteltua antaa merkitystä myös sovitteluharkinnan yhteydessä. Kantaa voidaan puoltaa sillä, että kullakin oikeudenalalla on joukko keskeisiä arvostuksia, jotka saattavat vaikuttaa normistoon useiden oikeussysteemin elementtien kautta. Yksi tällainen arvostus vahingonkorvausoikeudessa on korvausvastuun laajuuden sitominen siihen, kuinka odotettavia vahingot ovat korvausvelvolliselle olleet.[370] Argumentin merkitys tulee esille ainakin tuottamusarvioinnin, varsinaisen ennakoitavuusrajoituksen ja sovittelun yhteydessä. Systemaattisesti ei ole mitään tarvetta pyrkiä kohdistamaan tausta-arvoja normisysteemin tiettyyn kohtaan niin, että ne vaikuttaisivat vain yhden oikeuskysymyksen yhteydessä. Tällainen tavoite merkitsisi, että jokin systeemin muodosta omaksuttu käsitys vaikuttaisi siihen, millaisia arvostuksia ratkaisutoiminnassa voitaisiin (harkinnan missäkin vaiheessa ja esitettyjen väitteiden perusteella) ottaa huomioon. Käsitelainopin kritiikin ydin on tältäkin osin relevanttia. Siksi ei ole tarvetta systemaattisin (ts. ei-oikeuslähdeopillisin) perustein rajoittaa sitä, minkä ja kuinka monen oikeusinstituutin kohdalla tietty arvostus tai tavoite voi tulla esille.[371] Oikeustieteen voidaan yleensäkin havaita kehittyneen suuntaan, jossa rajanvedot sekä oikeudenalojen että oikeusinstituuttien[372] välillä lievenevät. Va-

---

[369] Ks. HE 187/1973 s. 12.

[370] Myös normin suojatarkoituksella tapahtuva argumentaatio voidaan yhdistää ennakoitavuusnäkökulmaan: Tuottamuksellisesti menettelevällä on usein syytä olettaa, että hänen tekonsa voi aiheuttaa sellaisia vahinkoja, joita loukatulla normilla pyritään ehkäisemään. Normin suojatarkoituksen ulkopuolelle jäävät vahingot taas ovat usein olleet etukäteen arvioiden vähemmän odotettavia. Rajoitustavoilla on kuitenkin se vahinkoriskien tunnistamisen kannalta relevantti ero, että normin suojatarkoitusoppi arvioi vahingon suhdetta loukattuun normiin eikä korvausvelvollisen tietoisuuteen (tai edellytettävään sellaiseen), joten vahingonaiheuttajan erityistiedot eivät periaatteessa laajenna suojatarkoitusopin mukaista vastuuta (ks. rajoitusperiaatteiden muista syy-yhteyden sisältöä koskevista eroista *H. Andersson* s. 359–361).

[371] Tekstissä esitetty ilmentää käsitystä, jonka mukaan sääntelyn tavoitteet ja arvoperusta ovat lopputulosten kannalta tärkeämpiä kuin systemaattiset rakenteet. Näin tietyn argumentin huomioon ottamista määrätyn oikeuskysymyksen yhteydessä ei voida pätevästi (ilman oikeuslähdetukea) vastustaa väittämällä, että argumentti kuuluu pelkästään jossakin toisessa harkintavaiheessa tarkasteltavaksi. Omaksuttu kanta ilmentää materiaalisten päämäärien korostamista ja halua heikentää teoreettisten rakenteiden ohjausvaikutusta.

[372] Oikeusinstituuttien välisten erojen kaventumisella tarkoitan sitä, että vahingonkor-

hingonkorvausoikeudessa ennakoitavuusrajoituksen vaikutus sovitteluun on yksi ilmentymä tästä, eikä siihen liity mitään norminmuodostuksen kannalta arveluttavaa.

Ennakoitavuusrajoitukselle ja suojatarkoitusopille voidaan edellä esitetyn perusteella antaa sopimuksenulkoisen korvausvelvollisuuden sovittelussa seuraava merkitys: Jos mainittujen rajoitusperiaatteiden soveltamisessa on tullut esille korvausvelvollisuutta vastaan puhuvia seikkoja (vahingon ennakoitavuus tai suojatarkoituksen mukaisuus ei ole ainakaan täysin selvää), voidaan tämä ottaa huomioon seikkana, joka puoltaa täyden korvauksen kohtuuttomuutta.[373] Täysi korvaus vahingosta, jonka ennakoitavuus on »alentunut» (vaikkakaan ei riittävästi vastuun rajoittumiseen ennakoitavuusrajoituksen tuella), on yleensä helpommin korvausvelvollisen kannalta kohtuuton kuin sellaista vahinkoa koskeva vastuu, jonka korvaaminen on ennakoitavuusrajoituksen perusteella ollut kiistatonta.[374] Näkemys voidaan yhdistää VahL 2:1.2:n tekstiin toteamalla, että kyseessä on lainkohdassa mainittu »muu olosuhde». Argumentin lopullinen merkitys riippuu luonnollisesti kokonaisarviosta, jossa kaikkia sovitteluharkinnassa vaikuttavia tekijöitä punnitaan toisiinsa nähden.

C. Vahingon ennakoitavuus ja korvausvelvollisen tuottamuksen laatu. Vahingon ennakoitavuuden merkitys voi tulla esille sovitteluharkinnassa myös toista kautta. Seurauksen ennakoitavuus saattaa vaikuttaa siihen, kuinka moitittavana vahinkoon johtanutta tekoa pidetään. Tapauksessa KKO 1981 II 23 oli kysymys vaikeasta ruumiinvammasta, joka oli aiheutunut, kun A oli illanvieton yhteydessä kaatanut B:n judoheitolla. KKO sovitteli korvausvastuuta mainiten sovitteluperusteina A:n varallisuusolojen ohella hänen vähäisenä pidettävän syyllisyytensä. Syyllisyyden vähäisyys lienee johtunut siitä, että vahingon aiheutumiseen oli liittynyt A:n kannalta ennakoimattomia piirteitä, vaikka tätä näkökohtaa ei KKO:n ratkaisussa tuotukaan selvästi esille. Tapauksessa olisi voitu argumentoida myös sillä, että vahingon aiheu-

---

vausoikeudessa esimerkiksi tuottamussääntö, sovittelunormit ja muut korvausvastuun rajoitussäännöt perustuvat pohjimmiltaan verraten samankaltaisille tavoitteille ja oikeudenmukaisuuskäsityksille. Vaikka oikeusnormeja on niiden keskinäisten suhteiden kuvaamiseksi tarpeellista systematisoida, ei esimerkiksi vahingonkorvausoikeudellisten käsitteiden ja oppien välisiä eroja pidä ymmärtää niin jyrkiksi, ettei niiden taustalla olisi (ja saisi olla) yhteistä ainesta.

[373] Ks. *Vinding Kruse – Møller* s. 330 vahingonkärsijän erityisestä vahinkoalttiudesta sovitteluperusteena.

[374] Ks. *Bengtsson,* Nya jämkningsmöjligheter? s. 55.

tumisen odottamattomat piirteet vaikuttivat korvausvastuun kohtuuttomuuteen.[375]

Esimerkin siitä, miten vahinkoriskin ennakoitavuus voi syyllisyysarvostelun kautta vaikuttaa sovittelumahdollisuuksia kaventavasti, tarjoaa ratkaisu KKO 1983 II 26: A oli tahallaan ampunut B:tä kohti ilmakivääriIlä. Luoti osui B:n silmään ja aiheutti näkökyvyn menetyksen. Ratkaisuotsikossa todettiin: »Ottaen huomioon teon tahallisuus ja laatu sekä se, että A teon tehdessään oli kyennyt ymmärtämään siitä aiheutuvan vahingonvaaran, vahingonkorvausta ei soviteltu VahL 2 luvun 2 §:n perusteella.» Vahinkoriskin todettiin näin olleen A:n ennakoitavissa, mikä vaikutti sovittelua vastaan.[376] Kysymys ei KKO:n mukaan ollut pelkästään A:lle asetettavien tietämisvaatimusten piiriin kuuluvasta riskistä, vaan vahingonvaaran todettiin nimenomaan olleen A:lle odotettava. Kaksi tekstissä viimeksi mainittua oikeustapausta ja niiden arviointi useamman sovitteluperusteen kautta osoittavat, miten oikeudenalan keskeiset arvostukset voivat saada normatiivista merkitystä systeemin eri osien ja eri oikeusinstituuttien kautta.

2.8. Vahingonkärsijän myötävaikutus ja kohtuusperusteinen sovittelu

A. Myötävaikutus. Kohtuusperusteisen sovittelun ja vahingonkärsijän myötävaikutukseen perustuvan korvausvastuun alentamisen välinen rajanveto on joissakin tilanteissa tulkinnanvaraista.[377] Esimerkiksi tästä käy edellä (2.4.C.) käsitelty tapaus KKO 1985 II 154, jossa osakeyhtiön toimitusjohtajan tuottamuksesta johtunut kirjanpidon puutteellisuus aiheutti yhtiölle vahinkoa jälkiveroina. Yhtiön hallituksen jäsenet olivat yhtä lukuun ottamatta tietoisia toimitusjohtajan menettelystä, mikä tuotiin esille sovitteluperusteena.

Ratkaisu voidaan ymmärtää kahdella tavalla: Kun yhtiön hallitus ei ryhtynyt toimenpiteisiin kirjanpitomenettelyn korjaamiseksi, vaikka se tiesi tulouttamatta jääneistä eristä, se vaikutti vahingon syntymiseen. Yhtiön hallituksen voidaan näin katsoa osaltaan aiheuttaneen vahingon, mikä oikeuttaa korvauksen alentamiseen VahL 6:1:n myötävaikutussäännöksen perusteella.

---

[375] Ks. edellä 2.6., jossa myös tapauksen toimintaympäristö esitettiin sovitteluharkinnan kannalta merkitykselliseksi seikaksi.

[376] Ks. edellä 2.3.5.2., jossa tapausta arvioitiin tahallisuusmuotojen erottelun kautta.

[377] Myötävaikutus, joka liittyy vahinkoon johtaneisiin olosuhteisiin, saattaa vaikuttaa myös tuottamusarviointiin (ks. *Agell* s. 100–123), joten korvausvastuu voi myötävaikutuksen vuoksi jäädä syntymättä tai kaventua useiden normien kautta.

Toisaalta samaa seikastoa voidaan käyttää VahL 2:1.2:n mukaisessa sovittelussa, koska hallituksen tietoisuus alentaa toimitusjohtajaan kohdistuvaa moitetta. Täysimääräinen korvausvastuu olisi lisäksi toimitusjohtajalle kohtuuton rasitus, kun myös yhtiön hallituksen jäsenet voisivat hänen ohellaan olla korvausvastuussa.[378]

> KKO:n ratkaisussa puhutaan vain sovittelusta viittaamatta sen enempää VahL 2:1.2:een kuin 6:1:eenkään, joten KKO:n tarkoittama sovittelumuoto jää tapauksen perusteella hieman epäselväksi. Kun perusteluissa ei mitenkään tuoda myötävaikutusta tai muuta siihen viittaavaa ilmaisua esille, voitaneen KKO:n olettaa mieltäneen ratkaisunsa lähinnä kohtuusperusteiseksi sovitteluksi.

Vahingonkärsijän myötävaikutus VahL 6:1:n tarkoittamassa merkityksessä ja korvauksen sovittelu VahL 2:1.2:n (tms. sovittelusäännöksen) perusteella ovat periaatteessa tosiseikastoltaan ja tavoitteiltaan erilaisia oikeusilmiöitä. Pyrkimys niiden ehdottomaan erillääpitämiseen ei kuitenkaan ole aina välttämätöntä, vaan vahingonkärsijän myötävaikutusta voidaan käsitellä myös korvauksen alentamista puoltavana kohtuusperusteisen sovitteluharkinnan rekvisiittana.[379] Sidos VahL:n tekstiin saadaan aikaan katsomalla, että myötävaikutus on VahL 2:1.2:n tarkoittama sovittelua puoltava »muu olosuhde».

Muutamissa korvausoikeudellisissa erityislaeissa vahingonkärsijän myötävaikutuksen merkitystä on rajoitettu niin, että myötävaikutus alentaa korvausta vain, jos se on laadultaan tahallista tai törkeän huolimatonta (Poti-

---

[378] Kanteen ajaminen vain yhtä hallituksen jäsentä vastaan ei suoranaisesti estä tai rajoita tämän vastuuta, vaan korvausvelvolliseksi tuomitulla vastaajalla on mahdollisuus toteuttaa regressiteitse vastuun lopullinen jako. Ks. *Aarum* s. 68.

[379] Ks. KM 1965:A4 s. 37, jossa ehdotetun työnantajan ja työntekijän vahingonkorvausvastuuta koskevan lain osalta todettiin korvausta voitavan alentaa, jos vahingonkärsijä on itse ollut jossakin määrin varomaton, vaikka hänen ei voidakaan varsinaisesti sanoa myötävaikuttaneen vahinkoon.

Komiteanmietinnössä lausuttu merkitsee varsin hienojakoista erottelua. Sen mukaan on olemassa tilanteita, joissa a) vahingonkärsijä myötävaikuttaa vahinkoon, b) vahingonkärsijä on varomaton mutta ei varsinaisesti myötävaikuta ja c) vahingonkärsijän menettely on virheetöntä. Jääkin epäselväksi, onko tarvetta erottaa jokin lievä varomattomuus varsinaisesta myötävaikutuksesta. Koska myötävaikutuksen toteaminen ei johda mihinkään vahingonkärsijää kohtaavaan jyrkkään oikeusseuraamukseen, vaan ainoastaan hänelle tulevan korvauksen jonkinasteiseen alenemiseen (myötävaikutuksen aste huomioon ottaen), ei sen kynnystä ole tarvetta kohottaa kovin korkealle. Vahingonaiheuttajan tuottamusarvioinnin yhteydessä jokin tällainen kynnys voi paremmin olla ajateltavissa. Työntekijän vastuuta koskeva VahL 4:1.1:n mukainen lievää törkeämmän tuottamuksen vaatimus onkin esimerkki ko. lisäedellytyksestä.

lasvahinkoL 3.2 §, LiikVakL 7.1 §, YdinvastuuL 14.2 §).[380] Oikeuskehityksessä on etenkin henkilövahinkojen osalta merkkejä kvalifioimattoman myötävaikutuksen sivuuttamisesta.[381] Myötävaikutusargumentteihin sovitteluperusteina onkin aihetta suhtautua tavallista pidättyvämmin, jos korvausvastuu perustuu lakiin, jossa myötävaikutukselta vaaditaan kvalifioitua luonnetta.[382] Muutoin normiston taustalla olevat vahingonkärsijän korvaussuojaa painottavat tavoitteet uhkaisivat heikentyä kohtuusperusteisen sovittelun kautta. Myötävaikutusperusteen käyttöä kohtuusperusteisen sovitteluharkinnan osana ei kuitenkaan tarvitse tällöinkään kokonaan kieltää.[383]

---

[380] Ks. PotilasvahinkoL:a koskeva HE 54/1986 s. 15, jossa myös LiikVakL 7.1 §:ään viitaten annetaan ymmärtää, että vahingonkärsijän kannalta lievennetty myötävaikutussäännös on »sosiaalivakuutuslaeissa noudatettava periaate».

[381] Ks. *Bärlund,* JFT 1995 s. 109–110. Ks. *Wilhelmsson – Rudanko* s. 154–155 vahingonkärsijän myötävaikutuksesta tuotevastuussa. TuotevastuuL:ssa ei ole nimenomaista myötävaikutussäännöstä, joten sovellettavaksi tulee VahL 6:1:n säännös. Kirjoittajat esittävät kuitenkin, ettei myötävaikutukselle pitäisi tuotevastuussa antaa yhtä suurta merkitystä kuin VahL:n mukaisessa vastuussa. Tekstissä mainitut kvalifioitua myötävaikutusta edellyttävät erityissäännökset koskevat (vakuutusperusteista) ankaraa vastuuta. Niiden perusteella voidaankin esittää, että Suomessa olisi ankaran vastuun yhteydessä voimassa yleinen periaate, jonka mukaan törkeää huolimattomuutta lievempi myötävaikutus ei alenna korvausta. Ks. myös *Lebedeff* s. 248. Ruotsissa vastaava ratkaisu on omaksuttu SkL 6:1.1:ssä koko SkL:n soveltamisalalla vaikuttavaksi (tosin vain henkilövahinkojen yhteydessä; esine- ja varallisuusvahinkojen osalta sovittelulla ei ole kvalifoidun huolimattomuuden vaatimusta, *Hellner,* SvJT 1984 s. 148 painottaakin vahinkolajien erottelua myötävaikutussäännöstön osana). Säännöksen taustasta ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 71–72. Ks. myös *Saxén,* JFT 1985 s. 146 myötävaikutuksen merkityksen vähenemisestä henkilövahinkojen kohdalla. *Hellner,* JT 1995–96 s. 294 huomauttaa kuitenkin, että myötävaikutuksen kavennettu vaikutus voi johtaa kyseenalaisiin tuloksiin etenkin aineettomien vahinkojen kohdalla, jos korvausvelvollisella ei ole vastuuvakuutusta, vaan hän on itse tosiasiallisena korvauksen maksajana.

[382] Sovittelulla ei ole tekstissä mainittujen lakien yhteydessä merkitystä korvausmuotojen vakuutusperusteisuuden vuoksi. Kannanotto tuleekin esille paitsi mahdollisten uusien lakien kohdalla (esimerkiksi ehdotettu laki raideliikennevahinkojen korvaamisesta 6.2 §), jos lakien myötävaikutussäännösten katsotaan vaikuttavan myös lähitilanteissa (PotilasvahinkoL:iin perustumattomien terveydenhoitoon liittyvien tai LiikVahL:n ulkopuolisia liikennevahinkoja koskevien korvausvaatimusten yhteydessä).

[383] Myötävaikutuksen kvalifioitua luonnetta koskeva vaatimus ei menetä kokonaan merkitystään, vaikka vahingonkärsijän lievä tai tavallinen huolimattomuus otettaisiinkin joskus sovitteluharkinnassa huomioon. Korvauksen alentaminenhan on lisäksi sidottu muun muassa osapuolten varallisuusoloja ja korvausvelvollisen tuottamuksen laatua koskeviin edellytyksiin. Ne saanevat kohtuusperusteisen sovittelun yhteydessä suuremman merkityksen kuin varsinaisia myötävaikutussäännöksiä sovellettaessa, jolloin huomio kohdistuu pääosin vahingon syiden jakautumiseen osapuolten vastuulle.

B. Vapaaehtoinen riskinotto. Myötävaikutuksen sukulaisilmiö, johon ei kuitenkaan liity vahingonkärsijän tuottamuksellista menettelyä, on vapaaehtoinen ryhtyminen riskialttiiksi tiedettyyn toimintaan.[384] Riskitietoisuudella voidaan perustella tavallista kapeampaa vahingonkorvausvastuuta esimerkiksi urheilulajien (kuten joukkuepelien) yhteydessä.[385] Oikeuskäytännössä riskitietoisuudelle ja toiminnan vapaaehtoisuudelle on annettu merkitystä myös ankaran vastuun alan määrittämisessä.[386] Riskistä tietoisena toimiminen voi joissakin tapauksissa olla sovittelua puoltava seikka, vaikka sen painoarvo ei voinekaan olla yhtä merkittävä kuin tuottamusperusteisen myötävaikutuksen.

Ruotsin oikeuskäytännössä ilmaisunsa saanut myötävaikutusoppien lähimuoto on lisäksi »medverkan utan medvållande» -oppi, jonka mukaan ankarassa vastuussa olevan tahon vahingonkärsijänä saamaa kor-

[384] Myötävaikutuksesta ja tietoisesta riskinotosta on vielä erotettava seuraamukseen suostuminen, joka poistaa korvausvastuun kokonaan. Suostumuksen sisällöllisistä vaatimuksista ks. *Nygaard* s. 288–290. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei loukatun suostumus päde (sillä ei ole korvausvastuuta poistavaa vaikutusta) vakavien henkilövahinkojen yhteydessä. Ks. *Saxén* s. 112. *Karlgren* s. 91 huomauttaa, että vakavankin henkilövahingon riskiin voidaan pätevästi suostua laajemmin kuin varsinaiseen seuraukseen. Erottelu perustuu tällöin vahingon todennäköisyyden eroihin. Ks. *Nuutila,* Rikosoikeuden s. 85.

[385] Ks. *Bengtsson,* Skadestånd vid sport s. 97–106, jossa asiaa tarkastellaan tuottamussäännön kannalta. Ks. *Agell* s. 135–136, 145–148 vastuun lieventämisen lisäperusteluista. Ks. *Johansson,* JT 1993–94 s. 193–194, joka tuo esille tarpeen erottaa samaan urheilutapahtumaan osallistuvat ja sivulliset vahingonkärsijöinä. Korvausvastuun lieventämistä puoltavat näkökohdat tulevat esille lähinnä ensin mainittujen vahingonkärsijöiden kohdalla. Ks. NJA 1993 s. 149, johon Johanssonin erottelu perustuu. Ks. myös *Stoll,* RabelZ 1970 s. 496. Ks. kuitenkin KKO 1994:1, jossa sisäliikuntatunnilla pelattiin jalkapalloa käyttäen pelivälineenä lentopalloa. KKO:n mukaan jalkapalloa »oli tarkoitus pelata niin sanottujen pehmeiden sääntöjen mukaisesti eli kevyesti ja leikkisästi.» Tämän vuoksi peliin osallistunut joutui tuottamuksensa perusteella korvaamaan olosuhteisiin nähden liian voimakkaan potkun kanssapelaajalle aiheuttaman vahingon.

[386] Ks. KKO 1993:114 (ään. 4–1): Kuusi varusmiestä oli loukkaantunut puolustusvoimien ampumaleirillä, kun räjähtämättömäksi jäänyt ontelokranaatti oli päälleastumisen seurauksena räjähtänyt. Harjoituksen suunnittelijoiden tai toteuttajien ei katsottu syyllistyneen virheisiin, joten KKO joutui pohtimaan, oliko valtio ankarassa vastuussa vahingoista. KKO päätyi myönteiseen vastaukseen, ja perusteluissa nousi esille muun muassa kysymys riskinoton merkityksestä: »Sellaisissa tilanteissa, joissa henkilö ottaa vahingoittumisen riskin tiettyyn toimintaan ryhtyessään, hänellä normaalisti on kuitenkin mahdollisuus välttää riski olemalla ryhtymättä tuohon toimintaan tai ryhtymällä varotoimiin riskin minimoimiseksi. Esillä olevassa tapauksessa näin ei ole ollut asianlaita.» Lausuma esitettiin eräiden muiden näkökohtien ohella ankaraa vastuuta tukevana reaalisena argumenttina.

vausta voidaan alentaa, vaikka hänen puolellaan ei olisikaan tuottamusta.[387] Korvaussuojan kaventamista on näissä tapauksissa perusteltu sillä, että ankara vastuu merkitsee eräisiin toimintamuotoihin liittyvän vastuun jakamista vastuuvelvollista rasittavalla tavalla, ja että argumentti ulottaa merkityksensä myös tilanteisiin, joissa kyseinen osapuoli on vahingonkärsijänä.[388] Kantaa on kuitenkin myös voimakkaasti kritisoitu.[389] Suomen oikeuskäytännössä ei ole selviä merkkejä vastaavasta doktriinista.[390]

2.9. Työntekijän tai hallintoelimeen kuuluvan henkilön asema

Työntekijän tai yrityksen hallintoelimeen kuuluvan henkilön tosiasiallinen asema on häneen kohdistuvan korvausvaatimuksen yhteydessä yksi sovittelun kannalta huomionarvoinen tekijä:[391] Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1977 II 107 (äänestyksessä 5 erilaista mielipidettä) mainittiin sovitteluperusteena muiden seikkojen ohella, että vastaaja oli toiminut autoilijan tilapäisenä autonkuljettajana. Sovittelun normiperustana tapauksessa oli TSL 51.3 §:n säännös alkuperäisessä muodossaan. Työntekijän asemaa voidaan kuitenkin pitää käyttökelpoisena punnintatekijänä myös VahL 4:1.1:n mukaista kohtuullista korvausta määritettäessä.

Korvausvelvollisen vaatimaton hierarkinen asema on yleensä seikka, joka puoltaa VahL 4:1.1:ää sovellettaessa alhaista korvausta.[392] Ratkaisussa KKO 1981 II 54 mainittiin sovitteluperusteena vastaajan asema »tilapäisenä työntekijänä». Vastaavasti kohtuulliseksi katsottavat korvaukset suurenevat sitä mukaa, mitä korkeammalle yrityksen organisaatiossa vastuuvelvollinen si-

---

[387] Ks. NJA 1985 s. 309 ja NJA 1990 s. 569. Opin teoreettisista perusteista ks. *Grönfors* s. 144–155, 168–172. Ks. *Dufwa,* JT 1990–91 s. 460–461 Trafikskadelagenin esitöistä löytyvästä tuesta.

[388] Ks. *Grönfors* s. 150–151. *Dufwa,* JT 1990–91 s. 465–466 ei hyväksy perustelua.

[389] Ks. etenkin *Hellner,* JT 1991–92 s. 263–274.

[390] Ks. kuitenkin *Routamo – Ståhlberg* s. 294–295, jossa korvauksen alentamismahdollisuuteen viitataan. *Saxén* s. 110 huomauttaa, että LiikVakL 8 §:ssä ja RautatVastL 8 §:ssä voidaan havaita merkkejä mainitusta ajattelutavasta. Säännökset koskevat kuitenkin saman lain piiriin kuuluvien vahingonaiheuttajien ja -kärsijöiden välisiä tilanteita, joten niistä ei voida tehdä päätelmiä ainakaan sen suhteen, miten ulkopuolisen vastuu ankarassa vastuussa olevaa osapuolta kohtaan määräytyy.

[391] Ks. lainvalmistelukunnan julkaisu 3/1970 s. 26.

[392] Myös puutteellinen koulutus tehtävään voi vaikuttaa sovittelua puoltavasti. Ks. vahingonkorvauksesta tehdyn sopimuksen kohtuullistamista koskevaa tapausta KKO 1984

joittuu. Työntekijän organisatorinen asema lienee perusteltua ottaa sovitteluharkinnassa huomioon niin, että esimerkiksi alimpien luottopäätöksistä vastanneiden henkilöiden kohdalla sovittelu toteutetaan laajempana kuin työsuhteessa olevien pankin keskushallinnon johtajien. Tulkintalinjaa puoltaa korkeampien asemien yleisen vastuunalaisuuden ohella työntekijän saaman palkan ja muiden etuuksien riippuvuus hänen tehtävistään.[393]

Yritysorganisaation korkeimmissa asemissa olevien johtohenkilöiden vastuu tiukentuu lisäksi sen vuoksi, että toimitusjohtaja ja hallituksen jäsenet eivät ole työntekijäasemassa, eivätkä pääse vetoamaan työntekijän vahingonkorvausvastuusta annettuihin työntekijän kannalta tavallista edullisempiin säännöksiin.[394] Yhtiöoikeudellisissa laeissa täysi korvaus on periaatteellisena hallintoelimiin kuuluvien henkilöiden vastuuta koskevana lähtökohtana.[395] Lisäksi orgaaneihin kuuluvien henkilöiden mahdollisuus vedota yhtiön sisäiseen työnjakoon tuottamusmoitteen välttämiseksi tai muiden vastuun lievennysten saamiseksi lienee rajoitettua silloin, kun vahinkoon johtaneet toimenpiteet ovat kuitenkin kuuluneet vastaajien päätösvallan piiriin.[396]

I 1 (ään. 15–11–2–1–1), jossa enemmistö viittasi OikTL 36 §:n mukaisena sovitteluperusteena siihen, että työntekijä oli ollut 22-vuotias alkaessaan hoitaa myymälänhoitajan tehtäviä. Hän oli aiemmin toiminut erään toisen myymälän myyjänä, »mutta varsinaista ammattikoulutusta uusia tehtäviään varten hän ei ollut saanut.» Ammattitaidon puute ei näin välttämättä tule luetuksi työntekijän vastuulle, vaan ainakin työnantajaan kohdistuvan korvausvastuun yhteydessä sillä voi olla korvausta alentava vaikutus.

[393] Ks. *Taxell,* Styrelseledamöters s. 229–230. *Saxén,* Skadestånd vid avtalsbrott s. 250. *Dotevall* s. 135. Ks. myös lainvalmistelukunnan julkaisu 3/1970 s. 26, jossa työntekijän nauttimalle palkalle annetaan suuri merkitys hänen korvausvastuunsa määräytymisessä.

[394] Ks. *Rudanko* s. 249–250. Ks. *Dotevall* s. 84–85 pohdinnoista, voitaisiinko orgaanien ulkopuolisiin johtajiin kohdistaa korvausvaatimuksia osakeyhtiölainsäädännön perusteella. Dotevall ei pidä tätä mahdollisena, mutta katsoo HB (KK) 18:3:n tai AvtL (OikTL) 25 §:n soveltuvan vastuunormiksi, jos vahingonaiheuttajalla ei ole varsinaista työntekijäasemaakaan, vaan sitä löyhempi sidos yhtiöön (»löst knuten till bolaget»).

[395] Ks. esimerkiksi OYL 15:1. AYL 2:12.1. LiikepankkiL 60.1 §. VakuutusyhtiöL 17:1.1.

[396] Ks. *Dotevall* s. 135. Ks. yhdistyksen hallituksen jäsenten vastuusta KKO 1987:122, jossa urheiluseuran hallituksen alaisuuteen oli asetettu jaostoja. Kun nämä olivat toimineet itsenäisesti, ja hallituksen puheenjohtaja oli hallituksen puolesta valvonut varainhankintaa hoitaneen jaoston toimintaa, ei tähän jaostoon kuulumattomia hallituksen jäseniä tuomittu korvausvelvollisiksi ennakonpidätysten laiminlyönnin aiheuttamista vahingoista. Ks. myös HHO S95/388, 23.11.1995, T:6454 (Siltapankki v. Ulf Sundqvist ym.), jossa HO arvioi pankin sisäisen vastuualuejaon merkitystä yksittäisten vastaajien kannalta. Ks. *Saxén,* Skadestånd vid avtalsbrott s. 249–250 vastaajien keskinäiseen vastuunjakoon liittyvistä näkökohdista.

Kun työntekijäasema (tai muu asema oikeushenkilön organisaatiossa) vaikuttaa sovitteluharkintaan, voi samasta vahingosta yhteisvastuussa olevien korvausvelvollisten henkilökohtaisesti vastattava määrä vaihdella heidän tehtäviensä mukaan. Näin on käynyt ratkaisussa KKO 1982 II 103, jossa oli kysymys yhdistyksen hallituksen jäsenten vastuusta yhdistystä kohtaan:[397] Vammaisyhdistykselle oli lainmuutoksen vuoksi käynyt mahdolliseksi saada hakemuksesta veronhuojennusta. Yhdistyksen johtokunta oli päättänyt tällaisen hakemuksen tekemisestä ja siitä, että tehtävä kuului yhdistyksen veroilmoituksen laatijoille, joita olivat työnjohtaja A, kaupunginvouti B ja työsuojelutarkastaja C. Ilmoitusta ei kuitenkaan tehty ajoissa, ja yhdistykselle aiheutui 15.782,53 markan vahinko. Yhdistys vaati vahingonkorvausta paitsi A:lta, B:ltä ja C:ltä myös yhdistyksen johtokunnan muilta jäseniltä, kahviomyyjä D:ltä, laitosmies E:ltä, mallipuuseppä F:ltä ja porari G:ltä, joiden katsottiin jättäneen valvomatta, että hakemus olisi tehty ajoissa.

KKO sovitteli vastaajien korvausvelvollisuutta soveltaen VahL 2:1.2:stä ilmenevää periaatetta. KKO alensi muiden hallituksen jäsenten korvausvelvollisuuden 2.000 markkaan, mutta B:n korvausvastuun määräksi vahvistettiin 5.000 markkaa. Erottelua perusteltiin ratkaisuotsikossa seuraavasti: »Yhdistyksen hallituksen varapuheenjohtajan, hallituksen kokouksen puheenjohtajana toimineen lakimiehen yhdistykselle maksettava korvaus määrättiin muiden hallituksen jäsenten suoritettavaa korvausmäärää suuremmaksi huomioon ottaen hänen asiantuntemuksensa ja asemaansa perustuneet erityiset velvollisuudet.» Perusteluissa viitattiin vielä siihen, että B:llä oli koulutuksensa puolesta erityiset edellytykset huomata yhdistykselle lähetetyn verohuojennusmahdollisuutta koskevan yleiskirjeen tulkinnanvaraisuus. Sovitteluharkinnassa otettiin näin huomioon sekä B:n muodollinen asema vahinkoa kärsineen yhdistyksen organisaatiossa että hänen koulutuksestaan seurannut asiantuntijan rooli.

2.10. Sovittelusta ankaran vastuun yhteydessä

2.10.1. Sovittelumahdollisuuksista

A. Yleistä. Tutkimuksessa on edellä käsitelty tuottamusvastuun sovittelua ja sen perussäännöksinä VahL:n normeja. Seuraavaksi huomio kohdistetaan erityislakeihin ja oikeuskäytäntöön perustuviin ankaran vastuun muo-

[397] Ks. myös tilintarkastajien vastuuta koskeva tapaus KKO 1981 II 48.

toihin.[398] Tuottamusvastuun ja ankaran vastuun erottelulla on huomattava merkitys nykyisessä vahingonkorvausoikeudessa, minkä vuoksi VahL:sta ja tuottamusvastuusta esitettyä ei voida suoraan yleistää ankaraa vastuuta koskevaksi. Normitasolla tämä johtuu siitä, että VahL ei lain 1:1:n soveltamisalasäännöksen vuoksi sovellu niihin ankaran vastuun muotoihin, joista on säädetty erityislailla.[399] VahL:n säännökset voivat tulla sovelletuiksi ainoastaan nimenomaisen viittauksen kautta,[400] mikä ei kuitenkaan ole sovittelusäännösten osalta harvinaista ankaraa vastuuta koskevassa lainsäädännössä.[401]

Reaaliargumenttina vastuumuotojen rajan ylittävän yleistämisen estää oikeussuojatarpeiden erilainen painotus. Ankara vastuu koskee sellaisia toimintamuotoja, joiden harjoittaminen on miltei poikkeuksetta elinkeinotoimintaa.[402] Toimintamuotoihin liittyy usein erityisiä riskejä, joiden jäämistä elinkeinonharjoittajan kannettaviksi pidetään tavoiteltavana. Korvausvastuun

---

[398] Työnantajan isännänvastuu ei siten kuuluu jaksossa 2.10 käsiteltävän ankaran vastuun piiriin. Isännänvastuu täyttää kyllä ankaran vastuun peruskriteerin, vastuun syntymisen ilman korvausvelvollisen omaa tuottamusta. Se on kuitenkin sovittelun kannalta eri asemassa kuin ne »varsinaiset» ankaran vastuun muodot, joissa vastuu ei edellytä edes työntekijän tuottamusta, sillä VahL 3:6:ssa vahvistetaan työnantajan vastuun sovittelumahdollisuus ja sovitteluperusteita tarkennetaan esitöissä. Ks. HE 187/1973 s. 20. Ks. myös *Hellner,* JT 1991–92 s. 255–256, joka pitää isännänvastuuta itsenäisenä tuottamusvastuusta ja ankarasta vastuusta erotettavana vastuumuotona.

[399] VahL 1:1:n säännös ei sulje pois mahdollisuutta soveltaa lakia oikeuskäytännössä kehittyneeseen lakiperusteista sääntelyä vailla olevaan ankaraan vastuuseen, koska kysymys ei tällöin ole VahL 1:1:n tarkoittamasta muussa laissa säädetystä korvausvastuusta. Vahingonkorvauslain esitöistä ilmenee kuitenkin, että tarkoituksena on ollut jättää kaikki ankaran vastuun muodot lain ulkopuolelle. Ks. HE 187/1973 s. 12, jossa eräiden oikeuskysymysten todetaan jäävän oikeuskäytännön ja -tieteen kehitettäviksi: »Sääntelemättä jäisi myös tuottamuksesta riippumaton vaarantamisvastuu.»

[400] *Wetterstein* s. 90 huomauttaa, että VahL:n sovittelusäännökset edellyttävät tuottamusta vastuuperusteena, minkä vuoksi niiden käyttäminen ankaran vastuun tilanteissa on (nimenomaisen viittauksen puuttuessa) mahdollista vain analogian perusteella.

[401] Ks. myöhemmin 2.10.1.B.

[402] Tilanteet, joissa yksityishenkilö on ankarassa vastuussa eikä toimi elinkeinon- tai ammatinharjoittajana, ovat harvinaisia. Tällainen vastuu voi syntyä kuitenkin YmpVahL:n nojalla, sillä lain 1.1 §:n mukaan vastuu perustuu tietyllä alueella harjoitettuun toimintaan. Lain tarkoittama toiminta on luonnollisesti yleensä elinkeinotoimintaa, mutta ankara vastuu voi ulottua myös esimerkiksi kiinteistön omistavan yksityishenkilön alueellaan harjoittamaan kemiallisten aineiden varastointiin. Ks. HE 165/1992 s. 19. Myös veneen omistajaa voi erityistilanteissa kohdata ankara vastuu VL 1:25:n tai ÖljyvahinkoL 3 §:n perusteella. Ks. *Wetterstein* s. 72–79, 98–99. Kolmantena esimerkkinä yksityishenkilöllä olevasta ankarasta vastuusta voidaan mainita tilanne, jossa omakotitalon raken-

ankaroittamisen nimenomainen tarkoitus on laajentaa elinkeinonharjoittajan korvausvastuuta tuottamusperusteen mukaisesta ja tarjota samalla vahingonkärsijöille tehostettua suojaa.[403] Tuottamusvastuun yksi, ankaran vastuun kanssa yhteensopimaton, päämäärä on sellaisen huolellisuusvaatimuksia noudattavan ja liiallista riskinottoa välttävän käyttäytymistavan määrittäminen, jota noudattamalla toimija voi varmistaa, ettei joudu korvausvelvolliseksi.[404]

Ankaraan vastuuseen kuuluva vahingonkärsijän oikeussuojan tehostamispyrkimys saa kysymään, sopiiko vahingonkorvauksen sovittelu lainkaan tuottamuksesta riippumattoman vastuun yhteyteen. Epäilyä voidaan perustella myös sillä, että korvausvelvollisten vastuunkantokyky on keskimäärin hyvä etenkin verrattuna yksityishenkilöihin. Lisäksi he voivat yleensä suojautua korvausvastuuriskiltä vastuuvakuutuksella. Vakuutusmahdollisuus onkin ankaran vastuun tärkeä selitysperuste silloinkin, kun toiminnan harjoittajilla ei ole suoranaista vakuutuspakkoa. Esitettyihin sovittelun vasta-argumentteihin palataan jäljempänä (2.10.2.A.–D.).

---

nuttaja palkkaa räjäytystyön suorittajaksi henkilön, joka ei toimi itsenäisenä yrittäjänä. Ankaran vastuun ulottumisesta eri henkilötahoihin urakoiden yhteydessä on olemassa joukko KKO:n ratkaisuja. Ks. myöhemmin jakso 5.3.2.2.C. Tapauksessa KKO 1988:140 räjäytystöitä teettänyt yksityishenkilö joutui tuottamuksesta riippumattomaan vastuuseen naapurin kaivon veden huonontumisesta. Perusteluna tuotiin esille muun muassa se, että vastaaja ei ollut edes väittänyt panostajan toimineen itsenäisenä yrittäjänä.

Ruotsissa koiran omistajalla on Lag om tillsyn över hundar och katter (1943:459) 6.1 §:n mukainen ankara vastuu koiran aiheuttamista vahingoista. Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 283–285 lakiin liittyvistä sovittelumahdollisuuksista.

[403] Ks. kuitenkin *Hellner,* JT 1991–92 s. 267–268, joka kritisoi näkemystä, jonka mukaan ankaran vastuun olisi aina tarkoitettu olevan erityisasemassa tuottamusvastuuseen nähden. Hellner esittää, että ankaran vastuun valitsemiseen saattavat vaikuttaa nimenomaisen oikeuspoliittisen vastuun kiristämispäämäärän lisäksi käytännölliset tarkoitukset, kuten halu vähentää vahingonkorvausnormiston sattumanvaraisuutta ja vahinkojen selvittelystä aiheutuvia kuluja.

[404] Ks. *von Caemmerer,* RabelZ 1978 s. 23–24. *Conaghan* ja *Mansell* s. 20 katsovat brittiläisen 1980-luvun oikeuskehityksen heijastavan siirtymää instrumentaalisesta vahingonkorvausoikeudesta kohti common law'n »just conduct» -sääntelyä ja liberaalia periaatetta, jonka mukaan ihmisillä tulee olla mahdollisuus suunnitella, miten he välttävät korvausvastuun. Pohjoismaisesta näkökulmasta voidaan huomauttaa, että ankaran vastuun yleistyminen on yhteydessä vahinkojen kohdistamista ja tehokasta korvausturvaa koskevien tavoitteiden toteuttamiseen. Ankara vastuu on tuottamusvastuuta soveliaampi tällaisia päämääriä palvelevan vahingonkorvausoikeuden perustaksi. Pohjoismaisen kehityksen suunta ei olekaan välttämättä sama kuin kirjoittajien mainitsema, vaan siinä on päinvastoin piirteitä tuottamusvastuun marginalisoitumisesta ja muuttumisesta lähinnä yksityishenkilöiden vastuutilanteet käsittäväksi perusteeksi. Ks. 5.3.4.D.

B. Ankaraa vastuuta koskevia säännöksiä. Arvioitaessa mahdollisuutta sovitella korvausta ei kaikkia tuottamuksesta riippumattoman vastuun muotoja voida käsitellä erittelemättömänä kokonaisuutena. Vahinkoriskit ja vastuuvelvolliset ovat erilaisia. Esimerkiksi ydinvastuu ja tuotevastuu ovat toisistaan selvästi poikkeavia sääntelyn kohteita vahinkofrekvenssin ja vahinkojen keskimääräisen suuruuden erojen vuoksi. Lainsäädännöstä ilmeneekin, että ankaran vastuun eri muodot voivat olla sovittelumahdollisuuden kannalta eri asemassa.

Ensinnäkin on lakeja, joissa sovittelumahdollisuudesta on säädetty viittaamalla VahL:n korvauksen määräämistä koskeviin säännöksiin niin, että myös VahL:n sovittelusäännökset tulevat sovellettaviksi. Tällainen järjestelmä on omaksuttu TuotevastuuL 8.1 §:ssä[405] ja HenkRekL 42 §:ssä.

YmpVahL 2.5 §:n viittaus VahL:iin on lainsäädäntöteknisesti laajempi. Sen mukaan: »Ympäristövahinkojen korvaamiseen sovelletaan vahingonkorvauslakia (412/74), jollei tästä laista muuta johdu.» Esitöissä sovittelumahdollisuus vahvistetaan.[406]

> Sovittelusäännöstä muistuttavana kuriositeettina voidaan mainita RautatVastL 12 §:n säännös, joka jättää tuomioistuimelle laajan harkintavallan. Lainkohdan mukaan: »Jos vahingonkorvausta on haettu tämän lain mukaan, olkoon oikeuden, vapaasti harkittuaan kaikki mitä jutussa on esiintullut, vakaumuksensa mukaan ratkaistava, onko vahingonkorvausta suoritettava ja mikä määrä.» Säännös on kuitenkin ymmärrettävä lähinnä OK 17:6:n kaltaiseksi vahingon määrän todistelua koskevaksi säännökseksi, eikä kohtuusperusteiseen sovitteluun viittaavaksi.[407]

Muutamista laeista syntyy vaikutelma, että kohtuusperusteisen sovittelun mahdollisuus on tarkoitettu sulkea pois: L taisteluvälineiden siviilihen-

---

[405] Sovittelumahdollisuus on tuotu esille TuotevastuuL:n esitöissä. Ks. HE 119/1989 s. 52, jossa viitataan vakuutusmahdollisuuksien merkitykseen sovitteluharkinnassa.

[406] Ks. HE 165/92 s. 16, 22, jossa ankaran vastuun vastapainoina mainitaan YmpVahL 4 §:n sietämisvelvollisuuksia koskeva säännös ja sovittelumahdollisuus.

[407] Ks. *Saxén* s. 219.

Raideliikennevastuutyöryhmän ehdotuksessa laiksi raidevahinkojen korvaamisesta ei ole säännöstä korvauksen sovittelusta. Ehdotuksen 5.1 §:n mukaan korvaus määrättäisiin VahL 5:2–5 ja 7:3:n mukaisesti. Sovittelusäännöksiin ei viitata. Sovittelutarvetta ei ilmeisesti ole ajateltu syntyvän, koska vastuuvelvollisten on oletettu (vakuutuspakon puuttumisesta huolimatta) huolehtivan vakuutussuojastaan tai olevan muuten riittävän kantokykyisiä. Ehdotettu korvausjärjestelmä rinnastuu näin lähinnä LiikVakL:iin, jonka soveltamisessa sovittelutarve ei myöskään tule esille. Ks. rinnastuksesta raideliikennevastuutyöryhmän mietintö s. 1.

kilöille aiheuttamien tapaturmien korvaamisesta (21.12.1990/1213) perustaa valtiolle 2 §:n mukaan tuottamuksesta riippumattoman vastuun. Lain 3 §:ssä säädetään soveltuvin osin noudatettavan eräitä VahL:n säännöksiä. Näiden joukossa ei kuitenkaan mainita julkisyhteisön vastuuta koskevaa VahL 3:6:n sovittelusäännöstä. Sen sijaan VahL 6:1:n myötävaikutussäännökseen viitataan.

YdinvastuuL:ssa ei myöskään ole sovittelusäännöstä kuin myötävaikutuksen osalta (14.2 §). YdinvastuuL 14.1 §:n mukaan korvaus määrätään »voimassa olevien yleisten vahingonkorvausperusteiden mukaan.» Tämän viittauksen ei kuitenkaan pidä tulkita ulottuvan sovittelunormeihin: Laitoksenhaltijan vastuun kannalta kohtuusperusteisella sovittelulla ei ole edes teoreettista merkitystä, koska hänen vastuunsa on rajoitettu YdinvastuuL 18.1 §:n mukaiseen määrään ja laitoksenhaltijalla on 23 §:n mukainen vakuuttamisvelvollisuus. Valtio voi YdinvastuuL 30 §:n mukaan joutua korvaamaan vahingon siltä osin kuin 18.1 §:n mukainen vastuumäärä ei riitä täyteen korvaukseen. Koska valtionkin korvausvelvollisuus on lain 32.1 §:ssä rajoitettu tiettyyn enimmäismäärään, ei kohtuuttoman vastuun ongelmaa pääse lainkaan syntymään. Täydestä korvauksesta onkin näin poikettu olennaisesti sovittelusäännöksiä tehokkaammalla tavalla säätämällä nimenomaisesta vastuukatosta.[408]

> ÖljyvahinkoL:n mukainen vastuu voidaan sovittelumahdollisuuden osalta rinnastaa YdinvastuuL:iin. ÖljyVahinkoL:ssakin on vain myötävaikutusta koskeva sovittelusäännös (3.4 §).[409] Kohtuuttoman vastuun ongelma ei kuitenkaan voi juuri tulla ajankohtaiseksi, koska aluksen omistajalta vaaditaan vakuutusta (tai muuta vakuutta) ja omistaja voi rajoittaa vastuunsa lain 5 §:n tarkoittamaan määrään.[410]

C. Päätelmiä. Edellä on tarkasteltu eräitä tuottamuksesta riippumatonta vastuuta koskevia säännöksiä. Ankaraa vastuuta koskevia säännöksiä on Suomen nykyisessä lainsäädännössä varsin runsaasti. Niiden laajempi tarkastelu ei kuitenkaan ole tarpeen, vaan esitetyn perusteella voidaan tehdä kaksi

---

[408] Ks. *Ståhlberg* s. 213–214 siitä, voisiko sovittelulle olla tarvetta, jos ydinvastuussa siirryttäisiin määrällisesti rajoittamattomaan vastuuseen.

[409] Hallitus on antanut esityksen (26/1995), jolla öljyvahinkoja koskevat vastuusäännökset siirrettäisiin ML 10 lukuun. Ks. ehdotettua myötävaikutusperusteista sovittelusäännöstä MLE 10:3.4.

[410] *Bengtsson,* Om jämkning s. 284 tuo Ruotsin ydinvastuu- ja öljyvahinkolainsäädännön osalta esille sen, että lait perustuvat kansainvälisiin konventioihin. Tästä hänen mukaansa seuraa, ettei normistoihin voida lisätä sovittelumahdollisuutta konventioiden vastaisesti. Ks. myös *Wetterstein* s. 88–89.

päätelmää lainsäädännössä omaksutuista kannanotoista: 1) Kohtuusperusteisen sovittelun mahdollisuus ei sovellu eräisiin tuottamuksesta riippumattomaan vastuuseen perustuviin vahingonkorvausmuotoihin (ydinvahingot, öljyvahingot, taisteluvälinevahingot).[411] Näitä tilanteita voidaan kuitenkin pitää poikkeuksena. 2) Sovittelu on periaatteessa mahdollista useimmissa lakiin perustuvissa ankaran vastuun tapauksissa, joihin voitaneen rinnastaa suurin osa oikeuskäytännössä kehittyneistä ankaran vastuun muodoista.[412]

Seuraavaksi tarkennetaan sovittelumahdollisuuksien sisältöä ankarassa vastuussa lähtien liikkeelle sovitteluperusteista ja niiden saamasta merkityksestä. Tarkoituksena ei ole aihepiirin tyhjentävä käsittely, joka vaatisi eri ankaran vastuun muotojen, niiden sääntelyn ja reaaliargumenttien laajaa erittelyä. Sen sijaan jatkossa pyritään arvioimaan ankaran vastuun sovittelun suhdetta tuottamusvastuusta esitettyyn ja tekemään suuntaa-antavia vertailuja.

2.10.2. Sovitteluperusteista

Sovitteluharkinnassa vaikuttavat punnintatekijät ovat ankarassa vastuussa pääosin samoja kuin tuottamusvastuussakin. Niiden saama painoarvo voi kuitenkin olla olennaisesti erilainen.[413] VahL:n mukaisen tuottamusvastuun sovittelussa tärkeimpiä punnintatekijöitä ovat aiemmin esitetyn mukaisesti korvausvelvollisen taloudellinen asema, vahingonkärsijän korvaustarve, tuottamuksen laatu ja vakuutustilanne. Jokainen näistä kriteereistä painottuu ankaran vastuun yhteydessä eri tavalla kuin tuottamusvastuussa.

A. Korvausvelvollisen taloudellinen asema. Ankara vastuu ei todetulla tavalla harvinaisia poikkeustilanteita lukuun ottamatta kohdistu yksityishenkilöihin, vaan korvausvelvollisena on lähes aina taloudellista toimintaa harjoittava oikeushenkilö. Korvausvelvollisten keskimääräinen vastuunkantokyky on ankaran vastuun tilanteissa suuri – ainakin verrattuna yksityishenkilöi-

[411] Ks. vastaavasti Ruotsin SkL 6:2:n sovittelusäännöksen osalta Reg. prop. 1975:12 s. 141, jossa kohtuusperusteisen sovittelun todetaan olevan vaikeasti yhdistettävissä erityislainsäädännön tavoitteisiin. Täysin kategorista sovittelukieltoa ei Ruotsin esitöissäkään silti anneta, vaan erityistapausten varalta asia jätetään oikeuskäytännön ratkaistavaksi.

[412] Ks. *Routamo – Ståhlberg* s. 310 lailla sääntelemättömistä ankaran vastuun tilanteista: »Ilmeisesti ei ole estettä sille, että VahL:ssa ja KL:ssa ilmeneviä sovittelun periaatteita joissakin tapauksissa sovellettaisiin ankaran vastuun alueella.»

[413] Kuten jäljempänä (2.10.3) todetaan, erot eivät johdu vastuumuodosta formaalina kategoriana, vaan vastuusubjektien ominaisuuksista, vahingonkärsijöiden oikeussuojatarpeista, vakuutusmahdollisuuksista ja vastaavista reaalisista näkökohdista.

hin. Taloudelliset resurssit korostuvat erityisesti sellaisten toimintamuotojen yhteydessä, joiden harjoittaminen edellyttää suurehkoa pääomaa (esimerkiksi energiantuotanto, rautatie- ja lentoliikenne).

Vastuuvelvollisten yleisesti hyvä taloudellinen asema ei kuitenkaan poista raunioittavan korvausvastuun mahdollisuutta yksittäistapauksissa. Esimerkkinä voidaan ajatella räjäytystyötä suorittavaa pientä urakointiliikettä, jonka toiminta aiheuttaa poikkeuksellisen suuren vahingon.[414] Jos täysimääräinen vastuu uhkaisi johtaa yrityksen konkurssiin, on rasitus subjektiivisesti arvioiden hyvinkin vahingoittava. Sovittelumahdollisuutta vastaan voidaan kuitenkin esittää, että konkurssi ja siitä seuraava oikeushenkilön purkautuminen ovat luonnollisia seurauksia markkinataloudessa, jossa yritystoiminnan jatkuminen edellyttää kannattavuutta ja sen osana toimivaa riskienhallintaa.

Ydinvastuun rajoituksia kritisoinut Ståhlberg on huomauttanut, että vahingonkärsijöiden kannalta paras vaihtoehto olisi vahinkoa aiheuttaneen yrityksen asettaminen konkurssiin ja sen varojen käyttäminen korvausten maksamiseen.[415] Yritystoimintaan liittyvän vastuun rajoittaminen – samoin kuin sovittelumahdollisuuskin – suojaa yhtiöön sijoitettua pääomaa. Tällaisen suojan oikeutus voi olla varsin kyseenalainen, jos se tapahtuu vahingonkärsijöiden kustannuksella. Pikemminkin voidaan kysyä, olisiko esimerkiksi työpaikkojen säilyttämistavoite sellainen argumentti, jolla sovittelua ja toiminnan jatkamista voitaisiin perustella.[416]

Myös tietyn riskialttiin toiminnan yleinen yhteiskunnallinen hyödyllisyys saattaisi puoltaa siihen liittyvän vastuun lieventämistä, jos tarpeelliseksi katsotun toiminnan harjoittajia olisi muuten vaikea löytää. Perustelu ei kuitenkaan ole kovin vakuuttava. Vastuun lieventäminen on toiminnan edellytys vain, ellei siihen liittyviä riskejä voida lainkaan vakuuttaa tai vakuutuskustannukset muodostuvat kohtuuttomiksi. Yritystoiminnan muotoja, jotka ovat riskialttiita, yhteiskunnallisesti hyödyllisiä ja joiden vastuuriskejä ei voida vakuuttaa, ei käytännössä liene olemassa.[417]

---

[414] Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 285, joka painottaa esimerkkitilanteissa sen arvioimista, onko korvausvelvollisen vakuutussuoja puutteellinen häneltä edellytettävään nähden.

[415] Ks. *Ståhlberg* s. 203–204.

[416] Ks. *Vinding Kruse – Møller* s. 325–326, jotka esittävät, että osakeyhtiön vastuuta ei tule lieventää osakkeenomistajien intressien perusteella. Työntekijöiden asema saattaisi heidän mukaansa olla painavampi peruste sovitteluharkinnassa. Ks. myös *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 97–98 ja *Bengtsson,* Nya jämkningsmöjligheter? s. 71 samansuuntaisista esityksistä.

[417] Ydinvastuun osalta voidaan huomauttaa, että riskien täysimääräinen vakuuttami-

Yhdysvalloissa on yleisesti puhuttu vahingonkorvausoikeuden kriisistä, jonka keskeiseksi ilmentymäksi on katsottu korkeiden vahingonkorvausten elinkeinotoiminnalle aiheuttamat haitat. Vastuuriskien kielteisinä ilmentyminä on pidetty muun muassa vastuuvakuutusten nopeaa kallistumista, kuluttajahintojen nousua, eräiden tuotteiden tarjonnan vähentymistä ja tuotekehittelyn hidastumista.[418] Yhdysvaltojen korvausoikeuden ongelmat johtuvat suureksi osaksi aineettomista vahingoista suoritettavien korvausten korkeasta tasosta sekä prosessijärjestelmän suuriin korvauksiin johtavista piirteistä (asianajajien palkkioiden yleinen sitominen tuomittuun korvaukseen, korvausmäärän jättäminen juryn ratkaistavaksi).[419] Näin niitä ei voida ulottaa Suomen oikeuteen, jossa kivun, säryn ja kärsimyksen tyyppisten aineettomien vahinkojen korvaustasot ovat matalia ja rangaistusluontoisia korvauksia ei tunneta lainkaan.

Yritystoiminnan riskien luonnollisuus ja niiden kuuluminen omistajien kannettavaksi on varsin painava peruste välttää oikeushenkilön korvausvastuun sovittelua.[420] Jäljelle jää kuitenkin kysymys, tulisiko sovittelumahdollisuuteen suhtautua toisin, jos korvausvastuu kohdistuu lopulta yksityishenkilöön (lähinnä henkilöyhtiön veloista omilla varoillaan vastaavaan yhtiömieheen). Oikeushenkilön purkautuminen ja siihen liittyvä velkaselvitys eivät tällöin lakkauta perimismahdollisuuksia.[421]

---

nen ei ilmeisesti olisi mahdollista. Enimmäisriskien arviointi on hankalaa, koska onnettomuuksien maksimaalisia seurauksia on vaikea ennustaa. Ks. *Ståhlberg* s. 202, joka rajoitetun vastuun hyväksyttävyyttä arvioidessaan kysyy, »miksi juuri vahingonkärsijöiden tulisi vastata vahingoista sen vuoksi, ettei niitä voida vakuuttaa.»

[418] Ks. *Croley – Hanson,* Harv. L. Rev. 1995 s. 1787–1788.

[419] Ks. *Atiyah – Summers* s. 175–176, jossa vertailuna Englannin oikeuteen todetaan, että amerikkalaisten juryjen tuomitsemat korvaukset aineettomista vahingoista ovat sekä olennaisesti suurempia että vaikeammin ennustettavia. *Fleming* s. 123–124 viittaa juryjen taipumuksiin sitoa korvauksen määrä vastaajan varallisuuteen ja tuottamuksen asteeseen. Ks. *Viscusi,* J. Leg. Stud. 1991 s. 150–153 tuotevastuukanteiden lisääntymisestä ja korvausten suurenemisesta Yhdysvaltain liittovaltion tuomioistuimissa. Vuodesta 1980 vuoteen 1987 keskimääräinen tuomittu korvaus nousi 563.438 dollarista 1.325.443 dollariin.

[420] Sama argumentti on tietysti relevantti myös tuottamusvastuun yhteydessä. Argumentit eivät olekaan puhtaasti ankaraan vastuuseen kiinnittyviä, vaan ne tulevat yleisesti esille yritystoimintaa harjoittavien oikeushenkilöiden vastuun sovittelua pohdittaessa. Ankara vastuu tarjoaa kuitenkin luontevan yhteyden oikeushenkilöiden vastuun tarkastelulle, koska ankara vastuu kohdistuu miltei poikkeuksettomasti taloudellista toimintaa harjoittaviin oikeushenkilöihin.

[421] Ks. *Bengtsson,* Nya jämkningsmöjligheter? s. 57, 70–71, joka tuo esille tarpeen laajentaa mahdollisuuksia elinkeinonharjoittajien korvausvastuun sovitteluun. Hän painottaa tässä yhteydessä juuri henkilöyhtiöiden vastuunalaisten yhtiömiesten henkilökohtaisen vastuun merkitystä.

Yksityishenkilön velkajärjestely tarjoaa mahdollisuuden muun muassa yritystoiminnasta aiheutuneen ylivelkaantumisen hallintaan velkamääriä alentamalla. Laki ilmentää siten arvostusta, jonka mukaan yksityishenkilöllä tulee olla mahdollisuus välttää elinikäinen velkarasitus silloin, kun hän on henkilökohtaisessa vastuussa kannattamattomaksi osoittautuneesta elinkeinotoiminnasta.[422]

Tutkimuksen 4. luvussa, jossa käsitellään vahingonkorvauksen sovittelun ja velkajärjestelyn suhdetta, päädytään suositukseen, jonka mukaan sovittelun ja velkajärjestelyn ketjuuntumista tulisi prosessiekonomista syistä välttää. Mahdollinen vastuun alentaminen tulee näin toteuttaa mahdollisimman usein jo vahingonkorvausasiaa ratkaistaessa. Tavoitteen mukaisesti yritystoimintaan liittyvän korvausvastuun lieventämistä voitaisiin esittää myös ankaran vastuun tapauksissa silloin, kun täysimääräinen vastuu johtaisi sellaiseen yksityishenkilöön lopulta kohdistuvaan vastuuseen, joka on ristiriidassa YksVelkL:n tavoitteiden kanssa.

Sovittelun helpottaminen ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Vahingonkorvausasian ratkaisijalla on edessään vaativa laskentatehtävä, jos hänen tulee pyrkiä selvittämään, kuinka suureen korvausvastuuseen yhtiön varat riittävät ja millainen rasitus täydestä korvauksesta jää vastuunalaisille yhtiömiehille. Esimerkiksi yhtiön omaisuuden realisoinnista saatava hinta on usein niin vaikeasti arvioitavissa, että erehdysmarginaali vahingonkorvausasian ratkaisuajankohtana olisi varsin suuri. Vastuunalaisille yhtiömiehille lopulta jäävää rasitusta ei ole useinkaan mahdollista arvioida riittävällä tarkkuudella. Tämän vuoksi yhtiömiesten suojaaminen pysyvältä velkarasitukselta täytynee käytännössä monesti toteuttaa velkajärjestelyn kautta. Vastakkaista kantaa – ja sovittelun toteuttamista – voitaneen puoltaa, jos yhtiömiehelle aiheutuva rasitus on selvitettävissä ilman mainittuja laskentateknisiä ongelmia.

Esitetyn näkemyksen mukaan oikeushenkilön vastuun sovittelussa ei yleensä tarvitse ottaa huomioon yksityishenkilöille lopulta koituvaa velkarasitusta. Yritysten vastuun sovitteluun voidaan kaikkiaan suhtautua varsin pidättyvästi. Erityisen selvästi tämä tulee esille ankaran vastuun yhteydessä, jossa vastuuperusteella yleensä nimenomaisesti pyritään vahingonkärsijän oikeussuojan tehostamiseen.[423] Monet toimintamuodot, joihin niiden vaarallisuuden vuoksi liittyy ankara vastuu, ovat lisäksi sellaisia, että niiden har-

[422] Ks. HE 183/1992 s. 25.

[423] *Hellnerin* edellä (2.10.1.A.) esitetty kommentti on huomionarvoinen, kun argumentoidaan ankaraan vastuuseen kuuluvalla nimenomaisella korvaussuojan tehostamis-

joittaminen kovin niukoin varoin on kyseenalaista. Vahingonkärsijät jäisivät suojattomaan asemaan, jos tietyn alan yritysrakenne olisi sellainen, että yritysten kyky selviytyä korvausvastuusta olisi kovin vähäinen. Tämäkin syy vähentää yrityksen heikon taloudellisen aseman hyväksyttävyyttä sovitteluperusteena.[424]

Kantokykyvaatimukset merkitsevät, että kovin pienimuotoinen elinkeinotoiminta ei ole eräillä elinkeinotoiminnan aloilla mahdollista. Kalliit vastuuvakuutukset tai muut suuria kustannuksia aiheuttavat suojautumistoimenpiteet vaikuttavat samaan suuntaan. Korvausoikeudelliset normit voivat näin vaikeuttaa liiketoiminnan aloittamista tietyillä aloilla. Seurauksena voi olla kilpailun heikentyminen yritysten määrän pysyessä alhaisena. Kilpailun lisääminen riskialtteilla aloilla yritysten vastuun kantokyvystä tinkien olisi kuitenkin varsin ongelmallista.[425] Se ei myöskään välttämättä olisi ostajien tai palvelujen käyttäjien edun mukaista, koska hintojen mahdollisen alenemisen vastapainona asiakasta rasittaisi korvaamatta jäävän vahingon vaikeasti arvioitava riski.

B. Vahingonkärsijän korvaustarve. Pyrkimys mahdollisimman kattavaan korvaussuojaan on vaikuttanut ankaran vastuun alan laajenemiseen. Vahingonkärsijän oikeussuojan tehostaminen on tässä kehityksessä etualalla.[426] Vastuun sovittelu on huonosti yhdistettävissä vahingonkärsijän korvausintressin painottamiseen.

Erityisen selvänä korvaustarve tulee esille, kun kysymys on henkilövahingosta. Siten esimerkiksi henkilövahinkoja koskevissa tuotevastuutapauk-

---

pyrkimyksellä. Argumentin hyödyntämiseksi tulee tapauskohtaisesti selvittää sovellettavan ankaraa vastuuta koskevan normin tausta ja tavoitteet, jotta voidaan arvioida, perustuuko normi joiltakin osin myös muille (käytännöllisille) näkökohdille.

[424] Ks. *Booth,* Nw. U. L. Rev. 1994 s. 140, joka osakeyhtiön osakkaiden pääomasijoitukseen rajoitettua vastuuta käsitellessään huomauttaa periaatteellisesta ristiriidasta, joka vallitsee yhtiöoikeudellisen rajoitetun vastuun ja vahingonkorvausoikeudellisen opin, jonka mukaan elinkeinonharjoittajan on kannettava aiheuttamiensa vahinkojen kustannukset (»business should bear its costs»), välillä. Ristiriitaisuus hälvenee kuitenkin, kun huomataan, että toimiva riskienhallinta on joka tapauksessa markkinoilla pysymisen eli oikeushenkilön toiminnan jatkuvuuden edellytys.

[425] Esimerkiksi työturvallisuus- ja tuoteturvallisuuslainsäädäntö asettavat sellaisia yleisiä turvallisuusnormeja, joita kaikkien on noudatettava. Taloudellisten resurssien puute ei ole pätevä syy vaaditun turvallisuustason alittamiseen. Sääntely ilmentää siten näkemystä, jonka mukaan elinkeinotoiminnan harjoittaminen edellyttää määrättyä taloudellista (ja tiedollista) kykyä riittävän turvallisuuden takaamiseen.

[426] Ks. myöhemmin jakso 5.3.2.2.B., jossa arvioidaan vahingonkärsijän suojaamistavoitteen suhdetta muihin ankaran vastuun oikeuspoliittisiin perusteluihin.

sissa vahingonkärsijän korvaustarve vaikuttaa voimakkaasti sovittelua vastaan. Toisaalta on olemassa sellaisiakin ankaran vastuun tilanteita, joissa kantokykyinen yritys vaatii korvausta varallisuusvahingosta (esimerkiksi arvo-osuustilin pitämisessä tapahtuneen virheen vuoksi). Ankara vastuu merkitsee nimenomaista valintaa, jolla näidenkin vahinkojen korvaaminen halutaan toteuttaa kattavasti. Ilmeistä on kuitenkin, etteivät vahingonkärsijän korvaustarve ja siihen liittyvät sosiaaliset syyt vaikuta tällöin samalla tavalla sovittelua vastaan kuin henkilövahinkojen kohdalla.

Korvaustarpeen sovitteluvaikutusta arvioitaessa on syytä selvittää ankaran vastuun omaksumiseen johtaneet oikeuspoliittiset syyt. Jos esillä on ollut nimenomaan vahingonkärsijän korvaussuojan varmistaminen ja jos korvaustarve on konkreetissa tapauksessa suuri, ei sovitteluun ole aihetta ryhtyä. Sovittelumahdollisuus voi sen sijaan muodostua hieman laajemmaksi, pysyen silti varsin rajoitettuna, jos ankaran vastuun omaksumiseen ovat vaikuttaneet muut päämäärät kuin vahingonkärsijän nimenomainen suojaaminen (esimerkiksi vakuutus- ja pulverisointimahdollisuudet).[427]

C. Tuottamuksen laatu. Tuottamusasteen vaikutusta sovitteluun voidaan tuottamusvastuun yhteydessä perustella sillä, että tuottamusaste osoittaa vastuuperusteen täyttymisen määrää. Lievän tuottamuksen kohdalla vastuuperuste on täyttynyt vain niukasti, ja korvausvastuun syntymättä jääminen on ollut verrattain lähellä. Kvalifioitujen tuottamusasteiden kohdalla taas vastuun olemassaolo on ilmeistä, eikä kysymys ole millään muotoa rajatapauksesta. Argumentit eivät ole sellaisenaan relevantteja ankarassa vastuussa, koska vastuumuoto ei edellytä tuottamusta ja sen nimenomaisena päämääränä on estää korvausvelvollista vapautumasta vastuusta tuottamuksen puuttumisen perusteella.

Koska tuottamuksella ei ole vastuun syntymisen kannalta merkitystä, voitaisiin tämän perusteella pyrkiä päättelemään, että tuottamusaste ei ole myöskään sovitteluharkinnassa käyttökelpoinen tekijä. Päättely ei kuitenkaan ole kestävä: Sovittelu ankaran vastuun yhteydessä merkitsee poikkeusta, jolla toiminnan harjoittaja vapautetaan täysimääräisestä vastuusta. Koska ankara vastuu perustuu vahingonkärsijän oikeussuojatarpeen, toiminnan riskialttiuden tai vastaavan oikeuspoliittisen perusteen painottamiseen, jonka vuoksi on luovuttu tuottamusedellytyksestä vastuutapausten rajoittajana, voi sovittelukin tulla kysymykseen vain erityisistä syistä. Kun näitä kohtuussyitä etsitään, on yleensä sosiaalisesti hyväksyttävämpää lieventää sellaisen kor-

[427] Ks. *Bengtsson,* Om jämkning s. 284–285.

vausvelvollisen vastuuta, joka on joutunut korvausvelvolliseksi vastuumuodon erityisen ankaruuden vuoksi ilman omaa tuottamustaan tai ainakaan ilman kovin moitittavaa menettelyä.

Tuottamusasteen käyttäminen sovitteluteki jänä ei siten ole täysin ankaraan vastuuseen soveltumatonta, vaikka vastuumuoto perustuukin näkemykseen, jonka mukaan toiminnan harjoittajan tulee kyetä vastaamaan toimintaansa liittyvistä vahingoista ilman tuottamusvaatimuksen vastuuta rajoittavaa vaikutusta. Se, että sovitteluharkinnassa on tällöinkin tarpeellista antaa vahingonaiheuttajan toiminnan moitittavuudelle oikeudellista merkitystä, osoittaa tuottamuksen keskeistä asemaa vahingonkorvausoikeuden tausta-arvojen joukossa.

Ympäristövahinkotapauksissa tuottamuksen laatua koskevana erityiskysymyksenä voidaan joutua pohtimaan sitä, onko haitalliseksi tunnetun aineen jatkuvilla päästöillä aiheutettu ympäristövahinko aina tahallinen.[428] Tämä monista syistä (päästöjen tarkoituksellisuus, toiminnan jatkuvuus, riskitietoisuus) puollettava kanta merkitsisi, että varsin useat ympäristövahingot luokiteltaisiin tahallisiksi, jolloin mahdollisuus vastuun sovitteluun olisi hyvin kapea (myöskään YmpVahL 4 §:n mukainen sietämisvelvollisuus ei tällöin rajoittaisi korvausvelvollisuutta). YmpVahL:a koskevasta hallituksen esityksestä ilmenee kuitenkin, että ainakin sietämisvelvollisuutta koskevan säännöksen tahallisuus-käsitteen on tarkoitettu olevan tavallista suppeampi (dolus determinatukseen rajoittuva).[429] Kun esityölausuma koskee erityistapausta, jossa tahallisuus on korvauksen edellytyksenä, ei kuitenkaan ole selvää, että sen mukainen kavennettu tahallisuus-määritelmä tulisi sovellettavaksi myös ympäristövahinkoja koskevissa sovittelukysymyksissä.

D. Vakuutustilanne. Ankaraa vastuuta perustellaan hyvin yleisesti korvausvelvollisen vakuutusmahdollisuuksilla. Vaikka korvausvelvollisella ei useissa tilanteissa olekaan vastuuvakuutuspakkoa, ilmentää ankaran vastuun alan laajentuminen arvostusta, jonka mukaan vakuutussuojan hankkiminen on suotavaa. Poikkeuksena voidaan pitää sellaisia toimintamuotoja, joissa mahdollisten vahinkojen enimmäismäärä on toiminnan harjoittajan kantokyvyn puitteissa niin, että tämä voi toimia itsevakuuttajana.

---

[428] Ks. *Michelman,* Yale LJ 1971 s. 666–667.

[429] Ks. HE 165/1992 s. 24: »Tahallisuudella tarkoitettaisiin nimenomaan tietyn vahingon aiheuttamisen tarkoituksellisuutta. Toiminnan harjoittaminen sinänsä ei merkitsisi tahallisuutta, vaikka vahinko olisi toiminnan väistämätön seuraus.» Ks. myös *Hollo – Vihervuori* s. 158 YmpVahL 4.2 §:n tahallisuus-määritelmän suppeudesta.

Kysymys ankaran vastuun sovittelusta tulee esille ainoastaan, jos korvausvelvollisella ei ole vastuuvakuutusta tai vahingot ylittävät vakuutusmäärän. Vastuuvakuutuksen puuttuessa korvausvelvollinen on laiminlyönyt käyttökelpoisen riskienhallintakeinon, mikä on yleensä omiaan vaikuttamaan sovittelua vastaan: Yritykselle on sen toimintaan liittyvien riskien vuoksi asetettu erityinen tuottamuksesta riippumaton vastuu, ja yritys on jättänyt käyttämättä tavanomaisen mahdollisuuden suojautua korvausvastuuriskiltä vakuutuksella.[430] Nämä näkökohdat huomioon ottaen vastuun lieventäminen vahingonkärsijää rasittaen ei juuri ole perusteltua.[431]

Vastuuvakuutuksen vakuutusmäärän ylittyminen saattaa olla jossakin määrin eri asemassa. Jos vakuutusmäärä on ollut etukäteen arvioiden riittävä tavanomaisten vahinkoriskien kattamiseksi, merkitsee sen ylittyminen poikkeuksellista vahinkoa. Ankara vastuu ei yleensäkään ole siinä mielessä ehdotonta, etteikö vastuumuodossa tunnettaisi lainkaan vapautumisperusteita. Erilaisista ylivoimaisista tapahtumista seuraavat vahingot jäävät usein ankaran vastuun ulkopuolelle.[432] Kun ankara vastuu ei vastuun syntyedellytysten osalta käsitä kaikkein odottamattomimpia seurauksia, voidaan esittää, että vastuuvakuutuskin voitaisiin hyväksytysti rajoittaa käsittämään vain kohtuullisesti

---

[430] Ks. esimerkiksi TuotevastuuL:n osalta HE 119/1989 s. 52.

[431] Ruotsin SkL:n valmistelun yhteydessä mainittiin yhtenä mahdollisena sovittelun kohteena suuret ympäristövahingot, joista aiheuttaja on ankarassa vastuussa. Ks. SOU 1971:83 s. 52. Perusteluna tuotiin esille rajoitettu mahdollisuus ympäristövahingot kattavien vastuuvakuutusten saamiseen. Argumentti, jonka merkitys ympäristövahinkojen yhteydessä on vakuutuskäytännön kehittymisen myötä heikentynyt, osoittaa, miten vakuutustarjonta saattaa ohjata sovittelunormien soveltamista. Ks. *Hellner*, JT 1991–92 s. 269 kehittyneen vakuutuslaitoksen merkityksestä vahingonkorvausoikeudessa.

[432] Ks. RautatVastL 1 §. ÖljyvahinkoL 3.2 § (ja ehdotettu uusi MLE 10:3.2). IlmakuljL 19.2 §. YdinvastuuL 12.2 §. Ks. *Ståhlberg* s. 160, joka huomauttaa, ettei YdinvastuuL:n säännös koske kaikkia ylivoimaisen tapahtuman muotoja. Myös TuotevastuuL 7 §:n mukaisissa vahingonkorvausvelvollisuudesta vapauttavissa perusteissa on tuotteen valmistajan tms. vastuuvelvollisen kannalta ylivoimaisen tapahtuman piirteitä (esimerkiksi hänen tahtonsa vastainen tuotteen liikkeelle laskeminen ja tuotteen myöhempi muuttuminen). Oikeustila yleisen ylivoimaista tapahtumaa koskevan vastuuvapausperusteen suhteen ei kuitenkaan ole selvä. Läheskään kaikissa ankaralle vastuulle perustuvissa laeissa ei asiasta ole erityissäännöstä. Ankaran vastuun taustalla olevat riskinjakoa ja vahingonkärsijän oikeussuojaa koskevat periaatteet voivat puoltaa vahingonaiheuttajan vastuun ulottamista myös ylivoimaisten tapahtumien seuraukset käsittäviksi. Ks. oikeustilan epäselvyydestä ja tulkintavaihtoehdoista *Routamo – Ståhlberg* s. 299–301 viittauksin oikeuskäytäntöön. Ks. myös *Nørgaard – Vagner* s. 104, jossa vastuuvapausmahdollisuutta pidetään rajoitettuna. *Lødrup* s. 177–179 katsoo vapautumismahdollisuuden vaihtelevan eri ankaran vastuun tilanteissa.

odotettavissa oleva vastuumäärä. Tällöinkään ei tosin ole selvää, että vahingonkärsijän tappio on perustellumpi ratkaisu kuin elinkeinotoimintaa harjoittavan yrityksen rasittaminen.

2.10.3. Vertailua tuottamusvastuun sovittelusta esitettyyn

Tuottamusvastuun ja ankaran vastuun erotteluun ei ole aihetta liittää mitään sellaista metafyysistä lajieroa, joka erottaisi vastuumuodot sovittelumahdollisuuden kannalta.[433] Päätelmä, jonka mukaan ankaran vastuun sovittelu ei vastuumuodon luonteen vuoksi ole soveliasta, ilmentää lainsäädännön tavoitteet ja reaaliset argumentit sivuuttavaa käsitteistä päättelyä tyypillisimmillään.

Vastuumuotojen eroa voidaan kuvata parhaiten sanomalla, että sovittelu on ankaran vastuun yhteydessä sidottu kauttaaltaan vaikeammin täyttyviin edellytyksiin kuin VahL:n mukaisessa tuottamusvastuussa. Tämä on seurausta ankaraan vastuuseen liittyvistä tavoitteista, joita ovat muun muassa elinkeinotoiminnan rasittaminen siihen liittyvillä vahinkokustannuksilla, vahingonkärsijöiden suojaaminen ja vakuutussuojan priorisointi.

Eräät ankaran vastuun muodot saattavat olla sellaisia, että sovittelua voidaan niiden yhteydessä pitää kokonaan poissuljettuna. Muutoin sovittelumahdollisuus tulee vahingonkorvausoikeuden yleisten oppien kautta osaksi ankaraa vastuuta koskevaa normistoa. Sovittelumahdollisuuden voidaan katsoa olevan periaatteessa olemassa, ellei lainsäädännöstä muuta ilmene. Tämä koskee myös säädettyyn lakiin perustumatonta oikeuskäytännössä kehittynyttä ankaraa vastuuta. Toinen asia on, että ankaran vastuun sovittelu ei käytännössä voi saada kuin hyvin vähäisen merkityksen. Edellä käsitellyt sovitteluharkinnan punnintatekijät vaikuttavat normaaleissa tilanteissa sovittelukielteiseen suuntaan. Vain huomattavan poikkeuksellisen tosiseikaston kohdalla sovittelutarpeen voi todella olettaa tulevan esille.

Jos ankaraa vastuuta joudutaan käytännössä sovittelemaan kohtuusperusteella, tapaus osoittaa korvausnormistossa olevan aukon, kun vastuumuodolla tavoiteltavaa vahingonkärsijän korvaussuojaa ei voida täysimääräisenä toteuttaa. Katastrofiluonteiset suurvahingot ovat esimerkki tilanteesta, jossa vahin-

---

[433] Ks. vertailukohtana *Hellner,* JT 1991–92 s. 252–274, joka arvioi kysymystä, tuleeko myötävaikutusperusteinen sovittelu helpommin kysymykseen, jos vahingonkärsijällä on itsellään ankara vastuu aiheuttamistaan vahingoista. Hellner on kriittinen sitä kohtaan, että vastuunormien tekninen muoto olisi oikeuspoliittisten syiden sijasta ratkaisuperusteena.

gonkorvaussäännökset ja vakuutusjärjestelmät eivät useinkaan kykene tarjoamaan täydellistä korvaussuojaa. On kuitenkin arveluttavaa, voiko sovittelu saada niidenkään yhteydessä merkitystä. Korvausvelvollisen kaikkien varojen käyttäminen korvauksen maksamiseen on yleensä luonnollisin ratkaisu, josta poikkeamista on vaikea perustella.[434]

[434] Ks. *Ståhlbergin* s. 205–207 kriittistä asennetta näkemyksiin, joiden mukaan ankara vastuu poikkeuksettomuudessaan edellyttäisi vastuun määrällistä rajoittamista.

3. Sovitteluharkinnassa vaikuttavien seikkojen keskinäisestä punninnasta

3.1. Sovittelusäännösten informaatiosisällöstä ja muodosta

Vahingonkorvauksen sovitteluharkinta voidaan sen teoreettisen rakenteen osalta jäsentää samaan tapaan, millä Pöyhönen on kuvannut sopimuksen sovittelua.[1] Arvioitaessa sitä, onko sovitteluun tarvetta ja kuinka suurena mahdollinen sovittelu tehdään, verrataan oikeusperiaatteiden tavoin toimivia eri suuntiin vaikuttavia punnintatekijöitä ja ratkaistaan, minkä vaihtoehdon puolesta esitettävät perustelut ovat painavimpia.[2]

---

[1] Pöyhönen kuvaa sopimuksen sovittelua oikeusperiaatteiden keskinäisten suhteiden kautta. Sovitteluharkinnassa keskeisiä periaatteita Pöyhösellä ovat kohtuusperiaate, sopimusvapaus, vaihdannan intressi ja heikomman hyvittäminen. Ks. *Pöyhönen* s. 259–274. Tässä tutkimuksessa vahingonkorvauksen sovitteluharkinnassa esille tulevia muuttujia on kutsuttu punnintatekijöiksi tai argumenteiksi eikä varsinaisiksi oikeusperiaatteiksi. Jaksoissa 2.1.–2.9. täsmennettyjen punnintatekijöiden suhde oikeusperiaatteisiin riippuu paljolti siitä, mitä oikeusperiaatteilla tarkoitetaan. Mainituilla yksittäisillä harkintanäkökohdilla on läheinen yhteys sellaisiin laajan soveltamisalan omaaviin dogmeihin, joita voidaan kutsua oikeusperiaatteiksi. Näitä ovat esimerkiksi velallisen talouden raunioittavien velvoitteiden välttäminen, vahingonkärsijän korvaustarpeen huomioon ottaminen, kvalifioidun moitittavuuden erityinen sanktiointi ja oikeudenvastaisen taloudellisen edun tavoittelun paheksuttavuus. Toisaalta punnintatekijöitä on mahdollista kuvata sääntö – periaate -erottelun ulkopuolisenakin aineksena. Ks. *Atiyah* s. 33: »The law is only slowly coming to grips with the concept of guide-lines; they seem to be neither principles nor rules, but appear to be a sort of check-list of factors relevant to be borne in mind in making a proper decision in the particular circumstances of the case.»

[2] Ks. oikeuskäytännöstä rikostapaus KKO 1994:77, jossa tällainen periaatepunninta on tullut erityisen selvästi esille: A oli todettu syylliseksi virkamiehen väkivaltaiseen vastustamiseen ja kysymys oli siitä, tuomitaanko vankeusrangaistus ehdollisena. KKO totesi ensin, että itse tekoon liittyvät seikat edellyttivät ensisijaisesti rangaistuksen määräämistä ehdottomaksi. Tapaukseen liittyi kuitenkin kohtuussyitä, joita punnittiin ehdottoman rangaistuksen kannalla olevaa lähtökohtaa vasten. KKO totesi perusteluissaan, että

Sovittelunormisto on muodoltaan varsin avointa, koska sekä sovitteluharkinnassa vaikuttavien seikkojen valinta (etenkin VahL 2:1.2:n »muut olosuhteet» -ilmaisu huomioon ottaen)[3] että niiden keskinäisten painoarvojen määrääminen ovat vailla täsmällistä sääntelyä. Ratkaisijan painottamat arvostukset voivat siten saada sovitteluharkinnassa merkittävän sijan. Vahingonkorvauksen sovittelu onkin tyypillinen esimerkki oikeusinstituutista, jonka kohdalla oikeuskäytännön yhtenäisyyttä on vaikea ajatella saavutettavaksi ainakaan siinä vahvassa muodossa, että jokainen oikeustapaus ratkaistaisiin maan kaikissa tuomioistuimissa täsmälleen samalla tavalla.

Tunnusmerkistöltään avoimia normeja kritisoineet kirjoittajat ovat esittäneet, että tällaisen sääntelyn omaksuminen on merkinnyt lainkäytön ennustettavuustavoitteesta luopumista ja oikeussääntö-ideaalin hylkäämistä sen tuomioistuimia sitovassa muodossaan.[4] Arvostelussa on ymmärrettäviä piirteitä, sillä eräät perinteiset normimuodot, esimerkiksi lakisääteisiä vanhentumisaikoja koskevat säännökset, johtavat – ainakin määräajan pituuden osalta[5] – jokseenkin täydelliseen ennustettavuuteen ja miltei olemattomaan harkintavaltaan.[6]

A:n vaimo oli sairas ja miehestään hyvin riippuvainen. Lisäksi perheen kahdeksasta lapsesta neljä oli vaikeasti kehitysvammaisia ja autistisia ja yksi kärsi samantyyppisistä lievemmistä häiriöistä. A huolehti kolmen aikuisen tyttärensä kanssa perheestä ja sairaiden perheenjäsenten hoidosta ja kuntoutuksesta. Lopputulos ilmaistiin perusteluissa seuraavasti: »Punnitessaan vastakkain edellä selostettuja toisaalta A:n syyksi luettuun rikokseen liittyviä ja toisaalta hänen henkilöönsä liittyviä näkökohtia Korkein oikeus on päätynyt siihen, että rikoksen laadusta huolimatta yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen ei tässä tapauksessa vaadi rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana.»

[3] Kun otetaan huomioon VahL:n sovittelusäännöksistä oikeuskäytännössä haettu analogiatuki (ks. esimerkiksi KKO 1982 II 103 ja 1985 II 51), saattaa sovitteluperusteiden auktoritatiivinen rajoittamattomuus tulla esille myös sellaisten erityislaeissa olevien sovittelusäännösten kohdalla, joissa sovitteluperusteet on kirjoitettu täsmällisempään muotoon. Ks. esimerkiksi PatenttiL 58.1 §, MallioikeusL 36.1 § ja TavaramerkkiL 38.2 §, joissa sovitteluperusteena viitataan vain tuottamuksen lievyyteen tai vähäisyyteen.

[4] Tämän kaltaista kritiikkiä sisällöltään avoimia normeja kohtaan on esitetty eri lähtökohdista. Arvostelua on kuultu sekä konservatiivisilta että kriittisiin oikeusteoreettisiin suuntauksiin lukeutuvilta tahoilta. Liberaalista oikeussääntö-käsityksestä ja Critical Legal Studies -koulukunnan siihen kohdistamasta kritiikistä ks. *Altman* s. 9–21. Keskustelun peruskysymykset, kuten oikeussäännön kyky ratkaisujen ohjaamiseen (determinaatio-ongelma) sekä tuomarin arvostusten ja poliittisten käsitysten vaikutus, tulevat hyvin esille myös sovittelusäännösten yhteydessä. Toisenlaisiin arvostuksiin perustuvasta kritiikistä ks. *Aho* s. 29.

[5] Esimerkiksi VahL 7:2:n vanhentumissäännös jättää sen sijaan tunnetulla tavalla varsin suuren tulkinnanvaran, kun kysymys on määräajan alkuajankohdasta eli siitä, mitä

Yleislausekkeita sovellettaessa ratkaisuja ei voida kaikilta osin perustaa lainsäätäjän lakitekstissä tai esitöissä antamaan informaatioon, vaan normin merkityssisältö riippuu välttämättä osaksi ratkaisijan harkinnasta.[7] Sääntely ei tällöin ole formaalia siinä mielessä, että lainsäädäntö sisältäisi kaikki lainsoveltamisen kannalta relevantit arvovalinnat. Formaalin sääntelyn ideaalina on tuomarin epäpoliittinen ja looginen normilauseen soveltaminen tosiseikastoon ja normin määräämien oikeusvaikutusten vahvistaminen.[8] Tämä ei kuitenkaan ole sovittelun kaltaisen arvosidonnaisen ja materiaalisia päämääriä painottavan oikeuskysymyksen kohdalla mahdollista.[9] Viime kädessä erilaisten tosiseikastojen suuri määrä estää yksityiskohtaiset tulokset sanelevan lainsäädännön.

Sovittelukysymyksiä ratkaistaessa joudutaankin välttämättä – ainakin vaikeammissa tapauksissa – palaamaan lainsäädännön taustalla vaikuttaneiden arvojen ja tavoitteiden keskinäiseen punnintaan. Liberaalin oikeussääntö-käsityksen yksi perusajatus on, että lainsäädäntöprosessi tarjoaa mekanismin, jolla perustavanlaatuiset maailmankatsomukselliset erimielisyydet sovitetaan normeiksi.[10] Tämän jälkeen lain soveltamisessa ei enää palata pohjimmaisiin arvoargumentteihin, mikä yksinkertaistaa lainkäyttöä ja lisää sen ennustettavuutta.[11] Samalla valinnat pysyvät demokraattisen päätöksenteon piirissä. Sovittelunormien kaltaiset säännökset merkitsevät kuitenkin tinkimistä näistä sääntelytavoitteista, ja yksittäistapauksellisesti hyväksyttävien ratkaisujen vahvistamista yhteiskunnallisena tavoitteena. Sovittelusäännöksen kaltainen yleislauseke tarjoaa pikemminkin muodollisen tuen proseduraaliselle menettelylle, jolla normin sisältö yksittäistapauksessa konkretisoidaan.[12]

---

tarkoitetaan lainkohdan mainitsemalla vahingon tapahtumisella. Ks. säännöksen taustasta ja tulkinnasta *Ståhlberg* s. 364. *Routamo – Ståhlberg* s. 315–318.

[6] Jäljelle jää aina mahdollisuus, että tuomari katsoo voivansa arvioida muodollisesti sitovan lain arvoperusteista hyväksyttävyyttä ja tekee lain hylättävyyttä koskevan näkemyksensä pohjalta contra legem -ratkaisun.

[7] Ks. *Klami*, SvJT 1984 s. 227. Ks. *Välimäki* s. 67–69 osituksen sovittelua koskevien normien »normatiivisesta tyhjyydestä». Hänen mielestään AL:ssa mainitut sovittelun edellytykset »pikemminkin *kuvailevat* kuin sääntelevät».

[8] Ks. *Kennedy*, J. Leg. Stud. 1973 s. 351, 358.

[9] Ks. *Englard*, J. Leg. Stud. 1980 s. 31–32 formalismiin liittyvästä oikeudellisen konservatismin mahdollisuudesta.

[10] Ks. *Altman* s. 27.

[11] Ks. *Atiyah* s. 90 tarpeesta välttää utilitaristiset ja yhteiskuntafilosofiset pohdinnat jokaisen oikeudellisen ratkaisun yhteydessä.

[12] Ks. *Kamenka* s. 182–183

Normimuodon muutos ilmentää oikeusperiaatteiden ja niiden painoarvojen määrittämisen korostumista sääntöjen ja niiden »all-or-nothing» -vaikutuksen kustannuksella. On kuitenkin huomattava, että kysymys on pikemmin aste-erojen tasolla tapahtuvasta kehityksestä kuin kokonaan uuden sääntelytavan omaksumisesta.[13] Sovittelusäännökset sisältävät lainsäätäjän norminantovallan käyttöä, jolla lainkäyttäjän harkinnan vapautta on sidottu.[14] Harkintavallan kehykset seuraavat punnintatekijöiden luettelosta VahL 2:1.2:ssa ja lain esitöissä, ja vaikka luettelo ei olekaan tyhjentävä, se välittää ratkaisijaa sitovan viestin seikoista, jotka on vähintäänkin otettava huomioon. Samalla yleislauseke voi rajoittaa eräiden muiden punnintatekijöiden hyödyntämistä, jos niillä ei ole tukea säännöstekstissä tai esitöissä.[15]

Sääntelytekniikan osalta voidaan myös huomauttaa, ettei lainkäytön yhtenäisyyttä ole tarkoitettu hylätä periaatteellisena tavoitteena.[16] KKO on jatkuvasti antanut prejudikaatteja sovittelusta, mikä osoittaa ylimmän tuomioistuimen halua ohjata oikeuskäytäntöä.[17] Oikeuskäytännön kertymisestä seuraa, että sovittelusäännösten avoimuus on selvästi vähäisempää kuin sellaisessa kuvitteellisessa tilanteessa, jossa sovittelunormit tulisivat yhtäkkiä voimaan ilman mitään niitä pohjustavaa historiallista kehitystä.[18]

Sovittelusäännösten joustava muoto selittyy pohjimmiltaan sääntelyn tavoitteilla. VahL:a säädettäessä vahingonkorvausnormiston yhdeksi päämääräksi omaksuttiin osapuolten taloudellisten olosuhteiden ym. seikkojen huomioon ottaminen. Koska näiden tekijöiden sisältö vaihtelee tapauksesta toi-

---

[13] Ks. *Hart* s. 261–263 syistä, joiden vuoksi hän vastauksessaan Dworkinille päätyy pitämään sääntöjen ja periaatteiden eroa aste-erona.

[14] Ks. *Altman* s. 28–29 avoimiin termeihin perustuvasta sääntelystä. Vrt. *Aho* s. 27, joka toteaa VahL:n sovittelusäännösten ja eräiden muiden joustavien normien perusteella, että VahL:n korvausperusteiden ja hänen esittämänsä kuvitteellisen säännöksen (»Kun jollekulle on aiheutettu vahinkoa, tuomioistuin määrää yksittäistapauksessa kohtuuden mukaan, kuinka paljon, kenen varoista ja kenelle korvausta on suoritettava.») välinen ero on erittäin vähäinen.

[15] Ks. *Dworkin* s. 79 siitä, miten »reasonable»-tyyppiset termit »open rules to the effect of certain principles, but only certain principles.»

[16] Ks. *MacCormick,* New York U. L. Rev. 1983 s. 249–250 puhtaiden ad hoc -ratkaisujen mahdottomuudesta.

[17] Ks. *Välimäki* s. 24 ja av. 91 sovitteluprejudikaattien mahdollisuutta ja toivottavuutta koskevasta keskustelusta.

[18] Ks. oikeuskäytännöstä sovittelunormien täsmentämisessä *Selmer,* Am. J. Comp. L. 1970 s. 157. Ks. *Ekelöfin* s. 68 näkemystä yleislausekkeista: »Om någon rättstillämpning i vanlig mening kan det då inte bli fråga, förrän domstolen själv hunnit utbilda utfast praxis.»

seen, ei haluttua sääntelytavoitetta ole mahdollista toteuttaa harkintavaltaa tiukasti rajaavilla normeilla.[19] Myös kielen luonne asettaa rajoituksia sille, kuinka tarkkoja viestejä sillä voidaan ratkaisijalle välittää.[20] Kysymys on viime kädessä siitä, kuinka oikeudenkäytön ennustettavuuteen ja muihin formaalia sääntelyä puoltaviin perusteisiin suhtaudutaan verrattaessa niitä tavoitteisiin, jotka tukevat tapauskohtaisten olosuhteiden laajahkoa huomioon ottamista. Lainsäätäjän selvä valinta niin VahL:n kuin varsin monen sen jälkeen säädetyn velvoiteoikeudellisen lain[21] kohdalla on ollut yksittäisissä tapauksissa toteutuvan kohtuuden painottaminen.[22]

3.2. Harkinnan yleisiä suuntaviivoja

3.2.1. Taloudellisen rasituksen suhde muihin sovitteluperusteisiin

Edellä 2. luvussa käsitellyistä harkintatekijöistä lähtökohdaksi on otettava täysimääräisen korvausvastuun vaikutus velallisen taloudelliseen asemaan.[23] Jos korvausvastuu ei olennaisesti rasita korvausvelvollisen taloutta, ei so-

[19] Ks. *Kennedy*, J. Leg. Stud. 1973 s. 363–364. *Solum* s. 139. Teoriassa voitaisiin ajatella taulukkoa, jossa vahingon suuruuden ja osapuolten tulojen ja varallisuuden perusteella määritettäisiin, kuinka suuri osa vahingosta milloinkin korvataan. Tällaiseen formaaliin muotoon olisi kuitenkin huomattavan vaikeaa yhdistää esimerkiksi korvausvelvollisen tuottamusasteen tai vakuutustilanteen ja -mahdollisuuksien huomioon ottamista.

[20] Ks. *Hart* s. 126. Ks. *Epstein*, J. Leg. Stud. 1973 s. 151 siitä, miten ratkaistavan tapauksen vaikeus on yhteydessä sääntelyssä käytettävän kielen ratkaisijaa ohjaavaan vaikutukseen: »While an intuitive appreciation of the persistent features of ordinary language may help decide easy cases, more is required for the solution of those difficult cases where the use of ordinary language pulls in different directions at the same time.»

[21] Kohtuuteen viitataan eri yhteyksissä esimerkiksi seuraavissa säännöksissä: PotilasvahinkoL 2.2 §, YmpVahL 4.1, 5.2, 8.2 §, OikTL 36 §, KL 23, 27.1, 45, 50, 70, 73 §, KSL 3:1, 4:1, 5:8, 5:10.1, 5:16.1, 5:28.2, 5:30. Joukkoon voidaan liittää myös esimerkiksi TuotevastuuL 3 §:n peruskriteeri »niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa». Lisäksi muun muassa »olennaista haittaa» (esimerkiksi KSL 9:10.1) tai »olennaisesti heikommassa kunnossa kuin ostajalla ... on ollut perusteltua aihetta edellyttää» (KL 19.1,3 §) -kaltaiset lainsäädännössä tyypilliset määreet ilmentävät ajatusta joustavasta normikuvauksesta, joka konkretisoidaan yksittäistapauksen erityispiirteet huomioon ottaen säännöksen taustalla olevia tavoitteita edistäväksi.

[22] Ks. *Aarnio*, LM 1987 s. 407, joka katsoo sovittelusäännöksillä heikennetyn oikeusturvaa ennustettavuus-elementin osalta. Samalla on kuitenkin vahvistettu niin ikään oikeusturvan piiriin luettavaa ratkaisujen materiaalista hyväksyttävyyttä.

[23] Ks. *Bengtsson*, Skadeståndsrätt s. 37, joka nostaa korvausvelvollisen taloudellisen aseman tärkeimmäksi SkL 6:2:n mukaiseksi sovitteluperusteeksi. Ks. *Dufwa* s. 1470–1475

vittelu juuri voine tulla kysymykseen.[24] Mikäli vahingonaiheuttaja on siinä määrin varakas tai vahinko niin pieni, ettei täysimääräinen korvausvastuu mainittavasti muuta korvausvelvollisen elinolosuhteita tai toimintamahdollisuuksia, täysi korvaus voidaan tuomita.

Kun korvausvastuun määrä ylittää korvausvelvollisen näkökulmasta haitattomuuden tason, saa vastuusta seuraava taloudellinen rasitus ainakin jonkin sovittelun puolesta vaikuttavan painoarvon. Rajanveto sen suhteen, milloin tämä kriteeri täyttyy, voidaan tehdä vain konkreettia tosiseikastoa silmällä pitäen. Korvausvelvollisen taloudellinen asema ei ilmeisesti puolla sovittelua ainakaan silloin, jos täysimääräisen korvauksen maksaminen onnistuu korvausvelvollisen säännöllisillä tuloilla kohtuullisessa ajassa[25] ilman, että hän joutuu realisoimaan normaalielämänsä kannalta tarpeellista omaisuutta tai että hänen elintasonsa muuten muodostuu kohtuuttoman alhaiseksi.[26]

3.2.2. Poikkeuksellisen suuret vahingot – esimerkkinä luottotappiot

Sovittelun kannalta huomionarvoisen tapausryhmän muodostavat tilanteet, joissa vahingon määrä ylittää hyvin selvästi korvausvelvollisen maksukyvyn. Ajankohtainen esimerkki ovat pankinjohtajiin kohdistetut vahingonkorvauskanteet, joilla vastaajilta on useissa tapauksissa vaadittu kymmenien miljoo-

---

sovitteluharkinnan kaksivaiheisuudesta. Ks. myös *Hellner* s. 432. Ks. *Vinding Kruse – Møller* s. 324 Tanskan EAL 24 §:n osalta.

[24] Ks. kuitenkin edellä 2.1.1.F. mainittua tapausta KKO 1981 II 10.

[25] Korvauksen maksamiseen kuluva aika on luonnollisesti yksi harkinnalle sijaa jättävä tekijä. Ks. *Kivivuori,* Työnantajan s. 67 siitä, miten VahL:a valmisteltaessa esitettiin muun muassa, ettei työntekijän korvausvelvollisuutta tulisi ilman erityistä syytä määrätä suuremmaksi kuin tämän kolmen kuukauden säännöllisten ansiotulojen määrä. Lausumaa ei kuitenkaan otettu hallituksen esitykseen, ja lieneekin perusteltua välttää sitoutumasta sanotunkaltaisiin varsin sattumanvaraisiin aikarajoihin.

[26] Kysymykset siitä, kuinka suurelta osin korvausvelvollisen omaisuus tulee käyttää vahingonkorvauksen suorittamiseen ennen kuin vastuuta voidaan pitää määrältään kohtuuttomana, ja mitä omaisuuslajeja mahdollisesti pyritään erityisesti suojaamaan, ovat jääneet valitettavan vähälle huomiolle sekä VahL:n valmistelussa että oikeuskäytännössä. Edellä (2.1.1.E.) on esitetty muutamia näkökohtia omistusasunnon suojaamisen mahdollisuudesta. Kun vahingonkorvausoikeudessa normiston perustana on reparatiivinen tarkoitus hyvittää vahingonkärsijää, lienee ilmeistä, ettei korvausvelvollisen varallisuuden suojaamisessa voida mennä kovin pitkälle ilman reparaatiotavoitteen vaarantumista. Esimerkiksi pankkitalletukset ja arvopaperit ym. sijoitusomaisuus voitaneen siten käyttää korvauksen suorittamiseen ennen kuin vastuu käy kohtuuttoman raskaaksi. Tähän liittyy kuitenkin se väistämätön paradoksi, että säästäväinen elämäntapa johtaa suurempaan korvausvelvollisuuteen kuin innokas kuluttaminen.

nien markkojen vahingonkorvauksia. Suurimmissa vaatimuksissa on kysymys väitetyistä miljardiluokan vahingoista. Suuryritysten kohdalla voidaan vastaavasti ajatella katastrofiluontoisia massavahinkoja, esimerkiksi suureen kuluttajajoukkoon kohdistuvia vakavia tuotevahinkoja.[27]

Tekstissä on aiemmin (2.2.2.) katsottu, että vahingonkärsijän varallisuusolot eivät luottotappiovahinkojen yhteydessä yleensä vaikuta sovitteluun merkittävästi. Näin ollen sovitteluharkinnan keskeisiä muuttujia ovat tavallisesti vahingonkärsijän varallisuusolot ja hänen menettelyynsä kohdistuva moite sekä mahdollinen tuottamukseen yhdistyvä oman taloudellisen edun tavoittelu.

Kun luottotappiovahingot ovat huomattavan suuria (esimerkiksi useita miljoonia), on yleensä perusteltua sovitella orgaaniasemassa olevalle henkilölle tuomittavaa korvausvelvollisuutta, jos huolimattomuus on laadultaan lievää tai tavallista, eikä vastuuvakuutusta ole.[28] Korvausvelvollisen taloudellinen asema saa tällöin sovitteluperusteena suuren painoarvon. Vahingonkärsijän taloudellinen asema tai korvausvelvollisen tuottamuksen laatu eivät ole merkittäviä vastasyitä. Lähinnä sovittelua vastaan voitaisiin argumentoida vahingonaiheuttajan aseman vastuullisuudella ja siitä seuraavilla erityisillä huolellisuusvaatimuksilla. Vaikka näkökohdat ovatkin sellaisenaan relevantteja (ks. edellä 2.9.), lienee yleensä aihetta arvostaa täydestä korvauksesta johtuvan rasituksen välttäminen painavammaksi tavoitteeksi ja sovitella vastuu korvausvelvollisen maksukyvyn huomioonottavaksi.

Vaikeimpia sovitteluharkintatilanteita ovat ne, joissa vahingon määrä korvausvelvollisen varallisuusoloihin verrattuna puoltaa vahvasti sovittelua, mutta korvausvelvollisen menettely on ollut törkeän huolimatonta tai tahallista.[29] Kvalifioidun tuottamuksen ja poikkeuksellisen suurten vahinkojen suhdetta voidaan analysoida pitämällä ensinnäkin tahallisuus ja törkeä huolimattomuus erillään. Vaikka näihin tuottamusasteisiin on toisinaan pyritty liittämään samat korvausvastuuta laajentavat oikeusvaikutukset,[30] ne ovat

[27] Ks. *Hellesylt,* Lov og rett 1970 s. 249–250. Thalidomid-lääke on tunnettu esimerkki poikkeuksellisen laajoja tuotevahinkoja aiheuttaneesta tuotteesta. Muita samantapaisia esimerkkejä lääketeollisuuden alalta ovat amerikkalaisen DES-hormonivalmisteen aiheuttamia vahinkoja koskeneet oikeudenkäynnit ja HIV-infektioituneista verivalmisteista aiheutuneet vahingot. Ks. *Zätzsch,* ZVglRWiss 1994 s. 178–179.

[28] Jos vastaaja on työsopimussuhteessa yhtiöön, seuraa sovittelu välittömästi VahL 4:1.1:n »kohtuullinen korvaus» -säännöksestä.

[29] Ks. *Kleineman,* JT 1993–94 s. 790 tahallisten rikosvahinkojen kannalta.

[30] Esimerkkeinä voidaan mainita vakuutuksenantajan takautumisoikeuden edellytykset (VakSopL 75.1 §) ja edellä 2.3.5.1. viitattu oppi siitä, että vastuunrajoitusehdot eivät

vahingonkorvauksen sovittelun kannalta eri asemassa säännöstasoltakin ilmenevällä tavalla. Törkeä huolimattomuus kuuluu VahL 2:1.2:n yleisen sovittelusäännöksen piiriin, kun taas saman lainkohdan loppuosan mukaan tahallisesti aiheutettu vahinko johtaa täyteen korvaukseen, ellei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta (vastaava erottelu on myös työntekijän vastuuta koskevassa VahL 4:1.1–2:ssa).

Tahallisuustilanteista on jonkin verran uudehkoa nimenomaan pankinjohtajan vastuuta koskevaa hovioikeuskäytäntöä. Huhtamäki on esittänyt kaksi Vaasan HO:n sovitteluratkaisua, joiden epäyhtenäistä linjaa hän on oudoksunut.[31] Ensimmäisessä vuonna 1991 ratkaistussa tapauksessa epärehellisyydestä rangaistukseen tuomittu pankinjohtaja oli tahallisesti aiheuttanut pankille vajaan 8 miljoonan markan vahingon. KO sovitteli korvauksen 4 miljoonaan ja HO 1,5 miljoonaan. Perusteluina todettiin, ettei pankinjohtaja ollut toiminnallaan tavoitellut henkilökohtaista etua vaan muun muassa paikkakunnan työllisyyden ylläpitämistä. Koko vahingon korvaaminen katsottiin vastaajalle käytännössä mahdottomaksi, joten täysi korvaus olisi merkinnyt hänelle loppuelämän kestävää rasitusta. Toisessa vuonna 1992 ratkaistussa tapauksessa pankinjohtaja oli tahallisesti aiheuttanut pankille 15,2 miljoonan markan vahingon. Hänen todettiin lisäksi tavoitelleen itselleen etua pankin kustannuksella. KO sovitteli korvausvelvollisuuden 5 miljoonaan ja HO miljoonaan. Perusteluina mainittiin, ettei vastaajalla ollut merkittäviä tuloja eikä omaisuutta. Lisäksi hänen todettiin olevan elatusvelvollinen kolmesta lapsesta.

Jälkimmäisessä hovioikeusratkaisussa sovittelukynnys näyttää olleen ylättävän alhaalla ja sovittelu on toteutettu odottamattoman suurena. Huolimatta vahingon tahallisesta (ilmeisesti dolus directus -asteisesta) aiheuttamisesta ja erityisesti siihen liittyneestä oman edun tavoittelusta korvaus alennettiin 1/15 osaan vahingosta. Vaikka sovittelusäännökset jättävätkin ratkaisijalle harkinnanvaraa, ratkaisua ei juurikaan voida perustella sovittelun edellytyksiä koskevalla normiaineksella. Tahallisuustilanteissa sovittelumahdollisuuden rajoituksia on nimittäin runsaasti: Lakiteksti sisältää erityisten syiden vaatimuksen. Lisäksi edellä (2.1.1.B.) lainatuista VahL:n esityölausumista saa vaikutelman, jonka mukaan sovittelua pidettiin lakia valmisteltaessa aina poikkeusilmiönä.[32] Myös aiemmin tarkastellussa oikeuskäytännössä

---

päde tahallisesti tai törkeän huolimattomasti menetelleen hyväksi. Ks. tuottamusmuotojen rinnastuksesta siviilioikeudellisena traditiona *Lange*, Gutachten s. 36.

[31] Ks. *Huhtamäki* s. 187–189, jossa ei mainita viitattujen tapausten diaarinumeroita.

[32] Sosiaalisten tavoitteiden lisääntynyt merkitys velvoiteoikeudellisessa sääntelyssä VahL:n säätämisen jälkeen voi puoltaa myös vahingonkorvauksen sovittelun edellytys-

samoin kuin oikeuskirjallisuudessa on suhtauduttu varsin torjuvasti sovitteluun tahallisesti aiheutettujen vahinkojen yhteydessä.[33] Vastaajan asema ja siihen liittyvä tietoisuus riskeistä on myös omiaan heikentämään sovittelun (etenkin määrältään suuren sellaisen) hyväksyttävyyttä.

Taloudellisen sovittelutarpeen ja sovittelua vastaan vaikuttavan kvalifioidun tuottamuksen ongelmaa voidaan lähestyä korvauspäätösten vaikutuksia analysoimalla. Jos esimerkiksi tahallisesti aiheutetusta 20 miljoonan markan vahingosta tuomitaan täysi korvaus, on heikkoutena korvausvelvollisen kannalta se, että hän jää loppuiäkseen vastuun rasittamaksi, eikä voi koskaan omistaa ulosmittauskelpoista varallisuutta. Lisäksi hänen tulojaan voidaan jatkuvasti käyttää ulosmittauskelpoisilta osin vahingonkorvausvelan suorittamiseen. Korvausvastuu on näin omiaan ajamaan korvausvelvollisen normaalielämän ja tavallisten toimintamahdollisuuksien ulkopuolelle.[34] Jos palkkatyö ei korvausvastuun vuoksi ole velalliselle kannattavaa, hän saattaa jäädä pysyvästi sosiaaliturvan varaan. Lopputulos on tällöin yhteiskunnan kannalta huono eikä hyödytä vahingonkärsijääkään muodollisesti tuomitusta täydestä korvauksesta huolimatta.

Jos taas esimerkin mukainen vastuu sovitellaan maksettavissa olevaan summaan niin, että velallisen suoritettavaksi tuomitaan hänen realisointikelpoisesta omaisuudestaan saatavien varojen lisäksi esimerkiksi joidenkin kymmenien tai enimmillään satojen tuhansien markkojen korvaussumma, merkitsee se täyden korvauksen periaatteen selvää hylkäämistä. Toisaalta on kyseenalaista, onko vahingonkärsijän suojaksi tarkoitetulla täyden korvauksen periaatteella merkitystä, jos sen mukaisen korvauksen maksaminen on ilmiselvästi mahdotonta.[35] Sovittelu pitäisi kuitenkin sisällään varsin suuren sallivuuden, kun tahallisesti aiheutetun vahingon seurauksia ei lopullisesti jä-

---

ten lieventämistä, mutta tällöinkään arvoperustan ja sääntelytavoitteiden muutoksessa ei ole mitään sellaisia piirteitä, joka puoltaisi korvauksen alentamista tahallisuustilanteissa. Sosiaalisen siviilioikeuden opeissa velvoitteiden lievennysten tms. etujen saaminen on päinvastoin selkeästi kytketty toiminnan moitteettomuuteen. Ks. 5.3.

[33] Ks. 2.3.2.2., 2.3.5.1.–2.3.5.2.

[34] Ks. HE 183/1992 s. 8–9, 22, jossa tekstissä mainitut seikat todetaan ylivelkaantumisen yleisesti vahingollisiksi seurauksiksi, joihin velkajärjestelylainsäädännöllä on pyritty puuttumaan.

[35] Yhtenä täyden korvauksen periaatteen etuna voitaisiin esittää, että korvausvelvollisen odottamattomat varallisuudenlisäykset (perinnöt, rahapelivoitot tms.) tulisivat sitä noudatettaessa vahingonkärsijän hyväksi. Argumentti on kuitenkin heikohko, koska tällaisten tulojen todennäköisyys on ylivelkaantuneiden kohdalla vähäinen. Perintökin voidaan usein ohjata velattomalle lähisukulaiselle. Esimerkiksi ratkaisun KKO 1985 II 101 asiakirjoista ilmenee, että toinen vastaajista luopui äitinsä jättämästä perinnöstä lastensa

tettäisi aiheuttajansa kannettavaksi.[36] Voidaankin epäillä, onko näin pitkälle viety rasitusten ohjaaminen muiden kuin vahingonaiheuttajan vastattavaksi moraalisesti perusteltua.[37] Sovittelua vastaan puhuu nimittäin luottotappiovahinkojen kohdalla myös korvausvelvollisen asema, joka sulkee pois kaikki nuoruuteen, ymmärtämättömyyteen, harkitsemattomuuteen tms. syihin liittyvät seuraamusten lieventämistarpeet. Korvausvelvollisen kannalta lievä sovittelukäytäntö voisi lisäksi rohkaista ihmisiä liialliseen riskinottoon, jos tiedetään, että korvausvastuu ei kvalifioidusta tuottamuksestakaan huolimatta nouse kovin suureksi.

Kysymykseen sovittelusta tahallisuustilanteissa on vaikea löytää tyydyttävää vastausta. Kaikkiin käytettävissä oleviin vaihtoehtoihin liittyy huomattavia heikkouksia. Oma käsitykseni, jonka merkitys subjektiivisena kantana ilman varmaa tietoa sen suhteesta yleisiin arvostuksiin on rajoitettu, on sovittelukriittinen etenkin silloin, kun korvausvelvollinen on aiheuttanut vahingon tavoitellessaan itselleen oikeudettomasti etua. Käytetyn aseman vastuullisuus huomioon ottaen vahingon aiheuttamiseen kohdistuu siinä määrin voimakas moite ja prevention tarve, että vastuun lievennyksiä on syytä välttää. Kaikkein vaikeimmin ratkaistavia lienevätkin tilanteet, joissa vahingon aiheuttaminen katsotaan tahalliseksi, mutta siihen ei ole liittynyt oman edun tavoittelua.

---

hyväksi. Takaisinsaantikaan ei tällöin tule kysymykseen kuin rajoitetusti. Ks. *Leppänen*, Vahinkoedellytys s. 69.

Perintömahdollisuudet voidaan lisäksi ottaa huomioon sovitteluharkinnassa. Se ei tosin ole ongelmatonta, koska ainakin perittävän varallisuuden määrä jää epävarmaksi perinnönjättäjän ollessa elossa. Vahingonkorvauksen sovittelun yksi ongelma onkin, että siinä joudutaan turvautumaan ennusteeseen korvausvelvollisen tulevasta maksukyvystä, ja jos maksukyky osoittautuukin odotettua paremmaksi, ei korvausvastuuta voida enää jälkikäteen lisätä (ks. edellä 2.1.1.A., jossa varsin epäkäytännöllisenä mahdollisuutena viitataan uuden kanteen nostamiseen).

[36] Vrt. *Rudanko* s. 286, joka näyttäisi puoltavan korvausvastuun rajoittamista myös tahallisuustilanteissa. Perusteluna hän viittaa siihen, että »luotonantajavastuu saattaa olla ilmeisessä epäsuhteessa paitsi yksityisen ihmisen (elinikäiseen) vastuunkattamiskykyyn myös toiminnan luonteeseen.»

[37] Vastaajan maksukyvyn (pitkällä aikavälillä) ylittävien vahinkojen kohdalla mainittu vastuun jakaantuminen on luonnollisesti taloudellinen välttämättömyys, mutta silti voidaan kysyä, tuleeko se hyväksyä myös periaatteellisella tasolla. Vastakkain ovat vahingonaiheuttajan tulevat mahdollisuudet normaaliin elämään ja vahingonkärsijän moraalisen korvausoikeuden tunnustaminen sekä siihen liittyvä velallisen koko ulosmittauskelpoisen varallisuuden käyttäminen vahingonkärsijän hyväksi.

3.3. Kenen käsityksen mukaan arvovalinnat tehdään?

3.3.1. Sovittelukysymyksen arvosidonnaisuudesta

Korvausvelvollisen kannalta poikkeuksellisen rasittavan vastuun ja kvalifioidun tuottamuksen yhteensovittaminen edellyttää arvovalintaa, jonka tekemiseen VahL:sta ja sen esitöistä saa valitettavan vähän apua. Vaihtoehtoisia ratkaisutapoja ovat: 1) korvausvelvollisen mahdollisuutta normaalielämään suojaava linja, joka on vastuuvelvollisen kannalta niin suopea, että sallii jossain määrin kvalifioidunkin tuottamuksen, ja 2) täyden korvauksen tuomitseminen tietoisena siitä, ettei korvausta todennäköisesti tulla koskaan täysimääräisenä maksamaan ja ettei velallinen voi enää tämän jälkeen omistaa mainittavaa varallisuutta.

Ongelman ratkaisu on vahvasti sidoksissa perustavanlaatuisiin moraalikysymyksiin, minkä vuoksi lopputulokseen vaikuttavat arvostukset vaihtelevat. Toisaalta voidaan esittää, ettei yhden tahallisenkaan virheen tulisi viedä taloudellista pohjaa loppuelämältä. Vastakkaisesta näkökulmasta voidaan huomauttaa, että – jälleen luottotappio-esimerkkiä käyttäen – ainakin pankinjohtajien vastuutapauksissa on kysymys vastuullisessa tehtävässä olleen ja harkintakykyisen henkilön tekemästä valinnasta. Lisäksi pankinjohtajan asemassa aiheutetut vahingot saattavat olla, kuten Suomessa on selvästi havaittu, yleensäkin yhteiskunnalle vahingollisia, joten niihin kohdistuu voimakas prevention tarve.

Suuntaviivoja tämän arvostuskysymyksen ratkaisemiseksi olisi toivottavaa saada auktoritatiiviselta taholta, jotta harkintaa ei jouduttaisi tekemään jokaisen yksittäistapauksen yhteydessä niin avoimelta perustalta kuin nyt näyttää vallitsevan. Kun lainsäädännöstä ei kuitenkaan löydy kovin selkeää tulkintatukea, täytyy huomio kohdistaa oikeuskäytäntöön. Vaikka on joskus epäilty, ettei KKO olisi erityisen halukas antamaan prejudikaatteja sovittelun tyyppisistä ongelmista,[38] olisi toivottavaa, että KKO täsmentäisi, millaisia painotuksia vahingonkärsijän ja korvausvelvollisen intressien suhteen se on valmis omaksumaan.

Sovittelua puoltavien ja sitä vastaan vaikuttavien näkökohtien keskinäinen punninta tuo esille yleislausekesääntelylle tyypillisiä piirteitä. Merkittävää on ensinnäkin, että arvokysymysten ratkaiseminen (tai oikeustapauk-

[38] Ks. *Heinonen*, LM 1991 s. 235: »korkein oikeus antaa suhteellisen vähän prejudikaatteja esimerkiksi oikeusperiaatteiden soveltamisesta tai sellaisista tilanteista, joissa on kysymys lainkäyttäjälle uskotun harkintavallan käyttämisestä».

sen ratkaiseminen tavalla, joka sisältää väistämättä myös kannanoton arvojen keskinäiseen painotukseen) jää tuomioistuinlaitokselle siltä osin kuin lakiteksti ja lainvalmisteluaineisto eivät tarjoa riittävää tukea ratkaisulle. Vahingonkorvauksen sovittelun kohdalla lainsäädäntöorgaanien tuottaman materiaalin ratkaisijaa sitova vaikutus on rajallinen.[39] Ratkaisuvallan tai -pakon siirtyminen tuomioistuimille on »tuomarivaltiota» koskevasta keskustelusta tuttu ilmiö.[40]

Samalla nousee teoreettisesti tärkeäksi kysymykseksi se, kuinka tuomarin tulee toimia auktoritatiivisten oikeuslähteiden avoimeksi jättämän arvokysymyksen kohdalla. Yksilölliset mielipide-erot voivat tällöin olla huomattavia.[41] Vastausta voidaan hakea kahdesta eri suunnasta, joita seuraavassa kutsutaan elitistiseksi ja suurimman konsensuksen argumentaatiotavaksi.[42]

Kuvatun erottelun merkitys on ensinnäkin siinä, että ratkaisijan päätöksentekoon liittyvän tietoisuuden astetta voidaan lisätä tunnistamalla erilaisia lähtökohtia, joista käsin sovittelunormin kaltaiselle arvosidonnaiselle tunnusmerkistölle voidaan antaa sisältö. Toiseksi erottelun havaitseminen mahdollistaa oikeudellista vallankäyttöä koskevan yhteiskunnallisen keskustelun ja lainkäyttöön kohdistuvan kritiikin.

3.3.2. Kaksi tapaa suhtautua arvokysymyksiin

Elitistisellä argumentaatiotavalla tarkoitan arvokysymysten yhteydessä sitä, että tuomioistuinlaitos nähdään yhteiskunnan orgaanina, jolle oikeuden sisällöstä päättäminen on säädetyn lain vaietessa delegoitu.[43] Tällöin voidaan

---

[39] *Bengtsson,* Nya jämkningsmöjligheter? s. 61 toteaa, että sovitteluharkinta tulee »anpassas till det aktuella skadeståndsrättsliga systemet och inte grundas enbart på domarens bedömningar». Tutkimuksen edellä sisältämä teoreettisten peruslähtökohtien (vahingonkorvausteorioiden) tarkastelu ja yksittäisten punnintatekijöiden sisällön analysoiminen ilmentää juuri Bengtssonin korostamaa pyrkimystä täsmentää yleislauseketta oikeudenalan systeemin ja yleisten oppien avulla, mutta tämäkään lähestymistapa ei kokonaan poista – etenkään arvokysymyksissä esille tulevaa – harkinnanvaraisuutta.

[40] Tuomarivaltiosta sen torjumista silmällä pitäen ks. Kulla s. 86–93. Ks. *Schwamb* s. 77, joka selittää Sveitsin ja Saksan oikeuden erilaista suhtautumista vahingonkorvauksen sovitteluun lainsäädännön taustalla olevien tuomarikäsitysten (Richterbild) eroilla.

[41] Ks. *Makkonen* s. 134–135 persoonallisten arvostusten vaikutuksesta yleislausekkeiden tulkinnassa.

[42] Vaikka jälkimmäisellä käsitteellä on miellyttävämpi sävy kuin elitismi-termillä, ei valinta näiden argumentaatioperustojen välillä ole suinkaan apriorisesti itsestään selvää.

[43] Puhuminen oikeuden sisällöstä päättämisestä tuo korostetusti esille tuomioistuimen norminantovallan sääntelemättömissä tilanteissa. Vallan avoin esille tuominen on suota-

ajatella, että tuomarit saavat käyttää heille jäävää harkintavaltaa omien mielipiteidensä pohjalta ilman tarvetta sitoa kannanottoja yleisiin mielipiteisiin.[44]

Lähtökohta pitää sisällään huomattavan arvostavan asenteen tuomioistuinlaitosta kohtaan. Tuomarit (tai ainakin ylimmät heistä) katsotaan siinä määrin kokeneiksi, arvostelukykyisiksi ym., että heidän sallitaan luoda aukkotilanteissa oikeutta yksinomaan omien käsitystensä perusteella.[45] Heidän asemaansa voitaisiin perustella muun muassa lyhytaikaisten mielipidevirtausten vaikutuksen välttämisellä ja sillä, että oletettuun kansalaismielipiteeseen sidottu tulos voisi olla epävarma ja sattumanvarainen. Tuomarien harkintavaltaa korostava linja merkitsisi ilmeisesti jatkuvuuden ja traditioiden painottumista norminmuodostuksessa.[46]

Tuomarien aseman painottamista voidaan perustella Lawrence B. Solumin tapaan tuomarien hyveillä. Hänen Aristoteleen hyve-etiikan sävyttämä

---

vampaa kuin esimerkiksi oikeuden sisällön toteamisesta, vahvistamisesta tms. puhuminen. Vertailukohtana huomionarvoinen fiktio on Englannin prejudikaattiopissa 1900-luvulle saakka vaikuttanut ns. declaratory theory, jonka mukaan tuomioistuimet eivät luo oikeutta, vaan ainoastaan toteavat sen olemassa olevan sisällön. Ks. *Cross – Harris* s. 25: »the decisions of the judges never make law, they merely constitute evidence of what the law is.» Ks. mts. 30–33 teorian pitkällisen suosion syistä.

[44] Mitään välttämätöntä loogista yhteyttä tekstissä olevien kahden virkkeen välillä ei ole. On mahdollista antaa tuomioistuimille valta muodostaa oikeutta lainsäädännön aukkotapauksissa, mutta sitoa tämä oikeus johonkin tuomarien omista näkemyksistä riippumattomaan perusteeseen.

[45] *Makkonen* s. 131–132 toteaa arvoarvostelmien totuusarvoa käsitellessään, että tuomarin arvostukset voidaan usein palauttaa »sen yhteiskunnan henkiseen rakenteeseen, jossa hän elää ja on kasvanut.» Tällöin lain soveltaminen ei ole ainakaan kokonaan »puhdasta arvoharkintaa, arvojen asettamista, vaan osaksi loogisesti kontrolloitavissa.» Periaatteellisesti huomionarvoista on kuitenkin, että tuomarikunnan ja kansalaisten enemmistön näkemykset saattavat joissakin kysymyksissä erota, jolloin joudutaan valitsemaan, kumpaan näkemykseen sitoudutaan.

[46] Lopputulos ei olisi automaattisesti konservatiivinen, vaan sen suunta riippuisi tuomarikunnan asenteista. *Kemppinen* s. 435–436 näkee perinteenä siirtyvän, hitaasti muuttuvan tuomarimentaliteetin asenteita kiinteyttävänä ja yksilöiden eroja kaventavana tekijänä. Ks. *Aarnio,* Statutory Interpretation s. 162–163, joka pitää objektiivista tuomarideologiaa merkittävämpänä vaikuttajana kuin tuomareiden yhteiskunnallista taustaa. Tuomarikunnan asenteissa ja käsityksissä omista tehtävistään lienee kansainvälisesti vertaillen huomattavia eroja. Ks. *Atiyah – Summers* s. 345–352 siitä, miten englantilaisten ja amerikkalaisten tuomarien uudistusmielisyys ja näkemykset tuomioistuinten yhteiskunnallisesta roolista vaihtelevat. Suomen osalta ks. *Takki* s. 224–226, joka näkee tuomarikunnan asenteissa oikeuskehityksen edistämistä kohtaan konservatiivisia ja varovaisia piirteitä.

näkemyksensä lähtee liikkeelle oikeudellisten hyveiden listaamisella, joita ovat: »judicial intelligence, judicial wisdom, judicial integrity, judicial temperament, judicial impartiality, and justice».[47] Solum tarkastelee kirjoituksessaan perinteistä equity-instituuttia ja sen mukaista mahdollisuutta poiketa säädetystä laista, mutta perimmäinen kysymys tuomarin roolista kohtuuden määrittäjänä ulottuu myös sovittelusäännösten kaltaisten yleislausekkeiden alueelle.

Solum painottaa hyveiden, kokemuksen ja intuition merkitystä ratkaisutoiminnassa.[48] Argumentit tarjoavat houkuttelevan perusteen usein empiirisesti epämääräisen kansalaismielipiteen sivuuttamiselle. Enemmistön näkemys voi lisäksi perustua kateuden, kostonhalun tms. kaltaisille kyseenalaisille vaikuttimille, jolloin »ylevempää» tuomarikunnan näkemystä voidaan hyveperustein puoltaa.[49] On kuitenkin kysyttävä, kuinka suuri osa käytännön tuomareista kykenee ja ehtii kohota aristoteelisten hyveiden tasolle. Toinen ongelma on se, että Solumin listaamat hyveet eivät välttämättä johda kansalaisten enemmistön toivomaan lopputulokseen. Niissä ei ole demokratiaelementtiä, joka ohjaisi ratkaisua poliittisesti sävyttyneissä distribuutiokysymyksissä.[50]

Konsensukseen perustuva käsitys oikeudellisesta argumentaatiosta sivuuttaa tuomarin omat arvostukset ja tekee hänestä välikappaleen, jonka tehtävänä on ratkaisutilanteessa tukeutua kansalaisten keskuudessa laajimman hyväksynnän saaviin arvoihin.[51] Tätä näkemystä voidaan perustella sen johdonmukaisella liitynnällä demokratiakäsityksiin.[52] Kun varsinaisesta lainsäädäntötyöstä vastaa yleisillä vaaleilla valittu parlamentti, olisi ristiriitaista, jos

---

[47] Ks. *Solum* s. 130–132.

[48] Ks. *Solum* s. 135–144.

[49] Oikeudellisten kysymysten arviointi on myös vierasta suurelle osalle väestöstä, mikä voi heikentää heidän mielipiteidensä käyttöarvoa juridisissa yhteyksissä. Ks. *Atiyah* s. 92–93: »Everybody may have the vote, but it is not given to everybody to think rationally about the foundations of our laws and society, nor is everybody's opinion on these matters worth as much as everybody else's.»

[50] *Solum* s. 141–142 ottaa itsekin esille näkemyksensä ja pluralismin suhteen, mutta ei tarjoa siihen mainittavaa vastausta.

[51] Ks. *Dworkin* s. 126 yhteisön moraalikäsitysten merkityksestä Herculekselle. Ks. *Epstein,* J. Leg. Stud. 1973 s. 151, joka katsoo tarpeelliseksi tehtäväksi »to develop a normative theory of torts that takes into account common sense notions of individual responsibility.»

[52] Ks. *Brusiin* s. 106, joka omintakeiseen tyyliinsä toteaa, ettei tuomari saa panna ratkaisunsa pohjaksi omaa maailmankatsomustaan, ellei »se juuri ole konkretisoitunut, muuttunut lihaksi ja vereksi, yhteiskunnallisessa todellisuudessa.» Sen sijaan Brusiinin mu-

norminmuodostus lailla sääntelemättömissä kysymyksissä ja avointen lainkohtien täsmentäminen tapahtuisivat äänestäjäkunnan käsityksistä riippumatta.[53] Perustelu on siinä määrin vahva, että konsensusperusteinen tulkintatapa on lähtökohtaisesti suotava yleislausekkeiden yhteydessä.

Konsensusargumenttiin liittyy kuitenkin huomattavia käytännöllisiä ongelmia. Sen selvittäminen, kuinka yleisiä tietyt mielipiteet tai arvostukset ovat, on monesti mahdotonta ilman suuria epävarmuustekijöitä. Kansalaismielipidettä voidaan selvittää erilaisilla tutkimuksilla, mielipidekyselyillä ja ääritapauksissa kansanäänestyksellä. Suomessa ei kuitenkaan ole ollut tapana selvittää laajamittaisesti ihmisten oikeuskäsityksiä. Vaikka tähän pyrittäisiinkin, jäljelle jäisi otoksen suuruuteen, vastaajien valikoitumiseen ym. tilastotieteellisiin muuttujiin liittyvä tuloksen vääristymisen mahdollisuus.

Lisäksi esimerkiksi velvoiteoikeudellisen ratkaisutoiminnan kannalta relevantteja kysymyksenasetteluja olisi vaikea muotoilla. Taloudellisen sovittelutarpeen ja kvalifioidun tuottamuksen välinen vastakkainasettelu tms. arvokysymys voi esiintyä niin monina erilaisina tosiseikastoina, että on vaikea uskoa minkään yleisiä oikeuskäsityksiä koskevien tutkimustulosten voivan toimia tarkkoina ratkaisuperusteina. Kansalaismielipiteeseen tukeutuva argumentaatiotapa joutuneekin siten tyytymään sellaisiin suurpiirteisiin lähtökohtiin, joista yleisen elämänkokemuksen mukaan vallitsee laaja yksimielisyys.[54]

Enemmistönäkemys ei myöskään aina ole oikeudenmukainen, jos oikeudenmukaisuuden mittapuuna pidetään joidenkin ylipositiivisten eettisten vaa-

---

kaan »demokraattisessa oikeusvaltiossa tuomarilta *ehdottomasti* on vaadittava, että hän ratkaisuissaan lähtee demokraattisen oikeusvaltion ideologian pohjalta, *koska* se on yhteiskunnallista todellisuutta.» Brusiinin kanta on vallanjako-opillisesti puolustettava, mutta sen tarjoama demokraattisen oikeusvaltion ideologia ei juuri auta löytämään konkreetteja vastauksia esimerkiksi kysymykseen, miten korvausvastuun huomattavan suuruuden ja vahingonaiheuttajan törkeän huolimattomuuden yhdistämisongelma ratkaistaan.

[53] Toisaalta myös eduskunnan jäsenen sidonnaisuus äänestäjiensä käsityksiin katkeaa kansanedustajan tultua valituksi, jonka jälkeen tämä on oikeutettu toimimaan lainsäädäntökysymyksissä täysin omien arvostustensa mukaan. Valtiopäiväjärjestyksen 11 § johtaa siihen, ettei kansanedustajalla voi olla mitään sanktiouhalla (eduskuntaryhmästä erottamisen kaltaisia epävirallisia seurauksia lukuun ottamatta) vahvistettua oikeudellista velvollisuutta noudattaa yleisön tai oman äänestäjäkuntansa mielipiteitä. Ks. säännöksen vallitsevasta tulkinnasta ja sen kritiikistä *Tähti,* LM 1991 s. 38–66.

[54] Ks. KKO 1994:62 (ään. 4–1), jossa KKO käsitteli julmaksi ja raa'aksi todetulla pahoinpitelyllä aiheutetuista palovammoista tuomittavaa korvausta. KKO totesi perusteluissaan teon osoittaneen tekijöissään julmuutta ja piittaamattomuutta vahingonkärsijän ihmisarvosta. Tämän erityispiirteen otaksuttiin lisänneen kipuun ja särkyyn sisältynyttä

timusten täyttymistä.[55] Luonnonoikeusajatteluhan lähtee siitä, ettei muodollisesti kompetentti laki voi ollakseen oikeutta säätää mitä tahansa. Lisäksi enemmistön kannan noudattaminen voi olla ongelmallista silloin, jos tietty ryhmä on jatkuvasti vähemmistönä. Enemmistöperiaate ei myöskään ota huomioon sitä, että yksilöiden preferenssit voivat olla erilaisia.[56] Näin konsensusargumenttiin liittyy paitsi praktisia myös eräitä periaatteellisia ongelmia, jotka tulee siihen sitouduttaessa ottaa huomioon.

3.4. Sovittelun määrästä

VahL:a valmisteltaessa ei kiinnitetty huomiota siihen, kuinka suurena sovittelu tulisi missäkin tilanteessa tehdä. Oikeuskäytännössä vahingonkorvaus on usein alennettu jonkin murtoluvun mukaiseen määrään täydestä korvauksesta. Tavallisinta on ollut korvauksen alentaminen 1/2 tai 2/3 osaan vahingon määrästä.[57] Etenkin suurten vahinkojen yhteydessä korvaus on usein soviteltu johonkin tasalukuun.[58] VahL:n alaikäisen, mieleltään häiriintyneen ja työntekijän vastuuta koskevien säännösten, joiden mukaan korvausvelvollisuus käsittää kohtuullisen määrän, on oikeuskirjallisuudessa tulkittu viittaavan siihen, että korvauksen vahvistamisessa markkamäärä – eikä suhdeluku – on ensisijainen.[59] Tuomittujen korvausten suhde täyteen korvaukseen on kaikkiaan vaihdellut huomattavastikin.[60]

---

tuskaa: »Sen vuoksi ja myös yhteiskunnassa vallitsevat sosiaaliset ja eettiset arvostukset huomioon ottaen A:lle kivusta ja särystä tuomittua korvausta on pidettävä riittämättömänä.»

[55] Ks. enemmistövallan hyväksyttävyysperusteisista rajoituksista *Martínez* s. 78–81. Ks. *Peczenik* s. 73 enemmistöpäätösten ilmentämien eettisten arvojen »epäsuoruudesta».

[56] Ks. *Rakowski* s. 38–39.

[57] Ks. esimerkiksi KKO 1979 II 14 (1/2), 1981 II 124 (1/2), 1982 II 140 (1/2), 1980 II 67 (2/3) ja 1981 II 23 (2/3).

[58] Ks. esimerkiksi KKO 1984 II 47, 1987:26 ja 1995:125.

[59] Ks. *Aro,* LM 1975 s. 807. *Routamo – Ståhlberg* s. 306. *Saxén,* JFT 1985 s. 152 toteaa mainitun linjan tulleen oikeuskäytännössä omaksutuksi.

[60] Ks. esimerkiksi KKO 1978 II 149 13.208,75 markan vahinko soviteltu 3.000 markkaan, 1982 II 168 noin 190.000 markan vahinko soviteltu 7.000 markkaan, 1984 II 47 2.057.396,84 markan vahinko soviteltu kahden korvausvelvollisen osalta 500.000 ja 300.000 markkaan, 1985 II 51 220.000 markan vahinko soviteltu 120.000 markkaan, 1987:26 90.597 markan vahinko soviteltu 20.000 markkaan ja 1995:125 500.448,02 markan vahinko soviteltu 25.000 markkaan. Tuomitun korvauksen suhde täyteen vahinkoon

Sovittelun määrää harkittaessa on huomiota kiinnitettävä samoihin seikkoihin, joiden perusteella valitaan, tuomitaanko korvaus täytenä vai sovsiteltuna. Jos sovittelun edellytykset ovat täyttyneet vain niukasti esimerkiksi korvausvelvollisen törkeän huolimattomuuden vuoksi, on yleensä perusteltua alentaa korvausta varovaisemmin kuin kaikkien punnintatekijöiden puoltaessa sovittelua. Näin valinta sovittelun ja täyden korvauksen välillä ei ole ehdottoman jyrkkä, vaan sovittelua vastaan vaikuttaneet seikat voidaan ottaa uudestaan huomioon korvausmäärää mitoitettaessa.

Luottotappiovahinkojen ym. poikkeuksellisen suurten vahinkojen muuntaminen korvausvelvollisen maksukyvyn mukaiseksi merkitsisi laajimpien vahinkojen kohdalla sitä, että tuomittava korvaus voisi hyvittää esimerkiksi ainoastaan 1/100 (tai vieläkin pienemmän) osan todellisesta vahingosta. Vahingonkorvaus ei tällöin vastaa vaikutuksiltaan normaaleja korvaustilanteita. Korvausvelvollisen kantokyky nousee etualalle korvauksen määrän vahvistamisessa, ja korvattavaksi tuomittavan vahingon määrällä ei ole mainittavaa yhteyttä todellisuudessa aiheutuneeseen vahinkoon. Jos korvaus on vahinkoon nähden marginaalinen, jää sen reparaatiovaikutus vähäiseksi. Kompensaatiotavoitteen toteuttamiseen ei luonnollisesti olisikaan mahdollisuuksia silloin, kun vahinko ylittää moninkertaisesti korvausvelvollisen maksukyvyn.

Poikkeuksellisen suurten vahinkojen kohdalla on valittavana vain kaksi huonoa vaihtoehtoa. Korvaus voidaan sovitella pieneen murto-osaan alkuperäisestä, jolloin tulos on vahingonkärsijän kannalta jokseenkin sama kuin korvausta ei olisi lainkaan tuomittu. Jos taas korvaus tuomitaan täysimääräisenä, on sen mukanaan tuoma oikeus kuvitteellinen, kun korvausvelvollisella ei koskaan tule olemaan varoja korvauksen maksamiseen.[61] Jälkimmäisen vaihtoehdon yhteydessä korostuu kysymys, halutaanko vahingonkorvausta käyttää uhkana tahallista (tai ehkä törkeän huolimatontakin) vahingon aiheuttamista vastaan. Uhan sisältönä olisi tällöin velallisen maksukyvyn pysyvästi ylittävä korvausvelka, joka estäisi velallista hankkimasta ulosmittauskelpoista varallisuutta.

Jos päähuomio vahingonkorvauksen määräämisessä kohdistuu korvausvelvollisen varallisuusoloihin ja hänen menettelynsä moitittavuuteen, saa

---

on voinut olla varsin pieni. Esimerkiksi tapauksessa KKO 1982 II 168 korvaus käsitti vain muutaman prosentin vahingon määrästä.

[61] Ks. *Bengtsson,* Nya jämkningsmöjligheter? s. 62–63 suhtautuu kriittisesti täyden korvauksen tuomitsemiseen periaatteellisista syistä silloin, kun sillä ei ole käytännöllistä merkitystä. Samalla hän varoittaa sitoutumasta mahdollisiin tiedotusvälineiden täyttä korvausta puoltaviin kannanottoihin.

vahingonkorvaus rangaistuksenomaisia piirteitä.[62] Aiheutunut vahinko ei ole enää kovinkaan tärkeä korvauksen määrän kannalta, vaan esille nousee pyrkimys löytää korvausvelvollisen varallisuusoloihin ja menettelyyn nähden oikeudenmukainen korvaus.[63] Harkinnalla on tällöin yhteyksiä rangaistuksen määräämiseen, ja vahingonkorvausasioissa normaalisti esillä oleva vahingonkärsijälle aiheutuneen vahingon selvittäminen jää vähemmän keskeiseen asemaan.

---

[62] Ero amerikkalaiseen punitive damages -korvausmuotoon säilyy siltä osin, ettei korvaus voi ylittää aiheutunutta vahinkoa. Muutoin korvausvastuuseen voidaan tuottamusastetta korostettaessa yhdistää samankaltaisia päämääriä, joilla punitive damages -korvauksia on perusteltu. Ks. *Prosser – Keeton* s. 9: »Such damages are given to the plaintiff for the purpose of punishing the defendant, of teaching the defendant not to do it again, and of deterring others from following the defendant's example.»

[63] Tällöin tullaan myös lähelle rikosoikeudellisen rangaistuksen määräämisperiaatteita, joiden yleistavoitteita *Lappi-Seppälä* s. 166 kuvaa seuraavasti: »Rikokseen syyllistynyt on saatettava edelleen sellaisen kohtelun alaiseksi, jonka hän on *ansainnut*. Vaaditaan myös, että rangaistus on *oikeudenmukainen suhteessa tekijän syyllisyyteen (tai teon törkeyteen).*»

4. Vahingonkorvauksen sovittelun ja velkajärjestelyn suhteesta

4.1. Kysymyksenasettelusta

Yksityishenkilön velkajärjestely on vahingonkorvauksen sovittelun ohella toinen keino, jolla voidaan puuttua muuten kohtuuttomaan taloudelliseen rasitukseen johtaviin vastuumääriin. Suuria korvausvaatimuksia silmällä pitäen onkin aiheellista selvittää, miten vahingonkorvauksen sovittelun ja velkajärjestelyn suhde määräytyy: tuleeko velkajärjestelyn mahdollisuus ottaa huomioon sovitteluharkinnassa ja pyrkiä siihen, ettei korvausvelvollisuus johda YksVelkL:n tarkoittamaan maksukyvyttömyyteen. Toinen vaihtoehto on ajatella, että velkajärjestelynormiston olemassaolo vähentää tarvetta korvausvelvollisen maksukyvyn tarkkaan punnintaan vahingonkorvausasiaa ratkaistaessa, sillä velallinen voi halutessaan panna velkajärjestelyasian vireille ja saada maksuvelvollisuutensa punnittua uudelleen, todennäköisesti tarkemman hänen varojaan ja maksukykyään koskevan aineiston valossa.[1]

Seuraavassa (4.2.) tarkastellaan aluksi sitä, millä edellytyksillä (korvauksen alentamiseen tai täyteen korvaukseen johtaneen) sovitteluharkinnan jälkeen tuomittua vahingonkorvausvelkaa voidaan alentaa velkajärjestelyllä. Erityistä huomiota kohdistetaan sovitteluharkinnankin kannalta mielenkiintoisimpaan tilanteeseen, jossa poikkeuksellisen suuri vahinko ja korvausvelvollisen kvalifioitu tuottamus vaikuttavat eri suuntiin. Esimerkkinä käytetään edelleen pankinjohtajan tuottamuksellisesta luottopäätöksestä seuraavaa korvausvastuuta. Tämän jälkeen (4.3.) arvioidaan velkajärjestelyn tavoitteiden merkitystä sovitteluharkinnassa. Esille otetaan kysymys, voidaanko YksVelkL:n maksuvaraa ja perusturvaa koskevia säännöksiä käyttää apuna sovittelunormien tulkinnassa.

---

[1] Ks. *Vagner* s. 14 siitä, miten velkajärjestelyn vaikutus sovitteluun voidaan ymmärtää kahdella tavalla.

Tässä luvussa käsitellään ainoastaan yksityishenkilön velkajärjestelyä, ei yrityssaneerausta.[2] Yrityssaneerauksessa mahdollisuudet yksittäisen velan pääomamäärän alentamiseen ovat vähäisemmät kuin yksityishenkilön velkajärjestelyssä. Velkamäärän alentaminen on tosin YrSanL 44.1,4 §:n mukaisesti mahdollista vakuudettomien velkojen osalta osana saneeraustoimia, mutta se edellyttää, että lopputuloksen on oltava kunkin velkojan osalta vähintään yhtä hyvä kuin konkurssiin perustuvassa jaossa.[3] Lisäksi velkojat voivat kollektiivina estää saneerausmenettelyn YrSanL 8 luvun mukaista velkojien hyväksymistä vaadittaessa.[4]

4.2. Velkajärjestelysäännösten soveltumisesta vahingonkorvausvelkoihin

4.2.1. Yleistä

A. Velkajärjestelyn edellytykset. YksVelkL 9 §:n mukaan velkajärjestely voidaan myöntää maksukyvyttömälle velalliselle, joka ei kohtuudella kykene parantamaan maksukykyään selviytyäkseen veloistaan, jos toinen laissa mainituista kahdesta edellytyksestä täyttyy.[5]

> Edellytykset ovat: 1) maksukyvyttömyyden pääasiallisena syynä on velallisen maksukyvyn olennainen heikentyminen sairauden, työkyvyttömyyden, työttömyyden tai muun olosuhteiden muutoksen vuoksi pääasiassa ilman velallisen omaa syytä; tai
>
> 2) velkajärjestelyyn on muuten painavat perusteet ottaen huomioon velkojen ja niihin liittyvien velvoitteiden määrä suhteessa velallisen maksukykyyn.

Ensimmäinen edellytys ei useinkaan täyty vahingonkorvausvelkojen yhteydessä. Vaikka korvausvelvollinen olisikin työtön tai tilanne kuuluisi muun lainkohdan määreen piiriin, ei maksukyvyttömyys yleensä johdu tästä, vaan

---

[2] Ks. *Koulu* s. 2 av. 9 siitä, miten yrityssaneerausta on Yhdysvalloissa pyritty käyttämään suojakeinona tuotevastuuta vastaan.

[3] Ks. HE 182/1992 s. 47.

[4] Ks. *Koulu* s. 171–180 YrSanL:n mukaisen ryhmäjaon merkityksestä osana enemmistövaatimusta sekä mts. 199–200 lain mukaiseen päätöksentekomalliin liittyvistä periaatteellisista ongelmista.

[5] Lisävaatimuksena on tällöin, että velallisen varallisuus on käytetty saatavien maksamiseen lukuun ottamatta YksVelkL 5.2 §:ssä määriteltyyn perusturvaan kuuluvaa omaisuutta. Ks. HE 183/1992 s. 47–48.

tuomittu korvausvelvollisuus ylittää hänen maksukykynsä odottamattomista taloudellisista rasituksista riippumatta.[6] Jälkimmäinen edellytyksistä näyttäisi sen sijaan avaavan usein mahdollisuuden velkajärjestelyyn. Jos korvausvelvollisuus on huomattavan suuri ja ylittää selvästi velallisen maksukyvyn, lienee sen suuruutta pidettävä lainkohdan tarkoittamana »painavana perusteena».[7] Lainkohta on kirjoitettu sellaiseen muotoon, ettei sen soveltaminen edellytä mitään velkaantumiseen johtaneen toiminnan arvostelua. Tämä toteutetaan vasta selvitettäessä, onko velkajärjestelylle olemassa YksVelkL 10 §:n tarkoittamia yleisiä esteitä.[8]

B. Velkajärjestelyn yleiset esteet. YksVelkL 10 §:ssä luetellaan kymmenen yleistä estettä velkajärjestelyn myöntämiselle. Muutamat niistä voivat velkojen syntyperusteita koskevina tulla harkittavaksi vahingonkorvausvelkojen yhteydessä.

> Vahingonkorvausvelkojen kannalta huomionarvoisia ovat lähinnä YksVelkL 10 §:n 1, 3 ja 7 kohtien esteet.
>
> Velkajärjestelyä ei näiden lainkohtien mukaan voida ilman erityisiä vastasyitä myöntää, jos:
>
> »1) velallinen on tuomittu yhdestä tai useammasta rikoksesta, jolla hän on tavoitellut merkittävää taloudellista hyötyä, ja pääasiallinen osa veloista on määrätty maksettavaksi näiden rikosten johdosta;
>
> 3) pääasiallinen osa veloista on syntynyt elinkeinotoiminnassa, jossa

---

[6] *Koskelo* ja *Lehtimäki* s. 35 toteavat olosuhteiden muutoksen liittyvän velkajärjestelyperusteena tilanteisiin, joissa velkamäärä on alun perin ollut velallisen maksukyvyn puitteissa.

Arvioitaessa mittavan vahingonkorvauksen vaikutusta yksityishenkilön maksukykyyn on otettava huomioon, että maksamatta olevalle korvaussaatavalle lasketaan viivästyskorkoa (seitsemän prosenttiyksikköä yli Suomen Pankin vahvistaman KorkoL 3.1 §:n mukaisen viitekoron). Viivästyskoron määrä on nykyisellä korkotasolla (4,5 + 7 %) esimerkiksi miljoonan markan korvausvelan osalta lähes 10.000 markkaa kuukaudessa.

[7] Ks. *Koskelo – Lehtimäki* s. 38, jossa lainkohdan mainitseman painavan perusteena todetaan yleensä olevan käsillä, »kun velallisen maksukyvyn ja velkojen välillä vallitsee niin olennainen epäsuhde, että velallisella ei tosiasiassa ole mitään mahdollisuuksia selviytyä velkamäärästään ilman velkajärjestelyä.» Ks. myös KKO 1995:205.

[8] Ks. *Niemi-Kiesiläinen* s. 144–154, joka pohtii, riittääkö velkamäärän ja maksukyvyn mittava epäsuhta yksinään YksVelkL 9.2 §:n mukaiseksi painavaksi perusteeksi vai edellyttääkö velkajärjestely vielä joitakin esimerkiksi velkaantumisen syitä koskevia lisäedellytyksiä. Hän päätyy näkemykseen, jonka mukaan epäsuhta luo yksinään presumtion painavien perusteiden olemassaolosta. Presumtio on kuitenkin kumottavissa YksVelkL 10 §:n mukaisten esteperusteiden kanssa »samansuuntaisilla» seikoilla, vaikka estettä ei suoranaisesti näytettäisikään toteen.

on menetelty törkeän sopimattomasti velkojia kohtaan tai joka on ollut pääasiallisesti keinottelunluonteista;

7) velkojen perusteesta ja syntyolosuhteista, velallisen tavasta hoitaa talouttaan tai muista seikoista voidaan päätellä olevan todennäköistä, että velallinen on velkaantunut harkitusti velkajärjestelyä silmällä pitäen tai ilmeisen kevytmielisesti ottaen huomioon se, minkälaista harkintaa hänen asemassaan olleelta henkilöltä sellaisissa olosuhteissa kohtuudella voidaan edellyttää.»

Luetellut velkajärjestelyn esteet perustuvat velallisen toiminnan moraaliseen arvosteluun. Jos velkaantumiseen liittyy tietyn rajan ylittävää moitittavuutta,[9] ei velkajärjestelyn tarjoama mahdollisuus velkarasituksen lieventämiseen ole ilman erityisiä vastasyitä käytettävissä.

YksVelkL:a valmisteltaessa olivat eniten esillä normaalit luottotilanteet, joissa velallinen on ottanut rahalainaa ja hänen varansa eivät riitä velkojen takaisinmaksuun. Lakia laadittaessa kiinnitettiin huomiota myös takausvelkoihin.[10] Sen sijaan vahingonkorvausvelkojen asemaa ei erityisesti pohdittu. Tämä vaikeuttaa velkajärjestelyn esteiden soveltamista vahingonkorvaustilanteisiin, koska esimerkiksi YksVelkL 10,7 §:n tarkoittaman kevytmielisen velkaantumisen suhde vahingonkorvausvelkoihin on jäljempänä käsiteltävällä tavalla ongelmallinen.

YksVelkL 10,1 §:n rikollista taloudellisen edun tavoittelua koskeva velkajärjestelyn este on sisällöltään varsin selvä. Jos korvausvelvollisuus on aiheutunut esimerkiksi huolimattomaksi katsotusta luotonannosta, ei lainkohdan tarkoittamaa estettä ole olemassa kuin siinä tapauksessa, että luotonmyöntäjä on tavoitellut itselleen merkittävää taloudellista etua. Este voi täyttyä, jos luotonsaaja on luvannut maksaa pankinjohtajalle kannaltaan edullisesta luottopäätöksestä tai jos luotonsaajan suhde pankinjohtajaan on sellainen, että luotto on samastusta tai läheistä koskevien periaatteiden tarkoittamalla tavalla koitunut luotonmyöntäjän eduksi.[11] Luotonantotilanteessa esteeksi muo-

---

[9] Lainkohdista on syytä huomata kvalifikaatioiden merkitys (»*merkittävää* taloudellista hyötyä», »*törkeän* sopimattomasti», »*ilmeisen* kevytmielisesti»). Toiminnan vähäinen sopimattomuus tai harkitsemattomuus ei siten poista velkajärjestelyn mahdollisuutta, vaan voi tulla tässä mielessä anteeksi annetuksi.

[10] Ks. YksVelkL 10 luku.

[11] Yhtiöoikeudellinen samastus ja TakaisinsaantiL 3 §:n läheisen määritelmä ovat välineitä tosiasiallisen taloudellisen etuyhteyden tunnistamiseen ja oikeushenkilömuodon tai luovutuksen väärinkäytösmahdollisuuksien estämiseen, minkä vuoksi samankaltaista harkintaa voidaan esittää hyödynnettäväksi myös vahingonkorvausasioissa hyödyn saajan selvittämisen saadessa oikeudellista merkitystä. Ks. *Huttunen* s. 197–199 väärinkäytösnäkökohdista eri samastusilmiöiden yhteydessä.

dostuvia rikoksia voivat olla esimerkiksi RL 28:4–6:n kavallusrikokset, RL 30:8:n lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa tai RL 36:5:n luottamusaseman väärinkäyttö.[12] Pelkkä rikostunnusmerkistön täyttyminen ei YksVelkL 10,1 §:n mukaan riitä, vaan esteperuste on olemassa vain, jos velallinen on todella tuomittu rikoksesta.[13]

YksVelkL 10,3 §:n velkajärjestelyn este kohdistuu elinkeinotoimintaan, jossa on menetelty törkeän sopimattomasti velkojia kohtaan tai joka on ollut pääasiallisesti keinottelunluonteista.[14] Esteperuste tulee sovellettavaksi vain yritystoimintaa harjoittaneen yksityishenkilön velkajärjestelyssä. Sillä ei juuri ole merkitystä tutkimuksessa käytetyn pankinjohtajan korvausvastuu -esimerkin kannalta. Koska luottopäätösten tekeminen pankin orgaanina tai työntekijänä ei ole henkilökohtaisen elinkeinotoiminnan harjoittamista, ei este tule sovellettavaksi. Keinottelunluonteisuus-argumentilla saattaisi olla merkitystä lähinnä niissä tilanteissa, joissa luottopäätöksen tekijä on tavoitellut ratkaisullaan henkilökohtaista etua. Lain 10,3 §:n »elinkeinotoiminnassa»-määre estää kuitenkin lainkohdan ulottamisen näihin tilanteisiin, mutta sama seikka voitaneen ottaa huomioon lain 10,1 tai 10,7 §:n tarkoittamana esteenä.

C. Erityisesti kevytmielisestä velkaantumisesta. Ellei korvausvelvollista ole tuomittu rikoksesta, johon on liittynyt merkittävän taloudellisen edun tavoittelua, jää usein ainoaksi vahingonkorvausvelkojen järjestelyä rajoittavaksi lainkohdaksi YksVelkL 10,7 §. Ensimmäinen lainkohdan mainitsema este on harkittu velkaantuminen velkajärjestelyä silmällä pitäen.[15] Se ei voine juuri muodostua esteeksi vahingonkorvausvelkojen kohdalla. Korkeintaan tahallisesti aiheutetusta vahingosta johtuva vastuu saattaisi tulla rinnastetuksi harkittuun velkaantumiseen.[16] Sen sijaan toinen lainkohdan määrittelemistä esteistä, ilmeisen kevytmielinen velkaantuminen, on tärkeä vahingonkorvauksen sovittelun ja velkajärjestelyn keskinäisen suhteen kannalta.

---

[12] Ks. *Huhtamäen* s. 92–103 käytännön tapauksiin perustuvaa esitystä pankinjohtajien eduntavoittelurikosten muodoista.

[13] Ks. HE 183/1992 s. 50. Esimerkiksi syyntakeettoman henkilön tekemä rikostunnusmerkistön täyttävä teko ei siten estä velkajärjestelyn myöntämistä.

[14] Ks. keinottelunluonteisuuden tulkinnasta KKO 1995:22 (ään. 3–2), jossa huomiota kiinnitettiin rahoituksen velkaperusteisuuteen, tavoiteltujen voittojen suuruuteen ja toiminnan riskialttiuteen.

[15] Ks. *Niemi-Kiesiläinen* s. 193–194 esteeseen liittyvästä velkaantumisen tahallisuutta koskevasta edellytyksestä.

[16] YksVelkL 10,7 §:n mukainen este vaatii lisäksi, että harkittu velkaantuminen on tapahtunut nimenomaan velkajärjestelyä silmällä pitäen. Periaatteessa voidaan tietysti aja-

Velkajärjestelyn käyttöä vahingonkorvausvelkojen yhteydessä voidaan pyrkiä rajoittamaan esittämällä, että ainakin kvalifioidusta tuottamuksesta johtuva vahingonkorvausvastuu merkitsee kevytmielistä velkaantumista. YksVelkL 10,7 §:n sanamuoto viittaa tosin lähinnä normaaleihin rahalainoihin ja niiden käyttötarkoituksiin sekä velallisen odotettavissa olleeseen maksukykyyn. Ilmeisen kevytmielinen velkaantuminen -kriteerin käyttöä yleisenä velan syntyperusteeseen liittyvänä velkajärjestelyn rajoitussäännöksenä voidaan kuitenkin puolustaa sillä, että lainkohdalle lienee tarkoitettu yleislausekkeenomainen asema, jolla velkaantumisen syihin kohdistuva moraalinen arvostelu saadaan tuotua sääntelyn piiriin.[17]

Lainvalmisteluaineistossa esimerkkeinä ilmeisen kevytmielisestä velkaantumisesta on mainittu ylellisyyskulutukseen käytetty velka ja luotto, joka on otettu, vaikka velallisen on pitänyt tietää heikoista mahdollisuuksistaan sen takaisin maksamiseen.[18] Vahingonkorvausvelkojen suhdetta kevytmielisyyskriteeriin (sen enempää kuin muihinkaan velkajärjestelyn esteisiin) ei ole esitöissä käsitelty. Velkajärjestelylainsäädännön valmisteluun on kohdistettu kritiikkiä, ja tietyt puutteet ovat sääntelyn uutuus ja laajat vaikutukset huomioon ottaen ymmärrettäviä. Vahingonkorvauksen sovittelun ja velkajärjestelyn suhteen täydellinen sivuuttaminen on kuitenkin valitettavaa.[19]

YksVelkL 10 §:n esteiden luettelosta ilmenee yleisenä tavoitteena olevan, että velkajärjestelyä ei myönnetä, jos velkaantuminen on moitittavaa.[20] Jotta velallisen menettely estäisi velkajärjestelyn, täytyy paheksuttavuuden olla melko korkea-asteista (kevytmielisyyden on oltava *ilmeistä*).[21] Esimer-

---

tella, että henkilö aiheuttaa tahallaan vahingon ja suunnittelee pääsevänsä velkajärjestelyn avulla vapaaksi vastuusta. Tilanne olisi kuitenkin ratkaistavissa myös seuraavassa käsiteltävän kevytmielinen velkaantuminen -kriteerin soveltamisella.

[17] Ks. *Niemi-Kiesiläinen* s. 214, joka toteaa ilmeisen kevytmielisyyden muodostuneen oikeuskäytännössä selvästi eniten vedotuksi esteperusteeksi.

[18] Ks. HE 183/1992 s. 52.

[19] Vahingonkorvausvelvollisuus ei yleisesti ottaen ole merkittävä ylivelkaantumisen syy, mikä selittää lainsäätäjän huomion suuntautumista muihin tilanteisiin. Ks. *Tala – Muttilainen – Vasara* s. 16–18, jossa on käyty läpi 200 velkajärjestelyä koskevaa alioikeustapausta. He luokittelevat ylivelkaantumisen syyt kahdeksaan ryhmään mainitsematta lainkaan vahingonkorvausvelkoja.

[20] Ks. HE 183/1992 s. 25, jossa todettiin olevan »tärkeätä, että uuden järjestelmän piiriin ei voi päästä sellaisia henkilöitä, joiden velkaantumiseen liittyy yleisen yhteiskuntaja maksumoraalin kannalta arvelluttavia piirteitä.»

[21] Hyväksytyn velanoton kynnys on oikeuskäytännössä ollut verrattain korkealla. Ks. esimerkiksi KKO 1995:16 (ään. 4–1), jossa A oli vuonna 1988 ottanut yhdessä puolisonsa kanssa asuntolainaa 360.000 markkaa, vaikka hänellä oli aiemmasta yritystoimin-

kiksi nuoruuteen liittyvä harkintakyvyn puute ja ajattelemattomuus mainitaan hallituksen esityksessä moitearvostelua lieventävinä seikkoina, jotka voidaan ottaa huomioon velkaantumisen kevytmielisyyttä arvioitaessa.[22]

Elleivät lain 10 §:n muut esteet sulje velkajärjestelyn mahdollisuutta pois, täytynee 10,7 §:n tarkoittaman kevytmielisyyden sisältöä tulkita mainittu sääntelyn yleispäämäärä huomioon ottaen niin, että käsite kattaa ainakin joitakin erityisen moitittavia vahingon aiheuttamisen muotoja.[23] Kannanotto perustuu näkemykseen YksVelkL:n taustalla olevien arvojen ja tavoitteiden kokonaisuudesta. Kun keinottelunluonteisesta elinkeinotoiminnasta tai ilmeisen kevytmielisestä velanotosta syntyneitä velkoja ei voida järjestellä velallisen maksukykyä vastaaviksi, ei liene syytä ajatella, että kvalifioituun[24] tuot-

---

nasta velkoja, joista osasta velkojalla oli pantti, ainakin 270.000 markkaa. Lisäksi hän oli ostanut auton osamaksulla. KKO ei pitänyt velkaantumista ilmeisen kevytmielisenä, vaan kiinnitti huomiota muun muassa 1980-luvun loppupuolella vallinneisiin taloudellisiin oloihin ja asuntojen hintakehitystä koskeneisiin odotuksiin. KKO:n perusteluissa A:n toimintaa arvioitiin seuraavasti: »Vaikkakin asunnon ostamista saatetaan pitää harkitsemattomana A:n ja B:n oloihin nähden, kerrotunlaisen lainan ottamista perheen asuntotarpeen tyydyttämiseksi ei voida pitää ilmeisen kevytmielisenä velkaantumisena. Tämän vuoksi, vaikkakin A:n lisävelkaantumista vuonna 1990 osamaksusopimuksella ostetun auton johdosta on aihetta arvostella, A:n ei voida katsoa velkaantuneen ilmeisen kevytmielisesti hänen ottaessaan asuntovelkaa ja tehdessään autosta osamaksusopimuksen.» Samankaltaisesta perusteluformulaatiosta ks. KKO 1995:158. Ks. myös KKO 1995:18 ja 1995:112 (ään. 3–2). Jälkimmäisessä tapauksessa pankki oli evännyt haetun lisäluoton ja varoittanut asiakasta ylivelkaantumisesta. KKO:n vähemmistö piti luotonottamista tämän jälkeen toisesta pankista ilmeisen kevytmielisenä velkaantumisena. Enemmistö myönsi kuitenkin velkajärjestelyn.

Vertailukohtana ks. KKO 1995:15, jossa aviopuolisoiden katsottiin velkaantuneen ilmeisen kevytmielisesti, kun he olivat ottaneet yli 500.000 markkaa velkaa omakotitalon rakentamista ja osittain perheen elatusta varten, vaikka heillä oli ennestään yritystoiminnasta aiheutuneita velkoja noin 600.000 markkaa. Puolisoiden bruttotulot olivat yhteensä 12.500 markkaa kuukaudessa. Heidän piti KKO:n mukaan ymmärtää asuntovelan ottaessaan, ettei heillä tule olemaan mahdollisuuksia suoriutua siitä. Ks. myös KKO 1995:13, jossa eräät henkilöt olivat taanneet toistensa kulutusluottoja. Ratkaisuotsikon mukaan: »Erityisesti sillä perusteella, että A oli sitoutunut takaukseen vielä työttömäksi jäätyään, katsottiin, että hän oli velkaantunut ilmeisen kevytmielisesti.»

[22] Ks. HE 183/1992 s. 52.

[23] Tällöin vahingonkorvausvelka estää koko velkajärjestelyn. Toinen periaatteellinen mahdollisuus olisi toteuttaa velkajärjestely, mutta rajata vahingonkorvausvelka sen ulkopuolelle. Ks. tästä mahdollisuudesta ja siihen liittyvistä ongelmista SOU 1990:74 s. 227–228.

[24] Tässä käytetään kvalifioidun tuottamuksen käsitettä esitystekniikan yksinkertaistamiseksi erittelemättä kaikkia sen piiriin kuuluvia tuottamuksen muotoja. Kun aiemmin (2.3.4.1.–2.3.4.4.) on käsitelty tuottamuksen eri asteita ja osoitettu ne varsin monimuo-

tamukseen perustuva vahingonkorvausvelvollisuus olisi eri asemassa.[25] Tekojen vahingollisuudessa ja moitittavuudessa ei liene eroa ainakaan korvausvastuuseen joutuneen eduksi.

Esitetty kanta on omaksuttu ainakin yhdessä hovioikeusratkaisussa. Vaasan HO (2.9.1994, S94/268, T: 1442, lainvoimainen) hylkäsi velkajärjestelyhakemuksen, kun maksettavana ollut velka koostui yksinomaan törkeään pahoinpitelyyn perustuneesta vahingonkorvausvelasta. HO tulkitsi YksVelkL 10 §:n säännöstä niin, »että rikosperusteinen velkaantuminen on eräissä tapauksissa 7 kohdan tarkoittamaa kevytmielistä velkaantumista. A:n velkaantuminen perustui törkeään, tahalliseen rikokseen. Kun erityisiä vastasyitä ei ollut esitetty, velkajärjestelylle oli 10 §:n 7 kohdassa tarkoitettu este.»[26]

D. Sovittelun ja velkajärjestelyn rinnakkaisuus. Yleisesti (kvalifioidut tuottamuksen lajit sivuuttaen) on huomattava, ettei YksVelkL 10 §:n säännös estä vahingonkorvausvelkojen järjestelyä. Mitään VahL:n sovittelumahdollisuudesta johtuvaa periaatteellista estettäkään ei vahingonkorvausvelan alentamiselle velkajärjestelyn keinoin voitane säännösperustan puuttuessa asettaa.[27]

Sovittelu- ja velkajärjestelymahdollisuuksien rinnakkaisuus on monesti perusteltua, koska vahingonkorvausprosessissa ei käytännössä voida useinkaan tutkia velallisen maksukykyä yhtä perusteellisesti kuin velkajärjestelyssä.[28] Lisäksi vahingonkorvauksen sovittelussa pidetään silmällä vain korvausvelvollisen ja vahingonkärsijän välistä suhdetta, jolloin korvausvelvollisen muut velat jäävät sivuun (tosin velallisen taloudellista asemaa koskevaan sovittelun edellytykseen sisältyvinä). Velkajärjestelyyn sen sijaan kuuluu

---

toiseksi ryhmäksi, ei voida pitää mahdottomana, että kvalifioidun tuottamuksen (tahallisuuden tai törkeän huolimattomuuden) joukkoon voisi kuulua sellaisiakin tilanteita, joissa velkajärjestelyn salliminen on perusteltua. Onhan vahingonkorvauksen sovittelukin tällöin rajoitetusti mahdollista (ks. esimerkiksi KKO 1984 II 47 ja jaksossa 2.3.2.2.C. mainitut vakuutuksenantajan regressitapaukset). Tekstissä esitettyä voidaan kuitenkin puoltaa pääsääntönä.

[25] Ks. SOU 1990:74 s. 227–228, jossa pohditaan tarvetta rajoittaa velkajärjestelyn mahdollisuutta vahingonkorvausvelkojen kohdalla, kun taustalla on selvästi moitittava teko. Ks. myös *Hellners – Mellqvist* s. 75–76.

[26] Edellä on puollettu YksVelkL 10,7 §:n vielä laajempaa tulkintaa, jonka mukaisesti säännöksen tarkoittama este voisi ulottua myös kvalifioituihin tuottamusmuotoihin, vaikka rikosperuste ei olisikaan käsillä.

[27] Ks. jäljempänä 4.2.2.A. YksVelkL 9.2 §:n tulkintamahdollisuuksista.

[28] Ks. Tanskan oikeuden kannalta *Gomard – Wad* s. 146, jotka pitävät sovittelun ja velkajärjestelyn rinnakkaista käyttömahdollisuutta hyväksyttävänä.

velallisen kaikkien vastuiden täsmällinen tarkastelu ja velkojien keskinäisten suhteiden vahvistaminen. Vahingonkorvausvelan alentamiseen velkajärjestelyssä voi kuitenkin liittyä eräitä ongelmia, joita tarkastellaan jäljempänä (jakso 4.3.3.).

4.2.2. Sovittelun ja velkajärjestelyn vertailua

A. Vaihtoehtoja instituuttien suhteen hahmottamiseksi. Vahingonkorvauksen sovitteluun ja velkajärjestelyyn liittyy samankaltaisena päämääränä velallisen maksuvelvollisuuksien mitoittaminen hänen maksukykynsä ja kohtuusnäkökohdat huomioon ottaen. Lähtökohtien yhtenevyyden vuoksi voidaan kysyä, vaikuttaako toteutettu vahingonkorvauksen sovitteluharkinta velkajärjestelyn mahdollisuuksiin tai kääntäen tulevatko velkajärjestelyn päämäärät esille sovitteluharkinnassa.

Instituuttien suhde voidaan pyrkiä järjestämään sellaiseksi, että korvausvelvollisen maksettavaksi tulevaa määrää alennetaan mahdollisimman harvoin molemmissa vaiheissa. Ajatus saa tukea oikeudenkäytön sujuvuustavoitteista. Oikeusjärjestys on sekä asianosaisille aiheutuvien kulujen ja vaivan että tuomioistuinlaitoksen toiminnan kannalta varsin tehoton, jos samaa kysymystä (korvausvelvollisen maksukyvyn vaikutusta hänen lopulliseen maksuvelvollisuuteensa) joudutaan yleisesti arvioimaan kahdessa erilaisessa prosessissa.

Yksi tapa instituuttien keskinäisen suhteen ratkaisemiseksi olisi sovittelun priorisointi niin, että sovitteluharkinnan läpäissyttä korvausvastuun määrää ei pääsääntöisesti enää alennettaisi velkajärjestelyn keinoin.[29] Säännöstasolla ratkaisua voitaisiin perustella YksVelkL 9,2 §:n jälkimmäisellä edellytyksellä tulkitsemalla säännöstä niin, että velkajärjestelyyn ei olisi velkojen ja velallisen maksukyvyn suhteesta johtuvia painavia perusteita, jos velat koostuvat olennaisilta osin sovitteluharkinnan läpäisseestä vahingonkorvausvelasta. Velkajärjestelyn poissulkemista on edellä puollettu kvalifioituun tuottamukseen perustuvan vastuun osalta. Muissa tilanteissa velkajärjestelyn estymisen hyväksyttävyys on kuitenkin kyseenalainen muun muassa siksi,

[29] Jos velkajärjestelyn tarve perustuu YksVelkL 9,1 §:n mukaiseen velallisen sairauteen, työttömyyteen tms. maksukykyyn vaikuttavaan olosuhteiden muutokseen, on käsillä velkarasituksen alentamista puoltavia näkökohtia, joita ei ole voitu ottaa huomioon vahingonkorvausasiaa ratkaistaessa. Sovittelun priorisointiin velkajärjestelyn mahdollisuuksia kaventaen ei ainakaan tällöin ole perusteita, ja velkajärjestely tarjoaa keinon, jolla olosuhteiden muutoksesta johtuvaa korvausvastuun kohtuuttomuutta voidaan lieventää.

että sovitteluharkinnan kriteerit eivät ole samat kuin velkajärjestelyn edellytykset.[30]

B. Yhteisiä piirteitä. Sovitteluharkintaan vaikuttavia seikkoja täsmennettäessä ovat tulleet vahvimmin esille korvausvelvollisen taloudelliset olot, hänen menettelynsä laatu ja vakuutustilanne. Punnintaan voivat lisäksi vaikuttaa muun muassa vahingonkärsijän korvaustarve, korvausvelvollisen oman edun tavoittelu, hänen ikänsä ja työntekijäasemansa. Kun näkökohtia verrataan velkajärjestelyssä relevanttiin tosiseikastoon, havaitaan useita yhtäläisyyksiä, mutta mitenkään täysin samanlaisia tosiseikastot eivät ole.

Velkajärjestelyssä on lähtökohtana sovittelunormien tapaan velallisen maksukyky. YksVelkL:ssa on kuitenkin sovittelusäännöksiin nähden olennaisesti yksityiskohtaisemmat säännökset siitä, kuinka velallisen taloudellinen asema tulee prosessissa ottaa huomioon ja millainen taloudellinen rasitus velalliselle maksuohjelmassa jätetään. VahL:n sovittelusäännökset esitöineen sisältävät tähän verrattuna vain yleisiä viittauksia korvausvelvollisen varallisuusoloihin.[31] Velkajärjestelyä tarkoittava hakemus on lisäksi tehtävä YksVelkL 50.1 §:n mukaan erityisellä lomakkeella, joka sisältää huomattavan yksityiskohtaisen selvityksen velallisen taloudellisista oloista. Näin tuomioistuin saa velkajärjestelyprosessissa käyttöönsä selvästi enemmän ja yksityiskohtaisempaa tietoa velallisen taloudellisesta tilanteesta kuin vahingonkorvausprosesseissa voidaan olettaa yleensä esitettävän.

Velallisen menettelyyn kohdistuvalla moitteella on sijaa sekä sovittelun että velkajärjestelyn yhteydessä. Moitearvostelun merkitys ei kuitenkaan ole välttämättä täysin samanlainen: Vahingonkorvauksen sovittelumahdollisuudet kaventuvat edellä käsitellyllä tavalla sitä mukaa, mitä suurempi moite

---

[30] Lisäksi on mahdollista, että vahingonkorvausprosessissa ei esitetä sovittelutarvetta koskevaa väitettä (edes siinä muodossa, että tapauksen KKO 1981 II 102 osoittamalla tavalla lievennetty väittämistaakka täyttyy). Tällöin vahingonkorvauksen alentamiskysymys ei tule lainkaan punnituksi vahingonkorvausasian yhteydessä.

[31] Ks. HE 187/1973 s. 13, jossa VahL 2:1.2:n osalta mainitaan vain tavoitteena olevan vahingonkorvausvelvollisen kannalta selvästi loukkaavan ja kohtuuttoman tuloksen välttäminen. Kohtuuttomuuden yhdeksi ilmenemismuodoksi todetaan se, että korvausvastuu raunioittaisi velallisen ja hänen perheensä toimeentulon. VahL:n sovittelusäännösten suhdetta esimerkiksi yleisen sosiaaliturvan tasoon ei ole lakia valmisteltaessa täsmennetty. Myöskään KKO:n ratkaisujen perusteluissa ei korvausvelvollisen varallisuusoloja ole tavattu selvittää yksityiskohtaisesti. Tuomioistuinten omaksumat ratkaisulinjat esimerkiksi sen suhteen, kuinka suurta osuutta korvausvelvollisen tuloista ja varallisuudesta pyritään suojaamaan, jäävätkin ulkopuoliselle epäselviksi.

vahingon aiheuttamiseen voidaan kohdistaa.[32] Tahallisuuskaan ei silti sulje sovittelumahdollisuutta täysin pois, mutta tällöin edellytetään VahL 2:1.2 ja 4:1.2:n mukaisesti erityisiä syitä. YksVelkL 10 §:ssä luetellut velkajärjestelyn esteet perustuvat vastaavasti lähes yksinomaan velallisen menettelyn moitittavuuteen (muun muassa velkojen rikosperusteisuus ja siihen liittyvä hyötymistarkoitus, pakoilu ulosottomenettelyssä, harhaanjohtavien tietojen antaminen luottoa haettaessa).[33] Velkajärjestely voidaan esteperusteesta huolimatta myöntää, jos käsillä on »erityisiä vastasyitä», mikä osoittaa, että esteet ovat – samaan tapaan kuin tahallisuus sovitteluharkinnassa – vahvoja syitä velallisen kannalta kielteiseen ratkaisuun, mutta eivät silti poikkeuksettomia.

Aiemmin on puollettu mahdollisuutta tulkita YksVelkL 10,7 §:n »ilmeisen kevytmielinen velkaantuminen» -esteperustetta niin, että sen piiriin luetaan kvalifioidusta tuottamuksesta johtuva vahingonkorvausvelka, jolloin korvausvastuu ei velkajärjestelyn vuoksi alene enempää kuin sovittelunormeista on seurannut. Jos tämä tulkintavaihtoehto omaksutaan, voidaan sovittelun ja velkajärjestelyn tausta-arvoja pitää keskeisiltä osiltaan samansisältöisinä niiden velallisen moitittavalle menettelylle antaman merkityksen osalta. Esteperusteiden oikeusvaikutusten muodossa on kuitenkin se ero, että velkajärjestelyn esteellä on vahvempi joko-tai -sääntövaikutus kuin tuottamusasteella sovitteluharkinnassa, jossa korvauksen määrä voidaan valita hyvin monen vaihtoehdon joukosta. Erityisten vastasyiden olemassaolon arviointi tuo tosin tiettyä joustavuutta velkajärjestelyn esteiden harkintaan.

Useat muutkin sovitteluharkinnan kannalta relevantit seikat vaikuttavat myös velkajärjestelyn mahdollisuuteen: Oman taloudellisen edun tavoittelu vahingon aiheuttamisen yhteydessä on joissakin tapauksissa lähellä YksVelkL 10,3 §:ssä esteenä mainittua velkaantumista »elinkeinotoiminnassa, jossa on menetelty törkeän sopimattomasti velkojia kohtaan tai joka on ollut pääasiallisesti keinottelunluonteista».[34] YksVelkL:n perusteella on mahdollista lieven-

[32] Toisin sanoen sovittelua puoltavien seikkojen on saatava sovittelukynnyksen ylittymiseksi sitä suurempi painoarvo, mitä enemmän tuottamuksen laatu vaikuttaa vastakkaiseen suuntaan.

[33] YksVelkL 10,9 §:n »on perusteltua syytä olettaa, että velallinen ei tulisi noudattamaan maksuohjelmaa» ja 10,10 §:n aikaisemmin myönnetty velkajärjestely -esteet eivät (lain 10,1–8 §:n kohdista poiketen) välttämättä merkitse velalliseen kohdistuvaa moraalista arvostelua. Tosin lain 10,9 §:n esteen tulkinnassa voidaan ottaa huomioon muun muassa velallisen elintapojen epävakaus ja lyhytjännitteisyys, mitä voidaan pitää tietynasteisena moitteena. Ks. HE 183/1992 s. 53.

[34] Tätä yhteyttä vahventaa edellä (2.4.C.) omaksuttu tulkinta, jonka mukaan taloudellisen edun tavoittelu ei kaikissa muodoissaan ole sovittelua vastaan vaikuttava seik-

tää esimerkiksi velallisen aikaisemmasta[35] elinkeinotoiminnasta johtuvaa takausvastuuta. Velat ovat tällöin syntyneet toiminnasta, jolla on tavoiteltu itselle taloudellista etua, vaikkakaan tavoiteltu tuotto ei aina ole tavanomaista toimeentuloa suurempi. Velkajärjestelyyn ei kuitenkaan ole velkojen syntyolosuhteista johtuvia esteitä, ellei YksVelkL 10,3 §:n (tai 10,6 §:n) tarkoittamia seikkoja ole käsillä. Kun VahL:n esitöissä mainittu taloudellisen edun tavoittelu on sovittelusäännöksiä tulkittaessa perusteltua ottaa huomioon lähinnä silloin, kun koko edun tavoittelu sellaisenaan on tuottamuksellista, ei YksVelkL:n ja VahL:n taustalla olevissa arvostuksissa ole tältäkään osin mainittavaa eroa.

Korvausvelvollisen nuorta ikää on sovittelussa pidetty alhaista korvausta puoltavana tekijänä VahL 2:2:n liikkumavaran puitteissa. Samansuuntaista arvostusta osoittavat muutamat velkajärjestelyn edellytyksiin liittyvät lievennykset: Esimerkiksi velkaantumisen kevytmielisyyttä harkittaessa voidaan hallituksen esityksen mukaan ottaa velallisen nuoruus huomioon.[36] Samoin nuoruudesta johtuva ajattelemattomuus mainitaan seikkana, joka voi tulla kysymykseen YksVelkL 10 §:n tarkoittamana erityisenä vastasyynä velkajärjestelyn myöntämiseksi lain tarkoittaman esteen olemassaolosta huolimatta.[37]

---

ka, vaan tämä erityinen merkitys syntyy vasta, kun taloudellisen edun tavoittelu on siihen liittyvien laiminlyöntien, riskinoton tms. syyn vuoksi oikeudenvastaista.

[35] Jotta velkajärjestely tapahtuisi YksVelkL:n mukaan, on edellytyksenä, että elinkeinotoiminta on lakannut. Ks. HE 183/1992 s. 74. Muutoin YksVelkL:n soveltaminen ei lain 45 §:n mukaan tule kysymykseen, vaan mahdolliset velkoja koskevat toimet on perustettava YrSanL:iin lukuun ottamatta niitä tapauksia, joissa elinkeinon- tai ammatinharjoittajalle voidaan myöntää velkajärjestely YksVelkL 7 luvun mukaan (ks. edellytyksistä YksVelkL 45 §). Saneerausmuotojen suhteesta ks. *Niemi-Kiesiläinen* s. 63–69. Ks. elinkeinotoiminnan jatkumisen arvioinnista ratkaisu KKO 1995:168, jossa aiemmin elinkeinotoimintaa kommandiittiyhtiön vastuunalaisena ja äänettömänä yhtiömiehenä harjoittaneet velalliset AC ja BC olivat lopettaneet yhtiön toiminnan ja jatkaneet olennaisesti samansisältöistä toimintaa osakeyhtiössä, jonka kaikki osakkeet omisti D. KKO kiinnitti huomiota siihen, että osakeyhtiö toimi samalla ammattialalla ja samoissa tiloissa kuin kommandiittiyhtiö. Toiminta oli jatkunut keskeytyksettä. Lisäksi AC:n osakeyhtiöön sijoittama panos oli toiminnan aloittamisessa suurempi kuin kaikki osakkeet omistaneen D:n. AC:n ja BC:n osuus yhtiön toiminnassa oli kaikin tavoin määräävässä asemassa. Tämän vuoksi KKO katsoi »selvitetyksi, että osakeyhtiö on tosiasiassa perustettu siinä tarkoituksessa, että AC ja BC voivat entiseen tapaan jatkaa elinkeinotoiminnan harjoittamista ja kuitenkin samalla sen estämättä saada velkajärjestelyn.» Kun AC ja BC jatkoivat entistä elinkeinotoimintaa, tuli velkajärjestelyn mahdollisuutta arvioida YksVelkL 7 luvun erityissäännösten perusteella.

[36] Ks. HE 183/1992 s. 52.

[37] Ks. HE 183/1992 s. 53.

C. Vahingonkärsijän intressit. Vahingonkorvauksen sovittelun ja velkajärjestelyn perusteiden keskeisin ero on siinä, kuinka vahingonkärsijän (velkojan) asema otetaan huomioon. VahL 2:1.2:ssä vahingonkärsijän varallisuusolot (4:1.1:ssä käytetään ilmaisua »vahinkoa kärsineen tarve») on nimenomaisesti mainittu sovitteluun vaikuttavana seikkana. Edellä (2.2.1.A.–2.2.1.B.) on katsottu, että vahingonkärsijän taloudellisella tilanteella on merkitystä sovittelua vastaan vaikuttavana tekijänä etenkin silloin, kun vahingonkorvauksen kaventaminen uhkaisi loukatun osapuolen toimeentuloa tai muita tärkeitä etuuksia.

Velkajärjestelyä koskevissa säännöksissä arviointi perustuu olennaisesti yksipuolisemmin pelkästään velallisen taloudellisiin oloihin. Velkajärjestelyn YksVelkL 9 ja 10 §:ssä säännellyissä edellytyksissä ja esteissä ei mitenkään kiinnitetä huomiota siihen, millaisessa asemassa velkojat ovat ja millainen tarve suorituksen saamiseen kullakin heistä on. Myöskään velkajärjestelyn sisältöä koskevassa YksVelkL 5 luvussa ei näitä näkökohtia ole otettu huomioon. Velkajärjestelyn keinot määräytyvät yksinomaan sen mukaan, onko kyseessä vakuusvelka. Tavallisten velkojen vähimmäiskertymää on puolestaan säännelty vain niiden tapausten osalta, joissa velallisella on omistusasunto. Velkajärjestelyssä maksettavaksi vahvistettavat saamiset määräytyvät siten velkojien tarpeesta riippumatta lähtien toisaalta velallisen asemasta ja toisaalta vakuustilanteesta.

Tämä sovittelun ja velkajärjestelyn perusteiden ero tarjoaa yhden näkökulman instituuttien suhteen tarkasteluun. Jos vahingonkärsijän korvaustarve on estänyt vahingonkorvauksen olennaisen alentamisen VahL:n sovittelusäännösten perusteella, näyttää YksVelkL:n normisto kuitenkin sallivan lopulta maksettavan korvauksen kaventamisen. Näin vahingonkärsijän korvaustarve säilyttää todellisen merkityksensä vain silloin, kun tuomittu vahingonkorvaus ei ole niin suuri, että velkajärjestelyn edellytykset täyttyvät tai kun velallinen ei muusta syystä hae velkajärjestelyä. Voidaankin kysyä, onko sovittelun ja velkajärjestelyn suhde tältä osin tarkoituksenmukainen ja olisiko YksVelkL:iin sen säännösten yleensä joustava muoto huomioon ottaen ollut aihetta lisätä myös velkojan erityistarpeita koskeva säännös.[38]

[38] Edellä 2.2.1.B. on arvioitu tilannetta, jossa sekä vahingonkärsijän korvaustarve että täydestä korvauksesta vahingonaiheuttajalle koituva rasitus ovat molemmat suuria. Tutkimuksessa päädyttiin puoltamaan vahingonkärsijän korvausintressin asettamista etusijalle. Velkajärjestely näyttäisi kuitenkin voivan täytäntöönpanovaiheessa johtaa päinvastaiseen lopputulokseen.

4.3. Velkajärjestelyn tavoitteiden vaikutus sovitteluharkinnassa

4.3.1. Täytäntöönpanon ulkopuolelle jäävät varat velkajärjestelyssä

A. Lähtökohtia. Velkajärjestelyn taloudellisten päämäärien käyttäminen apuna sovitteluharkinnassa korvauksen kohtuutonta rasittavuutta arvioitaessa on huomionarvoinen mahdollisuus. Koska velallisen taloudellisille oloille sovittelussa annettava sisältö jää aiemmin todetulla tavalla lainsäädännön ja oikeuskäytännön perusteella melko täsmentymättömäksi, ei velkajärjestelyn tavoitteiden hyödyntämiselle sovitteluharkinnassa ole ainakaan suoranaisia lainsäädännöstä johtuvia esteitä. Sovittelun ja velkajärjestelyn mukaisen taloudellisen rasituksen saattaminen keskenään yhdenmukaisiksi vähentäisi korvausvelvollisten tarvetta hakea velkajärjestelyä vahingonkorvausasian ratkaisemisen (ja sovitteluväitteen tutkimisen) jälkeen. Prosessien ketjuuntumista ei voida pitää oikeudenkäytön sujuvuuden kannalta hyvänä etenkään silloin, kun velallisella ei ole vahingonkorvausvelan ohella muita merkittäviä velkoja.

Velkajärjestelylainsäädännön tavoitteiden huomioon ottaminen vahingonkorvauksen sovitteluharkinnassa merkitsisi lähinnä sitä, että korvausvelvollisen varallisuusoloille kyettäisiin antamaan täsmällisempi sisältö kuin VahL:n säännöksistä ja oikeuskäytännöstä muuten seuraa. Aiemmin on todettu, että vahingonkorvausoikeudessa on kohdistettu vain niukasti huomiota siihen, miltä osin korvausvelvollisen tulot ja omaisuus tulee käyttää korvauksen suorittamiseen ja mitä hänelle itselleen voidaan jättää. YksVelkL:ssa on olennaisesti tarkemmin säännelty ylivelkaantuneen yksityishenkilön varojen käyttämistä velkojen suorittamiseen. Pääperiaatteet on ilmaistu YksVelkL 5 §:ssä, jonka merkitystä vahingonkorvauksen sovittelulle on aihetta pohtia.

> YksVelkL 5.1–2 §:ssä säädetään: »*Tulojen ja varallisuuden käyttäminen velkojen suoritukseksi.* Velkajärjestelyssä velallisen on käytettävä velkojensa suoritukseksi kaikki ne tulot, joita hän ei tarvitse välttämättömiin elinkustannuksiinsa ja elatusvelvollisuudesta aiheutuviin menoihin (maksuvara).
>
> Velallisen perusturvaan kuuluva varallisuus voidaan muuttaa rahaksi vain 15, 29 ja 33 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa. Perusturvaan kuuluvaan varallisuuteen luetaan velallisen omistusasunto, hänen ja hänen perheensä kohtuullinen asuntoirtaimisto ja kohtuullisen tarpeen mukaiset henkilökohtaiset tavarat sekä työvälineet ja niihin rinnastettavat esineet, joita velallinen tarvitsee toimeentulonsa turvaamiseen. Jos velallisella on muuta varallisuutta, se on aina käytettävä velkojen suoritukseksi.«

YksVelkL:n avainkäsitteitä ovat säännöksestä ilmenevällä tavalla *maksuvara* ja *perusturva*. Velallisen tuloista käytetään velkojen suorittamiseen maksuvara. Velallisen varallisuus taas käytetään velkojen maksamiseen kokonaan lukuun ottamatta perusturvaan kuuluvaa omaisuutta, joka voidaan realisoida vain tiettyjen edellytysten täyttyessä.

B. Maksuvaran ja perusturvan sisällöstä. YksVelkL:sta ei suoraan ilmene, mitä velallisen välttämättömiin elinkustannuksiin luetaan. Yksi mahdollinen vertailukohta on lakisääteisen perusturvan taso. Suomessa tämä tulominimi on täyden kansaneläkkeen määrä, jota myös toimeentulotuen perusosa vastaa.[39] YksVelkL:ssa kriteeriksi asetetaan nimenomaan elinkustannusten *välttämättömyys*, mikä viittaa velallisen kannalta varsin tiukkaan arviointiin. Näin lakisääteistä perusturvaa vastaavaa elatusmenojen tasoa voitaisiin puoltaa laskentaperusteena.

Toisaalta toimeentulotuki on tarkoitettu viimesijaiseksi ja tilapäiseksi sosiaaliturvan muodoksi,[40] joten sen taso ilmentää näkemystä kaikissa tapauksissa alimmasta mahdollisesta elintasosta. Kun velkajärjestelyn mukaisen maksuohjelman kestoaika on tavallisimmin viisi ja mahdollisesti kymmenenkin vuotta, voidaan epäillä, että lyhytaikaiseksi sosiaaliturvamuodoksi tarkoitetun toimeentulotuen taso on liian alhainen YksVelkL:n mukaisia välttämättömiä elinkustannuksia laskettaessa.[41] Oikeuskäytännössä velallisen elinkustannuksiin onkin yleensä varattu noin 20–25 prosentilla toimeentulotuen tason ylittävä määrä.[42] YksVelkL:n esitöissä on myös mainittu tarpeesta käyttää jonkin verran korkeampaa laskentaperustetta.[43]

Perusturvaan luettavan varallisuuden keskeinen kohde on velallisen omistusasunto. Omistusasunnon kohdalla harkinnanvaraa voi jäädä lähinnä sen suhteen, ylittääkö se velallisen kohtuullisen asumistason, jolloin velallisen tulee vaihtaa asuntonsa kohtuullista tasoa vastaavaan ja käyttää ylijäämä velkojen suoritukseksi.[44] Myös asuntoirtaimiston ja henkilökohtaisten tavaroi-

[39] Ks. HE 183/1992 s. 43.

[40] Ks. *Huhtanen* s. 2–3.

[41] Ks. *Koskelo – Lehtimäki* s. 127.

[42] Ks. *Niemi-Kiesiläinen* s. 244. Kanta perustuu oikeusministeriön 25.1.1993 antamiin ohjeisiin.

[43] Ks. HE 183/1992 s. 44. Ks. KKO 1996:3 (ään. 4–1) siitä, miten elinkustannukset on velallisen suostumuksella voitu ottaa huomioon alempina (ja toimeentulotuen tasoa pienempinä) vakuusvelkojen maksuvaraa laskettaessa kuin tavallisten velkojen vähimmäiskertymää määritettäessä.

[44] YksVelkL:n esitöissä tämä vaatimus on perustettu YksVelkL 9 §:n velkajärjestelyn edellytyksiä koskevan säännöksen loppuosaan »eikä velallinen kohtuudella kykene

den yhteydessä voi tulkintaongelmia aiheuttaa kohtuullisena pidettävä taso, johon kuuluvan omaisuuden käyttämistä velkojen suorittamiseen ei vaadita. Lain esitöissä ei oteta kantaa esimerkiksi kodinkoneiden ja teknisten laitteiden asemaan.[45] Vaikka pesukone, televisio tms. laite ei olekaan varsinaisesti toimeentulon kannalta välttämätön, voitaneen katsoa, että tällaiset kotien varusteluun hyvin yleisesti kuuluvat koneet ja laitteet ovat kohtuullista asuntoirtaimistoa.[46] Kantaa voidaan perustella YksVelkL:n yleispäämääriin kuuluvalla tavoitteella antaa velkaantuneelle henkilölle mahdollisuus korjata taloudellinen tilanteensa ja säilyttää toimintakykynsä.[47]

YksVelkL 5 §:n mukaan velallisen käyttöön jäävät tulot ja hänelle pääsääntöisesti jäävä varallisuus ovat monesti yksityishenkilöiden taloudellisiin oloihin nähden siinä määrin merkittäviä, että velkojen suorittamiseen jää käytettäväksi vain niukasti varoja. Velallinen saattaakin selvitä veloistaan jopa sellaisella maksuohjelmalla, jossa ei ole lainkaan tavallisia velkoja koskevaa maksuvaraa, eivätkä velkojat saa tällöin osaakaan saatavistaan.[48] Näissä tapauksissa lienee myös verrattain yleistä, ettei velallisella ole YksVelkL 5 §:n tarkoittaman perusturvan ulkopuolelle jäävää omaisuutta, jolloin mitään varallisuuttakaan ei voida käyttää velkojen suorittamiseen.

Oikeusministeriö on asettanut työryhmän YksVelkL:n uudistamista varten. Lakiehdotusta ei ole vielä julkistettu, mutta alustavien tietojen mukaan tarkoituksena on rajoittaa velkajärjestelyn myöntämistä silloin, kun velallisella ei ole maksuvaraa. Uudistuksella pyrittäisiin muun muassa lisäämään

---

parantamaan maksukykyään voidakseen selviytyä veloistaan aiheutuvista menoista.» Ks. HE 183/1992 s. 45.

[45] Ks. KKO 1994:141, joka osoittaa pyrkimystä välttää ainakin suppeinta mahdollista perusturvan tulkintaa. Tapauksessa oli kysymys siitä, voitiinko auto katsoa velallisen perusturvaan kuuluvaksi, kun velallisen puoliso tarvitsi sitä työmatkoihinsa. KKO vastasi kysymykseen myöntävästi perustellen ratkaisuaan puolisoiden yhteisellä taloudella ja julkisten kulkuyhteyksien hankaluudella. Tapauksessa velkajärjestely oli aloitettu molempien puolisoiden osalta.

[46] Tavanomaisia kodinkoneita tai viihde-elektroniikkaa ei käytettyinä yleensä onnistuta myymään kuin vaatimattomalla hinnalla. YksVelkL:n esitöiden mukaan velallinen ei ole velvollinen muuttamaan rahaksi sellaista varallisuuttaan, jonka myymisestä ei todennäköisesti kertyisi tuottoa. Ks. HE 183/1992 s. 45–46. Ks. vastaavasti hyödyttömän ulosoton kiellosta UL 4:15 ja *Halila – Havansi* s. 116–117. Tämän päämäärän suuntainen, joskin hieman laajentava tulkinta tukee osaltaan näkemystä, jonka mukaan jälleenmyyntiarvoltaan vähäarvoisia koneita ja laitteita ei tarvitse käyttää velkojen suorittamiseen.

[47] Ks. HE 183/1992 s. 22.

[48] Ks. *Tala – Muttilainen – Vasara* s. 48. Heidän tutkimuksessaan 35 % vahvistetuista maksuohjelmista oli sellaisia, joissa tavallisille veloille ei tullut lainkaan kertymää.

kannustimia tulojen hankintaan niin, että velkajärjestelyyn pääseminen voisi edellyttää ansioiden lisääntymistä.

4.3.2. Vaikutus vahingonkorvauksen perimismahdollisuuksiin

Korvausvelvollisen taloudellinen asema sovitteluharkinnan osana on periaatteessa yksinkertaista tarkentaa YksVelkL:n päämäärien mukaiseksi. Tällöin tavoitteena on, että velalliselle jätetään se osa tuloista ja varallisuudesta, jota ei velkajärjestelyssä YksVelkL 5 §:n mukaan käytettäisi velkojen maksuun.[49]

Velkajärjestely kaventaa edellä todetulla tavalla huomattavasti velkojen maksamiseen käytettäviä tuloja ja varallisuutta. Etenkin jos korvausvelvollinen on pieni- tai keskituloinen henkilö, jolla ei ole mainittavaa perusturvan ylittävää varallisuutta, johtaisi YksVelkL:n periaatteisiin sopeutettu vastuun sovittelu usein selvään poikkeamiseen täydestä korvauksesta ja tarjoaisi vahingonkärsijälle vain niukan hyvityksen. Vahingonkorvausvelka on normaalisti vakuudetonta velkaa,[50] joten perusturvaan kuuluvan varallisuuden rahaksi muuttaminen ei olisi mahdollista kuin omistusasunnon osalta YksVelkL 33 §:n tarkoittamissa tilanteissa.

YksVelkL 33 §:n mukaan omistusasunto on pääsääntöisesti muutettava rahaksi, ellei velallinen kykene enintään kymmenen vuotta kestävän maksuohjelman aikana suorittamaan tavallisista veloistaan vähintään lain 32.2 §:n mukaista vähimmäiskertymää.[51]

> Vähimmäiskertymästä on YksVelkL 32.2 §:ssä verraten mutkikas määritelmä. Lain mukaan: »Tavallisten velkojen vähimmäiskertymään luetaan: 1) mahdollinen ylijäämäarvo, joka saadaan, kun velallisen omis-

[49] Ks. *Nørgaard – Vagner* s. 297 av. 6, jotka katsovat Tanskan ulosotto- ja velkajärjestelylainsäädännön antavan viitteitä siitä, missä määrin korvausvelvollisen voidaan vaatia realisoivan varojaan korvauksen suorittamiseksi. Ks. myös *Vinding Kruse – Møller* s. 325.

[50] Vahingonkorvausperusteinen velka voi olla vakuusvelkaa vain, jos korvauksen suorittamisesta on annettu vakuus korvausasian selvittämisen (oikeusprosessin tai sopimuksen) yhteydessä tai jos vastuu perustuu vakuuden turvaaman sopimusvelvoitteen rikkomiseen.

[51] Ks. maksuohjelman pituudesta KKO 1995:33, jossa YksVelkL 30.3 §:n säännöstä maksuohjelman kestosta tulkittiin niin, ettei maksuohjelmaa voitu velallisen säilyttäessä asuntonsa määrätä viittä vuotta pidemmäksi sillä perusteella, että velkojille kertyisi vähimmäiskertymää suurempi maksuosuus. Viittä vuotta pidemmän maksuohjelman tarkoituksena katsottiin olevan pelkästään sen mahdollistaminen, että velallinen voisi pitää asuntonsa, vaikka hän ei kykenisi suorittamaan vaadittavaa vähimmäiskertymää viidessä vuodessa.

tusasunnon todennäköisestä myyntihinnasta vähennetään rahaksimuuttokustannukset, niiden velkojen määrä, joista asunto on vakuutena, sekä sellainen pääomamäärä, jonka turvin velallisen ja hänen perheensä asuminen edullisimman saatavissa olevan vaihtoehdon mukaan tulisi turvatuksi (asumissuojaosuus); sekä 2) se kertymä, jonka enintään viisi vuotta kestävä maksuohjelma tuottaisi tavallisille velkojille, jos velallisen asumiskustannukset arvioidaan sen mukaan, että hänen ja hänen perheensä asuminen järjestetään edullisimman saatavilla olevan vaihtoehdon mukaan.»

Lakitekstiin liittyviä tulkintakysymyksiä voidaan valaista esimerkillä. Oletetaan, että velkajärjestelyssä on kysymys 400.000 markan vahingonkorvausvelasta. Velallisella ei ole muita velkoja. Velallinen omistaa kohtuullista tarvettaan vastaavan asunnon, josta voidaan olettaa saatavan myyntikustannusten jälkeen myyntihintana 500.000 markkaa.

Saadusta hinnasta on ensimmäisen laskutavan mukaan vähennettävä asumisen turvaamiseksi tarvittava pääomamäärä. Jos oletetaan, että edullisempi omistusasunto ei tyydytä velallisen ja hänen perheensä asumistarvetta YksVelkL:n tarkoittamalla tavalla, jää jäljelle vain mahdollinen alempi vuokra- tai asumisoikeusasuntoon riittävä pääomamäärä. Tarvittava pääomamäärä riippuu siitä, millaista tuottoa pääomalle oletetaan saatavan.[52] Jos pääomalle lasketaan esimerkiksi kuuden prosentin korko (jonka saaminen riskittä, verovaikutukset huomioon ottaen, ei nykyisin ole kovin todennäköistä) ja sopivan asunnon vuokraksi oletetaan 3.000 markkaa kuukaudessa, tarvittava pääoma on 600.000 markkaa. Tällöin YksVelkL 32.2 §:n 1-kohdan tarkoittama arvo on – 100.000 markkaa.

Negatiivinen luku on varsin tavallinen tulos lainkohdan ensimmäisestä laskutavasta.[53] Tavallisten velkojen vähimmäiskertymä määräytyy tällöin pelkästään säännöksen 2-kohdan mukaan.[54] Tällä toisella laskutavalla määritetään velkojalle viiden vuoden maksuohjelmassa tuleva kertymä, kun velallisen asuminen järjestetään edullisimman saatavissa olevan vaihtoehdon mukaan. Käyttämällä aiemman esimerkin arvoja saadaan asumiskustannusten määräksi mahdollista vuokratason nousua lukuun ottamatta 180.000 markkaa. Jos velallisen tulot kattavat hänen välttämättömät elinkustannuksensa, voidaan asunnon myynnistä saadun tulon ja mainittujen asumiskustannusten erotus (320.000 markkaa) laskea kokonaan vähimmäiskertymään.

Asunnon realisoimatta jäämisen edellytys on YksVelkL 33 §:n mukaan, että velallinen kykenee enintään 10 vuoden maksuohjelman aikana maksamaan tavallisia velkoja vähintään vähimmäiskertymän osoit-

[52] Ks. *Niemi*, DL 1993 s. 731–732 laskennassa huomioon otettavan koron vaikutuksesta asumissuojaosuuden suuruuteen.

[53] Ks. *Niemi*, DL 1993 s. 732–733. *Niemi-Kiesiläinen* s. 306.

[54] Ks. HE 183/1992 s. 67–68.

taman määrän. Asunnon realisointi voi monesti maksukyvyn puuttuessa käydä välttämättömäksi. Velkajärjestelyn hakeminen ei tällöin estä täytäntöönpanon kohdistamista asuntoon, vaikkakin asumiskustannuksiin varattava osuus jää laskennallisesti velkojen suorittamiseen käytettävien varojen ulkopuolelle.[55]

Mahdollisuutta realisoida velallisen asunto velkojan saatavien tyydyttämiseksi hämärtävät YksVelkL 33 §:ssä olevat lisäykset. Niiden mukaan omistusasuntoa ei kuitenkaan ole muutettava rahaksi, vaikka velallinen ei maksuohjelman mukaan maksaisikaan vähimmäiskertymää, jos realisointi »lisäisi tavallisille veloille tulevaa kertymää tai jakoosuutta vain vähän taikka jos kohtuullista muuta asuntoa ei ole saatavissa.» Jälkimmäistä kriteeriä tarkennetaan esitöissä niin, että se koskee lähinnä vain tilanteita, joissa velallinen tarvitsee sairautensa tai vammansa vuoksi erityisesti varustellun asunnon, jota ei ole saatavissa.[56]

Edellä lausuttu osoittaa, että mahdollisuus käyttää velallisen omistusasuntoa hänen velkojensa maksamiseen riippuu huomattavan monista punninnoista. Osa näistä on laskentateknisiä ja muun muassa niihin liittyvien rahallisten arvostusten vuoksi ongelmallisia. Osa normeista taas jättää runsaasti harkintavaltaa tuomioistuimelle. Lopputuloksen arviointi ei voi muuttujien moninaisuudesta ja joustavuudesta johtuen olla useinkaan kovin tarkkaa.

Ilmeistä on kuitenkin, että velkajärjestelyn mukaisten omaisuuden säilyttämispäämäärien käyttäminen sovitteluharkinnassa vähentäisi sitä korvausvelvollisen varallisuutta, jota voidaan käyttää korvauksen suorittamiseen. YksVelkL:n mukaiset omistusasunnon säilyttämistä koskevat normit ovat siinä määrin mutkikkaita, että niiden mukaista harkintaa tuskin oltaisiin valmiita toteuttamaan vahingonkorvauksen sovittelun yhteydessä ilman tähän velvoittavaa säännöstä. Sovitteluharkintaan kuuluvaa korvausvastuun rasittavuuden arviointia ei ole muutenkaan luontevaa tehdä teknisen laskentakaavan kautta, koska sellainen hämärtäisi pohjimmaista kysymystä hyväksyttävän rasituksen laajuudesta. Esitetystä huolimatta on mahdollista ottaa YksVelkL:n omaisuuden säilyttämistavoitteet huomioon yleispiirteisesti sitoutumatta lain laskutekniikoihin. Seuraavaksi tarkastellaan, onko olemassa oikeusinstituuttien tällaisen »yhteensovittamisen» estäviä vastasyitä.

---

[55] Ks. *Niemi-Kiesiläinen* s. 308, joka täsmentää, ettei asumissuojaosuutta käytetä velallisen hyödyksi todellisena pääomasijoituksena, vaan sillä on vain laskennallinen, velkojen suorittamiseen käytettäviä varoja kaventava merkitys.

[56] Ks. HE 183/1992 s. 68.

4.3.3. Velkajärjestelyn tavoitteiden mahdollisia ongelmia

Sitä vastaan, että velkajärjestelyn taloudellisia tavoitteita pyritään ottamaan huomioon vahingonkorvauksen sovitteluharkinnassa, voidaan esittää ainakin kolmenlaisia huomautuksia. Velkajärjestelyperiaatteiden yhdistäminen sovitteluharkintaan saattaisi ensinnäkin heikentää vahingonkärsijän oikeuksia kohtuuttomasti.[57] Toiseksi on mahdollista, että vahingonkorvausnormiston ja velkajärjestelyn tavoitteissa tai tausta-arvoissa on yhteensovittamisen estäviä eroavuuksia. Lisäksi sovittelun ja velkajärjestelyn yhteyksien lisääminen saattaisi olla prosessuaalisesti ongelmallista, jos vahingonkorvausasian käsittelyssä on esimerkiksi hankala ottaa huomioon sellaista aineistoa, joka normaalisti tulee esille velkajärjestelyssä.

4.3.3.1. Vahingonkärsijän aseman heikkeneminen

A. Yleistä. YksVelkL 5 §:n mukaisten päämäärien yhdistäminen sovitteluharkintaan heikentää korvauksensaajan asemaa vain, jos »perinteisten» sovitteluperiaatteiden katsotaan johtavan laajempaan korvaukseen. Kuten aiemmin on todettu, ei VahL:sta, sen valmisteluaineistosta tai KKO:n käytännöstä löydy selviä kannanottoja siihen, kuinka laajalti korvausvelvollisen toimeentuloa ja varallisuutta tulee sovittelusäännösten tulkinnassa suojata.

VahL:n valmistelun yhteydessä korvausvelvollisuuden kohtuuttomuutta määriteltiin muun muassa seuraavin ilmaisuin: »joka täysin tuhoaa hänen taloutensa», »vahingonkorvausvelvollisen kannalta selvästi loukkaava ja kohtuuton» ja »raunioittaisi kokonaan hänen ja hänen perheensä toimeentulon».[58] Huomio kiinnittyy ensinnäkin määreisiin »täysin», »selvästi», »kokonaan», jotka näyttävät edellyttävän, että korvausvastuu on huomattavan suuri rasitus velalliselle ennen kuin sovittelu on perusteltua. Oikeuskäytännössä sovittelukynnys ei kuitenkaan ole ollut niin korkealla kuin esitöiden sanavalinnoista voisi päätellä. Esimerkiksi tapauksissa KKO 1978 II 149 (vahinko 13.208,75 markkaa), 1979 II 14 (vahinko 6.409,01 markkaa) ja 1982 II 140 (vahinko 15.490 markkaa) korvauksia on soviteltu, vaikka täysi korvauskaan ei olisi välttämättä johtanut poikkeuksellisen pitkäaikaiseen rasitukseen.[59]

---

[57] Velkajärjestelymahdollisuus voisi tehdä sovittelun estäneistä seikoista (vahingonkärsijän korvaustarve, vahingonaiheuttajan tahallisuus tms.) merkityksettömiä. *Vinding Krusen* ja *Møllerin* s. 325 sanoin: »Hvad nytter det at undlade at lempe, hvis skyldneren opfylder betingelserne for gældssanering og herefter opnår denne?»

[58] Ks. HE 187/1973 s. 13.

[59] Aiheutuneiden vahinkojen nykyarvo vaihtelee noin 15.000 markasta runsaaseen

Velkajärjestelyn tarkoituksena on YksVelkL 5.1 §:stä ilmenevällä tavalla turvata velalliselle välttämättömiin elinkustannuksiin ja elatusvelvollisuudesta johtuviin menoihin riittävä osa tuloista. Jos vahingonkorvausvastuu olisi niin suuri, ettei velalliselle jäisi korvausvelan maksamisen aikana varoja välttämättömiin elinkustannuksiin, olisi vastuun vaikutus hänen talouteensa siinä määrin huomattava, että VahL:n esitöiden sanamuodot toimeentulon raunioitumisesta näyttäisivät tarjoavan pohjan sovittelulle. YksVelkL 5.1 §:n välttämättömien elinkustannusten turvaamista koskevan periaatteen käyttäminen sovitteluharkinnan taloudellisten edellytysten arvioinnissa ei siksi näytä laajentavan sovittelumahdollisuuksia vahingonkärsijän etuja vaarantavalla tavalla.

B. Omistusasunnon säilyttämistavoite. Jos sovitteluharkinnassa otetaan huomioon YksVelkL:n mukainen pyrkimys säästää velallisen omistusasunto eksekuutiolta, vahingonkärsijän oikeus korvaukseen saattaa heikentyä olennaisesti. Vastuun kaventumisella on tällöin lisäksi reaalista merkitystä, koska velallisen varallisuuteen kuuluu arvokas ja kohtalaisen helposti realisoitava kohde. Kohtuullista tarvetta vastaavan omistusasunnon suojaamistavoite johtaisi siihen, että korvausvelvollisen taloudelliset olot puoltaisivat ainoastaan sellaista vastuun määrää, jonka korvausvelvollinen kykenee maksamaan välttämättömät elinkustannuksensa ylittävillä tuloillaan ja muuta omaisuuttaan kuin asuntonsa (ym. YksVelkL 5.2 §:n mukaiseen perusturvaan kuuluvat omaisuuserät) realisoimalla.[60]

Omistusasunnon suojaamistavoite ei sovitteluharkinnan osana saisi yksinään aikaan korvausvastuun kaventumista. Korvausvelvollisen taloudelliset olothan ovat vain yksi sovitteluharkinnassa vaikuttava seikka. Velallisen taloudellinen tilanne on kuitenkin aiemmin käsitellyllä tavalla siinä määrin vahva punnintatekijä, että sen puoltaessa vahvasti sovittelua voivat oikeastaan vain kaksi vastakkaiseen suuntaan vaikuttavaa seikkaa johtaa toiseen tulokseen (tai kaventaa olennaisesti sovittelun määrää). Nämä korvausvelvollisen taloudellisten olojen kanssa kilpailevat perusteet ovat vahingonkär-

30.000 markkaan. Tällainen vastuu on epäilemättä etenkin nuorelle henkilölle (jollainen oli vastaajana tapauksissa KKO 1978 II 149 ja 1982 II 140) tuntuva, mutta tuskin ehdottomasti »talouden kokonaan tuhoava» tai »toimeentulon raunioittava».

[60] Velkajärjestelyperiaatteiden soveltaminen sovitteluun sallisi lisäksi kohtuullisen asumistason ylittävän asunnon realisoimisen. Uuden alemman standardin täyttävän asunnon hankkimisen jälkeen ylijäävä osa myyntihinnasta käytettäisiin tällöin vastuiden maksamiseen.

sijän korvaustarve ja korvausvelvollisen tuottamuksen laatu (mukaan lukien taloudellisen edun tavoittelu -argumentti).

Etenkään jos vahingonkärsijänä on suuryritys tms. vakavarainen taho, ei korvaustarve johda siihen, että korvausvelvollisen omistusasunnon suojaamistavoite menettäisi merkityksensä. Vahingonkärsijän korvaustarve tulee kokonaisarviossa vahvemmin esille, kun esimerkiksi yksityishenkilön asunto tai toimeentulon kannalta tärkeä irtaimisto vahingoittuu, eikä vahingonkärsijällä ole vahingon kattavaa vakuutusta.[61] Tällöin voidaan joutua valitsemaan, kumman osapuolen on kärsittävä hänen toimeentuloaan heikentävä taloudellinen menetys. VahL:a valmisteltaessa kysymykseen suhtauduttiin niin, että vahingonkärsijän korvaustarpeen suuruuden katsottiin estävän sovittelun.[62] Näin vahingonkorvausnormisto näyttää olevan sillä kannalla, että jos joko vahingon tuottamuksellaan aiheuttanut tai vahingonkärsijä joutuu kantamaan elinoloihinsa raskaasti vaikuttavan muutoksen, jää taakka korvausvelvolliselle. Ratkaisua voidaan perustella tuottamusargumentilla: jos vahingon kantaminen on kummallekin raskasta, käytetään tuottamuksen olemassaoloa tekijänä, joka ohjaa vastuunjakoa koskevaa valintaa.[63]

Koska vahingonkärsijän korvaustarve ainakin joissakin tapauksissa estää sovittelun, merkitsisi YksVelkL:n mukainen korvausvelvollisen asunnon suojaaminen tältä osin VahL:n päämääriin heikosti sopivaa tavoitetta. Kun YksVelkL:n tavoitteet vaikuttaisivat kuitenkin vain korvausvelvollisen taloudellisten olojen kautta, ja nämä taloudelliset olot tulevat arvioiduiksi muita sovitteluharkinnan punnintatekijöitä vasten, ei YksVelkL:n mukaisen omistusasunnon säilyttämispäämäärän tuominen välillisesti sovitteluharkinnan osaksi johtaisi automaattiseen vahingonkärsijän aseman heikentymiseen. Tiettyä asteittaista siirtymistä kohti laajempaa sovittelumahdollisuuttaa ilmeisesti kuitenkin tapahtuisi, koska korvausvelvolliselle aiheutuva rasitus saisi asun-

[61] Vakuutuksen puuttumista yksityishenkilöltä ei liene useinkaan kohtuullista pitää myötävaikutuksena (sen enempää VahL 6:1:n merkityksessä kuin VahL 2:1.2:n mukaisena sovitteluperusteenakaan). Erityisesti näin on, jos vakuutuksen puuttuminen on vahingonkärsijän taloudellinen asema huomioon ottaen ymmärrettävää. Ks. edellä 2.5.5.B.

[62] VahL:n esitöissä (HE 187/1973 s. 13) asia ilmaistaan niin, että sovittelu ei tule kysymykseen, jos vahingonkärsijän korvaustarve on suuri. Perustelutekstistä voi saada vaikutelman, jonka mukaan korvaustarpeen suuruus tekisi muista sovitteluharkinnassa yleensä vaikuttavista seikoista merkityksettömiä. Korvaustarpeen vaikutusta ei ole pakko ymmärtää aivan näin jyrkäksi. Jos vahingonkärsijän korvaustarve on huomattava, mutta myös sovittelun puolesta puhuu joukko vahvoja tekijöitä (esimerkiksi korvausvelvollisen heikko taloudellinen asema, lievä tuottamus), saatettaneen korvausvastuuta ehkä sovitella ainakin jonkin verran.

[63] Ks. *von Caemmerer*, RabelZ 1978 s. 7 tuottamuksesta riskinjakoperiaatteena.

non suojaamista tavoiteltaessa sovitteluperusteena suuremman painoarvon kuin muuten.

C. Suhde ulosottonormistoon. Jos maksettavaksi tuomittu vahingonkorvaus ylittää velallisen maksukyvyn, korvausvelan suorittamiseen voidaan käyttää pakkokeinoin se osa velallisen tuloista ja varallisuudesta, jonka ulosmittaamiseen ei ole esteitä.[64]

Palkkatulosta on lähtökohtaisesti UL 4:6.1:n mukaan ulosottokelpoista yksi kolmasosa, mutta kuitenkin enintään kolme neljäsosaa siitä määrästä, joka ylittää velallisen omaan ja perheensä elatukseen tarvitseman määrän. UL 4:6.3:ssa säädetään lisäksi, että aina on jätettävä ulosmittaamatta vähintään niin paljon kuin velallinen tarvitsee itsensä ja perheensä elättämiseen. Rajoitus on varsin samankaltainen kuin YksVelkL 5.1 §:n säännös, jolla välttämättömät elinkustannukset rajataan velkojen maksuun käytettävien varojen ulkopuolelle. Hyväksyttävien elinkustannusten määrä on kuitenkin velkajärjestelykäytännössä ollut suurempi kuin suojaosuus ulosotossa.[65] Silti ei voida ehdottomasti sanoa, että ulosotossa velallisen palkasta saataisiin suurempi osa saatavien tyydyttämiseen kuin velkajärjestelyssä. Tulos voi joskus olla päinvastainenkin: YksVelkL 5.1 §:ssä todetaan, että velkojen suoritukseksi on käytettävä kaikki ne tulot, joita velallinen ei tarvitse välttämättömiin elinkustannuksiinsa. Sen sijaan UL 4:6.3:ssa kielletään ulosmittaamasta palkasta enempää kuin edellä mainitut murto-osat.

> Palkan ulosmittausta koskevat rajoitukset kaventavat korvauksen perimismahdollisuutta tehokkaasti, kun velallinen on suurituloinen. Jos esimerkiksi korvausvastuuseen tuomitulla yritysjohtajalla on uudesta työsuhteesta nettotuloa 30.000 markkaa kuukaudessa, ei tästä voida käyttää kuin 10.000 markkaa velkojen lyhentämiseen huolimatta siitä, että jäljelle jäävä osuus ylittää selvästi elatukseen tarvittavan määrän. Jos taas mainittuja ansioita nauttiva henkilö olisi velkajärjestelyn kohteena, hän joutuisi käyttämään kaikki välttämättömät elinkustannukset ylittävät tulonsa velkojen maksamiseen.

---

[64] Ks. *Gomard – Wad* s. 146, jotka näkevät vahingonkorvauksen sovittelun merkityksen siinä, että velalliselle sallitaan ulosottolainsäädännön mukaista minimiä korkeampi elintaso. Ks. *Hellner,* SvJT 1984 s. 153, joka vielä mainittuna ajankohtana piti SkL 6:2:n sovittelusäännöstä periaatteellisesti vähemmän tärkeänä kuin ulosottorajoituksia. Perusteluna hän esitti sovittelusäännöksen vaikeasti täyttyvät soveltamisedellytykset. Myöhemmässä oikeuskäytännössä sovittelukynnys ei kuitenkaan ole Ruotsissakaan ollut erityisen korkealla (ks. esimerkiksi jaksossa 2.3.5.3. käsiteltyjä rikostapauksia).

[65] Ks. *Niemi,* DL 1993 s. 724.

Esimerkki on luonnollisesti harvinainen, ja perustuu muun muassa oletukseen, jonka mukaan velallisella ei ole ulosmittauskelpoista omaisuutta.[66] Silti se osoittaa periaatteellisen mahdollisuuden, jossa ulosmittausrajoitukset sallivat velalliselle varsin korkean elintason.

Velallisen varallisuuden käyttäminen velkojen suoritukseksi on kysymys, jonka sääntelyssä ulosotto- ja velkajärjestelylainsäädäntö johtavat erilaisiin tuloksiin. Vaikka UL 4:5:n säännös ulosmittauksesta erotettavasta varallisuudesta muistuttaakin YksVelkL 5.2 §:n säännöstä perusturvaan kuuluvasta varallisuudesta, säännösten välillä on selkeä aste-ero. YksVelkL 5.2 §:ssä velkojen maksun ulkopuolelle jätetään *kohtuullinen* asuntoirtaimisto ja *kohtuullisen* tarpeen mukaiset henkilökohtaiset tavarat sekä työvälineet. UL 4:5.1:ssä ulosmittausta rajoitetaan vain *välttämättömien* huone- ja talouskalujen, tarpeellisten työvälineiden sekä eräiden erityisesineiden osalta.[67] Käytännön merkityksensä menettäneenä beneficium-etuna on lisäksi jätettävä ulosmittaamatta UL 4:5.2:n mukaan 150 markan (300 markan, jos velallisella on perhe elätettävänään) arvosta irtaimistoa, ellei ulosmittauksesta erotettavien työvälineiden arvo nouse mainittuun summaan.

Kun ulosottolainsäädännössä ei ole mitään velallisen omistusasunnon ulosotosta erottamista koskevia säännöksiä, on ulosoton piiriin kuuluva omaisuus usein laajempi kuin se, joka voidaan omistusasunnon säilyttämiseen tähtäävän velkajärjestelyn yhteydessä käyttää saamisen suoritukseksi. Näin YksVelkL:n mukainen velallisen omaisuuden säilyttäminen johtaa siihen, että velkojan mahdollisuus saada suoritus saamisestaan kaventuu. Erityisesti tämä tulee esille, kun velallisen omaisuuteen kuuluu omistusasunto.

---

[66] Esimerkin todenmukaisuutta voidaan lisätä oletuksella, jonka mukaan velallisen varallisuus on jo käytetty korvaussaamisten suorittamiseen ja kysymys on vain maksamatta jääneestä korvausvelasta.

[67] Ks. KKO 1982 II 58, jossa tavanomaisen jääkaappi-pakastin -yhdistelmän todettiin olevan ruokatavaroiden kylmäsäilytystilan puuttuessa huoneistosta UL 4:5:ssä tarkoitettu ulosmittauksesta erotettava talouskalu. Kun ratkaisussa on kiinnitetty huomiota muiden kylmäsäilytystilojen puuttumiseen erottamista puoltavana perusteena, voidaan pitää varsin kyseenalaisena, voitaisiinko UL:n säännösten perusteella erottaa ulosmittauksesta sellaisia normaaleja kodinkoneita ja laitteita, joiden suojaamista velkajärjestelyssä edellä on (kylläkin potentiaalimuodossa) esitetty.

Ks. *Niemi-Kiesiläinen* s. 241, joka pitää suotavana, että UL:n tulkinnassa otettaisiin huomioon velkajärjestelyasioissa muodostuva käytäntö velalliselle jäävän omaisuuden määrittämisessä. *Tepora* s. 26–27 puoltaa velkajärjestely- ja ulosottolainsäädännön sisällöllistä lähentämistä, koska muutoin velalliset ovat keskenään eriarvoisessa asemassa riippuen siitä, osaavatko he – tai haluavatko he (erilaiset esteet, kuten takaajien asema, huomioon ottaen) – hakea velkajärjestelyä.

Velkajärjestelylainsäädäntö tarjoaa kuvatulla tavalla velalliselle laajemmat mahdollisuudet säilyttää omaisuuseriä kuin ulosottosäännöstö: Vahingonkorvausvelkojan tosiasiassa saaman suorituksen määrää rajoittavat aina vähintäänkin ulosottolainsäädännön erottamisnormit.[68] Vahingonkorvauksen sovittelu kaventaakin velkojan tosiasiassa saamaa hyvitystä ainoastaan silloin, jos soviteltua määrää suuremman korvauksen ulosmittaaminen olisi ollut mahdollista.[69] Jos velallisen varallisuusoloja arvioidaan sovittelussa sen mukaan, että YksVelkL 5:2:n tarkoittamaan perusturvaan kuuluvan omaisuuden käyttämistä korvausten suorittamiseen pidetään yleensä kohtuuttomana, merkitsee se vahingonkärsijän aseman heikentämistä. Kun toisaalta sovittelun luonnollisena sisältönä on velkojan saamisoikeuden kaventaminen, ongelma saa relevantin sisällön vasta kysyttäessä, ovatko YksVelkL:n päämäärät vahingonkorvausoikeudellisen sovittelun tarkoituksen mukaisia vai sille vieraita.

> YksVelkL:n mukaisten arvostusten vaikutusta sovitteluharkintaan voidaan valaista esimerkillä. Pankinjohtaja A:n on näytetty tuottamuksellaan aiheuttaneen pankille 2.000.000 markan vahingon. A:n varallisuus koostuu omistusasunnosta tavanomaisine irtaimistoineen (arvo 600.000 markkaa) sekä kesäasunnosta (arvo 200.000 markkaa). Hänen nettotulonsa ovat 10.000 markkaa kuukaudessa.
>
> Jos sovitteluharkinnassa lähdettäisiin YksVelkL:n kaltaisista omaisuuden säilyttämispäämääristä, pyrittäisiin velalliselle jättämään kohtuulliseksi katsottava omistusasunto. Korvausvelan suorittamiseen voitaisiin siten käyttää kesäasunnon arvo ja kohtuullinen osuus tuloista. Tulojen käyttämistä korvauksen maksamiseen vaikeuttaisi kuitenkin pankin oikeus velkoa heti koko korvaussaatavaa, jolloin A ei voisi estää asunnon realisoimista vetoamalla siihen, että hän kykenisi tuloillaan maksamaan korvauksen esimerkiksi muutaman vuoden aikana. YksVelkL:n kaltainen tavoitteenasettelu (ja pyrkimys välttää tarvetta velkajärjestelyn hakemiseen) puoltaisi korvauksen sovittelemista noin 250.000 markkaan.
>
> Ellei omaisuutta pyrittäisi jättämään velalliselle, tulisi korvauksen suorittamiseen käyttää A:n koko varallisuus. Lisäksi hänen palkkatuloistaan olisi ulosmitattavissa noin 40.000 markkaa vuodessa. Riippuen siitä, kuinka pitkäaikainen maksurasitus hyväksyttäisiin ennen kohtuuttomuuden täyttymistä, sovitellun korvauksen määrä voisi olla esimerkiksi 1.000.000 markan luokkaa. Vahingonkärsijälle tuleva korvaus olisi joka tapauksessa selvästi ensimmäistä vaihtoehtoa suurempi.

---

[68] Ks. *Roos* s. 113, jonka mukaan sosiaalisten piirteiden korostuminen ulosottolainsäädännössä heikentää vahingonkorvauksen toimivuutta vahinkojen peittämiskeinona.

[69] On tietysti mahdollista, että velallinen maksaa vapaaehtoisesti korvausta enemmän kuin UL:n perusteella voitaisiin ulosmitata.

Jälkimmäistä vaihtoehtoa arvioitaessa voidaan jälleen palata kohtuuttomuuden sisällön täsmennyksiin VahL:a koskevassa hallituksen esityksessä.[70] Sellainenkaan korvaus, joka johtaa velallisen omaisuuden realisoimiseen, ei ilman muuta merkitse, että korvaus raunioittaa kokonaan velallisen toimeentulon. Hänellehän jää palkan suojaosuus, joka ilmeisesti riittää tavanomaisiin elinkustannuksiin. Toisaalta voidaan sanoa, että omistusasunnon menettämistä ja usean vuoden maksuvelvollisuutta voitaneen yleensä pitää esitöiden tarkoittamalla tavalla korvausvelvollisen kannalta selvästi loukkaavana ja kohtuuttomana.

On muistettava, että kuvatut kaksi ääripäätä eivät ole ainoat mahdollisuudet, vaan sovitellun korvauksen määrä voi vaihdella niiden välillä. Kun harkinnassa otetaan huomioon muutkin sovitteluun vaikuttavat tekijät, tämä välittävien ratkaisujen mahdollisuus tulee yhä selvemmin näkyviin.

Siltä osin kuin ulosmittaussäännökset sallivat YksVelkL 5 §:n tavoitteet huomioon ottaen soviteltua korvausta laajemman täytäntöönpanon, olisi periaatteessa mahdollista tarjota vahingonkärsijälle tehokkaampaa suojaa. Vahingonkärsijän asema ei kuitenkaan heikkene olennaisesti, vaikka korvausvelvollisen varallisuusolot otetaan VahL 2:1.2:n mukaisessa sovittelussa huomioon niin, että tulkinta-apua haetaan YksVelkL:n tavoitteista. YksVelkL:n päämäärien yhdistäminen sovittelukriteereihin ei sellaisenaan uhkaa vahingonkärsijän asemaa, koska siitä, että velallisen varallisuusolot puoltavat sovittelua, ei vielä seuraa vastuun alentamista. Vahingonkärsijän korvaustarve ja korvausvelvollisen tuottamuksen laatu ym. seikat otetaan erikseen harkinnassa huomioon. Ne voivat tarvittaessa estää vastuun sovittelun, jolloin esimerkiksi velallisen omistusasunto voidaan käyttää korvausvelan suorittamiseen.[71] Velallisen taloudellisen tilanteen sovitteluperusteena saama painoarvo voi kylläkin olla jonkin verran suurempi, jos arviointi perustetaan YksVelkL:n käsityksiin hyväksyttävästä rasituksesta. Vaikutusta on mahdollista tasapainottaa niin, että myös sovittelun vastasyille annetaan aiempaa herkemmin korkea painoarvo. Tällöin YksVelkL:a mukaileva sovitteluetu kohdistuisi lähinnä sellaisille vahingonaiheuttajille, joiden kohdalla ei ole merkittäviä sovittelua vastaan vaikuttavia syitä.

---

[70] Ks. edellä 2.1.1.B.

[71] On kuitenkin mahdollista, että korvausvelvollinen hakee velkajärjestelyä, jolloin hänen omistusasuntonsa säästämiskysymys tulee uudelleen punnituksi velkajärjestelyn edellytyksiä, esteitä ja vähimmäiskertymää koskevien normien mukaan. Vahingonkärsijän korvaustarve ja kvalifioitu tuottamus, ellei sitä luokitella kevytmieliseksi velkaantumiseksi, eivät tällöin estä vastuun kaventamista.

D. Maksuvelvollisuuden kesto. Edellä on päädytty näkemykseen, jonka mukaan YksVelkL:n mukaisin taloudellisin tavoittein suoritettu vahingonkorvauksen sovittelu ei heikennä vahingonkärsijän asemaa olennaisesti enempää kuin jo VahL:n sovittelusäännöksistä (muullakin tulkintatavalla) ja ulosottorajoituksista johtuu. Kannanottoa on kuitenkin tarkennettava ottamalla huomioon aikaperspektiivi ja se, kuinka pitkältä ajalta maksukertymä lasketaan.

Sovittelun ja velkajärjestelyn tärkeä ero on, että velkajärjestelyssä mukana olleet velat lakkaavat velkajärjestelyn tultua läpiviedyksi eli yleensä viiden vuoden maksuohjelman jälkeen.[72] Muutoin vahingonkorvausvelkaa voidaan sen sijaan periä kuinka kauan tahansa, kunhan vanhentuminen vain katkaistaan. Jos soviteltu vahingonkorvaus määritetään YksVelkL:n mukaisten velkojen maksuun käytettävien varojen perusteella, on korvausvastuun mitoittamisen kannalta tärkeää, kuinka pitkää maksuaika silmällä pitäen korvausmäärä vahvistetaan.

YksVelkL:n tavoitteiden yhdistämistä sovitteluharkintaan on edellä perusteltu tarpeella välttää prosessien ketjuuntumista. Sisällöllisenä perusteluna voidaan todeta, että velkajärjestelynormisto ilmentää lainsäätäjän uudehkoa kannanottoa velallisen ja velkojien oikeussuojantarpeiden punnintaan. Mainitut näkökohdat puoltavat myös YksVelkL:n mukaisen maksuohjelman kestoajan käyttämistä arvioinnissa. Toisaalta tämä ratkaisu merkitsee varsin selkeää korvauksensaantimahdollisuuden periaatteellista kaventumista. Korvausvelan määrä vahvistettaisiin tällöin sellaiseksi, että se olisi korvausvelvollisen välttämättömät elinkustannukset ylittävillä tuloilla maksettavissa viidessä vuodessa tms. soveliaaksi katsotussa ajassa.

Vaikka rajoitus periaatteessa merkitsee korvauksensaantimahdollisuuden olennaista kaventamista, voitaneen sitä pitää perusteltuna. Syynä tähän on ensinnäkin edellä käsitelty prosessien ketjuuntumisperuste. Ellei velkajärjestelylle ole YksVelkL 10 §:n mukaisia esteitä, korvausvelvollisella olisi joka tapauksessa mahdollisuus saada vastuunsa rajoitetuksi maksuohjelman mukaiseksi. Lisäksi lienee käytännössä harvinaista, että velalliselta onnistuttaisiin jatkuvasti perimään ulosmittauksen suojaosuuden ylittävä osa tuloista

[72] Lyhyempikin maksuohjelma voi tulla kysymykseen eräin YksVelkL 30.2 §:ssä säädetyin velallisen olosuhteita ja suorittamia maksuja koskevin edellytyksin. Säännöksen tulkinnasta ks. KKO 1995:142, jossa maksuohjelman kestoksi vahvistettiin neljä vuotta. Kestoajan lyhentämistä puoltavana perusteena mainittiin se, että velallisaviopari oli jo ennen velkajärjestelyn hakemista myynyt molemmat asuntonsa ja käyttänyt kaikki näin saadut varat velkojen maksuun. Tässä yhteydessä he olivat menettäneet heillä rivitalohuoneiston arvossa olleen netto-omaisuutensa.

korvauksen lyhentämiseen. Ylivelkaantumisen vaikutus työhalukkuuteen lienee huomattava, ellei velallinen voi odottaa velkojen tulevan maksetuksi kohtuullisessa ajassa. Näin YksVelkL:n mukaisen maksuohjelman keston käyttäminen mittapuuna sovitellun korvauksen määrää vahvistettaessa ei yleensä heikennä vahingonkärsijän tosiasiallisia korvauksensaantimahdollisuuksia, vaikka näin teoriassa tapahtuukin.

4.3.3.2. Vahingonkorvausvastuun erityispiirteet

Toinen mahdollinen kriittinen huomautus YksVelkL:n tavoitteiden sovitteluharkintaan yhdistämistä kohtaan on, että vahingonkorvausvaatimukset voivat olla tyypiltään (normaaleista sitoutumisperusteisista veloista eroten) sellaisia, ettei vahingonaiheuttajan omaisuuden ym. intressien suojaaminen ole niiden yhteydessä perusteltua. Argumenttia voidaan kehittää lähtemällä siitä, että vahingon aiheutuminen merkitsee – nimenomaan sopimuksenulkoisessa suhteessa[73] – odottamatonta menetystä vahingonkärsijälle. Jos vahingonkärsijän ei katsota myötävaikuttaneen vahingon aiheutumiseen tai sen laajuuteen,[74] hän ei useinkaan ole voinut etukäteen arvata vahingon syntymistä.[75]

Vahingonkärsijän suojaamistarpeen perusteella voidaan esittää, että vaikka vahingonkorvausta voidaan korvausvelvollisen intressien ym. seikkojen niin

---

[73] Sopimusperusteinen vahingonkorvausvastuu toimii monesti laiminlyödyn velvoitteen surrogaattina (välillisiä vahinkoja koskeva korvausvelvollisuus on erillinen, surrogaattiajatukseen huonosti sopiva ilmiö). Jos velvoitteiden yhteismäärää ollaan valmiita alentamaan velkajärjestelyn keinoin, ei sopimusrikkomuksesta seurannutta korvausvastuuta ole yleensä aihetta kohdella eri tavoin. Ks. *Hellners – Mellqvist* s. 74, jotka huomauttavat, ettei sopimusperusteisilla korvausveloilla ole suurta merkitystä yksityishenkilöiden velkajärjestelyissä.

[74] Myötävaikutustilanteita voidaan erotella sen mukaan, kohdistuuko myötävaikutus vahingon aiheutumiseen vai vahingon laajuuteen. Esimerkki ensin mainitusta on tapauksen KKO 1985 II 154 kaltainen tilanne, jossa yhtiö (sen hallitus) salli toimitusjohtajan virheellisen kirjanpitomenettelyn jatkua siitä tietoisena. Vahingon laajuuteen vaikuttava myötävaikutus voi puolestaan ilmetä esimerkiksi vahinkoa rajoittavien toimien laiminlyöntinä.

[75] Vahingonkorvausvastuun erityispiirteenä voidaan viitata myös preventiotarpeeseen. *Kleineman*, JT 1993–94 s. 791 esittää tämän vuoksi, että maksuvelvollisuuden rajoittaminen tulisi tahallisella rikoksella aiheutettujen vahinkojen yhteydessä toteuttaa pikemminkin täytäntöönpanovaiheessa: »Allmänpreventionen kunde kanske få ett i allmänhetens ögon mer acceptabelt genomslag om en individs samtliga skulder beaktades på exekutionsstadiet och inte vid bedömningen när man orsakat skadan.»

vaatiessa sovitella, sovittelua ei kuitenkaan tulisi viedä niin pitkälle, että korvausvelvollisen omaisuuden käyttöä korvausvelkojen suorittamiseen rajoitettaisiin YksVelkL:n tavoin. Joissakin tapauksissa olosuhteet (esimerkiksi vahingonkärsijän korvaustarve ja velallisen kvalifioitu tuottamus) voivatkin puoltaa ratkaisua, jossa velallisen sellainenkin omaisuus, joka kuuluisi YksVelkL 5.2 §:n mukaiseen perusturvaan, käytetään korvauksen maksamiseen.

Vahingonkorvausvelkaan liittyviä erityispiirteitä saatetaan kuitenkin monissa tapauksissa käyttää myös perusteena sen puolesta, että korvausvelvollisen perusturvaan kuuluvaa omaisuutta suojataan realisaatiolta.[76] YksVelkL:n mukainen velkajärjestely kohdistuu käytännössä pääsääntöisesti sellaisiin velkoihin, joiden syntyminen on ollut tahdonilmaisuperusteista ja joissa velallinen on saanut hyväkseen velkamäärää vastaavan edun. Velallinen on toiminut tietoisesti ottaessaan vastaan tietyn luoton ja sitoutuessaan sen takaisinmaksamiseen. Kun luottosuhdetta tarkastellaan takaisinmaksuvelvoitteen osalta, ei edes se, että heikompi sopimuspuoli saattaa olla tietämätön joistakin velvoiteasemansa erityispiirteistä, vähennä pääoman takaisinmaksua koskevan sitoumuksen merkitystä velvoitteen luonnollisuuden vuoksi.[77] Lisäksi velallinen on saanut täyden hyödyn vastaanottamastaan luotosta. Kun velkamäärän alentaminen on näistä seikoista huolimatta YksVelkL:n mukaan mahdollista, voidaan esittää, että samojen tavoitteiden mukainen vastuun alentaminen on vahingonkorvausasioissa paikallaan sitä suuremmalla syyllä. Vahingonkorvausvastuuhan ei tahallisuustilanteita lukuun ottamatta seuraa yhtä tietoisesta toiminnasta kuin oikeustoimeen sitoutuminen. Lisäksi vahingon-

[76] Vahingonkorvausvelan erityispiirteillä voidaan lähtökohdista riippuen argumentoida kumpaankin suuntaan. Ratkaisevaa on, millaisia arvolähtökohtia ja tavoitteita pidetään harkinnan perusteina, joiden pohjalta argumentteja kehitellään. Oikeudellisen ratkaisun saaman suunnan riippuvuus näistä perusoletuksista on yksi sovellus ns. duck-rabbit -teesistä, jonka mukaan havaitsemisen tulokset riippuvat siitä, millaiset teoreettiset oletukset ohjaavat havaintoja. Ks. *Trigg* s. 5–6, 13–14.

[77] Ks. MT 1992:29, jossa MT hylkäsi kuluttaja-asiamiehen kieltovaatimuksen, jota oli perusteltu muun muassa sillä, että televisiossa esitetty luottomainos ei antanut todellista kuvaa luottosuhteen solmimisesta seuraavista kuluttajan takaisinmaksuvelvoitteista. MT hylkäsi kieltovaatimuksen todeten: »Kuluttajien voidaan yleisesti olettaa tietävän, että laina on maksettava takaisin ja että lainalle on maksettava korkoa.»

Tekstissä lausuttu ei tarkoita, etteikö luottosuhteisiin liittyisi useitakin sellaisia piirteitä, joista velalliset eivät monesti ole kovin hyvin perillä. Erityisesti omavelkaisiin takauksiin ja yleisvakuussitoumuksiin on katsottu liittyneen epäselvyyksiä. Ks. HE 13/1994 s. 8, jossa KK 10:14:n säännöstä luotonantajan tiedonantovelvollisuudesta takaajaa ja panttisitoumuksen antajaa kohtaan perustellaan sillä, että sitoumusten antajat ovat usein olleet tietämättömiä vastuunsa laajuudesta.

korvausvelvollisuuteen johtava teko ei useinkaan tuota korvausvelvolliselle hyötyä.[78]

Sitoutumisperusteisen velan ja vahingonkorvausvelan alentamismahdollisuuksien suhdetta voidaan tarkastella myös vertaamalla niitä syitä, jotka estävät maksuvelvollisuuden kaventamisen joko YksVelkL:n tai VahL:n sovittelusäännösten mukaan.[79] Yhteistä monille näistä perusteista on arvioitavien tekojen yhteiskunnallinen vahingollisuus ja siitä seuraava tekoihin kohdistuva voimakas moitearvostelu: YksVelkL:n perusteella pyritään suojaamaan velallisen perusturvaan kuuluvaa omaisuutta. Tästä voidaan poiketa kahdesta syystä.[80] Velkojalähtöisiä syitä ovat YksVelkL 33 §:n mukainen liian vähäinen vähimmäiskertymä ja YksVelkL 26 §:stä ilmenevä vakuusoikeuden suojaaminen. Velallisen toimintaan perustuvia koko velkajärjestelyn estäviä syitä ovat puolestaan YksVelkL 10 §:ssä mainitut yleiset esteet. Vähimmäiskertymää ja vakuuksia koskevilla normeilla ei ole vastinetta vahingonkorvauksen sovittelunormistossa.[81] Sen sijaan korvausvelvollisen tuotta-

---

[78] Elinkeinotoimintaan liittyvissä vastuutilanteissa voidaan tosin joskus ajatella, että tuottamuksellinen riskinotto on merkinnyt vahingonaiheuttajalle etua, kun tämä on esimerkiksi säästänyt suojautumistoimenpiteistä aiheutuvissa kustannuksissa. Ks. *Coleman,* Law and Philosophy 1983 s. 30 liiallisesta riskinotosta perusteettomana etuna.

[79] OikTL 36 §:n ja KSL 4:1–2:n sopimusehtojen sovittelua koskevat säännökset eivät toimi taloudellisen liikarasituksen välttämisessä läheskään yhtä tehokkaasti kuin velkajärjestelyä tai vahingonkorvauksen sovittelua koskevat normit. Sopimusehdon sovittelu edellyttää yleensä joko sitä, että sopimusosapuolten oikeudet ja velvollisuudet ovat epätasapainossa hyväksyttäviin rasituksiin ja etuihin nähden tai että jokin odottamaton muutos tai tosiseikaston poikkeuksellisuus tekee tietystä sopimusehdosta vaikutuksiltaan huomattavan jyrkän. Pelkkä sopimusvelallisen heikentynyt maksukyky ei riitä OikTL 36 §:n tai KSL 4:1–2:n mukaisen sovittelun perusteeksi. Ks. HE 183/1992 s. 9, jossa OikTL:n kohtuullistamissäännös todettiin ylivelkaantumisongelman hallitsemiseen soveltumattomaksi. Takauksen sovittelua koskevan tapauksen KKO 1991:10 otsikko tuo hyvin esille sen, miten torjuvasti subjektiivisesti rasittavan velvoitteen lieventämiseen OikTL 36 §:n perusteella on suhtauduttu: »Huomioon ottaen takauksen tarkoitus varmistaa päävelan maksu pankille annetun takaussitoumuksen soveltamisen täysimääräisenä ei katsottu johtavan kohtuuttomuuteen sillä perusteella, että takausvelan määrä oli huomattava takaajien varallisuusasemaan nähden.» Ks. myös KKO 1996:1. Vrt. viivästyskoron sovittelua koskeva KorkoL 11 §, jonka mukaan velallisen maksuvaikeudet ja niiden syyt voivat johtaa sovitteluun.

[80] Poikkeukset koskevat pyrkimystä jättää omistusasunto velkojen suorittamiseen käytettävien varojen ulkopuolelle. Muu YksVelkL 5.2 §:n mukaan perusturvaan kuuluva omaisuus voidaan säästää maininuista poikkeuksista riippumatta.

[81] Vähimmäiskertymää koskeva vaatimus eroaa sovitteluharkinnassa esille tulevasta vahingonkärsijän korvaustarpeen huomioon ottamisesta siinä, että vähimmäiskertymän määrä ei riipu velkojan erityispiirteistä ja hänen taloudellisista tarpeistaan. (→)

muksen laatua ja oman edun tavoittelua koskevat sovittelumahdollisuuksia kaventavat periaatteet ovat selvästi samaa arvostuksellista juurta YksVelkL 10 §:n esteperusteiden kanssa. Kun velkajärjestely- ja sovittelunormiston ilmentämissä arvostuksissa on näinkin selviä yhtäläisyyksiä, ei velvoitteen laatua voitane vahingonkorvausasioissa pitää syynä, joka estäisi YksVelkL:n omaisuuden säilyttämispyrkimysten huomioon ottamisen sovitteluharkinnassa.[82]

4.3.3.3. Prosessuaaliset ongelmat

Kolmas alustava huomautus YksVelkL:n tavoitteiden ja sovittelun taloudellisten edellytysten yhdistämistä vastaan koski vahingonkorvausprosessia ja siitä velkajärjestelypäämäärien huomioon ottamiselle seuraavia ongelmia. YksVelkL:n mukaista velkajärjestelyä haettaessa velallisen on käytettävä YksVelkL 50.1 §:n tarkoittamaa hakemuslomaketta ja liitettävä hakemukseen YksVelkA 2 §:ssä luetellut liitteet. Näin saatava selvitys velallisen varallisuusoloista on huomattavan yksityiskohtainen. Täsmällisten laskentaperusteiden tarve on ilmeinen, koska velkajärjestelyssä pyritään velallisen maksukykyn tarkkaan selvittämiseen, jotta velallisen kuukausittainen maksuvelvollisuus voidaan määrittää jopa markan tarkkuudella.

Vahingonkorvausprosessissa sovitteluvaatimuksen tekeminen ja sen mahdollinen menestyminen ei ole sidottu minkään määrämuotoisen selvityksen esittämiseen. Oikeuskäytännössä lieneekin tavallista, että velallisen taloudellista asemaa tyydytään sovittelua vaadittaessa kuvaamaan yleisluontoisesti.[83] KKO:n sovitteluratkaisuista ei myöskään yleensä ilmene, miten velalliselle sovittelun jälkeen jäävän maksuvelvollisuuden määrä on laskettu, ja onko tässä harkinnassa velkajärjestelyn tapaan nimenomaisesti arvioitu, mitkä velal-

---

Eroa osoittaa myös se, että vahingonkorvaus voidaan periaatteessa sovitella nollaan ilman vähimmäiskertymän kaltaista yleistä minimivaatimusta. Käytännössä tätä ei kohtuusperusteisesti juurikaan tehtäne (toisin kuin ehkä myötävaikutusperusteella, ks. KKO 1991:88), vaan jonkinlainen symbolinen korvaus jätettäneen yleensä jäljelle.

[82] Ks. SOU 1990:74 s. 227, jossa todetaan, että velkajärjestelyyn liittyvien insolvenssimenettelyn piirteiden vuoksi velan syntyperusteelle ei ole yleensä syytä antaa merkitystä. Erityisasemaan mietinnössä asetetaan kuitenkin tahalliseen tekoon perustuvat vahingonkorvausvelat.

[83] Vastaajien taloudellisista oloista vahingonkorvausasioissa annettuja selvityksiä koskevat lausumat perustuvat KKO:n asiakirjojen tutkimiseen osassa (8 kappaletta) niistä sovittelutapauksista, joita tutkimuksen aineistona on käytetty. Otos on siten pieni ja ilmeisesti sellainen, jossa (valitusluvan saaminen huomioon ottaen) vaikeat oikeuskysymykset ovat yliedustettuina.

lisen omaisuuserät tulevat todennäköisesti realisoiduiksi ja kuinka pitkäksi ajaksi velallinen menettää tuloistaan ulosmittauskelpoisen osuuden. Käytössä olleet vahingonaiheuttajan varallisuusoloja koskeneet tiedot eivät ehkä useinkaan ole tehneet kovin tarkkaa erittelyä mahdolliseksi. Lisäksi velallisen maksukykyä koskevan ennusteen kohdalla törmätään velkajärjestelynkin perusongelmana olevaan tietämättömyyteen tulevasta kehityksestä. Melkoinen arvionvara liittyy esimerkiksi sellaisiin kysymyksiin kuin: säilyttääkö velallinen työpaikkansa, tapahtuuko hänen ansiotuloissaan muutoksia, millä hinnalla tiettyjä omaisuuseriä onnistutaan realisoimaan tai kykeneekö velallinen löytämään asumistarvettaan vastaavan edullisemman asunnon?

Vahingonkorvausasioita koskevista prosessuaalisista säännöksistä ei luonnollisestikaan johdu mitään esteitä yksityiskohtaisen vastaajan taloudellista asemaa koskevan näytön esittämiseen. Onkin epäilyksittä toivottavaa, että sovitteluharkinta perustuisi mahdollisimman täsmällisiin tietoihin korvausvelvollisen varallisuusasemasta. Jos sovittelulla pyritään siihen, että velallinen saisi korvausvastuustaan huolimatta säilyttää omistusasuntonsa tai muuta tärkeää ulosmittauskelpoista varallisuuttaan, on aihetta edellyttää, että tämä esittää riittävän selvityksen taloudellisesta tilanteestaan.[84] Muutoin sovitteluharkintaan liittyy vahingonkärsijän oikeuksia loukkaava riski siitä, että velallinen voi saada tuomioistuimen käytössä olevien tietojen puutteellisuuden vuoksi vastuutaan alennettua enemmän kuin hänen todellinen tilanteensa edellyttää (ks. edellä 2.1.2.).

YksVelkL:n mukaisten tavoitteiden yhdistäminen vahingonkorvauksen sovitteluun ei edellytä, että sovitteluharkinnassa käydään läpi kaikki velkajärjestelyyn kuuluvat oikeuskysymykset YksVelkL:n mukaisella tarkkuudella. Edellä on todettu, että YksVelkL:n tarkoittama laskelma siitä, pyritäänkö velkajärjestelyssä omistusasunnon säilyttämiseen, on varsin mutkikas. Tällaisia laskelmia ei ole tarpeen tehdä sovittelukysymystä ratkaistaessa, vaikka sovittelun varallisuusedellytyksessä otetaankin huomioon YksVelkL:n tavoitteita. Koska kyseessä on toisen oikeusinstituutin – ja vieläpä eksekuution alaan kuuluvan – hyödyntäminen, on luonnollista, että huomio kohdistetaan uuden sääntelyn yleispiirteisiin ja sen ilmentämiin arvostuksiin. YksVelkL:n tekniset yksityiskohdat voidaan joka tapauksessa jättää sovitteluharkinnassa sivuun.

---

[84] Prosessinjohdon keinoin voidaan asianosaisille tarvittaessa selvittää, mitä seikkoja koskevaa selvitystä pidetään sovitteluvaatimuksen ratkaisemisen kannalta tarpeellisena.

4.3.4. Kannanotto instituuttien suhteeseen

Edellä oleva tarkastelu ei ole tuonut esille sellaisia syitä, jotka estäisivät ottamasta YksVelkL:n tavoitteita huomioon vahingonkorvauksen sovittelun yhteydessä. On tosin muistettava, että velkajärjestelyn tarkoituksena on toimia konkurssin kaltaisena (vaikkakin velalliselle pitkäaikaisvaikutuksiltaan sitä helpompana) ylivelkaantumisen hallintamuotona. Järjestelyn kohteena ovat tällöin velallisen kaikki velat ja käytettävissä olevat tulot ja varat. Vahingonkorvauksen sovittelunormit puolestaan koskevat vain yhden maksuvelvollisuuden määrää.

Jos yksittäinen vahingonkorvausvelka uhkaa tehdä velallisen pysyvästi ylivelkaiseksi, on perusteltua, että vahingonkorvauksen sovitteluharkinnassa otetaan rasituksen kohtuuttomuutta arvioitaessa huomioon YksVelkL:n mukaisia arvostuksia. Kantaa voidaan perustella ensinnäkin käytännölliselläl tarpeella välttää vahingonkorvaus- ja velkajärjestelyprosessien ketjuuntumista.[85] Jos vastuuta kavennettaisiin kummassakin prosessissa verraten samankaltaisin velallisen kantokykyä koskevin perusteluin, kuormitettaisiin tarpeettomasti tuomioistuinlaitosta ja asianosaisia.

Toiseksi voidaan todeta, että YksVelkL sisältää joukon oikeuspoliittisia valintoja, jotka koskevat ylivelkaantuneiden yksityishenkilöiden asemaa ja muun muassa heidän mahdollisuuksiaan säilyttää omistusasuntonsa. Nämä tavoitteenasettelut ovat velkaantunutta laajemmin suojaavia kuin ne käsitykset, joita VahL:n tältä osin melko avoimista esitöistä löytyy. Velkajärjestelylainsäädäntö on noin kaksi vuosikymmentä VahL:a uudempaa, ja sen taustalla voidaan nähdä olevan – poikkeuksellisen taloudellisen laskusuhdanteen ohella – arvokäsitysten muutos velallisten kannalta humaanimpaan suuntaan. Materiaalisen vahingonkorvausoikeuden ja maksukyvyttömyysmenettelyn välinen oikeussystemaattinen ero ei estä ottamasta huomioon toisella alueella tapahtunutta kehitystä. Pikemminkin oikeusjärjestyksen näkeminen johdonmukaisia tavoitteita palvelevana kokonaisuutena puoltaa materiaalisen oikeuden ja täytäntöönpanonormien lisääntyvää yhteisvaikutusta, joka toteutuu esimerkiksi juuri niin, että tulkinnalle avoimessa tilanteessa hyödynnetään toisella alalla tapahtuneen kehityksen ilmentämiä arvoja.

Myös sellaisia tilanteita, joissa erillinen velkajärjestely on tarpeen, jää väistämättä jäljelle. Näin käy esimerkiksi silloin, kun kaikki velat eivät ole

[85] Ks. *Agersnap*, UfR 1985 B s. 428, joka Tanskan oikeutta käsitellessään viittaa prosessiekonomiseen hyötyyn, joka seuraa teknisesti raskaan velkajärjestelyn välttämisestä.

olleet vahingonkorvausasiaa ratkaistaessa tiedossa.[86] Lisäksi näyttää siltä, että sovittelun evääminen esimerkiksi vahingonkärsijän korvaustarpeen perusteella avaa mahdollisuuden velkajärjestelyn kautta tapahtuvaan vastuun kaventamiseen. Etenkin viimeksi mainitun kysymyksen osalta vahingonkorvauksen sovittelun ja velkajärjestelyn keskinäinen suhde kaipaisi auktoritatiivista täsmentämistä.

[86] Ks. *Bengtsson,* Nya jämkningsmöjligheter? s. 66, joka näkee vahingonkorvauksen sovittelun ja velkajärjestelyn olennaisen eron juuri siinä, että jälkimmäisessä tarkastelun kohteena ovat velallisen kaikki velat. Tämän vuoksi hän ei puolla vahingonkorvauksen sovittelun ja velkajärjestyksen lähentämistä toisiinsa.

5. Vahingonkorvauksen sovittelu ja velvoiteoikeuden kehitys

5.1. Täyden korvauksen periaatteen heikentymisestä

5.1.1. Lähtökohtia

Vahingonkorvauksen sovittelu on viime vuosina ollut pohjoismaisessa oikeuskirjallisuudessa selvästi vähäisemmän huomion kohteena kuin sen sukulaisilmiö sopimuksen sovittelu. Kumpikin oikeusinstituutti voidaan pohjimmiltaan palauttaa kysymykseksi seikoista, jotka oikeuttavat kohtuusperusteiseen poikkeamiseen oikeudenalan johtavasta dogmista. Sopimuksen sovittelun yhteydessä poikkeamismahdollisuuksia tarkastellaan suhteessa sopimusten sitovuuden periaatteeseen, vahingonkorvauksen sovittelun edellytyksiä taas punnitaan täyden korvauksen periaatetta vasten.[1]

Kummatkin sovittelumuodot ovat saman aikakauden ja yhteisen arvoperustan tuotteita.[2] Sekä sopimuksen että vahingonkorvauksen sovittelusta käytiin aikanaan Suomessa laajaa keskustelua, jossa sovittelumahdollisuudet saivat vähitellen yhä vahvempaa tukea niin de lege ferenda kuin de lege latakin. Jo ennen nimenomaisten vahingonkorvauksen sovittelusäännösten voi-

---

[1] Muita yksityisoikeudellisia, kohtuuspäämäärien ekspansiota kuvaavia, lähi-ilmiöitä ovat varallisuussuhteiden sovittelu avioeroon perustuvassa osituksessa (ks. AL 103b §), yhteisöoikeudelliset sääntöjen ja päätösten kohtuullistaminen (ks. *H. Halila* s. 207–212 yhdistyksen sääntöjen ja *Pöyhönen,* JFT 1991 s. 230–239 osakeyhtiöoikeudellisten lunastuslausekkeiden osalta) sekä oikeusperustaltaan toistaiseksi vakiintumaton esineoikeudellisiin suhteisiin liittyvä sovittelu (ks. TakSL 22 §. *Tepora* s. 27–31).

[2] Vahingonkorvauksen sovittelumahdollisuus vakiintui jonkin verran aikaisemmin VahL:n tultua voimaan 1.9.1974. Ks. vertailukohtana *Norrin* s. 126–135 vuonna 1977 esittämää kokoavaa katsausta yleisen sopimusten sovittelusäännön voimassaolosta, jossa hän vielä näkee yleiseen sovittelumahdollisuuteen liittyvän epävarmuutta (OikTL 36 § tuli voimaan vuoden 1983 alusta).

maantuloa tuomioistuimet saattoivat joskus ottaa kohtuusnäkökohtia peitellysti huomioon. Lopputuloksen kohtuullisuuden kontrolli voitiin toteuttaa esimerkiksi niin, että vastuuperusteelle asetettiin tavallista suuremmat vaatimukset, jos korvauksen katsottiin muodostuvan velalliselle huomattavan raskaaksi.[3] Samaa tulosta voitiin tavoitella myös vahinkojen ennakoitavuutta tai adekvaattisuutta koskevien periaatteiden soveltamisella.[4]

Kohtuuspäämääriä voitiin pyrkiä ottamaan huomioon myös OK 17:6:n arviointisäännöksen soveltamisessa. Oikeuskäytännössä ilmeni viitteitä tällaisesta kohtuusperusteisesta arviointikäytännöstä.[5] Mahdollisuudet sovitella korvausvastuuta OK 17:6:n perusteella eivät kuitenkaan olleet kovinkaan tehokkaita, koska säännöksen mukainen kohtuusarviointi ei tule kysymykseen (säännöksen sanamuodosta olennaisesti poikkeamatta), ellei aiheutuneen vahingon määrästä ole epäselvyyttä.

Vaikka oikeusjärjestyksessä onkin jo ennen sovittelusäännöksiä ollut joustavia elementtejä, joiden avulla on voitu pyrkiä välttämään kohtuuttomia lopputuloksia, on niihin turvautuminen ollut ongelmallista, koska vahingonkorvausoikeuden oppeja on jouduttu käyttämään niille vieraisiin tarkoituksiin.[6] Tuottamussäännön soveltamisella on tarkoitus ratkaista vastuun olemassa-

---

[3] Ks. KM 1965:A4 s. 27, jossa tällaista lähestymistapaa ei pidetty suositeltavana, vaikka sen todettiinkin voivan toisinaan johtaa hyviin tuloksiin. Ks. *Wilhelmsson,* Oikeus 1986 s. 115, jonka tuottamusperiaatteen kehitystä koskeva kuvaus sopii myös mainittuihin kohtuullisen lopputuloksen tavoittelukeinoihin: »Kun jokin oikeusperiaate alkaa tuntua liian ahtaalta tuomioistuimille (ja oikeusdoktriinille) pyritään usein selviämään tilanteesta kätketysti, puuttumatta itse periaatteen hallitsevaan asemaan.»

[4] Ks. *Palmgren,* JFT 1950 s. 270. Ks. *Stang* s. 136 tuottamusasteen huomioon ottamisesta adekvaattisuusarvioinnissa.

[5] Ks. *Miettinen* s. 142, joka huomautti tuottamuksen lievyyden tulleen oikeuskäytännössä otetuksi huomioon OK 17:6:n soveltamisessa. Ks. *J. Halila,* LM 1961 s. 301–302, joka suhtautui varovaisesti pyrkimyksiin käyttää OK 17:6:n säännöstä vastaajan syyllisyyden asteen ja varallisuusolojen huomioon ottamiseen. Hän korosti säännöksen yhteyttä puutteelliseen näyttöön. *Nybergh,* JFT 1950 s. 346 viittasi myös OK 17:2:n näytön arviointia koskevaan säännökseen normina, joka toi harkinnanvaraisuutta vahingonkorvauksen määräämiseen. Ks. myös *Ussing,* NJM 1948 s. 15–17.

[6] Oikeustieteelliset opit ovat siinä suhteessa dynaamisia, että niiden sisältö – ja jossain määrin käyttötarkoituskin – voi muuttua yhteiskunnan kehityksen myötä (ks. toisaalta yleisten oppien suhteellisesta muuttumattomuudesta *H. Tolonen* s. 178–179, joka tuo esille sen, että oppien muutosmekanismi ei ole suorassa yhteydessä lainsäädännön tai oikeuskäytännön muutoksiin). Teorioiden käyttöalan jyrkät muutokset (esimerkiksi riittävää näyttöä koskevan normin käyttäminen toisen osapuolen suojaamiseksi liialliselta taloudelliselta rasitukselta) ovat kuitenkin ongelmallisia. Näennäisperustelujen vaara on tällöin ilmeinen.

olo, eikä siihen luontevasti sisälly korvausvelvollisen yksilöllisten olosuhteiden kannalta kohtuullisen lopputuloksen tavoittelemista.[7] Vastaavasti vahinkojen ennakoitavuuteen tai normin suojatarkoitukseen perustuvat korvausvastuun rajoitukset osoittavat ne rajat, joihin asti loukattuja intressejä voidaan vahingonkorvausoikeuden keinoin suojata. Jotta normisto ja sen sisältämät arvostukset pysyvät selkeinä, on paikallaan erottaa tämän lisäksi vahingonkorvauksen kohtuusperusteinen alentaminen, joka perustuu keskeisiltä osin juuri korvausvelvollisen yksilöllisten ominaispiirteiden (kantokyvyn) oikeudelliseen arvottamiseen.

Seuraavassa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin vahingonkorvauksen sovittelun kehitystä Suomen oikeudessa. Myöhemmin luvussa tämä oikeuskehitys yhdistetään muihin vahingonkorvausoikeudessa tapahtuneisiin muutoksiin. Sovittelusäännösten merkityksen ymmärtäminen on sidoksissa koko vahingonkorvausoikeuden, tai laajemmassa mielessä korvausoikeuden, arvo- ja tavoiteperustaan. Instituutilla on yhteyksiä tapauskohtaisen oikeudenmukaisuuden vahvistumiseen oikeudellisen sääntelyn päämääränä. Vahingonkorvausoikeudessa yksi osa kehityskulkua on korvausvastuun ja korvausoikeuden sitominen osapuolten todellisiin toimintarooleihin.

5.1.2. 1900-luvun alkupuolen oikeuskehitys

Poikkeukset täyden korvauksen periaatteeseen olivat vähäisiä vielä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella. Rakennuskaaressa oli joitakin tämän suuntaisia säännöksiä (22:3, 22:7 ja 24:1). RL 9:3:ssa säädettiin, että rikoksentekijän varallisuusolot ja muut seikat tuli ottaa huomioon vahvistettaessa korvausta, jonka rikoksentekijä oli velvollinen suorittamaan elatusta vaille jääneille surmatun vaimolle ja lapsille.[8]

Ennen VahL:a kuluvalla vuosisadalla säädettiin joukko vahingonkorvauksen kohtuusperusteisen alentamisen sallivia säännöksiä.[9] Varhaisimpia näistä olivat vuoden 1924 merimieslain 50.2 §, vuoden 1924 työehtosopimus-

[7] Edellä 2.3.3.D., 2.3.4.2.B. käsitelty tuottamusarvioinnin objektiivisuus korostaa tätä. Ks. *Kobbernagel* s. 242, joka piti poikkeuksettoman täyden korvauksen ongelmana sitä, että tuomioistuimet saattoivat suhtautua pidättyvästi vastuuperusteen olemassaolon vahvistamiseen, kun niillä ei ollut mahdollisuutta kontrolloida vastuun laajuutta.

[8] Ks. *Wrede* s. 47, joka 1890-luvun luennoillaan kuvasi näitä korvaussäännöksiä »omituisiksi». *Alanen,* DL 1932 s. 414–418 totesi RL:n säännöksen ratioksi sen, että täysi korvaus voisi viedä korvausvelvollisen toimeentulomahdollisuudet ja käydä siten kohtuuttomaksi. Hän suhtautui kuitenkin varsin pidättyvästi argumentin yleistämiseen.

[9] Ks. KM 1965:A4 s. 18, jossa säännöksiä luetellaan.

lain 10 §, vuoden 1939 merilain 67.3 § ja vuoden 1943 patenttilain 74.2 §.[10] Etenkin merimieslain korvaussäännös oli nykyisiin sovittelusäännöksiin nähden kirjoitustyyliltään jo varsin moderni.[11] Myös vuoden 1929 MaksuvapautusL saattoi eräissä tapauksissa toimia sovittelun oikeusperusteena.[12]

Periaatteellisesti tärkeimpiä varhaisista säännöksistä, joissa täysi korvaus hylättiin kohtuusperusteella, oli vuoden 1933 VakSopL:n 25 §. Vakuutuksenantajan regressioikeus vahingonaiheuttajaa kohtaan rajoitettiin säännöksellä niihin tilanteisiin, joissa vakuutustapahtuma oli aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta tai korvausvelvollinen oli lain mukaan vastuussa huolimattomuudestaan riippumatta.[13]

> Vuoden 1933 VakSopL 25.2 §:n mukaan vakuutusyhtiöllä ei ollut lainkaan takautumisoikeutta henki-, tapaturma- tai sairausvakuutuksen nojalla suoritetusta korvauksesta lukuun ottamatta vakuutuksenantajan korvaamia tapaturman tai sairauden aiheuttamia todellisia menoja.[14] Sama sääntö on säilytetty uuden VakSopL:n 75.2 §:ssä.

VakSopL 1933 25 §:n regressisäännös piti sisällään periaatteellisesti pitkälle menevän vastuun kaventamisen, sillä säännös ei sovittelun tapaan johtanut vain korvausmäärän alentamiseen, vaan korvausvelvollisuutta ei lievän ja tavallisen huolimattomuuden tilanteissa syntynyt lainkaan.[15] Säännös osoittaa, että vakuutuskorvauksen priorisoinnilla vahingonkorvausvelvolli-

---

[10] Ks. myös *Ussingin,* NJM 1948 s. 13–15 katsausta pohjoismaisiin sovittelusäännöksiin.

[11] Korvauksen sovittelua koskenut säännöksen loppuosa kuului: »tuomioistuimella on kuitenkin valta, ottaen huomioon merimiehen syyllisyyden määrä, vahingon suuruus ja muut asianhaarat, alentaa korvausta, mikäli kohtuulliseksi harkitsee.»

[12] Ks. *Hoppu* s. 125–126.

[13] VakSopL 1933 25.1 §:ää ei kuitenkaan pidetty pakottavana säännöksenä (ks. *Hoppu – Routamo* s. 184–185, jossa referoidaan lainkohdan pakottavuutta koskenutta keskustelua ja oikeuskäytäntöä), joten vahingonaiheuttajat saattoivat säännöksen estämättä joutua oloihinsa nähden huomattavan suureen regressivastuuseen. Ks. *Routamo,* Vakuutusyhtiöiden regressivaateista s. 41–42, 48. Vakuutusehdoissa olikin käytännössä yleisesti pidätetty yhtiöille takautumisoikeus rajoittamatta sitä lain tavoin kvalifioidun tuottamuksen tilanteisiin. Teoksessa *Hoppu – Routamo* s. 184 lainkohdan tahdonvaltaisuuden ja vakuutuskäytännön todetaan johtaneen siihen, että säännös menetti tosiasiallisen merkityksensä. Ks. edellä 2.5.4.A. takautumisoikeudesta sopimiseen liittyvistä ongelmista.

[14] Ks. *Hoppu – Routamo* s. 181, jossa selityksenä huomautetaan, että sairauden tai tapaturman perusteella maksettujen kulujen kohdalla on asiallisesti kysymys vahinkovakuutuksesta.

[15] Oikeuskäytännössä omaksuttu tulkinta, jonka mukaan säännös ei ollut pakottava, oli ongelmallinen myös lainsäätäjän nimenomaisen tavoitteenasettelun kannalta. Ks. ko-

suutta rajoittaen on selvästi pitempi historiallinen perinne kuin varsinaisella heikomman suoja- ja kohtuusajattelulla, jotka vuoden 1933 VakSopL:n säätämisen aikaan olivat vielä jokseenkin kehittymättömiä.[16] Kanta ei kuitenkaan saanut vahvassa muodossaan sijaa KKO:n käytännössä dispositiivisuustulkinnan vuoksi.

Kaikkiaan täyden korvauksen periaatteella oli oikeuskäytännössä pitkään vahva asema, ellei tapaus kuulunut sovittelun sallineiden erityissäännösten alaan. Selkeä esimerkki periaatteen vaikutuksesta oli alaikäisen korvausvastuu,[17] jonka laajuus sai muun muassa Ylöstalon puoltamaan »verraten väljän harkintavallan myöntämistä tuomarille» kohtuullisempien ratkaisujen saavuttamiseksi.[18]

5.1.3. Vuosisadan jälkipuoli

Mahdollisuus sovitella sopimuksenulkoista vahingonkorvausvastuuta de lege lata ja sitä koskevan sääntelyn tarve ovat olleet Pohjoismaissa yleisiä kes-

---

miteanmietintö 1925:15 s. 78, jossa käsitellään ensin takautumisoikeuden kohtuuttomuutta niissä tapauksissa, joissa vahingonaiheuttaja on vakuutuksenottajan palveluksessa, ja lopuksi todetaan: »Ylipäänsä ei kysymystä voitane tyydyttävästi ratkaista muulla tavoin kuin että vakuutuksenantajalta, kuten pykälässä on tehty, pakollisella määräyksellä kielletään takautumisoikeus aina, milloin kolmas lievällä huolimattomuudellaan on aiheuttanut vakuutustapahtuman.»

[16] Ks. kuitenkin sopimusvapauden rajoittamistarvetta koskevia perusteluja komiteanmietinnössä 1925:12 s. 44–45. Vakuutuksenottajan tiedonantovirheitä koskeviin 5 ja 6 §:iin liitetyistä kohtuusnäkökohdista ks. mts. 53–54.

[17] Ks. lapsen RL 9:5:n säännökseen perustuneesta vastuusta ennen VahL:n voimaantuloa *Kivivuori,* Lapsen aiheuttamien s. 284–289. Vastuu oli huomattavan laajaa, sillä oikeuskäytännössä tuomittiin yleisesti täysi korvaus 10-vuotiaiden ja sitä nuorempienkin lasten maksettavaksi. Oikeuskäytännöstä ks. KKO 1937 II 298: 9-vuotias poika tuomittiin korvaamaan polkupyörällä ajaessaan aiheuttamastaan henkilövahingosta kertakorvauksena 2.400 markkaa ja elatusapuna 50 markkaa kuukaudessa (nykyrahaksi muutettuna noin 3.000 ja 80 markkaa), KKO 1950 II 250: 12- ja 14-vuotiaat pojat tuomittiin korvaamaan laivassa luvatta kuljettamansa räjähdysaineen aiheuttamista vahingoista 255.403 markkaa (nykyrahana noin 42.000 markkaa) ja KKO 1960 II 130: 10-vuotias poika, joka oli ampunut kumipyssyllä toista lasta silmään, tuomittiin korvaamaan aiheutuneista vahingoista yhteensä 210.800 markkaa (nykyrahana noin 21.000 markkaa). Vrt. Ruotsin Strafflagenin 6:6:een (vuodelta 1924), jonka mukaan alle 15-vuotiaan korvausvastuu tuli vahvistaa hänen luonteenlaatuunsa (sinnesart), teon laatuun ja muihin olosuhteisiin nähden kohtuulliseksi. Ks. *Bengtsson,* Om ansvarsförsäkringens betydelse s. 289. Ks. Ruotsin oikeuskehityksestä *Beckman* s. 5–6.

[18] Ks. *Ylöstalo,* DL 1962 (oikeustapausosasto) s. 63–64.

kustelunaiheita etenkin toisen maailmansodan jälkeen.[19] Aihetta on käsitelty paitsi vahingonkorvauslainsäädännön uudistamistyön yhteydessä myös useissa pohjoismaisissa lakimieskokouksissa.[20] Suomessa Juridiska Föreningenin yhtenä keskustelukysymyksenä vuonna 1950 oli, tulisiko sopimuksenulkoista korvausvastuuta voida alentaa korvausvelvollisen syyllisyyden asteeseen ja muihin olosuhteisiin nähden.[21] Keskusteluissa ilmeni, että yleisellä sovittelusäännöksellä oli varsin laaja kannatus. Kysymys siitä, voitiinko sellainen katsoa erityisten sovittelusäännösten analogisen tulkinnan perusteella voimassa olevaksi, säilyi kuitenkin pitkään kiistanalaisena.[22]

---

[19] Myös Saksassa käytiin 1960-luvulla vilkasta keskustelua sovittelusäännösten tarpeellisuudesta. Saksan lakimiespäivät päätyivät vuonna 1960 asiaa koskevaan lainsäädäntösuositukseen (Verhandlungen des dreiundvierzigsten Deutschen Juristentages. Band II. s. C121): »a) Der Juristentag empfiehlt, das Prinzip der Totalhaftung im Schadensrecht dadurch aufzulockern, dass dem Richter für bestimmte Fälle die Möglichkeit einer Minderung des Umfangs der Ersatzpflicht eingeräumt wird. b) Dabei soll insbesondere die Schwere des Verschuldens berücksichtigt werden.» Ks. *Stoll,* RabelZ 1970 s. 481–482 BGB:hen ehdotetusta uudesta 255a §:stä, jota ei kuitenkaan säädetty. Hankkeen kritiikistä ja loppuvaiheista ks. *Schwamb* s. 48–54. Ks. BGB 829 §, jossa vahingonkorvauksen ja kohtuuden suhde on otettu nimenomaisesti huomioon päinvastaisessa tilanteessa säätämällä kohtuusperusteisesta korvausvelvollisuudesta (Ersatzpflicht aus Billigkeitsgründen). Säännös koskee tilanteita, joissa korvauksetta jääminen olisi olosuhteiden, etenkin osapuolten välisen suhteen, vuoksi kohtuutonta.

[20] Vuoden 1948 kokouksessa Ussing alusti otsikolla »Bør erstatning uden for kontraktsforhold kunne nedsættes under hensyn til graden af skadevoldarens skyld og omstændighederne iøvrigt?». Ussing oli esittänyt vakuutusten roolia painottavia varovaisesti sovittelumyönteisiä kannanottoja jo vuosikymmentä aiemmin. Ks. *Ussing,* SvJT 1937 s. 119–134. Sovittelukysymys tuli esille myös *Strahlin* alustuksessa »Skadestånd och försäkring» vuonna 1951, islantilaisen *Lindalin* lapsen korvausvastuuta koskeneessa esityksessä vuodelta 1954 ja *Walinin* käsitellessä vahingonkorvauslainsäädännön uudistamisen keskeisiä kysymyksiä vuonna 1960.

[21] Vuonna 1961 oli puolestaan yhtenä keskustelukysymyksenä: »Kan skadeståndsskyldighet, som i aktiebolag eller ideell förening åligger styrelseledamot eller revisor, jämkas enligt principen i lagen om andelslag 162 § 1 mom.?»

[22] *Saxén* s. 162–163 huomauttaa RL 9:1.2:n olleen eräänlainen yleisen sovittelusäännöksen korvike. Säännöksen sanamuoto (»Jos vahingon kärsinyt itsekin osaltaan on ollut vahinkoon syypää; taikka jos joku muu rikokseen kuulumaton seikka on ollut vahinkoa aikaan saattamassa; on vahingonkorvaus sen mukaan soviteltava.») ei kuitenkaan tarjonnut tukea korvausvelvollisen taloudellisiin oloihin perustuvalle sovittelulle. Vielä VahL:n valmistelun yhteydessä suhtauduttiin epäillen yleisen periaatteen voimassaoloon. Ks. lainvalmistelukunnan julkaisu 3/1970 s. 15: »Säännösten suuresta lukumäärästä huolimatta ei kuitenkaan voida katsoa, että oikeudessamme jo olisi omaksuttu yleinen korvauksen alentamiseen esimerkiksi tuottamuksen lievyyden perusteella oikeuttava sääntö. Sellaisen saattaminen voimaan edellyttää lain muutosta ja on vielä harkittavana.»

Juridiska Föreningenin keskustelijoista Nybergh ja Palmgren suhtautuivat myönteisesti sovitteluun.[23] Jälkimmäinen tosin katsoi de lege lata, ettei yleistä sovittelumahdollisuutta ollut. Olsson puolestaan asettui 1960-luvun alussa kannattamaan yleistä sovittelumahdollisuutta yhteisöjen orgaaneihin kuuluvien henkilöiden vastuun osalta.[24]

Vuoden 1960 lakimieskokouksessa Walin arvioi pohjoismaisia uudistusehdotuksia ja ilmaisi selkeän tukensa verraten tehokkaalle sovittelusäännökselle. Tuomioistuimille jäävää harkintavaltaa hän ei pitänyt poikkeuksellisena, vaan totesi muun muassa todistusharkinnan, tuottamusarvioinnin ja vahinkojen arvostamisen jättäneen jo aikaisemmin harkinnanvaraa vahingonkorvausasian ratkaisijalle.[25]

Epäileviäkin ääniä kuultiin: Vinding Kruse suhtautui kielteisesti yleiseen sovittelusäännökseen, mutta kannatti sovittelumahdollisuutta tarkkaan rajatuissa tilanteissa ja silloin, kun tarve korvausvelvollisen etujen huomioon ottamiseen on erityisen suuri. Hänen kantaansa vaikutti haluttomuus antaa tuomioistuimille laajaa harkintavaltaa, jonka hän epäili muun ohella voivan vaikeuttaa sovintoratkaisuja.[26] Ussing puolestaan oletti vahingonkorvaussuojan kaventumisen heikentävän taloudellista varmuutta.[27]

Oikeuskehityksen suuntaa osoitti muun muassa vuoden 1954 osuuskuntalakiin otettu 162.1 §, jonka mukaan hallituksen jäsenen, tilintarkastajan ja eräiden muiden toimihenkilöiden korvausvelvollisuutta voitiin alentaa, jos kyseessä oli vain lievä huolimattomuus. Vanhemmissa yhteisöoikeudellisissa laeissa, kuten vuoden 1895 osakeyhtiölaissa tai vuoden 1919 yhdistyslaissa ei ollut vastaavaa säännöstä. Osakeyhtiölain 41 §:ssä päinvastoin säädettiin: »Toimitsija vastatkoon *täydelleen* siitä vahingosta, jonka hänen huolimattomuutensa ... on yhtiölle tuottanut.»[28]

Vuoden 1974 syyskuun alusta voimaan tulleeseen VahL:iin otettiin yleinen sovittelusäännös (2:1.2), työnantajan ja julkisyhteisön vastuuta koskeva sovittelusäännös (3:6) sekä joukko säännöksiä, joiden mukaan tarkoituksena on täyden korvauksen sijasta tuomita korvausvelvollisen varallisuusolot

[23] Ks. *Nybergh,* JFT 1950 s. 342–348. *Palmgren,* JFT 1950 s. 268–274.

[24] Ks. *Olsson,* JFT 1962 s. 504–505.

[25] Ks. *Walin* s. 29.

[26] Ks. *Vinding Kruse,* JFT 1964 s. 195–196. Ks. myös *Alanen,* DL 1932 s. 418. Ks. SOU 1950:16 s. 153 harkintavallan laajentamiseen liitetyistä oikeudellisen epävarmuuden lisääntymistä koskeneista epäilyksistä.

[27] Ks. *Ussing,* NJM 1948 s. 32, 44.

[28] Ks. sanamuodon taustasta *Olsson,* JFT 1962 s. 503–504. Olsson katsoo KK 18:3:n säännöksen toimineen osakeyhtiölain säännöksen esikuvana, mikä hänen mielestään vähensi sovittelukielteisen sanamuodon merkitystä.

ym. seikat huomioon ottaen kohtuulliseksi harkittu korvaus (2:2, 2:3, 4:1.1).[29] VahL:n säätäminen johti siten kahteen erilaisen korvausmuotoon:[30] Useimmissa tapauksissa pääsääntönä on edelleen täysi korvaus, josta poikkeaminen edellyttää sovitteluperusteiden käsilläoloa. Sen sijaan niissä tilanteissa, joissa korvausvelvollisen alaikäisyydestä, alentuneesta syyntakeisuudesta tai työntekijäasemasta seuraa erityinen tarve välttää korvausvelvollisen kannalta kohtuuton lopputulos, ei normaalitilanteissa synny täyttä vastuuta, vaan väljästi määritelty kohtuulliseksi harkittu vastuu.[31] Tällöinkin täysi korvaus voidaan eräissä tapauksissa tuomita. Siihen voitaneen päätyä lähinnä vahingon pienuuden, vastuuvakuutussuojan tai vahingon tahallisen aiheuttamisen perusteella.[32]

5.1.4. Prosessuaalisia muutoksia

Sovittelumahdollisuudet ovat myöhemmässä vaiheessa laajentuneet myös korvausvelvollisella olevaa väittämistaakkaa ohentavan tulkinnan kautta. Ratkaisussa KKO 1981 II 102 (ään. 4-1) liikennevakuutusyhtiö vaati kor-

[29] Ks. yleisesti niistä kehitystekijöistä, joilla sovittelusäännösten tarpeellisuutta perusteltiin *Ylöstalo* s. 376. Ks. myös *Riskan,* JFT 1968 s. 140 käsitystä vahingonkorvausoikeuden kehityspiirteistä.

[30] Ks. *Ylöstalo* s. 380.

[31] Kahdessa ensin mainitussa tilanteessa vastuun lieventäminen perustuu vahingonaiheuttajan tavallista heikompaan kykyyn noudattaa huolellisuusvaatimuksia ja ymmärtää tekojensa seurauksia. Kaikkein nuorimpien lasten osalta onkin epäilty sitä, onko heidän kohdallaan yleensä mahdollista mikään sellainen syyksilukeminen, että vastuun voitaisiin sanoa perustuvan tuottamukseen. Ks. *Strahl,* Till frågan s. 502. Ks. HE 187/1973 s. 14, jossa todetaan, että alaikäisen käyttäytymistä arvosteltaessa ratkaisevana pidetään sitä, mitä hänen ikäistensä kohdalla voidaan pitää hyväksyttävänä. Ks. *Aro,* LM 1975 s. 802–806, joka pitää VahL:n alaikäisen vastuuta koskevan säännöksen ongelmana sitä, että lapsipsykologista asiantuntemusta ei otettu riittävästi huomioon lakia valmisteltaessa. Aro huomauttaa tuottamusarvioinnin vertailukohtien olevan lasten kohdalla varsin epäselviä. Ks. myös *Dufwa,* NFT 1994 s. 343.

Vahingonkorvauskomitean mietinnössä (KM 1965:A4 s. 27) mainittiin työntekijän vastuun sovittelumahdollisuutta puoltavina seikkoina seuraavat: Työntekijä voidaan panna suorittamaan työtehtäviä, joihin hänellä ei ole riittävää koulutusta tai kokemusta. Työntekijä ei voi valita työtovereitaan. Hän ei voi kieltäytyä osoitetuista tehtävistä. Lisäksi työntekijällä ei yleensä ole mahdollisuutta vastuuvakuutuksen ottamiseen.

[32] Ks. esimerkiksi KKO 1983 II 26 alaikäisen vastuusta tahallisuustapauksessa. Tahallisuusargumenttikaan ei liene käyttökelpoinen täyteen korvaukseen johtavana perusteena VahL 2:3:n korvausvelvollisen sielullista tilaa koskevan säännöksen soveltamistilanteissa, jos psyykkinen häiriö on vaikuttanut tekoon. Säännöksen mukainen poikkeaminen täydestä korvauksesta lienee siten vahvempaa kuin VahL 2:2:n ja VahL 4:1.1:n.

vausta A:n alkoholin vaikutuksen alaisena aiheuttamista yhtiön korvaamista vahingoista. Vahinkojen yhteismäärä oli 11.572,77 markkaa. Ratkaisuotsikossa todettiin: »A, jolta oli vaadittu vahingonkorvausta ja joka oli kiistänyt korvausvelvollisuuden perusteen, ei ollut sen varalta, että hänet katsottaisiin korvausvelvolliseksi, vaatinut korvauksen sovittelemista. Tämä ei estänyt sovittelemasta korvausta VahL 2 luvun 1 §:n 2 mom:n nojalla.»[33] Vastuu soviteltiin 4.000 markkaan.

> Jos kysymys on alaikäisen, mieleltään häiriintyneen tai työntekijän vastuusta, seuraa VahL 2:2, 2:3 ja 4:1.1:n »kohtuullinen korvaus» -määreestä, ettei sovitteluväitettä tarvita lainkaan, vaan täydestä korvauksesta poikkeaminen tapahtuu ex officio.[34]

Sovittelumahdollisuus on KKO:n ratkaisun osoittamalla tavalla prosessuaalisesti avoinna, kun vastaaja on joillakin aineellisilla perusteilla vastustanut kannetta.[35] Samankaltainen asianosaiselle lieviä vaatimuksia asettava tulkintalinja on omaksuttu myös oikeustoimen sovittelun yhteydessä.[36] Väittämistaakan lieventäminen on johdonmukainen seuraus sovittelusäännösten suojaamistavoitteista. Muutoin materiaalisesti kohtuullinen tulos saattaisi estyä, jos asianosainen ei oikeudellista asiantuntemusta vailla olevana osaisi esittää nimenomaista sovitteluvaatimusta.

---

[33] KKO:n ratkaisu on huomionarvoinen myös siinä suhteessa, ettei sen perusteluissa mainita väittämistaakkakysymyksestä mitään. Otsikko merkitsee tältä osin perusteluihin nähden itsenäistä ja periaatteellisesti tärkeää linjanvetoa. Ks. perusteluista irtaantuvista otsikoista ja niihin liittyvistä ongelmista *Linna,* LM 1990 s. 974–976.

[34] Ks. *Saxén* s. 166 VahL 4:1.1:n säännöksestä: »Fråga är således egentligen inte om en jämkningsregel utan, alldeles såsom fallet är med barns skadeståndsansvar, om att skadeståndet direkt bestäms enligt en skälighetsbedömning.» Ks. myös KouHO 30.9.1981, S79/659.

[35] Vrt. *Virolainen,* LM 1983 s. 163, joka kritisoi esitettyä ratkaisua. Hän katsoo sen olevan ristiriidassa *ne eat judex ultra petita partium* -säännön ja vastapuolen kuulemisperiaatteen kanssa. Virolaisen mielestä oikea tapa sovittelumahdollisuuden avaamiseen on materiaalinen prosessinjohto ja tuomarin asianosaiselle esittämät täsmentävät kysymykset. Virolaisen tarjoaman vaihtoehdon heikkoutena on kuitenkin se, että prosessinjohdon aktiivisuus voi tuomarista riippuen vaihdella. Asianosainen jäisi tällöin passiivisen prosessinjohdon häviäjäksi. Ks. *Lappalainen* s. 501–504 väittämistaakan »ohentumisesta» sovitteluvaatimusten yhteydessä. Hän viittaa prosessuaalisena erityispiirteenä myös todistustaakan verrattain vähäiseen merkitykseen: sovitteluperusteiden väljyyden vuoksi näytön riittävyydelle on vaikea asettaa kiinteitä rajoja.

[36] Ks. KKO 1990:148 (ään. 3–2), jonka otsikon mukaan: »Takaajat eivät olleet velkojan kanteen kiistäessään nimenomaisesti vaatineet takaussitoumuksensa kohtuullistamista varallisuusoikeudellisista oikeustoimista annetun lain 36 §:n nojalla, mutta olivat kuitenkin esittäneet takaussitoumuksen kohtuuttomuutta koskevia näkökohtia. Kohtuul-

5.2. Vahingonkorvausoikeuden moderneista piirteistä

5.2.1. Pääsääntöjen heikentymisestä

Korvauksen sovittelua koskevat säännökset ovat yksi osa vahingonkorvauksen asemaa ja merkitystä muuttanutta kehityskulkua. Vielä 1900-luvun alkupuolella vahingonkorvausoikeuden klassiset opit olivat varsin selväpiirteisiä ja poikkeuksettomia. Vastuuperusteesta, joka harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta oli Iheringin ikuiseksi totuudeksi nostama tuottamus,[37] seurasi täysi korvaus.[38] Korvausvelvollisen syyllisyyden asteella tai osapuolten varallisuusoloilla ei tässä harkinnassa ollut sijaa. Myöskään korvausvelvollisen erityispiirteet tai se, oliko kyseessä yksityishenkilö vai oikeushenkilö, eivät juuri vaikuttaneet vahingonkorvausasian tulokseen. Täyden korvauksen periaatteella todettiin toisinaan olevan yhtäläisyyttä omistusoikeuden perustuslaillisen suojan kanssa.[39]

Vähitellen opit jäykässä muodossaan alkoivat murtua. Tuottamus vastuun edellytyksenä ei enää tyydyttänyt kaikkia teknisen kehityksen mukanaan tuomia tarpeita, ja sen rinnalle alkoi kehittyä yhä enemmän ankaran vastuun tilanteita.[40] Täyden korvauksen periaate osoittautui kohtuuttomaksi entistä

---

listamisvaatimuksen katsottiin ilmenneen takaajien oikeudenkäynnissä esittämistä vaatimuksista, joten tuomioistuin saattoi antaa asiassa lausunnon takaajien vastuun kohtuullistamisesta.» Perusteluissa asiaa selvennettiin vielä lausumalla: »Kohtuullistamisvaatimusta ei tarvitse esittää nimenomaisesti, vaan riittää, jos se ilmenee muuten asianosaisten oikeudenkäynnissä esittämistä vaatimuksista.»

[37] Ks. *Ihering* s. 8: »Der Gedanke auf dem er beruht, ist der ewig wahre Satz: kein Uebel ohne Schuld.» Iheringin vuonna 1867 esittämä julistus tuottamusperiaatteen ikuisuudesta jäi *Jørgensenin,* Am. J. Comp. L. 1970 s. 45 huomauttamalla tavalla poikkeuksettomassa muodossaan perin lyhytikäiseksi, sillä jo seuraavan vuosikymmenen aikana Saksassa kehittyi tuottamuksesta riippumaton vastuu rautatievahingoista. Ks. myös *Posner,* J. Leg. Stud. 1973 s. 34, joka katsoo ajanjakson 1875–1905 tuottamusperusteen kukoistuskaudeksi Yhdysvalloissa.

[38] Ks. culpan ja täyden korvauksen yhteydestä *Palmgren,* JFT 1950 s. 269. *Kobbernagel* s. 240. Ks. täysi korvaus – ei korvausta -dikotomian ongelmista *Smith* s. 352–354. Täyden korvauksen periaatteen kanssa kilpaillut korvauksen määrää koskeva oppi oli Preussin ALR:ssä (1794) ja Sveitsin OR:ssä (1911) ilmaisunsa saanut suhteellisuusperiaate (Proportionalitätsprinzip), jonka mukaisesti korvauksen määrä pyrittiin suhteuttamaan korvausvelvollisen syyllisyyteen. Ks. *Hedemann* s. 101–102. *Muscheler,* JZ 1994 s. 1137–1138.

[39] Ks. *Jørgensen* s. 285.

[40] Ks. *Conaghan – Mansell* s. 6, jossa verrataan maksiimeja »no liability without fault» ja »no compensation without fault». Kirjoittajat toteavat jälkimmäisen vastuunjakoperi-

useammin, mihin siihenkin vaikutti yhteiskunnan ja talouselämän muutos: vahinkoriskit olivat lisääntyneet sekä luku- että rahamääräisesti. Kohtuuttoman vastuun ongelma johti eri maissa sovittelusäännösten tai samaa tavoitetta palvelevien oikeuskeinojen kehittämiseen.[41]

Kuluvan vuosisadan tärkeimmille vahingonkorvausoikeuden muutoksille on yhteistä pääsääntöjen heikentynyt asema ja systemaattisten poikkeuksien lisääntyminen. Samalla vahingonkorvausoikeus on kokonaisuudessaan muuttunut verraten monimutkaiseksi järjestelmäksi, jonka hallitseminen edellyttää laajahkoa yksityiskohtien tuntemista.

> Esimerkkinä systemaattisten erottelujen runsaudesta voidaan mainita työntekijän vahingonkorvausvastuun sääntely Suomen oikeudessa: Vastuunormit eroavat ensinnäkin sen mukaan, onko kysymys työntekijän vastuusta työnantajaa, sivullista vai työnantajan sopimuskumppania kohtaan. Työnantajaan ja sivulliseen kohdistuvan VahL:n mukaisen vastuun yhteydessä joudutaan seuraavaksi erottamaan, onko työntekijä aiheuttanut vahingon tahallisesti, lievällä huolimattomuudella vai näiden väliin sijoittuvalla tuottamusasteella. Sivulliseen kohdistuvassa vastuussa kanavointisäännökset (prosessuaalisine ulottuvuuksineen, ks. VahL 7:5) lisäävät vielä järjestelmän mutkikkuutta.

Suurta osaa vahingonkorvausoikeuden muutoksista voidaan selittää sillä, että oikeusajattelussa on siirrytty abstrakteista vahingonaiheuttaja – vahingonkärsijä -roolikäsitteistä[42] kohti korvausasian osapuolten yksilöllistä kohtelua.[43] Sovittelusäännösten mukaiset korvausvastuun lievennykset koituvat lähinnä yksityishenkilöiden – ja ehkä rajoitetussa määrin kantokyvyltään heikkojen oikeushenkilöiden[44] – hyväksi.[45] Vastaavasti vastuun ankaroittaminen on yleensä liittynyt osapuolten roolien ja niistä seuraavien oi-

---

aatteen erityisen kyseenalaiseksi: tuottamuksen olemassaololla ei ole välitöntä yhteyttä vahingonkärsijän korvaustarpeeseen: »identical needs are met with different responses on the basis of a difference which is irrelevant to the need itself. Why *should* fault determine who gets what?»

[41] Ks. *Stoll,* RabelZ 1970 s. 493–494.

[42] Ks. *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 57–65 formaaleista, toimintaperusteisista ja henkilösidonnaisista tavoista määritellä oikeussuojan kohde.

[43] Tietynasteinen henkilön erityispiirteiden huomioon ottaminen on vahingonkorvausoikeudessa selvästi vanhempaa perua. Ks. esimerkiksi *Stang* s. 132–133 tekijöistä (lapsuus ja »svækkelse av aandelige eller legemlige evner»), jotka sallivat tuottamusarvioinnin objektiivisista perusteista poikkeamisen. Ks. myös *Winroth* s. 100–103.

[44] Ks. edellä 2.10.2.A. esitettyjä yritystoimintaa harjoittavan oikeushenkilön vastuun sovittelua koskevia varauksia.

[45] Jos tuottamuksen aste olisi hallitseva kriteeri vahingonkorvauksen sovittelussa, ei mainittua vaikutusta välttämättä syntyisi. Tällöin esimerkiksi suuryrityksen vastuuta yk-

keussuojatarpeiden erittelyyn. Tällöin osapuolia ei kuitenkaan yleensä tarkastella yhtä individuaalisesti kuin sovitteluharkinnassa, vaan huomio kiinnittyy sellaisiin osaksi abstrakteihin rooleihin kuin »elinkeinonharjoittaja», »taloudellisen hyödyn saaja» ja »kuluttaja».[46]

5.2.2. Vakuutukset ja vahingonkorvausoikeuden tehtävät

Tarkasteltaessa vahingonkorvauksen merkitystä kompensaatiomuotona on huomioon otettava pakollisten vakuutusten ja sosiaaliturvan piiriin kuuluvien korvausten vahvistunut asema.[47] Sosiaalivakuutuksen kautta henkilövahingot korvataan niiden aiheutumisperusteesta riippumatta[48] verrattain laajasti, jolloin vahingonkorvaukselle jää lähinnä täydentävä tehtävä.[49]

Molemmat merkitystään laajentaneet hyvitysmuodot heijastavat näkemystä, jonka mukaan vahingonkorvausvastuu – ja etenkin yksityishenkilön va-

---

sityishenkilöä kohtaan voitaisiin periaatteessa kaventaa lievän tuottamuksen perusteella. Kun vahingonkorvausoikeudessa on jäljempänä (5.3.2.2.) käsiteltävällä tavalla ilmennyt vahva tendenssi tuottamuksesta riippumattomien vastuumuotojen korostumiseen etenkin eräiden yritystoiminnan alojen kohdalla, olisi tällainen sovittelumahdollisuus yleiskuvaan soveltumaton. Siksi tuottamuksen laatu osana sovittelun rekvisiitastoa on syytä alistaa varallisuusolo-argumentille niin, ettei pelkkä tuottamuksen lievyys johda sovitteluun silloin, kun vahingonkärsijän taloudellinen asema ei järky täysimääräisen korvauksen vuoksi.

[46] Ks. myöhemmin 5.3.2.2.B.–5.3.2.2.C., 5.4.3.C.

[47] Ks. *Palmgren,* JFT 1950 s. 273, joka Suomessa ensimmäisten joukossa painotti vakuutuksen ja vahingonkorvauksen sovittelun yhteyttä: »den omständigheten, att trygghet i vidsträckt grad kan erhållas genom försäkring mot en relativt anspråkslös premie är ett faktum, som talar för införande av en jämkningsregel.»

[48] Myös vahingonkärsijän myötävaikutuksen merkitys on sosiaalivakuutuksessa kapeampi kuin VahL 6:1:ssä, jossa myötävaikutuksen huomioon ottamista ei ole sidottu kvalifioitua tuottamusta koskevaan edellytykseen. Ks. esimerkiksi TapVakL 5.1 §, jonka mukaan korvausta ei suoriteta vammasta tai sairaudesta, jonka työntekijä on aiheuttanut itselleen tahallisesti. Lain 5.2 §:n mukaan päiväraha ja tapaturmaeläke voidaan evätä tai niitä vähentää, jos työntekijä on ollut vahingon sattuessa rikollisessa teossa, jota ei voida pitää vähäisenä, jos tapaturman syynä on ollut työntekijän päihtymys tai törkeä huolimattomuus, tai jos työntekijä on toiminut vastoin säännöksessä määriteltyjä turvallisuusohjeita. Ks. myös SairausvakuutusL 26.1–2 §.

[49] Ks. *Hellner,* JFT 1968 s. 164. Ks. *Eräsaari* s. 92 vakuutustekniikan merkityksestä sosiaalisten oikeuksien kehittämiselle. Sosiaalivakuutuksen ja sosiaaliturvan erosta ks. *Stapleton,* Mod. L. Rev. 1995 s. 822, joka pitää erotteluperusteena sitä, että sosiaalivakuutuksessa suojan kohteena oleva ryhmä osallistuu turvan rahoittamiseen erityisillä maksuilla. Sosiaaliturvassa vastaavaa maksuvelvollisuutta ei tunneta, ja etuuksien taso on yleensä vastaavasti alhaisempi.

hingonkorvausvastuu – on sääntelyratkaisuna varsin epätoivottava ilmiö.[50] Vahingonkorvausvastuuta voidaan pitää lähinnä vahingon tahallisen aiheuttamisen (ja siihen ehkä rinnastettavien huolimattomuuden törkeiden muotojen) yhteydessä vahvasti perusteltuna. Tahallisuustilanteisiin liittyy siinä määrin voimakas tarve ilmaista teon yhteiskunnallista paheksuntaa ja pyrkiä preventioon, ettei vahingonkorvauksen syrjäyttämiseen ole yhtäläistä aihetta kuin muissa tilanteissa.[51] Muutoin vahinkojen kompensaatio tulisi lainsäädännöstä ilmenevien tavoitteenasettelujen perusteella pyrkiä hoitamaan ensi sijassa toista tietä.[52] Jos yksityishenkilö kuitenkin aiheuttaa tuottamuksellaan vahingon, eikä hyvitystä ole saatavissa vakavaraiselta, vahinkojen pulverisointiin kykenevältä taholta (työnantajalta tai vakuutuksenantajalta), vahingonkorvausseuraamukseen joudutaan turvautumaan. Vastuun sovittelu on kuitenkin tällöin mahdollinen keino tyydyttävän tuloksen aikaansaamiseksi.

Vahingonkorvausoikeudessa on tavoitteeksi tullut vahinkoriskien keskittäminen kantokyvyltään suurten yksikköjen vastattaviksi. Kanavointisäännökset[53] ja vakuutuksille vahingonkorvausoikeudessa annettava merkitys osoittavat pyrkimystä kohdentaa vahingot lopullisesti vakuutusyhtiöille tai itsevakuuttajina toimiville suuryrityksille.[54] Työntekijän aiheuttamia vahinkoja koskevat VahL:n säännökset ilmentävät sovittelunormien kaltaisia tavoitteita siinä, että ne kaventavat olennaisesti työntekijän henkilökohtaista

[50] Ks. vastaavasti vakuutuksenantajan regressioikeudesta *Routamo,* Vakuutusyhtiöiden regressivaateista s. 48, joka luonnehti vuoden 1933 VakSopL:n aikana vakuutuksenantajan takautumisoikeuden mahdollisuutta epäkohdaksi.

[51] Tätä ilmentävät sekä sovittelusäännösten tahallisesti aiheuttamia vahinkoja koskevat erityisedellytykset että VakSopL 75.1 §:n regressisäännös.

[52] Ks. *Jørgensen,* Am. J. Comp. L. 1970 s. 53: »In modern productive society, an essential part of the redistribution of losses is taken over by collective insurance schemes, so that tort law becomes less important, and may eventually be altogether deprived of its function.» »Haftungsersetzung durch Versicherungsschutz» -ilmiöstä ks. *Schwamb* s. 550–553.

[53] Ks. *Hellner,* JFT 1967 s. 163–164, joka erottaa taloudellisen kanavoinnin ja oikeudellisen kanavoinnin. Ensin mainitulla tarkoitetaan vahinkoriskien vapaaehtoista kohdistamista vakuutuksenantajalle ja jälkimmäisellä oikeusnormein toteutettua vastuun ohjaamista (esimerkiksi työnantajalle). Kumpikin kanavoinnin muoto on vahingonkorvausoikeudessa merkittävästi yleistynyt. Niiden teoreettinen ero kaventuu, kun taloudellinen kanavointi voi saada – juuri sovittelunormiston kautta – oikeudellista merkitystä.

[54] Kanavointisäännökset ja vastuuvakuutusehdot on käytännössä sovitettu yhteen niin, etteivät esimerkiksi kotivakuutuksiin kuuluvat vastuuvakuutukset käsitä työsuhteessa aiheutettuja vahinkoja, jotka kuuluvat kanavoinnin piiriin. Ks. *Roos* s. 114, jonka lausuma pätee myös Suomen vakuutuskäytännössä.

vastuuta.[55] Päämäärään liittyy myös ajatus riskien pulverisoinnista. Vakuutuksenantaja pyrkii jakamaan kannettavakseen ottamansa riskit vakuutusmatemaattisten periaatteiden mukaisesti vakuutuksenottajien muodostaman kollektiivin rahoitettavaksi. Vastaavasti yritys, joka jättää vakuutuskelpoiset riskit omaksi rasituksekseen, voi siirtää korvausvelvollisuudestaan aiheutuvat kustannukset osaksi perimiään hintoja.[56]

Vakuutusten korostuminen merkitsee samalla sitä, että vakuutusalan mahdollisuus vaikuttaa oikeuskehitykseen lisääntyy. Vakuuttamismahdollisuudet ovat paljon käytetty argumentti vahingonkorvausoikeudellisen lainsäädännön uudistustyössä, ja niillä on merkitystä myös tulkintatilanteissa. Vahingonkorvausoikeuden ja vakuutuskäytännön välille rakennetuista sidoksista seuraa, että vahingonkorvausoikeuden kehittäminen – ainakin vastuun ankaroittamisen osalta – riippuu osittain vakuutusyhtiöiden suhtautumisesta.[57] Jos vakuutusala suhtautuisi torjuvasti joidenkin riskien (esimerkiksi ympäristövahinkojen) vakuuttamiseen, merkitsisi se käännettä kohti perinteistä, korvausvelvollisen rahoittamaa vastuuta, joka puolestaan saattaisi pakottaa pidättyvyyteen korvausvastuun laajentamisen suhteen.

5.2.3. Riskien yhteiskunnallistuminen

Erityisesti elinkeinotoimintaan liittyvän korvausvastuun yhteydessä korostuvat vakuutus- ja pulverisointimekanismit. Ne merkitsevät riskien *yhteiskunnallistumista*.[58] Jokainen vakuutuksenottaja tai hyödykkeen käyttäjä maksaa siitä, että vahingonkärsijät saavat suojaa tiettyjä riskejä vastaan.[59] Samalla kun lopulliset kustannukset jaetaan asiakkaiden kesken, eikä elinkeinonhar-

---

[55] Ks. *Hellner* (fjärde upplagan) s. 320, joka huomauttaa, että sovitteluperusteita olisi usein käsillä niissä tilanteissa, joissa kanavointisäännökset ratkaisevat vastuun kohdistumisen.

[56] Ks. vahingonkorvauksen pulverisointivaikutuksista *Hellner*, SvJT 1967 s. 697–698, joka arvioi erilaisia mekanismeja, joiden kautta pulverisointivaikutus voi ilmetä sekä niihin vahingonkorvauksen yhteydessä liittyviä ongelmia.

[57] Ks. *Wilhelmsson*, TfR 1983 s. 46.

[58] Ks. *Eräsaari* s. 92–93. *Kumpula*, Oikeus 1994 s. 327–328. *Häyhä* s. 352 puhuu korvausoikeuden muuttumisesta kollektiivisempaan suuntaan pitäen silmällä vakuutuksenantajan takautumisoikeuden rajoituksia. Ks. *Tuori*, Retfærd 1992 s. 11 vakuutusten ilmentämästä solidaarisuusajatuksesta. Ks. *Savatier* s. 351, 364–367 riskien sosialisoitumisesta ja sen kritiikistä.

[59] Ks. *Conaghan – Mansell* s. 11: »Because of the operation of insurance, the plaintiff's loss is distributed not to the careless defendant but, through insurance premiums, to all those who were not careless but who had insured against the possibility of being

joittaja jää viimesijaiseksi vahingonkantajaksi, avautuu mahdollisuuksia vastuumuotojen ankaroittamiseen.[60] Tällaisen vastuunjaon etuna voidaan pitää sattumanvaraisuuden vähenemistä.[61] Korvaussuoja ei riipu esimerkiksi siitä, huolehtiiko vahingonkärsijä vakuutusturvastaan – mikä saattaa jäädä tekemättä varattomuuden tai tietämättömyyden vuoksi – tai siitä, löytyykö tapahtumaketjusta tuottamuksellinen teko ja voidaanko se näyttää toteen.

Vastuuvakuutuksen (ja myös vahinkovakuutuksen) oikeudellisen merkityksen lisääntyessä vahingonkorvausoikeuden taustalla oleva ajatus siitä, että korvausvelvollinen suorittaa korvauksen omilla varoillaan, menettää merkitystään.[62] Vakuutusten vahventuva rooli vahinkojen kattamisessa saattaakin ajan myötä tehdä henkilökohtaisesta korvausvelvollisuudesta viimesijaisen oikeuskeinon, joka tulee kysymykseen vain erityistilanteissa (esimerkiksi pienten, vakuutuksen omavastuun alittavien vahinkojen kohdalla) tai epätoivottavana seurauksena ensisijaisen korvausjärjestelmän aukkotilanteissa.[63] Vaikutuksensa on myös vahinkoriskien laskettavuudella: vakuutusjärjestel-

---

so.» Ks. hintamekanismin kautta tapahtuvasta pulverisoinnista ja sen vaikutuksesta vahingonkorvausoikeudelliseen kausaalisuus-käsitteeseen *Alexander*, Law and Philosophy 1987 s. 14. Vahinkojen lopullinen kohdistuminen ei enää hänen mukaansa tapahdu perinteisen yksilöllisen syy-yhteyden kautta, vaan tiettyyn ryhmään kuulumisen perusteella: »The »but for» causal linkage between a particular defendant and plaintiff is jettisoned in favor of a causal linkage between a class of activities and a class of injuries.»

[60] Vastuuvakuutusten ja vahingonkorvausvastuun ankaroituneiden muotojen keskinäisestä yhteydestä ks. *Jørgensen* s. 40–41. *Jourdain* s. 13.

[61] Ks. *Savatier* s. 345 kattavien korvausjärjestelmien elinoloja stabilisoivasta vaikutuksesta. Vahingonkorvausnormiston sattumanvaraisuudesta on huomautettu viittaamalla ns. kylpyammeargumenttiin (bathtube argument). Ks. esimerkiksi *Hellner*, The Swedish Alternative s. 26. Sitä, joka liukastuu kylpyammeessaan ja loukkaantuu, ei suojaa mikään yleisen sosiaaliturvan tason ylittävä vakuuttamisvelvollisuudelle tai ankaralle vastuulle perustuva korvausjärjestelmä. Jos kysymys olisi esimerkiksi työtapaturmasta tai tuotevahingosta, korvaussuoja olisi parempi. Vahingonkärsijän kannalta lopputulos voi kuitenkin olla ulkoisesti samanlainen ja hänen korvaustarpeensa yhtä suuri, vaikka vahinkotilanne ei kuulukaan minkään erityisen korvausnormiston piiriin.

Hellner toteaa perustellusti argumentin heikkoudeksi, että sen mukaan korvaustarvetta arvioidaan jo tapahtunutta vahinkoa silmällä pitäen. Jos korvaustarpeita tarkastellaan ilman, että huomio kohdistuu realisoituneihin vahinkoihin, on varsin helppo havaita erilaisiin toimintamuotoihin liittyvän suuruudeltaan vaihtelevia riskejä, mikä on omiaan puoltamaan korvattavien vahinkojen valikointia resurssien rajallisuus huomioon ottaen.

[62] Ks. *Hellner* (fjärde upplagan) s. 319–320.

[63] Ks. VahL:n valmistelun yhteydessä esitettyjä kaavailuja HE 187/1973 s. 8: »Erityistä huomiota ansaitsee tällöin kysymys siitä, olisiko lainsäädäntöä kehitettävä niin, että vakuutusteitse maksettava korvaus olisi ainakin eräiden vahinkolajien, erityisesti henkilövahinkojen, kohdalla aina ensisijainen korvauksen muoto, jota vahingonkorvaus, mi-

män tai hintamekanismin kautta tapahtuva vahinkojen pulverisointi edellyttää riittävän tarkkaa käsitystä vahinkojen esiintymistiheydestä ja laajuudesta. Riskin vaikea arvioitavuus voi estää perinteisen vahingonkorvauksen korvaamisen muulla kompensaatiojärjestelmällä.[64]

Vakuutusperusteisen korvausjärjestelmän etuna on lisäksi se, että vahinkojen selvittäminen ja korvausten suorittaminen voi vakuutuksenantajan toimeenpanemana olla kokonaiskustannuksiltaan edullisempaa kuin yksityisten toimijoiden tekemänä.[65] Vakuutuksenantajalla on käytössään valmis organisaatio asiantuntijoineen korvauskysymysten käsittelyä varten. Jos korvausasia joudutaan ratkaisemaan erityistietoja vailla olevien vahingonaiheuttajan ja -kärsijän välillä, joutuvat molemmat yleensä käyttämään ainakin oikeudellisia asiantuntijapalveluja. Myös teknisen, kemiallisen tms. luonnontieteellisen vahingon syntytapaa koskevan selvitystyön tarve tulee monesti esille.

Vahinkoriskien kollektivisointi voi toisaalta aiheuttaa ongelmia. Jos korvausturva on hyvin kattava, tarve vahinkojen välttämiseen saattaa heikentyä.[66] Vakuutusten vahingonkorvausoikeudellisiin vaikutuksiin (etenkin sovittelumahdollisuuksia koskeviin) kriittisesti suhtautuneet kirjoittajat ovat usein viitanneet preventiivisten vaikutusten heikkenemiseen.[67] Preventioargumentti esitetään tavallisesti korvausvastuu-uhan näkökulmasta, mutta sen kääntöpuolena voidaan ajatella myös korvauksen saamatta jäämisen mahdollisuutta seikkana, joka voi vaikuttaa potentiaalisen vahingonkärsijän käyttäytymiseen.[68] Hyvin laaja korvausturva, joka suojaa sekä vahingonkärsijöitä että (vastuun kanavoinnin tai pulverisoinnin kautta) vahingonaiheuttajia,

käli se lainkaan tulisi kysymykseen, enintään täydentäisi.» Ks. *Hellner,* JFT 1967 s. 164 siitä, miten vastuuvakuutuksen kattavuus vaikuttaa vahingonkorvauksen merkitykseen.

[64] Ks. *Alexander,* Law and Philosophy 1987 s. 18–20.

[65] Ks. *Roos* s. 119, 122 vastuuvakuutuksista.

[66] Ks. tästä »moral hazard» -ilmiöstä law and economics -oppien kannalta *Polinsky,* Harv. L. Rev. 1974 s. 1671–1672. *Stephen* s. 146. Ks. *Landes – Posner* s. 13, joiden mukaan vastuuvakuutukseen perustuva korvausjärjestelmä saattaa olla pareto-edullinen (pareto superior), vaikka vahinkojen lukumäärä lisääntyisikin preventiovaikutuksen heikentyessä. Pareto-edullisen järjestelmän valinta voi kuitenkin olla ongelmallista, jos lisääntyvät vahingot ovat henkilövahinkoja. Niihin voi tällöin liittyä sellaista inhimillisen hyvän menetystä (uhrin ja hänen omaistensa aineettomat kokemukset), jota puhtaasti taloudellinen lähestymistapa ei ota huomioon (ainakaan täysimääräisesti).

[67] Ks. esimerkiksi *Walin* s. 8–11. Ks. *Roosin,* TfR 1987 s. 853–854 tapaa jäsentää preventiokeskustelu ideologiseen, taloudelliseen ja sosiaalipsykologiseen haaraan.

[68] Preventioargumenttien tunnettu ongelma on empiirisen tiedon vähäisyys. Sitä, miten korvausvastuun (tai korvauksen saamatta jäämisen) uhka vaikuttaa ihmisten huolelli-

saattaa vähentää ihmisten huolellisuutta.[69] Vahinkoriskit eivät tällöin merkitse ainakaan itselle koituvan taloudellisen menetyksen mahdollisuutta. Siten esine- ja varallisuusvahingot, joista ei aiheudu kipua, kärsimystä tai vastaavia vahinkojen välttämiseen kannustavia aineettomia seurauksia, voivat olla kaikille osapuolille varsin haitattomia. Preventiota ylläpitäviä elementtejä ei voitanekaan täysin poistaa korvausjärjestelmistä: vakuutuksiin liitetäänkin monesti omavastuuta koskevia ehtoja tai vakuutusmaksuun vaikuttavia bonusjärjestelmiä, joilla pyritään suosimaan vahinkojen välttämistä.[70]

> Vahinkojen ehkäisemiseen tähtääviä normeja on muuallakin kuin vahingonkorvauslainsäädännössä.[71] Suuri osa rikosoikeudellisista kriminalisoinneista on selitettävissä tällä tavoitteella. Muina esimerkkeinä voidaan mainita työturvallisuus- ja tuoteturvallisuuslainsäädäntö ja ajoneuvoilta vaadittavaa kuntoa koskevat normit. Oikeussäännöistä riippumattomia kannustimia vahinkojen välttämiseen ovat lisäksi moraalikäsitykset, epävirallisen moitteen pelko ja itselle huolimattomasta toiminnasta aiheutuvat vahinkoriskit.[72]

---

suuteen, ei ole paljonkaan selvitetty. Ongelma lienee tyypiltään sellainen, että sen tutkiminen on hankalaa. Aitoja vahingonaiheuttamistilanteita on ilmeisen hankala simuloida koejärjestelyillä. Lisäksi ongelmana on vahinkotilanteiden moninaisuus. Ks. preventiovaikutuksen empiirisen tutkimisen mahdollisuuksista ja ongelmista SOU 1969:58 s. 52–55.

Yleisen elämänkokemuksen nojalla voidaan pitää ilmeisenä, että korvausnormisto vaikuttaa ainakin ääritapauksissa ihmisten toimintaan. Filosofisena mahdollisuutena voidaan ajatella kahta yhteiskuntaa: Ensimmäisessä ei vahingonkorvausta tunneta lainkaan, eikä mistään vahingon aiheuttamisesta johdu korvausvastuuta. Toisessa on omaksuttu täydellinen aiheuttamisperiaatteen mukainen vastuujärjestelmä, jossa jokainen vastaa aiheuttamistaan vahingoista täysimääräisesti ilman tuottamusedellytyksiä tms. rajoittavia normeja. On selvää, että näissä kuvitteellisissa ääritilanteissa riskinotto ja myös tahallinen vahingoittaminen saisivat kokonaan erilaisen merkityksen. Ks. myös *Atiyahin* s. 79–80 common sense -näkemystä (rikosoikeudellisten) sanktioiden vaikutuksesta ihmisten käyttäytymiseen.

[69] Ks. *Häyhä* s. 281 vakuutustoiminnan perustumisesta oletukselle, jonka mukaan vakuutettuun riskiin ei vakuutuksen olemassaolon vuoksi suhtauduta tavallista kevytmielisemmin.

[70] Ks. *Hellner,* SvJT 1967 s. 700. *Roos* s. 122. *von Caemmerer,* RabelZ 1978 s. 19. Omavastuulla on lisäksi se vaikutus, että vakuutuksenantaja välttää kustannukset, jotka aiheutuisivat omavastuun alittavien vahinkojen selvittämisestä.

[71] Ks. *Calabresi* s. 312 vahingonkorvausoikeuden ulkopuolisten preventiokeinojen painottamisesta.

[72] Ks. *Vinding Kruse,* JFT 1964 s. 182. *von Hippel* s. 41. Prevention oikeudellisen tarkastelun rajoituksista ks. myös *Englard,* J. Leg. Stud. 1980 s. 68–69.

Kritiikkinä on toisinaan epäilty, että vahingonkärsijän omasta aktiivisuudesta (esimerkiksi vahinkovakuutuksen järjestämisestä) riippumaton laaja korvaussuoja voi heikentää ihmisten oma-aloitteisuutta ja lisätä heidän riippuvuuttaan julkisista toimista.[73] Korvaussuojan rahoittajien osalta on puolestaan viitattu heidän autonomiansa kaventumiseen.[74]

Sovittelumahdollisuuksien laajeneminen yksityishenkilöiden ja muiden vastuunkantokyvyltään heikkojen korvausvelvollisten kohdalla on luonnollisessa yhteydessä edellä kuvattuihin vahingonkorvausoikeuden kehityslinjoihin. Merkittävien vahinkoriskien jääminen tällaisten tahojen kannettavaksi olisi ristiriidassa sekä vahingonkärsijän että -aiheuttajan suojaamistarpeiden kanssa. Vahingonkärsijän intressissä on korvausvastuun kohdistaminen mahdollisimman maksukykyiselle taholle, kun taas korvausvelvollisen suojantarve suuntautuu taloudellisesti kohtuuttoman raskaan vastuun välttämiseen.

5.3. Sosiaaliset piirteet vahingonkorvausoikeudessa

5.3.1. Hyvinvointivaltio-ideologia ja velvoiteoikeus

Oikeustieteen eri aloilla on viime vuosina keskusteltu hyvinvointivaltioideologian vaikutuksesta oikeudelliseen sääntelyyn. Pohdinnoilla on yhteiskuntafilosofisia, arvoja korostavia ulottuvuuksia, mutta myös lainsäädäntötekninen puolensa.[75] Vahingonkorvausoikeudessa aihepiiri ei ole noussut yhtä vahvasti esille kuin sopimusoikeudessa, jossa erityisen keskeisiä »hyvinvointivaltiollisia» oikeuskysymyksiä ovat olleet sopimuksen sovittelu ja sopimusehtojen muu kontrolli.

Hyvinvointivaltion velvoiteoikeudelle tyypillisinä piirteinä voidaan pitää samankaltaisten sääntelypäämäärien korostumista, jotka ovat julkisoikeudellisen sosiaaliturvajärjestelmän taustalla. Sosiaalioikeuden keskeisiä tavoitteita ovat kansalaisten perusturvasta ja toimeentulomahdollisuuksista huolehtiminen. Näille päämäärille analoginen velvoiteoikeudellinen pyrkimys on

---

[73] Ks. *Hutchinson,* Calif. L. Rev. 1985 s. 764–766, joka pitää mainittuja seikkoja ja yleistä byrokratisoitumista kattavien julkisten korvausjärjestelmien uhkana, vaikka toisaalta puoltaakin laajaa ja yhteiskunnallista tasa-arvoa edistävää korvaussuojaa. Ks. myös *Scheffler,* Social Philosophy & Policy 1995 s. 230.

[74] Ks. *Stapleton,* Mod. L. Rev. 1995 s. 820.

[75] Jälkimmäisellä tarkoitan hyvinvointivaltiollisten tavoitteiden vaikutusta normimuotoihin sekä oikeuden formaalien ja materiaalisten piirteiden erotteluun. Ks. aihepiiristä esimerkiksi *Tuori* s. 30–37, jossa arvioidaan Dalberg-Larsenin ja Hydénin teorioita.

yksityishenkilöiden taloudellisia oloja kohtuuttomasti rasittavien velvoitteiden välttäminen.

> Vastaavat yhteiskunnalliset tavoitteet eivät lainsäädäntötasolla juurikaan näytä korostuneen oikeushenkilöiden kohdalla. Selvin askel joidenkin oikeushenkilöiden erityisen velvoiteoikeudellisen suojantarpeen tunnustamiseen on uuden VakSopL:n 3.2 §, jonka mukaan VakSopL:n säännöksistä vakuutuksenottajan tai vakuutetun vahingoksi poikkeava sopimusehto on mitätön paitsi kuluttajaa myös »sellaista elinkeinonharjoittajaa kohtaan, joka huomioon ottaen hänen elinkeinotoimintansa laatu ja laajuus sekä olosuhteet muutoin on vakuutuksenantajan sopijapuolena rinnastettavissa kuluttajaan.» Kantokyvyltään heikkojen oikeushenkilöiden suojantarve on luonnollisesti mahdollista ottaa huomioon sovittelunormien ja muiden kohtuusperusteiselle harkinnalle sijaa jättävien säännösten soveltamisessa.[76] Oikeushenkilöiden ja pienyrittäjien suoja on kuitenkin lainsäädännössä jäänyt verraten kehittymättömäksi.[77]
>
> Yksi kuluttaja-käsitteen ja KSL:n soveltamisalan perusteella rajatun sosiaalisen suojan ongelma onkin sen kohdistumisen formaalisuus. Tällainen suoja ei ulotu yksityishenkilön elinkeinotoimintaan, vaikka toiminta saattaa harjoittajansa taloudellisten olojen ja muiden seikkojen puolesta vastata kuluttaja-asemaa ainakin suhteessa joihinkin suurimpiin sopimuskumppaneihin.[78]

Ansaintaperiaate (puhuttiinpa sitten edun tai negatiivisen seurauksen ansaitsemisesta) saa hyvinvointivaltiollisesti painottuneessa velvoiteoikeudessa henkilösidonnaisia piirteitä:[79] yksilön toimintaa (esimerkiksi vahingon aiheuttamista tai sitoutumista sopimukseen) ei arvioida pelkkänä abstraktina tapahtumana, vaan oikeusvaikutukset riippuvat osittain henkilön kyvyistä, varallisuusoloista tms. yksilöllisistä ominaisuuksista. Vahingonkorvauksen sovittelu on esimerkki tällaisesta ansaintaperiaatteen sosiaalihenkisestä modifikaatiosta.

Velvoiteoikeuden sosiaaliset piirteet eivät kuitenkaan vaikuta kyvyiltään tai voimavaroiltaan heikon henkilön eduksi kaikissa tapauksissa: esimerkiksi piittaamattomuus (tuottamuksen kvalifiointiin johtavana tekijänä) tai kevytmielisyys (YksVelkL 10,7 §) ovat sellaisia luonteenheikkouksia, joita oikeudellisessa sääntelyssä ei hyväksytä ja jotka estävät velvoitteiden lieven-

---

[76] *Häyhän* s. 113 ajatuksen mukaan analogiaa voidaan perustella erityissuojaa antavan lain välittömän soveltamisalansa ulkopuolella synnyttämillä odotuksilla.

[77] Ks. pienyrittäjien oikeusongelmien selvittelystä KM 1979:61 s. 19–37.

[78] Ks. tästä under-inclusiveness -ilmiöstä sääntelyongelmana *Atiyah – Summers* s. 13–14. *Altman* s. 108.

[79] Ansaintaperiaatteen henkilösidonnaisuudesta ks. *Sadurski* s. 116–117.

nökset.[80] Vastaava »syyttömyysedellytys» ilmenee varsin yleisesti sosiaalisessa siviilioikeudessa. Esimerkiksi Wilhelmssonin eräiden lainkohtien tuella muotoilemaan sosiaalisen suoritusesteen määritelmään kuuluu menettelyn moitteettomuuden vaatimus.[81]

Vahingonkorvausoikeudessa heikomman suojaamista koskevat tavoitteet voivat vaikuttaa sekä silloin, kun heikompi osapuoli on vahingonkärsijänä että silloin, kun hän on korvausvelvollinen. Seuraavassa näitä kehityspiirteitä tarkastellaan jatkona vahingonkorvauksen sovittelua koskevien säännösten oikeusdogmaattiselle analyysille. Pyrkimyksenä on selvittää sitä arvostusten ja oikeustieteellisten teorioiden ympäristöä, johon sovittelunormien vahventunut asema liittyy.

5.3.2. Heikompi osapuoli korvauksen saajana

5.3.2.1. Erityislakien tarjoama suoja

A. Lähtökohtia. Sopimuksenulkoista vastuuta koskevissa vahingonkorvaussäännöksissä heikomman suoja -näkökohtia ei ole useinkaan otettu yhtä selvästi huomioon kuin sopimusoikeudellisessa lainsäädännössä:[82] VahL:ssa vahingonkärsijöitä ei nimenomaisesti erotella mitenkään, vaan yksityishenkilöiden ja elinkeinonharjoittajien kärsimiä vahinkoja koskevat samat säännökset.[83] Vahingonkärsijän oikeussuojan tehostaminen onkin yleensä toteutettu erityislailla. Seuraavassa arvioidaan vahingonkärsijän oikeussuojatarpeiden huomioon ottamista tällaisissa erityislaeissa käyttäen esimerkkeinä TuotevastuuL:a, PotilasvahinkoL:a ja SyyttKorvL:a. Esimerkit on valittu silmällä pitäen korvausmuotojen käytännön merkitystä ja sitä, että ne valottavat keskenään erilaisia vahinkotilanteita.

---

[80] Ks. *Nuutila* s. 332 siitä, miten tekijän luonteenpiirteissä olevat puutteet jäävät hänen vahingokseen rikosoikeudellisessa tuottamusarvostelussa. Rangaistuksilla pyritäänkin vaikuttamaan tekijän tahdonvoimaan, jonka puuttumiseen (tai heikkouteen) syyllisyysmoite kohdistuu.

[81] Ks. *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 200–201.

[82] Esimerkkejä sopimusoikeudellisista säännöksistä, joita sovellettaessa heikompi osapuoli on korvauksen saajana, ovat KSL 5:10, 20–22, 8:10, 20–21, 9:11, 20–21, KsKvälL 12.3–4 ja AsHVL 23.3, 43, 57, 64.2 §:t.

[83] Vahingonkärsijän korvaustarpeen huomioon ottava erottelu on mahdollista tehdä korvaussäännösten tulkinnassa, esimerkiksi määrittämällä huolellisuusvaatimukset osapuolten roolit huomioon ottaen. Myös sovittelusäännökset ovat havainnollinen esimerkki normeista, joiden soveltamisessa vahingonkärsijän erityispiirteet (kantokyky ja korvaustarve) vaikuttavat.

Käytännössä huomattavan tärkeä korvausjärjestelmä on lisäksi tapaturmavakuutuslainsäädäntö, jonka kautta korvataan työntekijälle työssä tai siihen liittyvissä olosuhteissa aiheutunut henkilövahinko.[84] Tapaturmavakuutuslainsäädännön perustana on pakollinen vakuutus, jonka työnantajat ovat valtiota ja eräitä kaikkein pienimpiä työnantajia (TapVakL 10 §) lukuun ottamatta velvollisia ottamaan.

Tapaturmavakuutuslainsäädännön sosiaalisia päämääriä osoittaa, että sen soveltamisala on verraten laaja.[85] Myös oikeuskäytäntö on kehittynyt vahingonkärsijöiden kannalta melko suopeaan suuntaan.[86] Ansion menetyksistä tapaturmavakuutuslainsäädännön perusteella suoritettavat korvaukset ovat ajallisesti rajoitettuja (TapVakL 17a §), minkä vuoksi vahingonkärsijällä voi olla tarvetta vaatia lisäksi vahingonkorvausta täyden korvauksen saamiseksi. TapVakL 61.1 §:ssä on nimenomainen säännös tästä vahingonkorvausmahdollisuudesta.

B. Vastuuperusteet. Arvioitaessa vahingonkärsijän suojaamistavoitteiden toteutumista mainituissa erityislaeissa havaitaan, että selvimmät osoitukset vahingonkärsijän tarpeiden huomioon ottamisesta ilmenevät vastuuperusteissa.

TuotevastuuL 3 §:n mukaan korvausvastuu syntyy vahingosta, »joka on johtunut siitä, että tuote ei ole ollut niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa.»[87] Edelleen lain 7 §:ssä säädetään eräistä poikkeuksista, joiden nojalla vastaaja voi vapautua korvausvelvollisuudestaan. TuotevastuuL 7.1 §:n va-

---

[84] Korvausjärjestelmä muodostuu useista laeista, joita TapVakL:n lisäksi ovat ammattitautilaki (29.12.1988/1343), maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslaki (23.12.1981/1026), laki valtion virkamiesten tapaturmakorvauksesta (18.5.1990/449) ja sotilasvammalaki (28.5.1948/404).

[85] Ks. esimerkiksi TapVakL 1.3 §:n säännös johtavassa asemassa olevien henkilöiden ja työkunnan jäsenten kuulumisesta lain piiriin, 1a §:n säännös ulkomailla tehtävästä työstä ja 4.1,2 §:n säännös työmatkojen kuulumisesta lain piiriin.

[86] Ks. *Routamo,* Vastuu työtapaturmasta s. 167–168 siitä, miten oikeuskäytännössä on irtaannuttu perussuhdeteoriasta TapVakL:n mukaisen työsuhteen määrittelyssä. Ks. Routamo, mts. 288 tapaturman käsitteen laajentavasta tulkinnasta. Myöhemmästä oikeuskäytännöstä ks. esimerkiksi KKO 1981 II 65, 1986 II 22 ja 1992:6. Vrt. KKO 1990:2, 1995:138 (ään. 4–1) ja KKO 1995:200 (ään. 3–2), jotka ilmentävät korvausjärjestelmän soveltamisalan rajanvetoa.

[87] Lakitekstistä ei suoraan ilmene, kenen odotukset turvallisuusarvioinnin perustaksi asetetaan. Lainvalmistelutöissä asiaa täsmennetään niin, että arvioperustaksi hahmottuu normaaliyleisön näkökulma ja kulutushyödykkeen käyttötarkoituksen perusteella tiedossa olevat erityiset käyttäjäryhmät (esimerkiksi lapset). Ks. HE 119/1989 s. 44–45. Tämä on omiaan ankaroittamaan vastuuta, sillä elinkeinonharjoittaja ei voi vedota tekemiinsä turvallisuusarviointeihin, jos niiden tulos poikkeaa kuluttajakunnan odotuksista. Ks. *Howells* s. 36–37 arviomittapuusta EU:n tuotevastuudirektiivin 6.1 artiklan kannalta. Hän

pautumisperusteiden (vastaaja ei ole tuotteen liikkeellelaskija tai tuotteen puutteellinen turvallisuus johtuu pakottavista viranomaismääräyksistä) voidaan olettaa tulevan varsin harvoin sovelletuiksi. Lain 7.2 §:n säännös voinee kaventaa vahingonkärsijän korvausmahdollisuutta merkittävämmin. Sen mukaan korvausvelvollisuutta ei synny, »jos se, jolta vaaditaan korvausta, saattaa todennäköiseksi, ettei tuotteen turvallisuudessa ollut vahingon aiheuttanutta puutetta silloin, kun hän laski sen liikkeelle.» Poikkeukset ovat kuitenkin kaikkiaan suppeita.

> Virheellisen tuotteen aiheuttamat esinevahingot jäävät TuotevastuuL 1.1 §:n perusteella lain ulkopuolelle, jos vahinko on kohdistunut muuhun kuin yksityiseen käyttöön tarkoitettuun (ja sellaiseen pääasiallisesti käytettyyn) omaisuuteen. Tällöin korvausvaatimus voidaan perustaa VahL:iin ja yleiseen tuottamussääntöön. Jos myydyn tuotteen ja vahingoittuneen omaisuuden välillä on ollut läheinen käyttöyhteys, voidaan myyjään kohdistaa korvausvaatimus myös irtaimen kauppaa koskevien sääntöjen perusteella.[88] Kummassakin tapauksessa vastuunormisto edellyttää vaikeammin täyttyvää vastuuperustetta kuin TuotevastuuL:a sovellettaessa.

PotilasvahinkoL:ssa korvausperuste ilmentää vielä poikkeuksettomampaa ankaraa vastuuta kuin TuotevastuuL:ssa.[89] Lähtökohtana on PotilasvahinkoL 2 §:ssä määritelty potilasvahingon käsite, jonka piiriin kuuluvat vahingot korvataan ilman, että vastuuta rajoitetaan edes millään TuotevastuuL 3 §:n kaltaisilla tavanomaista turvallisuutta koskevilla odotuksilla.[90] Lain 2 §:ssä

---

näkee direktiivin »the safety which a person is entitled to expect» -standardin myös monessa suhteessa vahingonkärsijän kannalta ongelmalliseksi. Ks. myös *Howells,* Consumer Safety s. 299–300, jossa hän tarkentaa kritiikkiään muun muassa kuluttajien riskituntemuksen ja arviointikyvyn heikkouksia painottaen. Howellsin (s. 300) mielestä kuluttajien odotuksiin perustuva mittapuu »lends itself to a very conservative interpretation of the standards demanded of products. The average consumer does not really know what to expect and his expectations cannot but reflect the attitudes disseminated by the business world.» Ks. myös *Väntsi* s. 57–59 erilaisista turvallisuusarvioinnin muodoista.

[88] Ks. *Wilhelmsson,* JFT 1994 s. 633–634. Läheisen käyttöyhteyden käsitteestä ks. Wilhelmsson, mks. 635–639.

[89] Ks. *Kaivola,* LM 1988 s. 528–529, joka toteaa PotilasvahinkoL:n mukaisen potilasvakuutuksen olevan luonteeltaan vahingonkärsijän eduksi voimassa oleva vahinkovakuutus. Korvauksen saaminen vakuutuksen perusteella ei edellytä vahingonaiheuttajan tuottamusta. PotilasvahinkoL ei kuitenkaan merkitse, että terveydenhuoltohenkilökunnan varsinainen – PotilasvahinkoL:n ulkopuolelle jäävä – korvausvastuu olisi muuttunut tuottamuksesta riippumattomaksi. Ks. Kaivola, mks. 529, 534–536.

[90] Ks. *Paaso* s. 115 tuottamusnäkökohdista PotilasvahinkoL 2.1,1 ja 2.2 §:n vahinkotilanteiden yhteydessä.

potilasvahingoksi määritellään henkilövahinko, »jonka potilaan tutkimus, hoito tai muu vastaava käsittely taikka sellaisen laiminlyönti on todennäköisesti aiheuttanut.»[91] Edelleen määritelmään kuuluvat tartunnat, tulehdukset ja tapaturmat, jotka ovat yhteydessä potilaan hoitoon. Näin määriteltyjen potilasvahinkojen piiriä rajoitetaan kuitenkin lain 2.2 §:ssä säätämällä, ettei potilasvahingoksi katsota »sellaisen lääketieteellisesti perustellun käsittelyn seurausta, joka ei olisi ollut vältettävissä muulla, potilaan hoidon kannalta yhtä vaikuttavalla menettelyllä.»[92]

SyyttKorvL on edellisistä esimerkeistä poikkeava laki siltä osin, että lain tarjoama suoja ei kohdistu fyysisiin henkilövahinkoihin. Erityispiirre on myös se, että vastuu perustuu julkisen vallan käyttöön. SyyttKorvL:n mukainen vastuu syntyy, kun rikoksesta epäilty on ollut vuorokautta kauemmin pidätettynä tai vangittuna, eikä häntä vastaan nosteta syytettä tai syyte jätetään sikseen tai hylätään tai toimenpiteeseen ei muuten ole ollut laillisia edellytyksiä. Laki on lähtökohdiltaan ankaraa vastuuta: viranomaisen menettelyn arvostelu ei vaikuta vastuun syntymiseen. Lain 2 ja 3.2 §:ssä määritellyt tilanteet, joissa vastuuta ei synny, koskevat lähinnä vahingonkärsijän myötävaikuttavaa tuottamusta, josta esimerkkeinä mainitaan muun muassa esitutkinnan välttäminen ja valheellinen tunnustus.[93] Säännösten lopussa on vielä poikkeus, jonka mukaan korvausta ei makseta, jos korvausta ei asianhaarat huomioon ottaen olisi pidettävä kohtuullisena. Vastuun objektiivisuus väheni-

[91] »Todennäköisesti»-määre lakitekstissä viittaa siihen, että syy-yhteyttä koskeva näyttövelvollisuus on tavallista alhaisempi. Ks. *Ståhlberg* s. 294–296.

[92] Tämä poikkeus ei laista ilmenevällä tavalla koske potilaalle hoidon yhteydessä aiheutuneita tapaturmia, jotka eivät käsitteellisestikään voi olla hoidon välttämättömiä seurauksia.

Ks. myös PotilasvahinkoL 2.2 §:n jälkimmäinen virke, jossa korvattavuus ulotetaan kohtuusperusteella eräisiin potilaalle tehdyistä tutkimuksista seuranneisiin vahinkoihin, jotka muutoin jäävät välttämättöminä seurauksina korvaamatta.

[93] Osa lainkohtien tarkoittamista myötävaikutusperusteista käy ongelmallisiksi, kun niitä verrataan rikosoikeudelliseen periaatteeseen, jonka mukaan kenelläkään ei ole velvollisuutta auttaa oman syyllisyytensä selvittämisessä. Periaate on ilmaistu muun muassa YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 14 artiklan 3.g-kohdassa.

KKO on ratkaisussaan 1993:63 perustellut syytetylle tuomittua korvausta sillä, ettei tämä ollut velvollinen myötävaikuttamaan syyllisyytensä selvittämiseen. Syytetty oli esitutkinnassa salannut käyneensä rikoksen tekopaikkakunnalla ja kieltäytynyt antamasta käsialanäytettä. Ks. myös KKO 1993:156, jonka otsikossa todetaan: »Kun A ei ollut ollut syylliseksi epäiltynä velvollinen myötävaikuttamaan syyllisyyskysymyksen selvittämiseen, hän ei itse ollut antanut aihetta pidätettynä ja vangittuna pitämiseensä. Aikaisemmista vankilatuomioistaan huolimatta A:lla oli oikeus saada valtiolta korvausta

si, jos poikkeamisperusteena pidettäisiin sitä, että syytettä tukenut näyttö on ollut vahvaa, vaikkakaan ei aivan langettavaan tuomioon riittävää. Tällaisen perusteen hyväksyttävyys on kuitenkin kyseenalainen.[94]

C. Muita vahingonkärsijän suojaa ilmentäviä piirteitä. Vahingonkärsijän suojaamista korostavana piirteenä esimerkeiksi valituissa laeissa voidaan pitää myös sitä, ettei niissä ole nimenomaisia säännöksiä vahingonkorvauksen kohtuusperusteisesta sovittelusta: SyyttKorvL:n esitöissä todetaan, ettei VahL 3:6:n sovittelusäännöstä tarkoiteta sen mukaisiin korvauksiin soveltuvaksi.[95] PotilasvahinkoL 4 §:n mukaisesta vakuuttamisvelvollisuudesta seuraa, ettei lain mukainen korvausvelvollisuus voi olla kohtuuton (lakihan ei sääntele vahingonaiheuttajan vahingonkorvausvelvollisuutta). Korvaus suoritetaan vahingonaiheuttajan ottamasta vakuutuksesta, ja vakuutusyhtiöiden muodostama potilasvakuutusyhdistys vastaa lain 5.2 §:n mukaan korvauksesta, jos vakuutuksen ottaminen on laiminlyöty.[96]

---

vapauden menetyksen aiheuttamasta kärsimyksestä.» KKO:n tulkintalinja merkinnee SyyttKorvL:n mukaisten myötävaikutusperusteisten poikkeusten olennaista kaventumista.

[94] *Jonkan* s. 138–141 mukaan on normaalia ja hyväksyttävää, että syytekynnys on tuomitsemiskynnystä alempana. Jos tuomitsemiseen vaadittava näyttö edellyttää esimerkiksi 90 prosentin todennäköisyyttä, merkitsee esimerkiksi 75–89 prosentin syyllisyysnäyttö, että syytetyn syyllisyydestä on varsin vahvaa näyttöä, vaikka syyte tuleekin hylätä. SyyttKorvL:n tarkoittamana kohtuuttomuutena voitaisiin tällöin pitää sitä, että syytetyn syyllisyys on vapauttavasta tuomiosta huolimatta selvästi todennäköisempaa kuin syyttömyys. Syytetylle jäisi pidätys- ja vangitsemisriski silloin, kun häntä vastaan on kertynyt painavaa näyttöä. Ei ole kuitenkaan selvää, että tällaisen välittävän ratkaisun mahdollisuus olisi rikosprosessin tausta-arvoihin sopiva. Syyllisyyskysymykseen annettu ratkaisu voidaan nähdä perustellusti myös kahden äärivaihtoehdon välillä tehtävänä niin, että syyttömäksi todettua on kohdeltava kaikin tavoin (myös velvoiteoikeuden keinoin) syyttömänä.

Vrt. KKO 1995:154, jossa poliisimies vaati valtiolta korvausta virantoimituksesta pidättämisen aiheuttamista menetyksistä. Syynä virasta pidättämiseen oli poliisimiestä vastaan tehty rikosilmoitus jatketusta veropetoksesta. Korvausvaatimus hylättiin, koska rikosilmoitusta pidettiin perusteltuna kirjanpitoepäselvyyksien vuoksi. Vaatimus ei kuulunut SyyttKorvL:n piiriin, koska perusteena ei ollut vapauden menettäminen, joten kannetta jouduttiin ajamaan tuottamusperusteella.

[95] Ks. HE 187/1973 s. 31.

[96] Vastuun kohtuuttomuutta todellisen vastuuvelvollisen (vakuutuksenantajan) kannalta voisi ajatella lähinnä sellaisissa poikkeuksellisen laajamittaisissa massavahingoissa, jotka uhkaavat koko järjestelmän kantokykyä. PotilasvahinkoL:n mukaisissa vahinkotilanteissa tällaisten katastrofien todennäköisyys lienee pieni. Potilaalle annettavan lääkeaineen virheellisyydestä tai sivuvaikutuksista johtuvat vahingot, joihin laajojen vahin-

TuotevastuuL:ssa sovittelulla on kuitenkin erilainen asema kuin mainituissa laeissa. TuotevastuuL 8 §:ssä säädetään, että korvaus määrätään noudattamalla soveltuvin osin VahL:ia. TuotevastuuL:a koskevassa hallituksen esityksessä VahL:n sovittelusäännösten todetaan nimenomaisesti soveltuvan tuotevastuutilanteisiin.[97] Ilmeistä on kuitenkin, että osapuolten taloudelliset olot ja korvausvelvollisen vakuutusmahdollisuudet[98] johtavat siihen, että sovittelumahdollisuudet jäävät käytännössä vähäisiksi. Varsinaisen sovittelusäännöksen puuttuminenkin ilmentää instituutin rajoitettua merkitystä tuotevastuussa.[99]

Esimerkeiksi valituissa laeissa voidaan havaita muitakin osoituksia vahingonkärsijän intressien VahL:n tasoa laajemmasta suojaamisesta: Keskeinen vahingonkärsijän asemaa parantava piirre TuotevastuuL:ssa on vahingonkorvausvelvollisten laaja joukko. TuotevastuuL 5 §:n nojalla korvausvastuussa ovat tuotteen valmistaja, maahantuoja sekä elinkeinonharjoittaja, joka on markkinoinut tuotetta nimellään.[100] Ellei tähän joukkoon kuuluvaa vastuusubjektia kyetä tunnistamaan, vastaa vahingosta lain 6 §:n perusteella jokainen tuotteen liikkeelle laskija.[101]

---

kojen riski tyypillisemmin liittyy, eivät kuulu PotilasvahinkoL:n nojalla korvattavien vahinkojen piiriin. Ks. HE 54/1986 s. 12.

[97] Ks. HE 119/1989 s. 52.

[98] Ks. HE 119/1989 s. 52, jossa vakuutusmahdollisuuksien merkitystä painotetaan. Esityölausuma on tältä osin hieman epäselvä: »Sovellettaessa säännöstä tuotevahinkoihin olisi huomiota kiinnitettävä muun muassa tarjolla oleviin vakuuttamismahdollisuuksiin ja vahinkoa kärsineen mahdollisuuksiin olla niistä selvillä.» Kun vahingonkärsijällä tarkoitetaan tavallisesti sitä, joka välittömästi kärsii henkilö- tai esinevahingon (vaikka elinkeinonharjoittajalle syntyvä korvausvelvollisuus on tietysti tämän kannalta vahinko), viittaa esityölausuma kuluttajan vakuutusmahdollisuuksien painottamiseen. Kuluttajan vapaaehtoisen vakuutuksen puuttuminen olisi tämän logiikan mukaan (ainakin jossain määrin) sovittelua puoltava peruste. Esityölausumassa lienee virheellinen sanavalinta, ja tarkoituksena onkin täytynyt olla korvausvelvollisen vakuutusmahdollisuuksiin viittaaminen, mikä on sopusoinnussa vakuuttamisvelvollisuuden jakamista koskevien (edellä 2.5.2.–2.5.3. käsiteltyjen) yleisten periaatteiden kanssa.

[99] TuotevastuuL:n perustuminen EU:n direktiiviin ja halu sopeuttaa lainsäädäntö tältä osin EU:n normeja vastaavaksi jo ennen Suomen EU-jäsenyyttä on kaventanut lainsäätäjän mahdollisuuksia ottaa lakiin nimenomainen sovittelusäännös, kun direktiivissä ei ko. normia ole.

[100] Ks. TuotevastuuL 5 §:n tulkintavaihtoehdoista *Väntsi* s. 67–69.

[101] Ks. vertailukohtana KSL 5:31, 8:34 ja 9:34:n säännöksiä aikaisemman myyntiportaan ja materiaalintoimittajan vastuusta kuluttajaa kohtaan. Säännökset ilmentävät sopimusvastuun puolella TuotevastuuL:ssa omaksuttua ajatusta laajasta vastuuvelvollisten joukosta, jolla tehostetaan oikeussuojan kohteen mahdollisuuksia hyvityksen saamiseen.

PotilasvahinkoL:n vahingonkärsijän kannalta edullisiin piirteisiin kuuluu se, että lain 3.2 §:n mukaan korvausvelvollisuutta kaventavaksi vahingonkärsijän myötävaikutukseksi katsotaan vain tahallinen tai törkeän huolimaton menettely. Vahingonkorvausoikeudessa on esitetty yleisemminkin näkemyksiä, joiden mukaan myötävaikutuksen merkitys tulisi henkilövahinkojen yhteydessä rajata kvalifioituihin tuottamusmuotoihin,[102] mutta VahL 6:1:ssä ei ole kiinnitetty nimenomaista huomiota vahinkolajiin ja tuottamusasteeseen.

> TuotevastuuL 12 §:ssä, PotilasvahinkoL 14 §:ssä ja SyyttKorvL 5.2 §:ssä on vahingonkärsijälle myönnetty prosessuaalisena etuna mahdollisuus ajaa kannetta kotipaikkansa alioikeudessa. Tavallista edullisempaa oikeuspaikkasäännöstä voidaan pitää yhtenä esimerkkinä »access to justice» -keskustelun vaikutuksista vahingonkorvausoikeudessa, sillä kanteen ajaminen vahingonkärsijän kotipaikan alioikeudessa vähentää yleensä prosessikustannuksia.[103]

D. Erityislakien korvaussuojaa kaventavat säännökset. Tarkasteltavissa erityislaeissa on myös eräitä vahingonkärsijän kannalta epäedullisia säännöksiä. TuotevastuuL 8.2 §:n mukaan TuotevastuuL:n mukaista korvausvelvollisuutta ei ole alle 2.350 markan vahingosta. Lisäksi TuotevastuuL:n mukainen korvaussaatava vanhenee lain 9.1 §:n mukaan kolmessa vuodessa siitä, kun vahingonkärsijä on saanut säännöksessä mainitut vaatimuksen esittämisen mahdollistavat tiedot, ja joka tapauksessa 9.2 §:n mukaan kymmenessä vuodessa tuotteen liikkeellelaskemisesta.[104]

TuotevastuuL 4a §:n vahingonkärsijän näyttövaatimusta koskeva säännös saattaa myös vaikuttaa kantajan kannalta epäedullisesti.[105] Säännöksen

---

[102] Ks. Ruotsin SkL 6:1, jossa henkilövahingon perusteella suoritettavan korvauksen alentaminen edellyttää, että vahingonkärsijä on itse tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella myötävaikuttanut vahinkoon. Myötävaikutuksen merkityksen kaventaminen lienee perusteltua etenkin silloin, kun korvausjärjestelmä on vakuutusperusteinen. Tällöin myötävaikutuksen huomioon ottamista ei voida vaatia sen vuoksi, että korvausvelvollisen yksipuolinen vastuulla rasittaminen olisi kohtuutonta molempien meneteltyä tuottamuksellisesti. Ks. *Selmer*, Am. J. Comp. L. 1970 s. 165.

[103] Ks. kuluttajien ja yksityishenkilöiden oikeuksien toteuttamista rajoittavista esteistä yleisesti *Tunc* s. 317–331, joka (s. 335–337) katsoo yhdeksi hyvinvointivaltion tehtäväksi oikeuksien täytäntöönpanomahdollisuuksien tehostamisen.

[104] Kun VahL 7:2:n mukainen kymmenen vuoden vanhentumisaika alkaa kulua »vahingon syntymisestä», voi TuotevastuuL 9.2 §:n säännös johtaa varhaisempaan vanhentumiseen, kun otetaan huomioon tuotteen liikkeelle laskemisen ja vahingon syntymisen välille jäävä aika.

[105] Mainittu säännös samoin kuin korvattavan vahingon minimimäärää koskeva TuotevastuuL 8.2 § ja kolmen vuoden vanhentumisaikaa koskeva 9.1 § lisättiin TuotevasT-

mukaan: »Vahinkoa kärsineen on näytettävä toteen vahinko, tuotteen puutteellinen turvallisuus sekä puutteellisen turvallisuuden ja vahingon välinen syy-yhteys.» Toisaalta myös näyttövelvollisuuden jakoa koskevat perinteiset opit asettavat todistustaakan säännöksessä mainituista korvausvastuun edellytyksistä vahingonkärsijälle.[106] Koska säännöksestä ei voida löytää mitään kannanottoa näyttökynnykseen, ei sitä voitanekaan pitää vahingonkärsijän kannalta VahL:n normistoa epäedullisempana kuin korkeintaan siltä osin, että säännös estää keskustelun syy-yhteyttä koskevan näyttövaatimuksen siirtämisestä vastaajalle.[107]

PotilasvahinkoL:n säännöksistä vain 10 §:n vanhentumissäännös on VahL:n normistoa epäedullisempi vahingonkärsijälle. Korvausvaatimus on pääsäännön mukaan esitettävä kolmessa vuodessa siitä, kun korvaukseen oikeutettu on saanut tiedon vahingosta. Vanhentumisajasta voidaan kuitenkin poiketa erityisistä syistä, jolloin korvausvaatimus on esitettävä viimeistään 20 vuoden kuluessa vahinkoon johtaneesta tapahtumasta. SyyttKorvL 5 §:ssä on puolestaan säädetty erityisen lyhyestä vanhentumisajasta. Säännöksen mukaan kanne valtiota vastaan on pantava vireille kuudessa kuukaudessa lainkohdassa määritellystä alkuajankohdasta (tuomion lainvoimaiseksi tuleminen, hakijan saama tieto syytteen nostamatta jättämisestä tms.).[108]

---

tuuL:iin ETA-sopimuksen myötä. Ks. HE 251/1992 s. 6. Integraatio on tältä osin lieventänyt tuotevastuuta siirtämällä mainittujen säännösten alaan kuuluvat kanteet VahL:n nojalla ajettaviksi ja tuottamusperusteisiksi.

[106] Ks. *J. Halila* s. 260–262 sopimusvastuun kannalta.

[107] Ks. HE 251/1992 s. 5, jossa todetaan, ettei säännöksellä ole tarkoitus ankaroittaa vahingonkärsijän näyttövelvollisuutta, vaan ainoastaan selventää oikeustilaa. Tarve vahingonkärsijän näyttövaatimusten keventämiseen vastaajan kustannuksella voisi tulla esille esimerkiksi silloin, kun syy-yhteyden toteaminen riippuu vaikeasti arvioitavista kemiallisista vaikutussuhteista tai edellyttää muun erikoisalan tietämystä. Tällöin ainakin ensisijaisena vastuuvelvollisena olevalla valmistajalla tulisi normaalisti olla edellytyksiä syy-yhteyskysymyksen selvittämiseen.

Sama vaikutus voidaan kuitenkin TuotevastuuL 4a §:n estämättä saada aikaan näyttövaatimuksen sisällön kautta. Vahingonkärsijälle jäävä näyttövelvollisuus voidaan tulkita verrattain alhaiseksi: kantajan olisi esimerkiksi osoitettava syy-yhteys mahdolliseksi, jonka jälkeen vastaajan tulisi esittää yksityiskohtaisempaa vastanäyttöä kanteen torjumiseksi. Ks. *Ståhlbergin* s. 293–323 yleistä esitystä näyttövaatimusten alentamisesta. Ks. myös rokotuksen aiheuttamaa sairautta koskevaa ratkaisua KKO 1995:53. Ks. vertailukohtana PotilasvahinkoL 2 §, jossa korvattavia vahinkoja määritellään »on todennäköisesti aiheuttanut» ja »on todennäköisesti saanut alkunsa» formulaatioilla. Valintaa perusteltiin lainvalmisteluaineistossa sillä, että syy-yhteyden yksiselitteinen näyttäminen saattaa osoittautua mahdottomaksi. Ks. HE 54/1986 s. 12.

[108] Ks. HE 187/1973 s. 33, josta ilmenee, että ennen SyyttKorvL:a oli voimassa vain

E. Mahdollisuus vedota VahL:iin korvausperusteena. Erityislaeilla perustetuille korvausjärjestelmille, joista edellä on käsitelty kolmea esimerkkiä, on tyypillistä vahingonkärsijän oikeussuojan parantaminen säätämällä VahL:n tuottamussääntöä helpommin täyttyvästä vastuuperusteesta. Mahdollisuutta vedota erityislakien mukaiseen korvaussuojaan on kuitenkin ajallisesti rajoitettu VahL:a lyhyemmillä vanhentumisajoilla. Arvioitaessa erityislakien edullisuutta vahingonkärsijälle onkin olennaista, voiko kantaja vedota VahL:iin (tai sopimusvastuun normeihin)[109] silloin, kun se tuo hänelle edullisemman tuloksen erityislaissa olevan vanhentumissäännöksen, TuotevastuuL 8.2 §:n korvauksen minimimäärää koskevan säännöksen tms. rajoitusnormin vuoksi.

TuotevastuuL 11 §:ssä on nimenomainen säännös, jonka mukaan TuotevastuuL ei rajoita vahingonkärsijän oikeutta korvaukseen muun lain (lähinnä VahL:n, KSL:n tai KL:n) nojalla. VahL:n käyttäminen vastuuperusteena on mahdollista myös PotilasvahinkoL:n ja SyyttKorvL:n piiriin kuuluvissa tilanteissa.[110] Erityislainsäädännön mukaisessa korvaussuojassa olevat aukot eivät näin muuta sitä, että lait tarjoavat vahingonkärsijälle VahL:a parempaa oikeussuojaa.[111]

> VahL 1:1:n soveltamisalasäännöksen mukaan: »Tämä laki ei kuitenkaan koske, ellei tässä tai muussa laissa toisin säädetä, sopimukseen perustuvaa tai muussa laissa säädettyä korvausvastuuta.» Soveltamisalasäännöksen sanamuoto voi antaa vaikutelman, jonka mukaan VahL:n toissijaisuus erityislainsäädännön ohella edellyttäisi nimenomaista lain-

---

60 päivän vanhentumisaika, jossa korvausvaatimus tuli esittää. Ks. valtion vastuunalaisuudesta virkamiehen aikaansaamasta vahingosta annettu laki (18.5.1927/142) 7.2 §.

[109] Sopimusvastuun normit voivat toimia vastuusäännöstönä erityislain piiriin kuuluvassa tilanteessa lähinnä vedottaessa TuotevastuuL:n sijasta myyjän ja ostajan väliseen sopimukseen tai PotilasvahinkoL:n sijasta potilaan ja hoitopalvelun tarjoajan väliseen suhteeseen. Ks. *Paaso* s. 211–227 sopimuskonstruktioista lääkärin vahingonkorvausvastuun yhteydessä.

[110] Ks. PotilasvahinkoL:n osalta HE 54/1986 s. 15. Ks. *Kaivola,* LM 1988 s. 531–536, joka tuo VahL:n perustuvien kanteiden yhteydessä esille muun muassa sen ongelman, että potilasvakuutus ei (suoraan PotilasvahinkoL:n nojalla) toimi korvausvelvollisen vastuuvakuutuksena silloin, kun potilasvakuutukseen vetoamisen sijasta ajetaan korvauskannetta vahingonaiheuttajaa tai tämän työnantajaa vastaan. Ks. vertailukohtana esimerkiksi YdinvastuuL 25 §, jonka mukaan lain tarkoittama vakuutus on, vaikka vahingonkärsijällä on PotilasvahinkoL:n tavoin oikeus saada korvaus suoraan vakuutuksenantajalta, voimassa myös laitoksenhaltijan hyväksi korvausvastuun varalta.

[111] Ks. *Paaso* s. 210–211 vahingonkorvausnormiston merkityksestä PotilasvahinkoL:n täydentäjänä.

säännöstä (tai ainakin PotilasvahinkoL:n tavoin esityömainintaa). Tällöin ne vahinkotilanteet, joita koskee jokin erityislaki, jäisivät aina VahL:n ulkopuolelle.

Soveltamisalasäännös on muutamien muiden VahL:n säännösten (etenkin 5:1) tapaan muuttunut lain eduskuntakäsittelyn aikana hallituksen esityksen mukaista vaikeaselkoisemmaksi.[112] Lakivaliokunta tosin perusteli säännöksen lopullista muotoa tulkintavaikeuksien välttämisellä.[113] Kun lakivaliokunnan tarkoituksena ei näytä olleen asiallisesti muuttaa hallituksen esityksessä omaksuttuja näkemyksiä, VahL 1:1:n tulkinnassa voidaan palata hallitukseen esitykseen. Siinä tuodaan selvästi esille VahL:n tarkoitettu toissijaisuus, eikä mitenkään viitata siihen, että VahL:n olisi ajateltu menettävän merkityksensä erityislailla säännellyillä aloilla.

Hallituksen esityksessä soveltamisalasäännöstä perusteltiin seuraavasti: »Tällainen lain soveltamisalan määrittely osoittaa säännösten toissijaisuuden vahingonkorvausoikeudelliseen erityislainsäädäntöön ja sopimusoikeudellisiin sääntöihin verrattuna – – – Vahingonkorvauslaki ei kuitenkaan toissijaisesta luonteestaan huolimatta tulisi olemaan suppea-alainen poikkeuslaki, vaan sopimussuhteesta riippumatonta vahingonkorvausta sääntelevät perusnormit sisältävä ja, kuten edellä jo on mainittu, vähitellen täydentyvä yleinen laki, jonka säännökset täydentävät sopimussuhteissa noudatettavia vahingonkorvaussääntöjä ja erityislainsäädännön korvausnormeja.»[114]

Hallituksen esitykseen tukeutuen voidaan esittää tulkintakannanotto, jonka mukaan VahL:n soveltaminen on ilman nimenomaista lainsäännöstäkin mahdollista silloin, kun erityislaki soveltuu esillä olevaan korvaustilanteeseen, mutta tarjoaa vanhentumissäännöksen tai korvattavia vahinkolajeja koskevan tms. rajoituksen vuoksi vahingonkärsijälle heikompaa suojaa kuin VahL.[115] Näin ymmärrettyä toissijaisuutta tukee

---

[112] Ks. säännöksen aikaisemmista valmisteluvaiheista *Kivivuori,* DL 1975 s. 266–267.

[113] Ks. lakivaliokunnan mietintö n:o 5 vuoden 1974 valtiopäivät s. 2.

[114] Ks. HE 187/1973 s. 12.

[115] Tämä käsitys, joka vastaa *Kivivuoren,* DL 1975 s. 272–273 kuvaamaa rinnakkaisperiaatetta, on ongelmaton silloin, kun erityislain tarkoituksena on parantaa vahingonkärsijän suojaa tai toteuttaa se vakuutusjärjestelmän tms. menettelyn kautta. Tällöin VahL:n toissijaisuus tulee esille niissä kohdissa, joissa erityislaki sisältää vahingonkärsijän kannalta katsoen aukon oikeussuojassa. Jos erityislain nimenomaisena tarkoituksena on kuitenkin korvausvastuun rajoittaminen VahL:n järjestelmä sivuuttaen, täytyy VahL:n syrjäyttämistä pitää mahdollisena. Esimerkkinä voidaan mainita OYL 15 luku, jossa korvausvastuuta rajoitetaan muun muassa myönnettyä vastuuvapautta koskevilla säännöksillä ja osakkeenomistajaan ja sivulliseen kohdistuvan vastuun osalta 15:1:n »tätä lakia ja yhtiöjärjestystä rikkomalla» -määreellä (ks. jälkimmäisen rajoituksen itsenäisestä merkityksestä esimerkiksi KKO 1994:61). Ks. VahL:n syrjäytymisestä OYL:n alaan kuuluvissa vastuutilanteissa *Taxell,* Bolagsledningens ansvar s. 9–10.

myös se, että VahL:n periaatteita on toisinaan KKO:n käytännössä sovellettu analogisesti sopimusvastuuseen.[116]

5.3.2.2. Ankaran vastuun alan laajentuminen

A. Kehityslinjoja. Vahingonkorvausoikeuden ehkä merkittävin kehitystendenssi 1900-luvulla on ollut tuottamuksesta riippumattoman vastuun alan laajentuminen.[117] Suomessa tämä kehitys on tapahtunut suureksi osaksi oikeuskäytännön kautta.[118] Lainsäädäntö on ollut pitkään hajanaista, eikä ankaran vastuun ulottuvuudesta ole vieläkään yleissäännöstä. Varhaisin laki, jossa siirryttiin nimenomaiseen tuottamuksesta riippumattomaan vastuuseen, oli vuoden 1898 RautatVastL. Ankaraa vastuuta koskevia säännöksiä otettiin vuosisadan alkupuolella myös muun muassa VesioikeusL:iin (23.7.1902/31), NaapuruussuhdeL:iin (13.2.1920/26), IlmailuL:iin (25.5.1923/139), MoottoriajoneuvoVastL:iin (28.4.1925/148), SähkölaitosL:iin (11.5.1928/167), IlmaaluskuljetusL:iin (3.7.1937/289) ja ML:iin (9.6.1939/167).[119]

Kuten esimerkeistä voidaan havaita, liittyivät varhaisimmat ankaraa vastuuta koskeneet lainsäännökset liikennevälineisiin ja energiantuotantoon.[120] Erityisen vastuumuodon tarpeen katsottiin johtuvan toimintamuotojen tavallista suuremmista vahinkoriskeistä. Vuosisadan alun oikeuskirjallisuudessa ankara vastuu esitettiin kytkettävästi vaaralliseen toimintaan.[121] Ankaran vas-

---

[116] Ks. esimerkiksi KKO 1985 II 51 (korvausvastuun sovittelu) ja 1991:42 (kärsimyksen korvaaminen).

[117] *Dufwa,* SvJT 1987 s. 273 kysyy, onko vastuun ankaroituminen ehdottomasti kehitystä ilmaisun positiivisessa mielessä: »Does switching to it (ankaraan vastuuseen) always mean that tort law is *developed*? Is such a step always an advantage?» Vastaus Dufwan kysymykseen riippuu epäilemättä siitä, katsotaanko asiaa vahingonkärsijän, korvausvelvollisen vai (vaikeasti täsmennettävästä) koko yhteiskunnan näkökulmasta. Jos arvolähtökohdaksi otetaan pohjoismaisen lainsäädännön ilmentämä pyrkimys entistä kattavampaan vahingonkorvaussuojaan, voidaan muutosta pitää myönteisenä kehityksenä.

[118] Ks. *Virkkunen,* LM 1990 s. 82–113, joka kuvaa perusteellisesti oikeuskäytännön merkitystä isännänvastuun ankaroitumisessa. Hän esittää (s. 107–113) mielenkiintoisen huomion oikeuskirjallisuuden vähäisestä vaikutuksesta kehitykseen. Ks. myös *Dufwa,* SvJT 1987 s. 275. VahL:n esitöissä vaarantamisvastuu mainittiin yhtenä oikeuskäytännön ja -tieteen kehitettäväksi jäävänä vahingonkorvausoikeuden osa-alueena. Ks. HE 187/1973 s. 12.

[119] Ks. tarkemmin *Sipilä,* NFT 1934 s. 178–179. Ek s. 51–66.

[120] Ks. *Hakulinen* s. 314, 325–326. Ks. myös sataman pitäjän syvyysoloja koskevasta vastuusta tapauksia KKO 1930 I 12, 1937 II 100, 1939 II 410 ja 1960 II 68.

[121] Ankaraa vastuuta koskevan oikeustieteellisen keskustelun tärkeä vaikuttaja oli Ussing, joka vuonna 1914 ilmestyneessä väitöskirjassaan muotoili lailla sääntelemättö-

tuun perustavan vaarallisuuden määrittelystä tulikin oikeuskirjallisuudessa pitkään pohdittu kriteeri.[122]

Vahingonkorvausoikeudellisen heikomman suojan kannalta tärkeä kysymys on, missä määrin ankaran vastuun yleistyminen on perustunut oikeuspoliittiseen pyrkimykseen parantaa vahingonkärsijän oikeusasemaa. Ankaraa vastuuta voidaan periaatteessa puoltaa sekä vahingonaiheuttajaan että vahingonkärsijään liittyvillä syillä. Jos lähtökohdaksi otetaan harjoitettavan toiminnan laatu, on näkökulma enemmän vahingonaiheuttajaan suuntautuva arvioinnin koskiessa sitä, tekevätkö hänen toimintansa luonne ja siitä seuraavat vahinkoriskit tuottamusvaatimuksesta luopumisen aiheelliseksi.[123] Argumentaatiotapa, jolla ankaran vastuun laajentamista perustellaan vahingonkärsijöiden suojantarpeella, edustaakin erilaista vahingonkorvausteoreettista perusnäkemystä.

---

män ankaran vastuun tunnuskriteereitä vaikutusvaltaisella tavalla. Ks. *Ussing*, Skyld og skade s. 106–127. Hänen perusajatuksenaan oli, että tuottamuksesta riippumaton vastuu (s. 118): »indtræder ved *alle ekstraordinære Handlinger, der frembringer en usædvanlig Fare.*» *Chydenius*, JFT 1903 s. 435–444 esitti omana näkemyksenään, että rikosoikeuden politiasäännökset voisivat vaikuttaa vahingonkorvausoikeuteen niin, että politiasäännösten tarkoittamaan toimintaan liittyisi ankara vastuu.

[122] Ks. *Wilhelmsson*, Työnantajan korvausvastuu s. 457. Ks. vaarallisuuden määrittelystä aiemmassa oikeuskirjallisuudessa *Fredenberg*, JFT 1939 s. 469–470. *Taxell*, JFT 1946 s. 110–111. *Ylöstalo*, DL 1957 s. 202–203. *Hakulinen* s. 286–292. *Bengtsson*, LM 1984 s. 988 viittaa vaarallisuus-käsitteen avoimuuteen ja siihen, että se on teknisen kehityksen myötä menettänyt sisältöään. Ks. myös *Epstein*, J. Leg. Stud. 1973 s. 177–178, joka täsmentää vaarallisuus-käsitteen sisältöä jakamalla vaarallisuustilanteet kolmeen ryhmään: 1) sisäisiltä ominaisuuksiltaan vaaralliset esineet (esimerkiksi räjähteet), 2) sinänsä vaarattomat esineet, jotka on kuitenkin sijoitettu vaaralliseen paikkaan (moottoritielle jätetty kuorma-auto) ja 3) virheellisyytensä vuoksi vaaralliset esineet (tuoli, joka ei kestä istujan painoa).

[123] Huomionarvoinen on myös *Colemanin*, Law and Philosophy 1982 s. 387 vahinkoriskejä koskeva huomautus: Hän toteaa, että tuottamusta voidaan selittää toimintaan liittyvän (molemminpuolisen) »taustariskin» ylittämisellä. Ankara vastuu tulee puolestaan kysymykseen sellaisissa toimintamuodoissa (esimerkiksi räjäytystyössä), joissa osapuolet eivät aiheuta toisilleen riskejä vastavuoroisesti, vaan riski kohdistuu yksin toiseen osapuoleen. Ks. myös *Fletcher*, Harv. L. Rev. 1972 s. 547: »dangerous activities like blasting, fumigating, and crop-dusting stand out as distinct, nonreciprocal risks in the community. They represent threats of harm that exceed the level of risk to which all members of the community contribute in roughly equal shares.» Ks. myös *Ewald* s. 68. Ks. *Landes – Posner* s. 113, jotka liittävät toiminnan vaarallisuuden arviointiin kysymyksen, voidaanko toimintamuoto korvata jollakin vähemmän riskialttiilla keinolla. Tällaisen substituutin olemassaolo puoltaa osaltaan toimintaan liittyvän korvausvastuun ankaroittamista.

Ankaran vastuun tosiasiallisen vahingonkärsijää suojaavan merkityksen kannalta on tärkeää, miten ankaran vastuun ala ja siitä vapauttavat perusteet määräytyvät. Ankaran vastuun ja tuottamusvastuun suhdetta ei voida ilman tätä tietoa täsmentää. Periaatteellinen ankara vastuu, jonka soveltamisala on kapea ja joka tarjoaa vastuuvelvolliselle useita vapautumisperusteita, ei liene käytännössä vahingonkärsijän kannalta juurikaan edullisempi kuin käännettyyn todistustaakkaan perustuva tuottamusvastuu, johon yhdistyy laaja isännänvastuu.[124]

Esimerkiksi PotilasvahinkoL:ssa on vastuun ulottuvuuden kannalta avainasemassa 2 §:n potilasvahinko-käsite. TuotevastuuL:ssa ankaran vastuun alaa määritetään 1–2 §:ien soveltamisalasäännöksillä ja 3 §:n mukaisilla turvallisuusodotuksilla. Ankaran vastuun mukaisena vastuuta kaventavana perusteena tulee kysymykseen yleensä vähintäänkin vahingonkärsijän myötävaikutus. Lisäksi ylivoimaiset tapahtumat (kuten luonnonmullistukset) tai sivullisten tahalliset teot saattavat käydä vapautumisperusteista.[125] Ankaran vastuun piiriin kuuluvien tilanteiden

---

[124] Ks. *Wilhelmsson,* Työnantajan korvausvastuu s. 456–457 tuottamusvastuun ja ankaran vastuun erottamisen käytännöllisestä merkityksestä. Wilhelmsson huomauttaa olevan useita keinoja (kuten huolellisuusvaatimusten kiristäminen ja todistustaakan kääntäminen), joilla vastuuta voidaan kiristää siirtymättä muodollisesti ankaraan vastuuseen. Huolimatta vastuumuotojen eroa kaventavista piirteistä hän kuitenkin pitää ankaraa vastuuta vahingonkärsijän kannalta edullisena, koska se joka tapauksessa supistaa tuomioistuimen harkintavaltaa vastuuperusteen ankaruuden osalta. Ks. myös *Hellner,* The Swedish Alternative s. 24–25, jonka mukaan olemassa on erilaisia ankaran ja puoliankaran (semi-strict) vastuun muotoja. Ks. *Englard* s. 21: »The relationshop between fault and strict liability is more of a bipolar nature which signifies a continuum, a gradual transition from one extreme to the other.» Ks. *Fletcher,* Law and Philosophy 1983 s. 74–80 vastuumuotojen erottelun teoreettisista ongelmista. Ks. *Bengtsson,* LM 1984 s. 984–985, jonka mielestä oikeuskäytännön kautta tapahtuva vastuun laajentaminen voitaisiin usein toteuttaa tuottamusvastuun puitteissa esimerkiksi tiukentamalla tuottamusarviointia tai kääntämällä todistustaakka. Kanta on yhteydessä Bengtssonin, LM 1984 s. 982 yleisesti pidättyvään näkemykseen ankaran vastuun laajentamisesta prejudikaattiteitse.

Esimerkin ankaran vastuun ja ekskulpaatiovaatimuksen mukaisen tuottamusvastuun erottamisen vaikeudesta tarjoaa ratkaisun KKO 1967 II 54 otsikko: »Koska kaupunki oli velvollinen huolehtimaan siitä, ettei sen vesilaitoksen johdoista vesi päässyt valloilleen, eikä kaupunki ollut näyttänyt kadun alle sijoitetun vesijohtoputken rikkoutumisen johtuneen edeltä käsin arvaamattomasta syystä, kaupunki velvoitettiin korvaamaan vahinko, joka oli aiheutunut rikkoutuneesta putkesta vuotamaan päässeen veden tunkeutumisesta kadun varrella olevan talon kellariin.» Ennalta arvaamatonta syytä koskeva maininta voidaan ymmärtää viittauksena ankarasta vastuusta vapauttavaan ylivoimaiseen tapahtumaan tai osoituksena ekskulpaationäytön puuttumisesta. Jälkimmäinen tulkinta jättää kuitenkin sijaa kysymykselle, miksi perusteluissa painotetaan vahingon syytä (sen ennalta arvaamattomuutta) eikä vastaajan toimintaa. Ks. *Routamo – Hoppu* s. 89–90, jossa ratkaisun todetaan osuneen oikeuskäytännön murrosvaiheeseen.

[125] Ks. 2.10.2.D. Ks. *Vinding Kruse* s. 206–207, jonka näkee vis major -vastuun omana

> moninaisuuden vuoksi vapautumisperusteita ei voida täsmentää ilman tietoa harjoitetun toiminnan lajista.[126]

Perustelutavoilla on luonnollisesti tiivis keskinäinen yhteys, koska toiminnan riskialttiuden käyttäminen lainsäädäntöperusteena on tarpeellista juuri siksi, että riskit realisoituessaan kohdistuvat johonkin ulkopuoliseen ja ilman korvausvastuun perustavaa normia jäävät tämän kannettavaksi. Perustelutapojen erottelulla on kuitenkin merkitystä silloin, kun halutaan selvittää vahingonkärsijän oikeussuojaan kohdistettua huomiota. Tuottamussääntö on vahvasti vahingonaiheuttajalähtöinen, koska arviointi kohdistuu yksin vahingonaiheuttajan toimintaan. Toiminnan vaarallisuutta arvioivan ankaran vastuun kehittäminen on ideologisesti varsin lähellä tuottamussääntöä siltä osin, että vahingonkärsijä ja hänen tarpeensa eivät tule harkinnassa esille kuin korkeintaan välillisesti.[127]

Ankaran vastuun kehityslinjoja ei ole mahdollista esittää kovin yksityiskohtaisesti, kun tutkimuksen painopiste on muualla. Seuraavassa pyritään kokoamaan riittävästi esimerkkejä sen osoittamiseksi, että argumentaation sijoittuminen toiminnan vaarallisuus – vahingonkärsijän suojantarve -akselilla on ajan myötä muuttunut.

> Ankaran vastuun kehityksessä voidaan havaita kaksi muotoa. Toinen niistä on työnantajan isännänvastuun kehittyminen sellaiseksi, että työnantaja vastaa työntekijän tuottamuksellaan aiheuttamasta vahingosta, vaikka itse työnantajan viaksi ei voitaisikaan lukea tuottamusta.[128] Toinen, pitemmälle ulottuva ankaran vastuun muoto on vastuu, joka syntyy ilman, että kukaan vastuuvelvollisen organisaatiossa on menetellyt tuottamuksellisesti. Kuvatut ankaran vastuun muodot ovat kehittyneet rinnakkain, eikä kokonaan objektiivista vastuuta voida pitää isännänvastuun aloittaman oikeuskehityksen jatkona.

---

tuottamusvastuusta ja ankarasta vastuusta erillisenä vastuumuotonaan.

[126] Ks. *Lebedeff* s. 247.

[127] Ks. *Dufwa,* SvJT 1987 s. 276: »Due to its connection with a criterion of risk or danger, also strict liability rules meant that the question of the right to compensation was considered in view of how the damage had occurred.» Merkityksensä vahingonkärsijän kannalta on myös sillä, onko toiminnan vaarallisuus sellaisenaan vastuun riittävä edellytys vai vaikuttaako harkintaan toiminnan yleinen hyödyllisyys tms. utiliteettiargumentti. Ks. *Fletcher,* Harv. L. Rev. 1972 s. 541 Yhdysvaltain Restatement of Tortsin »ultra-hazardous activities» -opin kannalta. Fletcher näkee vaarallisuusarvioinnin vahingonkärsijän suojaa painottavana eikä instrumentaalisena kriteerinä: »one looks only to the risk and not to its social utility to determine whether it is ultra-hazardous.»

[128] Esimerkkinä isännänvastuun puuttumisesta sopimuksenulkoisissa suhteissa voidaan mainita tapaukset KKO 1947 II 114 (ään. 2–2–1) ja 1953 II 146 (ään. 3–2). Ks. myös *Ylöstalo,* DL 1957 s. 200–202. Molemmista tapauksista ilmenee, ettei pelkkä työnteki-

MoottoriajoneuvoVastL:a koskeva hallituksen esitys vuodelta 1924 sisältää varsin suurelta osin ne perustelut, joilla ankaraa vastuuta on myöhemmin niin lainsäädännössä kuin oikeuskäytännössä ja -tieteessäkin puollettu. Vahingonkorvausvelvollisuuden laajentaminen todettiin tarpeelliseksi sellaisilla aloilla, joilla yleisten periaatteiden soveltaminen ei riittävästi turvannut »yleisön oikeutta». Moottoriajoneuvojen käytöstä aiheutuneiden vahinkojen todettiin selvästi lisääntyneen. Ajoneuvon omistajan tai kuljettajan tuottamuksen näyttäminen ei ehdotuksen mukaan ollut useinkaan helppoa. Vastuun hyväksyttävyydestä todettiin: »Oikeus ja kohtuus vaativat kuitenkin, että moottoriajoneuvon omistaja, jolla liikenteestä on hyötyä, myös joutuu vastuunalaiseksi sen tuottamista haitallisista seuraamuksista.»[129] Lisäksi lakiin yhdistettiin pakollinen vakuutus, jotta yleisön oikeus vahingonkorvaukseen tuli turvatuksi, kun »vähempivaraistenkin» todettiin usein omistavan moottoriajoneuvoja.

Hallituksen esitys piti sisällään ankaraa vastuuta tukevat perusargumentit: vahinkoriskin suuruus, toiminnasta seurannut hyöty ja vahingonkärsijän korvausoikeus. Kun lakiin oli vielä yhdistetty vastuuvakuutus, voidaan sitä pitää varsin modernina ja sanoa vastaavan rakenteen toteutuvan suurelta osin esimerkiksi runsaat 60 vuotta myöhemmin säädetyssä PotilasvahinkoL:ssa.

B. Vahingonkärsijän oikeussuojaa painottavia argumentaatiotapoja. Vaikka vahingonkärsijän oikeudet ovat kuvatulla tavalla olleet arvoargumenttina vaikuttamassa jo vuosisadan alun oikeuskehitykseen, voidaan viimeisten parin

---

jän huolimattomuus (ainakaan törkeää lievempänä) saanut aikaan vastuuta työnantajalle, johon ei kohdistunut tuottamusmoitetta. Oikeuskehityksen käymistilaa kuvastaa, että tapauksissa äänestettiin juuri työnantajan tuottamuksesta riippumattoman vastuun mahdollisuudesta. Ks. *Nybergh,* JFT 1946 s. 104–105, joka elinkeinotoiminnan luonteeseen ja vakuutusmahdollisuuksiin viitaten puolsi työnantajan vastuun laajentamista rakennusurakkatilanteita silmällä pitäen. Ks. *Taxell,* JFT 1946 s. 115–116, joka myös kannatti työnantajan objektiivista vastuuta ja halusi rajoittaa sitä tuottamusvaatimuksen sijasta vain adekvaattisuusedellytyksellä niin, että vahingon tuli olla adekvaattinen kyseessä olevan rakennustoiminnan laatuun nähden. Ks. myös *Fredenberg,* JFT 1939 s. 478–479. Sopimussuhteissa isännänvastuu on tunnettu jo paljon pitempään. Ks. *Alexanderson,* JFT 1944 s. 93–94.

Ks. apuisäntä-käsitteestä, jonka käyttöönotolla *Hakulinen* s. 278–279 pyrki laajentamaan isännänvastuuta. Taustalla oli doktriini, jonka mukaan työnantajan objektiivinen vastuu ei ulottunut hierarkian alimpiin työntekijöihin vaan ainoastaan työnjohtajatasolle. Ks. *Wilhelmsson,* TfR 1983 s. 19.

[129] Ks. HE 16/1924 s. 1. Ks. vastaavasti RautatVastL:n mukaisen ankaran vastuun puolesta esitetyistä näkökohdista *Grotenfelt,* JFT 1904 s. 32–34.

vuosikymmenen ajalta havaita selvästi vahvempaa vahingonkärsijän korvaussuojan painottamista. Samalla toiminnan vaarallisuus on menettänyt merkitystään perusteena ankaran vastuun alan laajentamiselle. Vahingonkärsijöiden suojantarpeen kannalta tämä kehitys on toivottavaa, koska toiminnan vaarallisuus ei ole mitenkään välittömässä yhteydessä vahingonkärsijöiden korvaustarpeeseen.[130] VahL:n tuottamusvastuuta tehokkaampi suoja voi olla korvaustarpeen kannalta perusteltu, vaikka toiminta ei täyttäisikään yleisvaarallisuuden kriteerejä.

PotilasvahinkoL:n esitöissä lakia perustellaan suurelta osin potilaan oikeuksilla. Hallituksen esityksessä viitataan TSS-oikeuksia koskevaan yleissopimukseen ja nähdään vahingonkorvausjärjestelmä osana korkeatasoisen hoidon turvaamista. Hoidon tehostumiseen liittyvät uudet riskit mainitaan yhtenä lakia puoltavana seikkana, mutta kokonaisuudessaan näkökulma on selvästi vahingonkärsijän oikeuksia painottava. Tätä osoittaa, että korvausta voidaan suorittaa silloinkin, kun potilasvahinko on johtunut vahingonkärsijän normaalista poikkeavasta reaktiosta hoitoon.[131] Selvästi vahingonkärsijälähtöinen on myös PotilasvahinkoL 2.2 §:n säännös, jonka mukaan tutkimustoimenpiteestä aiheutunut vahinko, jota ei olisi voitu yhtä vaikuttavalla menettelyllä välttää, voidaan korvata potilasvahinkona, »jos aiheutunut seuraus on määritettävän sairauden tai vamman laatu ja vaikeusaste sekä potilaan muu terveydentila huomioon ottaen kohtuuton.»[132]

---

[130] Ks. *Dufwa,* SvJT 1987 s. 276.

[131] Ks. HE 54/1986 s. 2. Ks. vertailukohtana KKO 1990:42 (ään. 3–2 perusteluista), jossa lääkkeenvalmistajan ei katsottu tarvinneen ottaa huomioon lääkkeen normaalin sivuvaikutuksen harvinaisia seurauksia. Tapauksessa vahingonkärsijä oli saanut selkävamman hoitoa varten lääkettä, josta hän sai vatsakipuja. Samanaikaisesti hänen toisen korvansa kuulo huononi äkillisesti, minkä hän epäili johtuneen oksentelun aiheuttamasta sisäkorvan ikkuna– ja kalvorepeämästä. KKO ei ottanut tapauksessa kantaa kuulon menetyksen syytä koskeneeseen riidanalaiseen syy-yhteyskysymykseen, vaan hylkäsi korvausvaatimuksen tuottamuksen puuttumista koskevin perusteluin. Tapauksessa ei siten asetettu ankaraa vastuuta kohtuuttomista sivuvaikutuksista (kohtuuttomuuden arviointi perustuu lähinnä sivuvaikutusten vakavuuden ja lääkkeellä hoidetun perussairauden vaikeusasteen vertailuun). Ks. *Wilhelmsson,* Products Liability s. 50–54, joka näkee KKO:n suhtautuneen pidättyvästi ankaran tuotevastuun kehittämiseen. Ks. sivuvaikutusten kohtuuttomuuden arvioinnista ja niiden aiheuttamien vahinkojen korvaamisesta lääkevahinkovakuutuksen perusteella *Wilhelmsson – Rudanko* s. 22–23.

[132] Säännöksen muotoiluun voidaan kohdistaa kysymys, voiko luonnontieteellisen lainalaisuuden mukainen seuraus olla kohtuuton vai onko kohtuuttomuus käsillä vain silloin, jos vahingonkärsijä ei saa korvausta vahingosta. Ks. *Sadurski* s. 122–127 siitä, voidaanko luontoperäisiä ilmiötä pitää kohtuuttomina vai onko kohtuuttomuus vain sosiaalisiin luomuksiin liittyvä piirre.

TuotevastuuL:a koskevassa hallituksen esityksessä lailla todetaan olevan useita tavoitteita: valmistajien ja maahantuojien harjoittaman tuotevalvonnan tehostaminen, vahingonkärsijän korvausoikeuden parantaminen, taloudellisten rasitusten oikeudenmukainen jakaminen ja kilpailupoliittisena tavoitteena tuotevastuun saattaminen eurooppalaiselle tasolle.[133] TuotevastuuL 1 §:n mukainen tuotteen käsite on varsin laaja, joten lain piiriin kuuluu myös mittava joukko sellaisia tuotteita, joita ei voida pitää missään ankaran vastuun varhaisille muodoille verrannollisessa mielessä vaarallisina.[134] Vahinkoriskien suuruutta koskevat perustelut eivät muutenkaan ole tulleet TuotevastuuL:n yhteydessä keskeisesti esille. Tuotevalvonnan parantamista koskeva tavoite tosin ilmentää ajatusta, että lainsäädännöllä voitaisiin poistaa markkinoilta joitakin turvallisuudeltaan erityisen puutteellisia tuotteita.

Kun tarkastellaan uusimpia vahingonkorvausoikeudellisia lakeja, voidaan ankaraa vastuuta pitää jo eräänlaisena normaaliratkaisuna etenkin silloin, kun vahingonkärsijä on kuluttaja-asemassa tai hänen suojantarpeensa on muuten suurempi kuin vahingonaiheuttajan ja jälkimmäinen toimii elinkeinonharjoittajana. PotilasvahinkoL:n ja TuotevastuuL:n ohella kehitystä ilmentävät myös YdinvastuuL, YmpVahL sekä eräitä tietorekisterejä koskevat lait (esimerkiksi HenkRekL ja KiintRekL).[135] Kuljetusoikeudellisessa lainsäädännössä tuottamusvastuu on edelleen hallitsevassa asemassa henkilövahinkojenkin kohdalla, mutta ankaran vastuun yleistymisestä on joitakin merkkejä.[136]

---

[133] Ks. HE 119/1989 s. 16.

[134] Oikeudellisesti relevantti vaarallisuus ei välttämättä merkitse vahinkojen aiheutumisen korkeaa todennäköisyyttä tai suurta arvoa. Merkitystä voi olla myös sillä, kohdistuvatko vahingot sattumanvaraisesti ja odottamattomasti. Ks. *Autere,* LM 1966 s. 258, joka toteaa ilmailun olevan »erityisvaarallista» sen vuoksi, että siihen liittyvä vaaramomentti on ajallisesti ja paikallisesti arvaamaton. Ajattelutavan mukaan tarve puuttua vahinkoriskiin korvausturvaa parantamalla kasvaa, jos on mahdollista, että vahinko kohdistuu täysin sivulliseen, eikä esimerkiksi riskistä tietoiseen sopimuskumppaniin tai muuhun vapaaehtoisesti toimivaan tahoon. Ks. *Ekström* s. 886, joka myös toi esiin vastaavan erottelun.

[135] Myös sopimusoikeudellisissa vastuusäännöksissä voidaan havaita ankaran vastuun yleistymistä. Ks. esimerkiksi KL 41.2, 57.1 §. KSL 5:20, 8:20, 9:20. KsKvälL 12.4 §.

EU:ssa on vuonna 1991 valmistunut luonnos palveluihin liittyvää vastuuta koskevaksi direktiiviksi (O.J. C 12\8, 18 January 1991). Luonnoksessa vastuuperusteena on yleislinjasta poiketen presumoitu tuottamus. *Howells,* Consumer Safety s. 304–309 selittää vastuumuotoa ja direktiivin valmistelun hitautta poliittisella vaikutuksella, jonka palvelujen tarjoajat ovat saaneet aikaan.

[136] Ks. tuottamusvastuusta IlmakuljSopL 18, 21 § sekä ML 8:3 ja 15:11, joissa vastuu matkustajien henkilövahingoista edellyttää rahdinottajan puolella olevaa tuottamusta. Sen sijaan viivästyksen aiheuttamista vahingoista rahdinottajalla on ankara vastuu.

Ankara vastuu on kaikkiaan nousemassa tuottamusvastuun rinnalle niin, että tuottamusvastuusta vahingonkorvausoikeuden pääsääntöisenä korvausperusteena voidaan puhua enää vain melkoisin varauksin. TuotevastuuL ilmentää tyypillistä esimerkkiä tästä kehityksestä: siinä ankara vastuu on valittu vastuumuodoksi vahingonkärsijän korvauksensaantimahdollisuuksien parantamiseksi ilman, että mihinkään erityisiin vaarallisuusperusteisiin olisi vedottu.[137]

Kehittelyriskin jättäminen vastuuvelvollisten kannettavaksi on myös selvästi vahingonkärsijän oikeuksia painottava piirre TuotevastuuL:ssa.[138] Valmistaja tai muu korvausvelvollinen ei TuotevastuuL:n mukaan voi välttää vastuuta sillä perusteella, että vahinkoriskiä ei voitu ennakoida tuotteen liikkeellelaskemisajankohdan parhaan tieteellisen ja teknisen tietämyksen perusteella. Kehittelyvahinkoja koskevaa vastuuta olisi vaikea palauttaa vaarallisuusargumentteihin, koska tunnettua vaaraa ei niiden yhteydessä ole lainkaan olemassa. Korkeintaan voitaisiin esittää, että joihinkin tuoteryhmiin (kuten esimerkiksi lääkkeisiin) saattaa yleisesti liittyä tavallista suurempi tuntemattomien vahinkoriskien mahdollisuus. Kehittelyriskin kuulumista tuotevastuun piiriin voidaan kuitenkin olennaisesti luontevammin perustella vahingonkärsijän korvausturvan näkökulmasta: lainsäädännön tavoitteena on mahdollisimman aukottoman korvaussuojan tarjoaminen, ja osana tätä tavoitetta hankala lainsäädäntökysymys on ratkaistu vahingonkärsijän eduksi.[139]

> Kehittelyvahingot ovat olleet ongelmallinen tapausryhmä myös siitä toisaalla mainitsemastani syystä, että Suomen oikeudessa ei muuten ole juuri tunnettu korvausvastuutilanteita, joissa korvausvelvollisella ei ole lainkaan mahdollisuutta tunnistaa vahinkoriskiä ennalta.[140]

Henkilövahinkoja koskeva ankara vastuu on omaksuttu IlmakuljL 17 §:ssä. De lege ferenda objektiivista vastuuta on ehdotettu oikeusministeriössä valmistellussa raideliikennevahinkojen korvaamista koskevassa laissa. Ks. raideliikennevastuutyöryhmän mietintö s. 3. Kaikkiaan ankaran vastuun ala on kuitenkin toistaiseksi suppeahko matkustajille aiheutuneiden henkilövahinkojen yhteydessä. Ks. erityisestä korvaustilanteesta myös vuoden 1923 IlmailuL 6.1 § (säännös on voimassa vuoden 1964 IlmailuL:n 52 §:n viittauksen kautta), jossa ilma-aluksen omistajalle säädetään ankara vastuu vahingoista, joita aiheutuu henkilölle tai omaisuudelle, jota ei kuljeteta samassa aluksessa.

[137] Ks. HE 119/1989 s. 17.

[138] Ks. kehittelyriskin kuulumisesta tuotevastuun piiriin HE 119/1989 s. 29–30.

[139] Suhtautuminen kehittelyriskiin oli yksi TuotevastuuL:n valmistelun yhteydessä eniten huomiota saaneista kysymyksistä. EU:n tuotevahinkodirektiivin 7 artiklan e-kohdan mukaan kehittelyvahinkoja ei korvata. Jäsenvaltioilla on kuitenkin ollut 15.1.b -artiklan mukaan oikeus säätää tältä osin kattavampi tuotevastuulaki.

[140] Ks. *Hemmo* s. 181–182.

Poliorokotuksen aiheuttamaa sairastumista koskevassa tapauksessa KKO 1995:53 (ään. perusteluista 3–2) ankaran vastuun alaa laajentava oikeuskehitys on edelleen kulkenut ennakoitavuusvaatimuksia kaventavaan suuntaan. KKO viittasi perusteluissaan siihen, että väestöä oli voimakkaasti kehotettu osallistumaan massarokotukseen. Jokaista rokotettavaa ja hänen riskitekijöitään ei ollut mahdollista tutkia erikseen. Rokotettavilla ei myöskään ollut mahdollisuutta harkita riskejä perusteellisesti. KKO:n mukaan: »Tällaisissa tilanteissa rokotuksen toimeenpanijan tulee kantaa vastuu rokotuksen aiheuttamista yllättävistä vahingoista, joita enempää rokotuksen toimeenpanijat kuin rokotettavat itse eivät ole pystyneet ennakoimaan.»

C. Oikeuskäytännön kehityspiirteitä. Kun oikeuskäytännöstä etsitään ankaran vastuun laajentamisperusteita, on ongelmana se, että KKO:n perustelut ovat tunnetulla tavalla olleet vuosikymmenten ajan niukkoja ja etenkin arvo- ja tavoiteperusteiden osalta mitäänsanomattomia. Ek esitti vuonna 1943 julkaistussa väitöskirjassaan viitisenkymmentä ankaraa vastuuta koskevaa oikeustapausta. Niistä ei aineiston runsaudesta huolimatta löydy kuitenkaan lainkaan ankaran vastuun laajentamista koskevia materiaalisia perusteluja.[141]

Toiminnan vaarallisuus on pitkään ollut selvästi tärkein seikka, jolla ankaran vastuun ulottamista lailla sääntelemättömiin tilanteisiin on perusteltu: Esimerkiksi tapauksessa KKO 1957 II 10 louhintatoiminnan harjoittaja velvoitettiin korvaamaan räjäytyksen sinkoaman kiven aiheuttama henkilövahinko. KKO viittasi vahingon ennalta-arvattavuuteen ja totesi, että sen vuoksi »Lohjan Kalkkitehdas Oy:ta ... oli tuon vaaralliseksi katsottavan toiminnan harjoittajana pidettävä vastuunalaisena».

Ratkaisussa KKO 1963 II 93 räjäytystyön harjoittajan vastuu tuotiin julki vielä selvemmässä normimuodossa. HO:n perusteluissa, joihin KKO yhtyi, todettiin: »koska kerrotunlaisesta räjäyttämistoiminnasta aiheutuvaa vahingonvaaraa oli toiminnan luonteesta johtuen kokemuksen perusteella pidettävä huomioon otettavana seikkana ja niin ollen kauppalaa oli tuon vaaralliseksi katsottavan toiminnan harjoittajana pidettävä vastuunalaisena Virolaiselle kerrotusta räjäyttämisestä aiheutuneesta vahingosta, HO ... velvoitti kauppalan suorittamaan Virolaiselle KO:n päätöksessä mainitut vahingon-

[141] Ks. *Ek* s. 266–336. Ks. Ruotsin oikeuskehityksestä samalta ajalta *Alexanderson*, JFT 1944 s. 103–108, joka näki oikeuskäytännön kehittyneen ankaran vastuun suuntaan vain varovaisesti ja lähinnä naapuruussuhteiden ja vaarallisen toiminnan kaltaisissa tilanteissa.

korvaukset».[142] Vaarallisuus-argumentti on esiintynyt myös muissa yhteyksissä, kuten tulenaran aineen säilyttämisen,[143] autokilpailujen[144] ja kovapanosammuntojen[145] yhteydessä.

Wilhelmsson käytti 1980-luvun lopulla puheenvuoron, jossa hän esitti työnantajalle ankaraa vastuuta silloin, kun työssä käytettävän koneen virheellisyys tai puutteellisuus aiheuttaa työntekijälle henkilövahingon. Hän puolsi tällaista puutteellisuusvastuuksi nimeämäänsä vastuuta riippumatta siitä, onko käytettävä kone luokiteltavissa vaaralliseksi perinteisen doktriinin mielessä.[146] Aiemman oikeuskäytännön linja ei ollut täysin selvä.[147]

KKO antoi 1990-luvun alussa kaksi ratkaisua, joiden perusteella Wilhelmssonin ajatusten voi päätellä tulleen KKO:ssa esille ja saaneen pitkälle menevän hyväksynnän. Tapauksessa KKO 1990:55 betoninpumppausauton jakelupuomi oli rakennevian vuoksi pudonnut puomin alapuolella työskennelleen henkilön päälle. Tosiseikasto oli siten malliesimerkki Wilhelmssonin kaavailemasta puutteellisuusvastuusta. KKO (ään. 3–2) totesi otsikossaan: »Betoninpumppausautoa ei pidetty sellaisena vaarallisena työkoneena, jonka aiheuttamasta vahingosta koneen omistaja olisi vastuussa tuottamuksestaan riippumatta. Sitä vastoin koneen omistaja oli vastuussa siitä, että hänen elinkeinotoiminnassaan käytetty kone oli tapaturmien ehkäisemiseksi rakenteeltaan tarkoituksenmukainen. Koneen omistaja velvoitettiin tuottamuksesta riippumatta korvaamaan koneen puutteellisuudesta johtunut vahinko.»[148]

---

[142] Ks. samantyyppisestä muotoilusta myös KKO 1973 II 15, 1982 II 70, 1988:35 ja 1988:140.

[143] Ks. KKO 1969 II 42.

[144] Ks. KKO 1972 II 97 (ään. 2–1–1–1): »erityisen vaaralliseksi katsottava kilpailutoiminta».

[145] Ks. KKO 1982 II 94 (ään. 3–2), jossa ammunnat pelästyttivät sinikettu- ja minkkiemoja saaden ne surmaamaan pentujaan.

[146] Ks. *Wilhelmsson,* Työnantajan korvausvastuu s. 461–465.

[147] Ks. esimerkiksi tapauksia KKO 1965 II 93 ja 1984 II 190, joissa tosin ei kummassakaan ollut kysymys työntekijälle aiheutuneesta henkilövahingosta. Ks. myös *Lebedeff* s. 216–217. Ankaran vastuun mahdollisuuteen oli aikanaan viitannut jo *Sipilä,* NFT 1934 s. 182–183.

[148] Vähemmistöön jääneet kaksi oikeusneuvosta näyttivät kannattavan vielä pidemmälle menevää ankaraa vastuuta. Ks. *Tulokas,* DL 1991 (oikeustapausosasto) s. 21. He totesivat enemmistön tavoin, ettei pumppausauto ollut ankaran vastuun perustavalla tavalla vaarallinen. Tapahtunutta ei myöskään voitu lukea vastaajana olleen kommandiittiyhtiön tai sen vastuunalaisten yhtiömiesten syyksi. Sen sijaan he olivat vastuussa »mainitusta syystä aiheutuneen vahingon korvaamisesta pelkästään sillä perusteella, että vahinko on tapahtunut heidän käyttäessään konetta elinkeinotoiminnassaan.»

Seuraavana vuonna annettiin keskeisiltä osiltaan samansisältöinen ratkaisu KKO 1991:156 (ään. 3–2).[149]

Koneiden puutteellisuutta koskevat ratkaisut ilmentävät ankaran vastuun laajentumista perinteisestä vaarallisuus-kriteeristä riippumatta.[150] Toiminnan vaarallisuuden sijasta esille on noussut elinkeinotoimintaan liittyvää vastuuta painottavia näkökohtia. Tällaisen vastuun laajentamisen täytyy katsoa perustuvan lähinnä vahingonkärsijän suojaamispäämääriin.[151] Oikeuskäytännön kehitystä voidaan näin kuvata sanomalla, että KKO on ohentanut sitä vahinkoon johtavan toiminnan luonnetta koskevaa rekvisiitastoa, joka on ollut ankaraan vastuuseen siirtymisen edellytyksenä. Vuosien 1990 ja 1991 ratkaisut ilmentävät näkemystä, jonka mukaan elinkeinotoiminnan harjoittaminen avaa sellaisenaan mahdollisuuksia vastuumuotojen ankaroittamiseen.[152]

---

[149] Jälkimmäisen tapauksen mielenkiintoisin piirre on se, että vähemmistöön jääneet kaksi oikeusneuvosta hylkäsivät kanteen katsoen, ettei rakennustyömaalle vuokratun nosturin omistaja ollut ankarassa vastuussa siinä olleen rakennevian aiheuttamasta vahingosta. Vähemmistön kantaa voidaan tulkita kahdella tavalla: He joko katsoivat, että tosiseikasto oli vuoden 1990 tapaukseen nähden siinä määrin erilainen, ettei prejudikaattivaikutusta syntynyt tai he olivat valmiita poikkeamaan prejudikaatista. Jälkimmäinen tulkinta on nähdäkseni uskottavampi, koska tosiseikastoista on vaikea löytää relevanttia distinktioperustetta. Jos vähemmistö on ollut valmis hylkäämään vuoden 1990 ratkaisussa omaksutun linjan, osoittaa se KKO:n sisällä olleen varsin erilaisia käsityksiä ankaran vastuun kehittämisestä. Prejudikaatista (etenkään vuoden takaisesta) poikkeamiseen ei KKO:n traditioiden pohjalta helposti ryhdytä. Vrt. *Wilhelmsson,* Bristfällighetsansvaret s. 530, joka katsoo, että kahdella lyhyen ajan sisällä annetulla prejudikaatilla on pyritty vahvistamaan niiden mukaisen yleisen säännön olemassaolo.

[150] Vaarallisuuteen perustuva argumentaatiotapa ei muissa tilanteissa ole kuitenkaan kokonaan hävinnyt. Ks. esimerkiksi KKO 1992:141 (ään. 4–1), jonka perusteluissa todettiin: »Hiihtohissin pitäminen ei ole sen käytöstä odotettavissa olevien vahinkojen vakavuuden tai lukuisuuden perusteella sellaista erityisen vaarallista toimintaa, että Messilän Lomakeskus Oy olisi tuottamuksestaan riippumatta vastuussa A:lle aiheutuneesta vahingosta.» Tapauksessa ei myöskään viitattu vastaajan elinkeinotoimintaan ankaraa vastuuta puoltavana tekijänä. Kaupallista palvelujen tarjoamista käytettiin tapauksessa vain perusteluna hiihtohissin turvallisuusvaatimusten mukaisuutta ja rinteen kunnossapitoa koskeville huolellisuusvaatimuksille. Ks. myös KKO 1995:108, jossa huoltoaseman pitäjän tuottamuksesta riippumatonta vastuuta bensiinivuodon aiheuttamasta ympäristövahingosta perusteltiin vahinkoriskin ilmeisyydellä ja bensiinin ympäristölle aikaan saamalla vaaralla.

[151] Ks. *Tulokas,* DL 1991 (oikeustapausosasto) s. 20, joka pohtii, voitaisiinko työntekijälle aiheutuneita henkilövahinkoja koskevat ongelmat korjata tapaturmavakuutuslainsäädäntöä kehittämällä. Hän näkee vuoden 1990 ratkaisussa myös sen ongelman, että koneiden työsuojeluviranomaisilta saama hyväksyntä ei vapauta työnantajaa korvausvastuusta, mitä hän pitää yleisen oikeuskäsityksen kannalta kyseenalaisena.

[152] Ks. elinkeinotoiminnan ja ankaran vastuun yhteydestä *Wilhelmsson,* Bristfällighets-

Oikeuskäytännön kautta tapahtunut ankaran vastuun laajeneminen jättää sijaa tulkinnanvaraisuudelle.[153] Vastuun laajentamisen kiinnekohtia ovat todetulla tavalla olleet toiminnan vaarallisuus, koneiden puutteellisuus ja vahingon liittyminen elinkeinotoimintaan. Vaarallisuutta (tai puutteellisuutta) ja elinkeinotoimintaa koskevat näkökohdat jättävät avoimeksi muun muassa kysymyksen, miten vastuun ankaroittamiseen on suhtauduttava, jos vain toinen näistä kriteereistä täyttyy.

Kysymys on yhdessä muodossaan (vaarallinen toiminta, joka ei ole elinkeinonharjoittamista) tullut esille KKO:n ratkaisussa 1988:35, jonka otsikko kuuluu: »A oli omakotitalotyömaallaan teettänyt vaaralliseksi katsottavan räjäytystyön itsenäisellä yrittäjällä. Kun räjäytystöiden teettäminen ei liittynyt A:n ammattitoimintaan ja kun hän ei ollut teettänyt tuota työtä tavanomaisesta poikkeavalla tavalla, A ei ollut tuottamuksestaan riippumatta vastuussa tuosta työstä naapurille aiheutuneesta vahingosta.»

> Huomionarvoisina vertailukohtina oikeustapauksessa omaksuttuun sääntöön nähden voidaan mainita seuraavat kaksi oikeustapausta, jotka ulottavat ankaran vastuun myös sellaiseen vastuuvelvolliseen, joka ei ole elinkeinonharjoittaja:
>
> KKO 1988:140 (otsikko): »A:n omakotitalon rakentamisen yhteydessä oli kaivettu kaivo ja suoritettu sitä varten räjäytystöitä. Näitä töitä pidettiin vaarallisena toimintana. A ei ollut väittänytkään, että räjäytystyöt suorittanut panostaja tällöin olisi toiminut itsenäisenä yrittäjänä. A oli työn teettäjänä tuottamuksestaan riippumatta vastuusta vahingosta, joka oli aiheutunut siitä, että naapurikiinteistöllä olevan kaivon vesi oli räjäytystöiden johdosta huonontunut.»
>
> KKO 1994:122 (otsikko): »Asunto-osakeyhtiö oli rakennuttanut omistamalleen tontille omakotitalon ja teettänyt rakentamisen edellyttämän vaaralliseksi katsottavan räjäytystyön itsenäisellä yrittäjällä.

---

ansvaret s. 534–535. On kuitenkin huomattava, että tapauksessa 1990:55 vähemmistöön jäivät oikeusneuvokset, joiden mielestä ankaran vastuun syntymiseen riitti pelkästään se, että vahinko oli aiheutettu käytettäessä konetta elinkeinotoiminnassa. Enemmistön kannan mukaan tuottamuksesta riippumaton vastuu edellytti myös tiettyjen vahingon aiheutumistapaa koskevien vaatimusten täyttymistä.

[153] Osoituksena oikeuskehitykseen liittyvästä epäselvyydestä voidaan viitata oikeusneuvos Portinin eriävään mielipiteeseen ampumakoulutuksessa aiheutunutta henkilövahinkoa koskevassa ratkaisussa KKO 1993:114. Hänen lausumansa näyttää kehityksen yleislinjaan nähden huomattavan pidättyvältä. Portin totesi muun muassa: »Yleistä sääntöä ankarasta vastuusta toiminnan vaarallisuuden perusteella ei tunnu omaksutun.» Hän katsoi lisäksi, että toiminnan vaarallisuuteen perustuva vastuu koskee yleensä vain ulkopuolisia vahingonkärsijöitä. Tämän vuoksi hän asetti ampumakoulutuksen yhteydessä loukkaantuneet varusmiehet heikompaan vahingonkorvausoikeudelliseen asemaan katsoen, että valtio vastasi vain tuottamusperusteella.

Asunto-osakeyhtiö omakotitalon rakennuttajana ja itsenäinen yrittäjä räjäytystyön suorittaneena urakoitsijana vastasivat tuottamuksesta riippumatta yhteisvastuullisesti räjäytystyöstä naapurikiinteistölle aiheutuneesta vahingosta.»

Jos vahinkojen lajeihin (rakennuksen vahingoittuminen/kaivon saastuminen/raot ja hiushalkeamat rakennuksessa) ei kiinnitetä huomiota, näyttävät tapausten oikeudellisesti relevantit erot liittyvän kysymyksiin, onko vahinkoon välittömästi johtaneen toiminnan harjoittaja ollut itsenäinen yrittäjä ja onko räjäytystyö ollut rakennuttajan ammattitoimintaan kuulumatonta. Rakennuttaja on tapauksessa KKO 1988:35 vapautunut ankarasta vastuusta, kun molemmat edellytykset ovat täyttyneet.[154] Päätöksiä voidaan tulkita myös niin, että vahingonkärsijän korvaussuoja on haluttu varmistaa pitämällä joka tapauksessa joku vastuuvelvollinen ankarassa vastuussa.[155]

Edellä ankaran vastuun kehitystä on tarkasteltu vahingonkärsijän suojan kannalta. On kuitenkin muistettava, ettei sen varmistaminen ole useinkaan ankaran vastuun ainoa peruste, vaan monissa tapauksissa useat vastuun ankaroittamista puoltavat tekijät ovat kumuloituneet. Näitä seikkoja ovat muun muassa korvausvelvollisen vakuutusmahdollisuudet, pyrkimys vahinkokustannusten pulverisointiin, turvallisuusjärjestelyjen kehittämistavoitteet ja doktriini hyödyn saajan vastuun hyväksyttävyydestä.[156] Ankara vastuu saattaa myös vähentää korvausasioiden selvittämiseen liittyviä hallinto- ja oikeudenkäyntikuluja, kun kannanottoa usein vaikeasti arvioitavaan tuottamukseen ei

---

[154] Ks. *Lebedeff* s. 222 muista mahdollisista vastuusta vapautumisen edellytyksistä. Ks. *Ståhlberg*, LM 1995 s. 92–93 yleisesti ratkaisun 1994:122 suhteesta vuoden 1988 tapauksiin.

[155] Ratkaisuun 1988:35 on saattanut vaikuttaa se, että vastuu olisi rakennuttajan ja urakoitsijan keskinäisessä suhteessa ilmeisesti jäänyt joka tapauksessa (mahdollisesti vastuuvakuutetulle) urakoitsijalle, jolloin tämän keskinäisen vastuusuhteen perusteella on voitu puoltaa rakennuttajan vapauttamista ankarasta vastuusta. Ajattelutapa on kylläkin ristiriidassa vahingonkärsijän suojaamistavoitteen kanssa, koska räjäytystyön suorittajan maksukyvyttömyys koituu tällöin vahingonkärsijän tappioksi.

[156] Ks. erilaisista perusteista vastuun ankaroittamiseen *Lebedeff* s. 249–251. *Bengtsson*, LM 1984 s. 989 tuo esille myös kysymyksen, onko vahinko aiheutunut niin yllättävästi, ettei vahingonkärsijällä ole ollut mahdollisuuksia suojautua siltä.

Kun ankara vastuu saatetaan voimaan lainsäädäntöteitse, vaikuttavat ratkaisuun poliittisen päätöksenteon taustalla eri intressiryhmien näkemykset. Ks. *Wilhelmsson*, TfR 1983 s. 21–23, jossa vakuutusalan todetaan usein puoltaneen ankaraa vastuuta. VahL:ssa omaksuttu työnantajan isännänvastuu on taas Wilhelssonin, mks. 46 mukaan lähinnä »ett resultat av försäkringsväsendets och fackföreningsrörelsens likriktade intressen.» Ks. vahingonkorvausvastuun laajenemisen vaikutuksista vakuutusyhtiöiden talouteen *Viscusi*, J. Leg. Stud. 1991 s. 148, joka erottaa lyhyen ja pitkän tähtäimen vaikutukset.

tarvita.[157] Vahingonkorvausoikeudellinen reaaliargumentaatio voidaankin monesti perustaa varsin monimuotoisiin lähestymistapoihin, eikä oikeudenalaa dominoivaa yksittäistä arvo- tai tavoiteperustetta välttämättä löydy.[158]

5.3.2.3. Yleinen tuottamussääntö

Myös yleisen tuottamussäännön soveltamisessa vahingonkärsijän suojaa on mahdollista tehostaa. Tämä voidaan toteuttaa asettamalla vahingonaiheuttajalle tavallista ankarammat huolellisuusvaatimukset.[159] Oikeustieteessä on esitetty useita tilanteita, joissa vastuu tuottamusarvioinnin normaalia vaativamman mittapuun vuoksi lähestyy ankaraa vastuuta. Routamon ja Ståhlbergin oppikirjassa ilmiötä kuvataan käsitteellä »korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alue», ja sen piiriin luetaan muun muassa yleisten teiden kunnossapito, palvelujen tarjoaminen yleisölle ja yleisötilaisuuksien järjestäminen.[160]

> Esimerkkinä uudesta oikeuskäytännöstä voidaan mainita KKO:n ratkaisu 1995:69. Tapauksen otsikko kuuluu: »Jalankulkija oli vahingoittunut sunnuntaiaamuna 10.4. kello 6.45 kaatuessaan kaupungin vilkasliikenteisellä kadulla, jolla tiedettiin olevan jalankulku- ja ajoneuvoliikennettä myös yöaikaan, olevalla jäisellä hiekoittamattomalla suojatiellä. Suojatien liukkaus oli johtunut edeltäneen yön pakkasesta ja aamuyöllä sataneesta alijäähtyneestä vedestä. Kaupunki oli ryhtynyt katujen kunnossapitotöihin tapahtumapäivänä kello 7 aamulla. Kaupunki kadun kunnossapitäjänä oli korvausvastuussa jalankulkijalle aiheutuneesta vahingosta.»[161]

---

[157] Ks. *Hellner,* The Swedish Alternative s. 23, 38. Toisaalta myös ankaran vastuun järjestelmiin liittyy niiden soveltamisalaa rajoittavia normeja (esimerkiksi lain soveltamisalasäännökset tai potilasvahinko-määritelmä), jolloin saatetaan joutua tekemään hankalia ja kustannuksia aiheuttavia soveltamisratkaisuja. Ks. *Dufwa,* SvJT 1987 s. 274. *Calabresi* s. 85.

[158] Paras ehdotus tällaiseksi argumentiksi olisi ilmeisesti vahingonaiheuttajaa heikommassa asemassa olevan vahingonkärsijän suojantarve. Kuitenkin myös vahingon liittymisellä korvausvelvollisen elinkeinotoimintaan näyttää olevan oikeuskäytännössä varsin suuri itsenäinen merkitys.

[159] Ks. *Saxén* s. 244. *von Hippel* s. 42. Ks. muista Suomen oikeudessa käytetyistä tavoista vastuun ankaroittamiseen *Routamo – Ståhlberg* s. 65, jossa luetellaan seuraavat keinot: vastuu alaisten tuottamuksesta, vastuu anonyymistä tuottamuksesta, käännetty todistustaakka sekä kaventunut mahdollisuus vedota vastuusta vapauttaviin seikkoihin (esimerkiksi viranomaismääräyksiin, vahingonkärsijän suostumukseen tms.).

[160] Ks. *Routamo – Ståhlberg* s. 64–77.

[161] Perusteluissa todetaan, että kaupungilla olisi ollut tapahtumapaikan vilkasliikenteisyys huomioon ottaen aihetta ryhtyä toimenpiteisiin liukkauden torjumiseksi jo aiem-

Sopimusoikeudessa tietyt erityiseen asiantuntemukseen perustuvat palvelut (esimerkiksi asianajo, tilintarkastus ym.) on nähty omana vastuuryhmänään, jossa tuottamusarvioinnin on katsottu olevan poikkeuksellisen tiukkaa niin, että vastuumuoto sijoittuu tosiasiallisilta vaikutuksiltaan tuottamusvastuun ja ankaran vastuun väliin.[162] Vaativien kriteerien mukaista tuottamusarviointia voidaan puoltaa sillä garantiaoppeja muistuttavalla argumentilla, että erityistä asiantuntemusta vaativan toiminnan harjoittaminen sisältää asiakkaan näkökulmasta implisiittisen lupauksen riittävistä taidoista.[163] Tuottamusarviointi säilynee ko. palvelujen kohdalla vaativana silloinkin, kun arvioidaan sivulliseen (muuhun kuin sopimuskumppaniin) kohdistuvaa vastuuta, joten vastuun ankaroituminen voi tulla esille myös sopimuksenulkoisessa vastuussa.[164]

---

min. Edelleen katsottiin, että kaupunki ei ollut näyttänyt, että hiekan pysyminen kadulla olisi ollut vallinneissa sääoloissa epätodennäköistä. Tuottamusarvioinnin tiukkuutta osoittaa, että kaupungin toiminta on tuskin ollut epätavallista, kun otetaan huomioon sääolot ja kunnossapitotöihin käytettävissä olevat voimavarat. Kaupungilla ei myöskään välttämättä ole käytännössä mahdollisuuksia huolehtia kaikkien (edes KKO:n tarkoittamalla tavalla vilkasliikenteisten) katujensa kunnosta vaikeissa sääoloissa niin, ettei vastuuta synny esillä olevilla perusteilla.

[162] Ks. asianajajan vastuun kehityspiirteistä *Ylöstalo,* Eräitä asianajajan vastuuta koskevia ajatuksia s. 419–421, jossa toimeksiantoihin liittyvien laatuvaatimusten arvioidaan kiristyneen kohti »miltei perfektionistisia» vaatimuksia. Ks. tuottamusmittapuusta ns. professionsansvarin yhteydessä *Vinding Kruse,* Erstatningsretten s. 125–126: »denne virksomhed må ske efter *en speciel, faglig målestok,* der kan udtrykkes derhen, at det afgørende for ansvaret må være, om den sagkyndige i den konkrete situation har udvist den *omhu og faglige dygtighed, som man med rimelighed må kunne forlange af den pågældende professions udøvere.*» Vinding Krusen muotoilema tuottamussääntö ei sinällään johtane »normaalia» tuottamusvastuuta ankarampaan vastuuseen sellaisen alan edustajan kohdalla, jonka asiantuntemus, kokemus ym. relevantit ominaisuudet ovat vähintäänkin tuottamusnormin edellyttämällä ammatillisella tasolla. Kuten teoksessa *Samuelsson – Søgaard* s. 22–23 todetaan, on mainittujen ammattiryhmien vastuussa edelleen selviä perinteisen tuottamusvastuun piirteitä: vastuu edellyttää velvollisuuden vastaista toimintaa ja arvioinnissa käytetään tiettyjä huolellisuusvaatimuksia asettavia mittapuita.

[163] Ks. *Honoré,* LQ Rev. 1989 s. 536–537.

[164] KKO:n enemmistö perusteli tapauksessa 1992:44 (ään. 3–1–1) VahL 5:1:n mukaisten varallisuusvahingon korvaamiseen johtavien erittäin painavien syiden olemassaoloa muun muassa seuraavasti: »Welroos on toiminut asiassa asianajajana. Hänellä on siten yleisen asianajajayhdistyksen sääntöjen vahvistamisesta annetun oikeusministeriön päätöksen 38 §:n nojalla ollut erityinen velvollisuus toimia tunnollisesti. Hänen asianajajan asemansa oikeuttaa myös siihen liittyvän hyväksymismenettelyn ja julkisen valvonnan johdosta luottamaan, että hän täyttää toimissaan tunnollisuusvaatimuksen.» Vastaavat argumentit ovat ilmeisesti myös tuottamusarvioinnissa käyttökelpoisia asianajajan sivulliseen kohdistuvaa vastuuta tiukentavia perusteita.

Pohjoismaisessa oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että oikeuskäytäntö on joissakin tilanteissa perustunut tuottamusfiktioille.[165] Fiktiivisellä culpalla on aikanaan voitu pyrkiä esimerkiksi isännänvastuun mukaisen vastuunjaon toteuttamiseen ennen instituutin vakiintumista.[166] Tuottamusfiktioiden käyttö vastuun laajentamiseen ilmentää selvästi vahingonkärsijän suojantarpeen painottamista: ratkaisija on halunnut toteuttaa vastuunjaon vahingonkärsijän kannalta edullisella tavalla, vaikka huolimattomuutta käsitteen perinteisessä oikeudellisessa tai yleiskielen mukaisessa mielessä ei ole voitukaan osoittaa.[167]

Myös vahinkolaji saattaa olla huolellisuusvaatimuksiin ja tuottamusarviointiin vaikuttava tekijä. Henkilövahingot ovat korvausoikeudessa tulleet yleisesti priorisoiduiksi.[168] Tämän valinnan mukaisesti voidaan esittää, että tuottamusarviointi tulee henkilövahinkoriskin perustavien toimintamuotojen yhteydessä tehdä tavallista tiukempien huolellisuusvaatimusten mukaan.[169] Perusteena toimii tällöin yleisen priorisoinnin (ja sen sisältämien lainsäätäjän arvovalintojen) ohella muita vahinkolajeja suurempi tarve välttää vahinkoja niiden sosiaalisten seurausten vuoksi. Jos vahinko kuitenkin aiheutuu, korostuu puolestaan vahingonkärsijän korvaustarve, jolloin vaativa tuottamusarviointi vaikuttaa korvauksensaantia helpottavasti.

---

[165] Ks. *Sipilä,* NFT 1934 s. 175–176. *Wilhelmsson,* Oikeus 1986 s. 115. *Trolle* s. 20–21. *Karlgren* s. 171–172 (fingerad culpa).

[166] Ks. *Saxén* s. 208. *Virkkunen,* LM 1990 s. 101–102 1930- ja 1940-lukujen oikeuskehityksestä. Ks. myös *Karlgrenin* s. 174 Ruotsin oikeuskäytännöstä mainitsemia tapauksia.

[167] Selvää on tietysti, ettei tällainen perustelutapa täytä argumentaation avoimuutta koskevia vaatimuksia, koska todellisia, pohjimmaisia ratkaisuperusteita ei ole tuotu julki. Ks. *Saxénin* s. 28, 242–243 kritiikkiä tuottamusfiktioiden kautta toteutettavaa vastuun ankaroittamista kohtaan.

[168] Ks. *Englardin* s. 110–111 henkilövahinkojen erityisaseman selitystä, jossa korostuvat solidaarisuuspäämäärä ja vahinkojen vakuutustekninen arvioitavuus. Ks. *Roos* s. 27, joka huomauttaa, että erityisesti työntekijälle aiheutuneet henkilövahingot on Ruotsin korvausnormistossa nostettu etusijalle. Ks. myös *Roos,* SvJT 1988 s. 305, jossa tätä perustellaan sillä, että laajempi korvausturva on kohtuullinen, kun työntekijä altistuu työssään sellaisille riskeille, jotka eivät kohtaa häntä vapaa-aikana. *Shapo,* Nw. U. L. Rev. 1995 s. 1582 huomauttaa, että työntekijä voi olla pakotettu tiettyyn riskinottoon, koska »it is your daily bread that is at stake». Näin painotettu resurssien kohdistaminen jättää puolestaan esimerkiksi lapset, kotiäidit ja työttömät suhteellisesti heikompaan asemaan vahingonkärsijöinä. Ks. *Petrell,* JFT 1990 s. 50–60. Ks. korvausjärjestelmien aukko-ongelmista myös *von Hippel* s. 57–59.

[169] Ks. *Nørgaard – Vagner* s. 90–92 viittauksin Tanskan oikeuskäytäntöön.

Yleisen tuottamussäännönkin soveltamisessa voidaan kuvatulla tavalla ottaa huomioon vahingonkärsijän suojantarve. Heikomman suojaa (ja vahvemman osapuolen velvollisuuksia) korostavien velvoiteoikeuden kehityssuuntien mukaista on, että tuottamusarvioinnissa kiinnitetään huomiota vahingonkärsijän ja korvausvelvollisen erityispiirteisiin.[170]

5.3.3. Heikko osapuoli korvausvelvollisena

A. Normiperustasta. Sopimuksenulkoista vahingonkorvausvastuuta koskeva erityislainsäädäntö käsittelee pääosin tilanteita, joissa korvausvelvollisena olevaa tahoa ei voida yleisesti luonnehtia heikoksi osapuoleksi. TuotevastuuL:n mukainen vastuu saattaa tosin kohdistua esimerkiksi pienimuotoista elinkeinotoimintaa harjoittavaan yksityishenkilöön tai vastuunkantokyvyltään vähäiseen pienyritykseen. PotilasvahinkoL soveltuu myös yksityisten ammatinharjoittajien toimintaan. Koska PotilasvahinkoL:n mukainen vastuu ohjautuu vakuutuksenantajalle ja tämän takautumisoikeus on lain 9.2 §:n pakottavalla säännöksellä rajoitettu tahalliseen tai törkeän tuottamukselliseen vahingon aiheuttamiseen, ei kantokyvyn ylittävän korvausvastuun ongelma juuri tule esille lain soveltamistilanteissa.

Yksityishenkilön vahingonkorvausvastuu perustuu useimmiten VahL:iin, TSL:iin tai sopimusrikkomukseen. VahL:n sisältämät vastuun lievennykset seuraavat suurelta osin sovittelumahdollisuudesta ja siitä, että erityisen heikossa asemassa olevien ryhmien (alaikäiset, mieleltään häiriintyneet) vastuuta on lievennetty asettamalla pääsäännöksi kohtuullinen korvaus täyden korvauksen asemesta.[171] VahL 2:1.2:n sovittelusäännöksessä korvausvelvollisen suojaamista kohtuuttomalta vastuulta ei kytketä mihinkään muodolliseen sta-

---

[170] Ks. *Nygaard* s. 191, joka puoltaa osapuolten todellisten asemien erittelyä ja huomioon ottamista: »Dessutan kan den innbyrdes »styrken» mellom skadelidnes og skadevaldarens rolle skapa variasjonar – – – Dersom skadevaldaren har ein »*monopolstilling*» overfor skadelidne, vil han normalt bli møtt med ganske strenge krav. Han har ei makt som skadelidne meir eller mindre må finna seg i. Den veike parten har behov for rettstryggleik, han skal ikkje måtte gi seg den sterkaste i vald. Ved å la dette omsynet koma inn i vurderinga, kan domstolen påverka den sterke til å vera varsam i bruken av dei kreftene han rår over.»

[171] Pääsäännön asettamisen merkitys tulee esille esimerkiksi silloin, kun aiheutunut vahinko on määrältään verraten vähäinen niin, että sen maksaminen ei aiheuta korvausvelvolliselle merkittävää taloudellista rasitusta. VahL 2:1:n alaan kuuluvissa tilanteissa vastuu syntyy tällöin täysimääräisenä, kun korvausvelvollisen taloudellinen asema ei toimi sovittelumahdollisuuden avaavana tekijänä. VahL 2:2 ja 2:3:n säännös täyden korvauksen periaatteesta poikkeavasta kohtuullisesta korvauksesta johtaa sen sijaan siihen, että

tus-käsitteeseen (esimerkiksi kuluttajan tai yksityishenkilön asemaan), vaan sen soveltamisessa huomio voidaan kiinnittää korvausvelvollisen tosiasialliseen asemaan. Kantokyvyltään heikon korvausvelvollisen suojaamiseen ei näin liity samaa ongelmaa, joka sopimusoikeudessa seuraa erityislakien soveltamisalojen sidonnaisuudesta kuluttaja-käsitteeseen. Yksityiset elinkeinonharjoittajat ja pienyrittäjät jäävät tällöin erityislain mukaisen oikeussuojan ulkopuolelle.[172]

B. Työntekijä korvausvelvollisena. Erityisesti työntekijän korvausvastuuseen liittyy huomionarvoisia vastuun kavennuksia. Työntekijän vahingonkorvausoikeudellista asemaa voidaan arvioida suhteessa kahteen eri vahingonkärsijätahoon, työnantajaan ja ulkopuoliseen. Vastuusäännöt ovat pääsääntöisesti samat molemmissa tilanteissa:[173] Työntekijän vastuu rajoittuu VahL 4:1.1:n mukaisesti kohtuulliseen määrään. Lievästä huolimattomuudesta ei seuraa lainkaan korvausvastuuta, ja tahallisesti vahingon aiheuttanutta kohtaa täysimääräinen vastuu, ellei erityisiä syitä sovitteluun ole.

Silloin kun työntekijän tuottamuksellinen virhe on ilmennyt hänen työnantajallaan olevan sivulliseen kohdistuvan sopimusvelvoitteen täyttämises-

---

tällöinkin herkästi tuomitaan alennettu korvaus. Lähellä täysi-ikäisyyttä olevien vahingonaiheuttajien kohdalla voidaan kuitenkin puoltaa myös täyttä korvausta, sillä VahL:n esitöissä viitataan heidän osaltaan taloudellisen rasituksen vaatimukseen. Ks. HE 187/1973 s. 14: »Ilmeisenä voidaan pitää, että viisitoista vuotta täyttäneen henkilön vastuun lieventäminen muilla kuin taloudellisilla syillä tulee vain harvoin kysymykseen.» Ks. myös edellä jakso 2.1.3. tilanteista, joissa täyttä korvausta voidaan pitää lainkohtien mielessä kohtuullisena.

[172] Ks. kuitenkin VakSopL 3.2 §. Sopimusoikeudellisen lainsäädännön ja yleisten periaatteiden soveltamisessa on luonnollisesti mahdollista ottaa osapuolen tosiasiallinen asema huomioon esimerkiksi hänelle asetettavien tietämisvaatimusten määrittämisessä. Tällöin pienyrittäjien ja joidenkin oikeushenkilöiden suojaamisessa voidaan pyrkiä samantapaisiin päämääriin kuin kuluttajansuojalainsäädännössä. Näin toteutettava oikeussuoja ei kuitenkaan voine olla yhtä tehokasta kuin nimenomaisen lainsäädännön kautta toteutuva.

[173] Ulkopuoliselle aiheutetun vahingon osalta vastuu määräytyy suoraan VahL 4:1.1–2:n mukaisesti. Työnantajalle aiheutettua vahinkoa koskevat lainsäännökset sisältävät erikoisen viittausjoukon. VahL 4:1.3:n mukaan: »Työntekijän työnantajalleen aiheuttaman vahingon korvaamisesta säädetään erikseen.» Viittauksen tarkoittama erityissäännös on TSL 51.3 §, jossa viitataan takaisin VahL 4:1:ään. VahL 4:1.3:n viittauksella ja TSL 51.3 §:llä ei näytä olevan mitään VahL 4:1:stä eroavaa itsenäistä merkitystä. Lainsäädäntöratkaisua perusteltiinkin sillä, että työntekijän vastuu haluttiin samanlaiseksi riippumatta siitä, onko vahingonkärsijänä työnantaja vai sivullinen. Ks. HE 187/1973 s. 28–29. TSL 51.3 §:n säännös on kuitenkin tarpeellinen sen vuoksi, että muuten työnantajaan työsopimuksen perusteella kohdistuva vastuu jäisi VahL:n soveltamisalan ulkopuolelle VahL 1:1:n sopimukseen perustuvaa vastuuta koskevan soveltamisalarajauksen vuoksi.

sä, oikeudellisessa arvioinnissa on erotettava vahingonkärsijätahot (sivullinen tai työnantaja). KKO on useissa prejudikaateissaan (täysistuntoratkaisut 1992:165 (ään. 12–8) ja 1992:166 (ään. 11–9), jaostoratkaisut 1993:38 ja 1994:5) omaksunut kannan, jonka mukaan työntekijä ei ole lainkaan korvausvelvollinen sivullista kohtaan, jos hänen tuottamuksellinen virheensä on ilmennyt vain työnantajan sopimusvelvoitteiden täyttämisessä.

> KKO näyttää ratkaisuissaan sulkeneen laajalti pois sekä sopimusvastuun että VahL:n mukaisen vastuun työntekijän ja työnantajan sopimuskumppanin välisestä suhteesta. Vuoden 1992 ratkaisuissa KKO lähti siitä, ettei työntekijä »ollut työnantajansa sopimuspuolta kohtaan vastuussa sopimuksen täyttämisestä eikä niin ollen myöskään sopimuksen rikkomisen seurauksista» (tapauksen KKO 1992:166 otsikko). VahL:n soveltamismahdollisuuksista enemmistö totesi lakonisesti, ettei työntekijä ollut korvausvastuussa VahL:n nojalla, koska hänen virheensä oli tapahtunut vain työnantajan sopimusvelvoitteiden täyttämisessä.[174] Vähemmistö katsoi vuoden 1992 ratkaisuissa, että työntekijä vastaa sivullista kohtaan VahL:n nojalla, jolloin korvausvelvollisuus edellyttää varallisuusvahinkojen osalta erittäin painavia syitä.
>
> Enemmistön kantaa on noudatettu tapauksessa KKO 1993:38 ilman asiallisia lisäyksiä tai selvennyksiä. Tapauksessa KKO 1994:5 työntekijä oli syyllistynyt tulipalon tuottamukselliseen aiheuttamiseen, mistä oli seurannut vahinkoa hänen työnantajansa sopimuskumppanille. Työntekijää vastaan ajettu korvausvaatimus hylättiin aiempien prejudikaattien mukaisesti teon rangaistavuuden merkitystä koskevalla täsmennyksellä. Otsikon mukaan: »Vahingonkorvausvaatimus hylättiin ... työntekijää vastaan, koska hänen tuottamuksensa oli ilmennyt vain hänen työnantajansa sopimusvelvoitteen täyttämisessä eikä teon rangaistavuus ollut tuottamuksen ohella itsenäinen korvausperuste».

Ulkopuolinen vahingonkärsijä ei näin voi juuri kohdistaa työntekijään vahingonkorvausvaatimusta sillä perusteella, että työntekijän virhe on saanut aikaan työnantajan sopimusrikkomuksen.[175] Sen sijaan työnantaja, joka on maksanut sivulliselle vahingonkorvausta näin aiheutuneen sopimusrikkomuksen vuoksi, saanee VahL 4:1.3:n ja TSL 51.3 §:n mukaisin rajoituksin

---

[174] Ks. ratkaisun KKO 1992:165 otsikkolausumaa: »Lahjansaajan lakimieheen kohdistama vahingonkorvausvaatimus hylättiin, koska hän pankin työntekijänä ei ollut lahjansaajalle vastuussa pankin saaman toimeksiannon virheellisestä täyttämisestä aiheutuneesta vahingosta. Lakimies ei ollut korvausvastuussa lahjansaajalle myöskään vahingonkorvauslain nojalla, koska hänen virheensä oli tapahtunut vain pankin sopimusvelvoitteen täyttämisessä.»

[175] Ks. *Kaivola – Nybergh – Ståhlberg*, DL 1993 s. 409–410, jossa pohditaan vuoden 1992 prejudikaattien ulottuvuutta ja sitä, voisiko työntekijän korvausvastuu tulla kysymykseen, jos työntekijän asema, työsuorituksen laatu tai tuottamusaste poikkeaa preju-

vaatia työntekijältä korvausta vahingosta, jonka syntynyt vastuu on työnantajalle aiheuttanut.[176]

Työntekijän vahingonkorvausvastuun sääntely tarjoaa havainnollisia esimerkkejä vahingonkorvausoikeuden kehityssuuntauksista. VahL ilmentää selvästi näkemystä, jonka mukaan työntekijän korvausvelvollisuus on toissijainen, ainoastaan vastuuta olennaisesti rajoittavien edellytysten täyttyessä kysymykseen tuleva seuraamus. Työntekijän vahingonkorvausvastuun taloudellinen merkitys on näin tarkoitettu vähäiseksi. Ulkopuoliselle aiheutettuja vahinkoja koskeva vastuu kanavoituu normaalisti suuremman vastuunkantokyvyn omaavalle työnantajalle, joka voi suojautua vastuulta esimerkiksi vakuutuksella.[177] Erityisen kapea (ilmeisesti kokonaan poissuljettu) työntekijän vastuu on todetulla tavalla työnantajan sopimuskumppania kohtaan silloin, kun vahingon aiheutuminen johtuu työntekijän virheestä työnantajan sopimusvelvoitteiden täyttämisessä.

Työntekijän henkilökohtaisella korvausvelvollisuudella on merkitystä rajoitukset huomioon ottaen kahdessa tilanteessa: 1) sivullista kohtaan silloin, kun korvausta ei ole kyetty perimään työnantajalta (työnantajan maksukyvyttömyystilanne),[178] ja 2) työnantajaa kohtaan, kun tämä on kärsinyt vahinkoa joko välittömästi tai maksettuaan isännänvastuunsa perusteella korvausta (työnantaja vahingonkärsijänä). Kaikkiaan havaitaan, että työntekijän kannalta selvästi merkityksellisin korvausvastuuriski liittyy työnantajan kärsi-

---

dikaattien mukaisesta tosiseikastosta. Edellä mainittu, myöhempi KKO:n käytäntö merkitsee, että tällaisen poikkeuksen ala on joka tapauksessa hyvin suppea, jos se tulee lainkaan kysymykseen.

[176] Mainittujen oikeustapausten perusteella on mahdollista argumentoida myös tämän vastuun suppeuden puolesta, jos tapaukset ymmärretään yleiseksi ilmaukseksi halusta kaventaa työntekijän korvausvastuuta. Toinen tulkintavaihtoehto on, että tapauksilla ainoastaan suljetaan pois työntekijän vastuu yhtä erityistä henkilörelaatiota silmällä pitäen ilman laajakantoisempia oikeuspoliittisia vaikutuksia.

[177] Yritysten vastuuvakuutusten kattavuus määräytyy yleensä niin, että lähtökohtaisesti vakuutuksen piiriin kuuluvat kaikki tilanteet, joista vakuutuksenottaja on voimassa olevan oikeuden perusteella korvausvastuussa. Vakuutuksen laajuutta rajoitetaan erityisehdoin, jotka sulkevat vakuutuksen ulkopuolelle muun muassa erityisten korvausjärjestelmien (tuotevastuu, sopimusvastuu) piiriin kuuluvia tilanteita. Työntekijän aiheuttamista vahingoista ei vakuutusehdoissa yleensä ole erityisiä määräyksiä, vaan ne kuuluvat vakuutuksen piiriin, jos suoritettu toiminta on siihen kuulunut. Ks. esimerkiksi Teollisuusvakuutuksen yrityksen vastuuvakuutusehdot (C 1.1). Sammon vastuuvakuutusturvaehto 201: toiminnanvastuu. Ks. HE 187/1973 s. 9 vakuutusmahdollisuuksilla argumentoinnista VahL:n isännänvastuun perusteena.

[178] VahL 6:2 sisältää kanavointisäännöksenä tunnetun normin, jonka mukaan VahL 4:1.1:n perusteella vastuussa oleva (työntekijä, joka ei ole aiheuttanut vahinkoa tahalli-

miin vahinkoihin.[179] VahL 4:3:ssä säädetään, ettei työntekijällä voi olla työnantajan takautumisoikeuden nojalla laajempaa korvausvelvollisuutta kuin VahL 4:1:n perusteista seuraa. Näin kanavointisäännös säilyttää työntekijää suojaavan vaikutuksensa. Kanavoinnilla voidaankin nähdä kaksi suojaamispäämäärää: Toisaalta se vaikuttaa vahingonkärsijän eduksi kohdistaessaan vastuun työnantajalle tavallisesti maksukykyisenä tahona. Samalla se kuitenkin asettaa rajat työntekijän korvausvastuulle.[180]

C. Esimerkkejä sopimusvastuusta. Sopimusvastuun alueella on useita erityissäännöksiä, jotka koskevat yleisesti heikommaksi arvioidun osapuolen vahingonkorvausvelvollisuutta. Näistä keskeisimpiä ovat KSL 5:25, 5:28, 8:30 ja 9:30:n sekä AsHVL 6.3–4, 25, 64.1 ja 84 §:n säännökset.[181] Sopimusoikeudessa vahingonkorvausvastuuta voidaan lieventää sekä vastuun syntyedellytyksiä että korvauksen laajuutta koskevalla sääntelyllä.[182] Syntyedellytysten

---

sesti) vastaa vahingonkärsijälle vain siitä määrästä, jota ei voida saada VahL 3 luvun mukaan isännänvastuussa olevalta.

Ks. KKO 1979 II 80, jossa KKO hylkäsi työntekijään kohdistetun korvausvaatimuksen ennenaikaisena, kun työnantajaa ei ollut haastettu vastaajaksi, vaan tämä oli ainoastaan kutsuttu kuultavaksi. Kun työnantaja on haastettu vastaajaksi, voidaan työntekijä tuomita korvausvelvolliseksi, mutta tällöin tuomioon lisätään rajoitus, jonka mukaan korvaus voidaan periä työntekijältä vain siinä tapauksessa, ettei sitä saada perittyä työnantajalta. Ks. esimerkiksi KKO 1981 II 76. Alioikeusratkaisu tapauksessa KKO 1990:30 osoittaa, miten työntekijän toissijainen vastuu on monesti vailla käytännön merkitystä: Pankki tuomittiin maksunsiirrossa tapahtuneen virheen vuoksi suorittamaan vahingonkorvausta runsaat 30.000 markkaa. Virheen tehnyt pankkivirkailija tuomittiin korvaamaan vahingosta 5.000 markkaa, ellei pankin maksettavaksi tuomittua korvausta saada perittyä.

[179] Ks. *Wilhelmsson,* TfR 1983 s. 13.

[180] VahL 6:2:n säännöksellä, jonka mukaan sivullinen voi periä työntekijältä tämän korvattavaksi tuomitun saamisen vain, jos sitä ei voida saada työnantajalta, on kahdenlainen merkitys työntekijän suojan kannalta. Ensinnäkin se estää työntekijää joutumasta perimistoimien kohteeksi. Muutoinhan olisi mahdollista, että työntekijän omaisuutta realisoitaisiin korvauksen suorittamiseksi, mutta työntekijä saisi suorittamansa korvauksen myöhemmin työnantajalta tämän viimesijaisen korvausvelvollisuuden perusteella. Toiseksi säännös poistaa riskin, että työnantaja voisi tulla maksukyvyttömäksi sen jälkeen, kun työntekijä olisi maksanut korvauksesta suuremman osan kuin hänen vastuulleen lopullisesti jää.

[181] Ks. myös AsKL 4:32, 35, 38 (käytetyn asunnon kaupassa, jota AsKL 6 luvussa säännellään, ei osapuolten epätasapainoinen asema tule yhtä tyypillisesti esille kuin uuden asunnon kaupassa) ja KsKvälL 5 §, joka laajentaa kuluttajan oikeutta sopimuksen irtisanomiseen.

[182] Sama koskee tietysti myös sopimuksenulkoista vastuuta, jossa esimerkiksi VahL 4:1.1:n mukainen lievällä tuottamuksella vahingon aiheuttaneen työntekijän vastuuvapaus

kautta tapahtuva vastuun lieventäminen ei sopimusvastuussa niinkään merkitse tuottamuksen sisältöä koskevia muutoksia, vaan sitä, että itse sopimussidonnaisuuden kriteerejä on muutettu heikomman osapuolen kannalta edullisemmiksi.[183]

Esimerkiksi irtaimen kaupassa ostajan korvausvelvollisuuden syntymistä voidaan rajoittaa antamalla hänelle tietynasteinen oikeus vetäytyä tekemästään sopimuksesta. Sopimusoikeudellisen varallisuudensiirron kannalta keskeinen kysymys on, millaisen korvauksen myyjä saa, jos ostaja peruuttaa tilauksensa (vetäytyy oikeudettomasti sopimuksesta) ennen sopimuksen täyttämistä. Traditionaalisen kannan mukaan myyjällä on tällöin oikeus koko siihen voittoon, joka sopimuksen täyttämisestä olisi hänelle seurannut. Sopimuksen tekeminen merkitsee ajatustavan mukaan, että sopimuksen mukaiset voitto-odotukset ovat välittömästi (vahingonkorvauksen tarjoaman oikeussuojan kautta) turvattuja.

KSL 5:28:ssä on omaksuttu korvausvelvollisen ostajan kannalta perinteistä näkemystä lievempi linja. Myyjällä on oikeus ostajan peruutuksen jälkeen saada 1) KSL 5:28.1:n mukaan korvaus »niistä erityisistä kustannuksista, joita hänelle on aiheutunut sopimuksen tekemisestä ja täyttämisestä ja jotka todennäköisesti jäävät hyödyttömiksi, sekä kaupan purkamisen tai peruutuksen vuoksi aiheutuvista erityistä kustannuksista» ja 2) KSL 5:28.2:n mukaan »muusta vahingosta ... korvaus, joka on kohtuullinen ottaen huomioon tavaran hinta, sopimuksen purkamisen tai peruutuksen ajankohta, sopimuksen täyttämiseksi suoritetut toimenpiteet sekä muut seikat.»

KSL 5:28.2:n säännös osoittaa, että myyjän oikeutta saada täysi korvaus saamatta jääneestä voitosta on rajoitettu. Lähtökohtana on ensinnäkin kohtuullinen korvaus, mikä sellaisenaan merkitsee, ettei kynnyksen täyden korvauksen periaatteesta poikkeamiseen ole tarkoitettu olevan korkea.[184] Korvauksen määrittämisessä on lisäksi kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, miten pitkälle sopimuksen täyttäminen on edistynyt (peruutuksen ajankoh-

---

ilmentää vastuuperusteiden tasolla toteutettua korvausvelvollisen suojaamista liialliselta vastuulta.

[183] Ks. *Grönfors,* Avtalsgrundande rättsfakta s. 124–125 sopimussidonnaisuudesta vastapuolessa perustetun luottamuksen sanktiona. Sopimussidonnaisuuden ja -vastuun lievennykset merkitsevät poikkeamista tästä adressaattilähtöisestä ja odotusten suojaa painottavasta tarkastelutavasta.

[184] Täydestä korvauksesta poikkeaminen ei säännöksen mukaan edellytä, että myyjän sopimuksesta saama voitto olisi kohtuuton esimerkiksi suhteessa samalla alalla yleensä perittäviin katteisiin nähden. Tarkoituksena on esitöistä ilmenevällä tavalla kaventaa sopimuksen mukaisen voiton täyttä korvaamista silloin, kun täydelle korvaukselle ei ole muita perusteita kuin sopimuksen muodollinen syntyminen. Ks. HE 360/1992 s. 71.

ta, tehdyt täyttämistoimenpiteet). Arvioperusteet ilmentävät näkemystä, jonka mukaan myyjän oikeus sopimuksenmukaisen voiton saamiseen ei synny täysimääräisenä sopimuksen solmimishetkellä, vaan kehittyy vaiheittain.[185]

Varsinainen korvausvastuun sovittelu tapahtuu paljolti samaan tapaan kuin sopimuksenulkoisen korvausvastuun sovittelu. KSL 5:30.2:n mukaan sovitteluharkinnassa voidaan ottaa huomioon »sopimusrikkomuksen syy, vastapuolen mahdollinen myötävaikutus vahinkoon, sopijapuolten varallisuusolot, tavaran hinta, vahingon aiheuttajan mahdollisuudet ennakoida ja ehkäistä vahingon syntyminen sekä muut seikat.» Lainkohdan luettelo muistuttaa suuresti edellä käsiteltyjä sopimuksenulkoisen vastuun sovitteluun vaikuttavia punnintatekijöitä: Sopimusrikkomuksen syy vastaa pääosin tuottamusasteargumenttia.[186] Tätä korostaa vielä KSL 5:30.3:n säännös, jonka mukaan ostajan korvausvastuuta voidaan sovitella erityisesti, jos maksuviivästys tai tilauksen peruuttaminen johtuu maksuvaikeuksista, joihin ostaja on joutunut sairauden, työttömyyden tai muun erityisen seikan vuoksi pääasiassa ilman omaa syytään.[187]

Varallisuusoloille on KSL:n säännöksessä kuitenkin annettu vähemmän näkyvä asema kuin VahL 2:1.2:ssä. Sopimusperusteisen vastuun sovittelu ei yleensäkään ole yhtä vahvasti korvausvelvollisen maksukykyyn perustuvaa kuin sopimuksenulkoisen vastuun sovittelu. Vastuumuotojen ero ilmentää sitoutumisen ja siitä seuraavan vastuun merkitystä. Taustalla on selvä tahtoteoreettinen painotus: kun sitoumus on kerran annettu, on siitä seuraavan vastuun lieventäminen pelkästään velvoittautuneen osapuolen heikon kantokyvyn vuoksi kyseenalaista.[188]

---

[185] Ks. *Pöyhönen* s. 219–220: »Prosessikäsitykseen liitetty ajatus siitä, että oikeusvaikutukset – tai vastuuelementit – ja niiden kombinaatiot vaihtelevat sopimussuhteen todellisten tunnusmerkkien ajallisesti muuttuessa, lienee nykyisin ns. vallitseva kanta.» Ks. KSL 5:28.2:n esitöistä HE 360/1992 s. 71: »Myös voiton on katsottava kertyvän vähitellen sitä mukaa kuin sopimus täytetään». Säännöstä voidaan kaikkiaan luonnehtia kuluttajansuojatavoitteiden mukaiseksi sopimuksen syntymekanismin (ja sitovan sopimuksen oikeusvaikutusten) modifioinniksi.

[186] KL 70.2 §:n esitöissä tuotiin nimenomaisesti esille, ettei lainkohdan mukaiseen sovitteluun ole aihetta ilman erityisiä syitä, jos sopimusrikkomus on johtunut velallisen törkeästä tuottamuksesta. Ks. HE 93/1986 s. 131.

[187] Ks. *Saxén,* Skadestånd vid avtalsbrott s. 62 sosiaalisten suoritusesteiden asemasta yleisinä sopimusperusteisen korvausvastuun sovitteluun vaikuttavina arvioperusteina.

[188] Ks. edellä jaksossa 4.3.3.2. käsiteltyjä KKO:n perusteluja takauksen sovittelua koskevassa tapauksessa 1991:10. Ks. *Saxén,* Skadestånd vid avtalsbrott s. 251–252, joka painottaa sovitun riskinjaon ja sen vastikevaikutuksen merkitystä sopimusperusteisen vastuun sovittelulle.

Sovitteluperusteiden erona voidaan vielä todeta, että vakuutukset tai vakuutusmahdollisuudet eivät tule sopimusperusteisen vastuun yhteydessä esille, kun korvattavana on toisen saamatta jäänyt hyöty. Intressiä ei voida sopimusrikkomuksen varalta vakuuttaa sen enempää vastuu- kuin vahinkovakuutuksellakaan.[189]

Tavaran hinta on KSL:ssa mainittu sovitteluperuste, jolla ei ole vastinetta sopimuksenulkoisessa vastuussa. Siihen rinnastettavaa, intressien suuruutta osoittavaa mittapuuta ei ole olemassa, kun vahinko on aiheutunut sellaisten osapuolten välillä, jotka eivät ole harjoittaneet keskenään taloudellista toimintaa. Tiettyä ajatuksellista samankaltaisuutta on kuitenkin tapahtumaympäristön käyttämisellä sovitteluteki jänä (ks. edellä 2.6.). Taustalla on näkemys siitä, että erilaisiin toimintamuotoihin liitetään yleisesti erilaisia käsityksiä vahinkoriskien suuruudesta. Nämä odotukset määrittävät osaltaan kohtuulliseksi katsottavan vastuun laajuutta.

D. Lopuksi. Tiivistäen voidaan todeta, että vahingonaiheuttajan suojantarve on mahdollista ottaa huomioon vastuuperusteen yhteydessä silloin, kun siitä on erikseen säädetty (esimerkiksi VahL 4:1.1). Tällaisia säännöksiä on kuitenkin niukasti. Tuottamusvastuussa korvausvelvollisen erityispiirteet voivat saada merkitystä vähäisessä laajuudessa, jos ne vaikuttavat sen viiteryhmän määräytymiseen, jonka mukaan huolellisuusvaatimukset asetetaan. Yleisesti ottaen korvausvelvollisen intressejä ei kovin laajalti oteta lukuun vastuuperustetasolla.

Korvauksen laajuuden yhteydessä asia on kuitenkin toisin. Sovittelusäännökset antavat varsin laajat mahdollisuudet ottaa korvausvelvollisen taloudellinen asema ja muut oikeussuojan kannalta tärkeät seikat huomioon. Näin sovitteluinstituutti voidaan nähdä vahingonkorvaussysteemin joustavana rakenteena, joka auttaa välttämään jäykemmistä vastuuperustetason normeista johtuvaa kohtuuttomuutta.[190]

---

[189] Ks. *Bengtsson,* Om ansvarsförsäkring s. 313–315, 542–543. Vakuutuskäytännöstä ks. esimerkiksi Teollisuusvakuutuksen Yrityksen vastuuvakuutuksen lajiehdot (C 1.1) kohta 5.2.5., Sammon Vastuuvakuutusturvaehto 201: toiminnanvastuu kohta 201.2.

[190] Ks. myös räjäytystyöhön liittyvää ankaraa vastuuta koskevaa tapausta KKO 1994:122. Räjäytystyö oli aiheuttanut 23.000 markan vahingot. Urakoitsija vastusti kannetta sillä perusteella, että hänen liiketoimintansa oli laajuudeltaan vähäistä. KKO totesi, ettei urakoitsijan esittämä seikka vaikuttanut vastuuperusteeseen. Sovittelukysymys ei ollut tapauksessa esillä, mutta KKO:n perustelut jättävät sijaa tulkinnalle, jonka mukaan liiketoiminnan vähäisyys voisi olla sovitteluharkinnassa vaikuttava seikka, vaikka sillä ei ollutkaan merkitystä ankaran vastuun ulottuvuutta määritettäessä.

5.3.4. Päätelmiä sosiaalisten päämäärien ilmentymisestä vahingonkorvausoikeudessa

A. Lähtökohtia. Edellä tarkastellut vahingonkorvausnormit, joiden kohdalla voidaan usein erottaa heikomman ja vahvemman osapuolen (tai yksityishenkilön ja elinkeinonharjoittajan)[191] välinen suhde, ilmentävät yhdensuuntaisia arvostuksia: Heikomman osapuolen korvauksensaantioikeutta on useissa tapauksissa pyritty parantamaan vastuuperusteiden muutoksilla. Tällöin on siirrytty tuottamusvastuusta ankaraan vastuuseen. Korvaussuojaa on saatettu vielä täydentää pakollisella vakuutuksella korvausvelvollisen maksukyvyttömyysriskin poistamiseksi.[192] Kehitys ilmentää hyvinvointivaltiollista pyrkimystä sosiaalisen turvallisuuden vahvistamiseen.[193]

Heikomman osapuolen ollessa korvausvelvollisena on hänen vastuutaan rajoitettu sekä asettamalla vastuulle tuottamusastetta koskevia lisäedellytyksiä että säätämällä verraten helposti täyttyvistä sovitteluperusteista. Korvausvastuun kompensaatiovaikutuksen on tällöin annettu jäädä vaatimattomaksi, mikä on omiaan ohjaamaan mahdollisten vahingonkärsijöiden huomiota muihin keinoihin, joilla he voivat suojautua vahingoilta.

Erilaisia korvausnormistoja voidaan Roosin tapaan jäsentää jakamalla ne vastuu- ja tarveperusteisiin.[194] Vastuuperusteisessa järjestelmässä huomio kiinnittyy korvausvelvollisuuden perustaviin seikkoihin, tuottamukseen, toiminnan ankaran vastuun perustavaan laatuun tai vakuutussuojan osalta vakuu-

---

[191] Yksityishenkilön ja elinkeinonharjoittajan suhde ei käytännössä aina ole heikon ja vahvan osapuolen relaatio. Erottelua käytetään kuitenkin lainsäädännössä (esimerkiksi KSL, TuotevastuuL) formaalina perusteena oikeussuojan ja vastuun mitoittamisessa. Lainsäädännöllä ei tällöin pyritä täydelliseen osapuolten erityispiirteiden huomioon ottamiseen, vaan tyydytään yleistämään (useimmissa tapauksissa pätevästi) osapuolten ryhmäkuuluvuuden perusteella.

[192] Tarkemmin sanoen (ja viime vuosien opetukset mielessä pitäen) perimisriski siirtyy koskemaan vakuutuksenantajan maksuvelvollisuutta. VakuutusyhtiöL 11 luvun mukaisilla vakavaraisuussäännöksillä pyritään varmistamaan vakuutuksenantajan maksukyky. Vakuutuksenantajan maksukyvyttömyys koituisi luonnollisesti ensi sijassa korvausvelvollisen vahingoksi, koska tämän korvausvastuu säilyisi voimassa, vaikka vastuun kohdistaminen vakuutuksenantajalle epäonnistuisi. Vastuu potilasvahingosta ei kuitenkaan määräytyisi PotilasvahinkoL:n (vaan VahL:n tai sopimusvastuun) mukaisin perustein, koska ei laki todetulla tavalla säädä *vahingonaiheuttajan* korvausvelvollisuudesta.

[193] Ks. *Hellner,* Haftungsersetzung s. 37.

[194] Ks. *Roos,* TfR 1987 s. 822–823. Ks. myös *Jørgensenin,* UfR 1961 B s. 81 käsitteitä »ansvarstypen og tryghetstypen». Ks. *Hutchinson,* Calif. L. Rev. 1985 s. 755–757 vastaavanlaisesta »faulters» – »no-faulters» -erottelusta ja sen palautumisesta erilaisiin yhteiskuntateoreettisiin näkemyksiin.

tuksen kattavuuteen. Tarveperusteiset normit nostavat vahingonkärsijän aseman harkinnassa etusijalle vahingonaiheuttajan toiminnan tms. kriteerin sijasta. Tarveperusteiset korvausmuodot kuuluvat suurelta osin yleisen sosiaaliturvan alaan, mutta niiden tarkoittamia piirteitä voidaan esitetyllä tavalla havaita lisääntyvässä määrin myös varsinaisessa vahingonkorvausnormistossa.

Jos tarveperusteisuus ymmärretään suppeassa mielessä niin, että sillä tarkoitetaan vahingonkärsijän yksilöllisten tarpeiden mukaan määritettävää korvausta, on tarveperusteisia korvaussäännöksiä verraten niukasti.[195] Niistä voidaan mainita muun muassa VahL 5:4 (elatusta vaille jääneen korvausoikeus)[196] ja RikVahL 8a–9 § (esinevahingon korvaaminen tarveperusteella). Tapaturmavakuutuslainsäädännössä vastaavia säännöksiä on enemmän (esimerkiksi TapVakL 20–21 §). Lähellä suppeasti ymmärrettyä tarveperusteisuutta on myös PotilasvahinkoL 2.2 §, jonka mukaan tutkimuksesta aiheutunut vahinko, joka pääsääntöisesti jää korvaamatta, koska se ei olisi ollut vältettävissä yhtä vaikuttavalla hoitokeinolla, korvataan kuitenkin, »jos seuraus on määritettävän sairauden tai vamman laatu ja vaikeusaste sekä potilaan muu terveydentila huomioon ottaen kohtuuton.»

Tarveperusteisuuden toinen ja merkittävämpi ilmenemismuoto on sen vaikutus korvausjärjestelmien kehittämiseen lainsäädäntöpoliittisella tasolla.[197] Tällöin ei oteta huomioon yksittäisen osapuolen erityistilannetta, mutta toimitaan keskimääräisoletusten perusteella tehostaen sellaisia korvausjärjestelmiä (esimerkiksi työtapaturma- tai sairausvakuutusnormistoja), joiden oletetaan tulevan korvausta tarvitsevien hyväksi.[198] Tässä merkityksessä tarveperusteisuudella voidaan epäilemättä sanoa olevan tärkeä rooli Suomen lainsäädännössä.

Edellä (2.3.) käsitellyllä tavalla vahingonaiheuttajan tuottamuksen aste on tärkeä sovitteluun vaikuttava tekijä. Jos korvausvelvollinen on taloudellisen asemansa puolesta heikko osapuoli, voidaan hänen korvausvastuunsa

---

[195] Täyden korvauksen periaate merkitsee yksilöllistä arviota, kun vahingon suuruus määritetään tapahtumakulkujen differenssinä juuri nimenomaisen vahingonkärsijän näkökulmasta. Vahingonkorvauksen tarvesidonnaisuus toteutuukin eräässä merkityksessä ko. periaatteen kautta. Ks. *Hemmo* s. 61–62, jossa kuitenkin huomautetaan, ettei arvioinnissa sitouduta täydellisesti vahingonkärsijän subjektiivisiin intresseihin.

[196] Säännöksen tarveperusteisuudesta ks. *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 85–87.

[197] Ks. *Weyers,* Unfallschäden s. 536–546 sosiaalisesta turvallisuudesta vahingonkorvausoikeuden kehitykseen vaikuttaneena päämääränä.

[198] Vakuutusjärjestelmistä korvausoikeuden sosiaalisten piirteiden ilmentäjänä ks. *Stoll* s. 108–112.

katsoa määräytyvän paljolti vastuuperusteisen harkinnan mukaan. Jos vahingonkärsijänä on kantokykyinen suuryritys tai takautumisoikeuttaan käyttävä vakuutuksenantaja, ei sen korvaustarve saa sovitteluharkinnassa painoarvoa. Näin yksittäistapaus ratkeaa vastuuperusteisten punnintojen mukaan.[199]

Jos vahingonkärsijällä on merkittävä korvaustarve, voi se edellä mainittuja säännöksiä (VahL 5:4 ym.) sovellettaessa vaikuttaa suoraan siihen, onko kyseinen vahinko korvattava ja kuinka laajana se korvataan. Korvaustarve on myös esitetyllä tavalla (jakso 2.2.1) yleinen argumentti sovittelua vastaan. Vahingonkorvausasian käsittely saa siten tarveperusteisia piirteitä, kun vahingonkärsijänä on kantokyvyltään heikko osapuoli.[200] Vastuu- ja tarveperusteisten piirteiden suhteen havaitaankin vaihtelevan osapuolten asemien mukaan.

B. Suhde muuhun velvoiteoikeuteen. Vahingonkorvausoikeudellisella heikomman suojalla on yhteyksiä velvoiteoikeuden yleisiin kehityspiirteisiin. Lähiilmiöitä ovat erityisesti sosiaalista siviilioikeutta ja hyvinvointivaltion siviilioikeutta koskevat keskustelunaiheet. Seuraavassa arvioidaan vahingonkorvauksen sovittelun suhdetta mainittuihin aihepiireihin.

Sosiaalisen siviilioikeuden merkittävin kehitys on toistaiseksi tapahtunut sopimusoikeuden alueella. Samankaltaisia kehityspiirteitä voidaan lisäksi havaita ainakin paitsi vahingonkorvausoikeudessa,[201] myös perusteettoman edun palauttamista koskevissa normeissa[202] ja markkinoinnin sääntelyssä.[203] Koska keskeisin osa yksityisoikeudellisista varallisuudensiirroista tapahtuu sopimusmuodossa,[204] on lähtökohdan valikoituminen ymmärrettävää. Sopimusoikeus on lisäksi tarjonnut joukon sellaisia klassisia oppeja (sopimussi-

---

[199] Tarveargumentti on mukana harkinnassa ainoastaan korvausvelvollisen taloudellisen aseman osana ja hänen edukseen vaikuttavana tarpeena säilyttää riittävät toimeentulomahdollisuudet korvausvastuusta huolimatta.

[200] Ks. *Roos,* TfR 1987 s. 823 presumoidusta tuottamuksesta ja ankarasta vastuusta ilmiöinä, jotka kuljettavat vahingonkorvausoikeuteen tarveperusteisia piirteitä.

[201] Ks. *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 84–114.

[202] Ks. *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 114–118.

[203] Esimerkkinä voidaan mainita, että KSL 2 luvun markkinointisäännösten soveltamisessa on esitetty otettavaksi erityisesti huomioon lasten, sairaiden ja eräiden vammaisryhmien asema. Heihin kohdistuvaa mainontaa on KSL:n esitöiden mukaan tarkoitus arvioida tavallista tiukemmin. Ks. HE 8/1977 s. 25.

[204] Tarkemmin sanoen asia on niin, että suuri osa varallisuudensiirtotavoista subsumoidaan oikeudellisessa arvostelussa sopimusoikeuden piiriin. Kysymykset siitä, ovatko osapuolet itse mieltäneet olevansa sopimuspuolia tai millainen heidän suhteensa on OikTL

donnaisuuden periaate, tarjous – vastaus -malli, oikeustoimitahdon korostaminen), jotka ovat soveltuneet hyvin uusia arvostuksia huomioon ottavan tutkimuksen maalitauluiksi.

Sosiaalisella sopimusoikeudella tai hyvinvointivaltion sopimusoikeudella on useita tyypillisiä piirteitä.[205] Keskeisimpiä niistä ovat sopimusvapauden ja markkinamekanismin vaikutusten rajoittaminen sekä sopimuspuolten erityispiirteiden huomioon ottaminen sääntelyssä. Sopimusoikeuden lähtökohtana ovat osapuolten keskenään periaatteessa vapaasti tekemät sitoumukset, joilla toteutetaan varallisuudenjakoa. Interventionistinen sääntelyasenne merkitsee puuttumista tähän mekanismiin, joka muuten johtaisi siihen, että osapuolten varallisuusasema ja tietämys vaikuttaisivat suuresti sitoumusten sisältöön. Sopimuksenulkoisessa vahingonkorvausoikeudessa vastaavaa interventionismin tarvetta ei ilmene samassa muodossa, koska vahingonkorvausvastuu perustuu lainsäätäjän antamiin normeihin, eikä osapuolten keskinäisen »kaupankäynnin» tuloksiin.

Sosiaalisen sopimusoikeuden korostama sääntelyn henkilösidonnaisuus on sen sijaan kehityspiirre, joka voi saada huomattavan merkityksen myös vahingonkorvausoikeuden piirissä. Vahingonkorvausoikeuteen sovellettuna henkilösidonnaisuus merkitsee, että abstrakteilla vahingonaiheuttaja/vahingonkärsijä -rooleilla operoimisen sijasta huomio kohdistetaan osapuolten tosiasiallisiin erityispiirteisiin. Oikeudellisesti vaikutuksellisiksi seikoiksi tulevat tällöin esimerkiksi henkilön varallisuus, työntekijäasema, yrityksen koko ym. Arvioinnin kohteena oleva tosiseikasto on näin suuntautuneessa sääntelyssä monipuolisempi kuin abstrakteihin henkilöasetelmiin huomion kohdistaneessa vuosisadan alkupuolen vahingonkorvausoikeudessa.[206]

---

1 luvun tarjous – vastaus -malliin verrattuna, jäävät tällöin toissijaiseksi siihen nähden, että heidän oikeussuhdettaan joka tapauksessa arvioidaan sopimusoikeuden sääntöjen mukaan. Koska sopimusoikeudellinen suoja on muun muassa varallisuusvahinkojen korvaamisen (verrattuna VahL 5:1:een) ja todistustaakan jaon osalta varsin tehokasta, voidaan sopimusoikeuden alan ajatella laajenevan myös sen vuoksi, että väljentyvä käsitys sopimussuhteesta merkitsee tehostuvaa heikomman suojaa.

[205] Ks. esimerkiksi *Wilhelmssonin,* Social Contract Law s. 26–29 esittämiä käsitepareja.

[206] Vuosisadan alkupuolen kirjoittajat toivat kylläkin yleisesti esille sen, että täysi korvaus saattoi joissakin olosuhteissa johtaa kohtuuttomaan tulokseen. Tämän välttämiseksi korvausnormistoon oltiin valmiita tuomaan joitakin joustavuutta lisääviä elementejä. Keskeisimpänä näistä voitaneen pitää pohdintaa, olisiko lievä huolimattomuus korvauksen alentamiseen oikeuttava peruste. Ks. *Platou* s. 622–628. *Stang* s. 372–384. *Ussing,* Erstatningsret s. 178–179. Stang s. 381 esitti aikakaudelle tyypillisiä syitä sille, miksi osapuolten varallisuusoloja ei ole aiheellista ottaa huomioon korvausta määrättäessä: »er

Vahingonkorvauksen sovittelu on oikeusilmiönä edustava esimerkki henkilösidonnaisesta sääntelystä. Sovittelun välttämätön edellytys on, että täysimääräinen vastuu muodostuisi kohtuuttomaksi taloudelliseksi rasitukseksi korvausvelvolliselle. Tämä peruskriteeri on puhtaasti yksilösidonnainen ja nojautuu korvausvelvollisen todellisen taloudellisen tilanteen ja hänen tarpeidensa arviointiin. Täyden korvauksen yleinen rasittavuus (tai siedettävyys) ei vaikuta lopputulokseen.

Myös muussa sovitteluharkinnan seikastossa on vahvasti henkilösidonnaisia piirteitä: Vahingonkärsijän korvaustarve on korvausvelvollisen maksukyvyn peilikuva ja tuo jälleen joukon yksilöllisiä tarpeita oikeudelliseen harkintaan.

Vakuutustilanne ja korvausvelvollisen tuottamusaste eivät ole yhtä suoraan osapuolten ominaisuuksien arviointiin perustuvia harkintatekijöitä. Vakuutustilanteen huomioon ottamisella pyritään järjestämään vahinkojen lopullinen kohdistaminen oikeuspoliittisesti toivotulla tavalla kantokykyisen tahon vastattavaksi. Tuottamusaste-argumentilla taas voidaan pyrkiä vähentämään tarpeetonta riskinottoa kvalifioituja tuottamusmuotoja torjumalla.

Vakuutustilanne ja tuottamusastekin voivat kuitenkin olla sovittelutekijöinä välillisesti henkilösidonnaisia: Edellä (2.5.3.B., 2.5.5.A.-2.5.5.B.) käsitellyllä tavalla puuttuvan vakuutuksen oikeudellista merkitystä arvioitaessa joudutaan kiinnittämään huomiota ko. etuuden haltijan asemaan (esimerkiksi elinkeinonharjoittajana) ja siihen, kuinka suuria vakuutuskustannukset ovat hänen varallisuusoloihinsa nähden. Tuottamusasteen määrittämiseen liittyy henkilösidonnaisia piirteitä muun muassa siltä osin, että eräät roolit (kuten tiettyjen alojen ammattilaisen asema) perustavat erityisiä huolellisuusvaatimuksia, jolloin tuottamuksen kvalifioidut muodot ovat tavallista helpommin käsillä.[207] Lisäksi objektiivisen tuottamusarvioinnin »kovuutta» voidaan tuottamusasteen sovitteluvaikutuksen kautta lieventää, jos vahingon aiheutuminen on johtunut sellaisista korvausvelvollisen yksilöllisistä heikkouksista, joihin vahingonkorvaussanktion yhdistäminen ei ole perusteltua.

Teoreettisena perusteluna joidenkin henkilösidonnaisten puutteiden »anteeksiantamiselle» voidaan esittää seuraava Sadurskilta[208] vaikutteita saanut perusteluketju: Ihmiset saavat syntyessään (ja elinolojensa, kasvatuksensa ym.

---

skadevolderen rik og den skadelidende fattig, skal mere end skaden erstattes; er forholdet omvendt, skal skaden i hvert fald ikke erstattes helt. Formue blir altsaa efter denne lære ansvarsgrund, og fattigdom utelukker ansvaret.» Edelleen Stang viittasi sosiaalipolitiikan keinoihin ihmisten varallisuusolojen tasaajana.

[207] Ks. edellä 2.3.4.3.B., 5.3.2.3.

[208] Ks. *Sadurski* s. 122–124.

heidän vaikutusmahdollisuuksiensa ulkopuolella olevien impulssien perusteella) joukon ominaisuuksia, jotka vaikuttavat keskeisesti heidän menestymiseensä. Lainsäädäntö määrää suurelta osin ne seuraukset, joita erilaisista ominaisuusyhdistelmistä on. Objektiivinen tuottamussääntö saa aikaan sen, että eri tavoin heikkolahjaisilla ja fyysisiltä kyvyiltään vajavaisilla on tavallista suurempi mahdollisuus joutua korvausvelvollisiksi (edellyttäen, että he harjoittavat samoja toimintoja kuin kaikki muutkin). Sadurskin sanoin: »those deprivations are turned by a society into *social* disadvantages and penalties.»[209] Sovittelumahdollisuus merkitsee tällöin moraalifilosofisessa mielessä ansaitsemattomien sanktioiden lieventämistä.

C. Sopimuksen sovittelu vertailukohtana. Vahingonkorvauksen sovitteluedellytyksiä täsmennettäessä yksi mahdollinen vertailukohta on sopimusehdon sovittelu. Kuten aiemmin on todettu, VahL:a valmisteltaessa on ollut esillä vain huomattavan raskaiden vastuiden (»selvästi loukkaava ja kohtuuton», »raunioittava») välttämispyrkimys. Jos vahingonkorvauksen sovittelu rajoittuisi näihin dramaattisiin tilanteisiin, voitaisiin sen korvausvelvollista, tämän henkilökohtaiset olot huomioon ottaen, suojaavia tavoitteita pitää melko vaatimattomina. Sovittelumahdollisuuksien kapeus tulisi erityisesti esille verrattaessa VahL:n esitöiden muotoiluja sosiaaliseen sopimusoikeuteen ja siihen keskusteluun, mitä sopimusehtojen sovittelusta on käyty.

Sopimuksen (OikTL 36 §:n, KSL 4:1:n tms. säännöksen mukaista) sovittelumahdollisuutta ei ole esitetty rajoitettavaksi vain sellaisiin tilanteisiin, joissa vaihtoehtona on toisen osapuolen talouden raunioittavan kohtuuttomuuden salliminen.[210] Näin voidaankin kysyä, miten sopimusehtojen ja vahingonkorvauksen sovittelu suhtautuvat toisiinsa, ja pitääkö VahL:n esitöistä saatava vaikutelma, jonka mukaan vahingonkorvauksen sovitteluedellytykset olisivat jollakin tavoin vaikeammin täyttyviä, paikkansa.

Sopimusehtojen ja vahingonkorvauksen sovittelun eroa voidaan pyrkiä selittämään sillä, että vahingonkorvauksen pääsääntöinen tuottamusperusteisuus vähentää korvausvelvollisen suojaamistarvetta ja tekee sovittelukynnyksen kohottamisen sopimussuhteisiin verrattuna perustelluksi. Vahingon-

[209] Ks. *Sadurski* s. 123.

[210] Sopimusehto voi olla kohtuuton, vaikka siitä kohtuuttomuuteen vetoavalle osapuolelle aiheutuva taloudellinen rasitus olisi hyvinkin vähäinen. Esimerkiksi ehto, jonka mukaan myyjä saa yksin ratkaista, onko tavarassa ilmennyttä puutetta pidettävä virheenä, on kohtuuton (ks. HE 247/1981 s. 14), vaikka virheestä ostajalle seuraavan hinnanalennuksen tai vahingonkorvauksen määrä olisi hänen varallisuusoloihinsa nähden mitätön.

aiheuttajallahan on ainakin periaatteessa ollut mahdollisuus sopeuttaa käyttäytymisensä vaadittuun ja välttää vastuu.

Tuottamushypoteesi on kuitenkin ongelmallinen sen vuoksi, että vahingonkorvausoikeudellisen tuottamus-käsitteen sisältö on seikka, joka sellaisenaan tekee sovittelun eräissä tilanteissa tarpeelliseksi. Tuottamusarviointi ei nimittäin aiemmin esitetyllä tavalla perustu vahingonaiheuttajan yksilöllisten tietojen ja mahdollisuuksien arviointiin, vaan vahingonaiheuttajan toimintaa verrataan johonkin viiteryhmään, johon hänen katsotaan kuuluvan. Mitä nyansoidumpi tämän viiteryhmän määrittely on, sitä lähemmäs yksilökohtaista arviointia tullaan. Vaikka tuottamusarvioinnin kehityssuuntana voidaankin pitkällä aikavälillä pitää vertailukohtien tarkentumista ja etääntymistä yhdestä bonus pater familias -mittapuusta, on vahingonkorvausoikeudellisessa tuottamusarvioinnissa edelleen selvästi objektiivisia piirteitä, jotka rajoittavat mahdollisuuksia välttää tuottamusmoite yksilöllisiin heikkouksiin vetoamalla. Objektiivisesta arvioinnista seuraava yksilökohtaisen kohtuuttomuuden vaara on näin yksi sovittelumahdollisuuksia puoltava seikka.

Sopimusehtojen ja vahingonkorvauksen sovittelun välillä on tärkeä ero, joka vähentää mahdollisuuksia verrata sovittelumuotoja toisiinsa minkään yhteismitallisen arvioperusteen tuella. Sopimuksen sovittelua koskeva normisto sääntelee lähinnä kysymystä, missä määrin sopimuspuoli voi lisätä varallisuuttaan toisen kustannuksella. Sovittelunormien tarkoituksena on puuttua epätasaisesti jakautuneisiin hyötymismahdollisuuksiin ennen kaikkea rajoittamalla sitä, kuinka ankariin velvoitteisiin toinen osapuoli voidaan sitoa.[211] Sopimuksenulkoisessa vahingonkorvausvastuussa vastaava näkökulma ei juurikaan saa sijaa, vaan tällöin on yleensä kysymys ei-toivottujen ja suunnittelemattomien tapahtumien haitallisten seurausten jakamisesta.[212]

---

[211] Tämä tasapainoajatus tulee esille myös sopimusperusteisen vahingonkorvausvastuun sovittelussa. Ks. *Bengtsson,* Om skälighetsregler s. 89: »det skall råda en viss *jämvikt mellan parternas skyldigheter*. En part skall inte drabbas av ersättningsregeln på ett sätt som inte står i rimlig relation till det vederlag han utgett eller uppburit.»

[212] Ks. *Aarum* s. 85. Ks. myös *Booth,* Nw. U. L. Rev. 1994 s. 154–155, joka analysoi yhtiöoikeudellisen rajoitetun vastuun vaikutuksia erottamalla tietoisesti toimivat velkojat (voluntary creditors) ja velkojat, jotka eivät ole vapaaehtoisesti tulleet asemaansa (involuntary creditors). Sopimusvelkojat kuuluvat ensin mainittuun ryhmään ja sopimuksenulkoisen korvauksen saajat jälkimmäiseen. Sopimusvelkojan asema on yleensä parempi (normitasolla ilmenevien erojen lisäksi) sen vuoksi, että hänellä on ollut mahdollisuus arvioida etukäteen velallisen maksukykyä ja vaatia esimerkiksi tarvittavaa vakuutta. Asemaansa suunnittelemattomasti tulleella sopimuksenulkoisen korvausvaatimuksen esittäjällä taas ei ole ollut mahdollisuutta vastaaviin ennakoiviin toimenpiteisiin. Ks. myös *Hansmann – Kraakman,* Yale LJ 1991 s. 1919–1920. *Pettet* s. 153. Tämän »bargaining»

Sopimuksenulkoisen vahingonkorvauksen sovittelulla ei pyritä pureutumaan varallisuudensiirtotapoihin tai rajoittamaan oikeustoimien sisältövapautta. Tavoitteena on yksittäisen korvausvelvollisen maksukyvyn huomioon ottaminen ja hänen kannaltaan liian rasittavan vastuun välttäminen.[213] Tarkoitus on turvata yksityisten ihmisten toimeentulomahdollisuuksia ja ehkä myös jossain määrin suojata kantokyvyltään heikkoja oikeushenkilöitä.[214] Vahingonkorvauksen sovittelu ei – toisin kuin julkisin varoin rahoitettavat tuet ja palvelut – anna suojan kohteelle mitään uutta. Näin sovittelun tarkoittama hyvinvointivaltiollinen suoja näyttäytyy korvausvelvollisen kohdalla enemmänkin negatiivisesta näkökulmasta: sillä pyritään estämään taloudellisesti kestämättömän tilanteen syntyminen.[215]

VahL:n esitöistä syntyvä vaikutelma vahingonkorvauksen sovitteluedellytysten vaativuudesta on paljolti näennäinen, eikä oikeuskäytäntö ole asettanut vastuun rasittavuudelle niin tiukkoja vaatimuksia kuin esitöiden perusteella olisi voinut odottaa.[216] Näin ei olekaan onnistunutta päättelyä pitää vahingonkorvauksen sovittelua sopimusehtojen sovittelua harvemmin kysymykseen tulevana. Tällainen vertailu on yleensäkin ongelmallista instituuttien erilaisten tehtävien vuoksi. Eräissä suhteissa vahingonkorvauksen sovittelun

-argumentin rajoituksista ks. *Stapleton,* Mod. L. Rev. 1995 s. 835–836, joka viittaa kuluttajien (ja heihin rinnastettavissa olevien ryhmien) vastuuneuvottelujen ja suojautumistoimenpiteiden epärealistisuuteen.

[213] Ks. *Kleineman,* JT 1993–94 s. 800 periaatteellisista ongelmista, joihin törmätään kvalifioidulla tuottamuksella aiheutettujen vahinkojen yhteydessä. Ei ole täysin johdonmukaista, jos korvausvelvollinen voi tällöin vedota heikkoon maksukykyynsä ja saada rasitusta pienennettyä, kun samaa mahdollisuutta ei ole useimpien muiden (sopimus-, verotms. perusteisten) maksuvelvollisuuksien kohdalla, vaikka velalliseen ei tällöin kohdistuisi moitetta.

[214] Ks. edellä 2.10.2.A. Oikeushenkilöihin kohdistuva erityissuoja on perusteltavissa lähinnä silloin, jos oikeushenkilön vastuut kohdistuvat lopulta jollekin yksityishenkilölle. Tällöin oikeushenkilön varojen ja vastuiden itsenäisyys samoin kuin sen oikeussubjektiuden lakkaamismahdollisuus eivät enää ole perusteita oikeushenkilöiden ja yksityishenkilöiden toisistaan poikkeavalle kohtelulle.

[215] Lausuttu ei merkitse, etteikö vahingonkorvausnormistossa (ja myös sovittelusäännöksissä) olisi interventionistisia piirteitä käsitteen eräässä merkityksessä. *Tuorin,* Retfærd 1992 s. 16 interventionistiselle oikeudelle antama sisältö on sosiaalisen epätasa-arvoisuuden vähentäminen ja sitä kautta tapahtuva yhteiskunnallisen solidaarisuuden lisääntyminen. Tällaista interventionismia ilmenee todetulla tavalla myös vahingonkorvausoikeudessa. Interventionismin toteuttamismuodoissa on kuitenkin eroja, mikä ilmenee, kun verrataan sopimusvapauden rajoittamista ja vahingonvastuun kohdistamista sääntelymuotoina.

[216] Ks. *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 90.

voi kuitenkin todeta täyttävän ylivelkaantumisen estämistä koskevan tehtävän selvästi sopimuksen sovittelua tehokkaammin: Vahingonkorvausvelat eivät (osapuolten keskinäiseen sopimukseen perustuvia sitoumuksia lukuun ottamatta) synny ilman tuomioistuimen päätöstä.[217] Sen vuoksi sovittelunormiston mukainen mahdollisuus kontrolloida rasituksen suuruutta on aina (kevennetyn väittämistaakan täyttyessä) käytettävissä.

D. Yhteiskunnan ja vahingonkärsijän näkökulma. Kohtuuttoman maksurasituksen välttämistä voidaan puoltaa muillakin perusteilla kuin korvausvelvollisen sosiaalisella suojaamisella. Velallisen maksukyvyn pysyvästi ylittävä korvausvelvollisuus johtaisi usein siihen, että velallisen halu pysyä työelämässä heikkenisi. Ellei veloista suoriutuminen olisi pitkälläkään aikavälillä mahdollista, jäisi ainoaksi mahdolliseksi kannustimeksi yleisen sosiaaliturvan tason ja ulosmittauksen suojaosuuden erotus. Käytännössä tavallisimmilla tulotasoilla velalliselle ansiotuloista koituva tosiasiallinen hyöty olisi

[217] Ks. vahinkotapahtuman jälkeisten korvausvelvollisuutta koskevien sopimusten sovittelusta oikeustapaukset KKO 1984 I 1 (ään. 15–11–2–1–1) ja 1995:86 (ään. 3–2). Tapauksissa työntekijä oli tehnyt työnantajansa kanssa sopimuksen aiheuttamansa vahingon korvaamisesta. VahL 7:1:n mukaan työntekijän korvausvastuuta VahL:n mukaisesta lisäävä sopimusehto on mitätön. Oikeustapauksissa on ollut esillä kysymys siitä, ulottuuko TSL 51.3 §:n viittaus VahL 4:1:n korvausperusteisiin myös mainittuun säännökseen. Koska esillä olleissa sopimuksissa on ollut kysymys jo tapahtuneista vahingoista, on KKO:ssa katsottu, ettei työntekijä ole tällöin yhtäläisessä riippuvuussuhteessa työnantajaan kuin työsopimuksen solmimishetkellä, eikä tämän vuoksi tarvitse yhtä tehokasta oikeussuojaa. Korvaussopimusta on tällöin arvioitava OikTL:n säännösten mukaan.

Molemmissa tapauksissa sopimusta on OikTL 36 §:n nojalla soviteltu. Vuoden 1984 tapauksessa sovittu korvausmäärä oli 44.067,49 markkaa. KKO viittasi siihen, että vastaaja oli ollut myymälänhoitajaksi tullessaan 22-vuotias. Hän ei ollut saanut varsinaista ammattikoulutusta tehtäväänsä. B:n tuottamuksesta aiheutunutta ja muista syistä johtunutta hävikkiä ei voitu kantajan selvityksen perusteella erottaa. Korvaus oli B:n oloihin nähden huomattavan suuri, ja hänen mahdollisuutensa selviytyä korvauksesta olivat epävarmat. B:n maksuvelvollisuus alennettiin 28.000 markkaan. Vuoden 1995 tapauksessa tukkumyyjänä toiminut työntekijä oli sitoutunut korvaamaan aiheuttamansa luottotappion, jonka määräksi osoittautui 192.980 markkaa. Sovitteluharkinnassa huomioon otettuina seikkoina KKO:n perusteluissa mainittiin ensinnäkin vastaajan 13 vuotta kestänyt työsuhde. Vahingon todettiin syntyneen normaaliin liiketoimintaan kuuluneen kaupan yhteydessä ja olleen toimintaan liittyvän luottotappioriskin toteutumista. Sopimusteksti oli yhtiön edustajien etukäteen laatima. Työntekijä oli pyytänyt allekirjoituksen lykkäämistä, mutta siihen ei ollut suostuttu. Työntekijällä oli sopimuksen mukaan oikeus saada palkkaa työsuhteen päätyttyä lyhyemmältä ajalta kuin mihin hänellä TSL:n mukaan olisi ollut oikeus. Korvauksen määrä oli hänen työntekijäasemaansa nähden huomattavan suuri. Korvaus soviteltiin 75.000 markkaan.

ilmeisesti jokseenkin vähäinen. Jos motivaation puute saisi velallisen luopumaan työelämästä, menettäisi korvausvelkoja mahdollisuutensa saada jatkossa osaakaan tuomitusta korvauksesta, ja velallisen perusturvasta huolehtiminen jäisi rasittamaan yhteiskuntaa.[218]

Korvausvastuun sovittelulla voi näin olla myös korvauksensaajaan ja yhteiskuntaan kohdistuvia positiivisia vaikutuksia. On kuitenkin huomattava, että sovittelunormiston selkeä päämäärä on korvausvelvollisen suojaaminen liialliselta rasitukselta. Vahingonkärsijälle koituu monissa tapauksissa menetyksiä tämän tavoitteen vuoksi. On ensinnäkin mahdollista, että korvausvelvollisen ulosmittauskelpoista omaisuutta suojataan sovittelun avulla. Korvausvelvollinen saattaa lisäksi myöhemmin saada varoja, joilla korvauksen suorittaminen olisi mahdollista. Prosessuaalisena seikkana samansuuntaisesti vaikuttaa se, ettei korvausvelvollisen varallisuusolojen selvittämiseen ole käytettävissä varmoja keinoja, vaan korvausvelvollisen antamat virheelliset tiedot voivat koitua vahingonkärsijän tappioksi sekä sovitteluharkinnassa että korvausta ulosottoteitse perittäessä.

Sovittelun seurauksena osa tappiosta jää vahingonkärsijän kannettavaksi. Vaikutusta voidaan kuvata sanomalla, että pyrkimys estää korvausvelvollisen taloudellisten olojen romahtaminen jää vahingonkärsijän kustannettavaksi. Kun sovitteluharkinnassa otetaan huomioon myös vahingonkärsijän taloudellinen tilanne, kanavoituu tämä kustannusvaikutus vahingonkärsijälle periaatteessa vain silloin, kun hänen kantokykynsä ei uhkaa korvauksen saamatta jäämisen vuoksi järkkyä.

On kuitenkin huomattava, että vahingonkärsijä saattaa nimenomaan sopimuksenulkoisissa suhteissa valikoitua sattumanvaraisesti ilman, että hänellä on mitään tietoisesti valittua, vahinkoriskejä sisältävää suhdetta vahingonaiheuttajaan.[219] Kun korvausvelvollisen suojaaminen liialliselta vastuulta on yleinen yhteiskunnallinen tavoite, jolla pyritään samantapaiseen tarpeellisen elintason turvaamiseen kuin sosiaaliturvalla, voidaan sovittelun vaikutuksiin kohdistaa myös kritiikkiä.

Arvostelu perustuu siihen, että sovittelun korvausvelvolliselle mukanaan tuoman etuuden rahoittaja valikoituu usein sattumanvaraisesti. Jos arvioitavana on esimerkiksi työntekijän tai yritysjohtajan työnantajalleen aiheuttama vahinko (tai yleensä sopimussuhteessa aiheutettu vahinko), ei sattuman-

---

[218] Ks. HE 183/1992 s. 22, jossa yksityishenkilön velkajärjestelylainsäädäntöä perusteltiin samankaltaisilla näkemyksillä.

[219] Ks. *Posnerin*, J. Leg. Stud. 1973 s. 36–37 »accidents to strangers» – »accidents to parties in a contractual or other bargaining relationship» -erottelua.

varaisuus tule samalla tavalla esille, vaan osapuolten välillä on ollut oikeussuhde, johon on tavanmukaisesti liittynyt eräitä vahinkoriskejä. Korvausvastuun sovittelu on kuitenkin mahdollista myös silloin, kun osapuolten välillä ei ole ollut mitään sellaista yhteistoimintaa, joka olisi antanut vahingonkärsijälle mahdollisuuden riskin tunnistamiseen.[220] Tämän vuoksi sovittelun – ja sosiaalisen siviilioikeuden laajemminkin – vaikutuksia voidaan arvostella siitä, että sosiaaliturvan kaltaisen tavoitteen toteuttaminen johtaa kustannusten sattumanvaraiseen kohdistumiseen.[221] Samalla poiketaan siitä julkisten varojen kautta jaettavia etuuksia koskevasta periaatteesta, jonka mukaan rahoitus tapahtuu jakamalla kustannukset veronmaksajien kesken lainsäätäjän tarkemmin määrittelemällä tavalla.[222]

Julkisin varoin luotava järjestelmä, josta kaikki vahingonaiheuttajan kantokyvyn ylittävät vahingot korvattaisiin ilman (esimerkiksi RikVahL:n kaltaisia) vahinkolajia, vahingon aiheutumistapaa ym. koskevia rajoituksia, olisi epärealistinen.[223] Kohtuullisesti laskettavissa olevia ja vahinkofrekvenssiltään merkittäviä riskejä varten on yleensä luotu omat vakuutusperusteiset korvausjärjestelmänsä, mutta tällaisen yleisen korvausjärjestelmän kustannuksia olisi

---

[220] Esimerkkeinä oikeuskäytännöstä voidaan mainita tapaukset KKO 1981 II 23 (judoheitto illanvieton yhteydessä) ja 1984 II 93 (lasten aiheuttama palovahinko).

[221] Kritiikkiä ei voida aivan samassa muodossa kohdistaa sopimuksen ja sitoutumisperusteisten maksuvelvoitteiden sovitteluun. Sopimussuhteessa osapuoli on normaalisti tietoinen siitä, että on ainakin jonkinasteinen mahdollisuus, että myöhemmät muutokset (kuten OsamKL 11 §, KorkoL 11 § ja KSL 7:16.2:ssä mainitut sairaus tai työttömyys) voivat vaikeuttaa sopimuksen täyttämistä. Ks. *Niemi-Kiesiläinen* s. 632–636 velallisen maksukykyyn vaikuttavien seikkojen selvittämismahdollisuudesta informaatiokustannuksia silmällä pitäen. Myös silloin kun sopimuksen kohtuuttomuus johtuu sopimusta päätettäessä olemassa olleesta syystä, on sovittelun vuoksi menettävällä osapuolella tavallisesti ollut (tai ainakin pitänyt olla) tieto siitä, että hänen tavoittelemansa etu saattaa olla kohtuuttoman suuri. Sopimuksen sovittelussa ei myöskään – toisin kuin vahingonkorvauksen sovittelussa – ole yleensä vaikutusta sillä, että muutoin kohtuullinen kauppahinta tms. maksuvelvollisuus olisi juuri nimenomaisen sopimusvelallisen varallisuusolojen vuoksi hänelle erityisen rasittava. Ks. edellä 5.3.4.C.

[222] Ks. *Kronman,* Yale LJ 1980 s. 498–510, joka käsittelee sopimusoikeuden kannalta kysymystä, tuleeko varallisuudenjako toteuttaa verotuksen vai sopimusoikeuden kautta. Hän ei puolla kummankaan menetelmän yksiselitteistä priorisoimista, vaan esittelee niihin liittyviä etuja ja haittoja.

[223] Ks. *Hellner,* JT 1995–96 s. 290. Henkilövahinkojen alalla kattavimpana järjestelmänä on yleensä pidetty Uuden Seelannin sosiaalivakuutusjärjestelmää. Ks. *von Hippel* s. 51–57. Ks. Uuden Seelannin järjestelmästä sen alkuaikoina *Harris,* Mod. L. Rev. 1974 s. 361–376, jossa (esimerkiksi s. 368) korostettiin järjestelmän »vallankumouksellisuutta» sekä korvattavien vahinkojen piirin että rahoituskeinojen osalta. Myöhemmin Uuden

vaikea arvioida.[224] Lisäksi se saattaisi tarjota mahdollisuuksia väärinkäytöksille ja johtaa vakuutussuojan merkityksen vähenemiseen. Vastuunjakoa koskevat valinnat joudutaan näin muiden vaihtoehtojen puuttuessa tekemään vahingonkärsijän ja korvausvelvollisen välisessä suhteessa. Koska vahingonkärsijän taloudellinen asema vaikuttaa sovitteluharkinnassa,[225] kohdentuu sovittelun aiheuttama korvaussuojan kaventuminen usein kantokykyiseen (tai vakuuttamismahdollisuuksia omaavaan) yritykseen ja julkisyhteisöön,[226] mutta vahinkoa kärsinyt yksityishenkilökään ei ole suojassa korvauksen kaventumiselta.[227]

Sovittelu merkitsee esitetyllä tavalla sitä, että sosiaalisten päämäärien toteuttaminen koituu vahingonkärsijöiden tappioksi. Suuryritysten kohdalla tällaista vastuuta voidaan pyrkiä perustelemaan hyödyllä, jonka yritys eri muodoissaan (infrastruktuurin luomisena, työvoiman kouluttamisena ym.) saa yhteiskunnalta.[228] Vastapainona näille hyödyille voitaisiin yritykselle asettaa tietty sosiaalinen vastuu.[229] Etenkin suuryritysten yhteiskunnallista vastuuta

---

Seelannin sosiaalivakuutusjärjestelmä on joutunut vakavaan kriisiin ja sen mukaisia etuuksia on jouduttu supistamaan. Ks. *Mahoney* s. 69–78.

Calabresi, Policy Goals s. 83–84 pitäisi ideaalisena korvausjärjestelmänä julkista rahastoa, josta henkilövahingot korvattaisiin riippumatta niiden perusteesta. Varat kerättäisiin verottamalla vahinkofrekvenssin mukaan niitä tahoja, joiden toiminnasta vahinkoja on aiheutunut. Ks. myös *Ehrenzweigin* s. 254–255 ehdotusta, joka perustuu kaikkien elinkeinonharjoittajien mahdollisten vahingonkärsijöiden hyväksi ottamiin vakuutuksiin.

[224] Ks. ongelmista, joita liittyy ei-laskettavissa olevien (non-actuarial) vahinkoriskien korvaamiseen sosiaalivakuutuksesta *Alexander,* Law and Philosophy 1983 s. 20.

[225] On kuitenkin huomattava, että KKO:n sovitteluratkaisuista vain pienessä osassa mainitaan, millainen merkitys vahingonkärsijän varallisuusoloille on annettu. Jos vahingonkärsijänä on suuryritys, on yleensä ilmeistä, ettei korvaustarve vaikuta sovittelua vastaan. Silloinkaan kun vahingonkärsijänä on yksityishenkilö, ei hänen taloudellisen asemansa vaikutusta ole tuotu julki kuin harvoin. Ks. esimerkiksi ratkaisun KKO 1984 II 93 perusteluja: »Ei ole selvitetty, että Ulla N:n ja Jarno P:n aiheuttama vahinko olisi kohtuuttomasti huonontanut Erkki ja Saima H:n toimeentulomahdollisuuksia tai muita olosuhteita.»

[226] Ks. esimerkiksi KKO 1982 II 168, 1984 II 47, 1984 II 182, 1985 II 82 (vahingonkärsijänä yhdistys), 1985 II 154 ja 1987:26.

[227] Ks. esimerkiksi KKO 1980 II 67, 1981 II 10, 1981 II 23, 1984 II 93 ja 1985 II 23.

[228] Tämäkään perustelu ei poista sitä, että heikomman osapuolen yksilöllisten piirteiden huomioon ottamisesta seuraava rasitus voi jakautua epätasaisesti ja sattumanvaraisesti yrityssektorilla.

[229] Argumenttia vastaan voidaan esittää muutamia näkökohtia: Suuryrityksen ja yhteiskunnan suhde ei ole siinä mielessä yksipuolinen, että yritys olisi ainoastaan saavana

on lisäksi perusteltu näkemyksellä, jonka mukaan valtaan sellaisenaan voitaisiin liittää tavallista laajempi vastuu.[230]

Yksityishenkilöiden[231] ollessa vahingonkärsijöinä nämä argumentit saavat heikomman painoarvon, ja vahingon sattumanvaraisuus tulee selkeästi esille.[232] Etsittäessä perusteita sille, miksi sovittelusta seuraava menetyksen sattumanvarainen kohdistuminen voidaan yksityishenkilönkin kohdalla hyväksyä, tullaan jälleen vakuutuksen merkitykseen. Kun vahingonkärsijällä on mahdollisuus vakuuttaa useat intressinsä, hän voi näin toimimalla poistaa vahinkoriskin, joka muuten realisoituessaan tulisi hänen kannettavakseen korvausvelvollisen suojaamistavoitteen takia. Vakuutussuojan painottamisella ei sattumanvaraisuus-kritiikkiä voida kuitenkaan täysin torjua, koska sovittelu ei sulkeudu kokonaan pois, vaikka intressi olisi käytännössä vakuuttamiskelvoton tai vakuutus vahingonkärsijän oloihin nähden kallis. Lisäksi yksityishenkilön vakuuttamisvelvollisuuteen (vahingonkorvaussuojaa heikentävässä mielessä) on muutenkin syytä suhtautua varauksellisesti.[233]

---

osapuolena. Yritys maksaa veroja ja työllistää työntekijöitä, jolloin sen toiminnalla on julkisen talouden kannalta suotuisia vaikutuksia.

Yritysten sosiaalista vastuuta – sen enempää kuin monia muitakaan oikeudellisia ilmiöitä – ei voida lopullisesti ratkaista arvoargumentteihin vetoamalla. Kysymys on myös suurelta osin yhteiskunnallisesta vallankäytöstä, joka toteutuu norminantovallan käyttäjän valitessa jonkin useista mahdollisista ratkaisuista.

[230] Ks. *Wilhelmsson,* Social civilrätt s. 150–151. Ks. myös *Ewald* s. 98–99, joka toteaa, ettei velvollisuuksien oikeusperustetta voida rajoittaa pelkkään tahtoon, vaan myös valta ja vahingonkorvausoikeudellisesti relevantti vaaran hallinta (Gefahrenbeherrschung) vaikuttavat vastuuseen.

[231] Yksityishenkilö – oikeushenkilö -jaottelu ei luonnollisestikaan määritä täsmällisesti mitään taloudellisen kantokyvyn rajalinjaa (ks. vastaavasti *Wilhelmsen,* TfR 1995 s. 81 erottelun rajoituksista tosiasiallisen sopimusasetelman kuvaajana). Pieni oikeushenkilömuotoinen yritys voi olla yhden henkilön ammatinharjoittamisen oikeudellinen muoto ja siitä saatavat tulot voivat olla työsuhteen luokkaa. Tekstissä käytetäänkin siksi käsiteparia suuryritys – yksityishenkilö, jonka jälkimmäisen oletetaan olevan taloudelliselta asemaltaan tavanomaista tasoa. Tällä erottelulla saadaan jo selkeämmin esille kantokykyyn liittyviä eroja.

[232] Ks. *Kleineman,* JT 1993–94 s. 798 rikosvahinkojen kannalta.

[233] Ks. edellä 2.5.5.A.–B.

5.4. Vahinkojen tarkoituksenmukainen kohdistaminen vahingonkorvausnormiston tavoitteena

5.4.1. Reparaatio ja preventio vahingonkorvausnormien tavoitteena

Vahingonkorvauksen tavoitteita koskeva keskustelu on perinteisesti painottanut vahingonkärsijän hyvittämistä (reparaatiota) ja vahinkojen ennaltaehkäisemistä (preventiota). Vahingonkorvausoikeuden kehitys näyttää vähitellen johtaneen näiden tarkoitusten muuttumiseen.[234]

> Reparaatio ja preventio on tässä otettu esille klassisina esimerkkeinä vahingonkorvauksen tavoitteista. Tarkoituksena ei ole sulkea pois muita korvausnormien päämääriä. Vahingonkorvaukseen voidaankin kaikkiaan yhdistää varsin monenlaisia funktioita. Esimerkiksi Calabresi liittää vahingonkorvausoikeuteen viisi tavoitetta, [235] joita ovat 1) vahinkojen välttäminen ja turvallisuus, 2) pulverisointi ja kompensaatio, 3) moraaliperusteinen distribuutio, 4) yleinen distribuutio ja 5) tehokkuus.[236] Tutkimuksen alussa (1.3.2.B.) on myös pohjustettu monipuolisempaa tavoitteenasettelua.

Erityisesti vakuutussuojan priorisointi vaikuttaa vahingonkorvauksen klassisiin tehtäviin.[237] Vakuutus tarjoaa vahingonkorvausta varmemman reparaation, koska sen avulla vältetään kysymykset korvausvelvollisen maksukyvystä ja tarpeesta sovitella korvauksen määrää.[238] Vahinkovakuutuksen kattaessa vahingon ei myöskään ole tarpeen selvittää vahingonkorvausvastuun edel-

---

[234] Preventiovaikutuksen osalta ks. *Stoll,* RabelZ 1970 s. 491, joka näkee etenkin vaarantamisvastuun kehityksen ja sosiaalivaltiollisten suojatavoitteiden heikentävän vahingonkorvausoikeuden preventiivisiä päämääriä ja painottavan varsinaisia korvaustavoitteita.

[235] Ks. *Calabresi,* Policy Goals s. 79–80.

[236] Lopuksi *Calabresi,* Policy Goals s. 80 viittaa oikeudenmukaisuuteen: »Justice, or fairness, remains what *the* goal of accident law must be. The goals I have outlined are *parts* of what in any given legal system goes into achieving a just result in accident law.» Ks. myös *Lange* s. 9–13. *Colemaniin,* Law and Philosophy 1983 s. 36 yhtyen voidaan todeta, ettei mikään yksittäinen tavoiteargumentti tai moraaliperuste ole osoittautunut riittäväksi koko vahingonkorvausnormiston selittämisessä.

[237] Ks. *Hellner,* JFT 1967 s. 165: »Det andra huvudpunkten är att skadeståndsreglerna allt mera fått karaktären av medel att leda ansvaret till en försäkring.»

[238] Ks. *Roos* s. 28–29, jossa vahingonkorvauksen tarjoaman oikeussuojan heikkoutena pidetään myös sitä, että tuottamus- ja syy-yhteysarviointien tulosta on usein vaikea ennakoida tarkasti. Vahinkovakuutuksen etuna vahingonkorvaukseen nähden onkin, että vakuutuskorvaus ei ole sidottu tuottamusedellytykseen. Ks. *Strahl* s. 5–6, joka toteaa vahingonkorvauksen olevan vakuutukseen verrattuna melko primitiivinen järjestely.

lytysten olemassaoloa. Vakuutuksen kautta saatava hyvitys on kaikkiaan vahingonkorvaukseen nähden varma ja nopea.[239] Vahingonkorvauksen reparaatiotehtävän voidaankin havaita kaventuneen tarkoitettaessa vahingonkorvausta siinä merkityksessä, että se on korvausvelvollisen varoista vahingonkärsijälle tehty varallisuudensiirto. Tällaisen »oppikirjamaisen» vahingonkorvauksen asema ja reparatiivinen merkitys on heikentynyt, ja vahingonkorvaus on muuttunut yhä enemmän välineeksi, jolla vahinko ohjataan vakuutuksenantajan kannettavaksi.[240]

Vakuutussuoja vaikuttaa myös vahingonkorvausuhan preventiiviseen merkitykseen.[241] Vahingonkärsijällä oleva vastuuvakuutus takaa, ettei hänen virheestään aiheutuva korvausvelvollisuus jää (yleensä verraten vähäistä omavastuuta lukuun ottamatta) hänen itsensä rasitukseksi edellyttäen, että vahinko kuuluu muun muassa syntyolosuhteidensa ja vahingonaiheuttajan tuottamusasteen puolesta vakuutuksen piiriin.[242] Vahingonkärsijällä oleva vahinkovakuutus puolestaan johtaa siihen, ettei vahingonkorvausvaatimuksia yleensä esitetä, ja jos esitetäänkin, on sovittelu tavallista helpompaa. Vakuutukset voivat näin poistaa tai tehdä sangen vähäiseksi korvausvastuun

---

[239] Henkilövahinkojen kohdalla sosiaalivakuutuksen piiriin luettavilla korvausmuodoilla on tärkeä asema, joka myös kaventaa vahingonkorvauksen reparatiivista merkitystä. Ks. *Hellner,* SvJT 1967 s. 694.

[240] *Hellner,* The Swedish Alternative s. 22 näkee paradoksaalisia piirteitä siinä, että vahingonkorvausoikeus on monissa tilanteissa kehittynyt silmällä pitäen taustalla olevaa vastuuvakuutusta: »The general rules of tort liability are framed as if damages are paid by a negligent person or his employer, whereas they are normally paid by the insurer.» *Jourdain* s. 14 huomauttaa vahingonaiheuttajan korvausvelvollisuuden jäävän tällöin vain nimelliseksi. Ks. myös *Conaghan – Mansell* s. 7, jossa tuottamuksen osalta esitetään pohjoismaisittainkin relevantti huomautus: »It is extraordinary how little attention is paid to this significant disparity between negligence as an academic and legal category and negligence as an operational reality.» Kirjoittajat viittaavat juuri siihen, että tuottamus toimii käytännössä usein välineenä, jonka kautta vastuu ohjataan vakuutuksenantajalle.

[241] Ks. *Baur* s. 123. Preventiotavoitteella on nähty olevan kaksi puolta: vahingonkorvausvastuun aikaansaama pelotusvaikutus ja vastuunormien moraalia luova vaikutus. Ks. *Karlgren,* SvJT 1968 s. 702. Vakuutussuoja heikentää näistä ensin mainitun seuraamusuhan merkitystä. Sillä ei välttämättä ole vaikutusta vastuunormien moraalia luovaan puoleen, sillä vakuutuksenkin (etenkin vastuuvakuutuksen) kautta tapahtuvassa vahingon selvittämisessä tulee yleensä esille kannanotto, jolla vahingonaiheuttajan todetaan toimineen moitittavasti.

[242] Ks. *Stapleton,* Mod. L. Rev. 1995 s. 828: »if the defendant is insured, a dual beneficial effect ensues: the plaintiff is ensured of being paid, and the loss will be distributed across a pool of insureds.»

uhan, jolloin korvausvastuuriski ei kykene ohjaamaan potentiaalisten vahingonaiheuttajien käyttäytymistä kovinkaan merkittävästi.[243]

> Vakuutuksiin voidaan kuitenkin liittää kannustinjärjestelmiä, joilla lisätään vahinkojen välttämisestä vakuutuksenottajalle koituvaa etua. Tällaisia keinoja ovat muun muassa vakuutusmaksujen bonusjärjestelmät ja omavastuuta tai karenssiaikaa koskevat vakuutusehdot. Mainituilla keinoilla pyritään yhtäältä kaikkein pienimpien vahinkojen jättämiseen vakuutuksen ulkopuolelle, mutta samalla niihin on myös liitetty preventiivisiä tavoitteita.[244]

5.4.2. Vahinkoriskien kohdistaminen

Kun vahingonkorvauksen reparaatio- ja preventiotavoitteet osoittavat pitkällä tähtäimellä heikentymisen (tai ainakin modifioitumisen) merkkejä,[245] voidaan niiden rinnalle – ja joidenkin erityiskysymysten kohdalla edellekin[246] – nostaa uutena vahingonkorvausnormiston tavoitteena tarkoituksenmukaisen riskinjaon edistäminen. Erityisesti ankaraa vastuuta ja isännänvastuuta koske-

---

[243] *Palmgren,* JFT 1950 s. 279 katsoi aikanaan, että vastuullisten asenteiden edistämiseksi tulisi varmistaa, että vakuutuksenantajat tosiasiassa käyttävät takautumisoikeuttaan korvausvelvollista kohtaan.

[244] Ks. *Wilhelmsen* s. 48–49, 53–54.

[245] Reparaatiotavoitetta voidaan tosin korostaa Hellnerin, JFT 1967 s. 162 tapaan sanomalla, että vastuuvakuutusten yleistyminen vahvistaa merkittävästi vahingonkorvauksen vahingonkärsijöille tarjoamaa oikeussuojaa. Toisaalta vahingonkorvaus menettää tällöin tosiasiallista merkitystään muuttumalla kuoreksi, jonka kautta vastuu ohjataan vakuutuksenantajalle. Ks. *von Hippel* s. 48: »Wer haftpflichtversichert ist, braucht den Geschädigten nicht mehr aus der eigenen Tasche zu entschädigen. Seine »Haftung» ist zu einem Deckmantel geworden, unter dem über die Leistungspflicht des Versicherers ... entschieden wird.» *Englard* s. 52: »The sublime notions of individual freedom and moral responsibility are in reality mere technical tools used for the mutual financial accounting between powerful economic bodies.» Ks. myös *Conaghan – Mansell* s. 11. Silloin kun vastuu kanavoituu vastuuvakuutuksen perusteella vakuutuksenantajalle, on korvauksessa perinteiselle vahingonkorvaukselle vieraita piirteitä: korvausta ei suoriteta muodollisen vahingonkorvausvelvollisen varoista, eikä rasitus kohdistu häneen, vaan vakuutuskollektiiviin.

[246] Tällainen erityiskysymys on esimerkiksi työntekijän korvausvelvollisuus, jonka reparaatiovaikutus on vähäinen, kun otetaan huomioon lievästä huolimattomuudesta seuraava vastuuvapaus ja VahL 4:1.1:n kohtuullinen korvaus -pääsääntö. Prevention tavoittelua voidaan työntekijän vastuusäännöksissä nähdä enemmän, koska tahallisuudesta seuraa VahL 4:1.2:n mukaan täysi korvaus. Kaikkiaan työntekijän vastuunormistoa dominoivat kanavointipäämäärät, joihin on yhdistetty työnantajan kavennettu mahdollisuus kohdistaa korvausvaatimuksia edelleen työntekijään.

vien normien kehitys ilmentää riskinjakopäämääriä, joille keskeistä on korvausvastuun kohdistaminen mahdollisimman kantokykyisille vastuutahoille.[247] Riskinjaon kohdistamista ohjaavat muun muassa vastuuvelvollisen taloudellinen kantokyky, hänen mahdollisuutensa pulverisoida vastuukustannukset perimiinsä hintoihin, vakuutustilanne ja -mahdollisuudet sekä vahinkoa aiheuttaneesta toiminnasta seuraavan hyödyn jakautuminen.[248] Vastuumuotojen ankaroituminen on edellyttänyt – ja edellyttänee jatkossakin de lege ferenda – sopivien vastuuvakuutusten saatavuutta tai muiden vahingon pulverisointikeinojen olemassaoloa.[249]

Esimerkiksi työntekijän VahL:n mukainen vastuu vahinkoa kärsinyttä sivullista kohtaan on selitettävissä mainitulla riskinjakoharkinnalla. Aiemmat tuottamuksen merkitystä korostaneet vahingonkorvausopit johtivat siihen, että työntekijä vastasi vahingosta täysimääräisesti – olkoonkin, että myös työnantaja saattoi olla hänen rinnallaan korvausvelvollinen.[250] Edellä (5.2.1.–5.2.3.) käsitellyt moderniin vahingonkorvausoikeuteen kuuluvat argumentit

---

[247] Riskinjakoargumenteista ks. esimerkiksi *Bengtsson,* Om skälighetsregler s. 93–96. Kehitys ilmentää vastuunjaon taloudellisen puolen korostumista. Vahingonkorvausoikeuteen liittyvät moraalisävyiset toiminnan huolellisuutta ja sallittavuutta koskevat arvioinnit menettävät tällöin merkitystään.

Kun korvauksen saaminen ei nykyisin läheskään aina edellytä tuottamusta, eikä tuottamus korvausvelvollisen näkökulmasta enää useinkaan johda omista varoista maksettavaan täyteen korvaukseen, voidaan eettisen moitteen ja korvausvastuun välisen yhteyden katsoa heikentyneen. Toisaalta vahingonkorvausoikeudellisella tuottamuksen käsitteellä ei muutenkaan ole täydellistä yhteyttä teon moraaliseen moitittavuuteen, vaan on todetulla tavalla mahdollista, että huolellisuusvaatimus asetetaan vahingonkorvaussuojan laajentamiseksi vahingonaiheuttajan tosiasiallisiin kykyihin (ja eettisen arvion mittapuuhun) nähden huomattavan korkealle. Ks. *Walin* s. 19.

[248] *Roos,* TfR 1987 s. 830–831 toteaa, että vastuun lopullista kohdistumista on monen korvausjärjestelmän kohdalla vaikea täsmällisesti selvittää. Vaikutusta voi olla yhtäaikaisesti sosiaalivakuutuksella, muilla vakuutuksilla, vahingonkorvauksen kanavoinnilla, vakuutuksenantajan regressioikeudella ja erilaisilla pulverisointimekanismeilla. Ks. myös *Hellner,* SvJT 1967 s. 691, jonka mukaan oikeussääntöjen perusteella ei useinkaan voida esittää kovin täsmällisiä arvioita korvausvastuun todellisesta kohdistumisesta ja vaikutuksista.

Ks. *Englardin* s. 98–100 historiallista huomiota siitä, miten suuri osa riskien kohdistamiskeskustelussa vaikuttaneista argumenteista esitettiin saksalaisella kielialueella jo 1800-luvulla.

[249] Ks. *Jørgensen,* UfR 1961 B s. 95.

[250] Ks. KM 1965:A4 s. 10–11, 18 työntekijän vastuuta koskeneesta oikeustilasta ennen VahL:a. Työnantaja oli ennen VahL:a vastuussa sellaisen työntekijän aiheuttamasta vahingosta, jolla oli ainakin »jonkinlainen päätäntävalta yrityksessä tai valvontaoikeus tai -velvollisuus yrityksen palveluksessa oleviin yksityisiin työntekijöihin nähden.» Vas-

puoltavat kuitenkin sitä, että vastuu kanavoidaan työnantajalle ja työnantajan regressioikeutta kavennetaan ainakin lievän ja tavallisen huolimattomuuden osalta.

Tarkoituksenmukaisen riskinjaon edistämistavoitteella ei ole pelkästään teoreettista merkitystä vahingonkorvausnormiston sisällön selittämisessä. Kun normien tulkinnassa lähdetään niiden tavoitteista, tuodaan riskinjakopäämäärät ratkaisutoiminnan yhteyteen. Erityisesti sovittelunormien tapaisten harkinnanvaraa jättävien säännösten soveltamisessa voidaan saada tulkinta-apua vahingonkorvaussäännösten yleisistä tavoitteista. Sovittelulla ohjataan osaltaan vahinkoriskien kohdistumista, ja tässä harkinnassa voidaan ottaa huomioon esimerkiksi se, olisiko toinen osapuoli voinut tavanomaista käytäntöä noudattamalla vakuuttaa riskin tai onko vahinko yhteydessä sellaiseen taloudelliseen toimintaan, jonka harjoittajan on luontevaa vastata siihen liittyvistä riskeistä.

5.4.3. Kohdistamistavoitteen kehittelyä

A. Riskinjaon vaihtoehdot. Edellä on puhuttu vahinkojen »tarkoituksenmukaisesta» kohdistamisesta tietoisena ilmaisun käsitteellisestä avoimuudesta. Tämän vahingonkorvausoikeuden päämäärän ongelmana onkin juuri sen täsmentäminen, millaista vahinkoriskien jakamista pidetään tavoiteltavana.[251] Useita erilaisia kriteerejä voidaan ajatella mahdollisina vaihtoehtoina.[252]

Ensinnäkin riskinjako voidaan pyrkiä toteuttamaan puhtaasti vahinkokustannusten minimointia tavoitellen. Riski kuuluisi aina sen kannettavaksi, joka voi vähimmillä kustannuksilla suojautua sitä vastaan. Suojautumiskeinoina tulisivat kysymykseen esimerkiksi vakuutus, vahinkomahdollisuuksia vähentävät toimintajärjestelyt tai itsevakuuttamisen tarkoittama vahingon kärsiminen ilman kompensaatiota.

---

tuun ei oikeuskäytännössä katsottu ulottuvan tavanomaisessa työntekijäasemassa olevien henkilöiden aiheuttamiin vahinkoihin. Vastuujärjestelmän keskeisenä perusteluna oli näkemys, jonka mukaan työnantajalla ei pitänyt olla mahdollisuutta kaventaa korvausvelvollisuuttaan delegoimalla itselleen kuuluvia tehtäviä muille. Tämän vuoksi työnantaja vastasi omaa tehtäväkenttäänsä lähinnä olleiden organisaation yläpäähän kuuluneiden työntekijöiden virheistä. Järjestelmän perustelut eivät siis VahL:n tapaan rakentuneet työnantajan kantokyvylle, vakuutusmahdollisuuksille tai taloudellisen hyödyn jakaantumiselle.

[251] Ks. varhaisten (Trollen ja Lord Denningin) riskinjako-oppien heikkouksista *Jørgensen,* Am. J. Comp. L. 1970 s. 47.

[252] Ks. esimerkiksi *Calabresin,* Yale LJ 1961 s. 499–500 esitystä.

Toiseksi voidaan esittää, että riskit kohdistettaisiin aina taloudellisesti kantokykyisimmälle subjektille. Näin vältettäisiin kohtuuttomuusongelmia esimerkiksi silloin, kun edullisimmin vahinkoa vastaan suojautumaan kykenevä pienyritys on jättänyt vakuutuksen ottamatta asiantuntemattomuutensa tai heikon taloudellisen tilanteensa vuoksi.[253]

Mahdollista olisi myös pyrkiä kanavoimaan kaikki riskit sille, joka saa niitä aiheuttavasta toiminnasta suurimman hyödyn.[254] Näin eri toimintamuodot tulisivat rasitetuiksi niihin liittyvillä todellisilla kustannuksilla.[255] Ympäristövahingot ovat tunnettu esimerkki riskeistä, joiden kantaminen ei ole aina kanavoitunut hyödyn saajille, minkä vuoksi ympäristöä vahingoittavaa toimintaa on voitu harjoittaa ilman, että kaikki yhteiskunnalle aiheutuvat vahingot ovat tulleet toimijan itsensä vastattaviksi.[256]

Valinta esitettyjen riskinjakovaihtoehtojen välillä merkitsee muun muassa sovittelunormien kohdalla esille tulevia painotuseroja. Suojautumis- ja vakuuttamismahdollisuuksien korostaminen johtaa siihen, että sovitteluharkinnassa on tarpeen arvioida osapuolten suhdetta ennen vahingon tapahtumista. Tästä näkökulmasta on tarkasteltava, mitä vahinkoriskit huomioon ottavia toimintamahdollisuuksia osapuolilla on ollut. Harkinnassa voidaan nostaa etualalle kaksi kysymystä: kuinka suuria vahinkoriskit ovat etukäteen arvioiden olleet ja millaiset mahdollisuudet osapuolilla on ollut suojautua niitä vastaan. Hyödyn jakautumiseen perustuvassa riskinjaossa vahingot puoles-

---

[253] Ks. pelkkään kantokykyyn perustuvan vastuunjaon ongelmista *Ehrenzweig* s. 249.

[254] Joissakin tapauksissa hyötyjiä voi olla useita niin, että ensisijaisen vastuuvelvollisen määrittäminen hyötyargumenttien tuella on vaikeaa. Esimerkiksi voidaan ottaa myrkkykuljetus, jossa toimeksiantajana on kemian tehdas. Sekä tehdas että kuljetusyritys toimivat taloudellisen edun saavuttamiseksi, eikä niiden keskinäistä etusijajärjestystä ole helppo mitata abstraktin hyödyn perusteella. Voidaan esittää, että kemian tehdas aineen valmistajana on koko toiminnan alullepanija ja siten myös pohjimmainen hyödyn saaja. Toisaalta kuljetusriskit kuuluvat luonnollisella tavalla alan yrittäjälle ja kuljettamiseen liittyvät olosuhteet ovat kuljetuksen yhteydessä tapahtuvan vahingon välitön syy. Sivullisasemassa olevaan vahingonkärsijään nähden kumpikin on toimintaan liittyvän edun saaja, ja molempien vastuuta voidaan tällä perusteella puoltaa, mutta osapuolten keskinäisessä suhteessa ei hyötyargumentilla saada aikaan riittävää erottuvuutta. Ks. hyödyn saamisesta ankaran vastuun alan laajentamisperusteena *Ståhlberg* s. 147–151. Ks. *Coleman,* Law and Philosophy 1983 s. 27 vahingonkorvausvastuusta tiettyjen vaarallisten toimintamuotojen sallimisen edellytyksenä.

[255] Ks. *Vinding Kruse,* JFT 1964 s. 189

[256] Ks. *Reuter,* AcP 1989 s. 220, jonka mukaan vahinkoseurauksia ei pidä arvioida pelkästään osapuolten toimintavapauden ja subjektiivisten oikeuksien perusteella, vaan myös koko yhteiskuntaa koskevat vaikutukset tulee ottaa huomioon.

taan nähdään toiminnan yhteiskunnallisena kustannuseränä, jonka suuntaaminen edunsaajan kannettavaksi on taloudellisesti tarkoituksenmukaista.

B. Mahdollisuudet suojautua vahinkoriskiltä. Vahinkoriskien suuruutta arvioitaessa on otettava huomioon sekä vahingon aiheutumisen todennäköisyys että sen odotettavissa oleva suuruus. Näin varsin epätodennäköinenkin vahinko perustaa suojautumistarpeen, jos vahingon voidaan odottaa olevan määrältään huomattavan suuri.[257] Vahinkokustannusten taloudellisesta arvioinnista lähtevä laskentatapa vertaa vahinkoriskiä niihin kustannuksiin, joita suojautumisesta aiheutuisi. Saadun tuloksen perusteella voidaan tehdä päätelmiä siitä, onko vahinkoriskiä vastaan suojautuminen tarpeellista ja kumman vastuulle se kuuluu.[258]

> Taloudellisen laskentamallin ongelmana on, että vahinkoriskin suuruutta ja vahinkojen oletettua rahamäärää on usein vaikea määrittää täsmällisesti.
>
> Esimerkkinä voidaan ajatella, että A:n teollisuuslaitoksessa tehdään tiettyjä rakennustöitä. Työhön liittyy ainakin jonkinasteinen A:n arvokkaiden koneiden vahingoittumisriski. Oletetaan, että koneiden arvo on 10 miljoonaa markkaa. Koneiden siirtäminen pois teollisuustiloista turvalliseen paikkaan maksaisi asennuskuluineen ja tuotannon viivästymisestä aiheutuvine kuluineen 100.000 markkaa.[259] A:n kannattaisi pitkällä tähtäimellä ryhtyä tähän toimenpiteeseen vain, jos koneiden täydellisen tuhoutumisen riski olisi vähintään 1/100:sta.
>
> Oletetaan, että koneiden täydellistä menettämistä todennäköisempää on, että yksittäinen kone voi vahingoittua. Tällöin vahinkojen määrä

[257] Jos vahingon aiheutuminen on siinä määrin epätodennäköistä, että sitä pidetään ennakoitavuusrajoituksen mukaisen vastuupiirin ulkopuolelle jäävänä, kohdistuu suojautumistarve yksinomaan vahingonkärsijään. Sen sijaan vahingon tavallista alempi, mutta ennakoitavuusrajoituksen mukaan riittävä, odotettavuus voi aiemmin esitetyllä (2.7.B.) tavalla puoltaa vastuun sovittelua. Tässä harkinnassa on kuitenkin otettava huomioon myös suojautumismahdollisuudet, jolloin vahingonaiheuttajan paremmat mahdollisuudet välttää vahingon syntyminen voivat estää sovittelun.

[258] *Strahl* s. 16 on katsonut, että vahingonkorvauksen ja vakuutussuojan keskinäinen suhde tulisi järjestää niin, että suojautumistoimenpiteet ovat aina kannattavia. Tämän vuoksi hän puoltaa vakuutuksenantajan takautumisoikeutta silloin, kun vakuutuksesta on korvattu vahinko, jonka aiheutuminen on ollut yhteydessä korvausvelvollisen pyrkimyksiin säästää suojautumiskustannuksissa.

[259] Tässä esimerkissä sivuutetaan vakuuttamismahdollisuus ja tarkastellaan suojautumiskeinona ainoastaan riskialttiin omaisuuden siirtämistä toiseen paikkaan. Tällainen ylimääräinen suojakeino voi olla vahinkovakuutussuojasta huolimatta tarpeellinen, koska koneiden mahdollinen vahingoittuminen voi tapahtua suojeluohjeita rikkovalla tavalla, jolloin vakuutussuojan toimivuus riskinhallintakeinona ei ole täysin varmaa.

voisi sijoittua varsin laajalle skaalalle, esimerkiksi luokkaan 20.000–200.000 markkaa. Vahinkoriskin arviointi käy vaikeaksi, kun vahinkojen määräkin on epätäsmällinen muuttuja.

Vahinkojen aiheutumistodennäköisyys lienee yleensä vähintään yhtä vaikeasti täsmennettävissä kuin mahdollisten vahinkojen suuruus. Jos laskennalliseksi arvioksi otettaisiin esimerkiksi 0,5–3 %:n vahinkotodennäköisyys ja vahingon suuruudeksi mainitut 20.000–200.000 markkaa, päädyttäisiin pienimpään tulokseen johtavien lukujen osalta arvoon 100 ja suurimpien lukujen osalta arvoon 6.000 osoittamaan rahamäärää, jota kallimmat suojautumistoimenpiteet eivät enää ole kannattavia.

Kun laskennallisiin arvoihin liittyy huomattavaa epätarkkuutta, tulee suojautumistoimenpiteiden taloudellinen rationaalisuus kiistattomasti esille vain melko selvissä tapauksissa. Tällaisia voivat olla sellaiset toimintajärjestelyt, jotka pienentävät vahinkoriskejä huomattavasti, kuten tavanomaisten turvalaitteiden käyttäminen, kuljetettavien tavaroiden asianmukainen suojaaminen ym. Esitetyissä tilanteissa, joissa suojautuminen on selvästi perusteltua, tullaan usein vahingonkorvausoikeudellisen myötävaikutuksen alueelle, jos toimenpiteet on laiminlyöty.[260]

Suojautumistoimenpiteitä voidaan laajemmin pitää taloudellisesti rationaalisina, jos arvioperusteeksi omaksutaan suurten vahinkojen välttämiseen pyrkivä strategia. Tällöin suojautuminen on perusteltua, vaikka siitä aiheutuvat kustannukset olisivatkin suuremmat kuin odotettavissa olevan vahingon suuruuden ja aiheutumistodennäköisyyden tulo. Edellä käsitelty riskien laskentaan liittyvä arvostusten epävarmuus saattaa lisäksi puoltaa suojautumista, vaikka sen taloudellisesta kannattavuudesta pitkällä tähtäimellä ei olisikaan varmuutta. Myös vakuutussuoja on yleensä laskennallisessa mielessä epäedullista, koska vakuutuskustannukset sisältävät vakuutusmatemaattisten periaatteiden mukaisesti suojatun etuuden arvon ja vahinkotodennäköisyyden tulon lisäksi vakuutuksenantajalle jäävän osuuden.[261]

Vakuutuksen hinta on odotettavissa olevien vahinkojen suuruuden ja todennäköisyyden tuloa edullisempi vain, jos vakuutuksenantaja on arvioinut vakuutettavan riskin väärin (tai muuten erehtynyt laskelmissaan). Kysymys voi tällöin olla esimerkiksi siitä, että vakuutuksen-

[260] Vahingonkärsijältä vaadittavia suojautumistoimia voidaan eräissä tilanteissa perustella myös sillä, että tämä tuntee parhaiten vahinkoriskit ja keinot niiden välttämiseksi. Ks. *Stapleton*, LQ Rev. 1991 s. 255, jossa argumenttiin viitataan varallisuusvahinkojen korvaamisrajoitusten yhteydessä.

[261] Vakuutus merkitsee *Stephenin* s. 145 sanoin epävarmojen ja vaikeasti ennustettavien riskien muuttamista varmoiksi vakuutuskustannuksiksi.

antajalla on ollut puutteelliset tiedot riskiarviointiin vaikuttavista seikoista.[262] Jos vakuutuksenottaja on tässä suhteessa vakuutuksenantajaa paremmin selvillä vahinkoriskistä, voidaan joutua pohtimaan, onko hän laiminlyönyt VakSopL 22 §:n mukaisen tiedonantovelvollisuutensa.[263]

Suojautumisen taloudellista kannattavuutta koskevia laskelmia ei voida käyttää suoraan oikeudellisen arvioinnin perusteena, koska ne syrjivät sellaista yleistä ja hyväksyttävää toimintatapaa, jossa pyritään suojautumaan suurilta vahingoilta silloinkin, kun niiden aiheutumistodennäköisyys on hyvin pieni.[264] Näin toimittaessa vahingoilta suojautumiseksi maksetaan enemmän kuin matemaattisesti arvioiden pitkällä aikavälillä saadaan vastineeksi. Vakuutuksenottaja (tai muun suojautumiskeinon käyttäjä) saa kuitenkin varmuuden siitä, etteivät tietyt epätodennäköiset mutta realisoituessaan laajoja vahinkoja aiheuttavat riskit uhkaa hänen yritystoimintansa jatkuvuutta tai muiden tärkeiden olosuhteiden pysyvyyttä.[265]

C. Vastuun kohdistaminen kantokykyisimmälle taholle tai hyödyn saajalle. Jos vahinkoriskit pyrittäisiin aina kanavoimaan taloudellisesti suurimmalle osapuolelle, olisi etuna tehokkuusperusteiseen riskinjakoon verrattuna se, että harkintakriteerin mukainen tulos olisi yleensä helposti selvitettävissä. Ongelmana on kuitenkin ratkaisutavan suoraviivaisuus. Kaikki muut suojautumismahdollisuuksia ym. näkökohtia koskevat seikat olisivat vastuunjaossa

[262] Ks. *Polinsky,* Harv. L. Rev. 1974 s. 1671–1674 siitä, miten transaktiokustannukset heikentävät vakuutustoiminnan tehokkuutta ja lisäävät virhearvioiden mahdollisuutta.

[263] VakSopL 22 §:ssä vakuutuksenottajan tiedonantovelvollisuus rajoitetaan oikeiden ja täydellisten vastausten antamiseen vakuutuksenantajan esittämiin kysymyksiin. Jos vakuutuksenantaja ei esitä riskien selvittämiseksi riittäviä kysymyksiä, ei vakuutuksenottaja ole velvollinen oma-aloitteiseen tietojen antamiseen. Ks. HE 114/1993 s. 39. Ks. *Häyhä* s. 191 vakuutusyhtiön ammattitaitovaatimuksesta perusteena, joka ohjaa riskiarvioinnissa ja vakuutusmaksun määräämisessä tapahtuneita virheitä vakuutuksenantajan kannettavaksi.

[264] Ks. *Weinribin,* Law and Philosophy 1983 s. 46–48 pohdintaa, millaisiin riskeihin ihmisten olisi rationaalista suostua hypoteettisessa alkutilassa, jossa vahingonkorvausnormeista sovittaisiin. Weinrib puoltaa strategiaa, jossa korvaussuojan takaamista pidetään tärkeänä siihen liittyvistä kustannuksista huolimatta.

[265] Ks. *Stephen* s. 144 riskejä välttävistä ja suosivista toimintastrategioista. Hän pitää riskien välttämistä yleensä huolelliseen (»the ordinary man of prudence» -henkilön) toimintaan kuuluvana piirteenä, vaikka suojautumiskustannukset ylittäisivätkin pitkän aikavälin arviossa vahinkojen suuruuden ja todennäköisyyden tulon. Ks. myös *Landes – Posner* s. 55–56.

epärelevantteja.[266] Kriteeri olisi lisäksi erityisen ongelmallinen silloin, kun vahingonkorvausasian osapuolina on kaksi yksityishenkilöä tai kaksi jokseenkin saman suuruusluokan yritystä. Vastuun kantokyvyn ero on tällöin tavallisesti vähäinen, ja sen käyttäminen ratkaisuperusteena merkitsisi lopputulosten sattumanvaraisuutta.

Näkemyksellä vahinkoriskien kanavoinnista kantokyvyltään suuremman osapuolen vastattavaksi on tietty asema Suomen lainsäädännössä: Työntekijän ja työnantajan vastuuta koskevat VahL:n säännökset ovat periaatteen sovellutuksia. Samaa voidaan sanoa PotilasvahinkoL:n ja YdinvastuuL:n kaltaisista laeista, joissa vastuunjako pohjautuu pakolliseen vakuutukseen.

Vastuun kohdistaminen sille, joka saa hyödyn vahinkoon johtaneesta toiminnasta, tulee usein vaikutuksiltaan lähelle vastuun delegoimista kantokyvyltään vahvimmalle. Edellisessä kappaleessa esitetyt esimerkit soveltuvat myös osoittamaan lakeja, joissa vastuu kohdistetaan hyödyn saajalle. Samaa päämäärää palvelee myös TuotevastuuL, jolla vastuu pyritään lopulta kanavoimaan sille, jonka suhde tuotteeseen on läheisin.[267]

Hyödyn saaja -argumentin käyttökelpoisuuden tutkiminen edellyttää ensin sen täsmentämistä. Monissa tilanteissa hyöty jakaantuu usealle taholle.[268] Esimerkiksi tuotevastuutapauksissa kaikki jakeluketjun jäsenet toimivat yleensä voitollisesti. Samoin tuotteen lopulta ostava kuluttaja on hyödyn saaja

---

[266] Ks. tällaisten »deep pocket» -vahingonkorvausoppien suhteesta progressiiviseen verotukseen *Calabresi,* Yale LJ 1961 s. 527–528.

[267] Lopullinen vastuu tuotevahingosta on tuotteen valmistajalla (jakeluketjuun kuuluvien välisistä vastuusuhteista voidaan tosin sopia toisinkin; TuotevastuuL ei sääntele kysymystä lainkaan). Tätä ennen vastuuketjussa ovat tuotteen maahantuoja, markkinoija ja jälleenmyyjä. Korvauksen suorittanut voi kohdistaa takautumisvaatimuksen siihen myyntiketjussa olevaan, jonka vastuu on häneen nähden viimesijainen (esimerkiksi jälleenmyyjä maahantuojaan). Näin vastuun viimesijaisuus riippuu siitä, kuinka yksilöllinen suhde korvausvelvollisella on tuotteeseen nähden. Tämä ei välttämättä vastaa tuotteesta saadun hyödyn rahamäärää, sillä vastuu jakaantuu mainitulla tavalla silloinkin, kun jälleenmyyjä on saanut tuotteesta suuremman voiton kuin valmistaja.

[268] Poliorokotteen aiheuttamaa sairautta koskeva KKO:n ratkaisu 1995:53 (ään. 3–2 perusteluista) on hyötyargumentin kannalta mielenkiintoinen. KKO asetti tapauksessa rokotuksen toimeenpanijalle tuottamuksesta riippumattoman vastuun. Perusteluna tuotiin eräiden muiden näkökohtien ohella esille se, että koko väestöä oli voimakkaasti kehotettu osallistumaan rokotukseen. KKO:n perustelujen mukaan: »Kysymys oli siten myös rokotettaville asetetusta vastuusta muiden terveydestä.» Näin yksittäisten rokotusten voidaan katsoa palvelleen kollektiivisena tavoitteena ollutta epidemian välttämistä. Massarokotuksen järjestämisestä koitui hyötyä koko yhteiskunnalle. Hyödyllä oli myös aineellinen puoli, jota ei tosin voitane pitää rokotusten pääsyynä, sillä epidemian välttäminen on merkinnyt julkisista varoista maksettavien hoitokustannusten ym. välillisten vahinko-

ainakin silloin, kun hän katsoo hankkimansa tuotteen edustavan itselleen sen hintaa suurempaa arvoa.[269] Erityisesti sopimussuhteissa molemminpuolinen hyötyminen tai ainakin sen tavoittelu on tavallista. Jos esimerkiksi työntekijä aiheuttaa huolimattomuudellaan palovahingon tehdessään korjaustyötä työnantajansa ja urakan tilaajan välisen sopimussuhteen perusteella, saavat niin urakoitsija (liikevoitto), työn tilaaja (haluttu tulos) kuin työntekijäkin (palkka) hyötyä toiminnasta.

Hyödyn määrä ei voine toimia yksittäistapauksessa vastuunjakoa ohjaavana kriteerinä. Se olisi etukäteen vaikeasti arvioitava, ja soveltamistulokset voisivat vaihdella niin, että – urakkaesimerkkiä käyttäen – korjaustyöhön liittyvät vahinkoriskit saattaisivat toisinaan kohdistua urakoitsijaan ja toisinaan tilaajaan.[270] Lisäksi osapuolen vastuu kaventuisi silloin, kun hän ryhtyy kannaltaan taloudellisesti epäedulliseen toimintaan esimerkiksi virhearvion vuoksi. Tällainen vastuun lieventäminen ja tapauskohtainen kohdistaminen heikentäisivät mahdollisuuksia arvioida etukäteen osapuolilla lopulta olevaa vastuuta.

Hyötyargumenttia voidaan kehittää ottamalla tarkastelun kohteeksi toiminta, johon hyödyn tavoittelu liittyy. Vaikka etenkin sopimussuhteissa vahingonkorvauskysymykset voivat tulla esille kahden hyötyä saavan osapuolen suhteessa, ovat näiden osapuolten toimintatavat kuitenkin erilaisia. Urakkaesimerkkiä soveltaen ovat vastakkain työn tilaaminen siihen liittyvine rahamaksuineen ja korjaustyön fyysinen suorittaminen. Samoin tuotevastuutapauksissa tuotteen käyttäminen kuluttajana, tuotteen jälleenmyynti sekä tuotteen valmistaminen siihen liittyvine suunnitteluineen hahmottuvat toisistaan poikkeaviksi toimintamuodoiksi.

Vastuun kohdistaminen tiettyjen toimintamuotojen harjoittajille tulee erityisen ymmärrettäväksi, kun mukaan otetaan vahinkojen välttämismahdolli-

---

jen (verotulojen menetys, sairauspäiväraha- ja eläkekustannukset) välttämistä. Kaikkiaan rokotuksiin osallistuminen tapahtui viranomaisten asettamien tavoitteiden saavuttamiseksi. Vaikka yksittäinen rokotuksensaajakin on yleensä hyötynyt, kun hänen polioriskinsä pieneneminen on ollut etuna suurempi kuin rokotuksen aiheuttaman sairauden riski haittana, voidaan toiminnan hyödyn saajana kuitenkin luontevammin pitää koko yhteiskuntaa.

[269] Ks. *Stephen* s. 49–52 consumer surplus -käsitteestä. Ks. *Kronman,* Yale LJ 1980 s. 480 sopimusperusteisen vaihdannan molemminpuolisesta edullisuudesta. Perustana on oletus, että sopimuspuoli normaalisti arvostaa saamaansa suoritusta enemmän kuin antamaansa vastiketta.

[270] Ks. vastaavasti *Calabresi,* Yale LJ 1961 s. 505–506 vaikeuksista selvittää talousteorian avulla, kenelle kohdistettu vastuu siirtyy tehokkaimmin hintoihin.

suuksia koskevia näkökohtia.[271] Toiminnan harjoittaja on – ammattimaisesta elinkeinotoiminnasta puhuttaessa – normaalisti alansa asiantuntija. Hänellä on valinnanmahdollisuuksia sen suhteen, miten hän suunnittelee toimintansa esimerkiksi aikataulun ja käytettävien työmenetelmien puolesta, miten hän suojautuu vahinkoriskejä vastaan, millaista työvoimaa hän käyttää ym. Valittavat järjestelyt vaikuttavat monella tavalla vahinkoriskeihin (toiminnan kiireellisyys voi lisätä vahingonvaaraa, korkeatasoisen ammattityövoiman käyttäminen vähentää jne.) ja niiden kanavoitumiseen (vastuuvakuutus kohdistaa vahinkokustannukset ulkopuoliselle taholle).

Kun taloudelliseen toimintaan liittyvät päätökset vaikuttavat vahinkoriskeihin, kohdistuu päätösten ohjaamiseen yhteiskunnallisia intressejä. Yhteiskunnallisesti relevantteina päämäärinä voidaan pitää ainakin vahingoista aiheutuvan resurssien hukkaamisen minimointia ja vahingonkärsijöiden oikeussuojan varmistamista. Molempien tavoitteiden kohdalla voidaan saavuttaa suotuisia tuloksia, jos normisto ohjaa eri toimintamuotoihin liittyviä vahinkoriskejä toiminnan harjoittajien kannettavaksi.[272] Näin heillä on taloudellinen kannustin järjestää toimintansa vahinkoriskejä minimoivalla tavalla. Samalla vahingonkärsijän asema tulee turvatuksi niin, etteivät toisen taloudellisesta toiminnasta aiheutuvat vahingot jää hänen kannettavakseen. Pyrkimys vastuun kohdistamiseen hyödyn saajalle onkin ollut monien korvausvastuuta ankaroittaneiden muutosten taustalla.[273]

5.4.4. Kohdistamisargumentit ja sovittelunormien soveltaminen

Edellä vahingonkorvausoikeuden kehityslinjoja on hahmoteltu yleisellä tasolla arvioimalla sitä, millaiset tavoitteet vahingonkorvausoikeuden kehityksessä ovat tulleet esille. Erittelyssä voidaan seuraavaksi siirtyä konkreetimmalle tasolle ja kysyä, miten vahinkojen kohdistamistavoitteet vaikuttavat sovittelusäännösten tulkintaan.

Kuvattujen kehityslinjojen merkitys vaihtelee ensinnäkin sen mukaan, millaisessa suhteessa aiheutetusta vahingosta on kysymys. Yksityishenkilöi-

---

[271] Ks. *Weyers*, Unfallschäden s. 473–481.

[272] *Calabresi*, Yale LJ 1961 s. 501–503, 514–515 tarkastelee lisäksi yritysvastuun tuotantoa ohjaavaa vaikutusta: Ala, joka ei vastaa kaikista yhteiskunnalle aiheutuvista vahinkokustannuksistaan, saa kilpailuetua. Samalla kulutustottumukset voivat muuttua yhteiskunnan kokonaisedun kannalta epäedullisiksi, sillä »goods are produced which the purchaser would not want if he really had to pay the full extent of their cost to society.»

[273] Ks. *von Caemmerer*, RabelZ 1978 s. 9.

den kaupallisen toiminnan ulkopuolella toisilleen aiheuttamat vahingot ovat sääntelykohde, johon muutokset eivät ole kovinkaan voimakkaasti vaikuttaneet. Tältäkin osin voitaisiin periaatteessa painottaa vakuutusten roolia esimerkiksi niin, että yksityishenkilöiltäkin edellytettäisiin ainakin arvokkaampia omaisuuskohteita koskevia vahinkovakuutuksia, jolloin vakuutuksen puuttuminen merkitsisi sovittelua puoltavaa argumenttia.[274] Muutoin näissä vahinkotilanteissa ei ole erityisen kantokykyisiä vastuutahoja tai taloudellisen toiminnan harjoittajia, joille vastuuta voitaisiin pyrkiä kanavoimaan.

Kun toisella osapuolista on erityisiä mahdollisuuksia vahingolta suojautumiseen, huomattava vastuun kantokyky tai vahinko liittyy hänen taloudelliseen toimintaansa, kehityspiirteet saavat suuremman merkityksen. Tällöin vastuun kohdistamistavoitteet voivat saada relevanssia vastuunormin ratkaisijalle jättämän harkinnanvaran puitteissa. Samoilla tavoitteilla on vaikutusta myös valintaan tuottamusvastuun ja ankaran vastuun välillä.[275]

Sovittelusäännöksillä pyritään puuttumaan vahingonkorvausmääriin, jotka ovat korvausvelvollisen yksilölliset olosuhteet huomioon ottaen kohtuuttomia. VahL 2:1.2:n »jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi» on tunnusmerkistöltään huomattavan avoin kriteeri, jonka täsmentämisessä on tutkimuksessa aiemmin käsitellyllä tavalla voitu ottaa huomioon useita muitakin seikkoja kuin lainkohdassa myöhemmin mainitut osapuolten varallisuusolot ym. tekijät. Vakuutusmahdollisuuksilla ja vahingon liittymisellä korvausvelvollisen taloudelliseen toimintaan on todettu olevan merkitystä sovittelukynnyksen määräämisessä. Mainitut näkökohdat, joiden positiivisoikeudellista relevanssia 2.-luvussa on tarkasteltu oikeusdogmaattisen analyysin keinoin, voidaan yhdistää vahinkojen kohdistamista koskeviin korvausoikeudellisiin tavoitteisiin. Oikeuskäytännössä perusteluja ei ole tavattu palauttaa tällaisten yleistavoitteiden tasolle, mutta lainsäädännön ja

[274] Ks. ullakkotiloissa säilytettyä arvokasta omaisuutta koskevaa edellä (2.5.3.B.) viitattua tapausta KKO 1985 II 23.

[275] VahL 1:1:n soveltamisalasäännös näyttäisi sanamuotonsa puolesta asettavan rajoja ankaran vastuun alan laajentamiselle ilman nimenomaista lainsäädäntöä (»Tämä laki ei kuitenkaan koske ... muussa laissa säädettyä korvausvastuuta»). Erityislain vaatimuksesta ei kuitenkaan ole pidetty kiinni, kun ankaran vastuun alaa on oikeuskäytännössä laajennettu. Ks. esimerkiksi KKO 1990:55 ja 1991:156. Käytäntö on sopusoinnussa VahL:n esitöiden kanssa, joissa eräiden vahingonkorvausoikeuden yleisten periaatteiden todettiin jäävän vaille tyhjentävää sääntelyä. Tässä yhteydessä mainittiin myös »tuottamuksesta riippumaton vaarantamisvastuu». Ks. HE 187/1973 s. 12. Ankara vastuu on sittemmin (esimerkiksi edellä mainituissa oikeustapauksissa) laajentunut alueille, joita ei voitane pitää vaarantamisvastuuna ainakaan siinä merkityksessä, mikä käsitteelle annettiin VahL:n säätämisen aikaan.

oikeuskäytännön kehityksessä voidaan havaita selviä yhdensuuntaisia vahinkojen kohdistamispyrkimyksiä.

Sovitteluharkinnassa huomioon otettavia seikkoja voidaan näin täsmentää vahingonkorvauksen kohdistamistavoitteiden pohjalta. Tämä merkitsee esimerkiksi kohtuuttoman taloudellisen rasituksen kynnystä arvioitaessa, että taloudelliseen toimintaan liittyvien vahinkoriskien jättäminen toiminnan harjoittajan kannettavaksi on tavoite, joka lisää sitä taloudellista rasitusta, jonka korvausvelvollinen joutuu sietämään ennen sovittelumahdollisuuden aukeamista. Osapuolten mahdollisuudet välttää vahinkoja taas saavat merkitystä toisaalta myötävaikutusinstituutin ja siihen liittyvän VahL 6:1:n mukaisen myötävaikutusperusteisen sovittelun kautta mutta myös osana kohtuusperusteisen sovittelun rekvisiitastoa. Tässä harkinnassa relevantteja suojautumismahdollisuuksia ovat erityisesti vakuutusmahdollisuudet. Oikeudellisesti vaikutuksellisina voidaan lisäksi pitää sellaisia vahingonkärsijän keinoja vahinkoriskien vähentämiseen, joiden käyttämättä jääminen ei kuitenkaan merkitse myötävaikutusta.[276]

---

[276] Ks. edellä 2.8.A., jossa on käsitelty oikeustapausta KKO 1985 II 154 osoittaen, että se voidaan ymmärtää niin myötävaikutusoppien soveltamisena kuin myös ilmauksena siitä, että vahingonkärsijän tietoisuus vahinkoriskistä (ilman myötävaikutusta) on laajentanut sovittelumahdollisuuksia.

6. Tutkimustulosten sovellutuksia – näkökulmia moderniin vahingonkorvausoikeuteen

6.1. Täyden korvauksen periaatteesta kohtuullisiin korvauksiin

Sopimusoikeudessa on käyty keskustelua siitä, millaisen painoarvon sopimussidonnaisuus ja kohtuus saavat oikeusperiaatteina suhteessa toisiinsa. Pöyhönen on tässä yhteydessä kehittänyt yhteisöllisen käytännön sopimusmalliksi nimeämäänsä teoriaa, jossa kohtuus on oikeusperiaatteena prima facie -asemassa.[1] Vahingonkorvausoikeudessa täyden korvauksen periaatteen ja sovittelun vastakkainasettelu voidaan nähdä sopimussidonnaisuuden ja kohtuusperiaatteen suhteen kanssa samankaltaisena periaatteiden ja tavoitteiden kollisiona. Pöyhösen sopimusmalli-ajatusta mukaillen voidaankin kysyä, onko vahingonkorvausoikeus kehittynyt siihen suuntaan, että normiston päätavoitteena voitaisiin pitää kohtuullista korvausta.[2]

Lainsäädännössä on esimerkkejä säännöksistä, joissa nimenomaisena tarkoituksena on kohtuullisen korvauksen tuomitseminen (VahL 2:2, 2:3, 4:1.1).[3] Tavoitteenasettelu koskee laista ilmenevällä tavalla alaikäisten, mieleltään

---

[1] Ks. *Pöyhönen* s. 162–179 ns. yhteisöllisen käytännön sopimusmallista. Ks. mts. 232–248 sopimusmallin suhteesta Suomen oikeuteen.

[2] Ks. *Rudanko,* LM 1995 s. 125–126, joka viitoittaa tietä kuvatulle kysymyksenasettelulle sopimusperusteisen korvausvastuun osalta. Ks. myös *Miettinen* s. 148.

[3] Myös YmpVahL 5.2 §:ssä, joka säännös koskee muuta ympäristövahinkoa kuin henkilö-, esine- tai varallisuusvahinkoa, säädetään korvausta suoritettavaksi »kohtuullinen määrä, jota arvioitaessa on otettava huomioon häiriön ja vahingon kestoaika sekä vahingonkärsijän mahdollisuus välttää tai torjua vahinko.» Ks. HE 165/1992 s. 25, jossa kohtuullista korvausta perustellaan sillä, että säännöksen mukaiset korvaustilanteet muistuttavat kivun ja säryn korvaamista, eikä niille ole löydettävissä muuta arviointiperustetta kuin harkinnanvarainen kohtuus. Ks. myös *Hollo – Vihervuori* s. 186–187. Täyden korvauksen periaatteen nimenomaisesta hylkäämisestä ei siten säännöksessä ole kysymys.

häiriintyneiden ja työntekijöiden korvausvastuuta. Muuten korvausvastuun lähtökohtana on täysi korvaus. VahL 2:1.1:n tuottamusvastuun perussäännös voidaan ymmärtää systemaattiseksi pääsäännöksi, johon nähden VahL 2:1.2:n sovittelusäännös merkitsee poikkeusta.[4] Tätä hahmotustapaa tukee myös se prosessuaalinen seikka, että sovittelu edellyttää (kevennetyn) väittämistaakan täyttymistä. Lisäksi lainsäädännössä on ilmentymiä täyden korvauksen periaatteen erityisestä korostamisesta tahallisen vahingon aiheuttamisen yhteydessä (VahL 2:1.2, 4:1.2).[5] Eräissä ankaran vastuun muodoissa sovittelua voidaan pitää kokonaan poissuljettuna (ks. edellä 2.10.1.B.).

Lainsäädäntö ilmentää siten nelijakoa: 1) kohtuullinen korvaus, 2) pääsääntöinen täysi korvaus sovittelumahdollisuudella, 3) täysi korvaus erityisiin syihin sidotulla sovittelumahdollisuudella, 4) poikkeukseton täysi korvaus. Kohtuusperusteisten korvausten oikeuskäytännössä saama merkitys riippuu siitä, kuinka helposti sovitteluedellytysten katsotaan täyttyvän. Jos sovittelukynnys lasketaan alas, voi oikeuskäytäntö muodostua sellaiseksi, ettei »kohtuullinen korvaus» -säännösten ja periaatteellisesta täydestä korvauksesta lähtevien säännösten välillä ole todellista eroa.

VahL 2:1.2:n soveltamiskäytäntöä – vahingonkorvausoikeuden tärkeimpänä sovittelusäännöksenä – on vaikea ajatella esitettäväksi kovin yksinkertaisessa muodossa. Syynä tähän on, että säännös soveltuu varsin erilaisiin tilanteisiin, joissa ääripäinä ovat vähävaraisten yksityishenkilöiden normaalielämän tilanteissa aiheuttamat vahingot ja toisaalta vahingot, jotka ovat seurausta yritysten elinkeinotoimintaan kuuluvasta tietoisesta riskinotosta.

Kaikkiaan täyden korvauksen periaatteella on vahva merkitys neljässä tilanteessa. Näitä ovat: 1) tahallisesti aiheutetut vahingot,[6] 2) sellaisessa (osakeyhtiömuotoisessa) elinkeinotoiminnassa, joka ei laajuudeltaan rinnastu

---

[4] Samalla tavalla voitaneen ymmärtää useimmat sopimusperusteista vahingonkorvausta koskevat sovittelusäännökset ja ne sopimuksenulkoisten erityislakien alaan kuuluvat tilanteet, joissa sovittelu on nimenomaisen lainsäännöksen puuttumisesta huolimatta periaatteessa mahdollista. Esimerkkinä jälkimmäisestä voidaan mainita TuotevastuuL, jossa sovittelumahdollisuus on lakitekstin tasolla 8.1 §:n »korvaus määrätään noudattamalla soveltuvin osin vahingonkorvauslakia» -viittauksen varassa. Ks. HE 119/1989 s. 52, jossa viittaus VahL:n sovittelusäännöksiin vahvistetaan.

[5] Ks. myös VahL 5:1 ja YmpVahL 5.1 §, joissa rikostunnusmerkistön täyttymiselle annetaan erityistä merkitystä korvattavien vahinkolajien suhteen.

[6] Alaikäisen ja mieleltään häiriintyneen tahallisesti aiheuttamien vahinkojen kohdalla täydestä korvauksesta ei tarvitse pitää tiukasti kiinni, eikä VahL 2:2 ja 2:3:n säännöksissä olekaan mainintaa siitä, että tahallisuudesta seuraisi täysimääräinen korvaus. Lähinnä täysi korvaus tulee kysymykseen silloin, kun alaikäinen on lähes 18-vuotias. Ks. KKO 1981 II 20, jossa 17-vuotiaana törkeään varkauteen osallistunut A velvoitettiin yh-

yksityishenkilön ammattitoimintaan, aiheutetut vahingot,[7] 3) vastuuvakuutuksen piiriin kuuluvat vahingot, ja 4) määrältään pienet vahingot, joiden korvaaminen ei aiheuta korvausvelvolliselle sovittelukynnyksen ylittävää taloudellista rasitusta. Kahdessa ensin mainitussa tilanteessa sovittelu on mahdollista, mutta edellyttää siinä määrin tapauskohtaisen tosiseikaston tukea, ettei mistään kohtuullisen korvauksen ensisijaisuudesta voida puhua.

Varsin suuri joukko vahingoista jää kuitenkin kuvattujen täyden korvauksen tilanteiden ulkopuolelle. Yksityishenkilöiden muuten kuin tahallisesti aiheuttamien vahinkojen kohdalla sovittelukäytäntö on ollut varsin suopeaa korvausvelvollisille. KKO:n tuomitsemia korvausmääriä tarkasteltaessa voidaan havaita, ettei määrältään kovin suuria korvauksia ole yleensä tuomittu ilman sovittelua.[8]

Jos sovittelusäännösten tulkinnassa omaksutaan velkajärjestelylainsäädännön tavoitteita omistusasunnon ja muun perusturvaan kuuluvan omaisuuden säästämisen osalta, vahvistuu täyden korvauksen periaatteesta poikkeava kohtuullinen korvaus tavoitteena. Oikeuskäytännön perusteella ei vielä voida tehdä selviä päätelmiä tällaisesta linjanvedosta. Ennen velkajärjestelylain voimaantuloa annetuista sovitteluratkaisuista ei myöskään saa kovin tarkkaa kuvaa siitä, millaisilta rasituksilta ja varallisuudenmenetyksiltä korvausvelvollista on pyritty suojaamaan.

Korvausvelvollisen taloudellisen aseman jälkeen tärkeimpiä sovitteluharkinnassa huomioon otettavista tekijöistä on tuottamuksen laatu. Kvalifioidut tuottamusmuodot kaventavat sovittelumahdollisuuksia. Vahvimmin kohtuullisen korvauksen tavoite pääsee vaikuttamaan silloin, kun vahinko on aiheu-

---

teisvastuullisesti korvaamaan aiheutunut vahinko täysimääräisenä. VahL 2:3:n tarkoittama sieluntoiminnan häiriintyminen voi luonnollisesti olla eri asteista, ja lievimpien säännöksen piiriin kuuluvien häiriötilojen kohdalla myös täyden korvauksen mahdollisuus saattaa tulla esille.

[7] Rajanveto sen suhteen, millainen yritystoiminta vie harjoittajansa täyden korvauksen periaatteen vahvan muodon piiriin, ei ole ongelmatonta. Kun yksityinen elinkeinonharjoittaja voi olla taloudellisen kantokykynsä ja muiden olosuhteidensa puolesta lähellä työntekijää, on aihetta välttää hänen korvausvastuunsa laajentamista suhteettoman paljon suuremmaksi kuin työntekijäasemassa olevan henkilön. Tarkasteltaessa suurempia yrityskokoja voidaan painoarvoa antaa erityisesti vakuutustilanteelle ja yleensä mahdollisuuksille suojautua vahinkoriskeiltä. Näiden mahdollisuuksien käyttämättä jättäminen voi olla tehokas argumentti korvausvastuun sovittelua vastaan (tai sovittelun puolesta, jos kysymys on vahingonkärsijän laiminlyönnistä) kantokyvyltään hyvinkin erilaisten yritysten kohdalla, kunhan tietty vähimmäiskoko ylittyy.

[8] Ks. edellä 2.1.1.E. KKO:n praksis saattaa olla sillä tavoin valikoitunutta, että aineistossa on tavallista enemmän tapauksia, joissa sovittelu on perusteltua.

tettu tavallisella tai lievällä huolimattomuudella. Tuottamusasteen merkityksestä voidaan tehdä kahdenlaisia huomioita: Korvausvelvollisen oikeus saada kannaltaan edullinen kohtuusnäkökohtiin perustuva tulos riippuu hänen toimintaansa kohdistuvasta moitteesta. Toiseksi tämä sovittelusäännösten vaikutus merkitsee osittaista paluuta eurooppalaisessa vahingonkorvausoikeudessa 1800-luvun alussa laajalti vaikuttaneeseen pyrkimykseen määrätä korvausvastuun laajuus vahingonaiheuttajan syyllisyyden mukaan.[9]

6.2. Velvoiteoikeudellisen anteeksiannon rajoista

Vahingonkorvauksen sovittelua ja tuottamuksen merkitystä siinä voidaan vielä tarkastella velvoiteoikeuden ihmiskäsityksen kannalta. Kun tuottamusperusteista korvausvastuuta sovitellaan, korvausvelvollisen on jo todettu poikenneen ainakin jossain määrin häneen kohdistuvista huolellisuusvaatimuksista. Vahingonkorvauksen sovittelu merkitsee lievennystä huolellisuusvaatimusten sanktioihin: kaikkea toimintaa ei tehdä täysimääräisen vahingonkorvausuhan alaisena. Vahingonkorvausoikeudessa on näin mukana suvaitseva asenne joihinkin korvausvelvollisen virheisiin nähden.

Sovittelusäännöksiä voidaan pitää osoituksena ihmisten erehtyväisyyden myöntämisestä ja arvostuksesta, jonka mukaan kaikkea toimintaa ei tule kuormittaa raskaalla seurausuhalla.[10] Virheiden salliminen on yhteydessä siihen, että käytännössä tavattoman suureen osaan inhimillistä toimintaa liittyy vahinkoriskejä.[11] Poikkeukseton täysimääräinen vahingonkorvausvelvollisuus saattaisi rajoittaa moniin yhteiskunnan kokonaisedun kannalta tarpeellisiin toimintoihin ryhtymistä.[12] Esimerkiksi sellaiset työtehtävät, joihin niiden tek-

[9] Ks. *Conaghan – Mansell* s. 6 tuottamusperusteen ja korvauksen määrittämisperusteiden konfliktista: »if fault determines liability, why should it not also determine the »price» to be paid? At present there is no correlation between the magnitude of the carelessness and the size of compensation payable, thus creating an illogical and unsatisfactory ideological conflict between the principle of liability which is fault-based and the principle of compensation which assesses according to need.» Sovittelusäännökset ulottavat todetulla tavalla tuottamusperusteen myös korvauksen laajuuskysymyksen arviointiin, jolloin kirjoittajien esiin nostama ristiriita eräissä tapauksissa lievenee.

[10] Ks. *Palmgren,* JFT 1950 s. 272–273, joka perusteli tätä tarpeella suojata kansalaisten mahdollisuuksia tuottavaan työhön. Elinikäinen velkarasitus olisi motivaatiota heikentävänä ristiriidassa tavoitteen kanssa.

[11] Ks. vahinkoriskien kaikenkattavuudesta *Schroeder,* Colum. L. Rev. 1986 s. 501.

[12] Toimintavapauden suojaamisella on perusteltu myös muita korvausvastuun rajoituksia. Ks. *Koziol,* ZEuP 1995 s. 363 argumentista varallisuusvahinkojen deliktiperusteista korvaamista rajoittavien normien yhteydessä.

nisen luonteen tms. syyn vuoksi liittyy tavallista suurempia vahinkoriskejä, voisivat muodostua vähemmän halutuiksi tai pakottaisivat työntekijät hankkimaan vastuuvakuutuksia (joiden saatavuus on nykyisin heikko). Vähintäänkin vakuutussuojaan jäävät aukot muodostaisivat tällöin erityisen kohtuuttomuusongelman.

Etenkin yksityishenkilöiden korvausvastuun osalta voidaan lisäksi todeta, että tietynmääräinen vahinkojen aiheutuminen on yhteisössä elämisen väistämätön seuraus.[13] Kun ihmiset esimerkiksi ajavat säännöllisesti polkupyörällä, on varmaa, että polkupyöräilijät aiheuttavat silloin tällöin vahinkoja toisilleen tai jalankulkijoille. Kaikki vahingot eivät aina seuraa vahingonkärsijän turvallisuusodotusten erityisestä vaarantamisesta, vaan ne voidaan nähdä myös toimintamuotoihin kuuluvina väistämättöminä kielteisinä piirteinä.[14] Tämä saksalaisen vahingonkorvausdogmatiikan elämän yleisiä riskejä (allgemeines Lebensrisiko)[15] muistuttava korvausvastuun lieventämisargumentti ei ole samalla tavalla relevantti elinkeinotoiminnasta johtuvien vahinkojen kohdalla, koska tällöin tulee esille kysymys, kuuluvatko »järjestelmäriskit» toiminnan harjoittajan kannettaviksi. Oikeuskehitys on kulkenut myöntävän vastauksen suuntaan.[16]

Sovittelua voidaan puoltaa myös vahinkovaikutusten sattumanvaraisen kohdistumisen välttämisellä.[17] On ilmeistä, että Suomessa sattuu toisinaan vahinkoja esimerkiksi rautatiekalustolle veturinkuljettajien tuottamuksellisten virheiden vuoksi. Ammattikunnan kokonaismäärään nähden näitä vahin-

[13] Ks. *Schroeder,* Colum. L. Rev. 1986 s. 534–535, joka liittää vahinkoriskit ihmisten keskinäisen riippuvuuden lisääntymiseen. Teknologiset riskit ovat hänen mukaansa »the most stark manifestation of our interdependence and of the growth in scale of risk-creating activities.» Ks. *Ewald* s. 43, jolla tämä ihmisten keskinäinen riippuvuus toimii yleisenä rasitusten ja etujen kohtuullista jakamista puoltavana perusteena.

[14] Ks. *Fletcher,* Law and Philosophy 1983 s. 66.

[15] Ks. esimerkiksi *Lange* s. 147–150. Ks. *Henssler* s. 47 argumentista sopimusoikeudessa.

[16] Esimerkkejä tällaisesta oikeuskehityksestä ovat etenkin kehittelyvahinkojen sisällyttäminen TuotevastuuL:n piiriin ja oikeuskäytännöstä ns. puutteellisuusvastuuta koskevat tapaukset KKO 1990:55 ja 1991:156 sekä rokotuksen toimeenpanijan vastuuta koskeva tapaus KKO 1995:53 (jossa tosin ei ollut kysymys elinkeinonharjoittajan vaan julkisen vallan vastuusta).

[17] Ks. vahinkojen sattumanvaraisuudesta *Ussing,* NJM 1948 s. 20–21. Hän huomauttaa, ettei törkeäkään laiminlyönti aina aiheuta vahinkoa, minkä vuoksi kaikki tuottamuksellisesti menetelleet eivät tule samalla tavalla kohdelluiksi, vaan vastuu edellyttää eräänlaisena »epäonnena» vahingon syntymistä. Ks. myös *Lange* s. 20: »In vielen Schadensfällen steckt mehr Unglück als Unrecht, und man kann zweifeln, ob Fügungen des Schicksals in diesen Fällen allein dem einen Teile angelastet werden sollen.»

koja saattaa sattua hyvinkin harvalle. Edelleen voidaan ajatella, että jokainen – tai ainakin huomattavan moni – tällaisen ammattiryhmän jäsen tekee joskus havainto- ja arviointivirheitä, jotka vahingon satuttua arvioitaisiin tuottamuksellisiksi. Näin vahinkojen osuminen tiettyjen työntekijöiden kohdalle voi olla varsin sattumanvaraista.[18] Jos vahinkoriski olisi esimerkiksi 1/1.000 tai 1/10.000 työvuotta kohti, voitaisiin sattumanvaraisen kohdistumisen vaikutuksia pitää yksilön näkökulmasta kohtuuttomina.[19]

Sattumanvaraisuus-argumentin filosofinen kehittely ja yhdistäminen vapaan tahdon problematiikkaan tarjoaa mahdollisuuden moraaliperusteisen syyksilukemisen riitauttamiseen. Amerikkalainen filosofi Thomas Nagel kehittää ajatuskulkua osoittamalla, miten laajalti onni tai sattuma (moral luck) – mitä nimeä halutaankin käyttää – vaikuttaa siihen, millaisiin tilanteisiin henkilö joutuu ja millaisia seurauksia hänen valinnoillaan on.

> Nagel toteaa yksilön näkökulmasta (vähintäänkin osittain) sattumanvaraisiksi seuraavat tekijät: 1) millainen henkilö on itse ominaisuuksiltaan, 2) millaisiin tilanteisiin hän joutuu, 3) miten aiemmat tapahtumat vaikuttavat häneen, ja 4) mitä seurauksia hänen teoistaan on.[20] Jos vastuu – moraalinen tai oikeudellinen – haluttaisiin perustaa yksinomaan arvosteltavan henkilön omiin valintoihin, merkitsisivät mainitut vaikutusmahdollisuuksien ulkopuoliset muuttujat vaikeaa teoreettista ongelmaa syyksiluettavuudelle.
>
> Oikeudellisen vastuun kannalta mainituilla ulkoisilla tekijöillä ei ole suurtakaan käytännöllistä merkitystä, koska vahingonkorvausvastuu on todetulla tavalla katsottu voitavan kytkeä muutenkin yksilökohtaisia erityispiirteitä sivuuttavaan objektiiviseen arvioperusteeseen. Lausuttu osoittaa kuitenkin, ettei sattumanvaraisuus-argumenttia voida käyttää radikaaleimmassa muodossaan, ellei koko oikeudellista syyksiluettavuutta haluta mullistaa.[21]

---

[18] Tämä pätee erityisesti, jos kaikkien työntekijöiden huolellisuus on jokseenkin samaa luokkaa. Ne työntekijät, jotka toimivat tavallista useammin huolimattomasti, aiheuttavat luonnollisesti vahinkoja keskimääräistä suuremmalla todennäköisyydellä.

[19] Ks. *Palmgren,* JFT 1950 s. 275, joka on esittänyt sattumanvaraisuus-näkökohdan käsitellessään vakuutuksen vaikutusta korvausvelvollisuuteen. Vahingonaiheuttajan näkökulmasta se, onko vahingonkärsijällä vahinkovakuutus, on luonnollisesti jokseenkin sattumanvaraista, jolloin hänen asemansa riippuu osaksi hänen vaikutusmahdollisuuksiensa ulottumattomissa olevista seikoista.

[20] Ks. *Nagel* s. 177.

[21] Ks. *Sadurski* s. 131: »if extreme determinism is correct and everything is predetermined irrespective of our will (either because we have no free will or our free will does not matter) then there is no ground for responsibility». Ks. myös *Aarnio,* Laki, teko ja tavoite s. 105.

Sovittelusäännökset osoittavat, että yhteiskunta hyväksyy tietyssä määrin ihmisten virheet ja erehdykset lieventämällä niiden sanktioita. Samalla yksilöiden vapautta laajennetaan siinä mielessä, että heidän tosiasiallista autonomiaansa uhkaavan raunioittavan korvausvastuun mahdollisuus kaventuu.[22] Toisaalta tärkeänä rajanvetokriteerinä toimii se moitittavuuden aste, joka vahingon aiheuttamiseen on liittynyt. Kun tahallinen vahingon aiheuttaminen, jonka yhteydessä sovittelumahdollisuuksia on erityisesti rajoitettu, merkitsee tietoista tuottamusta, voidaan tietoisen ja tiedottoman tuottamuksen erottelu nostaa jälleen esille. Tietoisesti aiheutettujen vahinkojen kohdalla korvausvastuun preventiiviset vaikutukset ovat periaatteessa tehokkaimmillaan, koska vahingon aiheuttaminen on pitänyt sisällään nimenomaisen valinnan ryhtyä vahinkoa (jollakin todennäköisyydellä) aikaansaavaan toimintaan. Näin vahinkojen välttämispäämääriä voidaan tavoitella tuottamusasteeseen sidotun sovittelumahdollisuuksien kaventamisen myötä.

Kvalifioidun tuottamuksen merkitystä voidaan lähestyä myös vahinkojen jakamisen näkökulmasta. Vahinko – jota ei voida vakuutuksen tms. korvausjärjestelmän avulla kohdentaa ulkopuoliselle – merkitsee tappiota, joka on jaettava korvausvelvollisen ja vahingonkärsijän suhteessa. Täyden korvauksen periaatteen vallitessa tappion jakautuminen määräytyy pelkästään tuottamuksen (tai muun vastuuperusteen) olemassaolon mukaan. Sovittelusäännökset ilmentävät kompromissihakuisempaa asennetta, jossa vahinkoa tasataan osapuolten välillä tiettyyn kriteeristöön perustuvan kohtuusarvioinnin mukaan. Tämä merkitsee korvausvelvolliselle etua perinteiseen täyden korvauksen periaatteeseen nähden. Moraalinen oikeus tällaiseen hyvitykseen käy kyseenalaiseksi, jos vahingonaiheuttajan toiminta on ollut huomattavan moitittavaa. Kvalifioidun tuottamuksen voidaan sanoa merkitsevän itsensä disponoimista sovittelusäännösten mukanaan tuoman edun ulkopuolelle. Vastuun jakamista puoltavat solidaarisuustavoitteet heikkenevät, jos vahinko on tietoisen riskinoton seuraus. Tällöin ei ole enää kysymys väistämättömistä virhemahdollisuuksista, joiden vaikutuksia vastaan korvausvelvollisillakin on hyväksyttävä tarve saada suojaa, vaan taustalla on nimenomaan »vahinkohakuinen» toiminta.[23] Sen seurauksena syntyneessä korvaustilanteessa ei näin enää uhrata vahingonkärsijän etuja vahingonaiheuttajan rasituksen lieventämiseksi.

---

[22] Ks. *Bell* s. 179–180 yksilönvapauden hyvinvointivaltiollisista ulottuvuuksista.

[23] Ks. *Rakowski* s. 245 tahallisista vahingoista: »Somebody who deliberately trammels another's most valued entitlements manifests disrespect for his moral autonomy and betrays the terms of a fair scheme of cooperation.»

Toisena tuottamusasteen korostumisen vaikutuksena voidaan ottaa esille edellä viitattu kysymys, johtaako sovittelunormisto siihen, että vahingonkorvauksen määrä on sidottu korvausvelvollisen syyllisyyteen. Tätä yhteyttä heikentävät prosessuaalisena piirteenä sovittelun edellytyksenä oleva kohtuuttomuusväitteen vaatimus ja materiaalisen normiston osalta se, että sovitteluharkinnassa otetaan huomioon monia muitakin tekijöitä kuin tuottamusaste. Sovittelukriteeristössä ensisijainen sovitteluedellytys on täyden korvauksen aiheuttama liiallinen taloudellinen rasitus. Ellei täysi korvaus ole kohtuuton korvausvelvollisen maksukykyyn nähden, ei tuottamusaste vaikuta lainkaan korvausasian lopputulokseen. Sen sijaan niissä tapauksissa, joissa korvausvelvollisen taloudelliset olot viittaavat sovittelun tarpeeseen, tuottamusaste nousee varsin keskeiseen asemaan harkinnassa. Erityisesti korvausvelvollisen tuottamuksen lievyys antaa vahvan viitteen lopputuloksesta, vaikka muuta asiaan mahdollisesti vaikuttavaa seikastoa ei olisi vielä tutkittukaan: Jos yksityishenkilö on aiheuttanut taloudellisiin oloihinsa nähden suuren vahingon lievällä huolimattomuudella, on varsin todennäköistä, ettei täyttä korvausta tuomita.[24] Kvalifioidun tuottamuksen kohdalla suuntaa osoittava vaikutus on heikompi, sillä esimerkiksi törkeällä huolimattomuudella aiheutettua vahinkoa koskevaa vastuuta saatetaan kohtalaisen useinkin sovitella, jos tosiseikasto on muilta osin sovittelua puoltava.

Tuottamusasteen vaikutus korvausvelvollisuuteen on epäsuora siinä mielessä, että sen merkitys tulee esille periaatteellisesta pääsäännöstä poikkeavan korvauksen alentamisen yhteydessä. Kysymys on korvausvelvolliselle myönnettävän oikeussuojan eväämisestä hänen kvalifioidun tuottamuksensa takia tai erityisen painoarvon antamisesta tälle suojantarpeelle lievän tuottamuksen seurauksena. Järjestelmä voidaan nähdä hyvinvointivaltion tarjoaman sosiaalisen suojan kannalta osoituksena siitä, että vaikka heikomman suoja kohdistuu nimenomaan yksilöiden puutteiden ja virhearviointien seurausten lieventämiseen, ei yhteiskunnassa kuitenkaan hyväksytä mitä tahansa menettelyä. Vertailu velkajärjestelyn esteisiin osoittaa tausta-arvojen koherenssia. Vaikka esimerkiksi kevytmielistä velkaantumista ja tahallista vahingon aiheuttamista on vaikea sijoittaa millekään yhteismitalliselle yhteiskunnallisen moitteen asteikolle, ilmentävät molemmat periaatetta, jonka mukaan lainsäädännnön tarjoama erityissuoja lakkaa, kun käyttäytyminen on riittävän hylättävää.[25]

---

[24] Lähinnä vahingonkärsijän korvaustarve voisi tällöin johtaa toiseen tulokseen. Ks. 2.2.1.B.

[25] Ks. *Hoppu* s. 127–128, jonka ennen VahL:n säätämistä esittämät näkökohdat ovat

Asia voidaan nähdä myös voimavarojen kohdentamiskysymyksenä: erityinen oikeussuoja suunnataan niihin tilanteisiin, joissa suojan kohde on menetellyt joko kokonaan moitteettomasti tai korkeintaan jossain määrin huolimattomasti. Kahden yksityisen osapuolen suhteessa toteutuva sosiaalinen suoja (vahingonkorvauksen sovittelu, velkamäärän alentaminen tms.) merkitsee, että toiselle koituva etu on samalla vastapuolelta pois. Tämä voi merkitä esimerkiksi sitä, että yritysten rasituksiksi jäävät heikomman suojan käänteisvaikutukset siirtyvät perittäviin hintoihin. Yhteiskunnassa on tuskin laajaa halukkuutta tällaiseen kustannustason nousuun, jos hyöty kohdistuu normaaleista huolellisuusvelvoitteista tietoisesti poikenneille.

6.3. Vahingonkorvausoikeuden jako kahteen päämuotoon

Tutkimuksen alkupuolella käsiteltiin yhtenäisen vahingonkorvausteorian mahdollisuutta, ja todettiin erilaisten arvojen ja tavoitteiden korostuvan eri korvaustilanteissa. Kiinteän, yksittäisen teorian esittäminen on tämän vuoksi mahdotonta. Sovitteluinstituutin ja vahingonkorvausoikeuden kehityksen tarkastelu avaa lisänäkökulman oikeudenalan jäsentämiseen: Tärkeä peruserottelu nykyisessä vahingonkorvausoikeudessa on yksityishenkilöiden ja elinkeinonharjoittajien korvausvastuun erottaminen.

Vastuumuotojen ero ei ole suoraan luettavissa VahL:sta oikeudenalan yleislakina. Osapuolten muodollisten statusten erottelu on sopimusoikeudellisessa lainsäädännössä selkeämpää. Esimerkiksi irtaimen kaupassa on omat lakinsa kuluttajakaupasta (KSL 5 luku) ja muista – kahden elinkeinonharjoittajan tms. oikeushenkilön tai kahden yksityishenkilön välisistä – suhteista (KL). Myös huoneenvuokralakien jako LiikHVL:ään ja AsHVL:ään ilmentää osapuolten formaalin aseman huomioon ottamista sääntelyssä.

Yksityishenkilöiden ja elinkeinonharjoittajien vastuun ero tulee kuitenkin esille VahL:n soveltamisessa. Tuottamusarvioinnin perustana oleva huolellisuusvaatimus riippuu vahingonaiheuttajan toimintaroolista. Elinkeinonharjoittajalta, ja etenkin erityisalan ammattilaiselta, vaaditaan enemmän kuin vailla asiantuntemusta olevalta yksityishenkilöltä.[26] Useat edellä käsitellyt sovitteluperusteet (kuten korvausvelvollisen taloudellinen asema, vakuutusti-

edelleen päteviä. Hänen mukaansa: »Oikeusjärjestyksemme mukaan ei nimittäin tahallisesti tai törkeän huolimattomasti menetellyt henkilö saa yleensä hyväkseen minkäänlaisia helpotuksia korvausvelvollisuudesta.»

[26] Ns. professionsansvar-ilmiöstä ks. *Nørgaard – Vagner* s. 64–66.

lanne, toiminnan laatu ja tapahtumaympäristö) johtavat siihen, että yksityishenkilön korvausvastuun sovittelu tulee elinkeinonharjoittajan vastuuta helpommin kysymykseen.[27]

Eroa ilmentää myös vahingonkorvausoikeudellisen erityislainsäädännön yleispiirteenä oleva ankaran vastuun alan (ja vakuutusjärjestelmien) laajentuminen elinkeinotoiminnan alueella (tuotevastuu, potilasvahingot, ympäristövahingot). Myös oikeuskäytännön kautta tapahtunut kehitys vahvistaa vastuumuotojen erottuvuutta. Useissa tapauksissa pohdinnan kohteena on ollut elinkeinonharjoittajan vastuun tuottamusperusteisuus tai objektiivisuus.[28] Silloinkin kun vastuuta on lopulta pidetty tuottamusvastuuna, on jo tuottamusperusteen kyseenalaistaminen merkinnyt näkemystä normaalia ankarammasta harjoitettuun toimintaan liittyvästä vastuusta. Työntekijän työnantajan sopimuskumppaniin kohdistuvaa vastuuta kaventava – ilmeisesti vastuun kokonaan poissulkeva – prejudikatuuri ilmentää puolestaan halua supistaa yksityishenkilöiden korvausvastuun merkitystä.[29]

Yksityishenkilön ja elinkeinonharjoittajan vahingonkorvausoikeudellisessa asemassa voidaan kaikkiaan havaita useita eroja: Yksityishenkilön vastuu on tuottamusperusteista, työntekijän osalta VahL 4:1.1:n mukaisesti lievää suurempaa tuottamusta edellyttävää. Vastuun sovittelu korvausvelvollisen maksukyvyn huomioonottavaksi tulee varsin usein kysymykseen, ellei vahingon aiheuttaminen ole ollut kvalifioidun tuottamuksellista. Lapsen, mieleltään häiriintyneen ja työntekijän kohdalla pääsääntönä ei edes ole täysi vaan kohtuullinen korvaus. Kaikkiaan yksityishenkilön korvausvastuun reparatiivinen ja yhteiskunnallinen merkitys on vähäinen. VahL:n kanavointisäännökset ja eräät vakuutusten asemaa koskevat periaatteet ilmentävät pyrkimystä sen roolin voimakkaaseen kaventamiseen.[30]

Elinkeinonharjoittajien kohdalla asetelma on toisenlainen. Vahingonkorvausoikeudellisen lainsäädännön näkökulmasta tuottamusvastuu on tällöinkin pääsääntö, mutta oikeuskäytännön kehitys huomioon ottaen tuottamusvastuun lähtökohtaisuudesta voidaan puhua enää varauksin.[31] Tuottamusvastuun ja ankaran vastuun välinen raja ei ole täysin selvä – sekä oikeuskäytäntöä että tulevaa lainsäädäntöä on vaikea tarkasti ennakoida vastuumuo-

---

[27] Ks. 2.1.1.D.–2.1.1.F., 2.5.3.B. ja 2.6.

[28] Ks. 5.3.2.2.B–5.3.2.2.C.

[29] Ks. 5.3.3.B.

[30] Ks. 5.2.2. ja 5.3.4.D.

[31] Ks. *Wilhelmsson,* Oikeus 1986 s. 118 tekosyyllisyysvastuun, toimintasyyllisyysvastuun ja toimintavastuun erottelusta.

don suhteen. Ankaran vastuun alan laajentamista on toistuvasti perusteltu juuri korvausvelvollisen harjoittamalla elinkeinotoiminnalla.[32]

Sekä tuottamusvastuun että ankaran vastuun alueella elinkeinonharjoittajan vastuuta laajentaa kapea sovittelumahdollisuus, joka tulee esille erityisesti, jos vahingonkärsijänä on yksityishenkilö tms. vahingonaiheuttajaan nähden heikko subjekti. Elinkeinonharjoittajalta edellytetään lähtökohtaisesti toiminnan harjoittamiseen riittävää vastuun kantokykyä ja toimivaa riskinhallintaa, joka voi toteutua myös vastuuvakuutuksen avulla. Vastuun sovittelu merkitsisi yritystoimintaan sijoitettujen pääomien suojaamista, mikä ei yleensä ole hyväksyttävä syy korvausvelvollisen suojantarpeen priorisoimiseksi vahingonkärsijän intresseihin nähden.

Jos kysymys on osakeyhtiömuotoisesta yrityksestä, ei yksityishenkilön ylivelkaantumisen kaltaista sosiaalista ongelmaa synny, vaikka vastuu ylittäisikin korvausvelvollisen maksukyvyn. Tällöin markkinamekanismi karsii pois riskienhallinnassaan epäonnistuneen yrityksen, mihin yhteiskunnalla ei useinkaan ole tarvetta puuttua.[33] Yrityksen toiminnalla ei yleensä ole positiivisia kokonaisvaikutuksia, ellei yhtiö kykene suoriutumaan aiheuttamiaan vahinkoja koskevista vastuista.[34]

6.4. Korrektiivista vai distributiivista oikeutta?

Vahingonkorvausoikeuden – tai korvausoikeuden – muutoksen tarkastelu voidaan vielä lopuksi yhdistää yhteen selittävään lisänäkökulmaan. Tämä on

---

[32] Ks. 5.3.2.2.B–5.3.2.2.C.

[33] Ks. *Booth,* Nw. U. L. Rev. 1994 s. 141, joka käsittelee erityisen – tuotevastuun ja isännänvastuun käsittävän – yritysvastuun (enterprise liability) oikeuspoliittisia perusteluja. Hän ei pidä sosiaalisia tavoitteita tai yritysten kantokykyä ratkaisevana perusteena vastuumuodon erityispiirteille, vaan taustalla on hänen mielestään näkemys, jonka mukaan yrityksen on vastattava kaikista sen toimintaan liittyvistä kustannuksista, jotta se ei voi myydä tuotteitaan liian edullisesti ja saada perusteetonta kilpailuetua. Ks. myös *Posner,* J. Leg. Stud. 1973 s. 32–33 siitä, miten vahingonkorvausnormisto voi eliminoida kokonaisvaikutuksiltaan epäedullisen toiminnan. Ks. myös edellä 2.10.2.A.

[34] Ks. *Hansmann – Kraakman,* Yale LJ 1991 s. 1888 »net social value» -käsitteestä yhtiön riskinoton yhteydessä. Periaatteessa on tietysti mahdollista, että korvausvastuun vuoksi ylivelkaantuneen yrityksen työllistävä tms. kansantaloudellisesti edullinen vaikutus on niin suuri, että se ylittää yrityksen aiheuttamien kompensoimatta jäävien vahinkojen määrän. Yrityksen konkurssi kuitenkin avaa yleensä mahdollisuuksia muille saman alan yrityksille, jolloin positiiviset vaikutukset saattavat toteutua kilpailijoiden lisääntyvän toimintavolyymin kautta.

historiallisesti aina Aristotelekseen palautuva korrektiivisen (oikaisevan) ja distributiivisen (jakavan) oikeuden erottelu.[35] Käsitteet ovat oikeusmuotojen deskriptiivisiä kuvauksia, eivätkä ne näin sisällä normatiivisia vaikutuksia.[36] Niillä voidaan kuitenkin tuoda esille tärkeä sääntelyideologinen ero.[37]

Korrektiivisella oikeudella tarkoitetaan erottelun mukaan sääntelyä, jolla pyritään järkkyneen tasapainotilan (tilan, jonka pysymiseen jollakin on oikeudellista suojaa nauttiva intressi) korjaamiseen.[38] Tällainen sääntelymuoto ei ota kantaa sen enempää vallinneeseen hyödykkeiden jakautumiseen kuin osapuolten erityisominaisuuksiinkaan.[39] Näin sillä on varallisuudenjakoa ylläpitäviä piirteitä.[40] Vahingonkorvausoikeudessa klassiset tuottamusperusteen ja täyden korvauksen toisiinsa kytkeneet opit ilmentävät selkeästi korrektiivista oikeusnäkemystä.

Korrektiivinen oikeus suuntautuu oikeudenloukkauksen korjaamiseen. Tätä tarkoitusta varten tarvitaan jokin selkeä kriteeri (esimerkiksi rikostunnusmerkistön täyttyminen tai vahingonkorvausoikeudellinen tuottamus), joka oikeuttaa tasapainotilan ennallistavan varallisuudensiirron.[41] Ajatteluun on

---

[35] Seuraavassa käytetään vierasperäisiä ilmaisuja »korrektiivinen» ja »distributiivinen». Suomenkieliset vastineet eivät ole vakiintuneita, ja erottelua koskeva oikeudellinen keskustelu on käyty pääosin englannin kielellä. Näin vierasperäisten vastineiden käyttö on perusteltavissa, vaikka yleisesti onkin aihetta välttää vieraskielisten termien »suomalaistamista» ja siirtämistä osaksi suomenkielistä tekstiä. Jaotteluun voidaan vielä lisätä lähinnä sopimusoikeudellisesti relevantti vaihdannallisen (commutative) oikeuden käsite. Ks. *Sadurski* s. 25–28. Ks. *Esser* s. 72–73 vaihdannallisen oikeudenmukaisuuden rajoituksista vahingonkorvausoikeudessa.

[36] Ks. *Weinrib,* Law and Philosophy 1983 s. 39 siitä, miten korrektiivinen oikeus on Aristoteleelle »a form of justice» eikä normatiivinen oikeusperiaate.

[37] Ks. *Weinrib,* Ratio Juris 1989 s. 217, jossa oikeusmuotojen eroa selitetään justifikaatiorakenteen eroilla.

[38] Ks. *Aristoteles,* kohdat 1131b25–27, 1132a7–8: »Jäljelle jää oikeudenmukainen oikaisevassa mielessä, ja se koskee ihmisten välistä vapaaehtoista tai tahdonvaltaista käyttäytymistä. – – – Niinpä tuomari koettaa palauttaa tasapainon, sillä kyseessä oleva epäoikeudenmukainen teko on tasapuolisuuden loukkaus.»

[39] Ks. *Weinrib,* Ratio Juris 1989 s. 215: »corrective justice looks to the transaction in which one party has impinged upon another and focuses upon the impingement alone and not on the attributes of the impinging parties.» Ks. *Ewald* s. 66, joka huomauttaa klassisen liberaalin oikeusnäkemyksen painottaneen periaatetta, jonka mukaan »one should not (by regulation) contradict the natural play of distributions effected by the economy.» Ks. *Kronman,* Yale LJ 1980 s. 476 liberaalin sopimusoikeuden taaksepäinkatsovasta luonteesta.

[40] Ks. *Coleman,* Law and Philosophy 1983 s. 6–7.

[41] *Coleman,* Law and Philosophy 1983 s. 9–14 liittää korrektiivisen ennallistamisen

vaikea yhdistää pitkälle vieviä instrumentaalisia tavoitteita,[42] vaan oikeusmuoto pyrkii tältä osin lähinnä tekemään oikeutta loukatulle osapuolelle, ja toteuttamaan vastuujakoa kahden osapuolen välillä varallisuudensiirron legitimoivan perusteen ilmaannuttua.[43]

Vahingonkorvausoikeuden tärkeitä kehityspiirteitä ovat aiemman tarkastelun mukaisesti vakuutussuojan edistämispyrkimys sekä vahinkoriskien kohdistaminen edunsaajalle tai sille, jolla on käytössään tehokkaita keinoja vahinkojen ehkäisemiseksi. Korvaussuojan ja korvausvastuun henkilösidonnaisuus on myös noussut esille. Korvaussuojan osalta tämä vaikutus syntyy lähinnä ryhmäkuuluvuuden kautta. Esimerkiksi tuotevahinkojen ja potilasvahinkojen korvaamista on tehostettu, jolloin ne henkilöryhmät (käytännössä jokseenkin kaikki yksityishenkilöt potentiaalisina vahingonkärsijöinä), joihin kyseiset riskit kohdistuvat, pääsevät nauttimaan aiempaa paremmasta korvaussuojasta. Korvausvastuun henkilösidonnaisuus on ennen kaikkea sovittelusäännösten avulla toteutettu vielä yksilökohtaisemmin: korvausvelvollisen – ei hänen edustamansa henkilöryhmän – maksukyky on keskeinen sovitteluperuste.

Mainitut kehityspiirteet mutkistavat oikeudellista sääntelyä korrektiivisen oikeuden ideaalista. Ratkaisutoiminnassa joudutaan tekemään sekä tavoitteellisia että sosiaaliperusteisia punnintoja. Vahingonvastuun jakaminen tapahtuu tällöin olennaisesti monipuolisemman tosiseikaston perusteella kuin yksinkertaiseen tuottamusperusteeseen tms. vastuun laukaisevaan seikkaan tukeutuvan korrektiivisen oikeusnäkemyksen mukaan.[44]

---

edellytysten joukkoon suoritusvelvolliselle koituneen edun, joka hänen näkemyksessään heikentää vahingonkorvausoikeuden korrektiivista luonnetta.

[42] Ks. *Englard* s. 12–13, joka tiivistää Weinribin ja Posnerin näkemyksiä korrektiivisen ja instrumentaalisen oikeuskäsityksen yhdistämisen mahdollisuudesta. Posner ei näe yhteensovittamisessa ongelmaa, koska korrektiivinenkin oikeusmuoto palvelee hänellä varallisuuden maksimointitavoitetta.

[43] Ks. *Weinrib,* Law and Philosophy 1983 s. 41 siitä, miten korrektiivinen oikeus partikularisoi oikeuskysymykset kahden asianosaisen suhdetta koskeviksi utilitaristiset yleispäämäärät sivuuttaen.

[44] Ks. *Fletcher,* Harv. L. Rev. 1972 s. 547 av. 40, joka toteaa vakuutusmahdollisuuden käyttämisestä korvausvelvollisuutta puoltavana argumenttina: »Using the tort system to redistribute negative wealth (accident losses) violates the premise of corrective justice, namely that liability should turn on what the defendant has done, rather than on who he is.» Kysymyksenasettelun muuttumisesta ks. *Ewald* s. 65: »In connection with liability, the point is no longer so much to compare the conduct of an individual with an abstract model of impeccable conduct (the good husband and father), as to determine, given that one or the other culprit or victim, must bear the burden of damage, albeit re-

Modernia vahingonkorvausoikeutta voidaankin kuvata monilta osin paremmin, kun selitysperusteeksi otetaan distributiivinen oikeusnäkemys.[45] Korrektiivisen ja distributiivisen oikeuden ero muistuttaa rakenteellisesti syyllisyysperusteisen ja instrumentaalisen vahingonkorvausteorian eroa. Korrektiivisessa oikeudessa harkinta suuntautuu tapahtuneen arvottamiseen ja siihen kytkeytyvien oikeusvaikutusten selvittämiseen.[46] Distributiivisessa oikeudessa huomio kohdistuu etujen ja rasitusten jakamiseen.[47] Kumpaakaan oikeusmuotoa on niitä koskevan keskustelun runsauden ja hienojakoisuuden vuoksi vaikea palauttaa riidattomaan määritelmään. Distributiivisen oikeusnäkemyksen peruspiirteet tulevat kuitenkin esille esimerkiksi Rawlsin toteamuksessa intressiristiriitoja ratkaisevien periaatteiden tehtävistä: »they provide a way of assigning rights and duties in the basic institutions of society and they define the appropriate distribution of the benefits and burdens of social co-operation.»[48]

Oikeuksien ja velvollisuuksien määrittämisessä tärkeä kysymys on, mitä mittapuuta distribuutiossa käytetään. Distributiivisen oikeuden erotettavuus korrektiiviseen nähden edellyttää vahingonkorvausoikeuteen sovellettuna, että jakoperuste on avoin useammille arvostuksille kuin pelkän muuttumattoman vastuuperusteen tunnistamiselle.[49] Arvioitaessa oikeudellisen sääntelyn etuuksia ja rasituksia jakavaa vaikutusta tarvitaan vertailukohdaksi jokin alkuasetelma. Oikeuden yhteiskunnallisen roolin perinpohjainen tarkastelu voisi tapahtua jollakin tavoin määriteltyä hyödykkeiden alkuperäistä jakautumista silmällä pitäen, jolloin kysyttäisiin, miten vahingonkorvausnormit ovat ajan myötä muokanneet tätä jakoa. Vahingonkorvauksen merkitys hyödykkeitä välittömästi uudelleen jakavana keinona on kuitenkin melko vähäinen sopi-

---

sulting from two activities of equal usefulness, why one rather than the other ought *fairly* to bear that burden.»

[45] Ks. *Esser* s. 69–74 vaarantamisvastuun kannalta.

[46] Ks. kuitenkin *Alexander,* Law and Philosophy 1987 s. 4–5 korrektiiviseen oikeuteen ja syyllisyysperusteiseen retribuutioon liittyvistä eroista.

[47] Ks. *Kronman,* Yale LJ 1980 s. 472. Ks. *Englard* s. 15–16 siitä, miten distributiivisesti asennoitunut vahingonkorvausoikeus ei kuitenkaan ole välttämättömässä ristiriidassa moraalisen vastuun kanssa.

[48] Ks. *Rawls* s. 4.

[49] Ks. *Weinrib,* Law and Philosophy 1983 s. 39 painottaa oikeusmuotojen erona sitä, että distribuutio tapahtuu joitakin »meriittejä» silmällä pitäen. *Aristoteles,* kohta 1131b25–27 puhuu ansionmukaisuusperiaatteesta. Ongelmana on hänen mielestään ansioiden sisältöä koskevan yksimielisyyden saavuttaminen. Ks. *Englard* s. 11–12: »Virtue, talent, social status, substantive social equality, are possible candidates as standards of distribution.»

musperusteiseen vaihdantaan verrattuna. Havainnollisempi lähtökohta distribuution kuvaamiseen onkin vahingonkorvausoikeuden sisäinen. Alkutilanteeksi voidaan valita klassinen sääntelymalli, jossa vastuuperusteena on tuottamus ja vastuun määränä täysi korvaus. Tätä korrektiivisen oikeuden mukaista lähtökohtaa muuttavat kehityspiirteet ilmentävät distributiivisten elementtien vahvistumista.

Distributiivisten piirteiden korostuminen ei kuitenkaan merkitse, että korrektiivisuus olisi kokonaan kadonnut vahingonkorvausoikeudesta.[50] Yksityishenkilön vahingonkorvausvastuussa voidaan yhä nähdä korrektiivisen oikeuden perusmuoto silloin, kun vastuu ei muodostu sovittelua edellyttävällä tavalla kohtuuttomaksi. Vakuutuskysymykset eivät konkretisoidu vähäisten vahinkojen kohdalla, mitkään kanavointijärjestelmät eivät koske vastuumuotoa, ja tuottamus toimii korjaavan oikeusseuraamuksen edellytyksenä.

Vahingonkorvausoikeudessa ilmenee myös oikeusmuotojen sekoittumista. Vastuuperusteen korostaminen muistuttaa korrektiivisen oikeuden peruslähtökohdista: oikaisu on mahdollinen vain, jos sille löydetään oikeusperuste. Ankara vastuukaan ei tältä osin välty korrektiivisilta piirteitä, koska tuottamuksesta riippumattoman vastuun olemassaolo on sellaisenaan liitetty erityisvaatimuksiin (toiminnan vaarallisuus tai sen liittyminen elinkeinotoimintaan eräin lisäedellytyksin).[51] Toisaalta monissa vahingonkorvausoikeudellisissa kysymyksissä, kuten tuottamusarvioinnissa, tuottamuksen ja ankaran vastuun rajan määrittämisessä sekä myötävaikutus- ja kohtuusperusteisessa sovittelussa, otetaan huomioon riskinjaon sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset. Näin korrektiivinen oikeus – distributiivinen oikeus -dikotomia osoittaa monen muun oikeudellisen käsiteparin ohella vain ideaalityyppejä, joiden puhtaita muotoja ei käytännössä useinkaan esiinny.[52]

Oikeusmuotoja voidaan hyödyntää kokoavassa vahingonkorvausoikeuden tarkastelussa palaamalla tutkimuksen alkupuolella (1.3.2.B.) lueteltuihin vahingonkorvausteorian arvo- ja tavoiteperusteisiin. Nyt niitä voidaan täsmentää edeltävän tutkimuksen ja esiin tuotujen yksityishenkilöiden ja elinkeinonharjoittajien korvausvastuun erojen pohjalta.

Kun sekä *vahingonkärsijä että vahingonaiheuttaja ovat yksityishenkilöitä*, ollaan lähellä traditionalistista vahingonkorvauskäsitystä. Vastuuperusteena

---

[50] Ks. *Coleman,* Law and Philosophy 1983 s. 6–7.

[51] Ks. *Weinrib,* Law and Philosophy 1983 s. 40.

[52] Ks. *Douzinas – Warrington – McVeigh* s. 29 siitä, miten moderni (valistuksen jälkeinen) yhteiskunta-ajattelu on käsitteellisten dikotomioiden hallitsema. Tällaiset ääripäitä esittävät ajatteluvälineet ovatkin usein tarpeellisia, vaikka todellisuuden kuvauksissa jouduttaisiinkin määrittämään näiden perusmuotojen väliin sijoittuvia ilmiöitä.

on vähäisiä (YmpVahL:n kaltaisia) poikkeuksia lukuun ottamatta VahL 2:1.1:n tuottamusvaatimus. Vahingonkorvaussäännöstöllä ei tällöin juuri pyritä jakamaan rasituksia esimerkiksi vakuuttamisvelvollisuuden tai ankaroitetun vastuuperusteen kautta. Tulkintatilanteisiin soveltuvat tavoiteargumentit ovat varsin vähäisiä. Lähinnä preventionäkökohdat voivat tulla esille. Etenkin sovittelusäännösten yhteydessä niitä ilmentää täyden korvauksen periaatteen vahvistuminen sen mukaan, mitä kvalifioidummasta tuottamuksesta on kysymys. Kaikkiaan yksityishenkilöiden välinen korvausvastuu määräytyy varsin tyypillisen korrektiivisen oikeusnäkemyksen mukaisesti. Vahinkojen ohjaamisella vakuutuksista korvattaviksi on kuitenkin tiettyä painoarvoa tulkintatilanteissa.

Oikeudelliset punninnat ovat jonkin verran monimuotoisempia, jos *sekä vahingonkärsijä että vahingonaiheuttaja ovat yrityksiä.*[53] Yritysten keskinäisiä vastuutilanteita silmällä pitäen lainsäädännössä ei ole tapahtunut erityistä ankaran vastuun ekspansiota. Mitenkään harvinaista ei kuitenkaan ole, että oikeussuhteen arviointiin löytyy tuottamuksesta riippumatonta vastuuta puoltava normi. Tuottamusvastuun hylkäämistä on oikeuskäytännössä monesti puollettu vahingon liittymisellä elinkeinotoimintaan. Kun vahingonkärsijä on tavallisesti ollut yksityishenkilö, ei oikeuskäytännön perusteella voida tehdä varmoja päätelmiä siitä, ulottuuko argumenttien merkitys myös kahden elinkeinonharjoittajan suhteeseen. Oppi elinkeinotoiminnan rasittamisesta sen harjoittamiseen liittyvillä vahinkokustannuksilla puoltaa myöntävää vastausta. Vastakkaista tulosta voitaisiin tukea lähinnä väittämällä tuomioistuinratkaisujen linjauksia vahingonkärsijäpainotteiseksi sosiaalisen suojan laajentamiseksi.

Modernit vastuunjakoargumentit tulevat joka tapauksessa elinkeinonharjoittajien keskinäisissä vastuusuhteissa selvemmin esille kuin yksityishenkilöiden välisessä vastuussa. Yksityishenkilön tuottamusvastuuta helpommin kysymykseen tulevaa (joko kiristetyn tuottamusarvioinnin tai objektiivisen vastuuperusteen mukaista) ja määrältään laajempaa (vahvemmin täyden korvauksen periaatteeseen kytkeytyvää) vastuuta voidaan perustella useilla nä-

[53] Ks. edellä jakso 5.3.4.D. av. 231 ja jakso 6.1. av. 7 yksityishenkilö – yritys -erottelun rajoituksista. Tekstissä sivuutetaan myös esimerkiksi julkisyhteisöjen ja varsinaista elinkeinotoimintaa harjoittamattomien oikeushenkilöiden korvausvastuu. Tarkoituksena on kuvata vahingonkorvausoikeuden muutos selvästi toisistaan erottuvien asianosaistyyppien välisiä oikeussuhteita käsittelemällä. Tämän vuoksi eräitä yksityishenkilö – yritys -jaotteluun soveltumattomia tilanteita jätetään huomiotta. Esille tulevat argumentit ovat kuitenkin helpohkosti sovitettavissa oikeudelliselta muodoltaan ja taloudelliselta asemaltaan muunkinlaisiin osapuoliin.

kökohdilla. Näitä ovat mainitut toiminnan sosiaalisten kustannusten sälyttäminen hyödyn saavalle elinkeinonharjoittajalle, vahinkojen pulverisointi ja vakuutussuojan ylläpitäminen.

Korvaustilanteissa tulevat yksityishenkilöiden välisiä suhteita selvemmin esille distributiiviset päämäärät. Tällöin ei kuitenkaan ole kysymys varsinaisesta sosiaalihenkisestä distribuutiosta, vaan lähinnä taloudellisen rationaliteetin mukaisesta vastuunjaosta vakuutussuojaa ja muita vahinkojen välttämistä edistäviä toimia suosivalla tavalla. Tuottamusperusteen välttämättä näkyvä asema tuo oikeussuhteisiin myös korrektiivisia piirteitä, mutta myös tavoitteellisten vastuunjakonäkökohtien korostuminen on ilmeistä.

Tilanteet, joissa *vahingonkärsijänä on yksityishenkilö ja vahingonaiheuttajana yritys*, ilmentävät jo selkeää distributiivista oikeusnäkemystä ja sen sosiaaliperusteista muotoa. Osapuolia ei enää kohdella lähtökohtaisesti tasavertaisina, vaan useiden lainsäädännön ja oikeuskäytännön ilmentämien arvostusten mukaisesti yritykselle asetetaan selvästi suurempi vastuu sekä toimenpiteistä vahingon välttämiseksi että reparaation rahoittamisesta.[54] Tuottamusvastuun ja ankaran vastuun raja ei vastuutilanteissa ole täysin selkeä, koska oikeuskäytännössä on ilmennyt pyrkimystä tuottamusedellytyksestä luopumiseen. Selkeää rajanvetoperustetta ulkopuolisen on kuitenkin vaikea tunnistaa. Sama koskee eräin osin myös uudehkoa lainsäädäntöä, vaikka ainakin merkittävien henkilövahinkoriskien kohdalla voidaan havaita varsin vahvaa suuntautumista kohti ankaraa vastuuta.

Tutkimuksen alussa esitellyistä vahingonkorvausteorian ainesosista useimmat – tarpeellisen korvaussuojan luominen, elinkeinotoiminnan rasittaminen sen aiheuttamilla vahingoilla, vahinkojen kohdistaminen kantokykyisille tahoille, vahinkojen pulverisointi, vakuutussuojan ja vakuuttamismahdollisuuksien huomioon ottaminen – vaikuttavat elinkeinonharjoittajan vastuuta lisäävästi. Yksityishenkilölle sallitaan eräiltä osin varsin passiivinenkin rooli, esimerkiksi häneltä puuttuva vahinkovakuutus ei kovinkaan helposti puolla korvauksen sovittelua. Myöskään vahingonkärsijään kohdistuva tuottamusarviointi ei liene myötävaikutustilanteissa erityisen vaativaa.

Vastuusuhde on kuvatulla tavalla avoin distributiivisia päämääriä toteuttavalle argumentaatiolle.[55] Osapuolten tasavertaisuusedellytyksestä on pitkälti

---

[54] *Nygaardin,* Aktløysevurderinga s. 79–80 ilmaisua käyttäen yritykseen kohdistuvat rooliodotukset (rolleforventninga) ovat tällöin selvästi vaativammat kuin yksityishenkilöä koskevat.

[55] Ks. *Alexander,* Law and Philosophy 1987 s. 14 enterprise liability -vastuusta Sindell v. Abbott Laboratories (1980) -tapaukseen viitaten: »Corrective justice as an inde-

luovuttu yritystoiminnan harjoittajaa rasittavalla tavalla. Korrektiivisia piirteitä ei kuitenkaan ole kokonaan hylätty, vaan vastuu edellyttää yhä oikeusperusteen (tuottamus tai ankaran vastuun perustava normi) olemassaoloa. Korvaussuojan kattavuus on näin selvästi rajatumpi kuin sosiaaliturvan alaan luettavissa hyvitysmuodoissa.

Neljäs vastuusuhde, jossa *vahingonkärsijänä on yritys ja korvausvelvollisena yksityishenkilö*, on tässä tutkimuksessa tullut selvimmin esille. Korvausvastuun merkitys vahinkojen kattamiskeinona on pieni. Työntekijöiden aiheuttamien vahinkojen osalta korvausvastuun rajoitukset ilmenevät jo vastuuperustetasolla. Muutoin vähintäänkin sovittelusäännökset ovat tehokkaita korvausvastuun rajoittajia. Vahingonkärsijän oma vastuu vahingoilta suojautumisessa tulee tulkintatilanteessa näkyvästi esille. Kun vahingonkärsijän taloudellinen asema ei tällöin juuri toimi sovittelun vasta-argumenttina, päästään varsin usein mitoittamaan korvaus vahingonkärsijän maksukyvystä lähtien. Koska yksityishenkilöiden kyky mittavien vahinkojen korvaamiseen on harvinaisia poikkeuksia lukuun ottamatta vähäinen, ei potentiaalinen vahingonkärsijä voi luottaa siihen kompensaatiokeinona. Tilanne on toinen ainoastaan, jos korvausvelvollisella on vastuuvakuutus, jolloin hän jää ainoastaan muodolliseksi vastuuvelvolliseksi, jonka kautta vastuu välittyy vakuutuksenantajalle.

Vastuusuhteen sääntelyssä on kaikkiaan selviä distributiivisia piirteitä, joilla rasitusta siirretään vahingonkärsijöiden kannettavaksi heidän kantokykyynsä ja suojautumismahdollisuuksiinsa luottaen. Mahdollisen poikkeustapauksen muodostavat tilanteet, joissa vahingonkärsijä on menetellyt kvalifioidun tuottamuksellisesti. Oikeuskäytännöstä ei löydy kovin selkeitä linjauksia sen suhteen, miten täyden korvauksen periaatetta ja korvausvelvollisen maksukykyä tällöin painotetaan toisiinsa nähden. Preventio- ja moraaliargumenteilla voidaan puoltaa korvausvelvollisen maksukyvyn ylittävää vastuuta erityistilanteissa. Kysymys ei tällöin ole niinkään vahinkojen *korvaamista* koskevista näkökohdista, vaan anteeksiantamisen rajoista.[56]

---

pendent principle is replaced in *Sindell*-type cases by principles of distributive justice concerning the proper allocation of the predicted costs of various activities.»

[56] Ks. *Stoll* s. 212–217 oikeusvertailevasti siitä, miten tuottamuksen ja korvauksen laajuuden yhdistäminen liittyy prevention ja korvausnormien kasvattavan vaikutuksen painottamiseen.

THE REDUCTION OF DAMAGES AND MODERN COMPENSATION LAW

SUMMARY

1. Introduction. The object of the study is the reasonableness-based reduction of damages. The Finnish Damages Act (2:1.2) includes a specific rule of reduction, according to which the amount of compensation can be reduced. This is the case if full compensation is an unreasonable burden to the defendant, considering his and the plaintiff's economic position. If the defendant is a minor, insane or has caused damage as an employee, the principal rule is not full liability but a reasonable compensation.

There are notions of the increase of risks and the so-called »*Risikogesellschaft*» at the beginning of the study. The new risks following from technology are mainly connected to economic activity. Most of the study is focused on the liability of private persons, thus the development of risks does not appear predominantly. However, these technological risks affect private persons in their role as employees. Participating in the company management may also lead to considerable damages, for which a private person may be liable.

A methodological question in chapter 1 is the possibility of a general tort theory that describes the norms of tort law and acts as an argumentative basis. Possible theoretical grounds are law and economics doctrines, fault-based explanations and theories concerning the acceptability of risk-taking. None of these monistic theories can fully govern the whole value and goal system of tort law. Therefore, a general tort theory must be a pluralistic one. Such a theory may be used as a background in applying rules with general terms.

2. Relevant factors in the reduction question. In chapter 2 the factors used in deciding reduction questions are analysed. The most important of these

grounds is *the economic position of the defendant*. The reduction of compensation is excluded, unless the full compensation would be an extensive burden to the defendant. An important question in evaluating the effect of full liability is whether some property objects of the defendant will be saved from execution. The most prominent example is a flat. The problem is closely connected to the relationship between the reduction of damages and debt arrangement, which is analysed in chapter 4.

The need of the plaintiff may exclude the reduction. In the legislative materials of the Damages Act, the interests of the plaintiff were given priority, thus his need usually prevents the reduction, even if the full compensation is a remarkable burden to the defendant. The strong economic position of the plaintiff is not as such an argument for reduction. Therefore, large companies and insurers using their right to regress are in principle entitled to full compensation.

One of the most important factors in reduction consideration is the *degree of fault*. The negligence argument is approached with a general analysis of the concept of fault in tort law. Fault evaluation may be fulfilled either in a norm- or risk-based way. Both versions usually lead to an objective standard, and the individual weaknesses of the defendant are not taken into account as relieving grounds. This objectivity increases the possibility of an unreasonable result, if the defendant's position is weak in some respect. The degree of fault, however, may be evaluated with the help of a more subjective standard. For example, the consiousness or unconsciousness of negligence may affect the final result.

The Damages Act states that the compensation that follows from an intentionally-caused damage may only be reduced if there are special reasons. Possible grounds for the reduction notwithstanding the intentionality are the *dolus eventualis* nature of the act and the socializing aim of criminal law.

Pursuit of economic benefit is mentioned as a counter-argument to reduction in the legislative materials of the Damages Act. In the study, this ground is so specified that an additional element of the argument is the unjust nature of the activity. The fact that damage is caused as a result of a small-scale economic activity does not itself exclude the reduction.

Insurances have an important role in the reduction of damages. Their meaning is analysed by separating liability and first-party insurances and, on the other hand, existing and lacking insurances. Scandinavian tort law emphasizes the protection of interests by insurances. The reduction norms are usually interpreted so that the damages are led to existing insurances and covered by them. If another party has neglected to take out a usual insur-

ance (for his valuable goods, for instance), this omission may be considered as a relevant factor in reduction.

A possible argument in some cases is *the nature of the activity and the surroundings of the act.* It has been proposed that especially liability dealing with sports and free-time activities be relieved. Considering the employee's restricted liability, this means that the responsibility of a private person is limited in all its forms.

General principles limiting the amount of damages compensated are *the foreseeability-rule and the doctrine of purpose of norm.* These factors may also have relevance in the reduction question. If the foreseeability of a damage is weaker than usually, it can be an argument for reduction, even if it does not exclude the liability completely.

The contributory negligence of the plaintiff is an independent ground for rejecting the full compensation. There is a separate norm for these situations in the Damages Act (6:1). The contributory negligence or acceptance of risk can also be considered as a factor supporting the reasonableness-based reduction of damages.

The status of an employee or member of an administative board supports reduction when the defendant holds a modest position. The amount of payment is another factor having the same effect. On the other hand, persons in the highest and most responsible positions have a larger liability and their status is an argument against reduction.

The reduction of damages in *strict liability* is shortly analysed at the end of the chapter. The reduction of objective liability is not usually completely excluded; but the strong economic position of the defendant, the legislative priority of protection of the plaintiff and the possibility to take liability insurance prevent it in most cases. Strict liability is usually connected to economic activity. The continuity of business in a market economy demands the bearing of damage costs and an effective risk control, which usually make reduction unnecessary.

3. The reciprocal weight of factors affecting reduction. The arguments analysed in chapter 2 act as legal principles. They take on a certain dimensions of weight that are balanced against each other. The information content of reduction rules cannot guide the decision accurately, but the judge inevitably has leeway for consideration.

The value-bases of decisions is emphasized. The possibility of different choices is clear, for example, in a situation where a company director has deliberately caused a million-scale damage. An important question is whose

values determine the outcome. Possible ways to approach the problem are the privilege of the judges to use their own value conceptions and argumentation applying the values of the majority of the citizens.

4. The relationship between the reduction of damages and debt arrangement. The liability of the defendant can be reduced, not only by the reduction of damages, but also with the help of debt arrangement. Debt arrangement is a recent legal phenomenon in Finland. The Consumer Debt Arrangement Act came into force on 8th February 1993. In chapter 4, the relationship between the reduction of damages and debt arrangement is analysed.

The primary precondition of reduction, the unreasonable burdensomeness of full compensation, can be evaluated with the help of the aims of debt arrangement. The Consumer Debt Arrangement Act includes detailed norms of the incomes that must be left to the debitor. The Act also secures the right of the debitor to keep his flat in certain situations, despite the overdebtedness.

In the study, it is regarded as both processually and economically unwise for the debitor to have a regular chance to have his liability limited by the debt arrangement after the examination of the reduction claim in a tort process. In consequence the preconditions of a debt arrangement in certain respects must be already taken into account in the tort process. Possible counter-arguments against this view are the protection of the plaintiff, the special features of tort liability and processual needs. These reasons are analysed, but they are not considered to prevent the use of debt arrangement rules in applying reduction norms.

5. The reduction of compensation and the development of the law of obligations. The development of tort law in the 20th century is characterised by the weaking status of classical principal rules. The traditional view of tort law has been fault-based liability covering full compensation. The legal development has led to changes both in the level of liability grounds and the extent of liability.

The reduction of damages is one factor that has weakened the position of full compensation. The development can be explained with the increased will to take individual needs into account. Because of the important role of insurances in the reduction of damages, it is also possible to speak about the socialisation of risks. Sharing the damages between the members of a large collective is more desirable than the punctual concentration of losses.

When analysing the change of tort law in chapter 5, special attention is

given to the meaning of social factors in the field of law. Some special laws, like the Product Liability Act or the Maltreatment Act, are examples of a more effective protection of the plaintiff. Liability has also become more strict in legal practise. Reasons for this development have especially been the dangerousness of the activity and its nature as a form of business.

The reparative function of the liability of weak parties, especially private persons, has been diminished by the reduction norms. There are also other forms of liability moderation: An employee is not liable at all, if he has been only slightly negligent (Damages Act 4:1.1). It seems that the direct liability of an employee towards the contract partner of his employer is completely excluded in the recent practice of the Supreme Court.

Legal development can be illustrated by the growing emphasis on risk sharing. The losses are often directed towards affluent defendants having ways of protecting themselves, for example through insurances or technical arrangements. Private persons usually have poorer chances than companies of using these kinds of dispositions. The liability of enterprises is also affected by the benefit argument and how a business enterprise must bear its social costs.

6. Adaptations of conclusions – perspectives on modern tort law. In chapter 6 the reduction of damages and the development of tort law is approached from a few additional viewpoints. At first it is discussed whether tort law has changed so that the leading goal is a reasonable compensation instead of a full one. This kind of development cannot be confirmed without reservations. The principle of full compensation still has a strong position, at least in the following situations: 1) when the damage is deliberately caused, 2) when the damage is caused in business, 3) when the defendant has a liability insurance and 4) when the damage is so small that full compensation does not burden the defendant to a large degree.

The rules of reduction of compensation are examples of forgiveness in the law of obligations. The reasons for this relief can be explained with the commonness of risks and their presence in almost every human activity. The damage is not always caused by a specific indifference to the security of others, but it may be due to an unfavourable chance. The random falling of liability on a private person would often be unreasonable, unless he has acted in a way deserving special blame.

In chapter 6.3. one of the leading notions of the study is presented. The idea is the clear difference between the liability of private persons and the liability of business enterprises. The liability of a private person is almost

always fault-based. In economic activity, the role of strict liability has risen remarkably. When a private person has caused the damage, the reduction of compensation has a central role in limiting the liability. On the other hand, the reasonableness-based reduction is a very exceptional phenomenon in the enterprise liability. The reason is that reduction would protect the investments and would allow the continuity of economic activity regardless of the failure of risk management.

Finally, the development of tort law is described with the concepts of corrective and distributive justice. The legally-relevant facts have become more complex since the hey-day of a simple fault-rule and full compensation. At the same time, ideas of a socially-acceptable risk distribution have gained footing. Lastly, four different liability relations are separated: 1) both the defendant and the plaintiff are private persons, 2) both are business enterprises, 3) the plaintiff is a private person and the defendant a business enterprise, 4) the plaintiff is a business enterprise and the defendant a private person. The importance of corrective and distributive features differs in these various relations.

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO

KKO:n ratkaisut

KKO 1930 I 12 268
KKO 1937 II 100 268
KKO 1937 II 298 243
KKO 1939 II 410 268
KKO 1941 I 4 145
KKO 1947 II 114 271
KKO 1950 II 250 243
KKO 1953 II 146 271
KKO 1954 II 51 145
KKO 1957 II 10 276
KKO 1959 II 70 145
KKO 1960 II 68 268
KKO 1960 II 130 243
KKO 1963 II 46 110
KKO 1963 II 93 276
KKO 1965 II 93 277
KKO 1967 II 54 270
KKO 1969 II 42 277
KKO 1972 II 97 277
KKO 1973 II 15 277
KKO 1977 II 107 77, 78, 170
KKO 1978 II 149 74, 75, 84, 157, 202, 224, 225
KKO 1979 II 14 75, 202, 224
KKO 1979 II 80 288
KKO 1979 II 99 93
KKO 1980 II 13 62, 80
KKO 1980 II 67 81, 84, 119, 202, 303
KKO 1981 II 2 15
KKO 1981 II 10 64, 192, 303
KKO 1981 II 20 320
KKO 1981 II 23 78, 157, 165, 202, 302, 303
KKO 1981 II 39 80
KKO 1981 II 48 96, 172
KKO 1981 II 54 170
KKO 1981 II 65 259
KKO 1981 II 73 160
KKO 1981 II 76 288
KKO 1981 II 102 214, 246
KKO 1981 II 106 62
KKO 1981 II 124 63, 202
KKO 1981 II 153 143
KKO 1982 II 8 147
KKO 1982 II 58 228
KKO 1982 II 70 277
KKO 1982 II 94 277
KKO 1982 II 103 172, 188
KKO 1982 II 139 32, 148
KKO 1982 II 140 75, 84, 157, 202, 224, 225
KKO 1982 II 163 93
KKO 1982 II 168 62, 202, 203, 303
KKO 1983 II 26 67, 81, 112, 166, 246
KKO 1983 II 105 94
KKO 1983 II 187 161
KKO 1984 I 1 170, 171, 300
KKO 1984 II 28 32, 128
KKO 1984 II 47 61, 82, 117, 124, 202, 212, 303
KKO 1984 II 93 62, 302, 303
KKO 1984 II 182 32, 151, 303
KKO 1984 II 190 277
KKO 1985 II 23 32, 128, 139, 150, 303, 317

KKO 1985 II 51 78, 152, 188, 202, 268
KKO 1985 II 59 145
KKO 1985 II 82 62, 303
KKO 1985 II 101 60, 62, 83, 118, 124, 195
KKO 1985 II 154 62, 124, 166, 232, 303, 318
KKO 1985 II 157 61, 82, 117
KKO 1986 II 21 84
KKO 1986 II 22 259
KKO 1987:26 202, 303
KKO 1987:122 171
KKO 1988:35 277, 279, 280
KKO 1988:140 174, 277, 279
KKO 1989:14 160
KKO 1989:21 153
KKO 1989:70 75, 76, 85, 146
KKO 1989:114 91
KKO 1989:129 31, 32, 92
KKO 1990:2 259
KKO 1990:30 288
KKO 1990:42 89, 160, 273
KKO 1990:55 90, 277, 279, 317, 323
KKO 1990:148 247
KKO 1990:163 160
KKO 1991:10 234, 290
KKO 1991:41 67
KKO 1991:42 268
KKO 1991:88 235
KKO 1991:156 90, 278, 317, 323
KKO 1991:176 129
KKO 1992:6 259
KKO 1992:44 282
KKO 1992:123 89, 160
KKO 1992:131 160
KKO 1992:141 278
KKO 1992:165 80, 141, 286
KKO 1992:166 80, 141, 286
KKO 1993:38 286
KKO 1993:55 72
KKO 1993:63 261
KKO 1993:114 169, 279
KKO 1993:156 261
KKO 1994:1 169
KKO 1994:5 32, 80, 141, 148, 149, 286
KKO 1994:61 141, 267
KKO 1994:62 201
KKO 1994:77 187
KKO 1994:94 130, 161
KKO 1994:101 99
KKO 1994:120 116
KKO 1994:122 279, 280, 291
KKO 1994:141 220
KKO 1995:13 211
KKO 1995:15 211
KKO 1995:16 210
KKO 1995:18 211
KKO 1995:22 209
KKO 1995:33 221
KKO 1995:53 90, 265, 276, 314, 323
KKO 1995:69 281
KKO 1995:71 110, 149
KKO 1995:86 300
KKO 1995:101 110
KKO 1995:108 278
KKO 1995:112 211
KKO 1995:125 67, 106, 202
KKO 1995:129 15
KKO 1995:136 52
KKO 1995:137 62, 118
KKO 1995:138 259
KKO 1995:142 231
KKO 1995:158 211
KKO 1995:168 216
KKO 1995:198 160
KKO 1995:200 259
KKO 1995:205 207
KKO 1996:1 234
KKO 1996:3 219

Markkinatuomioistuimen ratkaisut

MT 1992:29 233

Hovioikeusratkaisut

IHO 31.8.1979, P-345/79 107
IHO 31.12.1979, T:PÄ-1646/79 66

IHO 29.2.1980, P-2242/79 158
KouHO 30.9.1981, S79/659 247
KouHO 4.12.1990, S88/13 147
Vaasan HO 2.9.1994, S94/268, T:1442 212
HHO 23.11.1995, S95/388, T:6454 12, 171

Ruotsalaiset ratkaisut

NJA 1979 s. 129 93
NJA 1981 s. 302 106
NJA 1985 s. 75 106
NJA 1985 s. 309 170
NJA 1986 s. 193 119
NJA 1986 s. 402 156
NJA 1988 s. 186 107
NJA 1990 s. 196 80
NJA 1990 s. 569 170
NJA 1991 s. 567 150
NJA 1992 s. 660 120
NJA 1993 s. 149 156, 169
NJA 1993 s. 727 120

Tanskalaiset ratkaisut

UfR 1988.793V 53
UfR 1992.287H 111

Englantilaiset ratkaisut

Overseas Tankship (UK) Ltd. v. The Miller Steamship Co. Pty. (Wagon Mound No 2) (1967) 90

Yhdysvaltalaiset ratkaisut

Escola v. Coca-Cola Bottling Co. (1944) 135
United States v. Carroll Towing Co. (1947) 92
Moisan v. Loftus (1949) 26
Davis v. Wyeth Laboratories (1968) 90
Hendricks v. Peabody Coal Co. (1969) 93
Grimshaw v. Ford Motor Co. (1980) 96
Sindell v. Abbott Laboratories (1980) 335

ASIAHAKEMISTO

Asiahakemisto on tarkoitettu täydentämään sisällysluetteloa, joten siinä ei ole sisällysluettelosta ilmeneviä tietoja.

Aineeton intressi 96
Alaikäisen korvausvastuu 14, 62, 66–, 107, 129, 243, 246
Allgemeines Lebensrisiko 323
Amerikkalaiset realistit 26
Ankara vastuu 6, 90
Ansaintaperiaate 257
Ansiokehitys 52
Argumentaatio 49
Arvoperuste 42, 164
Arvosidonnaisuus 21, 48–, 197–
Asiantuntija 87, 89, 96, 111
Bathtube argument 253
Beneficium-etu 63, 228
Bonus pater familias 87–, 298
Cheapest cost avoider 23
Claims made -periaate 140
Critical legal studies 188
Demokratia 189, 200–
Determinismi 26
Dolus eventualis 112–
Duty of care 86
Elinkeinotoiminta 123, 216, 278–, 316, 320–, 327–, 334–
Elitismi 198–
Enemmistöperiaate 201–
Ennalta-arvattavuus 12
Finalismi 42
Garantia 89, 282
Henkilövahinko 69, 283
Hintamekanismi 254
Homo economicus 27
Humen laki 24
Hyve 199–
Hyvinvointivaltio 20, 256–
Hätävarjelu 90
Individualisoituminen (sääntelyn) 5
Instrumentalismi 41–, 134–, 331–
Intentio 96
Interventionismi 295, 299
Isännänvastuu 153, 173, 279, 283, 308
Itsevakuuttaja 148
Johtajasopimus 9, 142
Jury 96, 179
Jälkiseikka 52
Kaldor-Hicks -tehokkuus 28
Kanavointi 6, 40, 141, 281, 288
Kansalaismielipide 200–
Katastrofi 2, 185
Kauppahinta 163
Kehittelyvahinko 275
Keinottelu 209
Kevytmielinen velkaantuminen 208–, 215, 326
Kilpailuoikeus 91
Kipu ja särky 72, 179
Kohdistamistavoite 7, 140
Kohtuullinen kulutus 57
Kolmannelle aiheutettu vahinko 161
Konkurssi 4, 178, 237
Konsensus 198–
Korvausoikeus 8
Kotivakuutus 137
Kriminaalipolitiikka 121

Kriminalisointi 76, 79
Kyvyt 87, 89, 96–, 107, 297
Lainvalmistelu 30–
Liikennevahinko 74–, 84, 152, 157
Loukatun suostumus 12, 169
Maksukyvyttömyys 118, 205–
Medverkan utan medvållande 169–
Mielisairaan korvausvastuu 14, 66, 106, 129
Moitittavuus 32–
Moraali 21, 29, 99
Myötävaikutus 12, 15, 36, 92, 126–, 139, 149, 176, 232, 250
Näyttövelvollisuus (syy-yhteyden) 3, 6
Oikeudenmukaisuusperuste 43
Oikeudenvastaisuus 86, 90–, 100, 161
Oikeushyvä 85
Oikeussääntö 188
Omavastuu 128, 147
Omistusasunto 59–, 225–
Omistusoikeus 248
Onni 97, 324
Ostoboikotti 160–
Pahoinpitely 80, 212
Pakkotila 90
Pakollinen vakuutus 4, 140, 292
Pakottava lainsäädäntö 144–
Pankkisalaisuus 65
Pankkitili 65
Pareto-optimaalisuus 23, 28
Perintö 195
Perusoikeudet 45
Perusoletus 48
Petos 83
Prejudikaatti 77, 79, 152, 190, 197
Privity of contract 23
Pulverisointi 40, 148, 251, 254
Punitive damages 204
Punnintatekijä 19, 54, 187
Puutteellisuusvastuu 90, 277–
Pääoma 178
Rahastojärjestelmä 4
Rajoitusehto (vakuutuksen) 138, 140
Rationaalisuus 27, 29, 312
Reaaliset argumentit 31–, 41, 95, 177
Rikastumiskielto 143
Riskienhallinta 51, 178, 184, 329
Riskien vastavuoroisuus 35, 92
Riskinjako 19, 72, 308–
Riskinotto (sallittu) 34–, 86, 92, 156, 269
Riskioletus 133
Riskiyhteiskunta 2–
Roolikäsite 249, 295
Ryhmäkanne 6
Samastus (vastuun) 3, 125
Sattumanvaraisuus 253, 301–, 323–
Seuraus (argumentaatiossa) 41–
Sopimus kolmannen vahingoksi 145
Sopimusperusteinen korvausvastuu 9, 17, 78, 149, 160–, 232
Sosiaalinen siviilioikeus 7, 20, 294–
Sosiaalinen suorituseste 151, 206
Sosiaaliturva 56, 195, 219, 300–
Sosiaalivakuutus 250, 302
Suhteellisuusperiaate 248, 322, 326
Suojautumistoimenpide 92, 100, 310–
Suojeluohjeet 132
Suora kanneoikeus (vastuuvakuutuksessa) 6, 132–
Syy-yhteys 3, 15, 160
Tahto 86, 98, 290
Takaus 208, 234
Takautumisoikeus 74, 84, 143–, 157, 242
Taloudellisen edun tavoittelu 18, 215–
Taloudellinen rasitus 53–, 69
Talouskehitys 11–
Tapa 88, 92
Tapaturma (casus) 132
Tarve 45, 292–
Tehokkuus 23–, 43
Teleologia 42
Tiedonantovelvollisuus (prosessissa) 65–, 133, 236
Tilastollinen syy-yhteys 114
Toimeentulo 17, 56–
Toimeentulotuki 219
Toimintavapaus 95
Transaktiokustannukset 22
TSS-oikeudet 273
Tuomarimentaliteetti 199
Tuomarivaltio 198
Tuotevastuu 31, 46, 175, 206, 258–, 314

Tuottamus 26, 39, 46, 71, 174
Tuottamusaste 16
Turvallisuusodotukset 35
Työpaikkojen säilyttäminen 62, 178
Työsopimus 9, 142, 171
Täyden korvauksen periaate 1, 10, 67, 103, 128, 221, 241–, 248, 320
Ulosotto 220, 227–, 301
Utilitarismi 44–, 72, 97
Vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumaton seikka 15
Vahinkoriski 89, 111–, 117, 166
Vahinkovakuutus 18, 132, 305–
Vakuusvelka 217
Vakuutuskapasiteetti 3, 178–
Vakuutuskollektiivi 131, 133, 146, 154, 252
Vanhentuminen 264–
Vapaa-aika 156–
Vastuunrajoitusehto 104, 127
Vastuuvakuutus 18, 40, 43, 287, 306–
Velkajärjestely 60, 180
Vetäytyminen (sopimuksesta) 289
Väittämistaakka 246–
Välillinen vahinko 9
Yhdistys 62, 172
Yhteiskunnalliset kustannukset 24
Yksityisoikeus 136
Yleislauseke 189
Ylivelkaantuminen 4
Ylivoimainen tapahtuma 184
Ympäristövahinko 162, 175, 183
Yritysjohdon korvausvastuu 11–, 61, 82, 141, 170–
Yrityssaneeraus 206
Ystävänpalvelus 158